

84(59)6-44

Л-93

Нуруллоҳ Муҳаммад Рауфхон
таржимаси

10 30828
2

Лутфий Аҳмад

Саодат асри киссалари. — Т.: «Шарк», 2004. — 368б.
(«Шарк Юлдузи» 1997 й., 1—4-сонлар)

Ўз.2.

2004 A3966	Alisher® nomi O'zbekis	«Шарк» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси Бош таҳририяти, 2004.
---------------	------------------------------	---

БАДР ИНТИҚОМИ УЧУН ҚАСАМ

Абу Лахаб Маккада қолган, касаллиги туфайли Бадр харбига бора олмай, ўрнига бошқа одамни ёллаб жўнатган эди. Кетганлар изидан кунлаб йўл пойлади. Зафар суюнчисини келтирадиган одамни кутди. Шундай хабар келса, юзига қайтадан қон югуриши, янги ҳаёт бошланиши аниқ. Бир куни келиб: "Ортиқ ғам чекма, эй Абу Лахаб. Бағрингда ёнган оташни сўндирадиган натижага эришяпмиз. Мана, Муҳаммаднинг қонли қўйлаги, мана, дўстларининг кесилган бошлари!" дейдиган хушxabарчига суюнчисига нималар бермасди, нималар!..

Бундай хабар уни такрор оёққа турғизиши, такрор сикхатли кунларга ковуштириши мумкин эди. Кетганларнинг ҳар бири карвондаги молу мулкани кутқариш азви билан кетгани жонини-бошини аямай урушади дегани эди. Эҳ, имконини қилиб, Маккадан қочганларнинг ҳаёт дафтарларини ёпабилсалар эди, арзирли иш қилган бўлардилар. Қўшин кетганидан бир неча кун кейин Абу Суфён карвонини Маккага олиб келганида, Абу Лахабнинг меъдаси буланди. Яхшиликдан далолат эмасди бу ҳолат. Энди лашкар жангга кутилган даражада истак билан киришмайди. Чунки урушни зарур қилган энг катта сабаб ўртадан кўтарилган эди.

Карвоннинг келгани тўғрисида мужда берганларга жавобан:

— Жуда гўзал... демак, соғ-саломат етиб келибдида!.. — деди. Аммо ичидан: "Келса ҳам, мухораба туганидан кейин келса эди", деган киринди ўтди.

Қўшин йўлга чиққан кунлари чакнаган умиди ҳали тамоман сўнмаган эди. Бунинг устига, уларнинг юриши давом этгани тўғрисидаги хабар юрагига бир миқдор сув сепди. Чиқмаган жондан умид. Бошларида кимсан Абу Жаҳл турибди, у одамни севинтирадиган натижага эришмасдан қўймайди, деган каноат ила овунди.

Аммо бир куни... Ҳа, бир куни Ҳайсуман исмли биттаси катта мағлубият хабарини олиб келганини эшитгач, белидан зарба еган одамга ўхшаб қолди. Мажолсиз бир сас-ла кетма-кет болохонали сўкишлардан ўзини тия

олмади. Ишонгиси келмагани билан бу шум хабар тобора ёйилиб бораётган эди. Абу Лаҳаб янада кенгрок маълумот олишни хоҳларди. Хиёл енгиллик сезган бир куни ўрнидан турди, укаси Аббоснинг уйига келди. Ўтирди.

У тинмай хансирар, аламини тўкиб-соладиган одам ахтарар эди. Бу орада укаси Хориснинг ўғли Абу Суфён ҳам ўша ерга келиб колди.

— Қани, воқеаларни бир тушунтир-чи, жиян. Асл хабарлар сенда, — деди Абу Лаҳаб.

Абу Суфён жангга биринчи бўлиб Утба, Шайба ва Валид чиқишганини айтгач, амакисидан:

— Уларнинг қаршисига чиққанлар кимлар эканини биласанми? — деб сўради.

— Йўқ, — деб жавоб қилди Абу Лаҳаб.

— Тахмин этиб кўр-чи қани?

Абу Лаҳаб “Жонимни кийнаб юбординг, мени толик-тирмасдан ўзинг айтакол”, деяр даражадаги холсиз бир сас ила:

— Қайдан биламан?.. Учта аҳмоқ чиққандир-да чиққан бўлса, — деди.

Абу Суфён давом этди:

— Уларга қарши менинг укам Убайда, сенинг укам Ҳамза ва амаким Абу Толибнинг ўғли Алилар чиқишди. Яккама-якка жанг бошланиб, орадан ҳеч қанча ўтмасдан бизникилар ер тишлашди. Улардан фақат Убайда яраланди, менимча, ҳозир ўлган бўлса ҳам керак.

Абу Лаҳабнинг хаёлидан: “Қошки лоақал бигтага камайган бўлишса”, деган ўй кечди, аммо ўзи бунга эътибор бермади. Абу Суфён сўзида давом этди:

— Аслида, амакижон, биз у ерга урушини учун бормаган эдик. Урушмадик ҳам... Фақат уларга орқамизни ўгириб қочдик. Улар эса, кўнгиллари тусаганини қилишди — хоҳлаганларини ўлдиришди, хоҳлаганларини асир олишди. Бир қисмимиз қочиб кутулдик. Лекин бу масалада ҳеч кимга тил теккизиб ё кўрқоқликда айблаб бўлмайди. Биз бир гуруҳ суворийларни кўрдик. Улар ер билан осмон ўртасида эди. Отларининг оёқлари ерга тегмасди. Валлоҳи, уларга қарши биз ҳеч нарса қила олмадик. Ҳеч ким ҳеч нарса қила олмасди ҳам.

Абу Суфён англатган воқеалардан Абу Лаҳабнинг елкалари чўкди, юзи буришди. Макка қўшинининг мағлубият билан қайтишини ҳатто тушида кўрса ҳам сабр этолмас эди. Ҳолбуки, ўзидан бир неча баробар оз бўлган мусулмонлардан енгилган, боз устига, Макканинг ҳамма

кўзга кўринган кишилари ё ўлдирилган, ё асир этилган эди. Бу кўргуликлар Абу Лаҳабни ўлмасдан бурун ўлимга етаклагандай бўлди. Неча кунлардан буён хасталиги туфайли чеккан оғрик ва изтироби бу эшитганлари билан икки баробар кучайди. Шу онда туяётган қайғудан холи бўлса эди, яна бир неча ой касал ётишга жон-дилидан рози бўларди.

Абу Суфён келтирган хабарни Аббоснинг хотини Уммул Фазл билан кули ҳам эшитиб туришарди. Уммул Фазл билан ўғли сал олдинроқ мусулмон бўлишган, кул ҳам Ислом динини қабул этган эди. Абу Суфён: “Минган отларининг оёқлари ерга тегмасди...” дея сўзларини тугатгани замон Аббоснинг кули ўзини тута олмай қолди, муштини тахтага уриб:

— Валлоҳи, улар малаклардир! — дея бақириб юборди.

Унинг севинч-ла бақириб юбориши шундоқ ҳам ёрилар ҳолга келиб турган Абу Лаҳабнинг юрагини баттар сикди. Қони қайнаган бу кизил соқолли одамнинг мушти қазабдан шиддатли ҳаволаниб, қулнинг юзига келиб тушди. Қул нима бўлганини билмай қолди. Тўғрироғи, у ўзининг қул эканини, ҳатто жуда заиф, жуда ориқ эканини ҳам унутди. Қулнинг ҳур кишига оғиз очишга ҳаққи йўқлигини билишига қарамай, Абу Лаҳабга ташланди. Бутун ҳирси-кучи ўша куни бир ерга тўпланган Абу Лаҳаб уни бир силташда остига олди ва дўшпослай бошлади.

Бу ишлар жуда тез содир бўлди. Абу Лаҳаб ҳамон тапира-тупур мушт соларди. Уммул Фазл бу можаронинг шунчаки бир томошабини бўлиб қолмади, қўлига илинган бир таёқни олиб, Абу Лаҳабнинг бошига туширди. Нима бўлганини билмай қолган Абу Лаҳаб жон аччиғида қулни қўйиб юбориб, ўрнидан тура бошлади. Шунда Уммул Фазл:

— Хўжайини йўқлиғида уни эгасиз деб ўйладингми?! — дея ҳайкирди.

Абу Лаҳабнинг боши ёрилган эди. Оқаётган қон кизил соқолидан пастга инарди. Қон ва адоват тўла нигоҳ-ла бир икки сония Уммул Фазлга қараб турди-да, сўнгра бир оғиз сўз демай, уйига йўл олди.

Бутун ғурури оёғости қилинган эди. Абдулмутталибнинг ўғли, Қурайшнинг пешволаридан, бой бир одам бўлатуриб, битта қулни деб хотин кишидан таёқ еб қайтадимми укасининг уйидан? Бундай муносабатга қандай дош беради?..

Уйига—етиб остонадан ўтаркан: “Шубхасиз, бу ҳам Муҳаммад бошимизга солган балолардан бири”, дея хаёлидан кечирди.

Аламидан ёрилай деди. Неча йиллардан бери кечасини кундузга улаб очган бу мужодалани шу тахлит бир мағлубият-ла ёпиши мумкинлиги етти ухлаб тушига ҳам кирмаганди. Заиф деб билгани, атрофига қароқчилар галасини тўплайпти деб ўйлагани Муҳаммад аста-секин куч йиққан, буюк Арабистоннинг энг пешқадам қабиласи бўлган Қурайшни бир мушт ила паришон қилган эди.

Қачонлардан буён энди илк марта вужудида бир куч сезиб, ғайрат қилган эди, аммо уйига попуги анча пасайиб қайтди. Яна ётоғига кириб, аввалгидек инқиллай бошлади. Лекин энди бу инқиллашлари фақат хасталиклардангина эмасди. Тортилган мағлубиятнинг, бир кул туфайли хотин кишидан еган таёғининг ва оёғости килинган обрўйининг ҳам ингроклари бор эди уларда.

Эҳ... қани энди у кунлар! Хотини Умму Жамил билан бирга ҳар куни Муҳаммаднинг эшиги тагига тиканларни ва ифлос нарсаларни ташлаб юрган Абу Лаҳаб қаерда қолди?! Ҳозир устига кўрпасини ёпиб олишга-да ожиз қолган, ҳам моддий, ҳам маънавий жиҳатдан мағлуб бўлган Абу Лаҳаб билан у кунларнинг тенгсиз Абу Лаҳаби орасида қорли тоғлар пайдо бўлганини гапириб ўтиришга хожат борми? Қани энди бир кунга... ҳа, бир кунгинага Ясрибга бора олса, яна унинг эшиги тагига қўлига тушган барча ифлос нарсаларни, ботганда захри жондан ўтадиган даражадаги тиканларни ҳам ташлай олса... Ҳеч бўлмаса, лоақал бир мартагина бор нафратию адоватини қўшиб, юзига бақириб-чақира олса, юрагини портлатадиган даражада тўлган душманлик хисларини бир қарра бўлсин тўкиб сола билса...

Хуллас, ўшандагина бу дунёдан беармон кетади Абу Лаҳаб! Ўшанда “хаётининг асосий кунини” яшаяжак, “Мен ҳам энди яшаган ҳисобланаман”, дея тўшагида роҳат ила жон беражак.

Эски... кўп эски кунлар келди хаёлига. Бир замонлар “Менга ёрдамчи бўла оладиган ўнта ўғлим бўлсайди, бирини қурбон қилар эдим”, дея қасам ичган Абдулмутталиб, кейинрок қуръа ташлаб аниқланган қурбон, яъни, иниси Абдуллоҳ... бир-бир кўз олдидан кечишди. Ўшанда Абдуллоҳ қурбон қилинганида, ҳозир Муҳаммад балосига ҳеч ким йўлиқмаган бўларди. Ҳазаби қайнади, бирдан кўпирди:

— Одамларга ақл улашилганида сен қаерда эдинг, думбул?! — деб юборди. Тупурмоқчи бўлди, лекин ҳоли етмай, тупуги соқолидан нари ўтмади. Гўё бу сўзлари ва бу тупуги билан отаси Абдулмутталибни айблар, Абдуллохни қурбон қилмагани ва бошларига бундай бир балони қолдиргани учун жиянидан ололмаган интиқом аламини унинг хотирасидан олишга ҳаракат қилар эди.

• • •

Рамазон ойининг чиқишига икки кун қолганида жаноби Расулуллох, соллаллоху алайҳи ва саллам, бир суҳбат курдилар ва унда фитр садақаси ҳақида маълумот бердилар. Рамазондан кейин келадиган шаввол ойининг илк кунини Аллох таоло мўминларга байрам қилиб берганини, у кун ейиш-ичиш ва маза қилиш куни эканини, у кунда фақирларни хурсанд этиш учун катта-кичик, эркак-аёл, озод ёки қул ҳар ким киши бошига бир кунлик емак тарқатишини ва бу ишни ҳайит намозини ўқимасдан олдин адо этиши лозимлигини сўзладилар. Бериладиган нарса хурмо, буғдой, арпа, майиз каби кундалик емишлардан иборат эди. Сўзнинг мазмуни бир жумлада жамланарди, яъни: фақирларни у куни оч юришдан қутқаринглар.

Жаноби Расулуллох ҳайит куни бомдод намозидан кейин ийд намози ўқиладиган жойга тўпланишни, баҳоғат ёшидаги эркак ва хотинларнинг ҳозир бўлишларини амр этдилар. Бундан ой қўрган аёлларгина мустасно қилинди: улар намоз ўқимайдилар, бир чеккада турадилар.

Жанобимиз ҳайит тонгида бомдод намозини масжидда ўқидилар. Кейин Мадинанинг шарқий томонида жойлашган майдонга келдилар. Бу ерга эркак-хотин барча мусулмонлар тўпланишган эди.

Уларга ҳайитга алоқадор сўзларни айтдилар. Вазифаларини тушунтирдилар. Сўнг азонсиз ва икоматсиз икки ракат намоз ўқишди. Намознинг ҳар ракатида уч мартадан кўшимча такбир айтдилар, ийд намозининг хутбаси сифатида бир суҳбат қилмоқчи эканларини билдирдилар.

— Истаганлар хутбани тингласин, истаганлар кетсин, — дея марҳамат қилдилар.

Суҳбатни Аллохга ҳамду сано айтиш билан бошладилар. Олд қаторларда ҳар қачонгидек эркаклар туришарди. Хотинлар ҳам овозни эшитсинлар учун қатор

оралаб, уларга яқин келдилар. Билол ҳам ёнларида эди. Бир қўллари билан Билолнинг қўлидан ушлаган холда уларга ҳам насихат қилдилар. Сухбат орасида мана бу ояти каримани ўқидилар (мазмун):

“Эй Пайғамбар, қачон сизнинг олдингизга мўминлар келишиб, сизга ўзларининг Аллоҳга бирон нарсани шерик қилмасликларига, ўғрилиқ қилмасликларига, зино қилмасликларига, (камбағаллик ёки шарманда бўлишдан кўриб) ўз болаларини ўлдирмасликларига ва қўл-оёқлари ўртасида тўқиб оладиган бўхтонни қилмасликларига (яъни, фарзандсизлик сабабли эрларидан ажралиб қолмаслик учун бирон ташландиқ болани топиб, гўё у қўл-оёқлари ўртасидан чиққандек, яъни, ўзлари тукқандек эрларига: “Мана шу бола сендан бўлди”, деб бўхтон қилмасликка) ҳамда бирон яхши ишда Сизга итоатсизлик қилмасликларига қасамёд этсалар, Сиз уларнинг қасамёдларини қабул қилинг ва улар учун Аллоҳдан мағфират сўранг! Албатта, Аллоҳ мағфиратли, меҳрибондир” (Мумтаҳана сураси, 12-оят).

Бу оятларни ўқиганларидан сўнг, хотинлардан:

— Сизлар шу ҳолатда бўлишга сўз берасизларми? — дея сўрадилар.

Ичкаридан бир хотин оёққа калқди.

— Ҳа, эй Аллоҳнинг Пайғамбари, сўз берамиз, — деди.

— У ҳолда садақа беринглар. Чунки сизларнинг кўпларингиз жаҳаннамнинг ўтинларисиз.

Бу дафъа қирмизига тортиб кетадиган қора юзли хотин ўрнидан турди:

— Нима учун бундай, эй Аллоҳнинг Пайғамбари? — деб сўради.

— Чунки сизлар ҳолларингиздан кўп шикоят қиласизлар, эрларингизнинг ҳаққини инкор этасизлар, сизларга доим яхшилик қилиб келган бўлишса-да, биттагина арзимас ёмонлик кўрсаларингиз, “Мен сендан нима яхшилик кўрдим?” дейсизлар.

Бу орада хотинлар қўлларида борини садақа қилиб бера бошлашди. Ким бармоғидаги узугини, ким қўлидаги билагузугини, яна ким қулоғидаги исирғасини чиқариб, Ҳазрати Билолнинг этагига ташлар эди. Ҳазрати Билол эса:

— Отам-онам сизларга қурбон бўлсин, келтиринглар, — деб турди.

Шу билан байрам тугади, одамлар тарқалишди. На-

бийи Акрам жанобимиз бошқа йўлдан кайтдилар. Хайитга келаётиб, рўзадор эмасликларини билдириш учун, бир нималар еб олганлари ҳам маълум бўлди.

* * *

Абу Лаҳаб Уммул Фазлдан еган таёғининг аламида ётиб олганидан кейин бир марта ҳам белини кўтармади. Кунлар ўтган сайин тузалиб кетиш умиди тобора сўниб борарди. Баданига тарикдек-тарикдек тошма тошиб кетди. Озайиш ўрнига кўпайиб борадиган, кўпайган сари кетидан чидаб бўлмас оғриқларни келтирадиган бу хасталикни араблар “одаса” хасталиги дейдилар. Қизамик деб тушунса ҳам бўлади. Эҳтимолки, бу тошмалар ич-ни тўлдирган азобларнинг учлари эди.

Тошмалар аввал сув олди, кейин йиринглаб кетди. Абу Лаҳабнинг вужуди ҳали у ўлмаётган туриб сасий бошлади. Шу қадарки, фарзандлари ҳам унинг баданига қўл теккиза олмай, хидидан яқинига йўлай билмай қолишди.

Тошма тошганининг еттинчи куни эди. Абу Лаҳабнинг кўзлари бирдан катта-катта очилиб кетди. Қарши-сида шу дамгача ҳеч кўрмаган, ҳеч бир инсон қарай олмайдиган даражада кўркинчли ва баҳайбат махлуқлар турарди. Ҳолбуки, бир сония аввал бу ерда улардан асар ҳам йўқ эди. Ўнгидан, чапидан, олдидан, ортидан қуршаб олишди. Биттасини бир марта кўрган одамнинг ақлдан озиши турган гап эди. Қаердан келди булар, ич-қарига қандай кирди? Бу ерда уларнинг нима ишлари бор? Буларни на сўрашнинг имкони бор, на уни англашга вақт...

— Сенинг ифлос ва мурдор жонингни жаҳаннамга элтиш учун келдик, қара...

“Кутурган” калимаси ҳам тўла ифода эта олмайдиган ҳолатда Абу Лаҳаб бир оташ денгизини, бир олов денгизини кўрди. Чеки-чегараси бўлмаган бу оташ ва олов денгизи ёлғиз ўзи учун хозирланганини хис қилди.

Бу орада жияни “Аллоҳ каломидир” деб ўқиган сўзлар хотирига келди: “Абу Лаҳабнинг қўллари қурисин, ҳалок бўлсин! (Аниқки) у қуриди — ҳалок бўлди! Мол-мулки ва касб қилиб топган нарсалари унга асқотмади. Яқинда у ва унинг ўтин орқалаган, бўйида пишиқ толадан эшилган арқон бўлган хотини (ловуллаб турган) алангали дўзахга киражак!” Бу сура қулоқлари остида яна бир бор ўқилгандай бўлди.

Ҳозирга қадар суяниб келган бойлиги бу оташ денги-

зига нисбатан ҳеч нарса эди. Ҳатто катта Макка шаҳри ҳам тоғларию водийлари билан бирга бу олов денгизи қаршисида тирноқдек жой олмасди.

“Нима?! Бу ерга мен қираманми?.. Янглишяписизлар, мен Абдулмутталибнинг ўғли Абу Лаҳабман... Адашаётган бўлманглар тағин...” дея олмади.

Зотан, бундай дегизиб қўядиган сиёқлари йўқ эди ҳам. Бақиртира-бақиртира, турли-туман кийноқлар ила руҳини жасадидан айирдилар. Шу онда сассиқ вужуди ҳаракатдан тўхтади. Руҳи эса, унга берилган буюк бир фурсатни қадрламаганига минг пушаймонда эди. Аллоҳнинг Расулига қарши юритган чиркин мухолафатнинг жазосини тортгусидир.

Аслида, унинг бошига давлат қуши қўнган эди. Қоинотнинг гул юзли Сарвари унинг укасининг ўғли бўлиб туғилди, кўзлари ўнгида, ҳеч кимса қусур тополмайдиган бир фазилат эгаси бўлиб улғайди. Унинг ҳар ҳолини билар, биронта бошқа кимса унингчалик яқиндан танимас эди. Аммо у бу неъматлардан фойдаланишни ўйламади, неъматни ўзидан қочирди.

Абу Лаҳабнинг ўлмасданок лош холига келган жасади ўша куни уйида қолди, кўмилмади. Иккинчи кун ўғиллари уни кўммоқчи бўлишди, аммо жасад яқинига йўлаб бўлмайдиган даражада бир хид тарқатардики, яқинлашган кимсанинг димоғини адои тамом қиларди. Шунинг учун у куни ҳам кўма олишмади. Сассиқ хид энди бутун маҳаллага таҳдид сола бошлади. Халқ Абу Лаҳабнинг ўғилларини ўртага олди:

— Бир отангизни кўмишга қурбингиз етмайдими? Афсуслар бўлсин сизларга! — дейишди қўни-қўшнилари.

— Биз ундан бирор хасталик юқиб қолмасин, деб қўрқяпмиз, — дея жавоб қилишди ўғиллари.

— Бундай ташлаб қўйсаларинг, бутун маҳаллага ёйилади-ку у хасталик...

Кейинроқ пул бериб, одам ёлланди-да, узокдан туриб устига сув сешиб ювилди ва Макканинг юқори тарафига кўмилди. Ислоннинг, хоссатан Жаноби Расулуллоҳнинг ашаддий душманларидан бири шу тахлит майдондан даф бўлди.

* * *

Бадрадаги маелубият бутун Макка халқини шиддатли бир зилзила каби қалқитиб юборди. Жангга қатнашган ҳамма улуғлар ё ўлдирилган, ё асир олинган эди. Фарёд

ва фиғонлар кўкка ўрлади. Бу ҳолат Абу Суфёнга ёқмади. Ўрнидан турди ва Масжиди Ҳарамга тўпланган халққа хитоб этиб, шундай деди:

— Ўлган яқинларингизга йиғламанг. Уларга марсия айтманг. Мабодо йиғласангиз, Муҳаммадга ва унинг шерикларига нисбатан туйган кин ва адоват ҳисларингиз енгиллашиб қолади. Ҳам уларни хурсанд этган, ўзларингизни уларга масҳара қилдирган бўласиз. Токи улар билан тўқнашиб интиқомимизни олмагунимизга қадар хушбўйлар суртиш ва хотинларингиз билан бирга ётишни ўзларингизга ҳаром қилишингиз лозим. — Кейин ўзи то Бадрнинг интиқомини олмагунича ювинмасликка халқ олдида қасам ичди.

Абу Суфённинг бу хитоби ва ҳаракати у ердагиларга таъсир этди. Тижоратга ақли етадиган баъзилари эса: “Ортиқча дардли кўринадиган бўлсак, Муҳаммад ва унинг асхоби биздан мўл-мўл пул ундириб қолишнинг пайига тушади”, дейишди.

Кимлари онгли равишда, кимлари унинг-бунинг айб-ситишидан андиша қилиб, бу тавсияни қабул этган бўлишди.

Абу Суфённинг хотини Ҳинд машҳур Утба ибн Робианинг қизи эди. Бадра яқинларидан энг кўп киши ўлган одам шу аёл бўлди. Ўғли Ҳанзала, отаси Утба, жияни Валид ва амакиси Шайба ўлдирилган, бошқа ўғли Амр асир олинган... Бу воқеаларни эшитган захоти эсхушини йўқотди, аммо кўзидан бир томчи ҳам ёш чиқармади.

— Сен ҳам йиғламаяпсанми, эй Ҳинд? — деб сўрашди.

— Йиғидан фойда борлигини билганимда, тўхтамасдан йиғлар эдим. Улар орасидан ҳам энг севимлилари ўлдирилганини кўрмагунимча қайғум асло сўнмайди, — деди ва оташ сачратиб турган кўзларига уйғун бир овозда кўшимча қилди: — Қасам ичаман, отамни ва амакимни ўлдирган Ҳамзанинг жигарини суғуриб оламан-да, тишларимнинг орасига олиб чайнайман! Қасам ичаман... қасам ичаман!..

Макка аҳли келган қарорга қийинчилик билан бўлса ҳам амал қилинар, ҳеч кимнинг кўзидан ёш чиқмас эди. Фақат кекса ва кўзлари кўр Асвад ёнига қулини олиб ора-сира шаҳар ташига чиқиб туришида бир сир борми-йўқлигини негадир ҳеч ким ўйлаб кўрмасди.

Ҳақиқатан ҳам, Асвад икки куннинг бирида Макка

ташига чиқар, ўгли Замъа билан Оқийлнинг, невараси Хориснинг хотираларини эслатадиган водийларга борар, у ерда босиб-босиб, ўлгудай маст бўлгунча ичар, армони борича йиғлар ва орада кулига:

— Бу ишимни ҳеч ким кўрмасин, эшитмасин, — деб кўяр эди.

* * *

Машхур шоир Умаййа ибн Абу Салт бир вақтлар ҳақ динни ахтарган, бу йўлда гўзал шеърлар битган бир одам эди. Тоза, дуруст фикрлари билан бир қаторда, пайғамбарлик менга берилади, деган бир қаноати ҳам бор эди.

Хиро ғорида нубувват муждаси Жаноби Расулulloҳга (с.а.в.) берилиши Умаййа ибн Абу Салтда ҳасад туйғуларини кўпишига сабаб бўлди. Унга тегишли ҳақ ҳақсиз равишда бошқага берилгандай, энди Жаноби Расулulloҳни роҳатсиз қиладиган шеърлар ёзиб, ҳасадини очиқ изҳор эта бошлади. Бирмунча вақт Тоифда яшади. Шом тарафларга қилинган бир саёҳатдан қайтишда йўли Бадрга тушди. Бу пайтда энди жанг тамом бўлган, мушрикларнинг устига тортилган тупроқ ҳали совиб улгурмаган эди.

Умаййа дўстлари учун кўзёшлари тўкди. Ўша ерда айтган бир шеърида “Пайғамбар бўлганида, акраболарини бу ерда ўлдирармиди?” деган сўзлар бор эди.

Сўнгра туясини хайдаб, Тоифга йўл солди. Бундан кейин Умаййа учун биргина сафар қолган эди. Охират сафари... Аммо у ерда роҳат топадими, яхши кутиб олинадими-йўқми, буни билмасди.

Сўнгги нафасини чиқарган вақтида ичидаги ҳасад ва куфрнинг жазосини бериш вазифаси билан келиб кутиб турган фаришталар жонини суғуришди ва олиб кетишди.

* * *

Бу орада Мадинага асирлар учун белгиланган фидялар (товон пуллари) кела бошлади. Фидяси олинганлар озод қилиб юбориларди. Кўп қисми шу тариқа бўшатилди. Бир неча асир ансор болаларига ўқиш-ёзишни ўргатиш шарти билан афу этилди. Афу эвазига ҳар бир асир ўнтадан болани ўқитиб бериши талаб қилинди.

Шоир Абу Азза пулсиз-бойликсиз одам эди. Унинг бутун бойлиги тили-жағидангина иборат эди, деб айтса бўларди. Ўзини қутқаришга ҳеч бир нарсаси йўқ. Аммо у ҳам ҳаётининг бағишланишини истарди.

— Бизга қарши гап айтмасликка сўз бера оласанми? — деб сўрашди ундан.

Абу Азза бу таклифни севинч билан қабул этди:

— Ҳа, сўз бераман. Онт ичаманки, сизларга қарши битта ҳам сўз демайман!

— Қани, унда кўнглинг тусаган жойга кетавер, — дейишди.

Бу тарз осон қўйиб юборилган Абу Азза ҳаётга янги-дан келган инсондек, шод-хуррам Мадинадан чиқиб кетди. Кетаркан, Жаноби Расулуллохнинг (с.а.в.) мардликларини, жўмардликларини васф қилувчи бир шеър ўқиб борарди.

* * *

Абул Ос учун юборилган моллар ичида бир гардонлик чиқди. Бунни кўриб, бир жуфт кўз ёшга тўлди. Шундай бир кўзки, Улуғ Мавло улардан ҳам кадрли бошқа бир кўз яратмагандир.

Бу воқеанинг шохидлари кўзёшнинг сабабини билмокчи бўлишди:

— Сизни нима инжитди, ё Набийаллох? — деб сўрашди.

Набиййи Акрам жанобимиз (с.а.в.) Абул Оснинг фидяси орасидан чиққан гардонликни кўрсатдилар. Бу нарса-ни қизлари Зайнаб жўнатганини, унга эса, севиқли завжалари Ҳадича (р.а.) сеп ўлароқ тақдим этганини айтиб бердилар. Йилларча аввал қилинган сеп ва келинлик либослари ичида нур юзли Зайнаб кўз ўнгиларига келди. Аёллар оламининг бош тожи Ҳазрати Ҳадича бу гардонликни ўз қўллари билан Зайнабнинг бўйнига такиб турган ҳолатини эсладилар.

Жаноби Расулуллохнинг (с.а.в.) кўзларини ёшлатган мана шу хотира эди.

— Рози бўлсаларингиз, Абул Оснинг фидясини қайтариб беринглар, — дедилар.

Кўнгил тўла самимият-ла жавоб қилишдики:

— Мингдан минг розимиз, ё Расулуллох!

Бир неча кишининг оғзидан бирдан чиқди бу сўзлар. Ҳатто Абул Осни асир олган Абу Аййуб Ансорий ҳам шу сўзларни айтганлар орасида эди.

Абул Ос фидя олинмасдан қўйиб юборилаётгани, эвазига Зайнабни дарҳол Мадинага юбориши лозимлиги тушунтирилди. Бу таклифни Абул Ос қабул этди.

Отасига пайғамбарлик вазифаси берилар-берилмас Исломни қабул қилган Зайнабнинг бундан бу ёрига Абул Оснинг хотини бўлиб қолиши мумкин эмасди. Лекин Набиййи Акрам жанобимиз қийин-қистовларга тўла ҳаётлари давомида уни ажратиб, ёнларига олиш имконини топмаган эдилар.

Абул Ос мусулмон бўлиш таклифини қабул этмади. Келишувга биноан Зайнабни Йаъжаж водийида мўминлар қўлига топширадиган бўлди.

Микраз ибн Ҳафс Сухайл ибн Амрни қутқаришга келган, лекин фидя олиб келмаган эди.

— Унинг ўрнига мени ушлаб турунглар. Қарзини келтирмаса, ўрнига мени ўлдирасизлар, — деди. Микразнинг бу таклифи қабул этилди. Айни чоқда, Ҳазрати Умарнинг (р.а.) ҳам бир таклифи бор эди. Вақтни ўтказмасдан, айтақолди:

— Эй Аллоҳнинг Расули, изн берсангиз, Сухайлнинг олд тишини суғуриб олай. Токи гапирганида тили ташқарига отилиб чиқиб, сизга қарши бирон нарса дея олмасин.

Сухайлнинг пастки лаби тиртиқ эди, бу камлик қилгандай, тишлари ҳам суғуриб олинса, одамлар олдида бемалол гапира олмай, ҳар оғиз очганида тили ташқарига чиқиб кетавериб, бировга бир гапни уқтиролмайдиган бўлиб қолиши турган гап эди.

Лекин Расулуллоҳ (с.а.в.) жанобимиз бу таклифни қабул қилмадилар:

— Ҳеч кимнинг танасига нуксон етказмайман, эй Умар, — дедилар. — Жазосига Аллоҳ таоло менга ҳам айнан шундай қилишидан қўрқаман. Пайғамбар бўлсам ҳам, бунақа ишни қилишга ҳаққим йўқ. Лекин, эй Умар, умид қиламизки, шояд бир куни у сен айбламайдиган, ҳатто мақтайдиган бир жойда чиройли гапириб пайдо бўлса...

Тишларини суғуриб ташлаш таклифи тушганида совуқ тер тўқа бошлаган Сухайл чуқур нафас олди. Фидясини топиб келиш ҳамда ўзининг ўрнига асирликда қолаётган Микразни қутқариш ниятида Мадинани тарк этди.

* * *

Макка...

Бир хотин кишининг фарёди кўкларга юксалиб, Асвадни роҳатсиз қилди. Қулига буюрди:

— Чиқиб кара-чи, нимага йиғлаяпти бу хотин?..

Кул сал ўтмай қайтиб кирди.

— Туясини йўқотган экан, шунга йиғлаяпти, — деди.

Асвад ўзини тутолмай колди:

— Демак, бу хотин бир туя учун кўзёши тўқяпти, уйқуларини йўқотяпти, шундайми? Айт унга: туясига эмас, Бадрда ўлдирилган раисларга йиғласин... Билиб қўйинглар, улар ўлиб, айрим кимсалар иш бошига келди. Бадр жанги бўлмаганида, уларга раислик насиб қилармиди?..

Бу сўзлар билан у Абу Суфённи назарда тутарди. Айтмоқчи эдики, Абу Суфёнгача ҳам раисликка лойиқ кишилар топилар эди. Асвадни асил дардли қилган ҳам Бадрда ўлганлар учун йиғлашнинг тақиқланиши бўлди.

Ўша кеча Асвад тўйиб-тўйиб кўзёшлари тўқиб чиқди. Унинг бу ахволини кўрганлар Абу Суфённинг тақиқини ҳам назар-писанд қилмай, узоқ-узоқ йиғлашди, марсиялар айтишди. Жаноби Расулulloҳ ва асҳоби ҳақида бўлар-бўлмас сўзлар сўйлашди. Бадр марлубиятининг интиқомини олмасдан тинч яшамаслик фикри ҳаммасини бирлаштириб турарди. Ёлғиз шоир Абу Азза жим эди. Марсия тўқигин, Мухаммадга қарши сўзлар айтгин, деб таклиф этилганида:

— Мен ҳаётимни тилимни тийиб юриш эвазига қутқардим, — деб жавоб қиларди.

* * *

Жаноби Расулulloҳ (с.а.в.) бошчиликларида Ислом лашкарининг Бадрда қозонган ғалабаси Мадинани остин-устун қилиб юборди. Энди ўртада лоф эмас, балки ҳақиқий бир куч бор эди. Хижоз ўлкаларида буюк бир ном соҳиби бўлган, бутун қабилалардан устун бир кадрга эга Қурайшдек қабилани тор-мор этиш ҳазилакам гапми?

Бу зафар бир кун келиб Мадинада раис бўлиш ҳаққи тўласича қўлига ўтишидан умид қилиб юрган Абдуллоҳ ибн Убайй каби шахсларни шошириб қўйди. Кундан-кунга заифлашиб бораётган обрў-эътибор энди тамоман қўлдан чиқажагидан далолат эди бу зафар.

Атрофида сўзини тинглайдиган, уни катта санайдиган бир гуруҳ бор эди. Аммо унинг сони Мадина халқига нисбатан олганда бармоқ билан санарли даражада оз. Улар хали ҳам бутта топинишар, хали ҳам эски динларига амал қилишарди. Лекин бу бир ховуч кишилар

билан ўртага отилиб, мўминларни майдондан сиқиб чикаришнинг иложи йўқ. Иккинчи томондан, илгаридан низолашиб юришгани яҳудийлар олдига бориб, “Энди биз ҳам сизларданмиз”, дея олишмайди. Энг яхши чора — кўнгилларига ўтиринқирамаган Ислом динини қабул этган каби кўриниб, ўзларига кафолат олиш бўлиб қолди. Акс ҳолда, ишлар чаппа кетиши, балки у она юртида яшай олмай қолиши ҳам тайин. Ҳолбуки, мусулмон бўлганини очикчасига айтса, унча-мунча эътибор топиши, ҳаётини изга тушириб олиши мумкин. Бу орада “пайғамбар” дейишаётган одамни бирор найранг ишлатиб, адабини бериб қўйиш имкони ҳам топилиб қолармиди.

Абдуллоҳ ибн Убайй бу каби ўй-хаёллар оғушида, халқнинг кўзи олдига мусулмон бўлганини эълон этди, шаҳодат калималарини сўйлади.

Унинг Исломни қабул қилиши авваллари унга эътибор кўрсатиб келганларни севинтирди. Кечаги кунга қадар ичи кин ва нафратга, ғазабга тўла одам қандай қилиб мусулмон бўларкан?..

Ўзи каби хануз аросатда юрган одамлар унинг уйига келиб, зиёрат этишди ва:

— Бир гап эшитдик, шу тўғрими, эй Ибн Салул? — деб сўроқлашди.

— Нимани эшитдиларинг? Бирон ажабланарли иш бўптими?

— Ҳа-а, шуниси ортиқча, эй Ибн Салул. Буни ҳеч бўлмаса бизга айтма. Кечага қадар ҳам Муҳаммадга ва одамларига оташ пурқаб келган сен эмасмидинг?

— Мен эдим.

— Энди-чи?

— Энди янаям оташ пурқайман.

Келганлар баттар хайрон бўлишди.

— Ҳеч нарса англамадик, — деди бири.

— Мендан бундан ортиқ сўз олмайсан ҳам.

Абдуллоҳ ибн Убайй ибн Салул уларга шундай бир нигоҳ ташладики, гўё бу билан: “Англайдиган савияда эмассизлар”, демоқчи бўлди. Кейин шу ўйини сўзлари билан давом эттирди:

— Англашилмайдиган бир нарса йўқ. Сизлар Ибн Салул ҳам ўша аҳмоқлар йўлидан бориб, Муҳаммадга иймон келтиражагига дарров ишониб қўяқолдингиз. Ҳолбуки, бу ишим уларга қарши бир ҳийладир, бир ўйиндир, янаям очикроқ айтсам, алдовдир. Аммо бунинг учун

сабрли бўлиш лозимлигига сизлар ҳам иқдорсизлар, албатта.

Масала ойдинлашди. Ибн Салул қалъани ичидан емириш йўлини танлагани маълум бўлди. Айрим шартлар остида бундан ақлли бир йўл тутиб бўлмасди ҳам. Ибн Салул ҳақиқатдан узокни кўрадиган одам эканини уларнинг назарида исбот этган эди.

Биттадан-иккитадан бўлиб бориб шаҳодат калималарини айтишга, уларнинг ёнида улардек бўлиб кўриниб юришга қарор берилди.

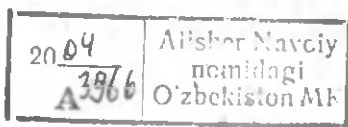
Шу кундан бошлаб Ибн Салул билан унинг дўстлари ҳам масжиддан жой олишди. Мусулмонлар олий девонда туриб Роббул Олабийн ҳузурда саждага бош қўйганларида улар ҳам ётиб-турдилар. Кўзга ташланишга ҳаркат қилишар, ўзларини яхши мусулмон бўлган каби кўрсатишга зўр беришар эди. Аммо бир имкон туғилди дегунча мўминларга Расулуллоҳни (с.а.в.) қусурли кўрсатиб, уларни совутишдан ва Мадинада яна эски ҳаётни жонлантиришдан боника мақсад ва ғоялари йўқ эди.

Она тарафидан яҳудий бўлган машҳур шоир Каъб ибн Ашраф Бадра мушриклар йўликкан мағлубият аламини жон-жонидан туйганлардан эди. Ўзи таниган кўп инсонларнинг ўлдирилиши уни шундай ғамга ботирган эдики, нари-бериси йўқ. Ким билади, маккаликларнинг қайғуси қай даража бўлса... Бориб уларни кўрмагунча, кўнгил-хол сўрамагунча, улар билан бирга айни дардни тотмагунча ичи чикмаслигини англади. Тонглардан биринида туясига миниб, Мадинани тарк этди.

Бадр тупроқларига етганида юрагининг энг теран жойларидан чиққан лаънатларни ёғдирди. Ҳали қонлари ҳам қотиб улгурмаган дўстларини кўзёшлар билан ёдга олди. Ниҳоят, кунлаб юра-юра, бир оқшом Макка кўчаларига кирди.

Каъб Маккада мусофир ҳисобланмасди. Уни мамнуният-ла уйида меҳмон қилишга тайёр қўлаб оилалар бор эди. Аллоҳнинг Расулини қабул этмаган ва у зотни хижратга мажбур қилганларнинг кўнгли Каъб сингари кимсалар билан ҳузур топарди, албатта.

Дарҳақиқат, у қора кунда ҳамдард бир дўст сифатида кутиб олинди. Макка мажлисларининг тўри унга берилди.

Абул Ос Маккага келгач, хотини Зайнабга вазиятни тушунтирди.

— Сени жўнатаман деб отанга сўз бердим, ҳозирлигингни кўраверишинг мумкин, — деди.

Зайнабнинг Абул Осдан шикоятни йўқ эди. Ёқимтой, ақлли-хушли, ҳавас қилса арзигулик ахлокли бир одам. Айни чоқда, қалби иймон нурига ёпиқлигича қолди, отабобосидан ўтиб келган динини тарк этмади. Бу вазиятда бири мусулмон, бошқаси мушрик бўлган эр-хотин қандай бирга яшай олади? Қолаверса, кўндан бери ҳеч хузур топмагани Макка шаҳри, айникса, Бадр муҳорабасидан кейин одамни бўғадиган, нафас олиб бўлмайдиган ҳолга келган эди. Отасининг яшаш ҳаққини тан олмаган бу шаҳар Зайнабга тамомийла бир зиндонга айланди. Энди бу ерда унга кулиб қарайдиган бир чехра ахтариш, самимий бир дўст топиш ҳаёлига ҳам келмайдиган бир иш эди. Шу сабабдан эрининг гапини хушхабар ўлароқ қабул этди, зудлик билан ҳозирлик кўра бошлади.

Абу Суфённинг хотини Ҳинд келди.

— Отангнинг ёнига кетаётган эмишсан? — деди эшикка суянган кўйи.

— Бекор гап, — деб жавоб қилди Зайнаб бир шумликни сезиб.

— Мендан яширишнинг ҳожати йўқ, қизим. Йўлда бирор заруратинг чиқиб қолса, тез таъмин қила оламан, эркакларга ҳеч лозим бўлмаган баъзи нарсаларга хотин киши эҳтиёж туйиши мумкин. Бу масалада мендан уялиб ўтирма.

— Ташаккур, зарур бўлса, айтарман, — деди Зайнаб.

Ҳинднинг овозида самимият мана ман деб турарди. Ҳарҳолда Зайнабда шундай қаноат ҳосил бўлди. Лекин барибир унга: “Ҳа, кетяпман”, деб очиқча айта олмади.

Нихоят, бир куни Абул Оснинг укаси Кинона уни туяга ўрнатилган бир маҳфага миндириб, йўлга чиқарди. Зайнаб ўша пайтда хомилалари эди.

Жаноби Расулulloҳнинг (с.а.в.) қизлари Мадинага отланганини эшитган Асваднинг ўғли Ҳаббор ёнига битта ўғри-безорини олиб, унинг орқасидан етиб келди. Кинона: “Нима қияпсан” дейишга ҳам улгурмай, найзасини маҳфага санчди. Маҳфа қаттиқ силкиниб кетди ва Ҳазрати Зайнаб ерга думалаб тушди. Тушаркан, каттагина бир тошга бориб урилди. Ҳаббор иккинчи дафъа

ташланди. Аммо энди Кинона ўзини ўнглаб олган эди, унинг олдини тўсиб чиқди.

— Олчок хариф, хотин кишига қўл кўтаргани уялмайсанми?! — деди.

Хаббор ҳам бўш келмади:

— Уни бу ердан соғ чиқаришимизни умид қиялсанми сен? — деди пўписа қилиб.

— Сочидан бир туки тўкилишига ҳам йўл қўймайман!

— Отаси Бадрда нима ишлар қилганини билмайсанми, эй Кинона?!

— Сизлар ҳам бориб ўша отасидан олинглар интикомингизни!..

— Олажагимиз интикомнинг илк қадами буни ўлдириш бўлади..

Шундай дея Хаббор такрор хужум қилди, лекин бу гал Кинона кўксини қалқон қилиб, тўхтатиб қолди. Энди иккаласи олишиб кетишди. Хабборнинг орқасидан келганлар ҳам бор эди, улар ортдан таҳдид сола бошлашди. Кинона қараса, иш чаппасига кетаётибди.

— Бу ишни ўлгунимча охирига обораман. Токи тирик эканман, унга бирор зарар етказмайсанлар! — дея хайқирди.

Таҳдид жиддий эди. Кинонанинг бокишлари Хабборни ҳушёр торттирди. “Шуниси ҳам етар”, дея орқасига қайтиб кетишга мажбур бўлди. Орқадан келганларнинг ичида Абу Суфён ҳам бор эди. У:

— Нимага бунча жоҳиллик қиялсан, Кинона?.. Куппа-кундузи бу хотин йўлга чиқарилалими, ахир? Муҳаммад билан орамизда ўтган гап-сўзларни билмайсанми?

— Хўп, нима қилайин?

— Ҳозир Маккага қайт, орадан бир неча кун ўтсин. Кейинрок коронғида, одамларга сездирмасдан олиб чиқиб кет, — деди Абу Суфён.

Кинонага бу таклиф маъкул келди. Қўрқувдан титраб ўтирган Зайнаб наридан-бери тузатилган маҳфага қайтадан минди. Маккага қараб йўл олишди.

Буюк бир қувонч билан йўлга чиққан эди. Энди карангки, ҳаяжон ва қайғу ичида қайтиб борапти. Ёлғиз ўзим кетавераман, дея олмасди. Султони Анбиёнинг қизлари, деб ким ҳам уни бошига кўтарарди? Ҳақиқатан, ундай қилишмади, аксинча, ўлдирмоқчи бўлишди.

Бир неча соат олдин энди ҳеч қачон қайтмаслик ниятида ташлаб чиқиб кетган уйига қайғу ва ғамга ботиб

қайта кириб келди. Устига-устак, бояги хужум натижа-сида қорнидаги боласи ҳам тушиб қолган, ҳозир ётсаю тин олса, бошқа ҳеч бир нарсани ўйлайдиган ҳолда эмас эди.

Бу орада Фахри Коинот жанобимиздан йўл-йўрик олган икки киши Мадинадан Маккага қараб йўлга чиқди. Улардан бири Жаноби Пайғамбарнинг тутинган фарзандлари Зайд, иккинчиси эса, ансорлардан бир зот эди. Таълимот шу эдики, Макка яқинида Йаъжаж водийига боришади, у ерда Ҳазрати Зайнабни кутишади, сўнг олиб қайтишади.

* * *

Орадан бир неча кун ўтди. Зайнаб озми-кўпми ҳордиғини чиқарди, ўзини такрор йўлга чиқишга тайёр хис қилди.

Кечалардан бирида, кўчаларда элнинг оёғи узилган паллада Абул Оснинг эшиги яна очилди. Аввал бир одамнинг сассиз шарпаси, кетидан туя чиқди. Устидаги махфада Сарвари Оламнинг (с.а.в.) севикли қизлари Зайнаб ўтирарди.

Кимсасиз кўчаларда овоз чиқармасликка ҳаракат қилиб бориларди. Ниҳоят, Макка уйлари орқада қолди. Энди итларнинг онда-сонда улишидан бошқа овоз эшитилмасди. Қуфрнинг ва ширкнинг тубан қоронғулигида гафлат уйқусига толганлар бу дафъа Макка инжусининг шаҳардан чиқиб кетаётганини билмай қолаверишди.

Бирор бало-қазо етмай, Йаъжаж водийига келишди. Кичкиналигидан бери бир уйда бирга улғайган, бир дастурхондан таом еб, бир қудуқдан сув ичган Зайд яна бир шериги билан уларни кутиб турган экан, топишди. Зайнабни Аллохнинг ва Расулининг омонати ўлароқ қабул қилиб олишди-да, Мадина сари йўлга равона бўлишди.

Маккаликлар учун Зайнаб бир душманнинг кизи эди, бинобарин, мушриклар унинг жонига суикасд қилиб, қасос олишлари мумкин — мана шундай ҳолда Маккани тарк этган Зайнаб энди турли иззат-иқромга ва ҳурматга лойиқ бир инсон сифатида йўлини давом эттирди.

Узоқдан Мадина тоғлари кўзга ташланди. Бу нарса Султони Анбиё ҳазратларига яқинлашганларининг муждаси эди. Зайнаб қушдай енгил бўлиб қолганини хис этди. Алҳамдулиллоҳки, икки йилдан бери кўрмаган отасига энди етажак, чеккан бутун жабру жафоларини ота

бағрига бош қўйиш ила унутажак. Қани энди туя янада тезроқ, янада илдамроқ юрса! Хали кўрмай туриб севиб қолган бу шахарга бир он бўлса-да илгарироқ кириб борса!

Мана, йўл ҳам охирлади. Бани Нажжор махалласида, отаси илк дафъа қўнган кўчаларда Зайнаб ҳам туясидан тушди ва ўша атрофга қурилган хужраи саодатга шошилди. Кўз ёшлар, хасрат ва севги туйғулари тўлиб-тошган бир қалб ила Султони Анбиёга отилди. Лаблари фақат:

— Отажоним, меҳрибоним... сизни шунчалар соғиндимки... — дея шивирлар эди.

Расулulloх (с.а.в.) узок вақт айрилиқда қолган фарзандларини бағриларига босдилар. Таъриф этилмас бир хаяжон ила:

— Хуш келдинг, қизим, — дедилар.

* * *

Хали ҳам асирларни қутқариш учун яқинлари келиб туришарди. Машхур Валид ибн Муғийранинг ўғли Валид ҳам асирлар орасида эди. Бир куни унинг икки акаси Холид билан Хишом уни қутқариш мақсадида Мадинага кириб келишди.

Валидга ўғай ака бўлгучи Хишом талаб этилган пулни бергиси келмади. Анча давом этган тортишувлардан кейин, ниҳоят, оталари Валид ибн Муғийранинг совутию қуролларини бериб, Валидни қутқаришди. Маққа сари йўлга чиқишди. Мадинадан олтмиш чақирим юргач, Зулхулайфа деган жойга етиб қўнишди. Овқатланишди, хордик чиксин деб бир оз ухлашди.

Бир пайт Валид аста-секин ўрнидан турди. Ҳамроҳлари ухлаб ётганига ишонч ҳосил қилгач, келган изидан қайта бошлади. Қайдасан, Мадина, деб йўл олди.

Ака-укалар анчадан кейин уйғонишди. Ёнларида Валидни кўрмай, хожат билан бирои жойга ўтган бўлса керак, деган хаёлда хийла вақт кутиб ўтиришди, аммо дарак бўлмади.

— Маккага кетиб қолган бўлса керак, — деди Хишом.

— Нимага бизни ташлаб кетади? Бирга кетардикку?..

Бу орада Холид Маккага эмас, Мадинага қараб кетган изларни кўриб қолди.

— Валид яна Ясрибга қайтган бўлмасин, Хишом? — деди ажабланиб.

— Валлоҳи, нима деяримни ҳам билмай қолдим. Аммо у ёққа нега кетади? Ахир, ўзи ўша ёқдан келяп-миз-ку?!

Холид бир неча сония ўйланиб турди-да:

— Валид Ясрибга яширинча бориб, у ерда бир-икки-тасини ўлдириб келмоқчидир балки?

Шу фикр ақлга тўғри келарди. Аммо энди ўзлари нима қилишади? Мадинага қайтиб бориб, уни изласинларми? Унда Валид ҳақиқатан халигидай иш қилган бўлса, қўлга тушиб, ўлиб кетишлари турган гап. Хўш, нима қилишсин?

— Бу аҳволда Маккага ҳам бормайлик, эй Ҳишом. Бориб: “Валидни ҳам қутқардик, ҳам қутқармадик”, дейиш менга оғир келади, — деди Холид.

— Унинг устига, отамизнинг совути билан қуролини бериб қўйганмиз... — дея қувватлади Ҳишом.

— Қани, қоринни бир тўйғазиб олайлик-чи, унгача ақл ҳам кириб қолар.

Овқатланиб бўлишгач, Холид биродарига ўгирилди:

— Менинг қарорим Ясрибга яна бир марта бориш, нима бўлган-бўлмаганини ўрганишдир. Ақалли, “Валид қани?” деб сўраганларга тузук-қурук жавоб бериш имконига эга бўламиз-ку, сен нима дейсан?

— Лот ҳаққи, мен ҳам айна шундай фикрдаман, эй Холид. Қани, кетдикми?

Ясрибга йўл олинди. Соатларча юрилгач, Ясриб хур-мозорлари кўзга ташланди. Тўғри Бани Наҳжор маҳалласига келиб тушишди. Жаноби Расулulloҳни (с.а.в.) топиб, вазиятни тушунтирмоқчи бўлишди. Бошқа бирортасига масала очилса ёки Валид бирон қор-қол қилиб қўйган бўлса, унинг ўрнига буларга жазо беришлари мумкин.

Масжид олдида туяларидан тушишга ҳозирланишаркан, Холид кўзларини катта-катта очиб, тўпланиб ўтирганларга боқди.

— Мен кўраётганимни сен ҳам кўраяпсанми, Ҳишом? — деди шивирлаб.

— Ҳа, — деди Ҳишом ҳам ғалати бир овозда, — кўрганимдан кўрмаганим яхши эди.

Валид масжид олдидаги ўша одамлар орасида, улар билан гаплашиб ўтирарди.

— Хўш, нимага келдинг бу ерга? — деб сўрашди ака-ука ундан.

— Кўриб турибсизлар-ку, дўстларим билан гаплашиб ўтирибман, — деб жавоб қилди Валид.

— Хўп, майли, аммо нега қайтиб келдинг?

— Мусулмон бўлиш учун.

— Озгина нарирокка борсак бўладими?

Валид ўрнидан турди, биргалашиб сал нари ўтишди. Бир чеккага бориб, Холид аста сўради:

— Жиддий гапиряпсанми, Валид?

— Жиддий бўлмаса, атай қайтиб келармидим.

Бирдан Холиднинг жиғибийрони чиқди.

— Ахмоқ! Мусулмон бўлиш ниятинг бор экан, нимага бизларни бу ерга келтирдинг, нега ўзингни қутқариш учун отамиздан қолган азиз ёдгорликдан айрилишимизга сабаб бўлдинг?.. Оилада уни қандай кадрлашимизни ўзинг хам жуда яхши билардинг-ку!

— Мен Қурайшнинг: “Валид бадал пулини тўлашдан қочиб мусулмон бўлди”, дейишини истамадим. Ҳар ким каби менга хам фида тўлансин, кейин келиб ўз хохишим билан мусулмон бўлганимни айтмай, деб орзу қилдим.

— Хўп, энди нима қиласан?

— Энди бу ерда қоламан, хаётим бу ерда давом этади — қарорим шу.

— Ундай қилма, — деди Холид, — ҳозир сен биз билан бирга Маккага бор. Сени озод этганимизни, сиромон келтирганимизни одамлар кўрсин. Ўз истагинг билан мусулмон бўлганингни англаб ёки англабма. Шундан кейин хоҳлаган тарафингга кетавер. Ҳар ким бориб асирини қутқариб келди, аммо Валид ибн Муғйранинг ўғиллари бўш қўл билан қайтиб келишди, дейилиши бизга муносиб эмас. Йўқса, Зулхулайфада сени топганимиздан кейин ўшанақаси кетиб қолган бўлар эдик.

Валидга бу фикр маъқул кўринди. Янги топган дўстлари билан хайрлашиб, йўлга чиқди.

Маккага етгунча қор-қолсиз келишди. Лекин Маккага етиб келишдию иш ўзгарди. Валидни тутиб, хибсга ташлашди.

Шу тариқа Маккага хибс этилганларнинг сони Аййош ибн Робиа билан Салама ибн Ҳишомдан кейин учтага етди.

Жаноби Расулulloҳ (с.а.в.) Валиднинг хийла билан Маккага олиб кетилганини ва у ерда қамаб қўйилганини эшитиб, хафа бўлдилар.

Бомдод намозларида рукудан ростланганларида: лоҳим, Валид ибн Валидга, Салама ибн Ҳишомга...

йош ибн Робиага ва бошка сиқув остида қолган заиф мўминларга нажот бер”, дея дуо қила бошладилар.

* * *

Жубайр ибн Мутъим ақрабосидан баъзи кимсаларнинг фидясини олиб Маккага келган эди. Расули Акрам (с.а.в.) Жубайрга иззат-икром кўрсатдилар.

Оқшомга яқинлашганда Жубайр масжиднинг бир бурчагида ухлаб қолди. Шом намозига келганлар у ерда бир мушрик ухлаб ётганини кўришди. Азон айтилди. Жаноби Расулulloх намозни бошладилар, Жубайр кулофига чалинган тотли бир овоздан уйғониб кетди.

“Бас, (эй Мухаммад,) сиз (инсонларга Куръон оятлари билан) панд-насихат қилаверинг!

Чунки Парвардигорингизнинг неъмат-мархамати билан кохин-фолбин ҳам, мажнун ҳам эмасдирсиз. Балки улар (мушриклар): “(Мухаммад) бир шоирдир. Бизлар унга замон ҳодисот-балолари (стиши)ни кутурмиз, дерлар?! Айтинг: “Кутаверинглар! Мен ҳам сизлар билан бирга кутувчиларданман (кўрамиз, балога ким йўлиқар экан)” (Тур, 29 – 31, мазмуни).

Жубайр бу ўқилган оятлар латоифига асир бўлиб қолди.

Жаноби Расулulloх Оллох ўзларига берган мустасно қобилият ила ўқир, ҳеч бир адиб эриша олмайдиган даражадаги илоҳий каломни қалбларга сингдирар эдилар. Жубайр ётган ерида бу илоҳий каломни тинглади, тинглади...

Мўминлар Расулulloх (с.а.в.) жанобимиз билан биргаликда рукуга кетишди, кетма-кет икки сажда қилишди ва такрор тик туришди. Жанобимиз яна овоз чиқариб ўқий бошладилар.

“Балки улар (сизни ҳалок қилиш учун) бирон хийла-найранг қилмоқчидирлар?! У ҳолда ўша кофир бўлган кимсаларнинг ўзлари хийла-найрангга гирифтор бўлурлар! Балки улар учун Оллоҳдан ўзга бирон “илох” бордир?! Оллох уларнинг ширкларидан покдир! Агар улар

бирон халок қилиш учун) осмондан бир ганини кўрсалар (ўшанда ҳам иймон қилиш), “Бу тўпланган булутдир”, дерлар. (д.) Сиз уларни токи ўзлари халок рига рўбарў бўлгунларича тарк қилинг! хийла-найранглари бирон фойда бермас хам берилмас! Албатта, золим-кофир

бўлган кимсалар учун бундан (қиёмат кунидан) илгари (шу дунёда) ҳам азоб-уқубат(лар) бордир, лекин уларнинг кўплари (буни) билмаслар. (Эй Мухаммад,) Сиз Парвардигорингизнинг хукмига сабр қилинг, зотан Сиз шак-шубҳасиз Бизнинг кўз ўнгимизда (хифзу химоямизда) дирсиз ва (тонгда уйқудан) турган пайтингизда Парвардигорингизга ҳамду сано айтиш билан (У зотни барча айб-нуқсондан) покланг! Шунингдек, кечадан (бўлган соатларда) ва юлдузлар юз ўгириб кетгач (яъни, сахар пайтларида) ҳам У зотга тасбех айтинг!" (Тур, 42 — 49).

Расулulloх (с.а.в.) Тур сурасининг энг сўнгги оятини бу тариқа ўқиғач, "Оллоху акбар" деб рукуга эгилдилар. Мўминлар ҳам у зот билан бирга эгилишди...

Жубайр аввал Жаноби Расули Акрамнинг Қуръон тиловат қилганларини ё эшитмаган ва ё эшитишни истаманган. Бирок ҳозир худди кўнгли йўғрилгандек, яп-янги бир рухга сохиб бўлган эди.

Намоздан кейин Жаноби Расулulloхнинг ёнларига борди. Асирлар хақида гаплашди. Сўз орасида Мутъим хотирланди. Шунда Расули Акрам:

— Эй Жубайр, агар отанг Мутъим тирик бўлса ва манави жирканчларнинг ўртасига тушса эди, унинг учун ҳаммасини озод қилиб юборишим мумкин эди, — дедилар.

Жубайр бу кўришувдан мусулмон бўлмади, бироқ у ердан кетаркан, эшитгани Қуръон ила кўнгли кўкларда учганини ҳам инкор этмасди.

* * *

Маккаликлар Каъб ибн Ашрафни бир ота кадрдон, қора кунларига ярайдиган бир дўст каби кутиб олишди. Бундай бўлмаганида, то Мадинадан чиқиб Маккагача атай таъзия билдириш учун келармиди! Боз устига, Мухаммаднинг душманлари хузурига бориб, уларга қўл узатишнинг тахликаси ҳам бор эди. Мадинада яшайдиган бир инсон сифатида Жаноби Расулulloхни (с.а.в.) табриклаши, авсликларни, хазражликларни кутлаши лозим бўлгани холда, уларга қилич кўтарган инсонларни топиб келиш буюк бир жасорат намунаси эди.

Каъб қайси мажлисда иштирок этса, хурмат-эътибор кўрди, уйларнинг тўрига чиқарилди. Хоссатан, Аҳли Қолиб номи берилган ўликлар хақида тўқиган марсиялари тилдан-тилга ўтиб юрар, ҳар қадамда унинг шеърларини ўқиётган болаларни учратиш мумкин эди.

Айниқса, Абу Суфён мамнун эди. Ҳазилакам гапми: Мадинадан Каъб ибн Ашрафдай бир шоир келиб, мусулмонлар ҳақида ҳажвиялар айтиб турса! Дарҳақиқат, у Қурайшнинг бутун туйғуларини шеърга солар, ўзи йиғлар, ўзгаларни-да йиғлатар эди.

Бир куни суҳбатлашиб ўтирганларида, Абу Суфён уни ҳакамликка чорлади:

— Биз семиз-семиз туяларни сўйиб, халққа тарқатадиган, мусофирларга иззат-икром кўрсатадиган кишилармиз. Кучсизларга ёрдам берамиз, улар бажара олмаган ишларни зиммамизга оламиз. Ҳажга келганларга емак едирамиз, сув улашамиз. Ақрабомизни ҳимоя қиламиз, хабар олиб турамиз...

Абу Суфён буларни айтarkan, ўзининг зикналигини тилга олишни истамади. Мазкур холлар, умуман олганда, Қурайшда борлигини биров инкор этолмайди, аммо...

Кейин Жаноби Пайғамбаримиздан сўз очди:

— Бизларнинг бирлигимизни бузди. Илоҳларимизга тил теккизди. Ақлли кишиларимизни аҳмоқликда айблади. Ўғилни отадан айирди, — деди. Сўнгра асосий муддаога кўчди: — Сенинча, биз тўғри йўлдамизми ё Муҳаммадми?

Каъб ҳеч тараддудланмасдан жавоб берди:

— Албатта, уларга қараганда сизлар тўғри йўлдасизлар!

Бу жавоб Абу Суфённи хурсанд қилиб юборди. Эсҳуши жойида, сўзи-суҳбати жўяли, номи атрофда машхур бир шоир берган ҳукм тўғри бўлмаса, бундан тўғриси қаердан топилади?!

Каъб Маккада бу каби алаҳсирашлар билан ўзининг нафратини ифодалар экан, бу ёқда Жаброили Амин Сарвари Олам Жанобимизга (с.а.в.) Қуръони каримнинг ушбу оятларини келтирди:

“Китобдан насибадор бўлган кимсаларнинг бут ва санамларга сиғинаётганларини ҳамда кофир кимсалар ҳақида: “Ўшалар иймон эгалари бўлган мусулмонлардан тўғрирок йўлдалар”, деяётганларини кўрмадингизми? Улар Оллоҳ лаънатлаган кимсалардир. Кимни Оллоҳ лаънатлар экан, бас, ҳеч қачон унинг учун бирон ёрдамчини топа олмайсиз” (Нисо, 51 – 52).

Каъб ва бошқа мушрикларнинг Расулulloҳга ва дўстларига қарши айтган шеърларидан бир қисми Мадинага етиб келди. Мўминлар орасидан шеър айтишга қобилияти борлар бу ҳажвияларга жавоблар беришди. Каъб

ибн Молик, Абдуллоҳ ибн Равоҳа ва Ҳассан ибн Собит ўшандай шоирлардан эдилар. Хатто Ҳассан ибн Собит Жаноби Расулуллоҳнинг (с.а.в.) амрлари ила шеърларини масжидда баралла ўқиган. Жанобимиз унга:

— Айт, айтавер, эй Ҳассан, Жаброил сенга мадад берапти, — дея марҳамат қилганлар.

Мусулмон шоирлар ёзган бу шеърлар бир жихатдан душманга унинг ўз силоҳи ила жавоб бериш маъносини ифодалар эди.

* * *

Икки киши Каъбанинг “Хижр” деб аталувчи пастак деворли қисмида узок шивирлашиб туришди. Ниҳоят, қўлларини сиқишиб хайрлашишди. Айрилишаркан, улар ўзаро аҳдларини яна бир бор такрорлашди:

— Сўз берасан, шундайми?

— Сўзим сўздир, эй Умайр. Сен Сафвонга бемалол суянишинг мумкин...

Бирини тўппа-тўғри уйига борди, қиличини олиб, ўзи келтирган захарни тигига суркай бошлади. Энди бу қиличда одамнинг хар қандай жойидан кичкинагина бир яра очиб билан уни оппа-осон ўлдириш мумкин эди. Хотини унинг ишларини тушунмади. Ўртада уруш йўқ, бинобарин, қиличга захар суртилишига ҳам бир сабаб мавжуд эмас эди.

— Нима қилганинг бу, эй Умайр? — деб сўради.

— Ҳозирча ҳеч нарса сўрамасанг, яхши бўларди, — деди эри жавоб ўрнига.

Хотин бошқа суриштирмади, эри ишини битирди.

Шом қоронғилиги тушгач, бир нечта хурмо тамадди қилган бўлди-да, қиличини олди. Белбоғига тақди. Индамай ташқари чиқди-кетди...

Мадина масжидида дўслари билан суҳбат қуриб ўтирган Ҳазрати Умар (р.а.) бир иш билан ташқарига чиқди. Қараса, шу атрофга бир туя энди чўктирилаётган экан. Туя эгасини танигандай бўлди. Сал яқин борди, диққат билан боқди.

— Сен Умайр эмасмисан? — деб сўради.

— Ҳа, мен Умайрман.

Жин каби, шайтон каби бир одам сифатида машҳур эди у. Экмасдан ейман дейдиган, тегирмондан бутун чиқадиган одамлар тоифасидан эди.

Ҳазрати Умарнинг хаёлидан: “Бу одам яхшилик би-

лан келмаган-ов", деган ўй ўтди. Ўша захоти ичкари қайтиб кирди.

— Ё Набийаллох, Умайр ибн Ваҳб келибди. Бу одам яхши ниятда келмайди, — деди.

— Уни бу ёққа олиб кир, — дедилар Расули Акрам.

Ҳазрати Умар, кейин кутилмаган бирор можаро чикмасин тағин, дея Умайрни маҳкам ушлаб, ичкари олиб кирди.

— Нима сабабдан келдинг, эй Умайр?

— Ўғлимга бир яхшилик қилишларингизни илтимос қилиб келдим.

— Ёнингдаги қилич-чи?

— Қилич бизга фойда бердими?..

— Сафвон ибн Умаййа билан Ҳижрда қилган аҳд ҳақида нима дейсан?

Умайр тили орқасига тортиб кетгандек бўлди.

— Қанақа аҳд? — деди зўрға.

Жаноби Расулulloх (с.а.в.) унга Сафвон билан ора-ларида кечган ўша келишувни гапириб бердилар:

— Сен Сафвон ибн Умаййага шундай дединг: “Бадрда бунчалик одамимиз ўлганидан кейин ортиқ яшашнинг кизиғи қолмади. Қарздорман, аммо тўлашга ҳеч вақоим йўқ. Мендан кейин фарзандларим қийналмаганида эди, бориб Муҳаммадни ўлдиран эдим”, дединг. Сафвон сенинг бу сўзларингга жавобан: “Агар сен бу ишни қилсанг, мен қарзингни ўтайман, болаларингга қараб тураман”, деди. Шу тарз яшириндан-яширин келишиб олдиларингиз ва сен мени манани қилич билан ўлдириш ниятида келгансан.

Умайр ҳайронлик ичра тинглар эди. Охирида эсини йиғди ва деди:

— Ха, эй Муҳаммад, воқеа худди сен айтгандек бўлди. Сафвон иккаламиз бу гап-сўзларни ҳеч ким эшитмайдиган даражада хуфиёна қилган эдик. Энди мен ҳам ишонаманки, сен ҳақиқатан Пайғамбарсан, — деди ва шаҳодат калималарини айтди.

* * *

Бир куни Жаброили Амин яна Расулulloх (с.а.в.) жанобимизга рўбарў келди. Оламлар Роббидан саломларни ва Бақара сурасига тегишли айрим оятларни келтирди. Набийи Акрам ҳар сафаргидек аввал фақат тингладилар, Жаброили Амин у оятларни ўқиди. Роббул Оламийнинг қудрати-ла бу ваҳийлар келтирилган

ҳолидай Жаноби Пайғамбарнинг топ-тоза қалбларига ёзилди.

Саййидимизнинг ваҳий ҳолатига кирганларини англаган асҳоблар бошларини эгган бўйи буюк бир ҳаяжон ила кута бошлашди. Пашша учса эшитиладиган даражада сассиз, лекин кўнгиллари Мавлога йўналганча кечган бу вақтда асҳоби киромнинг бу ҳолини истехзо ила қулиб томоша қилиб турган бир неча толеъсиэлар ҳам йўқ эмасди.

Ниҳоят, Набиййи Акрам (с.а.в.) саййидимиз бошларини кўтардилар. Атрофга боқдилар. Ваҳий котиблари ҳозир бўлсин, демокчи бўлдилар. Лекин асҳоблари ёзув лавозимотлари тайёр қилингунча ҳам кутишга сабрлари чидамай ошикишарди, илоҳий хабарларни У Зоти Шариф табиғ эта бошладилар:

“Одамлар орасида шундай кимсалар ҳам борки, ўзлари мўмин бўлмаганлари ҳолда “Оллоҳга ва охират кунига иймон келтирдик”, дейдилар. Улар Оллоҳни ва иймонли кишиларни алдамоқчи бўладилар ва ўзлари сезмаганлари ҳолда фақат ўзларинигина алдайдилар. Уларнинг дилларида мараз бор эди, бас, Оллоҳ маразларини янада зиёда қилди. Улар учун қилган ёлғонлари сабаб аламли азоб бордир. Уларга: “Ер юзида бузғунчилик қилманглар”, дейилса, “Биз ислоҳ қилувчилармиз”, дейдилар. Огоҳ бўлингизким, улар албатта бузғунчилардир, лекин ўзлари буни сезмайдилар. Уларга: “Мана бу кишилардек иймон келтиринглар”, дейилса, “Шу настқашларга ўхшаб мўмин бўлмизми?” дейдилар. Огоҳ бўлингизким, уларнинг ўзлари тубан кимсалардир, лекин буни билмайдилар. Иймон келтирган зотларга йўлиққашларида: “Биз ҳам иймон келтирдик”, дейдилар. Ўзларининг шайтонлари (бошлиқлари) билан холи қолганларида эса: Биз албатта сизлар билан биргамиз, фақат (уларнинг устидан) кулмоқдамиз, холос”, дейишади. Оллоҳ уларнинг устидан кулади ва ўз тугёнларида адашиб-улоқиб юришларини давомли қилади. Улар ҳақ йўлнинг ўрнига залолатни сотиб олган кимсалар бўлиб, бу савдоларида фойда қилмадилар ва тўғри йўлга юривчилардан бўлмадилар...” (Бақара, 8—16, мазмуни).

Ким эди булар? Исмлари айтилмади, аммо сифатлари ва қилган ишлари туфайли йўлиқажаклари аччиқ натижа маълум этилди...

Пайғамбарлар Имоми (с.а.в.) бу оятларни ўқиётганларида ҳозир бўлганлар орасида мунофиқлар-да бор

эди. Лекин улар сас чиқармадилар, “Бизни айтяпти, бизни назарда тутяпти”, дегандек сур бўлиб ўтиравердилар.

Бу оятлар юракда буюк бир портлаш ҳосил қилди. Қалбида куфр ишончи бўлиб, тилида иймон сўзларини айтиш...

Баъзилар виждонлари билан рўбарў бўлиб, ўзларининг ҳолатларини жиддий тафтиш қилиб олишди. “Мен Оллоҳга ва охират кунига ишондим”, сўзларини қай даражада самимият билан айтганини текшириб кўришди ҳаёлан.

Бу орада Жаноби Пайғамбаримизнинг қуйидаги сўзлари мададга етиб келди, нафси билан мужодала қилиб турганларга йўл кўрсатилди:

“Уч нарса бордир... бу уч нарса кимда бўлса, иймоннинг мазасини ҳақиқий лаззати ила тотати. Булар:

а) Оллоҳ ва Расулини ҳар нарсадан ортиқ севиш;

б) яхши кўрган одамини фақат Оллоҳ ризоси учун яхши кўриш;

в) такрор куфр ҳаётига қайтишни худди оловга отилаётган каби ёмон деб билиш...”

Ўлчовлар энди шу мезонларга кўра олинди. Виждонлар: “Ўлим келса ҳам, иймон ҳаётидан ортга қайтиш йўқ!” деган қарорга келди. Яна бутлар хузурида сажда қилиш, яна уларни илоҳ деб қабул этиш... ҳаёлларига сиғмайдиган аччиқ бир хотира бўлиб қолди. У илоҳлар синдирилган, ташланган, қулатилган эди. У бутларни илоҳ деб билган кўнгиллар энди бу вужудлардаги кўнгиллар эмасди. Энди у кўнларга қулиб-жирканиб боқадиган, Оллоҳ кўрқуви ила нафас оладиган, Оллоҳ севгиси ила иш кўрадиган кўнгиллар жойлашган эди бу вужудларга. У кўнлардаги ҳолларини соддаликдан, онгсизликдан кўришар, хидоятда доим қолишни сўраб Жаноби Ҳаққа ниёз этишар эди. Мана шулар “халис мўминлар” бўлиб, ҳеч ким уларни мунофик демасди.

Мўминлар орасида ўзларини улардай кўрсатиб, орага суқилиб кириб олган бозорчи мунофиклар ҳам бу оятларни хикоя тинглагандай эшитишди. Бевосита ўзлари ҳақидаги бу оятлар уларнинг кулоқларидан нарига ўтмади. Улар қалбларини Қуръон оятларининг теран маъноларига ёпиб олишган эди. Шу сабабдан ушбу оятларни эшитган мўминларнинг шошиб қолганларини улар истехзо ила томоша қилишди. Оятлар залворидан мўминларда ғамирлаб қолган ҳавотирни бемаъни деб

билиб, кулиб юбормаслик учун лабларини тишлаб туришди.

Ха, Жаноби Расулulloҳ (с.а.в.) бу мунофиқларни номма-ном айтиб бермадилар. Эҳ, модомики айтмадиларми, мўминлар орасида бемалол юришга, уларнинг аҳволини яқиндан кўриб ўрганишга, маккаликлар ҳақида айтиладиган сўзларни ҳам бемалол эшитиб юришга ким халал берарди?..

Лекин намоз уларга оғир келарди. Олдин таҳорат олиш керак, кейин уларга қўшилиб ётиб-туриш керак... шу маъносиз ҳаракатлар бўлмаса эди... Камига, тонгнинг илк палласида Билолнинг азони... Ҳар тонг иссиқ ўрнини ташлаб, тотли уйқусини қандай аритаркин бу одам!.. Яна, унинг овози билан уйғониш дарди бўлмаса эди...

Аммо энди бу одамларни юртларидан чиқариб юбориш имкони йўқ, бинобарин, мажбуран бу дардга чидайдилар-да, овоз чиқармайдилар.

* * *

Мўминлар орасида ибодатга қаттиқ ёпишган, дунёга кўнгилсизлиги ва илгисизлиги билан танилган Усмон ибн Мазъун хасталанди. Кундузги рўзаларнию, тунги ибодатларни тўхтатишга мажбур бўлди. Оила аъзолари қайғу ичида қолишди...

Ниҳоят, асирлар масаласи битди. Айни ўша кунлари келган оятлар мўминларнинг юракларини ҳаяжонга солди. Бу оятларда асирларга қаттиққўл муносабатда бўлиш ё фидя олиш баҳси тилга олиниб, бу ҳақда шундай дейилган эди: “Агар Оллоҳнинг ҳукми азалийида (билмасдан қилинган хатонинг кечирилиши) ёзиб қўйилмаганида эди, албатта, сизларга товон олганинлар сабабли улуғ азоб етган бўлура эди. Энди ўлжа қилиб олган нарсаларингизни ҳалолу пок ҳолда еяверинлар ва Оллоҳдан кўрқинлар! Албатта, Оллоҳ мағфиратли ва меҳрибондир” (Анфол, 68–69).

Жаноби Расулulloҳнинг кўзлари ёшланди.

— Агарда бу айтилган азоб юборилганда, Умар ибн Хаттоб билан Саъд ибн Муоздан бошқалар қутула олмасди, — дедилар.

* * *

Шу пайтларда Маккада қолган мусулмонлардан кекса Жундаб ибн Дамра касал бўлиб қолди. Макка ҳаётидан маза қочган, айниқса, Бадр воқеаларидан кейин бу шаҳар жаҳаннамга айланган эди. Бунинг устига, Жун-

даб фурсат тошиб хижрат қила олмади. Ўзини ғариб сизди. Хаёт ортга кетиб, ўлим билан нихоя топаётган эди. Тугаб бораётган умрининг ҳеч йўкса охирги бирикки кунини Хазрати Пайғамбар (а.с.) хузурларида кечиришни истар эди. Эртага агар ундан: “Шунча мўмин хижрат қилди, сен нимага қолдинг? Нега мўминлар диёрига кўчмадинг?.. Мушриклар орасида қолишни не боис афзал кўрдинг?..” деб сўралса, буларнинг жавобини бериш осон бўлмасди.

Тўрт ўғли бор эди, ёнига чорлади.

— Мени бу ердан олиб кетинглар, Мадинага етказинглар, — деди.

— Аммо, отажон, қаттиқ касалсиз, йўлга бардош берадиган ҳолда эмассиз, — дейишди ўғиллари.

— Боришим керак, сўнгги орзуим шу.

Самура исмли ўрли ака-укаларини бир чеккага тортди ва:

— Кейин пушаймон бўламиз. Отамиз бизни ўстириб вояга етказди, биз унинг охирги орзуйини бажо келтирмадик-а, деб афсусланиб қоламиз. Энг яхшиси, Мадинага олиб бориб қўйлик, — деди.

— Лекин бу ҳолда туяда ўтиролмайдилар-да...

— Туя устига бир маҳфа хозирлаб, ётоқ қилиб берамиз.

— Отамизга ҳам, бизга ҳам жуда оғир бир сафар бўлади лекин.

Ахийри Самуранинг таклифини қабул этишди. Жундаб туя устига ўрнатилган ётоққа жойлаштирилди. Ҳатто тушиб кетмасин, деб боғлаб қўйилди. Окшомлардан бирида Макка билан видолашишди.

Жундаб сўнг бир дафъа бўлсин Каъбани тавоф қилишни жуда-жуда истарди. Лекин бунинг имкони қани? Бошини ўша томонга ўгирди. Кўзларидан сизган икки томчи ёш ила орзудаги бу Уй соғинчини тилга келтирди:

— Алвидо, эй муборак Байт!.. Балки энди асло кўришмасмиз... — дея ғўлдирарди томоғига ёш тикилиб.

Макканинг охирги уйлари ҳам ортда қолиб, энди Жундабнинг кўз ўнгида ёлғиз Жаноби Расулulloхнинг (с.а.в.) сиймолари жонланиб тураверди.

Хаво иссиқ, лаблар қурукшаяди. Ака-укалар онда сонда сув идишининг оғзини оталарининг лабига тутишади. Гоҳо:

— Қаерга келдик? — деб сўраб қўяди Жундаб. Икки

гапнинг бирида: — Ҳали ҳам етиб келмадикми? — дейди. — Яна қанча қолди? — деб сўрайди.

Саволлар тез-тез такрорланавергач, ака-укалар бир-бирларига андишали қарашди.

- Ясрибга етолмай қоламизмикан?
- Қарийб умидни узиб қўйдим.
- Мен ҳам шунака ўйдаман.
- Лекин барибир умид қилиш керак...

Ҳали йўлнинг ўндан бир қисми босиб ўтилмаган эди. Ҳолбуки, Жундаб сафар тугаб қолган бўлса керак, деган қаноатда эди. Ўнинчи дафъа сўради:

- Самура!..
- Лаббай, отажон!
- Етмадикми халиям?
- Йўқ, отажон, хали етмадик.
- Хозир касрдамиз?
- Танъимга келдик.
- Демак, хали ҳам Маккада эканмиз-да...

Жундаб яна ўз оламига чўмди. Ака-укалардан бири:

— Шу ерда бир тўхтасак, — деб маслаҳат солди.

Ҳеч ким эътироз билдирмади. Туя чўктирилди. Қарасалар, Жундабнинг юзида жон аломати йўқ.

— Ота!.. Отажон!..

Жундаб бу хитобларга жавоб бермади. Чунки энди махфа ичра ётган Жундабнинг руҳи аллақачон малакларнинг қўлларида ўзи қаттиқ орзу қилгани Мадина масжидига борган, Сарвари Олам жанобларининг жамолларини кўргач, кейинчалик топишиш шарти билан руҳлар оламидаги ўрнини олган эди...

* * *

Жундаб ўша ерга дафн этилди. Унинг ҳижрат нияти ила йўлга чиққани, аммо бунга эришмай йўлда вафот этганининг хабари Мадинага ҳам етиб борди. Баъзилар:

— Эҳ, илгарироқ йўлга чикиб, хижрати ярим йўлда узилиб қолмаганида, муҳожирлар тоифасига қўшилиб, мукофотини тўлиқ олганида қанчалик яхши бўларди, — дейишди.

Лекин бу масалада тарозига қўйиладиган нарса Жундабнинг нияти, ихлоси эди. Зоҳиран, ҳижрат ярим йўлда қолди, йўлнинг ўртасига ҳам етмасдан ажал келди. Аммо малакут оламида бу йўлчилик қандай баҳоланган, қанақа муомала кўрган экан?..

Масала Куръон оятлари билан хал қилинди. Оллох

таолонинг каломи бу ходисага ойдинлик киритиш учун Набийлар Сарварининг (с.а.в.) қалбларига қуйилди:

“Ким Оллох йўлида хижрат қилса, Ер юзида кўп панох бўлгудек жойларни ва кенгчиликни топгай. Ким уйдан Оллох ва унинг Пайғамбари сари мухожир бўлиб чиқиб, сўнг (шу йўлда) унга ўлим етса, мухаққакки, унинг ажри-мукофоти Оллохнинг зиммасига тушар. Оллох мағфиратли, меҳрибон зотдир” (Нисо, 100).

Бу орада яна “Умму Қайснинг мухожири” деган ном ҳам чиққан эди. Гап асносида баъзан шу ибора тилга олиниб турарди. Расулulloх (с.а.в.) ҳам эшитдилар.

Воқеа бундай бўлган: Маккада Умму Қайс исмли чиройли бир аёл бор эди. Бир киши уни севиб қолиб, уйланиш таклифини қилган. Лекин рад этилган. У одам “Хўп, майли”, деб қўяқолмаган. Иккинчи, учинчи дафъалар ҳам келган. Умму Қайснинг оstonасига танда қўйиб олган. Охири у хотин:

– Мен Оллохни ва Расулини деб Маккадан кетишга қарор бердим. Агар мутлако уйланишни истаса, Ясрибга бориши лозимдир, — деган ва ўзи хижрат қилган.

Ошиқ бу муждани олгани захоти бир қарорга келиб, у ҳам йўлга чиққан. Макка билан Мадина орасидаги масофани шундай бир савдонинг оташини сўндириш учун кесиб ўтган.

Умму Қайс Оллохга ва Расулига қовушиш учун хижрат қилгани, у одам эса, Умму Қайсга эришиш ниятида ордидан йўлга чиққани элга ҳам ошкор бўлган ва унга “Умму Қайснинг мухожири” лақаби берилган эди.

Воқеа айтиб берилгач, Расули Акрам (с.а.в.) бундай марҳамат килдилар:

– Амаллар ниятларга қараб баҳоланади. Инсонга ҳам фақат ниятидаги берилади. Шундай экан, ким Оллохни ва Расулини деб хижрат қилса, бу хижрати Оллохга ва Расулига оид сифатида қайд этилади. Кимнинг хижрати қўлга киритиладиган дунё молига ва ё никоҳига оладигани хотинга йўналган бўлса, унинг хижрати ҳам ўзи хижрат этган нарсага оид сифатида қайд этилади.

* * *

Рамазон оини чиқиб, шаввол кирди. То шомга қадар қуёшнинг тафтидан ёнган-қоврилган Мадинага, ниҳоят, бир оз шом салқинлиги туша бошлади.

Бани Нажжор уруғидан бўлган Салим ибн Умайр беихтиёр:

— Кунингни кўрсатаман сен қари жиннининг! — деб юборди ва тишларини бир-бирига қаттиқ босди.

Олдидан яхудий шоирларидан Абу Афак ўтиб қолди, у бу ердан айланиб, ўзининг маҳалласига, Амр ибн Авфнинг уйига томон илгарилар эди. Охирги пайтлари шу яхудий чолнинг тили жуда узайиб қолди. Жаноби Пайгамбаримизга ишонишгани, у кишининг амрларига бўйинсунишаётгани учун кўпдан бери мадиналикларни айблайдиган, устларидан куладиган қилиқ чиқарди. Ўзи бир юз йигирма ёшга кирган. Энди қаридим, бир чеккада тинч юрай, демасдан, ҳали ҳам кучайгани-кучайган. Салимнинг тишлари ғичирлаши шундан эди.

Ўша кеча Салим хуфтон намозидан кейин Бани Нажжор маҳалласидан чиқиб, сассиз-садосиз Амр ибн Авф маҳалласига қараб юрди. Ўнгда-сўлда кезди. Уй олдиларида, хилват жойларда гаплашиб ўтирганларга қулоқ солди. Абу Афакнинг овозини излади. Ниҳоят, бир гўшага келиб тўхтади. Топди. Бир бурчакка ўтиб, овоз чиқармай кута бошлади.

Орадан анча муддат ўтди. Бу орада Салим бир неча марта қиличининг қабзасини пайпаслаб қўйди. Гўё, тайёр тур, демоқчидек эди.

Ниҳоят, давралардагиларни эсок тута бошлади. Овозларда тобора уйқусираш аломатлари зоҳир бўлди. Вакт алламаҳал бўлиб қолганини айтиб, биттадан-иккитадан тарқалишди.

— Сен ҳам энди уйингга бор, эй Абу Афак, — дейишди.

Жавобни эшитиб, Салим титраб кетди:

— Мен шу еринада ухлай қоламан, — деди Абу Афак.

— Ўзинг биласан.

Кечага яна сокинлик чўкди. У ер-бу ердан келаётган ит овозлари баъзан бу жимликни бузиб турарди.

Салим турган ерида бир муддат пойлади. Аввал қиличини аста кинидан суғурди. Кейин беркиниб турган жойидан чиқиб, оёқ учларида Абу Афакка яқинлашди. Бу кекса шоир ўлими остонага келганидан, сўнгги нафасларини олиб турганидан хабарсиз эди.

Қилич тўғри келиб унинг кўксига урилди. Кейин Салим бор кучи билан қилични буради. Бўғиқ ва кўрқинчли бир овоз чиқди. Чунонам чирпандики...

Абу Афакнинг кўчаларни тутиб кетган ҳайқириғидан уйғониб кетганлар то ётоқларидан ташқарига чиққунла-

рича Салим бу маҳаллани бўрондек кесиб ўтиб, уйига кириб кетди...

Маҳалла ахли Абу Афакнинг сўнги нафаслари устига чиқиб келди.

— Ким чоңди?

— Ким сени бу ахволга солди? — деган саволлар жавобсиз қолди. Абу Афак ўлди.

Эрталаб унинг жасади кўмиларкан, маросимга йиғилганлар орасида баъзиларнинг аламдан кўзлари қонга тўлган эди. “Эх, билсак эдик, ҳаққини олардик!” дегандек армонлар тилларга кўчди.

* * *

Ҳазрати Умарнинг куёви Ҳунайс Бадрдан ярадор бўлиб қайтган эди. Дори-дармон унга фойда бермади, вафот этди. Ҳазрати Умар қизи Ҳафсанинг тул қолганига қанчалик қайғурган бўлса, Ҳунайсдек бир инсоннинг ўлимига ҳам шу қадар хафа бўлди. Ғам чекди, аммо Бадр каби шонли муҳораба берган жароҳат билан яшаш ва у жароҳат оқибатида ўлиш ҳам шундай бир инсонга муносиб эди. Ҳунайс дунёдан ёш кетди, лекин бир инсон охиратга олиб бора оладиган кўп нарсаларга эришиб кетди. Токи инсоният бор экан, у ҳам эсланажак ва “Бадр асҳобидан эди”, дейилажакдир.

Жаноби Расулulloҳ (с.а.в.) Ҳунайснинг жанозасида ҳозир бўлдилар. Бу Зоти Шарифнинг ва бошқа мўминларнинг дуолари охират ҳаётида Ҳунайсга эшлик қилдиган бўлди.

Ҳазрати Умарнинг қизи Ҳафса шу кунгача Ҳунайс билан бирга ҳузур-ҳаловатда кечган турмушининг оз вақт ичида бундай яқун топишини сира кутмаган эди. Эрини сўнг сафарга кўзёшлари ила кузатиб қоларкан, ўксик қалбига ҳеч бир юпанч топа олмасди. Энди у тул хотин. Энди у отаси Умарнинг ёнида янаёди. Энди...

Қурайш Каъбани таъмирлаган йили туғилгани эътиборга олинса, Ҳафса ўша кунлари йигирма бир ёшларда эди...

* * *

Закот амри тушди Олий Даргоҳдан: “Намозни тўқис адо қилинг ва закотни беринг! Узингиз учун нима яхшилик қилган бўлсангиз, уни Оллоҳ ҳузурини топажаксиз. Шубҳасиз, Оллоҳ қилган амалларингизни кўриб тургувчидир” (Бақара, 110).

Жаноби Расулulloх, соллаллоху алайхи ва саллам, бойларга молларининг қирқдан бирини закот сифатида келтиришни буюрдилар. Дала ва боғлардан чиққан ҳосилнинг эса, ўндан бири (ушри) закот ўларок бериладиган бўлди.

Закот ва садақаларнинг маънавий ҳолатини жаноби Расулulloх бундай тушунтирдилар: “Агар бир одам топ-тоза бўлган молидан садақа берса — зотан, Оллоҳ таоло ҳам фақат топ-тозасини қабул этади — у садақа битта хурмо бўлса ҳам, Оллоҳ таолонинг муҳофазаси остида кўпайиб туради. Ҳатто бир тоғдан ҳам катта бўлиб кетади. Бировингиз отингиз ё туянгизнинг боласини парваришлаганингиз каби”.

Бу мавзуда тушган оятлар мўминларга йўл кўрсатар эди: “Оллоҳ йўлида молларини инфоқ-эхсон қиладиган кишиларнинг мисоли худди ҳар бир бошоғида юзтадан дони бўлган еттита бошоқни ундириб чиқарган бир дона донга ўхшайди (яъни, қилинган бир яхшилик етти юз баробар бўлиб қайтади). Оллоҳ истаган кишиларига бир неча баробар қилиб беради. Оллоҳ (фаазлу карами) кенг, билгувчидир. Молларини Оллоҳ йўлида сарфлаб, сўнгра берган нарсаларига миннат ва озорни эргаштирмайдиган зотлар учун Парвардигорлари ҳузурида улуғ ажр бордин. Улар учун ҳеч қандай хавфу хатар йўқ ва улар ғамгин бўлмайдилар. Яхшии гап ва кечириш кетидан озор келадиган садақадан яхшироқ. Оллоҳ беҳожат ва ҳакимдир. Эй мўминлар, берган садақаларингизни миннат ва озор билан йўққа чиқарманг!” (Бақара, 261-264).

Бу оятлар мўминларга нима қилиш ва қандай қилиш лозимлигини кўрсатди.

Мўминлардан бойлари закотларини чиқариб келтиришди. Жаноби Сарвари Анбиё (с.а.в.) бу закотларни берувчиларнинг номларидан жой-жойига тарқатар эдилар.

Асхоблар орасида эри камбағал-у, аммо отасидан мерос тегиши сабабли бой бўлиб қолган хотинлар ҳам бор эди. Абдуллоҳ ибн Масъуд бу ҳолга чиройли мисоллардан бири эди. Зайнаб хоним эри Абдуллоҳга:

— Расулulloх Жанобимиз: “Садақа беринглар. Зийнат ашёларингиздан бериб бўлса ҳам, бу вазифани адо этинглар”, дедилар. Сиз Расулulloхнинг (с.а.в.) олдиларига боринг, агар сизга берсам, садақа ўрнида ўтса, сизга бераман, ўтмаса, бошқаларга бераман, — деди.

— Мен уяламан, ўзинг бор, — деди Абдуллоҳ (р.а.).

Зайнаб Жаноби Пайғамбар (с.а.в.) уйларига келганида у ерда яна бир хотинни учратди. У ҳам айни шу мақсадда келган экан. Хотинларнинг бахтига бир иш билан Билол чиқиб қолди. Улар вақтни ганимат билиб, ахволни тушунтиришди:

— Жаноби Расулуллоҳ (с.а.в.) ҳузурларига кириб, эрларимизга ва ёнларидаги етимларга берган нарсаларимиз садақа ўрнига ўтиш-ўтмаслигини билиб беринг, аммо бизнинг кимлигимизни айтманг, — дейишди.

Ҳазрати Билол (р.а.) ичкари кирди ва воқеани аңлатди.

— Ким улар? — деб сўрадилар Расулуллоҳ (с.а.в.).

— Ансорлардан бир хотин билан Зайнаб.

— Қайси Зайнаб?

— Абдуллоҳнинг хотини.

— Иккаласига ҳам иккитадан савоб бор. Бири яқинига ёрдам қилишнинг савоби, иккинчиси садақа қилишнинг савоби, — дея марҳамат қилдилар.

Зайнаб билан у хотин мамнун бир ҳолда уй-уйларига кетишди.

* * *

Жаноби Расулуллоҳ фақир оилалар учун закот-садақа мавзуида бир тушунча бердилар:

— Оллоҳ йўлида харжланган бир динор... бир кулни озод қилиш учун харжланган бир динор... камбағал одамга берилган бир динор... Мана шуларни ўйланглар, булар ичида энг кўп савоб келтирадигани оила аъзоларига берилганидир.

Бу гаплар фақир оилаларга тасалли бўлди.

Садақа бергиси келган, аммо бировга берса, ўзи ёки болалари оч қоладиган одамларга тегишли эди бу сўзлар. Бу ахволдаги кишилар “Қани эди имконим бўлсаю мен ҳам садақа берсам”, деса, уйида болаларига едиргани емак ҳам ҳақиқий садақа каби қиймат қозонадиган бўлди энди.

Шу баҳона асхобнинг зехнига яна бир нарса жойлашди: садақа тарқатиш ғояси билан уйини-ўчоғини хонавайрон қилишга асло ҳожат йўқ экан.

* * *

Мол-дунё ва бойлик хирси одамни закот бермасликдек бир ҳолга тушириб қўйишини аңлатиб, Жаноби Расулуллоҳ (с.а.в.) бундай дедилар:

— Закотини ўтамаган сарват сохибининг пули дўзах оловида қиздирилади, лахча чўғ ҳолига келтирилади. У билан биқинлари ва пешонаси куйдирилади. Бу иш узунлиги эллик минг йил бўлган бир кунда қуллар орасида Оллоҳ таоло ҳукми ўқилғунига қадар давом этади. Кейин унга жаннатга ё жаҳаннамга элтадиган йўл кўрсатилади. Туяларининг закотини бермаган киши эса, тептекис ерга ётқизилади, закоти чиқарилмаган туялар унинг устидан тепкилаб-эзғилаб ўтади. Энг охирги туя ўтганидан кейин олдингилар яна қайтадан ўта бошлайди. Бу иш ҳам узунлиги эллик минг йил бўлган бир кунда Оллоҳ таоло қуллар орасида ҳукмини ўқигунига қадар давом этади. Сўнгра унга жаннатга ё жаҳаннамга элтадиган йўли кўрсатилади...

Бу мавзудаги яна бир суҳбатлари хотирларга бундай нақшланди:

— Қиёмат куни туя ўз эгасининг олдига энг семирган пайтдаги ҳолида келади. Вақтида ҳаққини бермагани учун уни товони билан босади, эзғилаб ўтади. Қўй келади эгасининг олдига, у ҳам энг семирган пайтдаги ҳолида бўлади ва туёқлари билан босиб, шохлари билан сузиб ўтади. Унинг ҳақларидан бири эса чанқаган пайтда сугорилмаганидир.

Кейин Набийийи Акрам (с.а.в.) сўзларини бундай давом эттирдилар:

— Ишқилиб, бирортангизни қиёмат куни маъраган қўйини елкасига орқалаган ҳолда кўрмайин. Мени кўрган захоти: “Ёрдам бер, ё Муҳаммад!” дейди, мен эсам у пайтда сизларга ҳеч иш қилиб беролмайман, вақтида сенга таблиғ қилган эдим, дейман.

Жанобимизнинг (с.а.в.) закот ва садақа мавзуидаги ушбу сўзлари ҳам қулоқларга сирға бўлди:

— Фақат икки кишига ҳавас қилинади: бири Оллоҳ унга мол берган, уни ҳақ йўлда харжлашга ғайрат қилган одам, иккинчиси, Оллоҳ унга фойдали илм берган, у эса ўша илми билан ҳукм этадиган ёки бошқаларга ўргатадиган одамдир.

* * *

Закотга молнинг энг ёмонини ажратиш ҳоллари ҳам сезилди. Бунда ҳам яхшилик қилинган, вазифа адо этилган бўлади ҳамда борлиги-йўқлиги унча билинмайдиган мол қўлдан чиққан бўлади.

Масалан, боғдаги хурмолардан факир мусулмонларга хурмо боғламлари юборганлар ҳам бор эди. У боғламлар масжидга осилар, келган-кетганда мухтожлар биттадан-иккитадан олиб ейишар эди. Бир куни Жаноби Расулуллох (с.а.в.) деворда осилиб турган хурмо боғламларини кўриб, хассалари билан унга ишорат қиларканлар:

— Бунинг эгаси хохласайди, янада яхшисини юборган бўларди. Энди ўзи ҳам киёматда мана шунақа ёмон хурмо ейди, — дедилар.

Бу мавзада тушган оят масалага яна ҳам ойдинлик киритди:

“Эй мўминлар, касб қилиб топган нарсаларингизнинг ҳалол-покизаларидан ва Биз сизлар учун ердан чиқарган нарсалардан инфоқ-эхсон қилингиз! Эҳсон қилиш учун улардан ўзингиз фақат кўз юмиб туриб оладиган — паст-нопоқларини танламангиз! Ва билингизки, албатта, Оллоҳ беҳожат ва ҳамду санога лойиқ зотдир” (Бақара, 267).

Кўзи очиқ одам ололмайдиган даражада ёмон ва кадрсиз молларни садақа тарзида беришлар шу тариқа ўнганган, Оллоҳнинг розилигига эришишни орзу қиладиганлар яхши ва чиройли молларидан садақа ва закот беришлари талаб қилинаётган эди.

Бойларга закот буюрилгач, закотга ва садақага молларнинг ёмони ва кадрсизини ажратиш тақиқлангач, фурсатдан фойдаланиб, тиланчиликка ўтиб олганлар ҳам бўлди. Жаноби Расулуллох (с.а.в.) бундай тубанликдан қайтариб:

— Бир кишининг аркон олиб, эрта тонгдан тоққа бориши ва ўтин тўплаб, келтириб сотиши, топганининг бир қисмини еб, бошқа қисмини садақа қилиши унга-бунга қўл очиб тиланишидан яхшидир, — дея марҳамат этдилар.

Бу гапларни эшитганлар аввалроқ нималардир сўраб келган одамга Пайғамбар (а.с.) уйдаги нарсалардан баъзисини соттириб, пулига болта олдириб, ўтин териб сотишга юборганларини эслашди.

Аммо Жаноби Расулуллохнинг ўзлари ҳам, оила аъзоларию акроболари ҳам закот ва садақа олишлари мумкин эмасди. Улар бундай бир нарса олсалар ҳам, садақа ўларок қабул этилмас ва бошқатдан беришлари лозим бўлар эди. Шунинг учун на уларга бирон нарса берилар ва на улар олишар эди.

Жаноби Хотамул Анбиё (с.а.в.) бир куни ердан бир хурмо топиб олдилар.

— Бунинг садака бўлиши эхтимолидан кўрқмасайдим, ердим, — дедилар.

Кейинрок яна бу борада бундай марҳамат қилдилар:

— Баъзан уйда ётоғим хонасида хурмо кўраман. Лекин садака бўлиб қолиши эхтимолидан кўрқиб, ейишдан тийиламан.

Мўминлар орасида баъзан хадяни қайтариб: “Мендан ҳам мухтожроққа бер”, дейдиганлар ҳам бор эди. Умар ибн Хаттоб (р.а.) ора-сира унга Расулуллох (с.а.в.) бирон нима бермокчи бўлсалар, шундай жавоб қилган эди. Бир марта яна шундай қилмокчи бўлганида, Саййидул Анбиё (с.а.в.) унга бундай дедилар:

— Буни ол-да, ишлат. Ёки сен ҳам бошқасига садака қилиб юбор. Кўз тикмасдан, илинж қилмасдан... мана шундан эhtiёт бўл!

* * *

Абу Талха келди.

— Мархабо, эй Абу Талха, — деб кутиб олдилар Сарвари Коинот. — Нима гапинг бор эди?

— Эй Оллохнинг Расули, жаноби Мавло: “Суйган нарсаларингиздан инфок-эхсон қилиб бермагунингизча харгиз яхшиликка (жаннатга) етмагайсиз”, деб марҳамат қилган (Ол-и Имрон, 92).

Менинг энг севган молим “Байрахо” деган боғимдир. Уни мен Оллох розилиги учун садака сифатида айирдим. Сиз уни энди энг лойиқ бўлган йўлда ишлатинг. Мен унинг ажрини ва мукофотини Оллох таолонинг хузурида топишимга ишонаман.

Абу Талханинг бу сўзлари Жанобимизни мамнун этди. Мард одам эди Абу Талха! Оллохга ва Расулига самимият билан боғланган бир инсон! Бу галги ҳаракати ҳам тақдир-ла қаршиланди:

— Жуда гўзал, жуда хуш иш қилдинг... Фойда келтирадиган мол, ортадиган, баракали бўладиган тижорат бу. Нима деганингни эшитдим, эй Абу Талха, уни яқинларинг орасида тақсимлашингни уйғун деб биламан.

— Айтганингиздек бўлади, эй Расулуллох.

Шу тариқа Байрахо боғи Абу Талханинг амакиваччалари ва бошқа яқинлари ўртасида тақсим этилди.

Байрахо боғига жаноби Расулуллох ҳам онда-сонда кириб, дам олиб, қудуғидан сув ичиб турар эдилар.

* * *

Каъб ибн Ашраф Маккада анча кун иззат-икром кўрди, мушрикларнинг тўла қалбларига такрор-такрор кин ва интиком уруғларини экиб, уларни гижгижлаб қўйгач, ниҳоят, дўстлари билан видолашди ва Мадинага қайтди. Вазифасини керагича адо этган бир инсон сезадиган хузурга тўла эди кўнгли.

Яҳудийлар ҳам уни шаънига лойиқ бир тарзда кутиб олишди. Чунки Каъб фақат ўз номидан эмас, балки барча яҳудийлар саломини Қурайшга етказган, ҳаммалари килиши керак бўлган ишни килиб келган эди.

* * *

Бир куни фақир асҳоблардан бир гуруҳи Расулуллоҳ (с.а.в.) жанобимизга мурожаат қилиб қолди:

— Ё Расулуллоҳ, бой-бадавлат кишилар олий даражаларни қўлга киритадилар: биз каби намоз ўқийдилар, биз каби рўза тутадилар, булардан ташқари, молларининг ортиғи ҳисобидан закот ва садақалар ҳам берадилар. Биз бунисини қилолмаймиз, — дейишди.

Жаноби Расулуллоҳ уларга тасалли бердилар:

— Оллоҳ таоло сизларни садақа савобига ва мукофотига эриштирадиган имконлар бермадимми? — дедилар ва саволларига ўзлари жавоб қилиб, сўзларини шундай давом эттирдилар: — Сизларнинг ҳар “Субҳаналлоҳ” деганингиз бир садақадир, ҳар “Алҳамдулиллоҳ” дейишингиз бир садақадир, ҳар “Оллоҳу акбар” дейишингиз бир садақадир. Яхшиликка буюриш бир садақадир, ёмонликдан воз кечиришга ҳаракат бир садақадир, хотинларингиз ила қонушмагингиз бир садақадир.

Асҳоблар кейингисига хайрон бўлди:

— Ё Расулуллоҳ, буни қандай тушунайлик? Ҳам шахвоний истакларимизни қондираемиз, ҳам савоб оламизми?

Сарвари Коинот жанобимиз кулимсирадилар:

— Нима дейсизлар: инсон бу орзуйини харом йўлда амалга оширса, қилган у зиноси туфайли гуноҳ қозонармиди?..

Бу савол қаршисида асҳоблар сукут этишди. “Албатта, улкан гуноҳ содир этарди”, дерди гўё. Жанобимиз сўзларини давом эттирдилар:

— Худди шунинг каби, шахвоний истагини ҳалол йўлда қондирган тақдирда ажр ва савоби бордир.

Яна дедилар:

— Икки калима бор — айтиш осон, Оллоҳ таолога
ғоят сеvimли ва мезонда тош босадиган икки калима!

Асхобларнинг ичлари кизиди, билгилари келди, ма-
роқли кўзларини Ҳазрати Пайғамбарга (с.а.в.) тикиш-
ди.

— “Субҳаналлоҳи ва биҳамдихи” ва “Субҳаналло-
хил-азийм” калималаридир, — дедилар.

Сўнгра бу калималарга боғлиқ шундай маълумот бер-
дилар:

— Бир кимса самимий тилаклар-ла, топ-тоза туйғу-
лар-ла кунда юз дафъа “Субҳаналлоҳи ва биҳамдихи”
деса, дарё кўпиклари қадар кўп гуноҳи бўлса ҳам, Оллоҳ
таоло уни мағфират қилади.

Жаноби Расулуллоҳ бу калималарни Оллоҳ таоло
малаклар учун хос бир зикр ва тасбеҳ ўлароқ танлага-
нини ҳам баён этганларидан кейин энди ортиқча сўзга
ҳожат қолмади. Ўша кунни айримлар у мажлисдан туриб
кетмасданоқ буни ўзларига бир вазифа сифатида қабул
қилдилар.

* * *

Айни шу савол билан яна бир гуруҳ келди. Садақа
ва закот беролмаётганларидан ўқсик эканларини англа-
ди. Шунда Фаҳри Олам (с.а.в.) жанобимиз:

— Сиздан олдингиларга етиб олишингизни ва сиздан
кейингиларни орқада қолдиришингизни мумкин қилади-
ган бир нарсани ўргатишимни хоҳлайсизларми? — дея
таклиф қилдилар.

Ким хоҳламасди буни?! Ахир, бундай таклифни нақд
Оллоҳнинг элчиси айтяпти! Сўзи сўзларнинг энг тўғри-
си, йўли йўлларнинг энг гўзали бўлган Расулуллоҳ сай-
йидимиз!..

Ҳамма бирдай мамнуният ила: “Ҳа, хоҳлаймиз”, деб
жавоб қилди. Шунда Жанобимиз:

— Ҳар намоз кетидан ўттиз уч мартадан “Субҳанал-
лоҳ”, “Алҳамдулиллоҳ”, Оллоҳу акбар” денглар. Бу тас-
беҳингиз “Ла илаҳа иллаллоҳу ваҳдаҳу ла шарика лаҳ,
лаҳул мулку ва лаҳул ҳамду ва ҳува ъала кулли шай`ин
кодийр” калимасини кўшганда юзга етсин, — дея марҳа-
мат қилдилар. — Буни шундай адо этганнинг гуноҳлари
дарёларнинг кўпиклари қадар кўп бўлса ҳам, Оллоҳ
таоло уни мағфират қилади.

Фақир мусулмонлар Расули Ақрам билан хайрла-
шиб кетарканлар, сеvimчлари бекиёс эди.

* * *

Бир сахобий қараса, Аммор нимадир қияпти. Тушунмади.

— Нима қияпсан, эй Аммор? — деб сўради кизиксиниб.

— Пайғамбаримиз (с.а.в.) ўргатган бир тасбехни қияпман.

— Нима экан у тасбех? Мен ҳам қилгим келяпти.

Аммор бунга жавобан: “Бу тасбехни биз каби фақир мўминларга ўргатдилар, сенга айтмайман”, дея олмасди. Оллохнинг раҳмати сўнгсиздир. Бир кишига бергани қанча кўп бўлмасин, бошқасига берадигани камайиб қолмасди. Ургатди.

Орадан бир неча кун ўтар-ўтмас бу тасбех мўминлар ўртасида кенг ёйилди. Бой ҳам, фақир ҳам айни тасбехни айтадиган бўлди.

Келиб, Расулulloҳ (с.а.в.) жанобимиздан шу масалани яна сўрашди:

— Улар ҳам биз айтаётган тасбехни ўрганиб олишди, улар ҳам биз нима қилсак, шуни қилишяпти? — дейишди.

— Бу нарса Оллохнинг икромини ва эҳсонидир, хоҳлаганича беради, — деб марҳамат қилдилар.

* * *

Аччиқ хабар келди: Усмон ибн Мазъун вафот этди, дейишди. Бу хабар Набийин Акрам (с.а.в.) жанобимизни ниҳоятда қайғуга солди. Самимий бир мусулмон эди. Уйига бордилар. Пешонасидан ўпдилар. Кўзларидан оққан муборак ёшлар Усмоннинг юзига томар эди.

Усмонга ва оиласига бошпана берган Умму Ало исмли хотин қайғуга ботган, йиғлар эди.

— Оллохнинг раҳматыни тилайман сенга, эй Усмон. Ҳеч шубҳа қилмайманки, Оллоҳ сенга икром кўрсатгандир, — дерди.

Жанобимиз унга юзландилар:

— Қаердан биласан Оллохнинг унга икромда бўлганини? — деб сўрадилар.

— Курбонингиз бўлай, эй Оллохнинг Расули, билмайман, аммо шундай умид қиламан. Бу сўзларни айтишимга сабаб — Усмоннинг гўзал ахлоқидир.

— Усмон ҳозир ҳақиқий оламга кетган. Мен унинг ҳақида хайрли умид қиламан. Аммо гарчи мен Оллоҳ-

нинг Пайғамбари бўлсам-да, менга қандай муомала кўрсатилишини билмайман.

Бу сўзлар Умму Алога таъсир этди.

— Агар Усмон ҳақида буларни айта олмасам, демак, бошқаси ҳақида ҳеч бир нарса айтмайман, — деди.

Усмоннинг жасади ҳозирланиб, дўстларининг елкаларида охират сафарига чиқди. Ҳаёти давомида қилган яхши-ёмон амаллар унга ҳамроҳ эди. Бир оздан кейин дўстлари ортга қайтишга мажбур бўлишади, шунда у амаллари ила ёлғиз қолади.

Усмон қабрига қўйилди. Устига тупрок тортиб бўлингач, Жаноби Расулуллоҳ (с.а.в.) бир тош келтириб, Усмоннинг бош тарафига қўйдилар.

Муҳожирлардан Бақиъ қабристонига илк кўмилган эркак Усмон ибн Мазъун бўлди.

Қабристонда Пайғамбаримиз (а.с.) бир хотинни кўрдилар. Ёқасини йиртар, пийпаланар, бақира-чақира йиғлар эди. Ёнидан ўтаётиб унга:

— Оллоҳдан кўрк ва сабр қил, — дедилар.

Хотин бошини кўтарди. Дардига бировнинг аралашишини истамаслигини билдирадиган бир ифода ила:

— Бор, ишингни қил. Менинг бошимга келган дард сенинг бошингга келган эмас, — деди. Бу сўзлари билан: “Сен нимани ҳам тушунар эдинг? Менинг ёнимга боласи ўлган келсин!” демоқчи бўларди.

Холбуки, Расулуллоҳ жанобимиз Бадрдан қайтганда қизларининг вафоти устидан чиққанларига ҳали ҳеч қанча бўлмаган эди. Қолаверса, ҳозир кўмилган Усмон ҳам у зотнинг эмикдош укалари эди.

У ердан маҳзун қайтдилар, тўғри уйларига қараб кетдилар. Орқаларидан келаётганлар у хотинга:

— Сен гаплашган одам Сарвари Коинот жанобимиз эдилар. Оллоҳнинг Пайғамбари эдилар у киши, — дейишди.

Хотин алам ичида айтиб юборган сўзларига пушаймон еди. Йиғидан тўхтаб, тўғри Жаноби Расулуллоҳнинг уйларига борди. Ичкари кирмоқчи эди, аммо изн сўрагани бир одам топмади. Ҳаёлида Пайғамбар бир салтанат сурса керак, деган ўй бор эди. Пайғамбаримизнинг биттагина хужрадан иборат уйлари уни ҳайратларга туширди. Ичкари кирди.

— Билмасдан бир қусурга йўл қўйдим, боламни йўқотганимнинг изтиробидан шундай деб юборибман. Узр сўрайман, — деди.

Расулulloх (с.а.в.) жавобан:

— Сабр фақат зарба илк келган ониди кўрсатилди, — дейиш билан кифояландилар.

Жаноби Пайгамбаримиз унинг йиғлашини тақиқламаган эдилар. Чунки инсонга тоқати етмайдиган нарсани таклиф этиш Исломи табиатидан эмасди. Жигарпораси ўлган бир инсонга хафа бўлмасликни, йиғламасликни тавсия этиш қийин бўлган ишга буюриш билан баробар эди.

Инсон фарзандлари ва ёхуд ота-онасигагина эмас, балки яқинларига ҳам йиғлайди. Кўзёшлари тўкиши мумкин. Дарҳақиқат, Жаноби Расулulloхнинг ўзлари ҳам Усмон ибн Мазъун ўлими сабабли йиғлаганлар, кўзёшлари Усмоннинг юзига томган.

Жанобимизнинг у хотиндан талаб қилганлари — йиғлаётганда ҳаддан оширадиган, Оллохнинг тақдирига норозилик маъносини ташийдиган сўз ва ҳаракатлардан қочиш, ёка йиртиб, кийимларини пора-пора этиб, жохилларнинг ҳаракатларига ўхшаб кетадиган ишларни қилмаслик эди.

Эртаси кун Умму Ало яна Пайгамбари Зипоннинг хузурларига келди.

— Ё Расулulloх, рўёмда бир оқар сув кўрдим. Усмон ибн Мазъунга оид эмиш. Шарқираб оқарди, — деди.

Жанобимиз:

— Бу кўрганинг Усмоннинг амалларидир, — деб жавоб қилдилар.

Усмон ҳақида ғоят некбин фикрда бўлган хотин тушининг бу шаклда таъбир қилинганидан хурсанд бўлиб кетди. Уйига жўнаркан, хузури чексиз эди.

* * *

Зулҳижжа ойининг тўққизинчи куни бомдод намозидан сўнг Жаноби Пайгамбаримиз (с.а.в.) жамоатга эшитарли бир овозда: “Оллоҳу Акбар, Оллоҳу акбар. Ла илаҳа иллаллоҳу валлоҳу акбар. Оллоҳу акбар ва лиллаҳил ҳамд”, дедилар.

Шу ондан эътиборан йигирма уч вақт намознинг ҳар фарзидан кейин салом берилгач, бу муборак таъбир айтиладиган ва ҳайитнинг тўртинчи куни аср намозидан кейинги таъбир ила ниҳоя топадиган бўлди.

Зулҳижжа ойининг ўнинчи куни қурбон ҳайити деб эълон этилди. Барча мусулмонлар ҳайит намози ўқиладиган жойга тўпланишди. Рамазон ҳайитида бўлганидек,

эркагу хотин жам бўлишди. Яна азонсиз, коматсиз икки ракат намоз ўқиб бердилар. Кейин тик туриб хутба айтдилар, насихатлар қилдилар.

Уйга қайтиб, тўғри қурбонлик учун аввалдан хозирлаб қўйганлари қора қўчқорнинг олдига ўтдилар.

— Пичоқни келтир, — дедилар.

Пичоқ келтирилди. Жаноби Пайгамбаримиз (с.а.в.) қўчқорни ётқиздилар:

— Бисмиллаҳ, Оллоҳу акбар! Оллоҳим, бу қурбонликни Муҳаммад номидан, Муҳаммаднинг оила аъзолари номидан, Муҳаммаднинг уммати номидан қабул эт! — дея дуо қилиб пичоқни тортдилар.

Жанобимиз қурбонлик гўштларининг оилада сйилишини, қўшниларга, фақирларга таркатилишини амр ва тавсия этган эдилар. Ўзлари сўйган гўшт ҳам шу тарз таксимланди. Қолаверса, Расулуллоҳ ўша куни еган илк таом қурбонлик гўшtidан бўлди. Демак, энди бундан бу ёнига шундай бўлади, хайит намози ўқилгунча ҳеч нарса сйилмай турилади. Ҳолбуки, Рамазон хайитида (ийд намозидан олдин) Пайгамбаримиз хурмо еб олганлари маълум эди.

* * *

Шу куни Ҳазрати Ойиша (р.а.) ҳузурларига байрам ила табриклаш учун икки ёш киз келди. Қўлларида даф (чилдирма) бор эди. Ўтиришди. Даф чалиб, қўшиқлар куйлай бошлашди. Аслида, ўзлари ашулачи эмасди, уларнинг мақсадлари — байрамни шод-хуррамлик ила, нашъа ила ўтказиш эди, холос. Ўтган йилларда юзага келган, “Буас уруши” деб ном олган урушга алоқадор қўшиқлар куйлашди.

Бу орада Расулуллоҳ (с.а.в.) ичкари кирдилар. Орқаларини ўгириб, ётдилар.

Яна бирпас ўтиб Ҳазрати Абу Бакр (р.а.) келиб қолди. Манзара уни ҳайрон этди. Асабий бир овозда:

— Демак, жаноби Расулуллоҳ ҳузурларида шайтон чолғуларини чалишми?! — деди. Қизи Ойишага ғазабли боқди.

Расулуллоҳ (с.а.в.) жанобимиз бу ёққа ўгирилдилар.

— Эй Абу Бакр, уларни ўз ҳолига қўй. Ҳар миллатнинг байрами бўлади, бугун бизнинг байрамимиздир, — дедилар.

Ҳазрати Абу Бакр одоб билан келиб ўтирди. Зеро, Жаноби Расулуллоҳ (с.а.в.) кўриб туриб ишга аралаш-

маётган бўлсалар, унинг аралашиши тўғри бўлармиди, ахир?..

* * *

Хабаший ёшлар масжидда найза-қалқон билан харб ўйинини ўйнашарди.

— Томоша қилишни хоҳлайсанми, эй Ойиша? — дедилар Расули Акрам.

— Ҳа.

Ҳазрати Ойиша масжидга қараган эшик оғзида, Расулulloҳнинг (с.а.в.) орқаларига турди.

Иягини Сарвари Анбиёнинг елкаларига, ёноғини ёноқларига қўйиб, томоша қила бошлади. Султони Анбиё кони жўшиб ўйнаётган ёшларни хар-хар замонда шавк-лантириб турардилар:

— Ҳа, Арфида ўғиллари!.. Бўш келмайсизлар!.. Ҳа, кани!.. Фахри Олам (с.а.в.) жанобимизнинг ёноқларига ёноғини қўйган ва гул ҳидлари каби хушбўй нафасларини туйган ҳолда давом этаётган бу томоша Ҳазрати Ойиша (р.а.) онамизнинг қўнглини шодлантирар эди. Ниҳоят, жанобимиз унга ўгирилдилар:

— Етадимми, — дедилар.

— Етади, бўлди.

Икковлари бирга ичкарига кириб кетишди. Бу томоша Ҳазрати Ойиша учун унутилмас хотиралардан бўлиб қолди. Йилларча кейин, ёшлар бундай нарсаларни орзу қиладилар, дея ўзини ўрناق кўрсатиб аңлатди.

* * *

Зулҳижжа ойи Қурбон хайитидан бошқа яна бир байрамга ҳозирлик кўраётган эди. Жаноби Пайғамбаримизнинг (с.а.в.) сеvimли қизлари Фотима билан жиянлари Алининг никоҳ тўйлари шу ойда қилинди.

Расули Акрам Бадра олинган ғаниматларнинг бешдан бирини Оллоҳ таолонинг амрига биноан акроболарига, фақирларга ва мусофирларга таркатган, жиянлари Ҳазрати Алига ҳам бир туя эҳсон этган эдилар. Бадра хар ким каби ўз хиссасини олган Али (р.а.) ҳам шу тариқа икки туяли бўлиб қолди.

Тўй ҳозирлиги учун бир-икки қуруш (танга) топиши лозим эди. Шу ниятда Бани Қайнукоъ қабиласидан бир заргарга бориб учрашди. Тоғларга бориб, у ерлардан "Изхир ўти" тўплашга ва келтириб заргарларга сотишга қарор берилди. Қуни ҳам тайин этилди.

Ўша қуни иккала туясини олиб, ансорлардан бирининг

боғига келтириб боғлади. Энди ўтти солишга қоп ва ар-
гамчи ва бошқа нарсалар топиб келиш керак. Шуларни
топса, кейин заргар билан бирга ўт теришга кетишарди.

Бу паллада Ҳамза ибн Абдулмутталиб дўстлари би-
лан бирга шу яқин ўртадаги бир уйда хамрхўрлик қилиб
ўтиришарди. Мезбон аёл ҳам хамр таркатади, ҳам қўшиқ
куйлайди. Уйга кириб-чикиб юрганида бир гал кўзи рўпа-
рада турган икки туяга тушади. Сархуш эди. Ҳамзага
қараб икки байт ўқиди. Маъноси бундай эди.

— “Эй Ҳамза, семиз туяларга бок. Уй олдидаги май-
донда оёқлари боғли туришибди. Қани, Ҳамза, қада бўғиз-
ларига пичоқни, бўйинларини қонга бўя, энг нафис бўлак-
ларидан ичкилик учун қозон қабоб ҳозирлашга шошил!”

Ҳамза ўтирган ўрнидан туриб кетди. Қиличини қўли-
га олди. Бир неча дақиқа ичида иккала туя қонга бела-
ниб ётарди. Ўрқачлари кесилган, жигарлари ажратиб
олинган.

— Буларни ковуриб дастурхонга торт! — дея келиб
жойига ўтирди.

Салдан кейин Ҳазрати Али елкасида қоп ила қайтиб
келдию... кўзларига ишонмай қолди. Иккала туяси ҳам
жонсиз, қонга ботиб ётарди. Нима қиларини билмай,
бир муддат лол қолди. Сўнг кўрганлардан сўраган эди,
амакиси Ҳамзанинг иши экани айтилди.

Шошилинич ортига қайтди. Расулulloҳ (с.а.в.) хузур-
ларига борганида кўзларидан ёшлар оқарди. Воксани
йиғлаб туриб англатди.

Саййидул Анбиё (с.а.в.) ҳазратлари ёнларига Али
билан Зайдни (розийаллоҳу анҳум) олиб, Ҳамза ўтирган
уйга бордилар. Киришга изн сўрадилар. “Марҳамат”,
дейилгач, ичкари кирдилар. Ўтириш хали давом этар,
қадахлар бири кетидан бири бўшатилар эди.

Набийлар Султони жанобимиз аччиқ-аччиқ сўзлар
айта бошладилар. Ҳамза Расулulloҳга (с.а.в.) бошдан
оёққача қараб чиқди, кейин оёқдан бошгача қаради ва:

— Сиз менинг отамнинг қуллари эмасмисиз? — деди.

Шунда Расулulloҳ (с.а.в.) Ҳамзанинг даҳшатли да-
ражада маст эканини англадилар. Бундай ҳолда энг тўғри
йўл у ердан кетиш эди.

Унгача Оллоҳ таоло ҳамр ҳақида бир ҳукм туширма-
ган эди. Аввал ичиб юрганлар иймон келтирганларидан
сўнг ҳам ичишда давом этаверишди. Лекин уни аввалдан
ичмайдиганлар ҳам бор эди. Ичкилик одамни гапирган
гапини билмайдиган қилиб қўяди, ақлини олади, хушёр

пайти одам уяладиган ишларни ҳам ҳеч бир тап тортмасдан қилаверадн, дейишарди улар. Ёки яна, аявал ичиб, маст холда қилган ишларию гапирган гапларидан кейин уялиб юрадиган бир тоифа ҳам бор эди. Ҳазрати Али ва Ҳазрати Абу Бакр ҳеч ичмаганлардан эдилар.

Жаноби Расулуллоҳ (с.а.в.) ичкилик келтирадиган бузуқлик ва уятли ҳолларни билганлари холда, бу мавзуда Оллоҳ юборадиган аҳкомни кутганлари учун дўстларига ҳозирча бир нарса демасдилар. Вақти келиб, бу диннинг Асл Эгаси керакли очикламани қилишига ишонар эдилар...

— Эй Али, Фотимага маҳрга нима берасан, — деб сўрадилар Фаҳри Коинот (с.а.в.).

Ҳазрати Али нима ҳам бера оларди. Бутун бойлиги амакисининг қиличи-ла касод бўлган бўлса. Аслида, отаси Абу Толиб ҳам бой бўлмаган, энди Ҳазрати Али ҳозиргача зўрға кун кечирар, қўлида сарвати йўқ эди.

— Ё Расулуллоҳ, бир отим билан бир совутимдан бўлак ҳеч бир нарсам йўқ, — деди.

Жанобимиз отнинг доим лозим бўлишини айтдилар, совутини сотишини маъқул кўрдилар. Совут сотувга чиқарилган эди, харидор ҳам топила қолди. Уни Усмон ибн Аффон (р.а.) тўрт юз саксон дирҳамга сотиб олди. Ҳазрати Али (р.а.) ақчани ҳамёнига солиб, энди уйга жўнайман деб турганида, орқасида:

— Бир дақиқа шошмай тур, эй Али, — деб Усмон ибн Аффон чакириб қолди.

— Нима дейсан?

— Сен муҳоробадан тушунган одамсан. Сендай бир кишига совут керак бўлмаса, кимга керак бўлсин? Шу совутни мендан ҳадя сифатида лутфан қабул эт.

Али кулимсираган бир овозда:

— Ҳозир уни сенга сотмадимми мен? — дея сўради.

— Сотдинг, аммо мен уни сенга ҳадя қиляпман. Мендан кўра кўпроқ ўзингга лойиқдир. Сенинг бирор муҳорабага совутсиз чиқишингни хаёлимга келтира олмайман.

Усмон ибн Аффоннинг юзини ва овозини безаб турган самимият қалбидан келаётганига ҳеч шубҳа йўқ эди. Ҳадяси қабул этилмаса, эзилиши турган гап.

— Ташаккур айтаман, эй Усмон, Оллоҳ сенга ҳам сени гуноҳдан тўсадиган бир совут насиб этсин, — деб дуо қилди Али.

Шундай қилиб, Ҳазрати Али ўзининг совутини ҳамда

тўрт юз саксон дирхамни олиб, уйига келди. Усмоннинг бу иши хабарини етказган эди, Жанобимиз (с.а.в.) ҳам ғоят мамнун бўлдилар. Усмоннинг хақиға дуолар қилдилар...

* * *

Никоҳга тўпланишди. Жаноби Расулulloх (с.а.в.) севиқли қизлари Фотимани жианлари Алиға никоҳлаб бераётганларини эълон этдилар. Ҳазрати Али жавобан Ҳазрати Фотимани никоҳ билан олганини ва ўзига турмуш ўрток сифатида қабул этганини билдирди.

Маросимға йиғилганларға харҳолда бирор овқат тайёрлаш лозим эди. Бирок ҳеч нарса йўқ. Ҳазрати Али бу гал яна совутни гаровға қўйиб, бир яҳудийдан бирмунча арпа олди, ансорлардан бир киши қўй келтирган экан, ўша сўйилиб, пиширилди. Жаноби Расулulloх келтирган хурмо билан зайтун ёғи ўртаға қўйилганида, ўша замоннинг яхшигина бир дастурхони пайдо бўлди-қолди. Ўтиришди, маза қилиб ейишди.

Расулulloх жанобимизнинг Ҳазрати Фотимаға берган сеплари — уй ашёлари ҳам кўп эмасди. Иккита либос, битта қўл тегирмони, қўй терисидан битта пўстак, битта ёстик, битта мешқоб, битта чўмич, элак, ётиш ва ўтиришға мўлжалланган битта тахтасупа... каби ғоят оддий нарсалардан иборат эди.

Булардан ташқари, у Зоти Шариф дилбандларига ҳеч бир ота бера олмайдиган адаб ва тарбия берганлар, бундан кейин келадиган барча қизлару хотинларға ўрнак бўлишға лойиқ бир қиз қилиб парваришлаган эдилар. Қалби иймон-ла тўла, юзи бу иймоннинг нури-ла порлаган, то юришигача хар жихатдан отасига ўхшаган Ҳазрати Фотима...

Ҳазрати Фотима хар ҳоли билан отасининг кизи эканини исботлаяжак ва Улуғ Мавло севгили Пайғамбарининг наслини унинг суви-ла давом этишини муносиб кўражак эди.

Хар куни ва хар тун сенға юракларимиз тўла саломлар, хурматлар бўлсин, эй Севгилимизнинг севиқли қизи!..

Умму Айман ва бошқа баъзи аёллар Ҳазрати Фотиманинг келин уйини безатишди, кўрпалар тўшашди. Набиййи Акрам жанобимизнинг дуоларини олиб, янги уйлилар бир-бирларига қўшиб қўйилди. Шундоқ ҳам хар жихатдан буюк инсон бўлган Ҳазрати Али энди

Расулulloҳнинг (с.а.в.) куёви ва Ҳазрати Фотиманинг эри бўлишдек улкан бир шарафнинг ҳам соҳиби бўлган эди.

Орадан бир неча кун ўтиб, Бани Нажжордан Хориса ибн Нуъмон янги келин-куёвларга бир уй хадя этди. Хориса бундан аввал ҳам мухожир биродарларидан бир қанчаларига биттадан уй хадя этишдек бахтга мушарраф бўлган эди.

* * *

Мусулмонлар Бадрга йўл олишганида: “Тилаймизки, балоларга гирифтор бўлсин ва биттаси ҳам қайтмасин”, деган орзуда бўлган яҳудийлар мўминларнинг тушларда кўрганда ҳам токат қилиб бўлмайдиган даражадаги зафар билан қайтишганини ҳеч хазм этолмаётган эдилар. Бунинг натижасида кўнгилсиз оқибатларга олиб келувчи можаролар чиқара бошлади. Каъб ибн Ашраф билан кекса шоир Абу Офакнинг бошларига тушган кун ҳам уларни тўхтатмаган, аксинча, янада кескин вазият юзага келган эди.

Бир куни Жаноби Расулulloҳ (с.а.в.) дўстлари билан бирга Бани Қайнукоъ яҳудийлари хузурига бордилар ва уларни тўлаб, хитоб қилдилар:

— Эй қайнуқоликлар! Оллоҳдан қўрқинг! Қурайшнинг бошига келганига ўхшаш бир интиқом сизларнинг ҳам бошингизга келиши мумкин. Менинг Оллоҳ юборган Пайғамбар эканими биласиз, буни китобингизда ўқиб турибсиз. Бунинг устига, Оллоҳ таоло сизлардан менга ишонишингиз тўғрисида аҳд ҳам олган. Шундай экан, Ислом динини қабул этинг ва ўзларингизни қутқаринг!

Ичларидан бири сўз олди. Хўрозланган бир ифода ила:

— Эй Мухаммад, сен бизни ўзингнинг қавминг деб ўйлаяпсан. Ҳарбдан, урушдан беҳабар қавмга дуч келиб, оғни қамчилаб қолай, дейишнинг сени алдаб қўйган бўлмасин. Ўзингга келиб олишингни тавсия этаман. Бордию, сен билан жанг қилиш мажбуриятида қолсак, бизнинг қандай урушқок эканимизни пушаймонлик ичра кўрасан.

Жаноби Расулulloҳ (с.а.в.) ортларига қайтдилар. Одамлар бундай журъатли, жасоратли сўзларни нимага таяниб сўзлаяптилар? Кимга ишониаяптилар. Ҳолбуки, ҳарбни тушунадиган, яхши урушадиган миллат эмас улар. Қолаверса, Китобларидан олган билимлари Жаноби Расулulloҳнинг (с.а.в.) бу ишни охирига етказажаклари-

дан, вазифани мукаммал шаклда ато этажакларидан дарак бериб турибди. Бу ишлари билиб туриб, ўзларини ўлимга ва оловга ташлаш билан баробардир.

Жанобимиз Мадинага қайтиб келганларида Жаброили Амин ҳам у зотга таблиғ этиш учун Оллоҳ таолонинг ушбу фармонини келтирган эди: "(Эй Муҳаммад), куфр йўлини тутган кимсаларга айтнинг: "Шак-шубҳасиз, (бу дунёда) мағлуб бўласиз ва (охиратда) жаҳаннамда тўпланажаксиз. Накадар ёмон жой у! (Эй яҳудийлар,) сизлар учун бири Оллоҳ йўлида жанг қилган, иккинчиси кофир бўлган икки гуруҳ орасидаги тўқнашувда ибратли ходиса бўлган эди. Улар (мусулмонлар) ўз кўзлари билан (кофирларнинг) икки баробар кўп эканини кўриб турар эдилар. Оллоҳ эса, Ўзи истаган кишиларни голиб қилиш билан қўллаб-қувватлайди. Албатта, бу воқеада фикр эгалари учун ибрат бордир" (Ол-и Имрон, 12—13).

Бу оят Қайнукоъ яҳудийларига таблиғ этилди. Аммо бир кулоқларидан кириб, иккинчисидан чикиб кетди гўё. Энди бора-бора сурлашишган, ипни узадиган ҳолга келишган эди.

* * *

Ўша кунлари Қайнукоъ яҳудийларидан бир заргарнинг дўконига бир мусулмон хотин кирди. Буюртма бермоқчи эди. Заргар унга жой кўрсатди, ишга киришди. Шу пайт бошқа бир яҳудий сездирмасдан дўконга кириб, хотиннинг қўйлаги этагини елкасига игнатугма ила қадаб қўйди. Ўзи бир чеккада турди. Салдан кейин заргар ишни битиргач, хотин тақинчоқлариши олиб, энди ўрnidан турмоқчи бўлганида... дўконни қаҳқаҳа овозлари тутиб кетди. Хотин саросимада кулаётганларга боқди ва ўзи мазах қилинаётганини сезди. Номус кучидан бақириб, яҳудийларни сўка бошлади.

Хотиннинг фарёди бозорда юрган бир мусулмоннинг қулоғига етиб, у чопиб дўконга келди. Аҳволни тушуниб, яҳудийларга ташланди. Бирини ўлдирди. Ҳаммалари йигитнинг устига ёпирилиб, уни ҳам ўлдиришди.

Энди гишт қолипидан қўчган эди.

Мусулмонлар зудлик билан бир лашкар ташкил этиб, Расулulloҳ (с.а.в.) бошчиликларида келиб, қайнуқоликларни ҳар тарафдан камал қилиб олишди. Бирор кимсани ичкари киритишмади, бирор кимсани ташқари чиқаришмади. Камал ўн беш кун давом этди. Ниҳоят, Қай-

нукоъ яхудийлари таслим бўлишдан бошқа чора қолмаганини англашди.

Ўзини мусулмон қилиб кўрсатадиган машхур мунофик Абдуллоҳ ибн Убайй ибн Салул шошиб келиб, Жаноби Расулulloҳни (с.а.в.) излаб топди.

— Ё Мухаммад, менинг дўстларимга икром ва эҳсон қил, — деди.

Жанобимиз унинг бу таклифини жавобсиз қолдирдилар. У сўзларини такрорлади, яна жавоб ололмади. Энди қўлини Жаноби Расулulloҳнинг (с.а.в.) кўйлаклари ичига суқди. Суқаркан, учинчи дафъа сўради.

Расули Акрам шундай асабийлашдиларки, атрофдагилар ҳам буни яққол сезишди.

— Надоматлар бўлсин сенга, мени холи қўй, — дедилар.

Аммо у мунофик кстадиган кайфиятда эмасди. Яхудийларнинг ўзига қилган яхшиликларини айтар, уларга ҳам яхшилик ва эҳсон қилинишини истар, агар яхудийларга ёмонлик кўрсатилса, бошларига бир бало сотиб олишларини тинмай жаврар эди.

Ниҳоят, Расулulloҳ истамайгина у ердан кетдилар. Аммо уларни Мадинадан чиқариб юборишни буюрдилар. Бу сирада яна ояти карима индирилди. Унда шундай дейиларди: “Эй мўминлар, яхудийлар ва насронийларни дўст тутмангиз! Уларнинг баъзилари баъзиларига дўстдилар. Сизлардан ким уларга дўст бўлса, бас, у ўшалардандир. Албатта, Оллоҳ золим қавми хидоят қилмас. Бас, сиз дилларида мараз бўлган кимсалар: “Бизга бирон бало етишидан кўркамиз”, деган ҳолларида улар (кофирлар) томонга шошаётганларини кўрасиз. Шояд Оллоҳ мусулмонларга ғалаба берса ёки Уз ҳузуридан (бу мунофик кимасларни шарманда қиладиган) бирон ишни келтириб, улар ичларида яширган нарсаларига надомат қилувчиларга айланиб қолсалар” (Моида, 51—52).

Бу оятлар тушган пайтда Қайнукоъ яхудийлари афвини тилаб, улар номидан илтимос билан келмоқчи бўлиб турган Убода ибн Сомит Расулulloҳ (с.а.в.) хазратларини топиб, узр-маъзур тилади, нима қилмоқчи бўлганини, энди ўша ниятидан воз кечганини айтди.

Орада яхудийлардан бир неча киши Убода ҳузурига келиб:

— Сен бизнинг иттифоқчимиз эдинг, бизга бугун ёрдам бермасанг, қачон ёрдамнинг тегади? — дейишди.

Убода уларга янги тушган оятларни ўқиб берди. Сўнгра энди бу иттифоқнинг давом этмаслигини, агар улар билан дўст бўлса, Оллоҳнинг ва Расулининг дўстлигини йўқотиб қўйишини тушунтирди. Охирида шундай деди:

— Менга Оллоҳнинг ва Расулининг дўстлиги керак. Бу дўстликни ҳеч бир нарсага алишмайман. Бу йўлда ҳамма нарсадан айрилишимни билсам ҳам, натижа ўзгармайди!

Ундан энди фойда чикмаслигини англаган яҳудийлар бу гал Абдуллоҳ ибн Убайй ибн Салулни ўргага қўймоқчи бўлишди. Тушган оятлар билан у унча ҳисоблашиб ўтирмасди. Убода шу дамгача яҳудийларга иттифоқдош бўлиб келгани туфайли бир кун эмас бир кун бошига бало тушиши мумкинлигидан қўрқувда кечалари уйкуси кочиби чиқса, Ибн Убайй яҳудийларни қандай қутқариш дардига мубтало бўлиб, фикри-зикри шу билан банд эди. Қалби аввалдан улар билан бир ва доимо бир бўлиб қолажак, ҳеч қачон мусулмонларга нисбатан севги қалбидан ўрин олмаяжак.

У яна келди, яна Расулуллоҳни роҳатсиз этади, яҳудийларни Мадинада қолдириш чораларини ахтаради.

Жанобимиз ўтирган уйнинг эшигида Увайм ибн Саидага дуч келди.

— Йўл бўлсин, эй Ибн Убайй? — деб сўради Увайм ундан.

— Муҳаммадда гапим бор эди.

— Бу гал у зотни безовта қилишинга рухсат бермайман, эй Ибн Убайй!.. Вақт борида ғазабимни қўзғотмасдан бу ердан кет.

Унинг жаҳли чиқди. Ибн Убаййдек бир одамга бундай муомала қилишга кимнинг ҳадди бор?.. Ғазабли нигоҳ ташлади: “Йўлимдан қоч!” демоқчи бўлди. Уваймни йўлдан қочиришга шу қарашимнинг ўзи кифоя деган ишончда олға босди. Аммо Увайм уни қаттиқ итариб юборди. Ибн Убайй юзи билан деворга урилди. Қон чиқиб, соқолига сиза бошлади. Унинг бу ҳолини яҳудийлар ҳам кўришди ва энди иш битганини англаб етишди. Тушунишдики, Ибн Убайй бу ҳолга туширилдими, ортиқ Мадинада орқа қилса бўладиган одам қолмабди.

Ибн Убайй ўзини сал-пал ўнглаб олди-да, кин ва нафрат тўла овозда:

— Мендай бир одамга-я?.. Пушаймонлар бўлсин сизларга! — дея бу ердан кетди.

Набийи Акрам (с.а.в.) хазратлари Қайнукоъ яхудийларига Мадинадан уч кун ичида чиқиб кетишни амр қилдилар. Зинҳор ҳазили йўқ эди бу амрнинг. Яхудийлар қисқа вақт ичида ҳозирлик қўришди. Ўзлари чиқарган фитна ва фасод туфайли пушаймон бўла-бўла шаҳарни ташлаб чиқиб кетишди. Орқаларида уларнинг ҳайдалишидан рози бўлмаган бир қисм мунофиқлар ҳамда икки яхудий қабиласи — Бани Назир ва Бани Қурайза қолди.

* * *

Макка...

Абу Суфён Бадр учун то мусулмонлардан интиқом олмагунча хушбўй сепмаслик ва хотин билан ётмаслик тўғрисидаги қасамида давом этарди. Бадрда асир тушган ўғли Ханзалани йўлини топиб, фидя тўламасдан қутқарди. Яъни, Маккага умра зиёратига келган бир кекса мусулмонни ушлаб хибс этди ва то ўғли келмагунча уни камокда тутиб туришини билдириб, масалани шу тариқа ҳал этди.

Қани энди ушқокча бўлса ҳам интиқом олишнинг йўли топилсайди!.. Ҳеч бўлмаса, Бадрдан бери давом этиб келаётган бекорчи ҳаётига чек қўйишни истарди. Кейин шу дардда юрганлардан икки юз нафарлик бир куч тўплади-да, Мадина сари йўл олди. Орада уч милча масофа қолганида қўнишди.

Абу Суфён шерикларини ўша ерга қўйиб, ёлғиз ўзи Мадинага жўнади. Бани Назир яхудийларига келди. Салом ибн Мишкамнинг уйида меҳмон бўлди. Унга иззат-икромлар кўрсатилди. Ҳамдард эдилар, умумий душманлари хусусида гаплашишди. Абу Суфён Жаноби Расулulloҳнинг (с.а.в.) Мадинадаги ҳолатлари ҳақида маълумот олди. Бу маълумотлар ҳам унинг афтини буриштирди, ҳам ёнаётган юрагига сув сенди. Бир томондан, Ҳазрати Расулulloҳ Мадинада тобора кучайиб бораётганларини, Ислом дини ёйилганини эшитиб, ғами ва андишаси янада ортган бўлса, бунга муқобил, ҳамон яхудийларга таъсир этишолмаганини, орадаги душманлик ҳар кун бир одимдан ортиб бораётганини билиб, озми-кўпми фараҳлик туйди. Зотан, яхудийларнинг қалблари ҳам исломият билан исиниб қолишидан ва бугунги ҳолидаям мағлуб этолмаган душманининг катта-катта кучга эга бўлиб олишидан қўрқарди.

Шу кеча шерикларининг олдига қайтди. Тонгда бир неча кишини Урайз деган жойга юборди. Улар келиб, атрофи деворлар билан ўралган бир хурмозорга ўт қўйиб юборишди. Боғ эгасини ва ўша ердаги кишини ўлдиришди. Сўнгра тез Абу Суфённинг ёнига қайтишди. Ортик бу ерда бир сония ҳам қолишнинг имкони йўқ эди. Интиком олинди ҳисоб. Дарҳол ҳаракат амрини берди. Хабар етиб борса, орқаларидан тушилиши аниқ эди.

Айни онда ортларидан ҳеч ким қувламаётган бўлса ҳам, яшин тезлигида қочиб қолишди.

Набийлар Сарнари (с.а.в.) жанобимиз воқеадан хабардор бўлган захотлари Абу Лубобани Мадинага вакил этиб қолдириб, ён-атрофларидаги бор одам билан изга тушдилар. Лекин Абу Суфён анчагина йўл босиб қўйган эди. Ўй-фикри мадиналиклар етиб олмасидан бурун тезроқ Ҳарам ҳудудига кириб олиш эди.

Таъқиб этувчилар жадал келишаркан, бир жойда кимдир хайрат тўла овозда:

— Анави қонга қаранглар! — деб юборди.

Йўл четидаги қоп уларга ғаройиб кўринди. Отдан тушиб, очиб кўришди. Ичида ковурилган ун бор эди. Бунақа унни “севик” дейишарди.

— Қўйинглар уни, ишимизни қилайлик.

Таъқиб давом этди. Сал юрганларидан кейин иккинчи, сўнг учинчи қопларга дуч келишди. Масала англашилди. Абу Суфён туялар тезроқ юрсин деб емакка ҳозирланган севикларини йўлларга ташлаб кетган эди. Улар яна бир мақсадни — орқадан келаётганларни бирмунча муддат қоплар билан овора қилишни ва ўзлари янада узоқлашиб олишни кўзлашган кўринади.

Қарқаратул Қудргача таъқиб этиб боришди, сўнг Расулulloҳ (с.а.в.) тўхташга амр бердилар. Етолмаган бўлишса ҳам, аммо-лекин уларни хўб қўрқитишгани аниқ эди.

Қайтишда таъқибчилардан бири:

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, бу юришимиз биз учун ғазот ўрнига ўтадимми? Бундан ажр ва мукофот оламизми? — деб сўраб қолди.

— Ҳа, — деб марҳамат қилдилар Расули Акрам (с.а.в.).

Ҳеч бир тўқнашувсиз кечган бу таъқиб йўлда ётган унлар номи билан “Севик ғазоти” деб аталди.

Убайй ибн Каъб асҳоблар орасида Қуръонни энг яхши биладиганлардан эди. Набиййи Акрам (с.а.в.) ҳазратларининг тақдирлашларига сазовор бўлган, Қуръон ўрганмоқчи бўлганлар устун қўйишлари лозим саналган тўрт кишидан бири сифатида кўрсатилган эди. Қолган уч дўсти Абдуллоҳ ибн Масъуд, Муоз ибн Жабал ва Абу Хузайфанинг озод этилган қули Салим эдилар.

Убайй бир куни масжидда ёлғиз ўзи Оллоҳ ризоси учун намоз ўқимокда эди, чакириб қолишди:

— Эй Убайй ибн Каъб!

У пайтлари ҳали намозда ўнг-сўлга қараш айб саналмас эди. Муҳим эҳтиёж юзага келса, баъзан намозда гаплашишар, ҳатто салом берилса, алиқ олишар эди. Убайй ўзи жуда яхши танийдиган, ҳурмат туядиган бу овоз эгасига кайрилиб қаради, аммо намозини бузмади. Тугатиб, ўрнидан турди ва эхтиром ила ёнларига борди.

— Амрингизга мунтазирман, эй Оллоҳнинг Расули, — деди.

— Биринчи чакиригимни эшитмадингми?

— Эшитдим, эй Оллоҳнинг Пайғамбари, лекин намоз ўқиётган эдим.

— “Эй имон келтирганлар, Оллоҳ ва Расули сизни сизга ҳаёт берадиган нарсаларга чорлаганида, уларга ижобат қилинг!..” (Анфол, 24) оятини сен билмайсанми, эй Каъб.

— Биламан, ё Расулуллоҳ, иккинчи бундай хатога йўл қўймайман.

Намоз ўқиладиган бўлса ҳам, агар Сарвари Анбиё чорлаб қолсалар, кечиктирмасдан итоат этиш лозимлигини Убайй шу тариқа ўрганиб олди. Расулуллоҳ (с.а.в.) ҳазратлари унинг намоз ўқиётганини билатуриб чақирдиларми, бунда буюк бир ҳикмат борлигини у ўйлаши лозим эди. Чунки Оллоҳ таоло номидан намозга буюрган ва энг буюк ибодат намоз эканини таълим берган Жанобимиз ўзлари яхши кўрган бир дўстларини бекордан-бекорга чақирмасдилар, ахир.

— Қуръоннинг энг буюк сурасини бу масжиддан чиқмасдан сенга ўргатишимни хоҳларминг? — дедилар Расули Кибриё (с.а.в.).

— Албатта, ё Расулуллоҳ!

Жанобимиз Убаййнинг қўлидан тутдилар, суҳбатлашиб, масжид эпиги сари бошладилар. Убайй бундай бахтли оннинг узоқ давом этишини орзу қилганидан, одимла-

рини янада секинлатгиси келарди. Фахри Коинот (с.а.в.) эса, гўё таклифларини унутгандай эдилар. Убайй қараса, масжиддан чиқиб кетиб қолишади. Эшикнинг ёнигинасига келганларида, нозик бир ҳаракат ила Султони Анбиёни тўхтатди.

— Масжиддан чиқмасдан Қуръоннинг энг буюк сурасини ўргатишни ваъда қилган эдингиз, эй Оллоҳнинг Расули, — деди.

Нурли юзда бир пайтда ҳам майин табассум, ҳам тақдирлаш аломатлари зоҳир бўлди.

— Намозда нимани ўқийсан? — деб сўрадилар.

— Фотиҳа сурасини ўқийман, эй Оллоҳнинг Пайғамбари.

— Қуръоннинг энг буюк сураси шудир, эй Убайй. Оллоҳ таоло бу сура каби шонли бир сурани Забурда ҳам, Танротда ҳам, Инжилда ҳам, хатто Қуръонда ҳам нозил этган эмасдир. У хар намозда такрорланиши лозим бўлган энг аҳамиятли сурадир.

Убаййнинг хурсандлигини ҳеч бир нарса билан ўлчаб бўлмасди. Набийлар Сарварининг (с.а.в.) қўлларини тугиб, ерда юраяптими ё кўқда учаяптими, билмас даражада устун бир маънавий қувонч, қониқиш ва лаззат туйган, худди жаннат боғларида кезаётгандек ҳис этар эди ўзини. Қуръон ичида энг қийматли сура Фотиҳа сураси эканининг ҳақиқати англатилгани бир шодлик бўлса, уни ана шу Қуръоннинг таблиғига маъмур Расули Карим (с.а.в.) етказганлари Убайй учун қўша шодлик эди.

Бундан буён Убайй намозларида бу сурани ўқиётганида ва ё Расули Кибриё жанобимизнинг оғизларидан эшитаётганида ўзини айрича бир хотиранинг остоналарида кўражак ва доим ўша оннинг хаёли-ла маст бўлажак эди.

* * *

Бир куни Расулуллоҳ (с.а.в.) Бани Саълаба “Зу Амарр” деган жойда тўпланаётганини, Мадинага боскин қилишга hozирланаётганини эшитдилар. Дарҳол лашкарни йиғишга буюрдилар. Тўрт юз эллик киши тўпланди.

Ҳазрати Руқаййага қарайман деб, Бадрда иштирок этолмаган Усмон ибн Аффон бу дафъа яна Мадинада қолишга мажбур бўлди. Жанобимиз уни то қайтиб келгунча ўринларига вакил қилиб тайинладилар.

Лашкар қўзғалди. Зу Амаррга яқинлашганда Жаббор исмли кишини тутиб олишди. Жаббор мусулмон

бўлди ва мўминлар лашкарини Бани Саълаба тўпланган жойгача бошлаб борди. Аммо мусулмонлар келаётганидан хабар топган одамлар тарқаб, тоғ тепаларига чиқиб кетибди. Хатто баланд тепаларда юрганлари ҳам кўри-ниб турарди.

Лашкар шу ерга кўнди. Лекин сел каби бир ёмғир ёғиб, кийимларини шалаббо қилиб юборди. Расули Акрам ҳеч кимнинг кўзи тушмайдиган бир четга ўтиб, устларини ечдилар, яхшилаб сиқиб, ёйиб қўйдилар. Сўнгра ўша атрофга ёнбошлаб, бир оз тин ола бошладилар. Салдан кейин ухлаб қолдилар.

Тепадан кузатиб турганлар ғатафонликлар ичида энг жасур йигитларидан ҳисобланган бирига:

— Эй Дуъсур, сендай бир йигитга бунақа фурсат ҳар доим ҳам келавермайди, — дейишди.

Дуъсур жавоб бермади, аммо бу мактовдан жазаваланиб, кўзи ва қўли қилич ахтариб қолди. Биттасини шартта олдию пастга ина бошлади.

Орадан ҳеч қанча ўтмай, у шайтоний бир илжайиш билан Пайғамбари Зишоннинг (с.а.в.) тепаларида турарди. Ҳазилакам гапми, оёғи остида ётган бу одам келган лашкарнинг қўмондони эди!

— Кўзларингни оч, кўрайлик, эй ошна! — деди истеҳзо билан. Расулуллоҳ уйғониб кетдилар. Шундок бошлари устида қўлда қилич яланғочлаган ҳолда бир одам турарди.

— Шу онда сени менинг қўлимдан ким қутқара олади? — деди у одам пишиллаб.

Кескин бир тарзда:

— Оллоҳ! — деб жавоб қилдилар Расули Акрам. “Оллоҳим, мени бу одамнинг шарридан асра!” деб илтижо этдилар.

Дуъсур титраб кетди, қўлидан қиличини тушириб юборди. Расулуллоҳ (с.а.в.) узаниб қилични қўлга олдилар, ўринларидан турдилар ва:

— Энди сени менинг қўлимдан ким қутқара олади? — дедилар.

Икки-уч сония ичида иш бу қадар чаппасига айланганидан Дуъсур донг қотди. Ҳозиргина Жанобимизни яхшигина тузукқа туширганига амин эди. Қўлидан чиқариш нияти ҳам йўқ эди. Бунақа ишларда унинг роса тажрибали эканини ҳамма биларди, кадрларди. Буларга қарамай, у ҳозир унинг ўзи қўлга тушиб ўтирибди.

— Мени кечирсанг, иккинчи сенга қарши урушмайман, — деб рижа қилди.

Султони Анбиё жаноблари унга Ислоҳ динини қабул этишни таклиф қилдилар. Дуъсур шаҳодат калималарини айтиб, мусулмон бўлди. Ҳазрати Пайғамбар дўстларини чақирдилар. Келишди. Вазиятни англадилар. Сўнгра Дуъсурга изн берилди, шерикларининг ёнига кетди. Қиличи яна унга қайтариб берилган эди.

Бутун бўлиб ўтган бу ходисаларни тепадан қизикиб кузатиб туришарди. Мақсадни амалга оширолмай қайтиб келган Дуъсурни маломат билан қаршилашди.

— Хайф сенга, эй Дуъсур. Шуниям эплаёлмадинг. Холбуки, сендан умидимиз катта эди.

— Ундан ҳам катта иш қилдим, — деди жавобан Дуъсур.

— Ҳа, аввал унга қиличингни таслим этдинг, кейин бу ёкка ҳаёти бағишланган одам сифатида қайтиб келдинг, шуми? Ё яна бирор гапинг борми?

— Албатта бор... Мен унинг қаршисига чиқиб: “Қўлимдан сени ким қутқаради?” дедим. У фақат “Оллоҳ” деб жавоб қилди. Шу пайт хайбатли бир одам пайдо бўлиб, кўксимга мушт туширди. Қўлимдан қилич учи кетди. Ўзимни ўнглаб, бундай қарасам, энди қаршимда у турарди. Қўлида мен тушириб юборган қилич. Аммо кўксимга ким урганини билмайман. У ерга борганимда йўқ эди, урганидан кейин яна йўқ бўлиб қолди.

— Кўзингга кўрингандир, — дейишди ишонмай.

— Менинг ўрнимда бўлганларингда бунақа демас эдинглар. Қолаверса, мен унинг динини қабул қилиб келдим. Ақлларингиз бўлса, унга қарши чиқиш хавасидан воз кечинглар. Менинг гапим шу, — деди Дуъсур.

Шу тариқа Расулulloҳ (с.а.в.) ҳазратимиз бу гал ҳам уруш қилмасдан, Мадинага қайтиб кетдилар.

* * *

...Ҳазрати Усмон (р.а.) Руқаййанинг вафотига ҳеч кўниқолмасди. Тез-тез қабри бошига бориб турар, у ердан маҳзун қайтишларини дўстлари кўриб туришар эди.

Бир куни уни бу аҳволда Ҳазрати Умар (р.а.) учратди.

— Фамингни аридадиган бир чора топишимизни иштайсанми, эй Усмон? — деди у.

— Қандай чора экан?

— Қизим Ҳафсани сенга никоҳлаб бераман.

Усмоннинг кўзлари буғланди, сўнг Руқаййанинг хаёли жонланди. Тупрокка берганига тўқкиз ой бўлибди, аммо хануз қалбида яшарди, умрининг охиригача азия хотира бўлиб қолиши муқаррар эди.

Ҳафсани яқиндан танимасди. Унинг устига, Руқаййадай бир хотин бўш қолдирган жойни ким тўлдира оларди?..

— Бир-икки кун ўйлаб кўрсам... — деди.

— Албатта.

Ҳазрати Умар мусулмон бўлмасдан аввалги холида ҳам мард инсон сифатида танилган эди. Ҳазрати Усмондай тоза, дуруст, яхшиликсевар бир одамга қизини таклиф этаркан, Ҳафсага яхши бир эр топгангина бўлмасди. Усмон ҳам бошқалар топа олмайдиган бир қайинота топар, қизи Ҳафса ҳам Усмонга ярашгулик хотин бўлар эди. Шу тарика ҳам Усмоннинг дарди енгиллашар, ҳам бахтли бир оила вужудга келар эди.

Икки кун ўтгач, Усмон жавобини айтди:

— Ҳозир уйланиш кўнглимга сиғмай турибди.

Умар ҳам қистамади.

— Ўзинг биласан, эй Усмон, — деди қўйди.

Ўша кунлари Султони Анбиё (с.а.в.) Ҳазрати Абу Бакр (р.а.) билан бир масалада яширин маслаҳат қилдилар. Бундай хос маслаҳатларда доим иштирок этадиган учинчи шахс — Ҳазрати Умар (р.а.) бу гал йўқ эди. Маслаҳат нима устида бўлгани кейинроқ билинди...

Орадан бир неча кун ўтди. Ҳазрати Усмондан мужмал жавоб олган Ҳазрати Умар Ҳазрати Абу Бакрнинг олдига борди.

— Қизим Ҳафсани сенинг никоҳингга берсам, нима дейсан, эй Абу Бакр? — деб сўради.

Ҳазрати Абу Бакрнинг кўзлари срга инди. Бўлади ё бўлмайди, ҳам демади.

Ҳазрати Умар биродари сукутининг маъносини тушунди. Юраги сиқилди. Бундай ҳол унинг табиатиға уйғун эмасди. Тўғрини тўғри, эгрини эгри деб ўрганган ўзи бундай бир таклиф каршисида қолса, “Майли, мен розиман” дерди ёки “Йўқ, уйланмайман”, деб жавоб берган бўларди. Унинг бу ишдан кўзлаган ягона мақсади — ғоят самимий дўстлари билан янада яқинлик ҳосил қилиш эди. Бўлмаса, қайси ота келиб, қизимни сенга никоҳлаб берай, дейди?!

Усмон қабул этмади бу таклифни. Расулulloҳнинг

кизи ўрнини ким боса оларди, деса, Умар уни ҳақли деб билади, аммо Абу Бакрга нима бўлди? Ҳеч бўлмаса, самимият билан ҳам: “Сенинг қизингни олмайман”, дейиши керак эди-ку, ахир.

Орадан сукутли, узок эмас, аммо ҳар иккиси учун узок туюлган бир вақт ўтди. Ҳазрати Умар ҳафа бўлгани аниқ билиниб турган алфозда у ерни тарк этди. Орқасидан Абу Бакр “Тўхта, эй Умар, сени ҳафа қилмоқчи эмасман”, демади.

Ҳа, Абу Бакр бундай демади, аммо каттик-каттик қадамлар босиб кетаётган бу мард инсоннинг ортидан мамнуният ила боқиб қоларкан: “Шукр қил, Расулуллох менга фикрларини очдилар. Йўкса, бу ердан хурсанд чиқар эдинг-у, лекин буюк бир шарафни қўлдан бой берган бўлардинг, эй Умар!” дея шивирлаб қолди.

Буюк Умар бу гал чиндан ҳам ҳафа бўлган эди. Самимият туйғулари ила яхшилиқни ўйлаган эди, бироқ кутганига эришмади. Бу ҳолда унга тасалли бера оладиган биргина зот бор эди. Умар ўша зотнинг хузурига борди.

— Ё Расулуллох! Ҳунайсининг вафотидан кейин қизим Ҳафса тул қолган. Уни Усмонга таклиф этдим, қабул қилмади. Кейин Абу Бакрга тавсия этдим, жавоб ҳам бермади, — деди узилиб.

Расулуллох жанобимиз кулимсирадилар.

— Ҳафа бўлма, эй Умар, Оллох Усмонга сенинг қизингдан ҳам хайрли бир хотин, сенга Усмондан ҳам хайрли бир куёв берди. — дедилар.

Бутун ҳафагарчилик бир онда тарқалди кетди. Ва ҳаммаси тушунарли бўлди.

Ҳазрати Умар бундай бир саодатни “Ўйлаб кўрайчи”, деб қаршилайдиган инсон эмасди. Жаноби Расулуллохга кизи Ҳафса тугул, жонини беришга ҳам тайёр эди.

Шу тариқа бир неча ойдан бери “Бадр шаҳидининг тул хотини” бўлган Ҳафса қутилмаган бир саодатнинг оstonосида кўрди ўзини...

Бу ёқда Усмон ҳам Руқайядан бўшаган ўринни Ҳазрати Расулуллохнинг (с.а.в.) иккинчи қизлари Умму Гулсум эгаллашини эшитиб, маҳзунлиги севинчга айланди. Шу заҳоти кўнглидан: “Хайриятки, Умарнинг таклифини қабул қилмабман”, деган ўй ўтди...

Ҳазрати Абу Бакр ҳам энди Ҳазрати Умарга очик гапирса бўлади.

— Эҳтимол, ўша куни мендан жаҳлинг чиккандир-а, эй Умар? — деб сўради.

— Ҳа, сендан ранжиган эдим. Ҳеч бўлмаса, манфий жавоб ҳам бермадинг-да, эй Абу Бакр.

— Агар Расулуллоҳ жанобимизнинг Ҳафсани сендан сўраш ниятларини билмаганимда, бу таклифингга жон-жон деб рози бўлардим. Ҳазратимиз оғиз очмасалар, мен талабгор бўлардим. Лекин ўшанда қизингни Пайғамбар, алайҳиссалом, сўраш ниятидалар, деб ҳам айтолмасдим. Энди мени маъзур кўрасанми, эй Умар?

Масала буткул ҳал бўлган эди.

* * *

Хижратнинг учинчи йили Рабиулаввал ойида Усмон ибн Аффон Расулуллоҳнинг (с.а.в.) нур юзли қизлари Умму Гулсумга уйланди.

Рукайяга ўталган маҳр айнан Умму Гулсумга ҳам берилди. Бу билан Жанобимиз икки опа-сингил орасида фарқ ажратмаганларини ҳам англатдилар гўё. Аввал Рукайя туфайли “Зиннур” (Нур эгаси) деган ном олган бўлса, энди “Зиннурайн” (Икки нур эгаси) бўлди.

Умму Гулсум ўн йилча аввал амакиси Абу Лаҳабнинг ўғлига бўлишиб қўйилганида Оллоҳнинг бир икромии туфайли улардан қутулган, отасининг уйида, унинг тарбияси остида ўсган эди. Отаси тортган азобларга шерик бўлди. Опа-сингиллари орасида отасига энг кўп хизмат қилган ҳам у эди. Чунки опалари Зайнаб билан Рукайя турмушга чикиб кетишган, Фотима эса, пайғамбарликнинг илк йилларида ҳали ёш қизча эди. Бу сабабдан Макка даврида Расулуллоҳнинг (с.а.в.) доимо ёнларида, доимо бирга шу қизлари Умму Гулсум бўлди, севиқли отанинг ҳамдард-ҳамкори бўлиш шарафига энг кўп у эришди.

Энди келин бўлди. Опаси қурган уйни давом эттириш вазифаси зиммасига тушди. Бу уйда ҳар қадамда опасининг бир хотирасига дуч келажак, уйдаги ашённинг ҳаммаси унга: “Мени бир вақтлар севгили опанг ҳам ишлатгандир”, деяжак эди. Тасалли берадиган бир тарафи шу эдики, сағир ёшида етим қолган жияни Абдуллоҳга энди бегона аёл эмас, ўзи оналик қилади, уни етимлик изтиробларидан кучи етган қадар узоқ тутади.

Усмон ибн Аффон хушкўринишли, вафокор тақдир-тахсинга лойиқ бир инсон эди. Акс ҳолда, Пайғамбар ҳазратлари (с.а.в.) иккинчи марта уни куёв қилиб тан-

лармидилар?! Умму Гулсум бўлғуси ёстикдошининг топ-тоза ахлоқ соҳиби эканини опаси Рукаййадан кўп эшитган, ўзи ҳам яқиндан кўрган, таниган эди.

Умму Гулсум ота уйини мана шундай туйғулар остида тарк этди. Усмон ибн Аффоннинг уйига келиб, жияни Абдуллохни бағрига босди, ёноқларидан ўпди ва:

— Бугундан эътиборан онанг мен бўламан, — деди.

Усмоннинг уйида иккинчи нур тарала бошлади. Саодат тожи иккинчи марта бошига кўнди. Энди буткул битмаса керак деб ўйлаган қалб яраси бундан кейин шифо топажак, айни чоқда, кўп вақтлар унга, жаннат боғларида юрибман, деб ўйлатадиган даражада бахт ато этган Рукаййа ҳам азиз бир хотира ўларок яшаяжак эди...

* * *

Макка...

Курайшийлар тижорат қилмасдан туrolмасди. Аммо энди анча чўчиб қолишган, бундай сафарга чиқишга аввалгидай жасоратлари етишмас эди. Тўпланишди, маслахатлашишди. Нихоят, Асвад ибн Мутталибнинг тавсиясига кўра, Нажид чўли орқали бориб-келишга қарор қилишди. Карвоннинг бу йўлдан ўтиши Муҳаммаднинг ва асхобининг хаёлига ҳам келмайди. Бир неча шерик ўртада ташкил қилган катта сарможли карвон Сафвон ибн Умаййа амри остида йўлга тушди.

Мушриклардан Нуайм ибн Масъуд бир иш билан яширинча Мадинага келиб, яҳудийлардан Кинона ибн Абу Хуқойқнинг меҳмони бўлган эди. Кечаси ўтиришди. Қўшнилар, таниш-билишлар тўпланишиб, ича бошлашди. Бу ичкилик дастурхонида мўминлардан Салит ибн Нуъмон ҳам бор эди.

Ўтирганлар бирин-кетин бўшатилган қадахлардан роса маст бўлгач, тиллардаги тушов хийла бўшалди. Нуайм Макка ҳақида сўзлади. Сафвон ибн Умаййа етакчилигида йўлга чиқарилган карвон ҳақида бутун тафсилотлари билан тилидан бол томиздириб сўзлаб берди. “Маккадан йўлга чиққан карвон” хабари ўтирганлардан Салит ибн Нуъмоннинг ҳушини жойига келтирди. Қўлидаги қадахни қўйиб, диққат билан кулоқ сола бошлади.

Нуайм мастликдан келаётган нашъа ичида чиройли бир суҳбат бўлаётганини билиб турар, аммо сўзларининг охири қаерга боражагини ҳеч ўйламас эди.

Салит эшитганларини унутиб қўйишдан чўчиб, энди

ичкиликдан тийилди. Яна бир оз сухбат давом этиб, кейин ўтириш таркалди. Салит уйига жўнаркан, бир жойга етганида ҳеч кимга билдирмай йўлни бошқа ёққа солди. Тез орада у Жаноби Расулуллоҳнинг (с.а.в.) эшиклари тагида турарди. Эшитганларини оқизмай-томизмай етказди.

Эрта тонгда қилинган биришчи иш Зайд ибн Хориса амирлигида тўпланган юз кишини тез йўлга чиқариш бўлди. Улар қасрга, нима учун кетганини ҳеч ким билмай ҳам қолди. Жумадул охир ойи тугаб бораётган кунлар эди. “Қорда суви” деб аталадиган жойга кўнган Қурайш қарвонидагилар узокда кўтарилган чанг-тўзон нимага далолат этишини олдиниға англашмади. Ким билади кимлигини, дейишди-кўйишди. Кўрингандан қоча веришса, уйларини тополмай қолишди-ку бунақада.

Аммо орадан кечган киска вақт қўлларини пушаймонликда пешоналарига уришларига сабаб бўлди. Келаётганлар бегона эмасди, Бадрда урушишган йигитлар эди улар. Энди қарвонни қутқариш амримахол. Бадрда кучлар бирга уч бўлатуриб енгилишган эди, бу гал улар икки баробар кўп. Қаршилиқ кўрсатиш ўлимни олдиндан бўйишга олиш билан баробар. Шу боис “Молми, жонми?” мавзуда кискача муҳокама қилиб олишди, ҳаммалари бир овоздан Макка йўлини тутишни маъқул кўришди. Қўлга илинганини олиб қоча бошлашди.

Ҳеч кимнинг бурни ҳам қонамади. Мушриклардан Фурот ибн Ҳаййон асир олинди, қолганларига етиш имкони йўқ эди. Қарвон эса қандай бўлса, шундайлигича Мадинага ҳайдаб кетилди.

Жаноби Расулуллоҳ (с.а.в.) қарвоннинг бешдан бирини айирдилар. Қиймати йигирма минг дирхам турарди. Демак, ҳаммаси у ёқ-бу ёғи билан юз минг дирхамлик мол эди. Ажратилган бешдан бир қисм Жаноби Расулуллоҳнинг (с.а.в.) оилаларига, яқинларига, етимларга, фақирларга ва йўлда қолганларга тарқатилди.

Иш шундай бўлдики, худди Сафвон ибн Умаййага бу қарвонни Зайд бошчилигидаги мусулмонлар гуруҳига олиб тоншириш вазифаси юклангану у вазифасини эсон-омон удалагандек. Энди хотиржам Маккага қайтса бўлади. Шундай қилди ҳам. Зотан, бундан бошқа нима қила оларди.

Ҳали Бадр алами аримай туриб бу қарвоннинг қўлдан чиқиши яра устига сепилган қалампир-туз бўлди. Энди чидаб бўлмайди, энди тездә нимадир қилиш лозим.

Бадрдан олдин Абу Суфён келтирган карвондан тушган даромадни ўч олиш учун ишлатишга қарор қилишгани боис ҳозиргача сақлаб туришган эди. Қабилама-қабилла юриб, мусулмонларга қарши жанг учун ёрдам сўрашга келишишди. Атрофда зўр ташвиқот бошланди. Бироқ шоир Абу Азза овоз чиқармас, гўё оғзини пичок билан ҳам очиб бўлмас эди. Сен ҳам у-бу нарса де, қабилада қилинган таклифларга жавобан “Муҳаммадга сўз бердим, ҳаётимни тилимни тийиш эвазига қутқардим”, дер, сўзида турар эди. Ниҳоят, Сафвон ибн Умаййа билан Жубайр ибн Мутъимнинг қайта-қайта илтимослари, келажакда баъзи эҳтиёжларини қоплаш ваъдалари қаршисида синди, хўп деди. У ҳам қабилама-қабилла юра бошлади.

Бу галги ҳозирлик Бадр тайёргарлигига ўхшамасди. Ўлим бор, қайтиш йўқ, деган қатъий йўриқ асосида ҳозирлик кўришар, албатта бир натижага эришажакларига ишонишар эди.

• • •

Бомдод намозидан кейин Набийлар Султони (с.а.в.) ўзларига йўналган нигоҳларда бир суҳбат соғинчини туйдилар:

— Эй инсонлар! Ёмонликларни тарк этинг, Роббингизнинг йўлига қайтинг, тавба қилинг. Оллоҳнинг мағфиратини тиланг. Мен ҳам кунда юз дафъа Оллоҳга тавба қиламан, — дея сўз бошладилар.

Ўтирганлар бу ифодаларни кўнгил оламларига муҳраб қўйишди. Келажакдан қўрқуви ва хавфи бўлмаган Буюк Пайғамбарки юз дафъа тавба этса, бизларнинг шўримиз қурибди, деган хаёлларга боришди.

— Барча инсон хато қилади, хато қилганларнинг энг хайрлиси эса, хатоларидан қайтган ва Оллоҳга тавба этадиганларидир.

Демак, инсон хато қилганидан кўра кўпроқ хатодан тавба этмагани учун азобга йўлиқади. Ҳеч хато қилмаслик инсонлик иши эмас. Ҳатто Оллоҳ таоло қулининг хатосиз эканига эмас, хато қилганидан кейин тавба этишига аҳамият беради. Чунки Жанобимиз: “Агар сизлар хато қилмасангиз, Оллоҳ таоло сизларни ўртадан кўтарди ва ўрнингизга хато қиладиган, аммо бу хатоси туйфайли Оллоҳ таолонинг кечирешини тилайдиган қулларини яратади. Улар Оллоҳга ёлворади, мағфират этишини сўрайди. Оллоҳ ҳам уларни кечиради”, дея марҳамат қилганлар.

Сўнгра Набиййи Акрам (с.а.в.) хазратлари сўзларини шундай давом эттирдилар:

— Мўмин тавба этса, Оллоҳ таоло тавба этган у киши туядиган фарахликдан ҳам юксак фарахлик туяди. Бир одам емак-ичмак юкланган туяси билан бир чўлда кетаётган эди. Уйқуси келди, бир дарахт тагига ётиб ухлади, туяси эса, узоқлаб кетди. Одам уйғониб, ёнида туясини топмади. Бир тепага чикди, ҳеч нарса кўрмади, иккинчи, учинчи тепага чикди, яна ҳеч нарса кўрмади. Қайтди. “Эски жойимга бораман-да, ўлгунимча ухлайман”, деб қўлини боши устига қўйиб, ўлимини кутиш учун ётди. Бирдан қараса, туяси югуриб келяпти. Юклари ҳам жой-жойида. Одам севинч берган бир шошқинлик ила шукур бурчини ўтаб: “Оллоҳим, сен менинг Роббимсан, мен эсам, сенинг қулингман”, деди.

Пайғамбарлар Имоми бу тамсилни баён қилгач:

— Хуллас, Оллоҳ таоло тавбаси сабабидан туясини топган бу одамдан ҳам ортиқ севинчлидир, — деб қўшиб қўйдилар.

— Ё Расулulloҳ, Оллоҳ таоло қулининг тавбасини қачонгача қабул этишини айтинг, — дейишди.

Айни вақтида берилган савол эди бу. Инсон бир хато қилади, яна қилади, хатолар кетма-кет рўй бериб туради. Бу инсон гуноҳлари учун кўрқмайди, ҳисоб-китоб этилиш кўрқувини йилларча ҳеч ҳис қилмайди. Кейин бир кун келади-да, тавбага киришади, пушаймон бўлганини Мавлоига ара этишга чиқади. Бунақалар учун тавба имкони борми?

Набийлар Султони биргина жумла билан бу масалага очиқлик киритдилар:

— Оллоҳ таоло қулининг тавбасини жони бўғзига келмагунича қабул этади.

Яна:

— Оллоҳ таоло кундузи гуноҳ қилганнинг тавбасини қабул этиш учун кечаси қўлини очади ва то тонгга қадар кутади. Кечаси гуноҳ қилганнинг тавбасини қабул этиш учун эса, кундузи қўлини очади ва кутади. Бу ҳол то “Қуёш ботган еридан чиқишига қадар” давом этади, — деб марҳамат қилдилар.

Бу сўзларни Жаноби Пайғамбаримизнинг асхоблари “Оллоҳ таоло қулининг тавбасини ҳар он қабул этишга ҳозир, қул тавба қилса, кифоя”, деган маънода англашди.

— Сизлардан аввал яшаб ўтганлар орасида бир одам бўлган. Тўқсон тўққиз кишини ўлдирган эди. Ниҳоят, бир куни унда пушаймонлик туйғуси уйғонди. Ер юзида энг олим инсон ким, деб суриштирди. Бир роҳибни тавсия этишди. Ҳалиги одам роҳибнинг олдига борди. “Тўқсон тўққизта одам ўлдирганман. Менга тавба қилишимга имкон қолганми? Гуноҳларим кечирилиши мумкинми?” деб сўради. Роҳиб: “Йўқ”, деб жавоб қилди. Шунда у одам, модомики, мен учун қайтиш имкони қолмаган бўлса, сени ҳам ўлдира қолай, ҳаммаси бўлиб юзтага етсин, деди-да, роҳибни ҳам ўлдирди: Лекин кўнглидаги пушаймон туйғуси, бари бир кетмади. Бунақа ҳаётга чек қўйишни истарди. Яна энг билагон одамни суриштира кетди. Бу гал унга бошқа олимни кўрсатишди. Унинг хузурига борди. “Юзта одам ўлдирганман, тавба қилсам бўладими? Кечирилишимдан умид борми?” деб сўради. “Ҳа, — деб жавоб қилди халиги олим. — Оллоҳ билан унинг кули орасига ким кира олади, ким тўсиқ бўла олади?”. Бу жавоб унинг ичида умид учқуни порлашига васила бўлди. Севинди.

“Лекин — деди олим, — бунинг учун фалон шаҳарга борасан ва ўша ерда Оллоҳга ибодат қиладиган одамларга қўшилиб, улар билан бирга Оллоҳга ибодат қилиб юрасан. Бир марта ҳам ўз юртингга қайтмайсан. Чунки бу ерда сени ёмонликларга бошлаган ва бошлайдиган ёмон кишилар бор. Уларнинг таъсиридан қутулишинг лозим”. Одам бу амрни олиб, дарҳол ўша шаҳарга йўл олди. Аммо кутилмаганда келган ажал унинг олдидан тўсиб чиқди. Ярим йўлда вафот этди. Раҳмат фаришталари ҳам, азоб фаришталари ҳам унинг бошида тўпланишди. Раҳмат фаришталари: “Бу одам тавба қилиб, Оллоҳга йўналган ҳолда бу ергача келди. Уни биз олиб кетишимиз керак”, дейишди. Азоб фаришталари эса, аксинча: “У умрида ҳеч яхшилик қилмаган. Устига-устак, юзта одамни ўлдиргани ҳам аниқ. Биз олиб кетамиз”, дейишди. Масала фаришталар ўртасида ҳал этилмагач, уларга инсон киёфасида бошқа бир фаришта юборилди. Уни кўриб, ёнларига чорлашди: “Сени ҳакам тайин этамиз, орамизда адолат билан ҳукм чиқариб бер”, деб вазиятни тушунтиришди. У ўйга ботди, сўнг: “Чиққан манзили билан бормоқчи бўлган манзилининг орасини ўлчанглар. Ҳозир ётган жойи қайси тарафга яқинроқ бўлса, ҳукм шунга қўра чиқарилсин. Борар жойига яқин

бўлса, раҳмат малаклари, келган тарафига яқин бўлса, азоб малаклари олиб кетишин”, деб таклиф этди. Жуда ўринли бир ҳакамлик бўлган эди, мамнуният-ла қабул этишди. Масофа ўлчанган эди, борар манзилига яқин ерда вафот этгани аниқланди. Шу тариқа уни раҳмат фаришталари олиб кетишди...

Ҳазрати Пайғамбар (с.а.в.) англаган тамсилда “у чиққан манзил”дан мақсад эҳтимоли у яшаган эски ҳаёт тарзи, “борар жойи ва тавба қилганидан сўнг бориб яшамокчи бўлган жойи” эса, янги ҳаёт тарзини ифода этарди. Яъни, бу одамнинг кўнгли яна эски кунларга қайтишга мойил эдими ёки гуноҳ ҳаётига асло қайтмасликни истаётган эдими? Ҳакам ишга шу жиҳатдан қараганди.

Сўнг Жаноби Расулуллоҳ (с.а.в.) Оллоҳ таолонинг ушбу оятини ўқидилар:

— “Менинг ўз жонларига жиноят қилган бандаларимга айтинг: “Оллоҳнинг раҳмат-марҳаматидан ноумид бўлмангиз! Албатта, Оллоҳ (ўзи хоҳлаган бандаларининг) барча гуноҳларини мағфират қилур. Албатта, Унинг ўзигина мағфиратли, меҳрибондир” (Зумар, 53).

Расули Кибриё жанобимиз мавзуни бундай боғлади-лар:

— Оллоҳ таоло буюрадики, “Ким бир яхшилик билан Менинг хузуримга келса, унга қилган яхшилигининг ўн мислича мукофот бордир. Истасам, бу мукофотни орттираман. Ким бир ёмонлик билан келса, жазоси қилган ёмонлигига тенг бўлган азобдир. Лекин истасам, кечиб юбораман. Ким менга бир қарич яқинлашса, мен унга бир аршин яқинлашаман. Бир аршин яқинлашганга бир қулоч яқинлашаман. Менга юриб келганга чопиб пешвоз чиқаман. Ер юзини тўлдирадиган гуноҳ билан келгани, агар ширк қўшмаган бўлса, ўша гуноҳлари тенгида кечириб билан кутиб олишим мумкин”.

Саййидул Мурсалин (с.а.в.) ҳазратимизнинг бу суҳбатлари кўнгилларни бир бошқа тонгга, бир бошқа ойдинликка қовуштириб юборди. Улуғ Мавлонинг қулларига марҳаматини, лутф ва карамини шундай чиройли тушунтириб бердиларки...

Бу гўзал тушунтириш...

Расулуллоҳ (с.а.в.) ҳазратлари Мавлоси хусусида сўзларканлар, овозларидаги эришилмас бу адо...

Буларни тил билан ифодалаб бўладими?!

Масжидда шовқин кўтарилиб колди. Расулуллох (с.а.в.) хужраи саодатлари билан масжидни тўсиб турган ўртадаги пардани кўтардилар.

— Нималар бўляпти, эй Каъб? — деб сўрадилар у ердагилардан.

Каъб ибн Молик ёнида турган ибн Абу Харрадни кўрсатди:

— Бу одам мендан қарздор эди, шуни ҳеч ололмаяман, ё Расулуллох. Ғавғоимизнинг сабаби шу.

Жаноби Расулуллох у одамга боқдилар. Пайғамбар масжидида ёқасидан тутилган бир инсон ҳолатига тушгани, бу ҳам етмагандек, шу холи устига ҳазрати Расулуллохнинг чиқиб қолганлари уни руҳан эзаётгани шундай киёфасидан билиниб турарди. Фахри Коинот (с.а.в.) жанобимиз Каъбга ўгирилдилар, кейин қўллари билан ишорат қилиб, қўйиб юбор, дедилар. Касб мақсадларини тушунди: “Менинг ҳурматимга қарзингнинг ярмидан воз кечасанми?” демокчи эдилар гўё. Каъб шоша-пиша:

— Хай, хай, воз кечаман, ё Расулуллох, — деди.

Жанобимиз энди Ибн Абу Хадрадга қарадилар:

— Тур, қолган қарзингни ўта, — дедилар.

Аср намози яқинлашгач, Расулуллох (с.а.в.) дўстлари биттадан-иккитадан бўлиб масжидга кела бошлашган эди. Пайғамбаримиз қаршиларига бир одам келди. Ўтирмади. Ниманидир сўрамоқчи эди. Расулуллох “Нима гапинг бор?” деган маънода унга қарадилар.

— Эй Оллохнинг Расули, жазога лойиқ бир иш қилиб кўйдим, ҳукмингизни беринг, — деди у.

— Нима қилдинг?

— Шаҳар чеккасида бир хотинни тутдим, ўндим, қучоқладим. Кейин Оллохнинг азобини хотирладим ва ҳузурингизга келдим. Жазоингизга мунтазирман.

Ҳазрати Умар (р.а.) сўзга аралашди:

— Оллох сенинг бу айбингни ёпибди (яъни, ўртада шохид йўқ), кошки ўзинг ҳам ёпган бўлсанг-у, келиб бу ерда сўзламасанг эди, — деди.

Жанобимиз на у одамга бир нарса дедилар ва на ҳазрати Умарга.

Одам бир чеккага ўтиб ўтирди. Орадан бир муддат вақт кечди. Ҳеч ўзини боса олмади. Пушаймонлик уни эзар эди. Яна Жанобимизнинг (с.а.в.) ёнларига келди.

— Ё Расулуллох, менга бир жазо тайин этинг, — деди.

Лекин яна жавоб ололмади. Намоз вақти яқинлашиб қолган, ҳалиги киши устида бу гуноҳини ҳис этиб-ҳис этиб, намозга туришни истамаётган эди. Пешонасини тер қоплади, ахир у Раббул Олабийн хузурида гуноҳ қилган бир инсон каби кўл боғлаб туришни орзу этаётган эди. Ибодатини тақдим этганида Мавлосининг “Бу гуноҳ билан келдингми хузуримга?” дейиш эҳтимоли қалбини титратар, типирчилатар эди. Бу ишни охирига етказиш, олажак жазоси қандай бўлса ҳам, виждон хузурига қовушиш учун ёлворган бир овозда:

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, эй Пайғамбарлар Имоми, мен бир гуноҳ ишлаганимни эътироф этипман ва жазоимнинг берилишини истаяпман, — деди.

Набийлар Султони (с.а.в.) худди жавоб беришга чоғлангандек бошларини кўтардилар, лекин унга эмас, муаззинларнинг энг буюғи бўлган зотга қарадилар.

— Тур, эй Билол, азонни айт ва бизларни роҳатга қовуштир! — дедилар.

Ҳалиги одам жазосини олишга қай даражада талпинаётган бўлса, Набийлар Султони (с.а.в.) “Роббингизнинг хузурига мархабо, Унинг хузурида сажда қилиш саодатини ҳис қилишга мархабо” деган эълоннинг жаранг-лашини ундан кўпроқ орзу қилаётган эдилар. Яна бир меърож қилмак, тотиб кўрмаган одам билмайдиган у муборак оннинг ҳаяжонини яна туймак, пешиндан то асрга-ча орадаги вақтни Мавло соғинчи ила кечирганларини яна арз эта олмак, Хузури Илоҳийга қабул этилиш саодати ичра ҳамд ва шукрона тақдим этмак... ва шу онларда Мавло хузурида қусурга йўл қўймак, одобга тўғри келмайдиган бир ҳолга тушиш андишаси-ла эрмак...

Мавқе ва мақом юксалган сари одоб шартлари нозиклашади. Ҳар қанақа шахснинг Оллоҳ хузурида безаниши лозим бўлган одоб билан Ҳазрати Абу Бакр безаниши лозим бўлган одоб бир эмас. Айниқса “Оламлар Роббининг севиклиси” бўлиш бахтиёрлигига эришган Расули Кибриёнинг Мавлоси хузуридаги одоблари ҳаёлларга сирмас бир ўлчовда бўлади. Шу сабабдан намозда Улуғ Мавло хузурида турган Сарвари Коинот (с.а.в.) жанобимиз ўзига ҳос меърож қиларканлар, бу меърожга лойиқ бўлган одобни бир он бўлса-да хотирларидан чиқармас эдилар.

Ҳазрати Билолнинг (р.а.) ёниқ овози “Оллоҳу акбар, Оллоҳу акбар!” эълонини атрофга таратган маҳал малакунт оламининг эшиклари очилган ва фаришталар ҳам

Набийлар Султонининг (с.а.в.) имомликларида хузурга кириш, энг юксак одоб қоидалари билан қулликларини изхор этиш учун сафга турган эдилар.

Азон битгач, Жанобимиз (с.а.в.) ўринларидан турдилар, улуғ боболари Иброҳим Пайғамбар (а.с.) куриб кетган Каъба томонга юзланиб, намозни бошладилар.

Намоздан кейин масжиддан чиқиб кетдилар. Ҳалиги киши ҳам шоша-пиша ортларидан тушди. Ҳодисадан хабардорлардан Абу Умома (р.а.) ҳам, нима бўларкин, деган қизиқишда уларга эргашди. Ниҳоят, у одам Расулulloҳга (с.а.в.) етиб олди.

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, мен бир айб иш қилдим, жазоимни беринг, — деди яна.

Набийлар Сарвари жанобимиз юзидан пушаймонлик хислари балқиб турган одамга ўгирилдилар:

— Ундан чиқаётганингда чиройли таҳорат олмадингми? — дедилар.

— Ҳа, олдим.

— Кейин биз билан бирга намоз ўқимадингми?

— Ҳа, ё Расулulloҳ, сиз билан бирга ўқидим.

— Сенга яна нима керак, Оллоҳ гуноҳингни кечирди, жазоингни кўтарди, — дедилар Ҳазрати Пайғамбаримиз (с.а.в.).

Абу Умома у одамнинг Расулulloҳ хузурларидан буюк бир севинч билан айрилганини кўрди. Ниҳоят, бир соатлик вақт ичида Жаноби Пайғамбаримизга тўрт дафаъ қайта-қайта юзланиб жазо берилишини исташ даражада пушаймонлик ҳис этишнинг ортидан, жаноби Ҳақ гуноҳидан ўтганини шахсан Оллоҳнинг Расулидан эшитиш уни ўлчовсиз мамнуният оғушига отди, бу мамнуният таъсири унинг кўзларидан ёшлар оқиздирди, кулоқларига гача борган иссиқ ҳаяжон долғаси бутун вужудини қоплади.

“Уни кечиктирган, қалбини портлар даражага келтирган нарса пушаймонлиги бўлса керак”, деб ўйлади Абу Умома. Сўнгра бир неча кун аввал бир суҳбатда Расулulloҳнинг сўзларидан ёдида қолган жумлани кўнглидан ўтказди: “Барча инсон хато қилади, хато қилганларнинг энг яхшиси хатосидан қайтган ва Оллоҳга тавба этганларидир...”

— Жанобимиз бу ҳадиси шарифни худди шу одамлар учун сўзлаган бўлсалар керак, — деб пичирлади. Оёғи ерга тегмай тўври уйига йўл олган хатокорнинг

кетидан яна ўша оҳангда шивирлади: — Табриклайман сени, эй хато қилганларнинг энг яхшиси бўлган бахтли инсон!

* * *

Бадр жангида Утба билан урушиб яраланган ва Мадинага етиб улгурмасидан шаҳидлик шарбатини ичган Убайданинг хотини Зайнаб бинти Ҳазайма аввалдан ёрдамсеварлиги билан танилган аёл эди. Муслмон бўлмасдан аввал ҳам фақир ва мухтожларга қўли очик эди. Шу боис ҳам уни “Уммул масакин” (“Фақирлар онаси”) деб аташарди. Бу ишлари Ислоҳ динини қабул қилганидан кейин ҳам давом этар, Оллоҳ ризоси учун кучи етганича едирар ва кийдирар эди. Аммо тақдир экан, биринчи эридан ажралгач, иккинчи эри Убайда Оллоҳ учун жон берган, иккинчи марта тул қолган эди.

Бадр жангидан бир йил ўтди. Рамазон ойи келди. Илк кунларидан бирида эшиги тақиллади. Унга “Мўминларнинг онаси” бўлиш шарафи тақлиф этилди. Оламларга раҳмат бўлиб келган Муҳаммад Мустафога (с.а.в.) хотин бўлишга розимисан, деб қўли сўралди.

Бу тақлифни эси бор аёл рад этармиди. Бутун ҳоли билан бу шарафга лойиқ эди у, руҳан ҳам бу шараф учун ҳозирлангандай эди гўё..

Мамнуният билан розилигини билдирди. Бундай саодат топишни унга Оллоҳ хоҳлаб турган бўлса, Пайғамбар истаб турган бўлса, бахтини улар орасидан ахтараётган бир қул сифатида Зайнабхоним нима дея оларди!

Шу тариқа Рамазоннинг илк хафтасида у уйини тарк этди. “Уммул масакин” мартабасидан “Уммул муъминин” мартабасига юксалиб, Пайғамбарлар Султони (с.а.в.) жанобимизнинг уйларига кирди. Ҳамма жиҳатдан бу ҳаётга лойиқ бўлган Зайнаб учун дунёда бундан ортиқ насиба йўқ эди. Бу бахтни ҳеч бир нарсага алишмасди.

* * *

Рамазоннинг ўрталари, Фотима (р.а.) узатилганига ўн ойлар бўлган. Бир кун суюнчли хабар келди:

— Эй Оллоҳнинг Расули Фотимадан исварали бўлдингиз!..

Қизлари Фотиманинг ёнига келдилар, бир ховуч нурдай чақалокни кучокларига олдилар. Ўнг қулоғига азон, чап қулоғига қомат айтдилар ва Ҳасан деб исм қўйди-

лар. Жужукнинг оғзига кирган илк нарса Расулulloх оғизларида чайнаб юмшатишган хурмо парчаси бўлди.

Бу орада Макка шаҳри қозон каби қайнар, интиқом учун кизгин бир ҳозирлик кўрилар эди.

* * *

Сахарликлар давом этар, мўминлар кунларини рўза ибодати билан безашарди. Уларга Оллох ҳозирлаган савобни олиш ишончи билан яшарди.

Аср намозидан кейин Сарвари Анбиё (с.а.в.) асҳобларига ўғирилдилар, Мавло хузурида нурланган юзларини нурланиш истаган кўзларга қаратдилар.

Хамиша гўзал эдилар. Аммо баъзан ваҳий кетидан ёки намоздан сўнг шундай бир холга тушар эдиларки, у зотга бокқан кўзлар бу гўзалликка ва ҳайбатга бардош бера олмаслигини англаш ва ерга қаратилар эди. Ҳозир ҳам шундай бир ҳолат рўй берди. Нигоҳлари масжид ичида сайр этиб, бир четда жим ўтирган одамда тўхтади. Кулимсирадилар.

— Эй Убайй! — дея овоз бердилар.

Убайй ибн Каъб дарҳол оёкка турди.

— Лаббай, ё Набийаллох! — деди. Одоб билан, ҳурмат билан қошларига келиб ўтирди.

— Оллох таоло сенга Баййина сурасини ўқишимни буюрди, эй Убайй, — дедилар Ҳазрати Расулulloх (с.а.в.).

Бу сўзлар Убаййнинг қулоқларини киздирди. Кўзлари ҳаяжондан ёнди.

— Менинг исминни айтиб, шуни буюрдими, ё Набийаллох?!

— Ҳа!

Убайй ичидан қуйилиб келган ёшларни тўхтатишга уриниб ҳам кўрмади. Зотан, йиғлаётган факат у эмасди. Бундай саодатли муждани эшитганлар орасида ҳам кўзларини силаганлар бўлди.

— Қулоғим сизда, ё Расулulloх, Роббимнинг амри бошим устигадир.

Пайғамбарлар Имоми (с.а.в.) жанобимиз бу хос амрни жойига келтириш учун “Бисмиллаҳ...”ни айтдилар ва ўқий бошладилар:

“Аҳли китобдан ва мушриклардан бўлган кофир кимсалар то уларга очиқ ҳужжат келгунича (куфрдан) ажрагувчи бўлмадилар. (У очиқ ҳужжат) Оллох томонидан (юборилган) бир Пайғамбар (яъни, Муҳаммад алайҳиссалом бўлиб, уларга) ичида энг тўғри ёзувлар — ҳукм-

лар бўлган покиза саҳифаларни (яъни, Куръонни) тиловат қилур. Китоб ато этилган кимсалар фақат уларга очик хужжат — Пайғамбар келганидан кейингина бўлиниб кетдилар (яъни, айримлари ўша ўзлари кутган Пайғамбарга иймон келтирдилар, айримлари эса унга кофир бўлдилар)! Холбуки, улар фақат ягона Оллоҳга, у Зот учун динни холис қилган, тўғри йўлдан олмаган ҳолларида ибодат қилишга ва намозни тўқис адо этишга ҳамда закотни (ҳақдорларга) ато этишга буюрилган эдилар. Мана шу тўғри йўлдаги (миллатнинг) динидир. Албатта, аҳли китобдан ва мушриклардан бўлган кофир кимсалар жаҳаннам ўтида бўлиб, ўша жойда мангу қолурлар! Ана ўшалар энг ёмон махлуқдирлар. Албатта, иймон келтирган ва яхши амаллар қилган зотлар, ана ўшалар яралмиш жонзотларнинг энг яхшисидирлар. Уларнинг Парвардигорлари ҳузуридаги жазо-мукофотлари — остидан дарёлар оқиб турадиган мангу жаннатлардир. Улар ўша жойда абадул-абад қолгувчидирлар. Оллоҳ улардан рози бўлди, улар (Оллоҳдан) рози бўлдилар. Бу (мукофот) Парвардигорларидан қўрққан киши учундир”.

Убайй ҳеч бир ўлчовга сифмас эхтиром ва ҳаяжон билан тинглади бу сурани. Олдинга бутун вужудининг титраётганини ҳис этди. Кейин бу ҳол аста-секин ўтди, қалбига ҳузур ва сокинлик инди. Бу ҳузур берган маънавий қувонч ва лаззатни Убайй умрида ҳеч ҳис этмаган эди. Маъно оламларининг Султонидан келаётган тиловат оғушида ўзини йўқотди. Элас-элас билгани — руҳининг Ҳазрати Расулуллоҳ тиловатлари билан худди ҳамирдай йўғриллаётгани эди.

Убайй бу сурани ёддан биларди. Неча марта ўқиган, ҳатто Жанобимиз оғизларидан ҳам гоҳ намозда, гоҳ намоздан ташқарида эшитган, аммо ҳеч бирида ҳозирги тиловат пайти ҳис қилган лаззатни, ҳузурни, титроқни, ҳаяжонни туймаган.

Сура охирига етгач, Расулуллоҳ (с.а.в.) жанобимиз улуғ Мавлонинг хос икромига ноил бўлган Убаййга табрикона ва тақдирона нигоҳларини қаратдилар. Убаййнинг юзида балқиган ёлқин унинг руҳи яп-янги ҳаётни бошлаётганини, маъно оламларидан келган раҳмат эпкинларидан нафас олаётганини билдириб турарди. У энди бир соат олдинги Убайй эмасди. Ахир, исмини Оллоҳ таолонинг Ўзи тилга олибди, Ҳабиби Адибини (с.а.в.) унга алоқадор махсус вазифа билан вазифалантирибди.

Асхоблар ичида кўплар жон беришга тайёр даражадаги буюк бир шараф эди бу!

Ўша кеча Убайй севинч кўзёшларини тўқди. Пайгамбарига бу бандасининг отини билдириб ўқишини буюрган Роббига ҳамду саноларини тақдим этди. Рухида мавжурган туйғуларни тилда ифодалаш имконсиз эди. Ўша куни ҳис қилган бахтга ҳаёти давомида эришган эмасди. Ажабо, Қуръонни Расулуллоҳ (с.а.в.) жанобимизнинг тақдирларига лойиқ даражада чиройли ўқийдиган Убаййга Қуръонга бўлган хизматининг бир мукофоти эди бу!

Тили қимирламас, кўнгли бир нарсаларни шивирлар эди гўё...

ЮКСАЛИШ

Кулга берилган топширик

Бадр жанги мағлубиятидан бир неча ой ўтган бўлса-да, қалбларда интиқом туйғуси ҳали пасаймаган эди. Қурбонларни унутиш асло мумкин эмасди. Ўткир пичокдек қайралган тишлар, оловдек ёниб учқун сачратган кўзлар ҳамма-ҳаммаси бир нарсани билдирарди — иш Бадр жанги билан тугамаган.

Жубайр ибн Мутъим қадаҳини яна бир бор хурмо шароби билан тўлдирар экан, ичкарига кирган қоп-қора кулга бошдан-оёқ разм солди-да:

— Сени муҳим бир иш учун чақирдим, — деди. Кул лом-мим демай турарди. Жубайр сўзида давом этди: — Биласан, амаким Туайма Бадрда ҳалок бўлди. Сен амаким учун қасосимни олиб берсанг, деган эдим.

Бир неча сония жим қолди. Кейин кўзларини занжи қулнинг кўзларига тикиб:

— Муҳаммаднинг амакиси Ҳамзани ўлдирасан. Бир амакига бир амаки... Ўшандагина юрагимда ёниб турган оловга сув сепилади, — деди.

Занжи қул эътироз билдирди:

— Ҳамзани ўлдириш...

Жубайр бир имо билан унинг сўзини кесди:

— Ваҳшийдай одамга бундай гаплар ярашмайди. Сен урганнингни ўлдирадиган кишисан. Агар Ҳамзани ўлдирсанг, қулликдан озод бўласан.

Ваҳшийнинг кўзлари бирдан чақнади. Кейин эса иккилангандек сукутга чўмди.

— Нега ўйланиб қолдинг?

— Ҳамза билан юзма-юз келиш, ўлимга тик бориш демакдир. Озодлик яхши нарса, лекин ўлим ундан аччиқроқ...

— Бўлди, кўп эзмалик қилма, — деди Жубайр, — Ҳамза билан юзма-юз келмайсан. Уни узоқдан туриб ўлдирасан, пайт пойлаб найза отасан. Сендан бор-йўғи талаб қилинаётгани ана шу. Бундан кейин сенга бошқа юмуш йўқ. Асосий ишинг найза отиб машқ қилишдан иборат бўлади. Истаган жойингга бориб шуғулланишинг мумкин. Бир куни менга: “Туайманинг интиқомини олдим!” деб келсанг бўлгани.

* * *

Ваҳший мерган одам эди. Қўлидан чиққан найза нишонга хатосиз бориб тегарди. Шундай бўлса ҳам, тинимсиз машқ қила бошлади. Бир куни энди галдаги машғулотга отланган эди, пакана, карашлари совуқ бир хотин йўлини тўсиб чиқди:

— Қаерга бунча шошяпсан, ёғ тулуми?

— Отишни машқ қилишга.

— Менга қара, Ваҳший, кимнинг жазосини беришга тайёрланаётганингни биламан. Агар чиндан Ҳамзани ўлдирар олсанг, мендан ҳам алоҳида мукофот олишингни унутма. Сени албатта хурсанд қиламан.

— Ҳамзани ўлдириш осон иш эмас.

— Биламан осон эмаслигини, — деди хотин ва қўли билан кўксига муштлади: — Шу еримда бир оташ ёнади. Токи Ҳамза тирик экан, бу оташ сўнмайди. Агар қалбимга шифо берсанг, ўзинг ҳам шифо топасан!

Ваҳший жавоб ўрнига мийиғида кулиб, йўлига кетаверди. Кейин ҳам ўша хотинга бир неча марта дуч келди, ҳар сафар ундан:

— Қалбимга шифо бер, мендан ҳам шифо топасан, эй Ваҳший, — деган сўзни эшитарди.

Бу хотин машҳур Утба ибн Робианинг қизи ва Абу Суфённинг хотини Ҳинд эди. Бадр жангида тўрт яқинидан — ўғли Ҳанзала, отаси Утба, иниси Валид ва амакиси Шайбадан жудо бўлган эди у.

* * *

Мушриклар Бадр жангининг интиқомини олиш учун муслмонларга қарши куч тўплаш ниятида қабилама-қабила юриб ёрдам исташарди.

Бир йил аввал нақд ўлим оғзидан қутулиб қайтган ва ўшанда бери бу қутулишнинг хузури ичида кун кечираётган шоир Абу Азза эшигига келган меҳмонларни севинч билан кутиб олди.

— Сендан ёрдам сўраб келдик, эй Абу Азза!

— Қўйсаларингиз-чи

— Бу нима деганинг?

— Ёрдам сўраб сизларнинг хузурингизга мен борсам бўларди. Чунки сизлар бой-бадавлат кишиларсиз. Менга ўхшаш қанча одамнинг маошини устларингизга олсангиз ҳам, сизларга оғирлик қилмайди. Мен кимман, эртага нима ейишини билмайдиган бир одамман.

— Биз буни биламиз.

— Ундай бўлса, мақсадингизни очик айтинг, — деди Абу Азза.

— Мухаммадга қарши қўшин тўплашга қабилаларни айланяпмиз, бизга қўшилсанг, деган эдик...

Абу Азза бирданига қовоғини солди:

— Бу истакларингизни бажара олмайман!

— Нега?

— Чунки Мухаммад менинг ҳаётимни сақлаб қолди. Мен унга тилимни тийиб юришга сўз бердим. Агар бугун яшаётган бўлсам, унинг яхшилиги туфайлидир, буни унутмаслигим лозим.

— Сўз берган бўлсанг, бугунгача ваъдангда турганинг етади. Ўзинг яхши биласан, Бадрда озмунча одамларимизнинг қони тўкилдими?.. Интиқом олмасдан қандай тинч яшаймиз?..

— Интиқом олишингизни мен ҳам истайман. Аммо мен у ерда тилимни тийишга шундай сўз бердимки, буни менга ўхшаб ўлим билан юзма-юз келмай туриб асло тушунмайсизлар.

Абу Суфён билан Жубайр ибн Мутъим қанчалик уринишмасин, Абу Аззани кўндиролмади. Ҳафсалалари пир бўлиб ортга қайтишди.

* * *

Қурайш улуғларидан бир неча киши Амр ибн Луай ўғиллари қабиласида меҳмон бўлишди. Мақсад машҳур жангчи Амр ибн Абди Вудд исмли қаҳрамонни бўлажак урушга даъват этиш эди. Аммо Амр бир неча ойдан буён тўшакка миҳланган ҳолда жароҳатларини даволагарди. Бадр жангида олган яралари ҳали тузалмаган эди.

— Нима бўлди сенга, эй Амр? Сени бу ҳолда кўришга ҳечам ўрганмаганмиз.

Бу сўзлар кўнглини кўтариш учун айтилмаётгани кундай равшан эди.

Ҳарб майдонида шердай ҳамла қилиб, рақибларини осонликча енгиб ташлайдиган Амр халқ орасида қомати букилмас жангчи сифатида танилган эди. Бу шухрати туфайли кўплаб қарвон эгалари уни қарвонларига кўриқчи қилиб сафарга чиқишарди. Катта пул эвазига у кўриқчилик қилган қарвонлар эсон-омон манзилга етиб олар, ҳеч бир қароқчи тўдаси у муҳофиз бўлган қарвонларга илиқишга журъат этмасди.

Аммо Бадр жангида ундай бўлмади. кўркув нималигини билмаган ва мағлубиятнинг маъносига етмаган Амрдай бир паҳлавон Бадрда зарбаларга дош беролмади, жароҳатланиб, зўрға жон сақлаб қочиб қолди...

Амр меҳмонларга шундай деди:

— Кўриб турибсиз ҳолим қандайлигини. Бу ахволда кўлга қилич олишимнинг иложи йўқ. Аммо қасам ичиб айтаманки, улар билан урушиб интиком олмагунча ғусл қилмайман ва атир суртмайман. Бир кун келиб улар яна қаршиларида Амрни кўрадилар!

Ортиқча сўзга ҳожат қолмаган эди. Даъватчилар бу ердан ҳам кўнгиллари чўкиб қайтишди.

* * *

Бу орада бир неча марта бориб-келиб, охири Абу Аззанинг кўнгли олинди: у мушриклар билан бирга қабилаларни айланиб, мусулмонларга қарши ташвиқот олиб боришга рози бўлди. Бунинг эвазига Жубайр ибн Мутъим унинг оила аҳлини озиқ-овқат, кийим-кечак билан таъминлашни зиммасига олди.

* * *

Бадрга пухта тайёрланмасдан, шоша-пиша, борилган эди. Аммо бу гал мадинадагилардан анча кўп куч билан йўлга чиқишганига ишончлари комил.

Кўшинга қўмондонлик қилаётган Абу Суфён хотини Хиндни ҳам ўзи билан бирга олди. Ундан ташқари Абу Жаҳлнинг ўғли Икрима, Умаййа ибн Халафнинг ўғли Сафвон, Амр ибн Ос, Талха ибн Абу Талха... каби Маккада машҳур ҳисобланган ўн тўрт киши ҳам ўз аҳли аёлларини олиб йўлга чиқадиган бўлишди. Аёллар учун туяларнинг устида алоҳида маҳфалар ҳозирланди.

Уларнинг вазифаси йўл давомида, хусусан жанг вақтида довул чалиб, кўшиқ айтиб, жангчиларни жасоратлантиришдан иборат эди. Қолаверса, аёлларни ҳарб майдонида ташлаб қочиш орияти жангчиларга кўшимча куч-ғайрат бахш этади. Хуллас, икки юз отлик, егги юз зирхли аскар — жами уч минг кишилик кўшин хозир бўлди. Бир неча ойдан бери найза отишни машқ қилаётган, кўринишидан ёғ тўлдирилган қора тулумни эслатувчи Ваҳший ҳам кўшиннинг олдинги сафларидан жой олган. Унинг бирдан-бир мақсади Ҳамзани ўлдириш ва озодлигини қўлга киритиш эди.

Аёлларнинг кўшиққа ўхшаб кетадиган чакириклари жўрлигида кўшинга юриш амри берилди. Тарих Рамазон ойининг 25-куни эди.

Амакидан олинган мактуб

...Кубо қишлоғидаги дўстларини зиёрат қилишга келган Расулуллоҳ (с.а.в.) масжиддан чиқаётган эдилар. Шу пайт бир киши рўпараларига келиб:

— Буни амакингиз Аббос юборди, — деб бир мактуб узатди.

Ҳалиги киши узок йўл юриб ҳолдан тойгани шундок кўриниб турарди.

Набиййи Акрам мактубни олиб Убайй ибн Каъбга ўқитдилар. Хатда: “Уч минг кишилик кўшин Маккадан йўлга чиқди. Устингизга бостириб бормоқда. Тадбирини кўринг”, деб ёзилган эди.

Расулуллоҳ (с.а.в.) дархол Мадинага қайтдилар. Тўппа-тўғри Саъд ибн Рабиънинг уйига келиб, у ерда хатни яна бир марта ўқитдилар. Ҳеч кимга овоза қилмай чора-тадбир кўриш лозим эди. Аммо хат ўқиладиганида эшик орқасида турган хотин уни эшитиб қолди. Тез орада бутун Мадина аҳолиси маккаликлар кўшин тортиб келаётганидан хабардор бўлишди.

Расулуллоҳ (с.а.в.) Ҳубоб ибн Мунзирга ғаним ҳақида маълумот йиғиш ва вазиятни ўрганиб келиш вазифасини топширдилар. Ҳубоб кўрганларини факат Расули Акрамга сўзлаб бериши керак эди.

* * *

Маккаликлар баъзи жойларда тўхтаб, кўшинга дам бериб, яна йўлларида давом этишарди. Истироҳат қилин-

ган жойда туялар сўйилиб, ароқхўрлик килинар, кўшик айтиб, қиличлар чархланар эди.

Кўшин Абво кишлоғида тўхтаганида бир киши овози борича:

— Менга қулоқ тутинг, эй Қурайш жамоаси! Агар ақлингиз бўлса, сўзимни ерда қолдирмайсиз! — деб бакирди.

Хамма у томонга қаради.

— Нима демокчисан?!

— Мухаммаднинг онаси шу қишлоқда вафот этган. Унинг қабрини очиб суякларини қўлимизга олсак, — деб атрофга бир назар ташлади. Шайтонга ўхшаб илжайиб, яна сўзида давом этди: — Агар Бадр жангида бўлганидай мағлубиятга учрасак, суяклар бизга қўл келади. Хотинларимизни қайтариб бер, эвазига онангнинг суякларини оласан, деймиз.

— Бу сафар биз енгилмаймиз!

— Биз мағлуб бўлиш учун кетаётганимиз йўқ, қасос олишга боряймиз. Қасос олишга!

Хар томондан чиқаётган овозлардан халиги кишининг дами ичига тушиб кетди. Аммо яна кимдир унинг фикрини маъқуллади:

— Бу суяклар бахонасида талай мол-дунёни осонгина қўлга киритиш мумкин.

Абу Суфённинг хотини Хинд ҳам қабри очини тарафдори эди.

— Бу фурсатни қўлдан бой бермаслик керак, — деди у. Бошқа бир киши эътироз билдирди:

— Қабих ишга қўл урмоқчи бўляпсизлар. Эллик йил аввал ўлган бир хотинни қўяйлик, қабрида тинч ётсин. Унда нима гуноҳ?! Бу иш қилинса, Хузоа ва Бакир қабилалари қараб турармиди? Улар ҳам бизга қарши худди шу ишни қилишса, унда нима бўлади?..

Бу сўз маккаликларни ховридан туширди. Хинд ва унга ҳамфикр бир неча киши қўлларини мушт қилиб бакиришса ҳам, фойдаси бўлмади.

Пайғамбарлар Султонини дунёга келтирган, аммо уни тўйиб бағрига боса олмай ажали етган Омина бу мунозаралардан хабарсиз, сокин ётар эди.

* * *

Шаввол ойининг бешинчисига тўғри келган пайшанба куни тонг пайти кўшин Мадина уфқларида кўринди. Ухуд тоғи этакларида қароргоҳ қурилди. Ушанда, мило-

дий хисобга кўра, март ойининг йигирма иккинчи куни эди.

Жосусликка юборилган Хубоб ибн Мунзир қайтиб келди. Вазиятни Расули Акрамга тушунтирди. Отлар, туялар, зирхли аскарлар, уларнинг сони, жангга ташвиқ этувчи хотинлар ҳам келгани, хуллас, кўрган нарсаларини бир-бир айтиб берди.

— Бу ҳақда ҳеч кимга оғиз очма, эй Хубоб...

— Бош устига, ё Расулуллоҳ!

Ўша кеча Расули Акрамнинг уйлари атрофида тонггача навбатчилар туришди. Улар факат Оллоҳ ризоси учун унинг элчисини асрашни ўзларининг энг муқаддас вазифалари деб билган кишилар эди. Ораларида Саъд ибн Муоз, Усайд ибн Хузайр ва Саъд ибн Убода каби кабила раислари ҳам бор эди.

Жангдан бир кун аввал

Расулуллоҳ (с.а.в.) бомдод намозини ўқиб бўлгач, саҳобаларга ўгирилиб дедилар:

— Бу кеча бир туш кўрдим. Тушимда сўйилган бир сигирни, қиличим тешилиб қолганини ва кўлимни мустаҳкам бир совутга солганимни кўрдим.

— Эй Оллоҳнинг Расули, буларни нимага йўйдингиз?

— Сўйилган сигир дўстларимдан баъзиларининг шахид бўлишини билдиради. Қиличимнинг тешилгани оиламиздан бир кишининг шаходатига ишорат. Кўлимни солганим совут эса, Мадинадир.

Туш таъбирлангач, Расули Акрам (с.а.в.) Ухуд тоғига келиб ўрнашган душман кўшинлари ҳақида маълумот бердилар. Мадинада қолиб, шаҳарни мудофаа қилиш фикрида эканларини айтдилар. Абдуллоҳ ибн Убайй ибн Салул ҳам бу фикрга қўшилишини билдирди.

Аммо кўпчилик мусулмонлар бошқача фикрни илгари суришди. Улар, айниқса Бадр жангида қатнаша олмаганлар душман билан юзма-юз келиб, яккама-якка жанг қилишни исташарди. Расули Акрамнинг амакилари Ҳамза ва унга ўхшаган жанг қилишни хуш кўрувчилар ҳам шу фикрни қўллашди. Девор ортидан туриб душманга узоқдан ўқ ва тош отишни ўзларига эп кўришмасди.

Бадр жангидаги волиблик қалбларга жасорат бахш этган эди. Бу сафар ҳам ғалаба қилишга қатъий ишонч бор эди. Зеро, шахид бўлишдан ҳеч ким кўрқмасди.

Ўлган шахид, қолган ғозий бўлганидан кейин, яна нимадан кўркиш керак?

— Сизга Китобни нозил қилган Оллоҳ ҳаққи, улар билан юзма-юз жанг қилишимиз лозим!

— Остонамизга келиб туришганда савашмасак, қачон савашамиз?!

— Эй Оллоҳнинг Расули, биз бу кунни орзиқиб кутдик. Бу кунга етказишини сўраб Оллоҳга ёлворар эдик. Мана, ғаним ўз оёғи билан юриб келди.

— Ё Набийаллоҳ, бизни жаннатдан маҳрум қилманг! Рухим қудрат қўлида бўлган Оллоҳ ҳаққи айтаманки, жаннатга киришни жуда-жуда орзу қиламан...

Расули Акрам бу сўзни айтган Нуайм ибн Маликка юзланиб, сўрадилар:

— Нима билан жаннатга кирмоқчисан?

— Оллоҳга ва Расулига бўлган муҳаббатим билан. Яна жанг майдонини ташлаб қочмаслик билан.

— Тўғри айтасан, эй Нуайм.

Дарҳақиқат, унинг бу сўзлари Расулуллоҳнинг ўзлари тасдиқ этадиган даражада чексиз муҳаббат ва хурматдан дарак берарди. Бу севги ва хурмат ҳисси чексиз бўлгани каби унга бериладиган ажру мукофот ҳам адоқсиз бўлиши муқаррар эди!

Энди кўпнинг шу фикрда экани кундай равшан бўлган эди.

Расулуллоҳга (с.а.в.) нисбатан қалбларда туйилган муҳаббатнинг чексизлиги, жаннатга ва Оллоҳнинг жамолига эришиш орзуйида ёниш, шахид бўлиш истаги, албаттаки, хайрнинг аломати. Аммо шу ўринда ниҳоятда нозик ўйлаб кўрилиши лозим бўлган бир жиҳат бор эди: Бадрга борилаётганда бошқалар қарвонни қўлга киритишни орзу қилган бир вақтда Расули Акрам кўпроқ душманга юзма-юз келиб, жанг қилишни истаган эдилар. Холбуки, бу гал ҳамроҳларидан: “Сизлар қандай фикрдасизлар?” деб сўрамадилар, балки Мадинада қолиб шаҳарни мудофаа қилишни тўғри йўл деб ўйлашларини билдирдилар. Аслида, саҳобалар Расули Акрамнинг бундай ҳаракат тарзларидаги нозикликни фаҳмлашлари ва: “Модомики сиз шундай фикрда экансиз, биз ҳам фикрингизга қўшилаемиз”, дейишлари лозим эди.

Расулуллоҳнинг (с.а.в.) бундай қарорга келишларига кўрган тушлари сабаб бўлган эди. “Қўлимни мустаҳкам бир совутга солдим”, деганларида Мадинада қолиб му-

дофаага ўтишнинг фойдалироқ экани назарда тутилган эди.

Мусулмон бўлганини айтса ҳам, хануз эски хулқидан воз кечмаган Абдуллоҳ ибн Убайй ибн Салул бу борада Расули Акрам билан ҳамфикр чиқиши ажабланарли бўлди. Зимдан иш юритиб, пайти келганда мусулмонларга орқадан зарба беришдан ҳам тоймайдиган бу одам негадир бу дафъа Расулуллоҳни қўллади:

— Биз ҳар сафар шаҳардан чиқиб жанг қилганимизда, албатта енгилганмиз. Шаҳарда қолиб мудофаага ўтган пайтимизда душманларимиз мағлуб ва паришон ҳолда ортларига қайтиб кетишган — деди.

Аммо мушриклар Мадина боғларини пайхон қилиб кетишлари турган гап эди. Чунки улар ўзлари билан олиб келган уч мингтача туяни ўтлоқларга, боғларга қўйиб юборишар ва қайтиб кетарда: “Мусулмонларни уйларидан чиқмайдиган қилдик”, деб мактанишлари тайин эди. Ортларида эса, пайхон қилинган экинзорлар ва боғлар қолади...

Шуларнинг мулоҳазасига бориб, аксарият мусулмонлар душман билан юзма-юз жанг қилиш тарафдори бўлиб чиқашди. Натижада кўпчиликнинг фикри инобатга олиниб, фаним билан очик савашингга қарор қилинди. Мушриклар қароргоҳ қурган Ухуд тоғи этакларида жанг қилишга келишиб олинди. Ҳамма бўлажак ғазотга ҳозирлик кўриш учун уй-уйига тарқалди.

Орадан ҳеч қанча вақт ўтмай, Амр ибн Жамуҳ тўрт ўғлини етаклаб Расули Акрамнинг ҳузурларига келди.

— Ё Расулуллоҳ, сиз мени мана шу чўлок оёқларим билан жаннатда оқсоқланиб юришимни хоҳлайсизми?

— Хоҳлайман. Аммо Оллоҳ таоло сиз кабиларни жангдан маъзурли ҳисоблаб, уйингизда ўтиришингизга изн берган. Истасангиз, жангда қатнашингиз ҳам мумкин!

Расулуллоҳ (с.а.в.) унинг ўғилларига қарата шундай дедилар:

— Сизлар эса уни жангдан қайтаришга урина кўрманг. Иншаоллоҳ, у отангиз шаҳидлик мақомига эришгай!

Амр ўзига берилган бундай фурсатдан кўнгли севинчга тўлиб, уйига йўл олди.

* * *

Абдуллоҳ ибн Ҳарам Расулуллоҳнинг (с.а.в.) ҳузурларига кирганида, Сарвари Коинот уни ҳар доимгидек очик чехра билан кутиб олдилар.

— Эй Оллоҳнинг Пайгамбари, бу кеча бир туш кўрдим. Бадра шаҳид бўлган Мубашшир тушимга кирибди, ўртамизда шундай суҳбат кечди:

“Яқинда бизга қўшилсан, эй Абдуллоҳ”.

“Сен ҳозир қаердасан?”

“Жаннатда”.

“Сени Бадра ўлдиришган эди-ку!”

“Оллоҳ бизга янгидан ҳаёт бағишлади, биз тирик-миз”, деди у.

Абдуллоҳ Сарвари Анбиёнинг ҳузурларидан қайтар экан, бутун вужуди шаҳид бўлиш истагида ёнар эди. Уйига келгач, ўғли Жабрни чақирди.

— Ўғлим, эртага жангда шаҳид бўлиш умидим бор. Мен ўлсам, етти синглинг сенинг қармоғингда қолади. Кейин бир қанча қарзларим бор. Уларни ҳам узишингни васият қиламан.

Шундан кейин Абдуллоҳ бу дунёдан айрилиш ва охи-рат мулкига кўчишга маънан ҳозирлик кўра бошлади. Унинг ҳолати янги қурилган гўзал уйга кўчиш учун юкларини йиғиб мунтазир турган кишининг ҳолатига ўхшарди. Дунё борган сари кўзига бегона кўринарди. Бир томондан эса, Расулulloҳдан айрилиш ҳисси, қаровчига муҳтож етти қизни ва ҳали вояга етмаган ўғлини қолдириб кетиш туйғуси юрагини ўртар эди.

* * *

Жума намозига азон айтилди. Расули Акрам (с.а.в.) хутбада мўминларни сабр ва матонат кўрсатишга, ҳар ишда жиддиятли бўлишга даъват этиб гапирдилар. Хутба тугаши билан Абдуллоҳ ибн Убайй ибн Салул ҳар доимги лузумсиз одатига кўра, ўрнидан туриб:

— Эй инсонлар, Оллоҳнинг Расулига итоат этинглар, сўзларига қулоқ тутинглар ва ундан ёрдамнингизни аяманглар, — деди ва яна жойига ўтирди.

Бу сўзларни айтишга ҳожат йўқ эди. Чунки ҳеч ким унинг сўзлари туфайли итоат этмас ёки итоатини орттирмас эди. Қолаверса, у “Итоат этманг” деганида ҳам ҳеч нарса ўзгармасди. Расули Акрам унинг бу беҳуда ҳаракатини яхшилик билан қабул қилиб, унга ҳеч нарса демадилар.

Намоз ўқиб бўлингач, Расулulloҳ (с.а.в.) силоҳларини такиш учун уйларига кирдилар. Энг яқин дўстлари Ҳазрати Абу Бакр билан Умар ибн Хаттоб (розийал-

лоху анхума) ҳам унга эргашишди. Совутни кийишларига, куролни тақишларига кўмаклашишди.

Ташқарига чиққанларида халқ тўпланиб, ниманидир муҳокама этаётган эди. Чиндан ҳам кўпчилик Пайғамбарнинг (с.а.в.) фикрларига қарши ўларок Мадина ташқарисида жанг қилишни ёқлаганидан энди пушаймон бўла бошлаган эди. Айниқса, Авс қабиласи улуғларидан бўлмиш Саъд ибн Муоз билан Усайд ибн Хувайр Расули Акрамни шаҳар ташида жанг қилишга мажбур этганлари учун одамларни маломат қилишарди. Шу боис халқ орасидан пушаймонлик оҳанглари тўла овозлар чиқди:

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, Сизни хушламаган ишингизга мажбурладик. Бизни афв этинг, қандай жанг қилишимизни истасангиз, ўшанга буюринг — дейишди улар.

— Бир Пайғамбар жанг қилишга қарор бериб, совутини кийганидан сўнг яна ортга қайтиши маъқул иш эмас. Мен сизларга фикримни билдирганимда қабул этмадингиз. Энди фақат олға юринглар. Сизларга тавсиям шуки, Оллоҳдан кўркинлар, душман билан юзма-юз келганда сабр-бардошли бўлинглар. Оллоҳ сизларни нимага буюрган бўлса, шунини қилинглар.

Бу орада Бани Нажжор қабиласидан Молик ибн Амрнинг маййитини Расули Акрам турган жойга олиб келдилар. Мўминлар саф тортишди, жаноза намози ўқилди. Сўнг маййит қабристонга олиб кетилди.

* * *

Силоҳланганлар йиғила бошлади. Минг кишилик бир қўшин тўпланди. Расули Акрамнинг буйруқларига биноан Амр ибн Умми Мактум Мадина волийи сифатида шаҳарда қоладиган, намозларни ўқиб берадиган бўлди.

Муҳожираликнинг туғи Мусъаб ибн Умайрга, Авс қабиласи туғи Усайд ибн Хувайрга, Ҳазраж қабиласи туғи эса Саъд ибн Убодага топширилди. Ҳаракат амри берилишига санокли дақиқалар қолган эди. Шу пайт кимдир:

— Сизга Оллоҳнинг саломи бўлсин, ё Набийаллоҳ! — деб қолди.

— Сенга ҳам Оллоҳнинг саломи ва раҳмати ва баракоти бўлсин, эй Ханзала, — деб жавоб қилдилар Сарварини қоинот.

Йигит сўзида давом этди:

— Бу кеча уйланыпман, ё Набийаллох. Қўшин билан чиқмасам ҳам, эрталаб етиб олсам, бўладими? Бу кеча мени изни деб ҳисоблайсизми?

— Албатта, эй Ҳанзала, Ухудда кўришгунча сенга рухсат.

Ҳанзала қалби севинчга тўлиб уйига йўл олди.

* * *

Расули Акрамдан жангга қатнашиш учун изн олган Амр ибн Жамух уйига келиши биланок ғусл қилди. Кейин қуролини елкасига осиб, қиблага юз бурди-да, қафтларини кўтарган ҳолда ёлвора бошлади.

— Оллоҳим, менга шаҳидликни насиб эт. Бу ерларга яна қайтиб келишимга йўл қўйма!

Узоқдан уни кузатиб турган хотини титраб кетди. У оксок бу мўйсафидни охириги марта кўриб турганига амин эди.

Анчагача шу ҳолда туриб қолган Амр охиста ўрнидан қўзғалиб, қиличини қўлга олди ва оиласи билан видалашгач, ғазотга отланди.

Ухуд тоғи сари

Қўшинга ҳаракат буйруғи берилганида кеч кира бошлаган эди. Шайхайн деган манзилга етиб келганларида, Расулуллох (с.а.в.) кечани шу ерда ўтказишга кўрсатма бердилар. Атроф кўздан кечирилгач, керакли жойларга соқчилар қўйиб чиқилди. Энди бемалол истироҳат қилиш мумкин эди.

Баъзи мўминлар эртанги жанг ҳақида, унда қандай ҳаракат қилиш хусусида бош қотириб, ҳаловатларини ҳозирданок йўқотиб қўйишганди. Қўшин ичида бир хузурсизлик ва ҳадиксираш бошлангани билиниб турарди. Айниқса, Абдуллох ибн Убайй ибн Салул ҳали ҳам ковоқлари осилган ҳолда атрофдагиларга бу иш тўғри бўлмаганини, кўра-била туриб, халқ ўлимга келтирилгани, жоҳилларнинг сўзига қирилгани ҳақида сўйлар, тажрибалиларга кулоқ солинмаганини тушунтиришга уринар, тинмай жаврар эди.

Расулуллох (с.а.в.) жанобимиз истамаганлари ҳолда қўшинни Мадинанинг ташига чиқишга зўрлаганлар ҳатоларини кеч бўлса ҳам англашдан ҳосил бўлган пушаймонликни ҳис қилишаётган эди.

Эрталаб Расули Акрам (с.а.в.) кўшинни кўздан кечирдилар. Сафда вояга етмаган болалар ҳам боп эди. Уларни ажратдилар. Зайд ибн Собит, Усома ибн Зайд, Абу Сайд Худрий, Самура ибн Жундуб, Рофиъ ибн Хадиж, Абдуллох ибн Умар каби ҳали ўн беш ёшга ҳам тўлмаган болалар Мадинага кайтариб юбориладиган бўлишди.

— Ё Набийаллох, Рофиъ ўқ отишга жуда мохир, кўшинда қолса, фойдаси тегади, деб ўйлаймиз.

Бу сўзлар айтилаётганида Рофиъ яна ҳам бўйчанрок кўриниш учун оёк учига туриб олди. Таклиф қабул қилинди. Рофиъ кўшин сафидан ўрин олди.

Шу пайт Самура ибн Жундуб ҳам ўгай отаси Мурай ибн Синонга яқинлашиб:

— Отажон, Рофиъ жангда катнашишга рухсат олди. Ахир, мен курашда уни йикитаман-ку, — деди.

Мурай унга индамади. Расулуллох (с.а.в.) ёнига келганида ўглининг талабини маълум қилди. Бир оздан сўнг давра қурилиб, икки талабгор кураш учун майдонга тушди. Бу кураш Самуранинг фойдасига ҳал бўлди. Бир неча дақиқа томошабинларга бўлғуси жанг хаяжонини унуттирди, уларни ҳам бир дамга болалик йилларига элтди гўё. Кураш туфайли Самура жангда катнашиш ҳуқуқини қўлга киритди.

Бу болалар ўлимнинг маъносига тушунмайди, деб ҳам бўлмасди. Улар жангдан соғ-омон чиқишларига ҳеч кимнинг кўзи етмасди. Лекин ҳадемай ўзларидан бир неча баробар кўп душман билан юзма-юз келишларини жуда яхши билган бу бегубор гўдаклар ортга қайтиб кетмаслик учун ҳар нарсага тайёр эдилар.

Кураш тугагач, Расули Акрам (с.а.в.) кўшинга мурожаат қилдилар:

— Бизни душман қўшинига дуч келтирмай Ухудга элта оладиганлар борми?

Абу Хайсама бу вазифани бажаришини маълум қилди. Шу тариқа у олд қаторга ўтиб, кўшинни йўлга бошлади.

— Тўхтанглар, қаерга боряписизлар? — деб бақириб қолди кимдир. Бу овоз Мирбоъ ибн Хайзи исмли шу ерлик кўзи ожиз бир одамники эди. Кўшин унга тегишли бўлган даладан ўтаётганини сезиб қолгани учун бақираётган эди у.

— Сен Оллоҳнинг Пайғамбари бўлсанг ҳам, менинг еримдан рухсатсиз ўтишга ҳақкинг йўқ!

— Тинчлан, эй одам, биз душман билан жанг қилишга боряпмиз.

Мирбоъ ҳеч кимга қулоқ солгиси йўқ эди. Ховучидаги тупрокни совураркан:

— Бу тупрокни сендан бошқасига сочмаслигимни билиб қўй, эй Мухаммад, — дерди.

Баъзилар унинг устига ташланишди. Адабини бериб қўймоқчи бўлишди. Абдул Ашхал қабиласидан Саъд ибн Зайд унга етиб, қўлидаги найза билан бошига солди. Воқеага дарҳол Расули Акрам (с.а.в.) аралашдилар:

— Қўйинглар, бу одам кўр... Кўзи ҳам кўр, калби ҳам кўр, — дедилар.

Мирбоънинг қабилadoшларидан бир неча киши унинг ёнини олиб чиқишди. Жанжал нақд бўлиб қолди. Шу пайт Усайд ибн Худайр олға отилди:

— Уришсак, уришаверамиз. Аммо у одам Расулulloҳ жанобимизга нима деганини эшитмадингизми? — дея бақирди.

Расулulloҳ (с.а.в.) Усайдни тинчлантирдилар, сўнгра қўшинга йўлда давом этишни буюрдилар. Ниҳоят, Қурайш қабиласини четлаб, Ухуд тоғига етиб келинди. Қўшин тоққа орқа қилиб, Мадинага юзланган ҳолда қароргоҳ курди. Жаноби Пайғамбар мохир найзачилардан эллик кишини айириб, Абдуллоҳ ибн Жубайрни уларга бошлиқ қилиб тайинладилар ва “Айнайн” деб аталган йўлни кўрсатиб, шундай дедилар:

— Сизнинг вазифангиз бизни орқадан мухофаза қилишдир. Орқа томондан келини эҳтимол бўлган отликларни найза отиб қайтаринг. Жангда енгсак ҳам, енгилсак ҳам, менинг кўрсатмамсиз жойингиздан бир кадам жилманг. Душманни олдимизга солиб қувганимизни, ўлжа йиғишга тушганимизни кўрсангиз ҳам, мен одам юбормагунимча бу ердан қимирламанг. Улар бизни мағлуб этиб, жасадларимиз устига қушларнинг қўнганини кўрсангиз ҳам, мен амр қилмагунимча жойингизни ташлаб кетмаслигингиз лозим? — деб қаттиқ тайинладилар. Сўнгра асҳобга юзландилар: — Жаброил қалбимга шу ҳақиқатни ваҳий этди. Ҳеч бир инсон дунёда ўзига тақдир қилинган ризқни қўлга киритмасидан ажали етмайди. Кеч бўлса ҳам, тақдир қилинган ризқ ўз эгасини топади. Кўзингизни очинг, Оллоҳдан кўрқинг ва ризқ пайида бўлган вақтингизда чиройли йўл тутинг, — дедилар.

Бу ер бозор эмас, жанг майдони эди. Қўпи билан ярим соатдан сўнг тўкнашув бошланиб, душманга рўпа-

ра келишлари, хаёт-мамотлари ҳал бўлиши турган гап эди. Шундай муборак бир онда нега Расули Акрам бундай дедилар?

Аслида, Расулulloҳни (с.а.в.) бу гапни айтишга ундаган бир сабаб бор эди ва бу сабаб ҳеч қанча вақт ўтмай аён бўлиши керак эди.

Оппоқ либосли Абдуллоҳ ибн Жубайр бошчилигидаги ўқчилар тепа ортидаги жойларини эгаллашди. Расули Акрам бошқаларга буйруксиз жанг бошламасликни тайинлаб, ўзлари ўша тепаликка чиқиб бордилар. Душман мана шу томондан ҳужум қилиши мумкин, деб айланма йўлни кўрсатдилар. Аввалги огоҳлантиришларини яна бир марта такрорлагач, қўлларини юқорига кўтариб:

— Оллоҳим, уларга вазифаларини тушунтириб берганимга ўзинг шохид бўл, — дедилар.

Бу орада қўшин ичида бир тараддуд бошланди. Масала тезда аён бўлди. Сафдан ажралиб, Мадинага отланган Абдуллоҳ ибн Убайй ибн Салул:

— Бу ерда ўзимизни ўлимга топширишнинг нима маъноси бор, ҳеч тушунмадик, — деб ҳайқирар эди.

Унга ҳамфикрлар ҳам ортидан эргашишди. Шундай қилиб, жами уч юзга яқин киши қўшинни тарк этди.

Абдуллоҳ ибн Убайй мусулмонлигини маълум қилганидан бери пайт пойлаб, фитна ва фасод чиқаришни, шу йўл билан мўминларга зарба беришни ўйлаб юрарди. Мана, энди Ухуд тоғи этакларида, бир неча баробар устун кучга эга Макка мушриклари билан юзма-юз келинганида, мусулмонларнинг оёғидан чалиш учун бундан яхшироқ имкон қайта келиши мумкин эмаслигини билди. Ҳар бири интиқом оташида ёнаётган уч минг кишилик лашкар қаршисидан ўзига бўйсунган уч юз кишини олиб, жанг майдонини тарк этиш ҳазилакам иш эмасди. Уч юз киши дегани бор-йўғи минг кишилик мусулмон қўшиннинг учдан бири дегани эди. Бундай бир ҳаракат билан Абдуллоҳ ибн Убайй қўшиннинг белсуягини синдирган ҳисобланарди. Чунки қолган етти юз кишини қиличдан ўтказиш осон бўлиб қоларди.

Уларни бу чиркин қарорларидан қайтариш учун ёнларига борган Абдуллоҳ ибн Амр ибн Ҳаром:

— Нима қилиб қўйганингни ўзинг биласанми, эй Ибн Убайй? — деди.

Ибн Убайй кибр билан жавоб берди:

— Ҳа, эй Абдуллоҳ, ишимни билиб қиялман. Қурайшнинг тайёргарлигини ва кучини кўриб турибсан, бу

ерда қолиб ўзимизни ўлимга тутиб беришимизнинг нима маъноси бор? Мен Мадинадалигимиздаёқ фикримни айтганман. Аммо сизнинг одамингиз жоҳилларнинг сўзини бизникидан устун кўрди.

Абдуллох ибн Амр Ҳазрати Пайғамбарга қарши бундай йўл тутиш яхши эмаслигини айтиб, мусулмонларни шундай оғир дамда ташлаб кетишнинг зарарини тушунтиришга уриниб кўрди. Аммо гаплари таъсир қилмади. Шу ҳолда анча йўл босиб улгуришган эди. Абдуллох ибн Амр энди уларни қайтара олмаслигини англаб, шундай деб ҳайқирди:

— Эй Оллоҳнинг душмани, Оллоҳ сизларни ўз раҳматидан бенасиб қилсин! Ҳеч ҳам шубҳа қилмангларки, Оллоҳ таоло Пайғамбарини сизларга мухтож қилиб қўймайди!

Абдуллох шу сўзларни айтиб, улардан ажралди ва Уҳуд тоғи томон йўл олди.

Уйланганига энди бир неча соат бўлган Ҳанзала ҳали тонг ёришмай ўрнидан турди ва апил-тапил кийина бошлади. Ёш келинчак машҳур мунофиқ Абдуллох ибн Убайй Ибн Салулнинг қизи эди. Ҳанзалани тўхтатди.

— Фусл қилишингиз керак-ку... ёки унутдингизми?! — деди.

— Йўқ, унутганим йўқ. Аммо жанг бошланмасидан аввал Уҳудга боришга Расулуллоҳга ваъда қилганман. Кетишим керак.

Ҳанзала қиличини қўлига олди ва тонг қоронғусида Уҳуд тоғи томон кетди.

* * *

Мухайрик яҳудий олимларидан эди. Тавротдан олган маълумоти Маккадан ҳижрат қилган зот ҳақиқатда Пайғамбар эканини кўрсатиб турарди. Аммо у Абдуллох ибн Саломга ўхшаб вақтида Пайғамбарга имон келтирмаган, кейинчалик эса, яҳудийларнинг тазйиқидан кўркиб мусулмон бўлишга журъат этолмаган эди.

Расулуллох (с.а.в.) кўшинни олиб, жангга кетганларидан кейин у энди ҳақиқатга юз буришнинг фурсати етди, деган фикрда бир ерга йиғилиб ўтирган қанмошларининг ҳузурига келди:

— Эй яҳудийлар, Муҳаммад Оллоҳнинг ҳақ Пайғамбари эканини жуда яхши биласизлар. Туринглар, бориб унга ёрдам берайлик, — деди.

— Бугун шанба. Биз ҳеч қасрга боролмаймиз, жанг

хам килолмаймиз. Бунни ўзинг ҳам биласан, эй Мухайрик! — деб жавоб қилишди улар.

Мухайрик жаҳли чиқиб бақириб юборди:

— Қуриб кетсин панба кунларингиз!

Хуноби чиққан холда улардан узоклашди. Бир неча қариндошини йиғиб, шундай деди:

— Бутун мол-мулкимни вақф қиламан. Уни қаерга сарфлашни Муҳаммад ибн Абдуллоҳ ҳал этади.

Кейин шахд билан уйига кириб, қуролланиб чиқди ва Уҳудга йўл олди. Жанг бошланмай туриб мусулмонларнинг қароргоҳига етиб келди. Расули Акрамнинг ёнларига келиб, ўзини таништирди ва калимаи шаҳодат келтириб, мусулмон бўлди. Жангда шахид бўлса, бутун мол-мулкини вақф этганини маълум қилгач, қўшиннинг олдинги сафидан ўрин олди.

* * *

Мадинанинг Бани Зафар маҳалласида яшайдиган Кузмон ўзи мусулмон бўлган бўлса ҳам, қалбдан иймоннинг мазасини топмаган кишилардан эди. Қўшин Уҳуд тоғига кетганида у уйида ўтиришни афзал билди. Эрталаб кўчага чиққанида бир хотин унга:

— Сенинг биздан нима фарқинг бор? — деб қолди.

Яна бир хотин кўшимча қилди:

— Сенинг юртинга душман бостириб келади, Маккадан келган муҳожирлар душманга қарши жангга кетади, сен бўлсанг, ўзинг мадиналик бўлатуриб хотинлардай уйингда ўтирсанг...

Кузмон ҳеч нарса демади. Чунки аёллар ҳақ сўзни айтишган эди. У жимгина уйига қайтиб кирди. Бир оздан кейин қуролланган холда чиқди ва Уҳуд тоғига йўл олди. Қароргоҳга келганида, ҳали жанг бошланмаган эди. Ҳеч кимга бир оғиз сўз айтмай, сафга кўшилди.

* * *

Эрта тонгда Мадинага кириб келган асли мадиналик Амр ибн Уқайш шаҳарда ғариб бир ҳолатни сизди. Ҳамма томонда хотин-халаж, эркаклардан эса асар ҳам йўқ. Хайрон бўлиб, бир аёлдан сўради:

— Нималар бўляпти ўзи бу ерда?

Аёл унга қурайшликлар бостириб келишганини, ҳамма уларнинг хужумини қайтариш учун Уҳудга кетганини айтди.

Амр дарҳол қуролини қўлга олиб, йўлга тушди. Жанг

бошланмай туриб Уҳудга етди ва Расулulloхнинг (с.а.в.) ёнларига келиб:

— Бу ерга Қурайшга қарши жанг қилиш учун келдим. Истасангиз, аввал мусулмон бўлиб, кейин жангга кирай. Истасангиз, аввал жанг қилиб, кейин Исломи қабул қилай, — деди.

— Аввал мусулмон бўл, кейин жанг қил!

Амр Расули Акрам (с.а.в.) ҳузурларида калимаи шаҳодат келтириб, Исломи динини қабул этди, кейин жангчилар сафига қўшилди.

Орадан бир неча соат ўтар-ўтмас, Амр хали бир вақт намозини ўқишга ҳам улгурмай, Исломи дини буюрган ибодатларнинг ҳеч бирини бажаришга фурсат топмай, аммо энг мартабалисини адо этиб, шаҳидлик шарбатини ичажак ва ўзини жаннатнинг эшиги олдида кўражак эди.

Икки дўстнинг дуоси

Қўшин душманга қарши саф тортиб турар экан, Саъд ибн Абу Вакқос тирсагидан бир киши туртаётганини пайқаб, ёнига қаради.

— Менга қара, — дерди у киши.

— Гапир, эй Абдуллоҳ, қулоғим сенда.

— Одамлардан холи бир жойга ўтайлик

Нарироқ боришди. Абдуллоҳ ибн Жаҳш гап очди:

— Кўриб турибсан, эй Саъд, ҳозир жанг бошланади.

Балки бугун умримизнинг охири кунидир. Дуо қилайлик, деб чақирдим сени. Аввал сен дуо қил, мен “омин” деб тураман. Кейин мен дуо қиламан, сен “омин” дейсан.

— Розиман, эй Абдуллоҳ.

Аввал Саъд дуога қўл очди:

— Оллоҳим, мени жанг қилишга моҳир, сарсари бир душманга юзма-юз қил. У билан мардонавор савашай. Ўзинг мени қўлла, душманни ер тишлатай, қуролини, кийим-кечакларини тортиб олай.

У дуо қилганида Абдуллоҳ ҳар намозда тилга олинган муборак калимани қайтариб, “омин, омин” деб турди.

Навбат Абдуллоҳга келди:

— Оллоҳим, жанг қилишга моҳир, сарсари бир душманга юзма-юз қилишни менга ҳам насиб айла. Жанг қилайлик, у мени шаҳид этсин. Кийимларимни ечиб олсин, бурним, қулоқларимни кессин. Шу ҳолда Сенинг

хузурингга борай. “Эй бандам, сенга нима бўлди. Бурнинг, кулоқларинг қани?” деганингда, мен: “Оллоҳим, уларни Сенинг ва Пайғамбарингнинг йўлида жанг қилганимда кесдилар”, деб айтай ва Сен тасдиқла, эй Оллоҳим!

Абдуллох дуосини тугатиб, хаяжон билан тинглаётган дўстига қаради:

— Эй Саъд, нима учун “омин” демаяпсан?

— Омин, омин.

Кейин ҳар икки дўст бир-бирига Оллох субҳонаху ва таоло хузурида учрашишни тилаб, видолашишди.

Душман сафларида

Абу Суфён нима килиб бўлса ҳам, Бани Абдуддорни мусулмонларга қарши гижгижлаш керак, деган ўй-хаёл билан банд эди. Уларга қарата:

— Бадрда нималар қилганингизни, Қурайшни қандай шарманда этганингизни ҳамма кўрди. Бу гал ҳам шундай қиладиган бўлсангиз, олдиндан тугни бизга беринглар. Бу шарафли ишни қўлингизга, юзингизга булғаманглар, — деди.

Бу гапдан Бани Абдуддорнинг жаҳли чиқди.

— Ҳали жанг бошлансин, бизнинг нималарга қодир эканимизни ўшанда кўрасизлар. Туғ кўтаришга лойик-мизми, йўқми, бир оздан кейин маълум бўлади! — дейишди қизишиб.

Абу Суфённинг мақсади ҳам уларга айнан шу гапни гапиртириш эди.

Бу орада Қурайш хотинлари довул чалиб, қўшиқ айта бошлашди.

*Олга кетар бўлсангиз, пойандозлар тўшаймиз.
Билинги, биз қочоқмас, голибларни хушлаймиз.
Олга отилиб чиқинг, сизга қучоқ очайлик.
Суйиб эркаланганча, қўйнимизга олайлик.
Аммо агар қайтсангиз, севиниш йўқ, деб айтамыз.
Сиздан айри, сўққабош бизлар уйга қайтамыз.**

Абу Суфённинг хотини Ҳинд бошчилигидаги бу хотинлар ҳозирданок урушни оловлантириш вазифаларини керагидан ортиқ даражада адо этишга киришишган эди.

Қўшиннинг ўнг томонидан суворийлар ўрин олишди. Уларга Халид ибн Валид қўмондонлик қиларди. Чап

* Ибн Ҳишом, 2-жилд, 72-бет.

томондаги қисми машхур Абу Жаҳлнинг ўғли Икрима бошқарарди. Абу Суфён бош қўмондон сифатида қўшиннинг ўртасида турар эди.

Яккама-якка олишувлар

Хамма жангга тайёр бўлди. Қурайш қўшинидан Талха ибн Абу Талха ўртага чиқиб, баланд овоз билан мусулмонларга хитоб қилди:

— Биз ўлсак, жаҳаннамга кетар эмишимиз, сиз ўлсангиз, жаннатга эмиш. Қани, ичингизда жаннатга кетишни ёки мени жаҳаннамга юборишни хоҳловчи мард бўлса, чиқсин ўртага, бир жанг қилайлик.

Талха бир неча дақиқа олдин Абу Суфён гижгижлаган Абдулдор ўғилларидан эди. У майдонда кўп кутиб қолмади. Ислому лашкари сафидан бир йигит отилиб чиқиб, қаршисига келди.

— Кимсан ўзинг?

— Абу Толибнинг ўғли Алиман.

Ҳазрати Алининг чиқишини кутмаган Талха эсанкираб қолди. Биринчи хужум қилган киши енгади, деган ўй билан қиличини кўтариб рақибига ташланди. Ҳамласи натижасиз қолди. Навбат Ҳазрати Алига келди. Биланги қувватга тўлган Ҳазрати Али қиличини хавода бирикки ўйнатди-да, Талханинг устига туширди. Биринчи ҳамладаёқ бир сонидан жудо бўлган Талха ерга йиқилди. Жон аччиғида бўғзидан отилган фарёд Ухуд тоғларига урилиб садо бериб улгурмасиданок мусулмонларнинг такбирлари атрофни ларзага келтирди.

Ҳазрати Али иккинчи марта яна қилич туширмоқчи бўлган эди, аммо рақиб ёлворишга тушди.

— Оллох ҳақки, қариндошлик ҳақки, урма, эй Али...

Хавога кўтарилган қилич бу сафар секин пастга тушди. Ҳазрати Али орқасига қайтиб, сафга қўшилди.

— Нега яна қилич солмадинг, эй Али?

— У Оллох ҳақки ва қариндошлик ҳақки қасам ичди.

Бошқа қўл кўтара олмасдим.

Майдонга яна бири отилиб чиқди. У Талханинг акаси Усмон эди. Мусулмонлардан Ҳамза ибн Абдулмутталиб даврага тушди. Ҳазрати Ҳамза илк ҳамласидаёқ рақибининг қўлини чопиб ташлади. Иккинчи уришида Усмон ерга йиқилди. Фавворадай отилиб чиққан қон ичра Усмоннинг ички аъзолари кўриниб турарди. Шундан сўнг Абдулдор ўғиллари кетма-кет майдонга тушишди, лекин

хаммаси мусулмон жангчилар пойида ер тишлаб қолавер-
ришди. Энг охири Талханинг ўғли Мусофий ўртага чи-
киб, ракиб истади. Қаршисига чиққан Осим ибн Собит:

— Мана сенга, ол буни Абу Ақлохнинг ўғлидан! —
деб бир ўқ отди. Ўқ хатосиз нишонга тегди. Мусофий
ерга чўзилди. Қурайшдан бир неча киши чопа келиб,
уни майдондан олиб чиқишди. Бир соат аввал ўлдирил-
ган эрининг ўлиmidан ўзига келолмай тургани устига
ўғлининг ҳам ўлиб бориши Сулофанинг ёнган юрагини
кул килиб юборди. Сулофа Қурайш хотинларига кўши-
либ Ухудга келган эди. У чалажон ўғлининг бошини
тиззасига қўйди:

— Ўғлим, ким сени бу қўйга солди?

Жон талвасасида типирчилаётган вужуддан хирилла-
ган овоз эшитилди:

— Билмайман... кимлигини... лекин Абу Ақлохнинг
ўғли... дегандай бўлди...

Сулофа қон тўлган кўзларини осмонга қадаб: “Осим
ибн Собит” деб рўлдиради. Шу топда аёл урғочи арслон-
га ўхшаб бўкириб юборди:

— Энди мендан кўрасан, Осим! Бутун тангрилар
номига қасамки, сенинг бош чанофингга шароб қуйиб
ичмагунимча дунё менга харом бўлсин!

Шу сўзларни айтганича, жон таслим қилган ўғлининг
бошини ерга қўйиб, ўрнидан турди. Кейин:

— Осим ибн Собитни ўлик ёки тирик ҳолда менга
топширган кишига юзта туя бераман, билиб қўйинг, эй
Макка аҳли! — дея бакирди.

Бу овоз аёл кишининг эмас, ярадор қоплоннинг наъра-
сига ўхшарди. Дахшатли эди, аланга бўлиб ёнаётган юрак-
дан чиқаётгани билиниб турарди.

* * *

Бир пайт Расули Акрам (с.а.в.) қўлларидаги қилич-
га ишора қилиб:

— Ҳаққини бериш шарти билан бу қилични мендан
ким олади? — деб атрофга назар солдилар.

— Мен оламан!

— Мен оламан, ё Расулulloҳ (с.а.в.)!

Бир неча киши қилични олиш истагини билдирди.
Ҳоҳловчилар орасида Ҳазрати Абу Бакр, Ҳазрати Умар,
Зубайд ибн Аввом, Саъд ибн Абу Вакқос ва бошқа маш-
хур кишилар бор эди. Аммо Расулulloҳ (с.а.в.) улар-
нинг овозини эшитмагандай, “Ҳаққини бериш шарти би-

лан бу қилични мендан ким олади?" дейишдан тўхтамас эдилар.

Икки-уч марта "мен оламан, мен оламан, ё Набийаллоҳ!" деган Зубайр ибн Аввом яна орзуиға етиша олмади.

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, бу қиличнинг ҳаққи нима экан?

Расули Акрам (с.а.в.) бу саволни берган кишиға қараб, шундай хитоб қилдилар:

— Эй Абу Дужона, бу қиличнинг ҳаққи эгилиб-букилиб қолгунға қадар душман бошида ўйнатмоқдир.

— Ундай бўлса, ҳаққини адо этиш шарти билан бу қилични менға беришингизни сўрайман, ё Расулуллоҳ!

Расули Акрам (с.а.в.) қилични унға узатдилар. Абу Дужона қилични олғач, белидаги кизил латгани ечиб бошиға ўради. Илгаридан муҳим жангларға бошиға кизил латта боғлаб кириш унға одат бўлиб қолган эди. Кейин сафдаги ўрнини эгаллади. Яккама-якка олишув тугаб, энди жангнинг асосий қисми бошланаётган эди. Ҳар икки томон ҳам бирданниға ҳамлага ўтди. Тўқнашув бошланиши билан Абу Дужона қиличини кўтариб, мағрур бир юриш қилиб душман сафига яқин борди. Расули Акрам (с.а.в.) жанг майдонида бўлса ҳам унинг бу юришиға муносабатларини билдирдилар.

— Бундай юриш Оллоҳ таолоға хуш келмайди. Лекин жанг майдони бундан мустасно.

Бу гапдан Абу Дужона хабарсиз эди. Зеро, у ҳаққини адо этиш учун олган қиличини душман устида ўйнатиш билан банд эди. У бор кучи билан "Ё Оллоҳ" дсб қилич солар, урганини ё ўлдирар, ёки жангға яроксиз ҳолатға келтирар эди. Бошда кизил боғич, кўзларида ўт чақнаб душманни ларзаға солган бу паҳлавон кўшиннинг бир томонидан кириб, нариги томонидан чиқди. У довул чалиб кўшиқ айтаётган хотинлар турган чайлага келди. Тўсатдан овози борича бақириб жангчиларни галаёнға келтирмоқчи бўлаётган Абу Суфённинг хотини Ҳиндға кўзи тушди. Абу Дужонани кўрган хотинлар қоча бошлашди. Ҳинд ҳам жон талвасасида хотинларға эргашиб қочаётганида, Абу Дужона уни қувиб етди ва бошиға қилич кўтарди. Аммо қилич хавода кўтарилганича қолиб, Абу Дужона такка тўхтади: "Расулуллоҳнинг қиличларини бир хотиннинг қони билан булғамайман", деган андиша уни бу ишдан қайтарган эди.

Бошида ўйнаб турган қиличдан жони халқумиға келиб бақириб қочаётган Ҳинд "ҳозир тушади, ҳозир ту-

шади" деб турганида, қиличдан дарак бўлавермагач, чуқур нафас олиб, орқасига қаради. Узоқда бошига қизил боғич ўраган одамнинг қайтиб кетаётганини кўриб, янгидан дунёга келгандай суюниб кетди.

Шу алфозда энди ҳар томонга тумтарақай бўлиб қочаётган жангчиларга қараб: "Ҳайф сизга, эй Абдуддор ўғиллари! Ҳайф сизга, эй лашкарнинг орқасида қолганлар! Уринг душманни, кесинг, тўғраиғ, ўлдиринг уларни!" деб бақирди. Кейин ёнидаги хотинларга жўр бўлиб шеър ўқишга тушди:

*"Олга кетар бўлсангиз, пойандозлар тўшаймиз.
Билинги, биз қочоқмас, голибларни хушлаймиз..."*

Ҳинд айтаётган шеър жангчиларнинг фарёдлари уммонига қўшилиб йўқ бўлиб кетар, ҳеч кимга таъсир қилмас эди. Жон асраш қайғусида ҳар томонга қочаётган жангчилар унинг шеърини эшитадиган ҳолатда эмасдилар.

Абу Дужона яна майдонга тушиб бирин-кетин душманни ер тишлатаётганини кўриб турган Зубайр ибн Аввом ўзича: "Расулulloх қиличларини у одамга берганларида минг бора ҳақ эканлар", деди-да, ўзи ҳам жангга киришиб кетди.

* * *

Етти қизини ўғли Жобирга қолдириб васият қилган ва: "Эртага шаҳид бўлишдан умидворман" деган Абдуллох ибн Амр илк тўқнашувдаёқ мушрикнинг зарбасидан кулаган, шаҳодат шаробини ичган эди. Ухуд тупроғидаги илк шаҳид Абдуллох ибн Амр бўлди.

Бир кун аввал Расулulloх (с.а.в.) хузурларига келиб: "Сиз мени мана шу чўлоқ оёқларим билан жаннатда оқсоқланиб юришимни хоҳлайсизми?" деган Амр ибн Жамух ҳам шаҳид бўлди. Унинг қуролланиб йўлга чиқишдан аввал: "Оллоҳим, бу ерларга яна қайтиб келишимга йўл қўйма", дея қилган дуоси ҳам шу тариқа мустажоб бўлди.

Бу орада Ҳанзала ибн Амр жанг майдонида Абу Суфёнга дуч келиб, қувончдан кўзлари чақнаб кетди. Бундай фурсатни осонликча қўлга киритиб бўлмасди. Уни ўлдириш жангга нукта қўйиш деган гап эди. Қолаверса, мусулмонларнинг энг катта душманини йўқ қилиш шарафига муяссар бўларди. У вақтни қўлдан бой бермай, хужумга ўтди. Абу Суфён минган отнинг оёғига бир

килич солган эди, от ерга чўқди. Абу Суфён сакраб туриб жангга киришди. Гох у, гох бу ҳамла қилиб, якка-ма-якка олишув бир неча дақиқа давом этди. Ниҳоят, Ҳанзала бор кучини тўплаб бир қилич солган эди. Абу Суфён ерга қулаб тушди. Ҳанзала дархол унинг устига ташланиб, ерга босди. Бир қўли билан соқолидан тутамлаб, иккинчи қўли билан қиличини тутди. Оёқлари остида жон ҳолатда типирчилаётган Абу Суфён ҳаётдан бутунлай умидини узган эди.

Қалби қувончга тўлиб кетган Ҳанзала қиличини осмонга кўтарди. Лекин рақибининг бошига туширишга улгурмади. Аввалига жойида қаттиқ бир сапчиб тушди, кейин вужудини бошдан-оёқ кесиб ўтган бир оғрик хис этди. Ундан кейин эса...

...Шундоқкина ёнбошидан чиқиб келиб атрофини ўраб олган ғоятда гўзал, хуш, ёқимли мавжудодларни кўрди. Улар Ҳанзаланинг қўлларида тутиб:

— Сени олиб кетгани келдик, Ҳанзала. Сен охири нафасинггача Оллоҳ ва Расулига берган сўзингга содик қолдинг. Энди эса Роббинг ваъда қилган жаннатга ноил бўлиш вақти келди. Аммо аввал сени чиройли бир шаклда ювинтирамиз, — дейишди.

Ҳанзала уларга: “Ҳали жанг тугагани йўқ-ку!.. Мен қаерга кетаман?..” дея олмади. Ортиқ сўз айтишга қуввати қолмаган эди. Баданидан отилиб чиқаётган қонга қўшилиб дармони ҳам кетган эди. Охири нафасини бериб, ўзини малакларнинг қўлига топширди...

Шаддот ибн Асвад Ҳанзаланинг бағрига урган қиличини суғуриб олди. Сўнгра ерда чўзилиб ётган сафдошига қўлини узатиб:

— Тур ўрнингдан, эй Абу Суфён, — деди.

Ҳаётдан бутунлай умидини узган Абу Суфён энди онадан туғилган одамдай бўлиб ўрнидан турди. Ўлимдан қайтганига сира ишонгиси келмаса-да, севинчи ичига сиймасди.

— Жуда ҳам пайтида келдинг, эй Шаддот, — деди у. — Лот ҳаққи қасам ичиб айтаманки, ҳаётдан умидимни кесган эдим. У мени қўйда сўймоқчи бўлди.

Вақт зиклиги учун Шаддот яна жангга киришиб кетди.

Абу Суфён оёғи остида жонсиз ётган Ҳанзалага кин ва нафрат тўла кўзлари билан қараб:

— Ким кимни яқсон қилганини кўрдингми, эй бечора?.. — деб гўлдиради.

Расулulloҳнинг (с.а.в.) амакилари Ҳамза ва жиянлари Али (Оллоҳ улардан рози бўлсин) душманнинг додини бериб жанг қилишарди. Саъд ибн Абу Ваққос, Зубайр ибн Аввом, Миқдод ибн Асвад сингари паҳлавонлар жанг майдонида арслондек ҳамла қилиб, рақибларини ер билан яқсон этишарди. Айниқса, Саъд ибн Абу Ваққос атай жангга моҳир, сарсари душманларни танлаб олар, уларни бирин-кетин ер тишлатаётганидан қувончи ичига сиғмас эди. Майдонда ҳалок бўлганларнинг аксарияти мушриклар эди.

Хотинларга калака бўлишдан орланиб Уҳудга келган Қузмон мунофиқ бўлса-да, энчиллик билан қилич ўйнатиб, олдидан чиққан ҳар рақибни ер тишлатар, ўзининг ҳақиқий жангчи, моҳир қиличбоз эканини кўрсатар эди.

Энди Қурайш қўшини келганига пушаймон бўла бошлаган бир ҳолат юзага келди. Суворийлар қўмондони Холид ибн Валид “ғалаба қозонишнинг бирдан-бир йўли мусулмонларга орқа томондан ҳужум қилиш”, деган қарорда қўл остидаги отликларни олиб, тоғнинг орқа томонига йўл солди. Аммо Айнайн сўқмоғига келганида, мусулмонлар аввалдан тадбирини кўриб, бу ерга эллик нафар ўқчи қўйганларига гувоҳ бўлди.

У отликлар билан орқасига қайтди. Лекин, негадир у ердан узоқлашгиси келмай, ўша атрофда айланиб юрди.

Қурайш қўшини аста-секин тарқалиб кета бошлади. Баъзилар жон сақлаш илинжида аллақачон Макка йўлини тутган эди. Бадрдагидек бу гал ҳам ғалаба мадиналиклар томонида эканлиги аниқ бўлиб қолди.

Холид ибн Валид етти юз кишилик бир гуруҳнинг уч минг кишилик қўшинини олдига солиб қувишини ҳеч ҳам ақлига сиғдирилмасди. Бунинг устига, уч минг кишилик қўшин мудофаа учун эмас, қасос олишга келган эди. Холид қочаётганларни нафрат тўла қарашлари билан кузатиб турар, лекин ҳамон жанг майдонига кирмасдан пайт пойлар эди.

Айнайн сўқмоғида соқчилик қилаётган гуруҳ ортик жойларида тура олмайдиган ҳолатга келди. Чунки энди муҳораба ниҳоясига етай деб қолган, шериклари жанг майдонида ўлжа йиғишга тушиб кетишган эди. Тўсатдан қимдир:

— Кетдик, биз ҳам ўлжа йиғамиз. Нега қараб турибмиз, жанг тугади-ку!.. — деди.

Соқчиларнинг бошлиғи Абдуллоҳ эътироз билдирди:

— Расулulloҳдан буйруқ келмагунича бу ердан кимирламаймиз!

— Буйруқ келишига хожат йўқ. Жанг тугади, қара, душман қочяпти.

— Қочса ҳам, буйруқсиз бу ерни ташлаб кетиш яхши эмас.

— Кўриб турибсан-ку, ҳамма ўлжа йиғяпти. Бунга бизнинг ҳам ҳаққимиз бор.

— Сизлар Расулulloҳнинг амрини оёғости қияпсизлар.

— Йўқ, оёғости қилганимиз йўқ. Расулulloҳ жанг тамом бўлгунча бу ерда соқчилик қилишимизни истаган эдилар. Мана, вазифамизни адо этдик.

Мунозара узок давом этса, пастдаги ўлжадан қуруқ қолишлари турган гап эди. Дарҳол пастга ина бошлашди.

Абдуллоҳ ибн Жубайр ёнида қолган бир нечта ҳамроҳи билан шу ерда соқчиликни давом эттирмоқчи бўлди. Чунки улар турган жой жанг майдонининг қон томири саналарди. Лекин бундай муҳим бир нуқтада тўрт-беш киши билан ҳеч нарса қилиб бўлмасди.

Кетганлар жанг майдонига хали етиб-етмай, соқчиликка қолганлардан бир кишининг:

— Эй воҳ, тамом бўлдик! — деган фарёди кулоқларни қоматга келтирди.

Ҳаммалари бирданига орқага қайрилиб, не кўз билан кўришсинки, Холид ибн Валид бошчилигидаги суворийлар бостириб келишарди. Тўқнашув мўминларнинг мутлақ мағлубияти билан тугаб, бир неча дақиқадан кейин улардан фақатгина жонсиз жасадлар қолиши тайин эди.

Ўлим ҳақ. Аммо Абдуллоҳ ибн Жубайрни бошқа нарса кийнарни. У ва қўл остидаги соқчилар Расули Акрамнинг менадан буйруқ келмагунча шу ердан кимирламанглар, деган амрларига итоатсизлик қилишди. Эртага бунинг ҳисобини ким беради, ким жавоб беради бунга?!

Аммо вақт зик, отлиқлар бостириб келишаётган эди. Абдуллоҳ ҳамроҳларига бақирди:

— Ўқ отинглар!..

Ёйлардан кетма-кет ўқ уза бошлашди. Бирок ўқ билан уларни қайтариш имконсиз. Мўминлар қиличларини қиндан суғуришди. Тўқнашув қизиқ кетди. Моҳир жангчи, уста қиличбоз Холид ибн Валид аскарларига тўрт-беш киши бас кела олармиди. Ҳолбуки, ёлғиз Холиднинг ўзи уларнинг ҳаммасини енгиши мумкин.

Абдуллох Абу Жаҳлнинг ўғли Икриманинг қиличи остида жон берар экан, ҳамроҳлари умидсиз бир ҳолда қаршилиқ кўрсатишарди.

Орадан бир неча дақиқа ўтиб, қиличларнинг жангир-жунгири тинди. Отлиқлар шахд билан пастликка тушиб боришарди, орқаларида илма-тешик бўлиб кетган жонсиз жасадалар қолаётган эди.

— Эй Қурайш, кочманг, орқага қайтинг!

Бу овозни эшитиб мусулмонлар ҳам, қочаётган мушриклар ҳам орқага қарашди. Юқоридан Холид бошчилигидаги отлиқлар ёпирилиб келишарди. Орқа томондан қилинган бу ҳужум мусулмонларни доводиратиб қўйди. Бирпасда жангдаги вазият ўзгариб, мушриклар фойдасига ҳал бўлган эди. Мусулмонлар икки томонлама қуршовда қолишди.

Бир йигит бўкирганча мусулмонлар устига бостириб келарди.

— Биттадан эмас, подадай бўлиб келинглар. Ҳаммангизни сўйиб ташлайман! — дерди у. Тўсатдан олдидан чиққан, бошига қизил латта танғиган жангчини кўриб, қиличини ҳавога кўтарди. Яккама-якка жанг узокқа чўзилмади. Бошини танғиб олган жангчининг шиддатли зарбасидан ҳалиги мақтанчок йигитнинг вужуди иккига бўлинди. Кетидан:

— Абу Дужона Расулulloҳнинг қиличини ана шундай ўйнатади! — деган овоз эшитилди.

Саййидуш-шуҳадо ҳазрати Ҳамза

Ҳазрати Ҳамза тўқнашув бошланганидан бери саккиз кишининг ҳаётига нуқта қўйди. Унинг қаршисига келган ҳеч бир душман омон қолмасди. Аммо жанг бошланганидан буён қадам-бақадам уни кузатиб юрган ёғ тулумидай қора танли қулдан беҳабар эди. Қулни уруш умуман қизиқтирмасди. Жангда қайси тарафнинг ғолиб чиқиши унинг учун аҳамиятсиз. Шу боисдан, у жанг майдонида сарсари каби у ёқдан-бу ёққа юрар, душманга арслондай ҳужум қилаётган ҳазрати Ҳамзани тинмай кузатарди.

Бу орада халқ ичида “хотин суннатчиси” лақаби билан танилган Умми Анморнинг ўғли Сибоъ “Менга қарши чиқа оладиган борми!” деб бақириб кела бошлади.

Ажал уни Ҳазрати Ҳамзага рўбарў қилди.

— Бу ёққа кел, эй хотин суннатчисининг ўғли!

Бу гап Сибоъга ёқмади. У дарров қиличини ҳавога

кўтариб рақибига ташланди. Аммо ҳамласи натижасиз қолди. Ҳазрати Ҳамза қиличини даст кўтариб, унинг бошида ўйнатди ва зарб билан туширди. Сибоб кимга дуч келганини энди тушунган, аммо кеч бўлган эди. Биринчи зарбадаёқ ер тишлаган Сибоб икки нарсадан пушаймон эди. Биринчиси, ҳаётдан қўз юмаётгани, икинчиси эса, дарҳол ёқасига ёпишган ва жазо бериш учун ҳозирланган ўлим фаришталари наздидаги кўрқув эди.

Ҳазрати Ҳамза рақибини маҳв этгач, қаддини ростлаб олди ва атрофга бир қур қўз югуртирди. Қўлида найза тутган қоп-қора бир қулни кўрди ва у томонга югурди. Аммо тўсатдан оёғи бир чуқурга тушиб, ерга йиқилди. Ўрнидан сакраб турмоқчи эди, улгурмай қолди. Орқасидан соядек эргашиб юрган Ваҳший фурсатдан фойдаланиб, найзасини отди. Ўк хатосиз нишонга тегди. Биқинидан қирган найза киндигининг остки қисмидан тешиб чиқди. Ҳазрати Ҳамза жон ҳолатида икки-уч қадам ташлади-ю, қайтиб ерга йиқилди.

Унинг йиқилганини кўрган бир неча шериклари ёрдамга югуриб келишди. Аммо энди ҳазрати Ҳамза нафас олмай ётар эди. Улар ноилож жасадни қолдириб, яна жангга киришиб кетишди.

Мусулмонлар келганида ўзини панага олган Ваҳший, ниҳоят, жасад ёнида ҳеч ким қолмагач, аста-секин яқинлашди. Аввал найзасини тортиб чиқарди. Кейин пичоғини олиб, ҳали совиб улгурмаган жасадни кўкрагидан қорнигача ёрди. Жигарини суғуриб олди ва шаҳд билан юриб кетди.

Ваҳший ниятига етган эди. У Расулulloҳни энг кўп ғамга солган ва энг кўп кўзёши тўктирган оғир жиноятни амалга оширган ва ўзини лаънат ёмғирига тутдирганини ҳали билмас эди.

“Оллоҳ (Унинг) Расулига азият етказганларни дунёда ва охирада лаънатлагандир...” ояти билан Ваҳший орасида қандай муносабат борлиги бизга номаълум. Мағфирати чексиз, аммо азоби шиддатли бўлган Оллоҳ таоло қиёматда бу кимсага қандай муомала қилиши ҳам фақат Оллоҳнинг Ўзига аён. Лекин шу нарса аниқки, Расулulloҳ (с.а.в.) умрларининг охиригача бу қайғули хотирани унута олмаганлар ва кунларнинг бирида мусулмон бўлганини айтиб ҳузурларига келган қотил Ваҳшийга қарата: “Иложи борича кўзимга кўринмасликка ҳаракат қил. Менга амакимни эслатяпсан”, деганлар.

Холиднинг хужуми туфайли жанг майдонидаги вазият мусулмонлар зарарига ўзгарганидан сўнг кайфияти анча кўтарилган Ҳинд қаршисида Ваҳшийни кўриб сесканиб кетди. Ҳамма жойи қонга беланган Ваҳший унга яқинлашиб, кўлидаги жигарни бўйи баробар кўтарди ва:

— Мана, сен хоҳлаган совға, эй Ҳинд! — деди.

— Кимнинг жигари бу?

— Ҳамза ибн Абдулмутталибники!..

Бу гапни эшитган Ҳинд девоналарча у ёқдан-бу ёққа чопиб: “Қасдимни олдим... Қасдимни олдим!” дея бакира бошлади.

Кейин келиб жигарни Ваҳшийнинг кўлидан олди ва тепалик томонга йўналди. Баланд бир нуктага чиққач, жигарни ҳавога кўтариб, бақиришга тушди:

— Ўчимни олдим. Мана, Ҳамзанинг жигари! Раҳмат сенга, эй Ваҳший! Токи тирик эканман, ҳатто қабримда суякларим чиригунга қадар сендан миннатдор бўламан, катта раҳмат, ташаккур сенга, эй Ваҳший!

Шу тобда аёлдан (инсондан) кўра кўпроқ ваҳший бир сиртлонга ўхшаган Ҳинд жигарни оғзига олиб келиб, хирс билан тишлади. Узиб олган парчани чайнай бошлади. Лекин юта олмади, нафрат билан тупуриб ташлади.

Ниҳоят, тепаликдан пастга тушиб, Ваҳшийга яқинлашди ва устидаги бор қимматбаҳо тақинчоқларини унга берди.

— Маккага қайтганимизда, сени алоҳида хурсанд қиламан. Энди мени Ҳамза ётган жойга бошлаб бор, — деди.

Жанг майдони бўйлаб юриб кетишди. Халигина Макка йўлини тутиб қоча бошлаган мушриклар қайтадан устуликни қўлга киритган эдилар. Шу боисдан ҳам иккиси қўркмай илдам борарди.

Етиб келишганида, Ҳамза ҳамон ерда чўзилиб ётарди. Ҳинд захарханда билан илжайиб бир неча дақиқа жасадни томоша қилиб турди. Ҳозир назарида ўғли Ханзала, отаси Утба, биродари Валид ва амакиси Шайба қўл ушлашиб ҳузурига келгандай эди. Қахрамон Ҳамза... Жангларда ажал шамолидек эсиб, рақибларга қирон келтирадиган марди майдон Ҳамза энди оёқларининг остида ётарди. Унинг қорни ёрилиб, ичак-чавоқлари отилиб чиққан, вужудидан ҳамон қон сизар эди.

— Бу ҳам сенга камлик қилади, эй Ҳамза! Сени

бурда килиб ташламасам, ичимдаги қасос оташи сўнмай қолаверади, — деб бақирди Ҳинд. Кейин Ваҳшийга юзланиб: — Менга пичоғингни бер! — деди.

Ваҳший унинг ниятидан хабарсиз, пичокни узатди. Ҳинд жасад устига чўкка тушиб, унинг бурни на кулоқларини кесиб олди. Икки одим юргач, яна ортига қайтиб, жасаднинг жинсий аъзосини кесди. Шу тарика Ҳамзанинг вужудидан тўрт парчани кесиб олди.

Хотинлар ёнига қайтиб келгач эса, уларга қўлидагиларни кўрсатиб:

— Отамнинг ўчини олдим! — дея девоналарча бакира бошлади. Кейин ҳамманинг кўз ўнгида ерга ўтириб ўша парчаларни пичоқ билан майдалаб тўврашга тушди. Ип олиб уларни ипга тизди. Бўйнига мунчок, икки қўлига иккита билакузук, оёқларига эса ҳалҳал қилиб тақиб олди.

Унинг бу ҳаракати хотинларга маъкул тушиб, улар ҳам қўлларига пичоқ олиб жанг майдонига тарқалиб кетишди. Энди улар ҳам учраган шахиднинг кулоқ-бурунларини ва жинсий аъзоларини кесишади, ўзларига билак узук ва ҳалҳал ясаб олишади.

* * *

Саъд ибн Абу Ваққос билан тоғнинг хилват бир гўшасида самимий дуо қилган Абдуллоҳ ибн Жаҳш ўша куни ҳали окшом тушмасидан шахидлик шарбатини ичишни ва Раббининг хузурига боришни сабрсизлик билан кутар эди. Вақти-вақти билан димоғига нафис бир хид урилиб, жаннат насимини туйгандек хузур қиларди. Қилич кўтариб ўнгу сўлига хужум қилар экан, ўлмасидан бурун битта бўлса ҳам мушрикни ер тишлатишни хоҳларди. Тўсатдан олдидан чиққан бир жасадни кўриб, сесканиб кетди. У тоғаси Ҳамзанинг жасади эди. Абдуллоҳнинг кўзларига қон тўлди. Энди тоғаси учун қасос олишни ният қилди. Шу пайт ўзи томон келаётган Абул Ҳакам ибн Ахнасга кўзи тушди. Қиличини кўтариб унга пешвоз чиқди. Яккама-якка олишув Абул Ҳакамнинг ғалабаси билан тугади. Абдуллоҳ ярадор бўлиб ерга йиқилди. Уни чалажон ҳолатда ташлаб кетишни ўзига эп кўрмаган Абул Ҳакам рақибининг вужудига кетма-кет қилич солди. Бадани илма-тешик бўлиб кетган Абдуллоҳ жон таслим қилди. Унинг ўлганига ишонч ҳосил қилган Абул Ҳакам аччиқ бир истеҳзо билан узоқ қараб турди. Роса хумордан чиққанидан сўнггина узоқлашди.

Бир оздан кейин эса, Қурайш хотинлари келиб, эр-талаб Абдуллох қилган дуонинг қолган қисмини рўёбга чиқариш учун унинг бурни ва қулоқларини кеса бошлашди.

Низо

Мушриклар урушга тезроқ нукта қўйиш учун Расулulloхга (с.а.в.) хужум қилишга келишиб олишди. Бутун кучларини тўплаб, у зотга қараб йўналдилар. Шу тобда нималар бўлаётганини билмай қолган мусулмонлар бир-бирлари билан урушиб кета бошлашди. Усайд ибн Хубайрни ансорлар яралаб қўйишди. Уни ярадор қилган ансорни эса бошқа бир мусулмон устма-уст икки марта қиличлади. Хузайфа мусулмонлар қиличлаётган одамни кўриб: “ — У менинг отам-ку, тегманглар унга!” — деб хайқирди.

Аммо кеч бўлган эди. Мўйсафид ота қиличлар зарбига дош беролмай, ерга кулади. Хузайфа:

— Нима қилиб қўйдингиз?! Отамни ўлдирдингиз! Оллохнинг ўзи кечирсин! — дея олди, холос.

Баъзи мусулмонлар қўшиндан ажралиб, тоғ томонга кета бошлашган, “Ёнимга келинг! Ёнимга келинг!” дея чорлаётган Расули Акрамнинг сўзларини ҳеч ким эшитмас эди. Кетганлар ичида Расулуллохнинг қуёвлари Усмон ибн Аффон ҳам бор эди. Улар шу кетишганича, жанг тугаб, орадан уч кун ўтгандан кейин Мадинага қириб келишди.

Хосиятсиз қасамёд

Мушриклардан тўрт киши — Саъд ибн Ваккоснинг иниси Утба, Расулulloх (с.а.в.) “сени ўлдираман” деб айтган Убай ибн Халаф, Абдуллох ибн Камиа ва Абдуллох ибн Шихоб бир жойга йиғилиб, маслаҳат қилишди.

— Тўппа-тўғри Мухаммадга хужум қилсак нима дейсизлар?

— Нима ҳам дердик, ахир асл мақсадимиз шу-ку.

— Ундай бўлса, уни ўлдириш ёки шу йўлда ҳалок бўлишга қасамёд қилайлик.

Тўртта қўл бир-бирини сиқди. Маълум ва номаълум барча тангрилар номига қасам ичилди. Кейин “Мухаммад яшаса, менинг яшамаганим бўлсин!” дея ўринларидан туриб, хужумга ўтишди.

Ибн Камиа Расулуллохнинг (с.а.в.) ёнларида тур кўтариб турган Мусъабга қилич солди. Бир кўли узилиб тушган Мусъаб иккинчи кўли билан туғни кўтариб олди. Кейинги зарбадан иккинчи кўли ҳам узилиб тушди. Учинчи зарба уни ерга йикитди.

Мусъабни шаҳид этган Ибн Камиа орқасига қайрилиб, бор кучи билан: "Мухаммадни ўлдирдим!" деб бақира бошлади. Бу овоз ҳар икки томондагиларга ҳам қаттиқ таъсир қилди. Шусиз ҳам тарқала бошлаган мусулмонлар ўзларини йўқотиб қўйишди. Қўллари қилич тутмайдиган ҳолга келди. "Пайғамбар ўлган бўлса, яшашнинг нима маъноси бор?" дея охириги нафасгача жанг қилиб, дарҳол шаҳид бўлишни ва Расулуллохга (с.а.в.) етишишни ўйлаганлар бўлди. Улар Ҳазрати Умар билан укаси Зайд ибн Хаттоб, Али ибн Толиб каби мужоҳидлар эдилар.

Баъзи мусулмонлар "Пайғамбаримиз ўлдирилган бўлса, бу ишга нуқта қўйилибди. Энди урушишдан нима фойда?" деб жанг майдонини ташлаб кетишди. "Расулуллох вафот этган бўлса, уни Пайғамбар қилиб юборган Оллох ўлмайди, у боқийдир. Бу даъводан қайтиш йўқ!" дея муқаддас йўлдан воз кечмаганлар ҳам бўлди. Ҳазрати Абу Бакрнинг тутинган укаси Хорижа ибн Зайд, Саъд ибн Робийъ каби мусулмонлар шулар жумласидан эди.

Жангда қатнашган бирдан-бир аёл (Умму Умора Насиба)

Насиба эри Зайд ибн Осим ва икки ўғли билан бирга жангга келди. У ярадорларнинг жароҳатини боғлаш учун матолар олиб келиб, ҳамширалик қилаётган эди. Аммо мусулмонлар танг аҳволда қолганидан кейин у ҳам қўлига қилич олиб, душманга қарши саваша кетди. Улар оила аъзолари билан Расулуллохнинг (с.а.в.) атрофларида қалқон бўлиб, мушрикларнинг хужумини қайтаришарди.

Ўғли Уморанинг ярадор бўлганини кўрган Насиба югуриб келиб, ярасини боғлади ва:

— Тур, ўғлим, душманга қарши жанг қил! — деди.

Буни кўриб Расули Акрам:

— Ҳар кимнинг ҳам қўлидан келавермайдиган сабрматонат кўрсатдинг, эй Умму Умора! — дея унга таҳсин айтдилар.

Бир пайт Умму Умора Ҳазрати Пайғамбарнинг:

— Ўғлингни яралаган одам ана, -- деганларини эшитди.

Дархол ўша одамга ташланди. Биринчи зарбадаёк уни оёғидан яралаб ерга йиқитди. У ўрnidан туриб қочмоқчи бўлганида, бир неча қайта қилич солиб, ўлдирди.

Мусъабни шаҳид этган ибн Камиа яна хужумга ўтган эди. Бу гал у Насибага дуч келди. Насиба қиличини кўтариб ҳамла қилди. Қилич нишонга тегмади. Ибн Камиа ҳамла қилди. Насиба бўйнидан яраланди.

Расулulloх (с.а.в.) Уморага қараб:

— Онангнинг ярасини боғла! — дедилар.

Яра боғланди. Кўп қон йўқотганига қарамай, Насиба яна жангга кириб, Расулulloхга (с.а.в.) хужум қилганларнинг ҳамласини қайтара бошлади.

Бир ривоятда Пайғамбаримизнинг “Уҳуд куни қай томонга қарамай, Умму Уморанинг жанг қилаётганини кўрар эдим”, деганлари нақл этилади.

Ушанда Умму Умора Жаноби Пайғамбаримизга ўз орзуйини шундай баён этган эди:

— Эй Оллоҳнинг Расули, жаннатда сизга қўшни бўдишимни сўраб Оллоҳга илтижо қилинг.

Жанг қизиб турган бир пайтда Оллоҳ яратган энг муборак қўллар самога очилиб, Анбиёлар Султонининг тилидан: “Оллоҳим, уларни жаннатда менга ҳамроҳ қил!” деган ниёзи Роббул Оламийнга изхор этилди.

* * *

Абул Хакам ибн Ахнас ўзида йўқ шод эди. Абдуллох ибн Жаҳш ва яна бир мусулмонни шаҳид этиб, ўзига ишончи тағин ҳам ортган эди. Энди Заквон ибн Қайсга дуч келди. “Сен қутулсанг, мен қутулмай қолай”, деб дархол унга ташланди. Бир оздан кейин Абул Хакамнинг лабларида совуқ илжайишнинг излари кўринди. Чунки учинчи қурбони бўлган Заквон оёғининг остида қонга беланиб ётар эди. У жасаддан қиличини суғуриб олар экан, ўзича мактанди:

— Абул Хакамга қарши чиққан кишининг оқибати шундай бўлади... Қанийди буни билсанг!

Қиличини артмоқчи бўлди, фикридан қайтди, қон томиб турган қилич яна ҳам яхши кўринадди, деб ўйлади.

Шу тобда: “Мана сенга Абу Толибнинг ўғлидан!” деган овозни эшитиб, орқасига ўгирилди: Ҳақиқатан ҳам Ҳазрати Али у томонга отилиб келаётган эди.

Қиличлар хавода бир-бирига тўқнашди. У бутун кучини қўлларига тўплаб, бир неча марта қилич солди. Фойдаси бўлмади. Ҳазрати Али:

— Уруш мана бундай бўлади, эй Абул Ҳакам, — дея қилич солган эди, унинг бир сонини кесиб кетди. Ухуд тоғларига урилиб парчаланган аччиқ фарёдга ҳеч ким ахамият бермади. Чунки тўрт тараф бундай фарёдларга тўлган, зарбалар бир томоннинг кайфиятини кўтарса, бошқа томоннинг жон аччиғида оҳ-воҳ чекишига сабаб бўлаётган эди.

Абдуллоҳ ибн Жаҳшнинг вужудини парча-парча қилганида ваҳший бир лаззат туйган Абул Ҳакам энди вужудини яралаган қилич зарбидан ўзи жон ҳолатда типирчилар эди.

Ҳазрати Али Абул Ҳакамнинг бошини танасидан жудо қилиб, шу тариқа яқинлари учун қасос олган бўлди.

* * *

Сафвон ибн Умаййа урушнинг охирларидан мамнунлик сезаркан, Бадрда отасини ўлдирганларни ахтариб у ёқдан-бу ёққа юрар, қасос ўтида ёнаётган қалбига таскин излар эди. Худдики бир оз аввал қўшиннинг олд сафларида шаталоқ отиб қочганлардан бири у эмасдай. Энди у ишнинг жуда осон ва хавфсиз йўлини топгандай бўлди. Жангга унчалик ҳам киришиб кетмасдан, чекка-чеккада айланар ва ярадор, урушга яроқсиз ётган мусулмонларни кўрган жойида битта-битта ўлдирар эди. Бир пайт у ерда типирчилаб ётган ярадорга дуч келди. Бу одам ансорларнинг улуғларидан бири Хорижа ибн Зайд эди. Сафвон уни кўриши билан сакраб отидан тушди ва қиличини яланғочлаб, ўзини қахрамонларча хис этиб, хавода бир-икки ўйнатди-да, зарб билан туширди. Хорижа охириги марта бир кимирлаб, жон берди.

Хорижа салгина олдин: “Жаноби Расулуллоҳ ўлган бўлсалар, у зотни Пайғамбар қилиб юборган Оллоҳ боқийдир, ўлмайди!” дея жангга отилганлардан эди ва ансорлар орасида Ҳазрати Абу Бакрга биродар тутинган инсон эди.

Бир оз ўтгач, Сафвон ерда чўзилиб ётган яна бир ярадорнинг хаётига нукта қўйди. Кейин эса қўлидан иш келишига ва ўзи бир нима олиши мумкинлигига ишонч ҳосил этгандек, шаҳд билан жанг майдонига юрди.

Тушкунликка тушиб, мажолсиз қилич солаётган му- сулмонлар: “Келинлар, Жаноби Пайғамбаримиз бу ерда, тирик!” деган нидони эшитиб, жонланиб кетишди. Бу овоз Каъб ибн Маликники эди. Овоз келган томонга шошиб юра бошлашди. Расулulloх (с.а.в.) атрофларида тўпланиб, жонли бир халқа хосил қилишди.

Шу пайтгача Расули Акрамдан бир нафас ҳам аж- ралмай жанг қилган кишилардан баъзилари душман ўқига ўзларини қалқон қилиб шаҳид бўлишган, баъзилари эса, Расулulloхнинг атрофларида ҳамон парвонадек айланиб, ёв хужумини қайтаришар эди. Зайд ибн Осим, хотини Насиба, икки ўғли Хубайб ва Умора шулар жумласидан эдилар. Абу Талха эса, Расулulloхнинг (с.а.в.) олдила- рига ўтиб, йирик жуссасини қалқон этиб, бу тарафга отилган найзаларни бир-бир қайтариб қоларди. Расу- лulloх (с.а.в.) ўзларига отилган ўқ ва найзаларни кўриш учун бошларини кўтарганларида, у:

— Ё Набийulloх, жоним сизга фидо бўлсин, бои- шингизни кўтарманг, ўқ тегиши мумкин, — деб хавоти- рини изҳор қиларди.

Султони Анбиё ёнларига келтирилган ўқ тўрваларини Абу Талханинг олдига бўшатишга буюрар эдилар.

Саъд ибн Абу Ваккос ҳам Расули Акрамнинг ёнлари- да туриб, душманга ўқ отарди. Расулulloх (с.а.в.) унга ўқ узата туриб: “От, эй Саъд, ота-онам сенга шафеъ бўлсин”, дер эдилар. Расулulloх (с.а.в.) умрлари даво- мида бошқа ҳеч бир кишига бундай демаганлар.

Сахл ибн Хунайф мохир ўқотар эди. Абу Талха ва Саъд билан бирга у ҳам душман хужумини катта фидо- корлик билан қайтарди. Расулulloхга қўриқчилик қилаёт- ганлардан яна бири — Зиёда ибн Хорис оғир яраланиб ерга йиқилди. Ҳазрати Пайғамбар уни ёнларига келти- ришни буюрдилар. Зиёдани олиб келишди. Расулulloх (с.а.в.) унинг бошини тиззаларига олдилар. Охирги на- фасида Зиёда Аллоҳ таоло яратган энг муборак юзга кўзларини тикиб турарди. У коинот яратилганидан бери ҳеч кимга насиб этмаган бир саодатга эришган, олам- ларга раҳмат сифатида юборилган Султони Анбиёнинг хушбўй кучоғида сархуш ҳолатда ётар, кўзларининг туб- тубига боқар, унда тил билан таърифлаш мушкул бўлган оламларни кўрар эди.

Ҳазрати Юсуфни кўрган хотинлар бармоқларини ке- сиб олганларини билмай қолишган эди. Ҳазрати Юсуф-

нинг ва барча Пайгамбарлар султони бўлган Расули Акрамни томоша қилаётган Зиёда у зотнинг кучоғида жон таслим этса, не бахт! Зиёда жароҳатидаги оғриқни буткул унутган ва Фахри Коинотнинг гўзал юзларига тикилиб, томоша қилаётган эди. Хатто бу орада етиб келган ўлим фариштаси хамирдан кил суғургандай жонини танаасидан суғуриб олганини ҳам сезмай қолди.

Шу тарздаги гўзал ўлим билан тарихда ном қолдирган бу мухтарам инсон Расули Акрамга битмас-туганмас севги билан боғлангани шубҳасиздир. Эхтимол, у яширин табиатли бир киши бўлиб, шу дамгача очилмаган бир сандиқ каби қолган ва Набийлар Султониغا нисбатан севгисини тилга чиқара олмагандир?! Аммо қалблардаги энг яширин туйғуларни ҳам жуда яхши билгувчи Ҳақ таоло уни охирига нафасда бўлса ҳам севган кишисига восил бўлиш саодатига эриштирган ва аччиқ ўлим шаробини таърифсиз бир тотлиликка айлантириб тақдим этган эди.

Жанг қизиби, ўлим таҳлика солиб турган бир пайтда Расулуллохнинг бундай йўл тутишлари, албатта, сабабсиз эмасди. Расулуллох (с.а.в.) бу ишни, шубҳасиз, Ҳақ таолодан келган бир илҳом билан қилган эдилар. Ўзларини оламларга раҳмат қилиб юборган Роббининг изми билан Зиёданинг қалбини бу раҳматдан тўлдирар эканлар, Зиёда ўлаётган одамдай эмас, балки асрлар бўйи сувсиз қолган ташна инсон каби бу раҳматни қониб-қониб ичар эди.

Оллоҳим! Уларга эхтиромда бўлган бандаларингга ҳам бундай саодатни насиб этишга Сен, албатта, қодирсан! Раҳматингдан умидвор бўлиб, дуога қўл очганлар, қўллари бўш қайтмаслигига ишонч ила Сенинг бу эҳсонингни истайдилар. Зиёдага ҳам, уни охират сафарига кузатиб қолган муборак зотларга ҳам ададсиз ва чексиз саломлар бўлсин...

* * *

Мушрикларнинг ҳужуми тинай демасди. Расулуллох жанобимизни ўлдиришга ёки бу йўлда ўзи ўлишга қасам ичган Утба ибн Абу Ваққос отган тош Расули Акрамнинг юзларига, Абдуллох ибн Шихоб отган тош эса, пешоналарига теккан эди. Орқасидан келиб Мусъабни шаҳид этган Ибн Камиа Расулуллохга қилич солди. Қилич Ҳазрати Пайгамбарнинг устларидаги зирхдан ўтмаган бўлса-да, унинг зарбидан мувозантларини йўқотиб, чуқурликка йиқилиб тушдилар.

Ибн Камиа ўзига ғоят шарафли ишни дўндирган эди. Бу ердан узоқлашаркан, ортидан Расулуллоҳ (с.а.в.) “Аллоҳ сени залил ва паришон этсин”, деб кўйдилар. Қилич зарбидан Расулуллоҳнинг дубулғалари эзилиб икки халқаси ёноқларига ботган эди. Шериклари у зотни кўлларидан тортиб чуқурдан чиқаришди. Юзларидан қон оқаркан, Ҳазрати Расул: “Ўз Пайғамбарининг юзини қонга бўяган бу қавм қандай нажот топсин?” дея уларнинг абадий саодатдан маҳрум қолишаётганидан афсусларини билдирар эдилар. Кейин у муборак дудоклардан шу ниёз самога юксалди: “Аллоҳим, қавмимни ўзинг ҳидоят қил, нима қилаётганини улар ўзлари ҳам билмайди”.

Жангнинг энг шиддатли нуктаси Расулуллоҳнинг атрофларида давом этарди. Мушриклар тўхтовсиз ҳужумга ўтар, мусулмонлар эса кўксиларини қалқон қилиб матонат кўрсатишар эди.

Талха ибн Убайдуллоҳ Расулуллоҳга қилинган бир хамлани қўли билан қайтариб, Жанобимизни қутқариб қолди. Бу зарбадан кейин унинг қўли бир умрга ҳаракат қилмайдиган бўлди. Фақат битта бармоғинигина қимирлата оларди.

Аммо, афсуски, орадан ўттиз уч йил ўтиб, Ҳазрати Али халифа бўлганида, байъатга биринчи бўлиб қўл узатган Талханинг мажруҳ кўлларига ишоратан баъзи кишилар бу байъатни ҳосиятсизликка йўйди. Ўшанда ҳеч ким чиқиб: “Нималар деяпсизлар? Талханинг қўли ўғриликда ёки ғайри машруъ бирон ишда эмас, балки Оллоҳнинг Расулини қутқаришда мажруҳ бўлган. Бу жароҳат мол-дунё билан сотиб олиб бўлмайдиган бир шараф нишонасидир”, демади.

* * *

Дўстларининг бирин-кетин ҳалок бўлаётгани Расулуллоҳни (с.а.в.) ғамга ботирди. Мутлақ ғалабага эришяётган бир пайтда амрга бўйсунмаган бир гуруҳнинг итоатсизлиги ва очкўзлиги бундай ҳолга сабаб бўлган эди. Бу мағлубиятнинг уволи “Жасадларимиз устида кушларнинг кўнганини кўрсангиз ҳам, мен амр қилмагунча жойингизни тарк этманг!” деган буйруқни бажармай, жойларини ташлаб кетган ўқчиларнинг бўйнида эди. Расулуллоҳ (с.а.в.) ушбу қайғули воқеага: “Биродарларимизнинг бу иши инсофдан бўлмади”, дейиш билан муносабатларини билдирдилар.

Расулуллоҳ (с.а.в.) тоғнинг чиқиш ноқулай бўлган

жойига чекиниш фикрида эдилар. Шундай қилишса, му-
дофаа осон бўларди. Шу мақсадда ўша томонга юра
бошлаганлари асносида Расулulloх (с.а.в.):

— Убайй ибн Халафнинг хужумидан хавотирдаман.
Ким уни кўрса, менга хабар қилсин, — деб улгурмасла-
ридан қайёқдандир Убайй ибн Халаф пайдо бўлди ва:
“Муҳаммадни менга кўрсатинглар, у билан ҳисоб-кито-
бим бор”, деб қолди. Йўлини тўсмоқчи бўлганларга Ра-
суллох (с.а.в.): “Қўйинглар, келаверсин”, дедилар.

Убайй огини жиловлаб:

— Эй Муҳаммад, сен нажот топсанг, мен топмаганим
бўлсин, — дея ташланди.

Расулulloх (с.а.в.) ёнларида турган Хорис ибн Сим-
нанинг найзасини олиб, унга пешвоз чиқдилар. Аммо
Убайй қочишни афзал кўрди. Расулulloх (с.а.в.) отган
найза унинг бўйнига тегиб, яраланган эди. Убайй қорни
тарс ёрилгандек бир алфозда:

— Муҳаммад мени ўлдирди! Муҳаммад мени ўлдир-
ди!.. — дея фарёд солиб, қоча бошлади.

Уни бу ҳолда кўрган шериклари масхара қилишга
тушишди:

— Қўйинглар, бақираверсин, ахир унинг яраси жуда
оғир! Ҳеч бўлмаса, кучи етганича бўкириб олсин.

— Вах-вах, Убайй, онанг сени шу ҳолга тушсин деб
туққанмиди?

— Бошқа киши бўлганида бундай жароҳат билан ярим
соат ҳам яшай олмасди! Сен ҳақиқий эркаксан, эй Убайй...

Устида шунча мазах-кулги бўлишига қарамай, Убайй-
нинг талвасаси аримаган эди. Битгаси унга танбех берди:

— Ёш болага ўхшайсан-а, сенга ярашмайди бу қилиқ.
Бўйнингдаги яра кичкина бир чизикдан бошқа нарса
эмас-ку!

Убайй эътироз билдирди:

— Сен нимани билардинг, Муҳаммад Маккадалигида
“Сени ўлдираман!” деб айтган эди. У ҳеч қачон ёлгон
гапирмаган. Мен бу ярадан қутула олмайман, ўламан, —
деди.

Убайй рост сўзлаётган эди. Ўлимга олиб келишига
ҳеч кимнинг акли бовар қилмайдиган кичгинагина яра
уни жисман ҳам, маънан ҳам паришон этди. Ҳақиқатдан
ҳам у ҳалос топиши мумкин бўлмаган бир балога учра-
ган эди. Уни масхара қилганлар кўп ўтмай бу ҳақиқатга
икрор бўлдилар.

Расулulloх (с.а.в.) ҳамроҳлари билан қояга чиқа бош-лашди. Ишни охирига етказиб, Исломни таг-томири билан йўқ қилиб юборишни ният қилган мушриклар му-сулмонларни кадам-бақадам таъқиб этиб боришарди. Уларнинг ниятларидан хабардор бўлган Расулulloх (с.а.в.) қўлларини кўтариб дуо қилдилар:

— Оллоҳим, энди улар бу ёққа чиқа олмасинлар...

Дуолари ижобат бўлиб, мушриклар қанча ҳаракат қилмасин, бир кадам ҳам юқорига ўрлай олмадилар.

Энди Расулulloх (с.а.в.) юзларига санчилган халқа парчаларини чиқаришга фурсат етган эди. Абу Убайда ибн Жаррох халқаларни тиши билан суғурмоқчи бўлди. Юзи Расулulloхнинг (с.а.в.) муборак юзларига текка-нида ўзи қаерда, қандай аҳволда эканини ҳам унутаёзди. Халқа парчаларини суғураман деб Абу Убайданинг икки тиши синди ва бу синик тишлар унинг учун бир умрлик азиз хотира бўлиб қолди.

Абу Суфён ва Ҳазрати Ҳамза

Абу Суфён жанг сусая бошлаган пайтда хотинлар бўйинларига тақиб олган нарсаларни кўрди. Хотинлардан қон хиди келиб турарди. Уларнинг қарашларидан ваҳший бир хузурланишни уқиш қийин эмасди. Абу Суфён гап нимадалигини фахмлади. Мушриклар қўмон-дони ғурур билан кадам ташлаб улардан узоқлашди. Ҳамзанинг (р.а.) жасади ётган жойга келди. Найза билан унинг дудокларини туртиб:

— Мана, тотиб кўр, эй саксоғон қуши! Қилган ишларингнинг жазосини энди тотиб кўр-чи, — деди.

У ерда ҳаракатсиз ётган жасад бошини найзаси билан нафрат-ла эвриб-чевирар, бурун-қулоқлари кесиб олинган бу муборак бошни буткул таниб бўлмас ҳолга келтириб, гўё умридаги энг бахтли онларни яшаётгандек бўлар, бу ширин хаёлларидан ажралгиси келмас эди. Шунданми, ёнида Аҳобиш қабиласининг раиси Хулайс ибн Заб-бон пайдо бўлганини ҳам, сўзларига қулоқ солиб турганини ҳам билмай қолди.

Абу Суфённинг бу иши Хулайсга ёкмади. Фақатгина тарбиясиз кўча одамларигина бу ишни қила оларди. Ўзини тутиб туrolмади.

— Эй киноналиклар, кўринглар қурайшлик жаноб-нинг аҳволини, қаранглар у нима қиляпти? Ҳамзанинг

юзиди эт қолмади. Илма-тешиқ қилиб ташлади! — деб бақира бошлади.

Абу Суфён бу гаплардан ўзига келгандай бўлди ва:

— Уят сенга, эй Хулайс. Бу ҳақда ҳеч кимга оғиз очма. Бир хатолик ўтди, — дея олди, холос.

* * *

Расулulloҳни (с.а.в.) ўлди деб эшитиб умидлари кесилган баъзи мусулмонлар жанг майдонини ташлаб, Мадинага йўл олишган эди. Тез орада бу шум хабар Мадинага ҳам ёйилди. Мунофиқларнинг юзи кулар экан, мусулмонларнинг уйлари мотамхонага айланди. Ҳазрати Фотима (р.а.) бошчилигидаги бир неча хотин Уҳудга отланди. Умму Айман йўлда жангдан қочиб келаётган кишиларни кўрганда уларга тош отиб, маломат қила бошлади:

— Беринг менга қиличингизни, мен жанг қилай, сиз хотинларга ўхшаб бориб уйингизда ип йигириб ўтиринг... — деди.

Қиёматли дўст Саъд ибн Рабеъ

Расулulloҳнинг (с.а.в.) юзларига ботган халқачалар чиқарилган паллаларда кизлари Фотима етиб келди, падари бузургворини соғ-саломат кўриб йиғлаб юборди. Жанг ниҳоялай деб қолган бир пайтда Расулulloҳ (с.а.в.):

— Менга Саъд ибн Рабеъ ҳақида хабар келтиринглар. Уни кўрсаларингиз, саломимни етказинглар, — дея амр қилдилар.

Муҳаммад ибн Маслама ва Убайй ибн Каъб иккиси уни кидириб кетишди. Ярадор ва шаҳидлар орасидан уни топиш амримахол эди. Муҳаммад ибн Маслама бир неча марта унинг отини айтиб чақирди. Ахийри: “Ўлик бўлса ҳам, Расулulloҳнинг амрларини етказганим бўлсин!” деб баланд овозда бақирди:

— Эй Саъд, Расулulloҳ мени сендан хабар олишга юбордилар, сенга салом айтдилар!

Ёнгинасидан чуқур олинган бир нафас эшитилди. Жуда ҳам паст бир овоз:

— Мендан ҳам Расулulloҳга салом етказинглар... — дерди.

Бу орада Убай ибн Каъб ҳам етиб келди.

— Эй Саъд, Ҳазрати Пайғамбар сенинг аҳволингни сўрадилар, — деди.

— Расулulloҳга салом айтинглар. Мен ҳозир жаннатнинг исиши туйиб турибман. Сизларга келсак, шуни яхши билингларки, токи тирик экансизлар, Расулulloҳга бир зиён етса, Аллоҳ таоло ҳеч қандай узрингизни қабул қилмайди.

Саъд шу сўзларни айтиб, жон таслим этди.

Муҳаммад ибн Маслама билан Убайй азиз шаҳидни шу ҳолида қолдириб, оркаларига қайтишди. Расулulloҳ унинг шаҳид бўлганини эшитиб: “Оллоҳим, Саъдни иззат ва икром билан кутиб ол, ундан рози бўл”, деб дуо қилдилар ва бу муҳтарам зотнинг Оллоҳга ва Расулига чин кўнгилдан, ихлос билан боғланган инсон эканини айтдилар...

Ҳа, Пайғамбар бўлмаган бир инсон етишадиган энг юксак мартаба будир. Шундай бир инсонки, жон бозори қурилган бу паллада, чекилган бунча азият орасида, Пайғамбарларнинг энг буюғи Жанобимиз тарафларидан хос-сатан ахтарилади, салом йўлланади, аҳволи сўралади... Шаҳид бўлганини эшитгач эса, иззат-икром билан кутиб олиниши учун Улуғ Мавлога илтижо қилинади...

Шундай бир инсонки, инсоннинг ҳақиқий қийматини биладиган Оллоҳ таоло ва Унинг шарафли Расули унинг самимиятига гувоҳлик бераётир. Бу шарафдан устун шараф кутиш, бунақа одами инсонлик ҳудудининг энг олд сафларидан изламаслик шарафнинг ва фазилатнинг маъносини билмасликдир.

Оллоҳим, уларни бошимизга тож қилиш саодатидан бизларни маҳрум этма!.. Саъдга ҳам, Саъдни қўлидан тутиб Ҳаққа элтган Жанобимизга ҳам битмас-туганмас саломлар, севгилар!..

Бир йилдан кейин Бадра учрашамиз

Жанг ниҳоясига етган эди. Мадинадан келган Ҳазрати Ойиша, Фотима, Умму Сулайм, хуллас, жами ўн тўрт аёл ярадорларни муолажа қилиш билан банд эдилар.

Абу Суфён уч-тўрт ҳамроҳи билан иложи борича му-сулмонлар турган жойга яқинроқ келди ва баланд овозда: “Муҳаммад тирикми, йўқми?” деб сўради. Жавоб бўлмагач, Ҳазрати Абу Бакр билан Умарни сўради. Яна жавоб ололмагач, Абу Суфён:

- Демак, хаммаси ўлибди, — деди.
- Бекор айтибсан, хаммамиз соғмиз!
- Абу Суфён бу овоздан Ҳазрати Умарни таниди.
- Гашинг ростми, эй Умар? — деб сўради.
- Албатта, рост.

— Ундай бўлса, шуни билиб қўйки, бугун биз Бадрнинг қасосини олдик. Келгуси йил яна сизлар билан учрашамиз. Учрашув еримиз Бадр саҳроси бўлади! — Сўнгра Абу Суфён ғалаба сархушлиги ичида бакириб шеър ўқишга тушди:

*“Эй Абу Суфён!.. Шундай бўлар жанг...
 Ғалаба навбат биландир.
 Бир у томонга, бир бу томонга майл этар,
 Қудуқнинг идиши каби бир тушар, бир чиқар...
 Мана, сенга Бадр маглубиятининг
 алами чиқарилган кун...
 Бадрда ўлдирилган Ҳанзалага жавобан
 Уҳудда ҳам бир Ҳанзаланинг қони тўкилди...”*

Шеърини тугатгач, яна бакирди:

- Юксал, эй тангримиз Хубал, юксал, эй Хубал!
- Шунда Расулulloх (с.а.в.) бу ёқда туриб:
- Унга жавоб бермайсизларми? — дедилар.
- Нима дейлик, эй Набийulloх?
- Оллох энг улуғдир, энг буюқдир, денглар, — дедилар.

Ҳазрати Умар баланд овоз билан Расулulloхнинг (с.а.в.) сўзларини такрорлади.

Абу Суфён:

— Бизнинг Уззо (деган энг шарафли бир бут)имиз бор, сизларнинг Уззоларингиз йўқ, — деди. Бу сўзларга ҳам яна Расулulloхнинг (с.а.в.) амрлари билан:

— Оллох бизнинг Мавлоимиздир, сизларнинг мавлоларингиз эмасдир, — деган жавоб қайтарилди.

Абу Суфён ўқиётган шеър билан Пайғамбар жанобимиз айттирган жавоблар ўзаро вазн ва қофияда жуда уйғун келаётган эди. Абу Суфён бу шеърини мунозарани шундай яқунлади:

— Эй Умар, ўликларингизни сизларга ёкмайдиган баъзи ҳолатларда кўрасизлар. Менинг буйруғим билан қилинмади бу ишлар. Аммо тўскинлик ҳам қилмадим. Унутма, келгуси йил учрашув жойимиз Бадр бўлади!

Ҳазрати Умардан “келишдик” деган сўзни эшитгач, оркасига қайтиб кетди.

Қурайш қўшини қисқа вақт ичида кетишга ҳозирлик кўриб, Макка йўлини тутди. Йўлакай Мадинага кириб зиён етказмасинлар, деган хавотир билан Расулulloх (с.а.в.) Ҳазрати Алини кузатувчи қилиб юбордилар. Ҳазрати Али қайтиб келганида, Расулulloх (с.а.в.) сўрадилар:

— Улар отларга минишдими ёки туяларгами?
— Туяларга минишди, отларни эса ёнларига олишди.

— Демак, Маккага йўл олишибди.

Абу Суфён ва унинг қўшини музаффар қадамлар билан Макка томон борар экан, ундан лаънат ва ғазаб таъқиб этиб келаётганидан бехабар эди.

Улар кетгандан кейин Расулulloх (с.а.в.) ярадор ва ўликларни оралаб юра бошладилар. Манзара чидаб бўлмас даражада ачинарли эди. Баъзи шахидларнинг бурунлари, кулоқлари, жинсий аъзолари кесилган, жасадлар таниб бўлмайдиган ахволда эди. Паришон ҳолда ётган амакиларига кўзлари тушди. Қайғуларининг чеки йўқ эди. Умрларида бошқа ҳеч бир ходисага бунчалик қуймаган, ғамга ботмаганлар. Расулulloх (с.а.в.) жасад бошида туриб, шундай дедилар:

— Бундан ҳам аччиқроқ мусибат кўрмасам керак. Бу қадар қайғули ходисага дуч келмаганман. — Кейин кўзларида ёш билан саҳобаларга юзланиб: — Самода “Ҳамза Оллоҳ ва Расулунинг арслонидир” деган ёзув бор. Буни менга Жаброил хабар берди, — дедилар.

Шу пайт яқинлашиб келаётган аммалари Сафиййага кўзлари тушиб, Зубайр ибн Аввомига:

— Онангни оркага қайтар, — дедилар.

Зубайр қайтармоқчи бўлди, лекин Ҳазрати Сафиййа қайтишни истамади.

— Укамга нима қилишганини биламан, Оллоҳ йўлида бунга ҳам, бундан ёмонроғига ҳам розиман, — деди.

Расулulloх (с.а.в.) қўлларини амакиларининг кўксиларига қўйиб дуо қилаётганларида Сафиййа ҳам стиб келди. Ҳамза (р.а.) жасади бошига ўтириб олиб, овозсиз йиғлай бошлади. Бир оздан кейин Ҳазрати Фотима (р.а.) келиб унга қўшилди. Расулulloх (с.а.в.) ҳам ўзларини тутолмай, аччиқ кўз ёшларини тўкдилар.

Жобир ва отаси Абдуллох

Мадинадан шошиб келганлар орасида хали балоғат ёшига етмаган Жобир ибн Абдуллох ҳам бор эди. Жобир Мадинада отаси билан хайрлашар экан, уни бошқа тирик ҳолда кўра олмаслигини сезган эди. Шаҳид бўлган отасини кўрмоқчи бўлганида, катталар рухсат беришмади. Жобир уларнинг каршиликларига карамай, ўзини отаси ётган томонга урди. Бориб устидаги матоҳни кўтарди. Бурда-бурда килиб ташланган бир жасадни кўрди.

Ёш тўла кўзларини атрофдагиларга қадади: “Бу менинг отам эканини қаердан биламан?” дегандек бўлди.

Катталар унинг мақсадини нигоҳларидан уқиб олишган эди. Улардан бири жасаднинг оёқ бармоқларини кўрсатди: “Биз уни шу бармоқларидан таний олдик”.

Эътирозга асоси қолмади. Бир кун аввал хайрлаша туриб, уни ўпиб, тўйиб-тўйиб хидлаган, “Дунёда Расулulloҳдан кейин сендан-да азизроқ бир борлигим йўқ, эй ўғлим...” дея васият қилган отаси энди қиймалаб ташланган жасад холида ерда ётарди.

Отасининг вужуди қандай парчаланган бўлса, унинг ҳам юраги шу тахлит парчаланган эди ҳозир. Кўзидан тинмай ёш оқарди, атрофдагилар йиғлама, деб тасалли беришарди. Расулulloҳ (с.а.в.) унга шу сўзларни айтдилар:

— Отанг учун йиғласанг ҳам бўлади, йиғламасанг ҳам. Шунини яхши билгинки, сизлар уни кўтаргунларингча устида малаклар соя солиб туради.

* * *

Вақтни ўтказмай шаҳидларни кўмиш керак эди. Жаноза намозларини энг буюк имомлигида энг муборак жамоат ўқиди. Ҳеч бир шаҳид ювилмади ва қафанланмади. Фақат, Ҳанзалани малаклар ювиб-поклаб қўйгани Расулulloҳни хайратга солди. Мадинага қайтгач, унинг бир кечалик завжасидан ахволни сўрайдилар, у: “Эрталаб ғусл қилишга ҳам улгурмай жангга йўл олган эди”, деб жавоб беражак. Бундан ташқари, Ҳанзала шаҳидлар орасида бурни ва қулоқлари кесилмаган бирдан-бир шаҳид эди. Қурайш хотинлари унга раҳм қилгани учун эмас, балки мушрик ва кофир бўлган отаси Абу Амир Роҳиб унинг ёнига ҳеч кимни йўлатмагани учун шундай бўлган эди.

Шаҳидлар қабрга икки кишидан қилиб қўйилди. Ҳазрати Ҳамза билан Мусъаб ибн Умайр бирга кўмилди.

Мусъабнинг жасадини олиб келишганида, Расулulloх (с.а.в.) ушбу оятни ўқидилар:

“Мўминлар орасида ўзлари Оллоҳга берган (У зотнинг йўлида жиход қилиб, шаҳид бўлиш хақидаги) аҳду паймонларига содиқ бўлган кишилар бордир. Бас, улардан (айрим) кишилар ўз аҳдига вафо қилди (яъни, шаҳид бўлди), улардан (айрим) кишилар эса (шаҳид бўлишга) интизордир. Улар (мунофиқларга ўхшаб Оллоҳга берган аҳду паймонларини) ўзгартирганлари йўқ” (Ах-зоб, 23).

Оятни эшитганлар Расули Акрам жанобимиз нима демоқчи бўлганларини англашган эди. Жанобимиз (с.а.в.) кўмиш учун келтирилган ҳар икки кишидан қайси бири Қуръонни кўпроқ билишини сўраб, кўп билган шаҳидни ерга қиблага яқинроқ қилиб қўяр эдилар.

Баъзи мусулмонлар ўзларига тегишли шаҳидларни Мадинага олиб кетмоқчи бўлишди. Туяларга ортиб йўлга чиқишди. Бу орада Амр ибн Жамухнинг ўғиллари ҳам оталарини туяга ортишди. Лекин туя туёқлари ерга михлангандек туриб олиб, бир қадам ҳам олдинга жилмади. Ўнгга ёки чапга бошлаганларида бемалол юрар, бошини Мадина томонга буришган захоти эса, такқа тўхтаб қолар эди. Бунда бир ҳикмат бўлса керак, деб Расулulloхнинг (с.а.в.) ҳузурларига бориб, воқеани тушунтиришди.

Расулulloх (с.а.в.) бу ҳолни илоҳий ишорадан деб қабул қилдилар ва олиб кетилган шаҳидларни ҳам қайтариб, Ухудда кўмишга буюрдилар. Амрлари ижро этилди. Шу тариқа Амр ибн Жамухнинг: “Оллоҳим, менга шаҳидликни насиб эт. Бу ерларга яна қайтиб келишимга йўл қўйма”, деб қилган дуоси тамомила ижобат бўлган эди.

Барча шаҳидлар кўмилиб бўлгач, Расулulloх (с.а.в.) саҳобаларга юзланиб:

— Туринглар, саф тортинглар, Роббимга муножатиمنى арз қилайин, — дедилар.

Ҳамма баравар ўрндан туриб, Султони Анбиёнинг орқаларида саф тортишди. Расулulloх (с.а.в.) мунг тўла қалбларини Ҳақ таолога очиб, ниёз этдилар:

— Оллоҳим, барча мактовлар Сенга хосдир. Оллоҳим, Сен кенг қилиб қўйганини торайтирадиган, тор қилиб қўйганингни кенгайтирадиган ҳеч ким йўқ. Сен хидоят

қилмаганни тўғри йўлга бошлагувчи, Сен ҳидоятга бошлаганни йўлдан оздургувчи топилмагай. Сен бермаганни бера оладиган, берганингга монёъ бўладиган куч мавжуд эмас. Яқинлаштирганингни узоқлаштиргувчи, узоқлаштирганингни яқин келтиргувчи йўқдир. Оллоҳим, баракотингдан, раҳматингдан, икромингдан ва хазинангдан бизга мўл-кўл насибалар бер.

Оллоҳим, тугамайдиган, ўзгармайдиган доимий неъматингни истайман. Мухтожлик кунларда ёрдам беришингни, кўркинчли кунда ҳаловат бағишлашингни истайман.

Бизга берганинг ва бермаганинг нарсаларнинг шарридан Сенга сифинаман, Оллоҳим. Бизга иймонни сеvimли қилгайсан, қалбимизни безатгайсан. Куфрни, фосикликни ва исённи ёмон қилиб кўрсатгайсан ва бизни тўғри йўлнинг йўлчилари жумласидан қилгайсан.

Оллоҳим, бизни Ислом динида бўлган ҳолда вафот эттир. Мусулмонларни бизга сеvimли қил, солиҳ бандаларнинг жумласидан айла. Пушаймон бўлмай, фитнага берилмай яшашни насиб эт.

Оллоҳим, Пайғамбарингни ёлғончи қилиб, Сенинг йўлингдан адаштириш учун чиққан кофирларни йўқ қил. Азобингни ва офатингнинг ёмон оқибатини уларнинг устига тушир!

Асҳоби киром Сарвари Коинотнинг бу дуоларига чин кўнғилдан “омин” деб туришди. Дуо тугагач, Расулulloх (с.а.в.) ҳазин бир овоз билан шундай дедилар:

— Мен бунинг шоҳидиман. Шубҳасиз, Оллоҳ йўлида ярадор бўлган бир кишини қиёмат кунида Оллоҳ таоло ярасидан қонлар оқиб турган ҳолда келтиражак. Ярасидан оқаётган қонининг ранги қизил, хиди эса мушкнинг хидига ўхшаш бўлади.

Мушриклар жанг майдонида ташлаб кетган ўликларни мусулмонлар ҳам уларнинг қилмишларига жавобан хор қилиш имконига эга эдилар. Бу улар учун қасос йўли бўлиши мумкин эди. Лекин Расули Акрам илоҳий назоратда эдилар ва ҳар бир ҳаракатлари кузатиб турилган эди. Чунончи, бу хусусда қандай йўл тутиш Жаброил, алайҳиссалом, келтирган ваҳий воситасида аниқ бўлди:

“(Эй мўминлар), агар сизлар (ўзингизга етган бирон зиён-заҳмат учун) интиқом олмоқчи бўлсангизлар, у ҳолда фақат сизларга етказилган зиён баробарида интиқом олингиз. (Аmmo) агар (интиқом олмай) сабр-тоқат қилсангизлар, албатта, сабр қилгувчи кишилар учун (бу интиқом

олмоқдан) яхшироқдир. (Эй Муҳаммад, бу даъват йўлида сизга етган озор-азиятларга) сабр-токат қилинг. Ёлғиз Оллоҳ ёрдами билангина сабр қилишга қодир бўлурсиз. Уларнинг (яъни, мушрикларнинг динга кирмаганликлари) устида маҳзун бўлманг. Уларнинг макру хийлаларидан сиқилманг ҳам! Зотан, Оллоҳ тақводор бўлган ва чиройли амаллар қилгувчи зотлар билан биргадир". (Наҳл, 126—128, мазмуни).

Бу оятлар нозил бўлиши билан Расулуллоҳ (с.а.в.) мушрикларнинг жасадларини хор қилишга изн бермадилар. Жазони ҳам, мукофотни ҳам Оллоҳ таоло иродасига қолдиришни маъкул кўрдилар.

Мадина сари юришга амр берилди. Шу тарика Ухудда юзга яқин шаҳид қолдириб, бир кун аввал келган йўлларида қайтиб кетишди. Ухудда қолган шаҳидларнинг аниқ сони тўксон еттита эди.

Саҳобалар Расулуллоҳнинг (с.а.в.) амрларига бўйсуниса, ғалабага эришишлари, аксинча, амрни бажаришмаса, мағлуб бўлишлари яна бир марта аён бўлди. Айнанин сўқмоғига қўйилган соқчилар амрга итоат этиб, жойларини тарк этишмаганида, бугун мусулмонлар шу йўлдан ғолиб сифатида ўтиб боришлари шубҳасиз эди.

Албатта, улар мусулмон қўшинини паришон ва мағлуб этиш учун жойларини ташлаб кетишгани йўқ, балки кўзларини сеҳрлаган ўлжа дарди давоси йўқ дардларнинг бошга тушишига сабаб бўлган эди. Ажабо, улар жойларида туришганида, Расулуллоҳ (с.а.в.) уларга: "Сизлар жаңга қатнашмадиларингиз, ўлжадан улуш олишга ҳақларингиз йўқ", дейдилар, деган хаёлга боришдими ёки қалбларида жаңг қилганларга нисбатан оз ўлжага эга бўлиш хавотири бор эдимиз?..

Расулуллоҳ (с.а.в.) жаңгдан аввал уларни сўқмоқ йўлга қўйиб, бу ердан қимирламасликни қаттиқ тайинлагандан сўнг, "Ҳеч бир инсон ўзига тақдир қилинган ризққа эга бўлмай туриб ўлмайди, Оллоҳдан кўркинг ва ризқингизни пок, ҳалол йўллардан кидиринг", деб айтган сўзларидаги ҳикмат шу тарика кундай равшан бўлди! Расули Акрам (с.а.в.) бу сўзларни айна пайтида айтган эдилар. Аммо кўзларни қоплаб олган мол-мулк хирси шунча шаҳид беришга, юзларча қалбларнинг ёнишига, хотинларнинг тул, болаларнинг етим қолишига сабаб бўлди!

Расулуллоҳ (с.а.в.) бу мавзуга ортикча киришишни лозим кўрмай, "Биродарларимиз бизга нисбатан инсофли ҳаракат қилишмади", дейиш билан кифояландилар.

Ухуддан қайтиш

Мадина аҳолиси мағлубият ҳақидаги хабарни эшитган, шаҳид ва ярадорлар ҳақида баъзи овозалар етиб келган эди. Кўзларда ёш, қалбда хавотир билан ҳамма йўлга чиқиб, яқинларини кутар, тезроқ дийдор кўришиш илинжида йўлга кўз тикар эди.

Нихоят, узоқдан қўшин кўринди. Кўплар ярадор вужуд билан қайтаётган эди. Айниқса, Расулulloҳнинг (с.а.в.) мудофаа жанги ҳақидаги таклифларига қарши чиққан кишиларнинг жароҳатлари яна ҳам оғирроқ эди.

Жаҳшнинг қизи Ҳамна аввал укаси Абдуллоҳ ибн Жаҳшнинг шаҳид бўлганини эшитди. Таваккул билан “Албатта, биз Оллоҳнинг қуллариимиз ва албатта яна Унга қайтамиз” мазмунидаги “Инна лиллаҳи ва инна илайҳи рожиъун” оятини ўқиди. Сўнгра: “Оллоҳ уни раҳматига олсин ва мағфират қилсин”, деди.

Ҳамнанинг яқинларидан иккинчи шаҳид тоғаси Ҳамза эди. Буни эшитганида ҳам ҳалиги оятни ўқиди. Оллоҳнинг мағфиратини тилади. Шаҳидлар саналаётган эди. Салдан кейин эри Мусъаб ибн Умайрнинг ўлганини эшитдию ўзини тута олмай, дод солиб юборди.

Расулulloҳ (с.а.в.) бу холни кўриб:

— Хотиннинг наздида эрнинг алоҳида ўрни бор, — деб қўйдилар.

Динор оиласидан бир хотин ҳам яқинларидан уч кишини интиқлик билан кутарди. Унинг отаси, укаси ва эри Ухудга кетишган эди. Кутган кишиларидан ҳеч бирини кўра олмади. Аммо уларнинг шаҳид бўлганини эшитганида, ўзини йўқотиб қўймади. Матонат кўрсатди, хурмат ва одоб ила Расулulloҳга яқин келиб:

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, Сиз соғ бўлгандан кейин бошга тушган бошқа мусибатлар аҳамиятсиздир! — деди.

Бу сўзлар иймон нури билан зийнатланган, Оллоҳ ва Расулига тобеъликнинг энг юксак мартабасига етишган бир қалбдан чиқаётган самимий туйғулар ифодаси эди. Биргина жумладан иборат, лекин бу жумланинг қиймати лойиқ кадр топилажак жой ҳам биттагинадир. Бу сўзларни Улуғ Мавло кадрлагани ҳам энди Унинг ҳузурига борилганида аниқ бўлажак...

Кўшинга пешвоз чиққанлар орасида ўн тўрт яшар болакай ҳам бор эди. У ҳам жангга қатнашишни истасан, лекин Расулulloҳ (с.а.в.) руҳсат бермаганлари учун

кайтишга мажбур бўлган эди. Ҳозир у қайтганлар ичидан отасини қидириб, у ёқдан-бу ёққа юрар, тезроқ кучоғига отилишни истар эди. Ниҳоят, Расулulloҳ (с.а.в.) унга кўзлари тушиб:

— Абу Саид Худрий эмасмисан? — деб сўрадилар.

— Худди шундай, эй Оллоҳнинг Расули.

— Отанг ҳаққига Оллоҳдан мағфират сўра!

Абу Саид Расулulloҳнинг мақсадларини тушунди. Отасиз қолганини ва энди уйга ёлғиз қайтишини ўйлаб, юраги ўртанди. Кўзлари жикқа ёшга тўлди. Уйда интиқ бўлиб хушxabар кутиб ўтирганларга бориб: “Отам шахид бўлибди”, дейишнинг нақадар оғир эканини хис этиб, эзилди. Энди оила ташвишлари ўзининг елкасига тушажак. Ҳам етимдик алами, ҳам ёш бошига оила бошлиғи бўлиш масъулияти унга бараварига тушган эди.

Мадинага қираётганларида, Расулulloҳ (с.а.в.) Саъд ибн Муозга қараб:

— Сизлар масжидгача бориб ўтирманглар. Уйларингизда дам олинглар, ярадорларингизга каранглар, — дедилар.

Ҳамма уй-уйига тарқалди. Аммо Саъд Расулulloҳ (с.а.в.) билан масжидга бормаса, кўнгли тинчимаслигини биларди, айрилмади.

Расулulloҳ (с.а.в.) ярадорларни масжидда даволаш ҳақида кўрсатма бериб, совутларини ечиш учун уйларига кирдилар. Қиличларини хазрати Фотимага (р.а.) узатиб, тозалашни буюрдилар. Совутни ечатуриб, шундай дедилар:

— Мушриклар энди ҳеч ҳам бизга зиён етказа олмайдди.

* * *

Мусулмонларнинг енгилиб қайтиши, хусусан, шахид берган оилаларда болалар ва хотинларнинг фарёдлари баъзи кишиларнинг ич-ичидан суюниб, юзида совуқ кулги ифодалари кўринишига сабаб бўлди. Улар қалби нифок ва куфрга тўла кишилар тоифаси эди. Ўлган мусулмонлар учун яҳудийларнинг ўтириб кўзёш тўкиши, албаттаки, ақлга сиймасди.

Мунофиқлар эса, аксинча, бу мағлубиятни ўзлари учун зафар деб тушунишарди. Мушриклар қозонган ғалабани ўзлариникидай билишар, бурчак-бурчакка ўтиб олиб, бир-бирларини табриклашар эди.

Ибн Салул, мен буюкман, ўйлаганларим тўғри, деган маънода:

— Гапга қулоқ солишганида, у ерда жон бермаган бўлишарди. Борманглар, дедик, аммо гап уқтира олмадик, — дерди.

— Тушунтира олмаган бўлсанг, хафа бўлма, эй Ибн Салул, курайшликлар уларга тушунтириб қўйишди. Сен ҳеч қачон бу қадар чиройли тушунтира олмасдинг.

— Аслини олганда-ку, улар бу тарзда гап “уққанлари”дан мен ғоятда хурсандман.

* * *

Мушриклар кечаси келиб Расулуллоҳга (с.а.в.) суиқасд қилишлари эҳтимоли борлиги учун мусулмонлар навбат билан соқчилик қила бошлашди.

Расулуллоҳ (с.а.в.) шом ва хуфтон намозларига Саъд ибн Муоз билан Саъд ибн Убодага суяниб чиқдилар. Жисман бу даражада чарчаган Жаноби Пайғамбаримиз рухан янада хорғинроқ эканликлари табиий ҳол эди.

* * *

Маккага қайтаётган мушриклар Ақиқ деган жойда қўшинга дам беришди. Истироҳат асносида бир ерга йиғилиб, аҳволни муҳокама қилишди.

Улар ғалабага эришиб, Бадр жангидаги мағлубиятнинг қасосини олишган эди. Аммо зафарнинг чўққисига чиқиб туриб, мусулмонларни тағ-томири билан қуритиб юборишга имкон туғилиб турган бир пайтда жангни тўхта-тиб, орқага қайтиб кетиш ҳеч қайси мантиққа тўғри келмасди. Ҳал қилувчи бир дамда улар бутунлай тормор қилинмаса, нега шунча юриб келинди, қурбонлар берилди?” Ахир, Ухудда улардан ҳам анча-мунча одам ўлди.

Абу Суфённи сикиштира бошланди:

— Қўлимизга тушганларида, илдиэлларини қуритмай туриб яна қўйиб юрганганимизнинг сабабини бизга тушунтириб бер! — дейишарди улар.

— Биз нима учун бу ерга келдик? Нима, мағлуб бўлиб орқага қайтпимизми? Уларни қўйдай бир-бир пичокдан ўтказиш имконияти қўлимизда бўлган ҳолда нега ортга қайтдик?

— Ҳали кўрасизлар, улар эртага яна куч тўплаб устимизга бостириб келишади, бошимизга бало бўлишади.

Абу Суфён бу таъналарга жавоб беришдан ожиз эди. Ўзининг катта хатога йўл қўйганини энди тушуна бошлади. Интиқом олинди, бу дарс уларга етади, деб ўйлаган эдик. Ҳолбуки, мусулмонларни охиригача тор-мор этишганида, катта хавфдан бутунлай қутулган бўлишарди.

Абу Суфённинг пешонасидан қуйилаётган терлар ичидан ўтаётган киндиқларнинг аломатлари эди. Лекин бу борада Сафвон ибн Умаййанинг фикри бошқача эди.

— Қайтиб бориб иккинчи марта тўқнашсак, ишимиз ғалаба билан тугашига мен ишонмайман, — дерди Сафвон. — Ибн Салул билан қайтиб кетиб, ҳали ҳеч жангга қўшилмаганлар қасос олишга бир тушиб кетишса...

— Нима бўларди унда?

— Бизни пишган товуқ гўштидай еб қўйишарди.

Мунозарадан ҳеч қандай натижа ҳосил бўлмади. Кеч тушиб, дам олиш пайти келди. Қолаверса, ҳамма жанг қилиб, йўл юриб чарчаган, шундай ҳолатда қайтадан Мадинага юриш имконсиз бир иш эди. Тўғри хулоса чиқариш учун энг мақбул йўл тонг оттириш.

Таъқиб

(Хамро ул-Асад сафари)

Расулulloҳ (с.а.в.) мушрикларнинг қайтиб келишидан хавотирда эдилар. Бомдод намозидан кейин Билол (р.а.):

— Расулulloҳнинг амрлари: душман таъқиб этилади! Аммо кеча жангга қатнашмаганлар бу сафарга ҳам қатнашмайди! — дея жар солиб Мадина кўчаларини айланиб чиқди.

Худди шу пайтда бир тижоратчи Расулulloҳнинг (с.а.в.) ҳузурларига келиб, ҳозиргина Маккадан қайтганини, йўлда Абу Суфённинг кўшини истироҳат учун тўхтаб, Мадинага қайта ҳужум қилиш масаласини муҳокама қилишаётганини хабар берди. Унинг бу хабари Расулulloҳнинг (с.а.в.) тўғри тахмин қилганларини исботлади. Бундан бошқа йўл йўқ эди.

Кеча жангдан қайтганлардан ҳеч ким: “Менинг урушадиган холим йўқ”, демади. Мусулмонлар дарҳол амрга итоат этиб, Расулulloҳнинг (с.а.в.) муборак туғлари остида саф тортишди.

— Ё Расулulloх, мен Ухудда қатнаша олмадим. Чунки отам менга бу ерда қолиб сингилларимга қараб туришни буюрган эдилар. Изн берсангиз, бу сафарга мен ҳам қўшилсам.

Жобир ибн Абдуллохнинг бу самимий сўзларини Расулulloх (с.а.в.) қабул қилдилар. Ухуд жангида қатнашмагани холда бу сафарга чиқишига изн берилган ягона киши Жобир эди.

Душанба куни эрталаб йўлга чиқишди. Расулulloх (с.а.в.) яна совутларини кийиб олган, фақатгина қўзлари кўриниб турар эди.

Олти юз ўттиз нафарлик қўшиннинг аксарияти ярадорлар эди. Мадинада Расулulloхнинг (с.а.в.) ўрниларига яна Абдуллох ибн Умми Мактум имом бўлиб қолди. Қўшиннинг туғи Хазрати Алининг (р.а.) қўлига берилди. Мадинадан ўн олти чақирим узоқликдаги Хамро ул-Асад деган жойга етиб келганларида, қўшинга дам берилди.

— Ана у одамни қаранглар!

Хамма сергакланиб, ишора қилинган томонга қаради. Ерда ётган бир киши бу овоздан чўчиб уйғонди ва сакраб туриб, орқасига қарамай қоча бошлади. Ярадор бўлмаган бир неча киши унинг орқасидан қувиб кетишди. Кўпдан қуён қочиб қутулмас — уни дарров тутиб олишди.

— Воҳ, воҳ, шоир Абу Аззани кўриш бахтига муяссар бўлибмиз!

— Жоним сенга фидо бўлсин, эй Осим, мени қўйиб юбор, йўлимда кетай.

— Биз келмай туриб кетсанг, бўларди. Аммо энди кетишингга рухсат йўқ, эй Абу Азза!

Абу Азза умрида ҳозиргидек хаяжонланмаган, бу қадар ўзини йўқотмаган, юраги бунчалик кин ва нафратга тўлиб тошмаган эди. Уни уйғотмасдан, шу холда ташлаб кетган маккаликларни, айниқса, Сафвон ибн Умаййа билан Жубайр ибн Мутъимни бўралаб сўқар, орқаларидан бутун бошли қўшинга етарли лаънат ёғдирар эди.

Кейинроқ ичини пушаймонлик ҳисси чулғади. Бир тийин ҳам олмасдан ҳаёти бағишланган кунларни эслади. Ундан исталгани фақат тилини тийиши эди. Айбини кечирган одамларга билатуриб хиёнат қилишнинг жазо-

сини балки бу сафар хаёти билан ўташи лозимдир? Бу балони бошига ўзи ўз кўллари билан келтирганини ўйлаган сари телбадай бўлиб колди. Юзини ғам, пушаймонлик, кўркув, газабу нафратдан пайдо бўлган бир махзунлик қоплади.

“Эй каллаварам, айбингни кечирганларга қарши қўшин тўплаш сенга қолганмиди?! Туф сенинг ақлингга ҳам, тилингга ҳам!” деб тинмай ўзига маломат килар эди.

Расулulloҳнинг (с.а.в.) хузурларига кириб келганида кўзларида қандайдир умид учкунлари порлагандай бўлди. Чунки яна аввалгидай ёлвориб, кечиримга эришиш имкони бор.

— Ё Мухаммад, мен Ухудга ўз истагим билан чиқмадим, мажбур қилишди. Бу сафар ҳам мени кечиришингни сўрайман.

Ижобий муносабат сезилмади. Энди йиғлоқи бир овозда ялинишга тушди:

— Бунинг устига ҳали вояга етмаган кизларим бор. Хўп десанг, хаётимнинг қолган қисмини уларни парваришлаш билан ўтказсам. Қасам ичиб айтаманки, бундан кейин сенга қарши бир оғиз ҳам гапирмайман!

Абу Азза тўғри сўзлади. Бундан кейин у Расули Акрамга қарши бир оғиз ҳам гапирмайди, гапира олмайди! Чунки хаёти ниҳоясига етган, ажал келиб ёқасига ёпишиб бўлган эди. Расулulloҳ (с.а.в.) унинг сўзларини охиригача тинглаб, шундай ҳукм ўқидилар:

— Валлоҳи, энди юзларингни Маккага сурмайсан. Мухаммадни яна бир марта ҳам алдадим, деб ҳам айтолмайсан. Мўмин бир масалада икки мартаба алданмайди...

Кечани шу ерда ўтказадиган бўлишди. Расулulloҳ (с.а.в.) ўтин йиғиб келишни буюрдилар. Бир неча жойда ўт ёқилди. Бундан мақсад, қатта бир қўшин келяпти, деган фикр уйғотиш ва мушрикларнинг кўзини кўрқитиш эди.

* * *

Хузоа қабиласидан Маъбад исмли бир киши Маккага кетаётиб, йўлда мусулмонлар қўшинига дуч келди. Расулulloҳга (с.а.в.) яқинлашиб салом берди ва кўнгил сўради. Хузоа қабиласи мусулмонликни қабул қилмаган, Маъбад ҳам Исломга кирмаган эди. Шундай бўлса-да, Расулulloҳни хурмат қилишар, севиб ардоқлашар эди.

Бир неча дақиқа ўтириб суҳбатлашди, кейин хайрлашиб, яна йўлида давом этди. Равҳо деб аталган мавзеда Абу Суфёнга дуч келди. Абу Суфён унинг мусулмон эмаслигини биларди.

— Бизга қандай хабаринг бор, эй Маъбад?

Маъбад жиддий оҳангда:

— Хабарим сизни мамнун қилмаслиги мумкин, эй Қурайшнинг улуғи! — деди.

— Хўш, нима гап экан?

— Муҳаммад Мадинадан катта қўшин билан йўлга чиққан. Мағлубиятнинг аламини олиш ва темирни қизиғида босиш мақсадида бутун Ясриб халки қўлни-қўлга бериб курашга отланишган. Бу гап уларга бас келишингизга ишонмайман.

— Нималар деяётганингни биласанми ўзинг, эй Маъбад? Биз уларни тавбаларига таянгириб келяпмиз-ку, хабаринг йўқми?

— Сиз бутун Ясриб халки Ухудда бўлди, деб ўзингизни овуятпсиз. Аммо ҳақиқатда бундай эмас ва тез орада буни билиб оласиз.

— Улар ҳозир қаерда?

— Аниқ бир нима деёлмайман. Мен уларни Ҳамро ул-Асадда кўрдим. Менга шундай туюляптики, сиз бу ердан кетмай уларнинг отлари кўзингизга кўриниб қолиши мумкин, — деди-да, улар билан хайрлашди.

Шу аснода Мадина сари кетаётган кичик бир қарвон Равҳога етиб келган эди. Абу Суфён қарвондагилардан:

— Қаякка кетапсизлар? — деб сўради.

— Ясрибга, яъни, Мадинага кетяпмиз, — деган жавоб беришди.

— Қандай юмуш билан?

— Озиқ-овқат излаб.

— Сизларга бир таклифим бор.

— Қандай таклиф экан, эй қурайшлик?

— Менинг гапларимни Муҳаммадга етказсаларингиз, эвазига Укозга келганларингизда туяларингизга майиз ортиб юбораман. Таклифим маъқулми?

— Албатта, бундай таклифга йўқ деб бўлармиди!

— Ундай бўлса, Муҳаммадга учраб: “Абу Суфённи кўрдик. Улар яна устларингизга бостириб келиб, сизларни қиличдан ўтказмоқчи”, деб айтишлар.

— Кейин-чи?

— Бор гап шу, холос. Бу ишни бажарсаларингиз, бўлди.

Кавондагилар хурсанд бўлиб, бир-бирларига қаран-ди. Бир оғиз гапни етказишдан осонроқ иш борми? Ўзла-ри ҳам ўша ёққа кетишаётган бўлса.

— Маъқул, эй Абу Суфён, сўзингни Муҳаммадга ет-казишимизга ишончинг комил бўлсин.

— Сизлар ҳам қопларингиз майизга тўлишидан шуб-халанманглар. Унутманглар, Укозда учрашамиз.

Ахду паймон қилишиб, қарвон Мадинага йўл олди.

Абу Суфён аъёнларга юзланиб:

— Сизлар қандай фикрдасизлар? — деб сўради.

Биринчи бўлиб Сафвон ибн Умаййа сўз бошлади:

— Мен Маккага кетиш тарафдориман. Мусулмонлар-дан ўчимизни олиб, уларнинг таъзирларини бердик. Маъ-бад айтган гаплар рост бўлса, иш нима билан тугашини ҳеч ким билмайди. Маккага мағлублар бўлиб кириб боришни истамайман.

Абу Суфён Сафвоннинг сўзини маъқуллаб:

— Мен ҳам шу фикрдаман, эй Умаййа ўғли, — деди ва овозини яна ҳам баландлатиб давом этди: — Дарҳол йўлга чиқамиз, вақтни бой бермай, кетишга тайёргарлик кўрилсин.

— Абу Суфён, лекин...

Абу Суфён кўшин ичидан кимнингдир бошлаб улгур-маган сўзини бўлиб, катъий оҳангда шундай деди:

— Аммо-лекини йўқ. Сизлар эришган ғалабамизни писанд қилмаянсизлар. Қўлга киритилган бундай ша-рафни бой беришга қаршиман. Қани, кетдик.

Кўшин Макка сари жилди. Уҳуд жангидан, умуман олганда, ҳамманинг кўнгли тўлган эди. Шу билан бирга, ғалаба уларга қиммагга тушди. Уҳудда қўплаб макка-ликларнинг жасадлари қолди. Ўғли ва эридан кетма-кет жудо бўлган Сулофа ҳамон тишларини ёғирлатиб, “Ҳали мендан кўрадиганингни кўрасан, Осим!” деб ғўлди-раб борарди. Ғалабага эришилган бўлса ҳам, кадрдонла-рини тупроққа бериб қайтиш оғир эди.

Абу Суфённинг эса, қувончи ичига сиғмайди. Бадр жангида йўқотган қариндошлари учун мотам либосини кийган хотини Ҳинд бир йилдан бери уни яқинига йўлат-масди. Мана энди қасос олиниб, хотини мотам либосини ечадиган бўлди. У яна хотини билан бирга бўлишини ўйлаб, каттиқ хаяжонга чулғанди.

Кўшин шеър ва рақслар жўрлигида Маккага тобора яқинлашарди. Шеърлари курайшликларнинг қахрамонларча курашиб, мусулмонларни Ухуд тоғи этакларида мағлуб ва паришон ҳолда ташлаб келаётганлари ҳақида эди. Айниқса, довул чалиб кўшиқ айтаётган, ора-сира чир айланиб рақс тушаётган хотинларнинг шодлиги чексиз эди. Шаҳидларнинг баданларидан кесиб бўйинларига тақиб олган парчалар бадбўй хид чиқара бошлагани ҳам уларнинг таъбини бузмасди. Ҳатто улар бўйинларидаги эт парчаларини бир-бирларига кўрсатиб мақтанишар, фалончиникдан кесиб олдим, деб кўз-кўз қилишар эди.

Умидсиз бир ярадор

Кўшин сафида бораётганлар ичида ғалаба нашидасидан ҳеч ҳам баҳра ололмаган бирдан-бир киши Убай ибн Халаф эди. У ора-сира қаттиқ ух тортиб кўяр, “Мен бу ярадан қутулмайман”, дейишдан тинмасди. Унинг бу ҳолатини кўрган ҳамроҳлари мазах қилиб устидан кулишар, бўйнидаги салгина тилиниб кетган аҳамиятсиз ярасига караб, бир-бирларига гап отишар эди:

— Воҳ-воҳ, жуда ёмон ярадор бўлибди...

— Убайнинг ўрнида бошқа одам бўлганида фиғони фалакка чиқарди. Чилаб туришига қойилман.

Убай ҳақиқатдан ҳам азоб чекаётган эди. Ҳамроҳларининг захархандалари эса, ярасига туз сепгандек таъсир қиларди.

— Сизлар мени масхара қиляпсизлар.

— Йўқ, нега энди масхара қилар эканмиз. Шундай яра билан қандай тирик юрганингга хайронмиз, холос.

— Лот ҳаққи, қасам ичиб айтаманки, Муҳаммад сени адо қилибди, эй Убай. Ярага қаранглар, яра эмас бу, нақ ўлим чуқури!

Аммо Убай ҳақли эди. Унинг ичида бир кўрқув яширинган. Тўғрисўзлиги учун “Амин” деб ном чиқарган бир киши “Сени ўлдираман”, деб айтдими, унинг сўзини назар-писанд қилмаслик мумкин эмас.

Йўл юрган сари Убайнинг вужудидаги оғрик кучайиб, ахири ерга йиқилиб ётиб қолди. Энди ўзини ҳеч ким кўтариб кетмаслигини, бу қумликда абадий қолиб кетишини сезди.

Қулоклари шанғиллаб, хаёлида фақатгина “Сени мен

ўлдираман, эй Убай!" деган нидо айланарди. Қўллари билан кулоқларини қаттиқ сиқса ҳам, бари бир шу сўзлар эшитилаверар, ваҳимадан ичию таши дир-дир титрар эди.

Хамроҳлари унинг ҳазиллашмаганига, дарди чиндан ҳам жиддий эканига ниҳоят ишонч ҳосил қилишган, лекин унга ёрдам беришдан ожизликларини ҳам тушуна бошлашган эди.

— "Қани айт-чи, чириган шу суякка ким ҳаёт бера олади?" — деб масҳара қилгани эсига тушди.

Убайни ҳаммадан ҳам даҳшатга солган нарса бу саволга олган жавоби эди:

— "Уларга Оллоҳ ҳаёт беради ва Оллоҳ сени жаҳаннамга тикади!"

Ҳамиша тўғри сўзлаган бу муборак инсоннинг жавобидан даҳшатга тушмасдан иложи йўқ.

Тўсатдан кўзлари олайди, қиёфаси кўркинчли тус олди. Унга қараб турганлар лолу хайрон эдилар.

— Сенга нима бўляпти, эй Убай?

— Ох, жоним...

Убай бир нималар демоқчи бўлиб ўзини мажбурлади, лекин кучи етмади. Энди орқага қайтиш мумкин бўлмаган бир йўлга кирган ва бу йўлнинг охири, содик Зотнинг хабари ила, жаҳаннамга туташган эди. Унинг кўзига даҳшатли мавжудотлар кўрина бошлади. Таърифига тил ожиз бу мавжудотлар уни чамбардай ўраб олаётгандай, бу чамбар борган сари торая бошлади... Ўлим фармони билан келган малаклар унинг ифлос руҳини орқасига уриб-уриб чиқариб олиб кетишди. Ерда эса, нафас олмай ётган жасад қолди. Шу дамгача ҳеч нарсани тушунмай қараб турган хамроҳлари энди ҳамма нарсага тушуниб етишди ва Убайнинг лопини кумга кўмиб, яна йўлларида давом этишди.

Унинг ўлими деярли ҳеч кимни қайғуга солмади. Бир чолнинг ўлими қолиблик нашъаси суришларига ҳалақит қилсинми? Қолаверса, Ухудда қанча-қанча навкирон йигитларни тупроққа берган маккаликлар учун унинг ўлими ҳеч нарса эмас.

Қўшин Маккага яқинлашганида, Ҳазрати Ҳамзанинг (р.а.) қотили Ваҳшийга жарчилик вазифаси топширилиб, йўлга чиқарилди.

* * *

Расулulloҳ (с.а.в.) Ҳамро ул-Асаддан чиққанларида бир карвонга дуч келдилар. Карвондан бир киши ажралиб, хузуруларига келди ва Равҳода Абу Суфёнга дуч келишганини айтди, сўнг унинг хабарини қандай бўлса, шу ҳолича етказди. Буни эшитиб Расулulloҳ (с.а.в.):

— Ҳасбуналлоҳ ва неъмал вакил*, — деб қўйдилар.

Орадан кўп вақт ўтмай, Макка қўшини йўлида давом этгани ҳақида хабар келди. Расулulloҳ (с.а.в.) ҳам қўшинларига Мадинага қайтишни буюрдилар.

Иккинчи жанг рўй бермади, аммо шу ҳолатда ҳам мусулмонлар мушриклардан қўчимасликлари исбот этилди.

* * *

Ухуд жанги пайтида бир неча ҳамроҳи билан бирга жанг майдонини ташлаб чиқиб кетган Усмон ибн Аффон уч кун Жалъоб тоғида турди, кейин Мадинага қайтиб келди. У Расулulloҳ (с.а.в.) Ҳамро ул-Асад сафаридан қайтганларидан сўнг хузуруларига кириб, кечирим сўради. Набийи Акрам жанобимиз унга оғир сўз айтмади-лар, фақатгина:

— Сиз тоғнинг этагини тутиб узоқлашдингиз, — деб қўйдилар, холос.

"Қочганингизни кўрдим: кетдингиз, лекин қайтиб келмадингиз", деганлари эди бу.

Хосиятсиз меҳмон

Ухудда мушриклар биринчи зарбага учрашлари билан жангни ташлаб қочган Муовийа ибн Муғийра ўзига тинч бир жойни топиб олиб ётди. Тезда уйкуга ҳам кетди. Уйғонганида эса... Жанг тугабди, мушриклар Маккага кетиб қолишибди ҳам. Бир-икки кун ўнг-сўлда тентираб юрди. Кейин Мадинага келди. Сўраб-сўраб Усмон ибн Аффоннинг уйини топди ва эшигини тақиллатди. Эшикни Умму Гулсум очди.

— Усмон ибн Аффонни излаяпман.

— Уйда йўқлар.

— Уни кўрмасдан кетолмайман, қарзим бор эди.

Усмонни топиб келишди. Муовийага кўзи тушган Усмоннинг таъби хира тортиди.

* "Оллоҳ бизга етар, У канчалар яхши вакилдир"

— Яхши иш қилмадинг келиб, эй Муовийа, кайтиб кетсанг, хурсанд бўлардим. Нима қиласан, ўзингни ҳам, мени ҳам балога қолдириб, — деди Усмон (р.а.).

— Хўш, сен мени химоя қилмасанг, ким химоя қилади?

Шу дамгача овозини ҳам ўринсиз баландлатмаган Усмондай бир киши уни қўлидан тутиб: “Йўқол бу ердан! Ухудга кел, бизни бу ҳолга тушир, деб сени чақирганмидик?!” дея олармиди ҳеч.

Ноилож уни уйига киргизди. Ҳолбуки, Мадинада ярасидан қон оқаётган мужоҳидларнинг сони юзлаб эди.

Бомдод намозидан кейин Расулуллоҳ (с.а.в.):

— Муовийа ибн Муғйра бу кеча Мадинада тунаган, уни кидириб топинглар, — дедилар.

Ҳамма уни кидиришга тушди. Лекин ҳеч қаердан дарак бўлмади. Муовийа Ҳазрати Пайғамбарга икки марта куёв бўлиб, “Зиннурайн” номини олган Усмон ибн Аффондай бир кишининг уйида яшириниб ётганини ким ҳам хаёлига келтирарди. Шу боисдан унинг уйи кидиришга ҳожат бўлмаган уйлар сирасига киритилди. Аммо шундай бўлса ҳам, Усмон (р.а.) хавотирда эди. Расулуллоҳ (с.а.в.): “Муовийа Усмоннинг уйида яшириниб ётибди”, десалар борми? Яхшиси, бунинг бир иложини қилиш керак. Шу хаёл билан Усмон (р.а.) ўзи масжидга келиб Расулуллоҳнинг хузурларида тиз чўкди:

— Эй Аллоҳнинг Пайғамбари, Муовийа менинг уйимда. Уни мен яшириб, паноҳ бердим.

Усмон Расулуллоҳнинг: “Яхши, эй Усмон, сен паноҳ берганга биз ҳам паноҳ бердик”, дейишларини кутган эди. Лекин ундай дейилмади.

Расулуллоҳнинг (с.а.в.): “Сен Ухуддан қочиб кетганинг етмагандек, яна қандай қилиб бизнинг душманимизни яширасан?!” дейишларини кутганлар ҳам бўлди. Лекин бундай ҳам демадилар. Воқеа ёқмагани очиқ эди. Зотан, Ухуд фалокатини келтирганларга бошпаноҳ бериш хуш ёқадиган иш эмасди.

Усмон (р.а.) ёлворар, Расулуллоҳ (с.а.в.) жим турар эдилар. Ниҳоят:

— Уч кун ичида Мадинадан чиқиб кетиши шарти билан... — дедилар ва Усмоннинг илтижоларини истамайгина қабул қилдилар.

Усмон (р.а.) чуқур нафас олди. Атрофда турганлар Расулуллоҳни бундай қарорга келишга мажбур этган ялинчоқликдан мамнун бўлишмади. Лекин шундай бўлса

хам, Муовийа Мадинада уч кунгача бемалол айланиб юриши мумкин эди.

Вазият Муовийага тушунтирилди. Уч кунгача Усмоннинг уйида меҳмон бўлиши, аммо тўртинчи куни Мадинада кўринса, ўлдирилиши айтилди.

* * *

Мадина мотамхонага айланган эди. Деярли хар бир уйдан дод-фарёд эшитилиб турарди. Бу ҳолни кўрган Расулulloх (с.а.в.) кадрдон амакиларини яна бир бор эслаб, қалблари ўртанган ҳолда:

— Фақат Хамза учун ҳеч ким йиғламайди, — дедилар.

Ўша куни окшом пайти эшитилган йиғи овози Хазрати Пайғамбарнинг эътиборларини тортди. “Оллох ва Расулининг арслони, шаҳидларнинг улуғи” деган овозлар келди. Ташқарига чиқиб, масжид эшигида йиғлаётган хотинларга кўзлари тушди. Кейин:

— Энди уйлариңизга қайтинг. Оллох сизлардан рози бўлсин, сизлар вазифалариңизни бажардилариңиз, — дея марҳамат қилдилар.

Расули Акрамдан дуо олган бу аёллар Саъд ибн Муоз, Усайд ибн Ҳувайр, Саъд ибн Убоданинг хотинлари эди.

Меҳмоннинг кетгиси йўқ

Муовийага ажал ўқи отиб бўлинган эди. У ўзига берилган муҳлат ичида Мадинада тентираб юрди. Аммо тўртинчи куни бутун борлиғини ваҳима қоплади. Ўзини ўзи ўлимга тутиб бераётганини сезиб турарди. Қолаверса, Расулulloх (с.а.в.) ҳамроҳларига: “Муовийани фалон жойдан топасизлар”, деб айтган ва, агар топилса, ўлдиришни буюрган эдилар. Аммор билан Зайд ибн Хориса ўзларига юклатилган бу топшириқни эшитиб, дарҳол ўринларидан туришди ва айтилган томонга йўл олишди.

— Ҳаёт дафтариңгни ёнадиған пайт келди, эй Оллохнинг душмани!

Қўқис айтилган бу сўздан Муовийа бир сапчиб тушди. Орқасига ўгирилиб, ўзига қараб турган икки кишини кўрди.

— Мен энди йўлга чиқмоқчи эдим, — деди.

— Уч кундан бери кетмай нима қилдинг?

Муовийа лом-мим дея олмади. Ортиқча сўзга ҳожат йўқ, тақдирдан қочиб бўлмас эди. Ҳавога даст кўтарил-

ган қилич унинг хаётига нуқта қўйди. Муовийа бу ерга кон тўкиш мақсадида келган эди ва ўзининг қони тўкилди.

Икки шерик вазифасини бажаргач, қайтиб кетишди.

Буюк Мавлонинг Уҳудга берган қийматлари

Энди Уҳуд жанги хақида умумий бир хулоса чиқариш мумкин эди. Жаброил, алайҳиссалом, Оллоҳ таолодан Пайғамбарга (с.а.в.) ваҳий келтирди. Қуръони каримнинг навбатдаги оятлари Расулulloҳнинг қалбларига куйила бошлади:

“Агар (энди Уҳудда) сизларга жароҳат етган бўлса, (Бадр жангида) у қавмга ҳам худди шундай жароҳат етган. (Токи ибрат бўлсин, деб) ва Оллоҳ хақиқий иймон келтирган кишиларни билиши ҳамда ораларингдан шахидларни саралаб олиши учун бу кунларни (яъни, ғалаба ва мағлубият кунларини) одамлар орасида айлантириб туради” (Ол-и Имрон, 140—141, мазмуни).

Уҳуд жанги хақида шу тариқа умумий бир хулоса билдирилгандан кейин, мўминларга мурожаат қилинди:

“(Эй мўминлар,) ёки Оллоҳ сизларнинг ичингиздан ким ҳақ йўлда курашган-у, ким сабр-тоқат қилганини мутлақо билмай туриб, жаннатга кирамиз, деб ўйладингизми?! Ўлимга рўбарў бўлишингиздан илгари уни орзу қилар эдингиз. Мана, энди (Уҳудда) уни кўзингиз билан кўриб турибсиз. Мухаммад фақат бир Пайғамбар, холос. Ундан илгари ҳам пайғамбарлар ўтгандир. Бас, агар у вафот қилса ёки ўлдирилса, кетингизга (куфрга) қайтиб кетасизми?! Унда ким кетига қайтиб кетса, Оллоҳга бирон зиён етказма. Оллоҳ эса (йўлларида қайтмай) шукр қилгувчи бандаларини муносиб мукофотлайди” (Ол-и Имрон, 142—144, мазмуни).

Дарҳақиқат, Уҳуд мўминлар учун том маънода катта имтиҳон бўлган эди. Бу имтиҳонда фазилат чўққисига эришганлар ҳам, ундан насибасини ололмаганлар ҳам бўлди. Мазкур оятлар уларнинг барчасига бир хилда тааллуқли эди. Бу оятларни эшитганлар Абдуллоҳ ибн Жаҳшни, Мусъаб ибн Умайрни, Саъд ибн Робийни, Анас ибн Надрни, Ҳамза ибн Абдулмутталибни кўргандай бўлишди. Улар Оллоҳ йўлида жиход қилиб, сабр ва матонат кўрсатишга энг ёрқин ўрнак эди. Абу Дужона, Али ибн Абу Толиб, Саъд ибн Абу Вакқос, Талха ибн Убайдуллоҳ, Зубайр ибн Аввомлр хақиқатда тирик

кахрамонлар эдилар. Ҳамма уларга ҳавас қиларди, уларга ўхшашга интиларди.

Расулulloҳни (с.а.в.) ўлди деб ўйлаб, жанг майдонини ташлаб кетганларнинг бошлари эгилиб қолди.

“Жасадларимиз устига қушлар қўнганини кўрсангиз ҳам, мендан буйруқ келмагунича шу жойдан кимирламанглар!” деган амрни олганларига қарамай, жойларини ташлаб кетиб, мағлубиятга сабабчи бўлганлар қайғу билан эсга олинди.

Жанг майдонини ташлаб, Мадинага йўл олган ёки тоғларга чиқиб кетганлар қилмишларидан минг-минг пуншаймон бўлишди.

Оллоҳ таоло нозил қилган оятлар такрор-такрор ўқишиб, ҳар ким ўзига сабоқ олиши лозим эди.

“Ҳар бир жон фақат Оллоҳнинг изни билан ва аниқ белгилаб қўйилган муддатда ўлади. Ким дунё савобини истаса, унга ўша истаган нарсасини берурмиз. Ким охираат савобини истаса, унга-да истаган нарсасини берурмиз. Ва шукр қилгувчиларни муносиб мукофотлаймиз. Қанчадан-қанча пайғамбарлар ўтганки, улар билан биргаликда кўпдан-кўп художўйлар жанг қилишган. Ҳамда Оллоҳ йўлида ўзларига етган машаққатлар сабабли сусткашлик — заифлик қилишмаган ва (душманларига) бўйин эгишмаган. Оллоҳ мана шундай сабр қилгувчиларни севади. Уларнинг айтган гаплари фақат шундан иборат эди: “Парвардигоро, гуноҳларимизни ва ишларимиздаги хато-ларимизни мағфират айла, қадамларимизни собит қил ва бу кофир қавм устига Ўзинг бизни ғолиб қил!” Бас, Оллоҳ уларга — ҳам бу дунё савобини ва ҳам охираатдаги гўзал ажрни ато қилди. Оллоҳ чиройли амал қилгувчиларни севади” (Ол-и Имрон, 145 — 148, мазмуни).

“Оллоҳ ўз ваъдасининг устидан чиқди — сизлар Унинг изни билан кофирларни қира бошладингиз. То сусткашлик қилиб, (Пайғамбарнинг) амру фармонлари борасида талашиб-тортишган ва Оллоҳ сизлар яхши кўрган нарса (ғалаба)ни кўзингизга кўрсатиб қўйганидан кейин Пайғамбарнинг амридан бош тортган пайтингизгача (бу устунлик давом этди). Орангизда дунё истаган кишилар ҳам бор эди. Сўнгра сизларни имтиҳон қилиш учун уларнинг (устидан ғолибликни олиб, мағлубият томонга) буриб юборди. Энди гуноҳларингизни афв қилди. Оллоҳ иймон эгаларига фазлу марҳамат соҳиби бўлган зотдир. (Эй мўминлар,) ҳеч кимга бокмай (майдондан) чиқиб кетган пайтингизни эсланг! Холбуки, Пай-

ғамбар ортингиздан сизларни чорламоқда эди. Бас, сизлардан (ғалаба, ўлжа) нарсаларга ва сизларга етган (снгилиш, қурбонлар) нарсаларга маҳзун бўлмасликларингиз учун Оллох сизларга ғам устига ғам берди. Оллох қиладётган амалларингиздан хабардордир". (Ол-и Имрон, 152—153, мазмуни).

Ухуд жангининг эртасигаёқ Расулulloҳнинг (с.а.в.) даъватларига бўйсуниб, Ҳамро ул-Асад сафарига чиққан ва яраларидан қон томиб турганига қарамай, сабр-бардош кўрсатган мард ўғлонлар у ердан Оллох ва Расулининг ризосига ноил бўлган ҳолда қайтишди. Улар ҳақида келган оятларда Ҳақ таоло шундай марҳамат қилади:

"Уларнинг орасидаги чиройли итоат қилган ва Оллоҳдан кўрққан зотлар учун улуғ ажр-мукофотлар бордир. Ундай зотларга айрим кимсалар: "Қурайш одамлари сизларга қарши (саноксиз лашкар) тўплаган, кўрқингиз!" деганларида, бу гап уларнинг иймонларини зиёда қилди ва: "Бизга ёлғиз Оллоҳнинг Ўзи кифоя. У зот энг яхши ишончли вакилдир!" дедилар. Бас, у юришдан бирон нохушлик етмай, Оллоҳнинг неъмат ва фазли билан қайтдилар. Улар Оллоҳнинг ризолигини истадилар. Оллох эса улуғ фазлу марҳамат соҳибидир" (Ол-и Имрон, 172—174, мазмуни).

Мунофиқ бир "қахрамон"

Ухуд жангида ярадор бўлганлар бир-бир зиёрат қилиниб, ўлим тўшагида ётганлар шаҳидлик мартабаси билан муборакбод этиладётган кунлар эди.

Жангга бормай, Мадинада юрганида хотинларнинг маломатига қолган, аччик гапларга чидай олмай, қурол кўтариб Ухудга отланган ва қахрамонларча жанг қилган Кузмон ҳам оғир ярадор бўлди. Уйига келганлар уни кўриб, узоқ яшай олмаслигини тушунишди.

— Эй Кузмон, сени табриклаймиз! Ўша куни душман ахволини танг қилганингга Оллох хузурида биз шохидмиз. Жаннат сафари муборак бўлсин!

Кузмон бошини тебратиб, эътироз билдирди:

— Нима билан табриклаб, қандай хушхабар ҳақида гапиряписизлар? Мен фақат ўз қавмимнинг шарафи учун жанг қилдим. Шу нарса бўлмаганида, жанг қилмасдим.

Бу гап зиёратга келганларга оғир ботди. Таҳсинга лойиқ хизмат қилган бу одамнинг айтган сўзлари кишини қайғуга солиб қўяр, бу сўзлар қаршисида ҳатто йиғ-

лаш ҳам озлик қилар эди. Ахир, мушрикларнинг қанчадан-қанчасини ер тишлатган Абу Дужона қандай тақдирланса, Али ибн Абу Толиб қандай табрикланиши керак бўлса, Кузмон ҳам шундай тақдир ва табрикка лойик эди. Аммо, афсуски, у ўзининг дин йўлида келиб, Оллох ризоси учун жанг қилмаганини ва бу ишдан охиратда ажр-мукофот умид этмаслигини очик айтиб турибди!

Зиёратчилар унинг олдидан кўнгиллари хира бўлиб, ғамгин холда чиқишди. Ораларидан бир киши шерикларига савол берди:

— Наҳотки эслай олмаётган бўлсаларингиз?!

— Нимани? — деб сўрашди улар.

— Расулulloхнинг: “Бу одам дўзахийдир!” деганларини.

* * *

Зиёратчилар кетганидан кейин Кузмоннинг дарди яна ҳам оғирлашди. Энди тузалмаслигига, шу аҳволда ўлиб кетишига ақли етган эди. Ортикча қийналиб, азоб чекишнинг маъноси йўқ, барибир ўламан, деган ўй билан қўлини ўқ тўрвасига узатди. Илинган бир ўқни олиб, ўткир тиғини билагига қўйиб, бор кучи билан вужудига ботирди. Жон аччиғида орқага тисарилди. Кўзлари олаийиб, қон отилиб чиқаётган қўлига қаради. Лаблари ўхшовсиз тиржайгандай бўлди...

Билагидан оқаётган қон озайган сари унинг хаёт билан алоқаси узилиб борар эди. Ниҳоят, юзидаги этлар учишдан тўхтаб, чиқарган нафаси ўпкасига қайтмай, тинчиди. Ундан қонга беланган совук бир жасад қолди.

Шу тарика “қавм ва қабиласи учун қахрамонларча жанг қилган йигит” унвонини қўлга киритиб, мақсадига эришган Кузмон, иймон нуридан бебаҳра қолиб, шаҳидлик мартабасини инкор қилган, Расулulloхнинг (с.а.в.) тасдиқ этишлари саодатидан ўзини махрум этган эди. Орадан юз йиллар ўтар, хадис китобларида унинг шон ва шараф йўлида қахрамонлик кўрсатгани, аммо буни Оллох ризосини ўйлаб қилмагани ҳақида хабарлар ёзилгуси.

Кузмон ҳақидаги гаплар Расулulloхга (с.а.в.) етказилганида, “Оллоху акбар! Мен Оллохнинг Пайғамбариман, бу ҳақиқатга шоҳидман!” дедилар.

Шундан кейин Билол ўрнидан туриб, баланд овоз билан шундай деди:

— Жаннатга фақатгина Ислom динини қабул қилиб,

иймон келтирганлар киради. Оллоҳ таоло бу динга гуноҳкор кишининг қўли билан бўлса ҳам қувват бергайдир. Буни Пайғамбаримиз айтдилар!

* * *

Язид ибн Хотибнинг зиёратига келганлар уни ўлим тўшагида кўришди. У Роббининг хузурига боришга тайёрланарди, сўнгги нафаси қолган эди.

— Жаннат сафари муборак, эй Язид! — деб кўнгил сўрашди.

Балки Язид бу сўзни эшита олмагандир! Лекин бошида турган отаси Хотиб жаҳл билан:

— Жаннат деганингиз нима ўзи?! Бир кўкарган боғча холосми?! Валлох, ўғлимни алдадингиз, унинг хаётига зомин бўлдингиз, — деди.

Хотибнинг бундай муомаласи унинг иймон нуридан бенасиб қолганини билдирарди. Зиёратчилар бу ердан ҳам ғамгин ҳолда чиқиб кетишди.

* * *

Расулуллоҳ (с.а.в.) Хузайфани ёнларига чақирдилар. Жангда бир хато туфайли ўлдирилган отаси учун фидя бердилар. Аммо Хузайфа ўзига берилган у нарсалардан ҳеч бирини олиб қолмади, садақа қилиб тарқатди.

Бир куни Расулуллоҳ (с.а.в.) Жобир ибн Абдуллоҳни кўриб қолдилар. У жуда ҳам ғамгин эди. Ҳамон шаҳид бўлган отасини унутолмаган эди.

— Сени маҳзун кўряшман, эй Жобир.

— Эй Оллоҳнинг Расули, биласиз, отам ўлдирилди. Қарамоғимда сингилларим бор. Бунинг устига, отамнинг кизлари ҳам менинг бўйнимда қолган.

— Оллоҳ таоло билан отанг ўртасида ҳеч қандай пардасиз — очик бўлиб ўтган суҳбат хақида хабар беришимни истайсанми?

— Истайман, эй Расулуллоҳ!

— Оллоҳ таоло шундай деди: “Эй бандам, тила тилагингни, бажо келтирай”. “Оллоҳим, сендан тилагим, мени яна дунёга қайтар. Сенинг йўлингда иккинчи марта шахид бўлишни хоҳлайман”. “Шу қарорим қатъийки, ўлганлар бошқа қайтмайдилар!”. “Роббим, ундай бўлса, орқамда қолганларга холимдан хабар бер! Шундан сўнг, Оллоҳ таоло ушбу ояти карималарни нозил қилди:

“Оллоҳ йўлидаги жангда ўлдирилган зотларни ҳаргиз ўликлар, деб ўйламанг! Йўқ, улар тириклардир! У зотлар Оллоҳ Ўз фазлу қарами билан берган неъмат-

лардан хушнуд ҳолларида баҳраманд бўлмоқдалар ва хали ортларидан етиб келмаган биродарларига ҳеч қандай хавфу хатар йўқлиги ва ғамгин бўлмасликлари ҳақида хушхабар бермоқдалар. Улар Оллоҳ томонидан бўлган неъмат ва фазлу қарам ҳақида ҳамда ўзларига жароҳат етганидан кейин ҳам Оллоҳ ва Расулига бўйсунган мўминларнинг ажр-мукофотини Оллоҳ зое қилмаслиги ҳақида хушхабар берадилар” (Ол-и Имрон, 169 – 171).

Маккага хушхабар

Ухуд жангидаги илк зарбаданок баъзи мушриклар Маккага қараб қочган эди. Шу бондан, бу ерга биринчи бўлиб, Макка кўшини мағлубиятга учради, деган хабар етиб келди.

Бадр жангида бир ҳовуч кишидан енгилган кўшининг иккинчи марта ҳам енгилиши табиий. Аммо бу сарфар ғалабага ишончлари жуда катта эди. Бунинг устига, аввалгидан бир неча баробар устун куч билан бостириб боришган. Бу галги жангдан фақатгина ғалаба ҳақида хушхабар кутилаётган эди.

Макка аҳли иккиланиш ичида қолди. Ҳеч ким мағлубият ҳақидаги хабарга ишонгиси келмасди. Икки кундан кейин Ҳажун қабристонини бошида бир одам кўринди. У тепаликка чиқиб:

— Бу ёққа келинглари, эй Қурайш! Йиғилинглари, эй Қурайш! — деб бақира бошлади.

Ҳамма тепалик сари югурди. Бақираётган Ваҳший эди.

— Хушхабар! Муҳаммад ва шерикларининг бошига кулфатлар ёғдирдик, уларни қиличдан ўтказдик. Бундай мағлубиятни умрларида кўришмаган! — деди у.

— Гагинг ростми, эй Ваҳший! Биз сизларни мағлуб бўлди, деб эшитган эдик.

Қора қул ваҳшиёна нигоҳ билан йиғилганларга бир-бир қараб чиқди:

— Гапларимга кўл ўтмай ишонасизлар, ҳадемай улар келишади.

Оломон тарқалди. Ваҳший пастга тушиб, бир чеккада турган одамга яқинлашди. Бу одам ўзининг эгаси Жубайр ибн Муътнм эди.

— Энди бўлган воқеани менга бир бошдан гапириб бер, эй Ваҳший. Фақат бор гапни гапир.

Демак, у бояги гапларга ишонмаган экан.

— Лот ва Уззо ҳаққи қасам ичиб айтаманки, халққа айтганларимнинг ҳаммаси тўғри.

— Яъни, чиндан ҳам сизлар ғолиб келдингизлар, сен Ҳамзани ўлдирдинг, шундайми?

— Албатта.

— Қани, ўтир, қандай ўлдирганингни менга сўзлаб бер.

Ваҳший бўлган воқеани гапириб берди.

— Бадр кунидан бери ичимни ёқиб-куйдирган оташни сўндирдинг. Мен берган сўзимда тураман. Шу ондан эътиборан сен озод бўлдинг. Яна алоҳида мукофот ҳам оласан, — деди Жубайр.

Тез орада қўшин Маккага кириб келди. Хотинлар довул чалиб, қўшиқ айтишиб, қўлларига, бўйинларига тақиб олган тақинчоқларини кўз-кўз қилиб юриб келишарди. Абу Суфён уйига киришдан олдин Хубал бутининг пойига бориб тиз чўкди ва шукроналарини билдирди.

Энди улар Бадр жангидан буён ўзларига ҳаром қилиб олган атир сепиш, ювиниш ва завжалари билан қўшилиш каби имконларни қайтадан қўлга киритишган эди.

Мерос кимга тегишли?

Мадина.

Ухуд жангида бир қанча мусулмон шаҳид бўлиб, уларнинг оилаларидаги ҳаёт мароми ўзгарди. Хотинлари тул, болалари етим қолди. Шаҳидларнинг мол-мулки у кунгача давом этиб келаётган жоҳилият одатларига биннон меросхўрларига ўтди.

Набийин Акрам (с.а.в.) жорий этган биродарлик низоми мерос бобида ҳам амал қилиб, биродарлар бошқа меросхўрлардан ҳақдорроқ саналишар эди.

Аммо бу низом узоқ давом этмади. Бадр жангидан кейин нозил бўлган оятларда Оллоҳ таоло: “Қариндош бўлганлар Оллоҳнинг Китобида бир-бирларига бошқалардан ҳам кўра яқинроқ ва лойикрокдирлар” дея марҳамат қилди. Бу оят муҳожирлар билан ансорлар ўртасидаги биродарлик туйғуларини задаламаган ҳолда уларнинг бир-бирларига меросхўр бўлишларинигина бекор қилган эди.

Жангда шаҳид бўлган Саъд ибн Рабиънинг орқасида хотини билан икки боласи қолган, иккаласи ҳам қиз эди. Жоҳилият одатларига кўра, Саъднинг укаси келиб, мол-

мулкени эгаллаб олди, кизларини, оиласини меросдан махрум колдирди.

Тул хотиннинг бошқа даромади бўлмай, болаларининг оч қолиши муқаррар эди. Бир куни у икки қизини олиб, масжид томон равона бўлди.

— Ё Набийаллоҳ, шу бечоралар Саъднинг етимлари. У шаҳид бўлиб, Оллохнинг раҳматига эришди, лекин булар паришон колди. Саъднинг мол-мулкени укаси олиб кетди.

Ўлган бир кишига унинг болаларидан ортиқроқ ким хам ворис бўла оларди? Одат шунака-да, дейиш билан масалани ҳал қилиб бўлмасди. Аммо бунга вақти келиб ҳукм бериш Оллох таолонинг ҳаққи эди. Шу боисдан Расулulloҳ (с.а.в.) хам “бундай қилинг” деб бир маслаҳат бера олмас эдилар. Фақат айтган гаплари шу бўлди:

— Оллох таоло бу хусусда ҳукмини билдиради. Ҳозир эса, уйингизга боринг.

Улар қайтиб кетишди. Жоҳилият конунларига биноан қиз болалар бир умр меросдан махрум қилинган эди. Баловатга етмаган болалар хам, улар жангда қатнаша олмайди, деб кўпинча меросдан махрум қилинади. Қолаверса, оталари шаҳид бўлиб, мол-мулкидан ажраганлар фақатгина шулар эмас, улар сон-саноксиз эди.

Орадан кўп ўтмай, Расулulloҳнинг ҳолатлари ўзгарди: ваҳий кела бошлади. Ҳукм нозил бўлгач, Расулulloҳ (с.а.в.):

— Саъд ибн Рабиънинг болалари билан укасини чақиринглар, — деб кўрсатма бердилар. Сўнгра ҳозиргина келган ваҳийни такрорладилар:

“Оллох фарзандларингизга (тегишли мерос) хақида бир ўғил учун икки қиз улуши баробарида мерос беришни амр қилур. Агар меросхўрлар иккидан ортиқ аёл бўлса, уларга эр колдирган нарсанинг учдан иккиси, агар якка қиз бўлса, унга (мероснинг) ярми тегур. Агар мархумнинг фарзанди бўлса, ота-онасининг ҳар бирига қолдирган меросидан олтидан бири тегур. Энди агар фарзанд бўлмай, фақат ота-онаси (меросхўр) бўлса, у ҳолда онасига учдан бири тегур, (қолгани отасига тегишлидир). Агар унинг ака-укалари бўлса, онасига олтидан бири тегур. (Қолган қисми эса отасига тегади, зеро, мархумнинг ака-укаларини едириб-қийдириш ва уйлаб-жойлаш отанинг зиммасидадир. Бу тақсимотлар) мархум қилган васият ва унинг қарзлари адо этилганидан кейин бўлур. Ота-оналарингиз ва фарзандларингизнинг қайси

бирлари сизлар учун фойдаси тегувчироқ эканини билмайсизлар. (Бинобарин, ўзингизга қолса, мерос тақсимотини ҳам адолат билан ҳал қила олмайсиз. Шу боисдан, кимга қанча мерос тегиши) Оллоҳ томонидан қатъий фарз қилиб қўйилди. Албатта, Оллоҳ билим ва ҳикмат эгаси бўлган зотдир" (Нисо, 11).

Саъд ибн Рабиънинг болалари билан укаси келди. Расули Акрам (с.а.в.) ваҳий оятларини уларга ҳам ўқиб бердилар. Кейин мазкур оятларнинг ҳукмига биноан илк марта меросни тақсимладилар.

— Саъднинг болаларига мероснинг учдан иккисини, завжасига саккиздан бирини берасан, қолгани сеники бўлади, — дедилар.

Саъднинг хотини қувончдан бақириб юборди:

— Оллоҳу Акбар! Оллоҳу Акбар!

Бундай адолатли ҳукмдан суюнганидан ўзини тута олмаган бу аёл Расулуллоҳнинг (с.а.в.) хузурларида турганини ҳам унутиб, такбир айтаётган эди. Толеидан ўзида йўқ хурсанд бўлди. Хотин болаларининг қўлидан тугиб, шахд билан уйига йўл олди.

* * *

Ибн Салул мусулмон бўлганини эълон қилганидан бери масжидга келиб намоз ўқир эди. Унинг мусулмон бўлиши бошқа мусулмонларни шодлантирди. Аммо, афсуски, Ухуд жангида фитна чиқариб, у ҳамманинг қалбини яралади.

Жума куни масжидга келиб, ўзининг доимий жойига ўтирди. Расулуллоҳ (с.а.в.) хутба ўқиб тугатишлари билан ўриндан турди:

— Эй инсонлар! — деди. Лекин гапини давом эттира олмади. Бир киши этагидан тортиб, жеркиб берди:

— Ўтир жойингга, уятсиз!

— Ўтир, Оллоҳнинг душмани!

— Сен аввал қилган ишингдан уял!

Хар тарафдан ёғилган таъна қаршисида у:

— Мен нима ёмон иш қилибман? — дея олди, холос. Ўзини қўлга олишга уринаркан: — Валлоҳи, унга дастак бўлиш ҳаракатида эдим, — дея тўнғиллади. Лекин сўзига ҳеч ким қулоқ тутмаётганини кўриб, ўрнидан турди-да, масжид эшиги томон йўналди.

— Ўзингга ёмонлик тилама. Кел, Расулуллоҳ (с.а.в.) сенга Оллоҳдан мағфират сўрасинлар. Сен у куни ҳақиқатан ҳам ёмон иш қилдинг, — дейишди унга.

Валлоҳи, мен учун мағфират сўралишини хоҳла-майман.

Ибн Салул шундай деди-да, ковок солиб, жаҳл билан масжидни тарк этди.

* * *

Ухуд жанги ҳақида маккаликлар ҳам, мадиналиклар ҳам шеърлар битишди. Мушриклар қандай қилиб қасос олганлари ва ғалабага эришганлари ҳақида ёзишарди. Мусулмонлар эса шаҳид бўлганларга марсиялар айтишар ва Ухуд жангининг интиқомини олишлари, эртамикечми бари бир ғалаба қилишлари хусусида сўз юритишар эди.

Энди Хассон ибн Собитнинг навбати келган эди. Бадрга ҳам, Ухудга ҳам қатнашмаган ва бундан буён ҳеч бир жангда иштирок этмайдиган Хассоннинг ҳам қўллай оладиган ягона қуроли бор, у ҳам бўлса, тили эди. Энди унинг қуроли ишга тушади, жанг шу соҳада давом этажак.

Маккаликларнинг мусулмонларни нишонга олиб ёзган шеърлари унга, Каъб ибн Моликка, Абдуллоҳ ибн Равоҳага етказилди, улар бу шеърларга жавоблар ёзишди.

* * *

Маккаликларни ғалаба билан табриклашга атрофдаги қабилалардан зиёратчилар кела бошлашди. Мамнуниятларини изҳор этишди, ўлганлар учун таъзиялар билдиришди. Қабилаларига қайтиб келиб, Осим ибн Собитнинг бошини келтирган кишига Сулофа юзта туя ваъда қилгани ҳақидаги хабарни қавмдошларига етказишди.

Ҳақиқатан, юзта туя катта бойлик саналарди. Анчамунча одам юзта туяга эга бўлиш учун умр бўйи ишлашга ҳам йўқ демасди. Йўлини қилиб Осимни тузокка туширган киши бой-бадавлат бўлди ҳисоб.

Асад ўғилларига берилган дарс

Мусулмонларнинг Ухудда енгилганларини эшитиб, Бани Асад қабиласи бундай қулай фурсатдан фойдаланиб қолгиси келди. Мадинага юриш қилишга ҳозирлик кўра бошлади. Вақтни ўтказмай ҳаракат қилиш лозим. Қўп куч сарфламай, катта ўлжани қўлга киритиш учун бундан қулайроқ имкониятни топиш қийин эди.

Мадинадаги кариндошларини кўришга келган Валид исмли бир киши хамр ичиб маст бўлгач, қабиласининг урушга тайёрланаётганини оғзидан гуллаб кўйди. Бу хабар зудлик билан Расулulloҳга (с.а.в.) етказилди.

Расули Акрам юз эллик кишилик бир кўшин тўплаб, Абу Саламани қўмондон қилиб тайинладилар ва унга Қатан мавзеига бориб, Асад ўғиллари қабиласига дарс бериб қўйишни, мол-мулкларини ўлжа қилиб олишни буюрдилар.

Абу Салама Расули Акрамнинг эмиқдошлари эди. Хушхулқ, тоза қалбли бу киши Ухуд жангида яраланган бўлиб, энди тузалган эди. Кўшин дархол йўлга чиқди. Уруш хабарини олиб келган Валид ибн Зухайрнинг ўзи кўшинга йўл кўрсатиб борди. Энг яқин йўллардан ўтирди.

Қатан суви бошида чорваларини бокиб юрган чўпонлар лашкарни кўриб қоча бошлашди. Учтаси қўлга олинди, қолгани кочиб қутулишди. Улар ҳаллослаб келиб, бўлган воқеани қавмларига айтиб беришганида, ҳамманинг қалбига гулгула тушди. Тезроқ ҳар ёққа тарқаб кетган маъқул, деган хаёлга келишди.

Бу аснода Абу Салама кўшини ҳам етиб келди. Дархол сафлар олинди ва жанг ҳолатига келинди. Аммо Асад ўғиллари тарқала бошлаган эди. Саъд ибн Абу Ваққос биринчи зарбадаёқ уриб ўлдирган бир киши билан бадавий томонидан ўлдирилган бир мусулмонни айтмаганда, жанг бўлмади ҳисоб.

Кейин ўннга-сўлга бўлинмалар чиқарилиб, Асад ўғилларига тегишли барча ҳайвонлар бир жойга тўплатилди. Ўлжанинг бешдан бир қисми ажратилди, йўл кўрсатиб келган Валиднинг хизмат хаки хам берилди. Ниҳоят, Мадина сари йўл тутилди.

* * *

Жаноби Расулulloҳга (с.а.в.) пайгамбарлик берилганидан буён ҳали ичкилик ичиш ҳақида бирон ҳукм ва тақиқ келмаган эди. Шу боисдан хам, Ислом дини қабул қилган ва қилмаган кўп киши ичкилик ичарди. Хурмо ва узумдан олинган хамрлар хумларда сақланар, уйларда, мажлисларда мўл-мўл ичилар, меҳмон келса, икром қилинар эди...

Ичганлар, табиийки, маст бўлиб, мувозанатларини йўқотишар, бўлар-бўлмас сўзларни айтиб, ярашмаган қилиқлар қилишарди. Ичган кишилардаги бундай чиркин ҳолат-

ларни кўриб ёки ўзлари бир марта ичганда тушган ҳолатларидан уялиб, бошқа ичмай кетганлар ҳам бор эди.

Бир куни Ҳазрати Умар (р.а.) Расулulloхнинг (с.а.в.) хузурларига келди:

— Ичкилик ҳақида нима дейсиз, эй Оллохнинг Расули? — деб сўради. Бу савол ёлғиз Ҳазрати Умарнигина эмас, бошқа кўплаб мусулмонларни ҳам кизиқтирар эди.

Набийийи Акрам (с.а.в.) Умар ибн Хаттобга (р.а.) Оллох таолодан келган ушбу оятни ўқиб бердилар.

“Сиздан арақ (ичкилик) ва кимор ҳақида сўрайдилар. Айтинг: “Буларда катта гуноҳ ва одамлар учун фойдалар бор. Буларнинг гуноҳи фойдасидан катгарокдир” (Бакара, 219).

У ерда ҳозир бўлган саҳобалар оятни эшитишди. Ҳазрати Умар бу ҳақда қатъий ҳукм келишини кутган эди. Нозил бўлган бу оят билан ичкиликка тамоман чек қўйишнинг имкони йўқ. Аммо бу ҳукмлар инсонларни яратган ва уларни жуда яхши билган Оллох таоло хузуридан келган. Албатта, Оллох нимага ҳукм қилишни ўзи жуда яхши билади. Ҳазрати Умар (р.а.) шу боисдан, Расули Акрамдан бошқа нарса сўрамади. Чунки, Расулulloх унга “Сен буларнинг ҳукми ҳақида сўрадинг, Мана, Оллохдан келган ҳукмлар” десалар, Умар нима ҳам дея оларди.

Оятни эшитган баъзи кишиларнинг юзларида табасум кўринди. Булар ҳеч ичмайдиган ёки ичишни тарк этган кишилар эди.

Баъзилар эса, модомики ичиш катта гуноҳ саналар экан, бошқа ичмаганимиз бўлсин, деб ичкиликдан бутунлай воз кечишди.

Шунга қарамай, хали ичкиликни тарк этмаганлар ҳам бор эди. Улар уйларида шароб тайёрлайдиган ва ичмасдан туролмайдиган кишилар тоифаси бўлиб, мазкур оятдан бошқа хулоса чиқаришди.

— Эй Оллохнинг Пайғамбари, қўйинг, биз буларнинг фойдали томонидан ўз насибамизни олайлик, — дейишарди улар.

Расулulloх (с.а.в.) уларга: “Бу гапни қандай гапирасиз! Катта гуноҳ эканини эшитмадингизми?” ҳам демасдилар. Чунки Оллох таоло бу оятни юбориш билан ичкилик ва киморни қатъийан тақиқлашни мақсад қилмаган эди.

Шундан кейин ичмайдиганлар ичадиганларни айб-лашмади, ичадиганлар эса ичмайдиганларга маломат

килишмади. Бу хусусда янги ҳукм нозил бўлгунча ҳамр ичилаверилди, кимор ўйналаверилди.

* * *

Бир куни Расулulloҳ (с.а.в.) аҳли китоблардан бўлган яҳудийлар билан учрашдилар. Уларни Исломга даъват этдилар.

— Сен бизнинг иймон келтиришимизни ҳақиқатан ҳам истайсанми, эй Муҳаммад? — деб сўрашди улар.

Бундай саволнинг ўзи ортикча эди. Ахир, нима учун истамасинлар? Пайғамбарнинг бирдан-бир мақсади ҳам одамларнинг иймон келтиришлари эмасми?!

— Бизга ҳақиқатан Оллоҳнинг Пайғамбари эканингни исботлашинг лозим!

Ўзлари билиб турган нарсага исбот талаб қилиш... Холбуки, яҳудийлар виждонларига қулоқ солсалар эди, айнан ўзлари бу зотнинг ҳақ Пайғамбар эканини исботловчи далилга — Китобга эга эканларини тан олишлари керак эди. Ҳозирги ҳолатлари эса, оқиб турган дарё бўйидаги одамдан сувнинг оқаётганига исбот талаб қилишга ўхшаш бир нарса эди.

— Бизга самодан бир китоб тушир, у ичида сенга иймон келтиришимиз лозимлиги ёзилган бир китоб бўлсин. Шундагина қалбларимиз ҳаловат топиб, сенга иймон келтирамиз, — дейишди.

Оллоҳ таоло уларнинг бу истагини бажо келтиришга, албатта, кодир. Аммо бу одамларнинг сўзлари самимий эмас. Бунга энг катта далил ўзлари ишонган ва доим ёнларида олиб юрадиган Китоблари эди. Аввалги Китобларда таъриф-тавсифлари келган бир Пайғамбарнинг қайта-қайта мўъжиза кўрсатишига хожат йўқ. Қолаверса, уларнинг хоҳлаганлари бажо келтирилганида ҳам, инкорда давом этиб, иймонга келмасликлари аниқ.

Бунга жавобан Ҳақ таолодан ваҳий келди:

“(Эй Муҳаммад,) аҳли Китоб сиздан кўкдан бир китоб туширишингизни сўрайди. Мусодан бундан ҳам каттарок нарса сўраган эдилар: “Бизга Оллоҳни очик кўрсат!” дейишган эди. Шунда зolimликлари сабабли уларни чақмоқ урган эди. Сўнгра уларга аниқ-равшан ҳужжатлар келганидан кейин бузоқни худо қилиб олдилар. Буни ҳам афв этдик ва Мусога очик ҳужжат ато этдик. Аҳдни бузганлари сабабли устларига Тур товғини кўтардик ва уларга: “Бу дарвозадан сажда қилган холингида кирингиз”, дедик. Яна уларга: “Шанба кунлари

(балик овлаш билан) халдингиздан ошманг”, дедик ҳамда улардан каттиқ аҳд-паймон олдик. Сўнгра аҳду паймонларини бузганликлари, Оллоҳнинг оятларини инкор қилганликлари, Пайғамбарни ноҳақ ўлдирганликлари ва “Дилларимиз қулф” деганликлари сабабли (Биз уларни лаънатладик). Йўқ! Балки куфрлари сабабли Оллоҳ уларнинг дилларини муҳрлаб қўйгандир. Бас, камдан-камлари иймон келтирадидлар. Яна кофирликлари ва Марям хусусида улуғ бўхтон қилганликлари сабабли ҳамда: “Оллоҳнинг Пайғамбари бўлган ал-Масих Ийсо бинни Марям хусусида улуғ бўхтон қилганликлари сабабли (Биз уларни лаънатладик). Холбуки, улар уни ўлдирганлари ҳам, осганлари ҳам йўқ. Фақат улар учун (бошқа биров Ийсога) ўхшатиб қўйилди, холос. Албатта, Ийсо ҳақида талашиб-тортишган кимсалар унинг (ўлдирилган-ўлдирилмагани) ҳақида шубҳада колганлар. У ҳақда фақат гумонларга бериладилар, холос. Уни ўлдирмаганлари аниқдир. Балки, уни Оллоҳ ўз хузурига кўтаргандир. Оллоҳ қудрат ва хикмат эгаси бўлган зотдир” (Нисо, 153 – 158).

Шу тарика яҳудийларнинг юзлари шувут бўлди.

* * *

Бир куни Ҳазрати Абу Бакр Расулуллоҳнинг хузурларига келиб:

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, менга намозда ўқиладиган бир дуо ўргатинг, — деди.

Расули Акрам (с.а.в.) унга шундай дуони тавсия этдилар: “Оллоҳим, мен ўзимга кўп зулм қилдим. Сендан бошқа гуноҳларимни кечиргувчи йўқдир. Мени зотингга хос бир мағфират ила афв эт, марҳаматингни дариф тутма. Шубҳасиз, Сенинг мағфиратинг ҳам, марҳаматинг ҳам чексиздир”.

Ҳазрати Абу Бакр Жаноби Расулуллоҳ (с.а.в.) ўргатган бу дуони, хусусан, намозда саломдан аввал ўқир эди (Насайй, 3/53).

* * *

Расули Акрам (с.а.в.) катта бувилари Салма томонидан қариндошлари ва холалари Умму Ҳарамнинг уйига келдилар.

Умму Ҳарам Умму Сулаймнинг синглиси ва Анас ибн Моликнинг холаси, Убода ибн Сомитнинг эса, жуфти халоли эди. Умму Ҳарам Расулуллоҳни кўриб, қувониб кетди.

— Хуш келибсиз, эй Оллохнинг Пайғамбари, — дея жой кўрсатди ва таом келтирди.

Расулulloҳ (с.а.в.) таомдан кейин бир оз ётиб ухладилар. Умми Ҳарам уйига нур олиб кирган жиянининг нафасларини эшитиб, юзларини томоша қилиб ўтирди. Сал фурсатдан сўнг Расулulloҳ (с.а.в.) табассум қилиб кўзларини очдилар.

— Сизни кулдирган нарса нима, эй Оллохнинг Расули? — деб сўради Умму Ҳарам марокланиб.

— Умматимдан ғазотга чиққан ва денгизга чиққан бир гуруҳни кўрдим. Зафар қучиб, душманларини мағлуб этган подшоҳлар каби эди улар.

— Эй Расулulloҳ, Оллоҳга дуо қилинг, мени ҳам ўшалар қаторидан қилсин.

Расулulloҳ (с.а.в.) холалари учун хос дуо қилдилар. Бу орада такрор уйқу босиб келди. Умму Ҳарам “дуо қабул қилинган бўлиши шубҳасиз” деган ишонч билан кута бошлади. Кўп ўтмай, Расулulloҳ (с.а.в.) иккинчи марта уйғондилар. Яна юзларида табассум.

— Умматимдан Оллоҳ йўлида жиҳодга чиққан бир гуруҳ ғозийлар кўрсатилди менга, — дедилар.

— Дуо қилинг, эй Набийаллоҳ, мен ҳам улардан бири бўлай.

Бу марта Умму Ҳарамнинг хоҳиши бажо келтирилмади. Ўрнига “Сиз биринчилардансиз” деган жавоб бўлди.

Умму Ҳарам уйда қилинган бу дуонинг натижасини бир неча йиллардан кейин кўражак, денгиз йўли билан кемада жиҳодга чиққан бир гуруҳ ғозийнинг сафида у ҳам бўлиб, бир оролга (эхтимол, Қибрис оролига) қадам қўйиши билан отдан йикилиб шаҳид бўлажак эди (Бухорий, 3/201).

* * *

Каъб ибн Моликнинг жорияси ҳар тонгда қўйларни ҳайдаб Салъ тоғига борар, ўтлатиб келар эди. Бир куни тўсатдан бир қўйнинг типирчилаб ётганини кўрди. У ёқбу ёғига қараб, бировни ёрдамга чақирмоқчи бўлди. Лекин тоғда ўзидан бошқа ҳеч ким йўқ эди. Бари бир ўлади, деган ўйда кескир бир тошни олиб, “Бисмиллоҳ, Оллоҳу акбар” деди-да, қўйнинг бўйнига босди.

Кеч тушиб, қайтаётганида сўйилган қўйни ҳам бирга олиб келди. Жория сўйган қўйнинг гўшти ейиладими? Каъбнинг уйда баҳс бошланиб кетди. Ахйри, Каъб:

— Мен Расулulloҳдан бемаслаҳат ҳеч иш қилмайман. — деб мунозарага нукта қўйди.

Эртасига масалани Расулуллоҳга тушунтириб бергач, гўшт сйилади, деган фатво билан уйига кайтди (Бухорий, 3/61).

* * *

Бир куни саҳобалар Расулуллоҳдан (с.а.в.) ушбу қиссани эшитдилар:

— Бир киши ер сотиб олган эди. Ерни ағдараётганида бир идиш топиб олди. Идиш тўла олтин эди. Идишни олиб, ерни сотган кишининг ҳузурига келди ва унинг олдига қўйди.

“Ҳа, дўстим, бу нима”

“Кўриб турибсан, олтин тўла идиш”.

“Хўш, нима бўлибди?”

“Бу сенга тегишли”.

“Тушунмадим”.

“Бу олтинлар сеники, яъни, сен менга сотган ердан чиқди”.

“Ўзинг биласан, мен сенга ерни сотганман, қолгани билан ишим йўқ”.

“Аmmo мен сендан бу олтинларни эмас, ерни сотиб олганман. Менга тегишли бўлмаган бир нарсага қўл теккизмайман”.

Иккиси ҳам олтин ўзига тегишли эмаслигини иддао қилишар ва, харом бўлади, деган андишада унга қўл уришмас эди. Ахийри, ишончли бир кишини ҳакам қилишга келишиб олишди. Бориб масалани тушунтиришди. Ҳакам уларни эшитганидан сўнг:

“Фарзандларингиз борми?” деб сўради.

“Менинг ўғлим бор”, деди бири.

“Менинг қизим бор”, деди иккинчиси.

“Ундай бўлса, фарзандларингизни бир-бирларига уйлантиринглар ва олтинларни уларга беринглар”.

Ҳукм айнан татбиқ этилди. Шу тариқа, иккала киши ҳам ўзларининг тўғри инсон эканларини кўрсатишган эди (Бухорий, 4/150).

Ражиъ ариғи бўйидаги хиёнат

Бир куни Осимнинг отаси Собит ҳузурига салом бериб келган бир неча кишини уйида меҳмон қилди. Уларга таом берди.

Меҳмонлар ўзларининг Адал ва Қора қабилаларидан эканларини ва Ислом динига бўлган иштиёқлари туфай-

ли Мадинага келганларини айтишди. Расулulloх (с.а.в.) билан танишиш ниятлари борлигини билдиришди.

Осим хурсанд бўлганидан кўзлари чакнаб кетди. Отаси Собит эса, бундай пок ният билан келган меҳмонларни қарши олиш имконини берган Оллоҳга ҳамду санолар айтди.

Эртасига Расули Акрамнинг (с.а.в.) хузурларига равона бўлишди.

— Ё Расулulloх, бизга Қуръон ўргатиб, Исломи тушунтирадиган одамлар беринг, чунки қабиламизда Исломига бўлган рағбат жуда кучли, — дейишди меҳмонлар.

Кейин меҳмоннавозлик қилган Осимни ёктириб қолганларини айтиб, юбориладиган одамлар ичида унинг албатта бўлиши истагида эканликларини билдиришди. Улар Осимни қабиаларига олиб бориб, меҳмон қилиш-ни жуда ҳам хохлаётганларини изҳор этишди.

Уларнинг таклифи қабул қилиниб, Осим ибн Собит, Марсад ибн Абу Марсад Фонавий, Холид ибн Букайр, Хубайб ибн Адий, Зайд ибн Дасинна, Абдуллох ибн Ториқлардан иборат муаллимлар гуруҳи улар билан бирга йўлга чиқди.

Расулulloх (с.а.в.) Марсадни гуруҳ раҳбари этиб тайинлаган эдилар. Йўлда суҳбатлари қизиди. Дарс йўлдаёқ бошланиб кетди. Улар Оллох ризоси учун Исломи динини ўргатадиган муаллимларнинг ҳурматини жойига қўйиб боришарди. Хузайл сувининг бўйига (бу атрофлар Ражий деб аталарди) етганларида озгина тўхтайдиган бўлишди. Намоз ўқиб бўлгач, ётиб дам олишди.

Хамма уйқуга кетган пайтда бир киши секин бошини кўтариб, овоз чиқармасдан ўрнидан турди. Оёқ учида анча нарилаб олгач, югура бошлади. Кўп ўтмай, қабиаларига етиб борди.

Қабиладошларига:

— Ҳозир Ражий ариғи бўйида ётишибди, — деган хабарни етказди-да, ўзи тезда чоғиб орқасига қайтди ва жойига келиб ётиб олди. Бир неча дақиқадан кейин эса қилич ва найзалар билан қуролланган юзга яқин одам айтилган жойда пайдо бўлиб, ётганларни ўраб олишди.

Баланд овозлардан чўчиб уйғонган мусулмонлар бошларида қуролли одамларни кўриб, қиличларига ёпишдилар.

Мадинадан чиққанларидан бери мусулмонларга хур-

мат кўрсатиб келган халиги одамлар чопиб қабиладоларни томонга ўтиб олишди. Улардан бир киши олдинга чиқиб:

— Сизларни ўлдирмоқчи эмасмиз. Таслим бўлинглар, бизларни овора қилманглар, — деб бақирди.

Таклиф қабул қилинмади.

— Валлохи, биз сизларни ўлдирмоқчи эмасмиз. Мақсадимиз сизларнинг эвазингизга қурайшлардан бир нималар ундириш, холос. Таслим бўлсаларингиз, сизларга ҳеч қандай зиён етказмасликка қасам ичамиз.

Бу гаплар олти дўст орасида қисқача мунозарага сабаб бўлди. Гуруҳ раҳбари Марсад:

— Биз мушрикларнинг сўзига ишонмаймиз. Уларнинг ҳимоясини қабул этишимиз мумкин эмас, — деди.

Осим билан Холид ҳам шундай фикрда эдилар.

— Бу ергача, қавмимиз Исломи қабул қилмоқчи, деб бизни алдаб келганларнинг бундан бу ёрига ҳам сўзларида туришларига шубҳадамиз, — дейишди.

Хубайб, Зайд ва Абдуллоҳ эса, уларнинг қасамларига ишониб таслим бўлишни зарарсизроқ деб ҳисоблашди. Шу сабабдан қуролларини ташлашди.

Осим билан икки дўсти дарҳол ҳужумга ўтишди. Уч кишининг юз кишига бас келиши осон эмас, албатта. Улар шаҳид бўлишларини жуда яхши билишарди, аммо бекорга ўлиб кетгандан кўра, бир нечта бўлса ҳам, ғанимни гумдон қилиб ўлган афзалроқ эди. Устларига оч бўрилардай ташланган юз кишининг орасига кирдилар, қилич солдилар, кирдилар. Аммо охирида ўзлари ҳам солинган қиличларга, санчилган найзаларга, отилган ўқларга нишон бўлдилар, жанг кўпга чўзилмади. Аввал Осим, кейин Марсад билан Холид ҳам бирин-кетин шаҳид бўлишди.

Бу хиёнатнинг сабабчиси маккалик Сулофа эди. У Осимнинг боши учун юзта туяни мукофот қилиб қўйган эди.

Жанг тугаб, қолган уч кишига навбат келди. Уларни ҳам тутиб, қаттиқ боғлашди. Қуроллар таслим этилганига қарамай, бундай боғланишларига Абдуллоҳ рози бўлмади.

— Сизлар ҳозирдан берган ваъдаларингизда турмаяпсизлар, — деди.

Унинг гапига ҳеч ким кулоқ солмади. Қўққисдан бошига тушган қилич зарбидан Абдуллоҳ ерга йиқилди.

Холид ибн Сафвон бир кишига имлаб:

— Энди Осимнинг бошини танасидан жудо килавер-
сак ҳам бўлади, — деди.

Имо олган киши Осимнинг жасади ётган жойга бор-
ди. Аммо яқинлаша олмади.

— Тез бўлсанг-чи, нима, ўликдан қўрқяпсанми?

— Осимнинг устида арилар бор.

— Нима қилибди ари бўлса, сен бошини узавер.

Узокдан буйрук беришдан осони йўқ. Аксига олиб,
арилар борган сари қўнаяётган эди. Улар ҳеч кимга
ёпишмас, лекин Осимга яқинлашгани ҳам қўймади.

Қўплашиб ишни битказишмаса бўлмаслиги ойдинлаш-
ди. Ҳаммалари биргалашиб ариларни тўзитиб юбормок-
чи бўлишди. Лекин арилар уларни тумтарақай тўзитиб
юборди. Бирининг кўзи, бирининг юзи шишган қўйи
чекинишга мажбур бўлишди.

Иш тобора кулгили тус олаётган эди. Тиригида куч-
лари етган одамнинг ўлигига яқин келолмай бошлари
котди. Қўрилган ҳамма чоралар чиппақка чикди. Ниҳо-
ят:

— Яхшиси, қоронғи бўлишини кутайлик, бекорга
уринганнинг фойдаси йўқ, — дейишди.

Бу таклифни қабул қилмасдан бошқа иложлари ҳам
йўқ эди.

Ажабланарлиси шуки, бошқа икки жасаднинг устида
битта ҳам ари йўқ. Осимнинг усти эса буткул ари билан
қопланган эди.

Оқшом тушгач, “Энди арилар кетиб бўлгандир”, деб
ўйлаб келганлар ўйларининг тескарисига гувоҳ бўлиш-
ди: қоронғида ҳам арилар жасад устидан кетишмабди.

Кеча яримлаганда момақалдиروق гумбурлай бошлади,
чакмоқлар чакди, кетидан пақирлаб қуйгандай каттик
ёмғир ёрди.

— Менимча, бу қайсар ариларни фақатгина шу ёмғир
қочириши мумкин.

— Билмадим-да. Қўрасан, яна қайтиб келишади.

— Улар ҳам Осимнинг қийматини билишяпти. Қара,
бошқа жасадларга яқин йўлашмаяпти.

— Қалласини бизга қолдиришса бўлди, танаси улар-
ники бўлсин.

Тонг оқара бошлагач, юзта туя қийматидаги бошни
танасидан жудо қилишга шошилганларнинг кўзлари кини-
дан чиккудай бўлди: Осим ғойиб бўлган, бошқа икки
жасад эса, жойидан жилмай ётарди. Атрофни кидириб
чиқишди, ундан ному нишон топишмади. Тайёр бойлик

қўлларидан чиқиб кетганига сабаб бўлган ариларни сўка бошлашди.

Осимнинг арилар томонидан муҳофаза қилинганию кейин жасадни сел оқизиб кетганини бу одамлар ҳеч қачон тушуна олмасдилар. Улар Сулофа эълон қилган мукофотни эшитишган, аммо Осимнинг: “Оллоҳим, менинг жасадимга мушрикларнинг қўл теккизишига йўл қўйма!” деган дуосидан беҳабар эдилар.

Энди бирдан-бир иш икки асирни яхшигина пуллаш эди. Асирларни олиб, Маккага отланишди.

* * *

Ўша кунлари Бани Амир қабиласининг раиси, халқ орасида “Мулоибул асинна” (Найза ўйнатувчи) лақаби билан танилган Абу Бароъ (Амр ибн Молик) Мадинага келди. Расулulloҳни (с.а.в.) зиёрат қилиб, ҳадялар берди. Расулulloҳ (с.а.в.), агар Исломни қабул қилмаса, совғаларини олмасликларини айтиб, унга Ислом дини ҳақида маълумот бердилар.

Абу Бароъ Расули Акрамнинг (с.а.в.) сўзларини берилиб тинглади. Айтилган гаплар унга маъқул бўлди.

— Бу динни тушунтирадиган одамларни юборсангиз, яхши бўлар эди. Нажд томонларга ҳам бу диннинг ёйилишини умид қиламан, — деди.

— Юборган одамларимизга Нажд халқи зарар бермаса, деб ховотирдаман.

— Мен юборилган одамларни ҳимоямга оламан, — деди қатъий оҳангда Абу Бароъ.

Қабиласига қайтиб келгач, қавмига ҳам Расулulloҳ (с.а.в.) юборадиган одамларни ҳимоясига олганини маълум қилди. Аммо Абу Бароънинг жияни Амир ибн Туфайл бу ҳимояни қабул этмади.

Набиййи Акрам жанобимиз асхоби суффадан қирқ кишилиқ бир гуруҳни айириб йўлга чиқардилар. Гуруҳ бошлиғи этиб Мунзир ибн Амрни тайинладилар.

Хижрий тўртинчи йилнинг сафар ойида дин таблиғи ва таълими вазифаси юклатилган бу гуруҳ Нажд йўлига кузатилди.

Йўлда Мауна деган қудуққа етгунларича ҳеч бир қор-хол юз бермади. Қудуқ бошида дам берилди. Амр ибн Умаййа билан Мунзир ибн Муҳаммадга биродарларининг туяларини ўтлатиб келиш вазифаси юклатилиб, улар вазифаларини адо этгани кетишди. Қолганлар

қудукнинг тепароғидаги бир ғорга дам олгани кириб кетишди.

Энди мақсадга ўтиш пайти келган эди. Гурух бошлиғи Мунзир гап бошлади:

— Жаноби Расулulloҳнинг мактубларини етказиб, уларга Ислом динини тушунтириб берадиган кўнгилли одам керак, — деди.

— Мана мен ўша кўнгилли! — деб отилиб чиқди. Харам ибн Милхан.

— Жуда яхши, сен боргин бўлмаса, эй Харам! — деди Мунзир.

Харам ибн Милхан мактубни олиб, қабила қароргоҳига қараб кетди. Раис турган жойга келиб, узоқдан овоз берди:

— Яқинроқ борсам, майлими?

— Келавер.

Харам яна олдинга юрди. Амир ибн Туфайлнинг қаршисида тўхтади.

— Мен Оллоҳнинг Расули юборган элчман, — деди ва мактубни узатди.

Амир мактубни олди. Лекин ўқишни хаёлига ҳам келтирмади. Бундай эътиборсизлик Харамга ёкмади.

— Шаҳодат келтираманки, Оллоҳдан бошқа ҳеч бир илоҳ йўқ. Яна шаҳодат келтираманки, Муҳаммад Унинг бандаси ва Расулидир. Сиз ҳам...

Харам гапини тугатишга улгурмади. Бир қалқиб тушди ва кўзлари олайиб кетди. Айни онда бир қўли кўксига борди ва орқасидан санчилиб кўкрагидан тешиб чиққан найзанинг учини ушлади. Бир-икки қадам ташлаган бўлди, лекин тиззалари букилиб, кўз олди қоронгулашди. Шу жойга қулади. Унинг оғзидан чиққан охириги гап: "Қаъбанинг Роббига қасамки, мен эришдим... Валлоҳи, мен эришдим..." дегани бўлди.

Кўксидан ва орқасидан отилаётган қон дармонини кесди. Типирчилаб-типирчилаб, бир-икки нафас олдию ҳаракатдан тўхтади.

Амир ибн Туфайл орқадан ҳужум қилиб элчини шахид этганидан кейин қўшни қабиладан ёрдам сўради. Абу Бароънинг қабиласи ёрдам беришдан бош тортди. Аммо Усайя, Риъл, Заквон қабилалари дарҳол ёрдамга шошилишди.

Харам ибн Милхан келавермагач, хавотирга тушган ҳамроҳлари аҳволни ўрганиш учун ғордан ташқарига чиқишди. Кўзлари тушган манзара ҳеч ҳам кўнгилни тинч-

лантирадиган эмасди. Катта бир оломон устларига бос-тириб келаётганини англашди. Холат яхшиликдан далолат бермасди. Булар мусулмонларни меҳмон қилиш учун келмаганлари кундек равшан эди.

Гурух бошлиғи Мунзир уларнинг олдиларига чиқди.

— Бизнинг сизлар билан ҳеч олиб бермаган жойимиз йўқ. Орани очинглар, йўлимизга кетайлик. Биз Пайғамбаримизнинг бир топшириқларини бажаришга кетяймиз, — деди.

Улар бу сўзга жавоб беришмади. Худди эшитмагандек. Қуршовни янада тор ола бошлашди. Мусулмонларни қаттиқ сиқувда ёқаламоқчи бўлишарди. Ниҳоят, қўллар қиличларга узанди.

Мусулмонлар ичида Урва ибн Масъудни кўрган мушриклар:

— Эй Урва, сен истасаиң, чиқиб кетишинг мумкин. Сенга зиён етказмаймиз, — дейишди.

Урва эътироз билдирди:

— Хаётим ҳам, ўлимим ҳам дўстларим билан биргадир. Дўстларим ўлдирилар экан, мушрикларнинг ҳимоясида тирик қолиш номусига чидай олмайман, — деб хайқирди. Сўнгра юзини осмонга қаратиб: — Оллоҳим, бизнинг ахволимиздан севикли Пайғамбаримизни хабардор қил ва у зотга саломимизни етказ, — дея дуо қилди.

Жанг бошланди. Бир киши камида беш-олти киши билан жанг қилишга мажбур эди. Бу ахволда мағлуб бўлиш турган гап. Буни яхши тушунган мўминлар қутулиб қолиш учун эмас, балки ҳеч бўлмаганда битта мушрикни ер типлатиб шаҳид бўлиш учун жанг қилишарди.

Оллоҳнинг динини таблиғ этиш ва Расулulloҳнинг топшириқларини бажаришдан бошқа мақсади бўлмаган бу муборак инсонлар Биъри Мауна, яъни, Мауна қудуғи мавзеида бирин-кетин жон бердилар.

Бу жиноятчи қавм гўё “қаҳрамонликлар” кўрсатганидан сўнг майдонда ётганларни бир-бир кўздан кечириб чиқди, ўртада тирик жон қолмаганига ишонч ҳосил қилмоқчи бўлишди. Каъб ибн Зайддан ташқари барча мўминлар жон таслим этишган эди. Каъб фақат ҳушидан кетган, лекин ўликка ўхшаб ётар эди.

* * *

Туяларни ўтлатгани кетган Амр ибн Умаййа билан Мунзир ибн Мухаммад бўлиб ўтган воқеалардан бутун-

лай хабарсиз эдилар. Қайтиш чоғида биродарлари кўнган макон тепасида кушлар учиб юрганини кўришди.

- Кўряпсанми ана у қалхатларни?
- Нима бўлиши мумкин?
- Билмадим, бир сабаби бордир...
- Нима бўлса ҳам тезроқ борайлик.

Улар туяларни олдиларига солиб, юриб кетишди.

- Негадир, ичим гап бўляпти.
- Гапирма, менга ҳам шундай туюляпти.

Бир оздан кейин олдиларидан чиққан хотин уларга аччиқ хабарни етказди. Пастга қарашди. Жанг тамом бўлган, муширлар ўликларнинг атрофида айланиб юришарди. Хамроҳлари ерда чўзилиб ётишибди. Улар бундай зарбани ҳеч ҳам кутишмаган эди.

- Энди нима қиламиз?

Хамроҳларнинг мунгли кўзлари бир-бирига умидсиз тикилди.

- Бориб Пайғамбаримизга хабар берайлик.
- Мен бошқача фикрдаман. эй Амр! Дўстларимизни бу ҳолда кўриб туриб, кетолмайман. Мен ҳам уларга ўхшаб жанг қиламан, уларга ўхшаб шаҳид бўлишни истайман.

Гапни чўзиб ўтиришмади. Икковлари видолашгач, Мунзир пастга туша бошлади. Қиличини қўлга олиб, дархол ҳужумга ўтди. Жанг узоқ давом этмади. У ҳам оғир зарбадан кулаб, қонга беланди. Дўстлари қаторидан жой олди.

Амр бу сахнани кўзёши тўкиб юқоридан кўриб турарди.

- Ана, яна биттаси тепадан қараб турибди.
- Тутинглар уни.

Хамма бирдан Амр турган тепаликка қараб югурди. Дархол тутиб олиб, қўл-оёқларини боғлашди. Амир ибн Туфайлнинг ҳузурига олиб келишди.

- Шунча хамроҳларингни ўлдирганимизни кўриб нима учун қочиб кетмадинг?
- Мен Мудор қабиласиданман.
- Тушунарли.

Амир ибн Туфайл бу сўзни “мудорлик мудорликка қилич кўтармайди” деган маънода тушунди. Қўлига қайчи олиб, Амрнинг пешонасидан сочини тутамлади ва кесди.

– Онаминг қасами бор эди. Унинг помидан сени озод қиламан, бор, йўлингга кетавер.

Амр афв қилинган, улардан узоқлашди ва бўлган

воқеани Расулуллоҳга (с.а.в.) хабар қилиш учун Мадинага йўл олди.

* * *

Оқшом чўкиб, шахидларнинг боши узра айланиб учаётган калхатлар Биъри Мауна атрофига қўна бошлади. Бу орада шахидлар орасида ётган ва баъзан инграб кўяётган бир вужуд қимирлаб қолди. Салқинлик чўккани унга бир оз қувват берди. Аста-секин эмаклашга тушди. Жигарларини тўлдирган қон ҳиди унга баттар бир уюшқлик берган, баттар мажолсиз холга келтирган эди. Бу холи билан Мадинагача етиб бора оладими? Бунинг жавобини қачон эсиши маълум бўлмаган ажал шамоли тайин этажак эди. Балки бир неча олимдан кейин дармони қурир, изсиз-қимсасиз йўлда ҳаёти ниҳоясига етар. Душманлари қўйиб кетган биронта пойлоқчининг бир зарбаси унга охирач йўлини кўрсатиб қўйиши ҳам мумкин. На туришга кучи етади, на қочиб қутулишга. Қуролли одамга қарши бирон нима қила олиши эса ҳеч бир ақлга сизмайдиган иш.

Орқасида қолаётган қўрқинчли манзарага маҳзун нигоҳ билан яна бир қараб олди-да, эмаклашда давом этди. "Агар Расулуллоҳга етишсам, саломларингизни етказаман", деб шивирлади.

У ташлаб кетаётган жасадлар энди нима бўлади? Эмаклашдан бошқага кучи етмайдиган Каъб уларни битта-битталаб кўма олмасди... Қирқ киши учун мазор қазиб, уларни битта-битта келтириб жойлаш, устларига тупроқ тортиши унинг ҳолатидаги одам қила оладиган иш эмасди.

Вужудига етган жароҳатлар жонига чидаб бўлмас оғриқлар берарди. Бу яраларни боғлайдиган, унга ёрдам берадиган қимса йўқ. Борадиган, паноҳ топадиган ер ҳам йўқ эди.

Қон дарёсига айланган бу тупроқлардан у тезроқ узоклашишни истарди.

Атрофида калхатларнинг қийқириқларидан бошқа ҳеч қандай овоз эшитилмасди.

* * *

Амр ибн Умаййа жони омонда, аммо дўстларидан жудо бўлган ҳолда йўлга чиқди. Кетиб борар экан, бор кучи билан тишларини ғижирлатар, "ҳали кўрсатаман сенларга", деб қўяр эди. Кучи етса эди, ғанимларни

бурда-бурда қилиб ташлаган бўларди. Аммо, шунча кишига қурол кўтариб боргандан кўра, тирик қолиб ҳамроҳлари учун қасос олиш маъқулроқ кўринди унга.

Аччиқ хотиралардан кўнгли эзилиб кетган Амр кечакундуз йўл юриб, Мадинага яқин Қарқара деган жойга келди. Қанот водийининг бошланиш қисми ҳисобланарди бу ерлар. Шу жойда икки кишига дуч келди.

— Қайси қабиладансизлар, ошналар? — деб сўради.

— Бани Амир қабиласиданмиз, — деб жавоб қилишди улар.

Амр титраб кетди.

— Ростданми? — деб сўради.

— Албатта.

— Ундай бўлса, бир қабиладан эканмиз ҳисоб.

— Қандай қилиб?

Амр пешонасидан қирқиб олинган сочини кўрсатди.

— Буни Амир ибн Туфайл кесди. Онаси бир қулни озод қилишга қасам ичган экан, мени озод қилди.

Шу тариқа дўстлашиб олишди. Бир оз суҳбат қуриб ўтиргач, дам олишга ётишди. Икки ҳамроҳининг уҳлаб қолганига тўла ишонч ҳосил қилган Амр секин улардан бирининг қиличига қўл узатди. Ҳавога кўтарилган қилич илк тушишда ётганлардан бирининг қорнидан кириб орқасидан чиқди. Даҳшатли фарёддан уйғониб кетган иккинчиси ҳеч нарсага тушунмай:

— Нима бўляпти? — дейиши билан бўйнига қилич зарбаси келиб тушди. У ҳам ерга чўзилди.

Амр уларнинг типирчилаб жон беришларини томоша қилиб туриб:

— Биъри Маунада ўлдирилган дўстларнинг қасоси мана шундай олинади! — деди.

Шу тариқа ичидаги қасос оловига оз бўлса ҳам сув сепилгандек бўлган Амр жасадларни қолдириб, Мадинага йўл олди.

Амр ҳозиргина ўлдирилган одамларнинг Мадинадан, Расулulloҳнинг хузурларидан янги кийим-кечаклар кийиб, совға-саломлар билан қайтаётганидан беҳабар эди. Бунинг устига, Расулulloҳ (с.а.в.) у одамларнинг қўлига биттадан қафолат хати берган бўлиб, улар йўлда учраганларга бу ҳужжатни кўрсатиб, бемалол кетаверишлари мумкин, Амр буни билмас эди. У катта бир ишни бажариб келаётганидан мамнун, аммо дўстларининг ўлимига бу одамлар заррача ҳам айбли эмасликларини ҳаёлига ҳам келтирмаган эди...

У Расулulloхнинг хузурларига кириб, бўлган воқеани бир бошдан гапириб берди. Эшитганлар дахшатга тушиб кетишди. Расулulloх (с.а.в.) шунча дўстларининг шаҳид бўлганини эшитиб қайғуга ботдилар. Амр йўлда учратган икки одамни қандай ўлдирганини гапириб, ўтирганлар хурсанд бўлишса керак, деб ўйлаган эди. Лекин ундай бўлмади.

— Эй Амр, мен кафолат хати берган икки одамни ўлдирибсан. Уларнинг конлари учун мен бадал тўлайман.

Шу пайтгача яхши иш қилганига ишониб турган Амр хайрон қолди. Ўтирганлар унга воқеани тушунтиришди.

Расулulloх (с.а.в.) каттиқ ғамга ботдилар. Бир томондан, Оллох ризоси учун Исломни етказиш мақсадида юборилган шунча дўстлари шаҳид бўлибди, иккинчи томондан, кафолат берилган икки одам, билмасликдан бўлсин ҳам, ўлдирилибди! Бу ишлар одамни қайғуга солмасинми?!

Орадан бир неча соат ўтиб, яна бир совуқ хабар етиб келди: Мадинага Осим ибн Собит билан уч дўсти уларни олиб кетаётган одамларнинг қабиласи томонидан қўйилган тузоққа тушган ва шаҳид қилинишган, Хубайб билан Зайд эса, асир олиншибди.

Биринчи хабарнинг алами кетмай туриб келган бу иккинчи қора хабар Жанобимизнинг ғамларига ғам қўшди, мусулмонларнинг кўнгилларини паршон этди.

Икки асир

Хубайб билан Зайдни асир олган Адал ва Қора қабиласининг йигитлари Маккага келиб асирларни бозорга солиб, таништиришди. Харидор кўп эди. Зайдни Сафвон ибн Умаййа сотиб олди. Уни отаси Умаййанинг ўчини олиш учун ўлдирмоқчи эди. Хубайбни эса бир неча оила бир бўлиб сотиб олишди. Иккаласи ҳам занжирбанд қилинди. Энди жазо амалга ошириладиган кунни кута бошлашди.

Икки дўст бир-биридан алоҳида жойда сақланишар, аммо бир хил ҳолатни бошдан кечиришар эди. Иккиси ҳам сабр ва таваккул билан, Қуръон тиловатию намозлар билан қалбларини Оллох таолога ва Расули Акрамга йўналтирган ҳолда кунларни тунга, тунларни кунга улашар эди.

Хубайбга овқат олиб келган хотин унинг қўлидаги

узумни кўриб, ичида “Бутун бошли Макка шахрида то-
лилмайдиган узум бунинг қўлига қаердан келди экан?”
деб кўйди. Хубайб ундан “Ўлдиришларидан бир кун
аввал менга хабар бер”, деб илтимос қилди. Хотин рози-
лик билдирди.

Кунлар шу тахлитда ўтиб борар эди. Бир куни яна
овқат олиб келган хотин:

— Ўйлашимча, эртага сенга егулик келтирмасам ке-
рак, — деди.

— Раҳмат, сенга. Яна бир илтимосим бор, менга бир
пичок келтирсанг, соқолимни олишим керак эди.

Хотин рози бўлиб чиқиб кетди ва бир оздан кейин
ўгай боласидан пичокни бериб юборди. Пичокни бериш-
га берди-ю, лекин бирданига ичига ғулғула тушди. Бола-
га зиён етказиши мумкин, деб ўйлаб, орқасидан халлос-
лаб келди. Лекин болани Хубайбнинг тиззасида кўриб,
кўнгли жойига тушди. Боланинг бошини силаб, эркала-
тиб ўтирган Хубайб хотинни кўриб, гап нимадалигини
тушунди ва:

— Биз ноҳақ бировнинг жонига қасд қилмаймиз, —
деди.

Зайд эса Сафвон ибн Умаййанинг уйида ўтказган
кунларида бирор марта ҳам оғзига гўшт олмади. Бут ва
санамларга атаб сўйилган хайвонларнинг гўштини тано-
вул қилмаслигини айтди.

— Хўш, сенга қандай таом берайлик унда? — деб
сўраганларга:

— Фақат сут беринг, — деб жавоб қилди.

Асирингни оч кўйибсан, деган маломатни эшитишдан
уялган Савфон унга кўп-кўп сут бериб турди.

* * *

Эртасига халойик тўпланиб, Хубайб билан Зайднинг
қатл маросимини томоша қиладиган бўлди. Танъим йўлини
ёшу қари, эркагу аёл тўлдириб юборган эди. Болаларга:
“Бадрда оталарингизни ўлдирганлар мана шулар”, деб
тушунтирилиб, қўлларига найза ва таёқлар берилган эди.
Улар Зайд билан Хубайбга яқинлашиб, таёқлари билан
уришар, найза суқишар, шу тарика қасос олишар эди.
Уриниб-суриниб бораётган икки дўст бир пайт ёнма-ён
туриб қолишди. Бир-бирини сабрли ва саботли бўлишга
чақириб, яна икки томонга ажралишди.

Ниҳоят, қатл майдонига етиб келишди. Хубайб ат-
рофдагиларга юзланиб:

— Рухсат берсаларингиз, икки ракат намоз ўкиб олсам, — деди.

— Бўпти, рухсат.

У икки ракат намоз ўкиди. Халойик унинг юзида кўркувдан асар ҳам кўрмай, хайрон қараб турар эди. Хубайб салом бериб намозини тугатгач:

— Ўлимдан кўркиб намозни чўзди, дейишларингиздан андиша қилмаганимда, яна бир оз кўпроқ ўкиган бўлар эдим. — деди.

Хукми бажарадиган вақт келди. Уни бир дарахтга боғлашди.

— Эй Хубайб, сенга охирги бир таклифимиз бор... Динимизга қайтсанг, жонинг омонда қолади. Акс ҳолда, кўриб турибсанки, ўлим билан сенинг орангда ҳеч қанча масофа қолмаган.

— Йўқ, асло динимдан воз кечмайман.

Шу пайт Қурайшдан бир киши сўради:

— Эй Хубайб, ҳозир ўз уйингда ўтирган бўлишингни ва сенинг ўрнингда Муҳаммаднинг бўлишини хоҳларминг? Унинг қурбони бўлаётганингни билиб турибсан. Бутун бу мусибатлар бошингга у туфайли келди...

Хубайб ҳеч иккиланмай жавоб берди:

— Асло!.. Оёқларига кирган бир тиканни бўлса-да, мен учун фидо сифатида бериш заҳмати у зотга раво кўрмайман.

Ортик гапдан фойда йўқ эди. Хубайб бошини қибла томонга бурди:

— Оллоҳим, шу онда саломимни Пайғамбарингга етказадиган ҳеч қимсам йўқ. Менинг саломимни Жанобимга Ўзинг етказ... Оллоҳим, уларни биттама-битта ҳисоблаб қўй, парча-парча қил. Ҳаммасининг ёқасидан тут!.. — деб дуо қилди.

Унинг баддуоси халқнинг овозини кесди. Қаттиқ ҳаяжонга, ҳатто кўркувга тушишди. Баддуодан ёғиладиган балодан омон қолиш учун, олатларига кўра, ҳамма бирданига ерга узала тушиб ётиб олди. Ҳатто Абу Суфён олдида тик турган ва ерга ётиш эсига келмаган ўғлини белига бир тепиб, юзтубан ерга ётқизган эди.

Кейин Хубайб ушбу шеърни ўқий бошлади:

*Мен мусулмон ҳолда ўлсам, бас.
Бошқасига қилмайман гам.
Жонсиз қолган менинг вужудим
Қай томонга тушса, бари бир,
Парвойимга келмайди асло...*

Уни ортик гапиртиравериндан фойда йўқ эди. Болаларни унинг устига гижгижлашди. Болалар найзаларини наридан-бери суқипар, жонига озор беришар эди. Бундан мақсад, Хубайбни кийнаш бўлса, иккинчи томондан, болаларга “қасосимизни олдик” дегиздириш эди.

Ниҳоят, Майсара исмли бир киши у ердаги болалардан энг кичигига найзани ушлатди. Хубайбнинг кўксига санчди, учи оркасидан чиқди. Аччиқ бир фарёд аралаш калимайи шаҳодат эшитилди. Хириллаган овоз: “Муҳаммад Оллоҳнинг расулидир” деяётган эди. Охирги нафасини шу муборак сўз билан бериш орзуйида яшаган эди. Энг охирги сўзи иймоннинг бир жумла холидаги ифодаси бўлмиш шу муборак сўз бўлди.

Энди навбат Зайд ибн Дасиннага келди. Унга ҳам динидан қайтиш таклиф қилинди, рад этди. Абу Суфён унга яқин келди:

— Ҳозир сен фарзандларинг ёнида ўтирсанг, сенинг ўрнингда бу ерда Муҳаммаднинг бўйнини узсак бўлмасмиди? Шунақа бир орзуйинг йўқми, эй Зайд? — деб сўради.

— Қўй бу гапларингни, эй Абу Суфён... Шу онда у зотнинг оёқларига бир тикан киришига ҳам кўнглим рози бўлмайди.

Абу Суфён “бундай садоқатга ақл бовар қилмайди” деган маънода бошини кимирлатди. Ахир, ўлим бўсағасида аввало ўзини ўйлаши лозим эмасмиди?! Бу ерга тўпланганларнинг бир қисми бунақа ҳолатда кўп нарсаларни фидо қилиб юбориши тайин эди.

Ниҳоят, Зайд ҳам Сафвон ибн Умаййанинг кули Нисвос санчган найза билан шаҳид этилди.

Маросим ниҳоясига етиб, одамлар таркала бошлади. Маккага қайтишаркан, ҳамма бу ҳаяжонли сахнадан баҳс этар, хоссатан, Хубайбнинг баддуоси ҳақида гапирар эди. Баддуо қилинган пайтда кимнинг ётиб олганию кимнинг қоя оркасида сақланмокчи бўлганини эслашарди. Бундан буён Хубайбнинг ўлим олдидан қилган баддуоси уйларда, мажлисларда энг кўп тилга олинадиган мавзу бўлажак...

* * *

Мадинада, Расулulloҳ Жанобимиз (с.а.в.) ҳузурларида ўтирганлар Буюк Пайғамбарнинг: “Унга ҳам салом бўлсин”, деганларини эшитишди. Марокли нигоҳлар Сарвари Коинотга қадалди. Набийлар Султони уларга шу онда Хубайбнинг шаҳид бўлгани ҳақидаги хабарни айтдилар.

Абу Салама

Ухуд жангида олган яралари туфайли анчагача тўшакда ётган Абу Салама (р.а.), ниҳоят, тузалди, ҳатто Расулulloҳ (с.а.в.) уни юз эллик кишилик бир қўшинга раҳбар этиб тайинлаб, душманга қарши жангга ҳам отлантирдилар. Ўзига юклатилган вазифани шараф билан адо этган Абу Салама сафардан қайтгач, бир неча кун соппа-соғ юрганига қарамай, тўсатдан безовта бўлиб, тўшакка ётиб қолди. Хотинига қараб:

— Менинг бу холимга нима дейсан, эй Умму Салама? — деди.

— Нима ҳам дер эдим, эй амакимнинг ўғли?

— Энди тўшакдан турмасам керак, деб ўйлайман. Куним битганга ўхшайди.

— Оллоҳ сенга сихат ва офият беришга қодир.

— Роббим ҳар нарсага қодир. Аммо бу касаллик мени олиб кетадиганга ўхшайди. Мен ўлгандан кейин яна эрга тегишингни истар эдим. Тул қолишингга рози эмасман. Оллоҳ сенга мендан хайрлироқ бир завж насиб этсин.

— Ундай дема, эй Абу Салама. Бундан кейин мен эрга тегиб нима қиламан?

Абу Салама хотинини қаттиқ севгани ва ҳурмат қилгани учун ҳам шундай деди. У ўзидан кейин Умму Саламининг қийналишини истамас эди. Шунинг учун ҳам тўшакда ётган ҳолда Оллоҳга ёлвориб, Умму Саламага ўзидан ҳам хайрлироқ бир эр насиб этишини тилаб, дуо қилди.

Отадан мерос қолган қарзлар

Жобир ибн Абдуллоҳга (р.а.) Ухудда шахид бўлган отасидан катта қарз ва боқишга мухтож еттита киз қолди.

Қарз берганлар асосан яҳудийлар эди. Бир куни улар қарзларини сўраб келишди.

— Менга муҳлат беринглар, отамдан қолган қарзларнинг ҳаммасини тўлайман, — деди Жобир.

— Муҳлат бермаймиз, эй Жобир! Қўриб турибсан, хурмо йиғиш мавсуми ҳам келяпти. Шунинг учун қарзингни ўз вақтида тўласанг, яхши бўларди.

— Аммо боғдаги хурмоларнинг ҳаммасини берсам ҳам қарзга етмайди.

— Унисини билмаймиз. Биз эртага эрталаб қарзни олишга келамиз.

Улар кетишгач, Жобир ўйланиб қолди. Ахволи танг, нима қиларини билмай, анча ўтирди. Ахийри воқеани Расулуллоҳга арз қиладиган бўлди. Бисмиллоҳ, деб ўрнидан туриб, масжидга йўл олди.

Унинг арзини эшитган Расули Акрам (с.а.в.) дарҳол қўлидан тутиб, яҳудийларнинг уйига бордилар. Улардан қарзнинг бир қисмини кейинга қолдиришни илтимос қилсалар ҳам, улар унашмади.

“Эртага бор хурмони оламиз, етмаса, боғнинг ўзини ҳам қарз ўрнига олишимиз мумкин”, деб туриб олишди.

Аммо Расулуллоҳ (с.а.в.) бунга рози бўлмадилар. Эртасига Жобирнинг уйида учрашадиган бўлишди. Расули Акрам (с.а.в.) Жобирга хурмоларини териб, навларига қараб алоҳида-алоҳида қилиб йиғиб қўйишини буюрдилар. Жобир хурмоларни тўплагач, Расули Акрамни кутиб ўтириши, хурмога қўл теккизмаслиги лозим эди.

Бутун оила ишга киришди. Хурмоларни амр қилинган шаклда йиғишди, тўп-тўп қилиб уюшди.

Эртасига Расулуллоҳ (с.а.в.) Ҳазрати Умар билан бирга келиб боғни айландилар, хурмо уюмлари олдида бир неча дақиқа тургандан кейин Жобирга:

— Қарзингни тўлиғича тўла, — дедилар ва кетдилар.

Яҳудийлар келиб, хурмо уюмларини кўришди.

— Ҳаммаси шуми, эй Жобир?

— Ҳа, бори шу.

— Биз оладиганимизни тўлиқ олмай, бу ердан кетмаймиз, шунга биласан-а?

— Биламан, кеча айтгансизлар.

— Яхши, аммо булар қарзингнинг ярмига ҳам етмайди.

— Бир йўлини қилармиз.

— Хўш, уйга ҳам олиб кирдингми?

— Йўқ.

— Унда бўлса, қандай йўлини қилмоқчисан, қизиқ?

Яҳудийлар бир-бирларига маъноли қараб қўйишди.

— Қани, болақай, хурмоларни ўлчашга бошла.

Жобир яхши навли бир хурмо уюми бошига ўтириб олди-да, бирин-кетин ўлчов идишига солиб ўлчаб, қопларга тўлдира бошлади. Биринчи қоп тўлди. Кейин иккинчи, учинчи қоп ҳам хурмога тўлдирилди. Аммо уюм қандай бўлса, шундай турар, ҳеч ҳам камаймас эди.

Яхудийларнинг оғизлари ланг очилиб қараб туришар, тиллари сўзга айланмас эди. Нима бўлганини тушунолмай, анграйиб қолишди. Улар биринчи марта бундай аҳволга тушаётган эдилар.

Хамма қоплар хурмога тўлди. Кун киздираётгани ва вужудда тер сувдай оқаётганига қарамай, бирин-кетин қопларни тўлдираётган Жобир хали биринчи уюмнинг ҳам тугамаганидан ҳайрон қотган яхудийларга ўгирилиб:

— Яна қанча оласизлар? — деб сўради. Бу гап билан Жобир: “Бу Расулulloҳнинг мўъжизаларини кўриб кўйинглар!” демокчи эди.

— Йўқ, болакай, етади. Аммо сенга бугун толь кулиб боқди. Хурмоларингга баракот ёвди. Акс холда, бу боғдаги хурмоларнинг ҳаммасини берганингда ҳам отангнинг қарзини узолмас эдинг.

— Бўпти, энди яхши боринглар.

Яхудийлар кетишди. Жобир қолган хурмоларни қопга тўлдирар экан, Пайгамбарининг хурмати юзасидан баракот берган Роббига ҳамду санолар айтарди.

Қолган хурмолар ўн етти қоп бўлди. Бу миқдор Жобирнинг оиласига бемалол етарли эди. Жобир тўғри Расулulloҳнинг (с.а.в.) хузурларига шонди. Бўлган воқеани айтиб берди.

— Буни Умар ибн Хаттобга ҳам айт, эй Жобир! — деб марҳамат қилдилар Жанобимиз.

— Бош устига, эй Оллоҳнинг Пайгамбари.

Жобир Ҳазрати Умарни (р.а.) топиб, унга ҳам ҳолатни гапириб берди. Ҳазрати Умар кулиб туриб:

— Мен Расулulloҳнинг боғни бекорга айланмаганларини ўшанда тушунган эдим, — деди (Бухорий, 2/84).

* * *

Абу Бароънинг ҳимояси эътиборга олинмай, шунча мусулмонларнинг Биъри Маунада шахид этилиши, сўзининг поймол бўлишига ўз жияни сабабчи бўлгани уни кўп ғамга ботирди. Шарафини ерга урган, одамларнинг юзига қараёлмайдиган қилиб қўйган бир иш бўлди ўзиям. Бир томондан, Жаноби Расулulloҳга (с.а.в.) одам юбориб, юз берган ходисадан чеккан қайғу-ҳасратини изхор этган бўлса, иккинчи томондан, ўғли Рабиани жияни Амирни ўлдиришга жўнатди. Аммо Рабаи ҳаракат қилмади. Отган найзасидан Амир отдан йиқилди, аммо снгилгина жароҳат билан қутулиб қолди.

Бу орала Абу Бароъ йўлда ўлдирилган икки киши учун Расулulloҳдан (с.а.в.) товон сўрашни ҳам унутмади. Холбуки, унинг сўровига хожат ҳам қолмаган, нега деганда, Расули Акрам (с.а.в.) аввал-бошданок улар учун товон тўлашни бўйинларига олган эдилар. Ажабки, икки киши учун товон сўрашга ақли етган Абу Бароъ ўзи ҳимояга олган қирқ йигитнинг ўлими учун бор-йўғи қайғусини билдиришдан нарига ўтмади.

Яҳудийлар тузоғи

Бани Назир яҳудийлари бир куни саккиз-ўн кишидан иборат меҳмонларни қаршилашди.

— Хуш келдинг, эй Муҳаммад, бизга шараф келтирдинг, — дейишди кутиб олаётиб.

Қатордаги Абу Бакр, Умар, Али, Саъд ибн Муоз, Саъд ибн Убода, Усайл ибн Хужайрга (розийаллоху анхум) бир-бир қараб чиқишди.

Расулulloҳ (с.а.в.) уларга Бани Амир қабиласидан икки кишини Амр ибн Умаййа уларга омонлик берилганини билмасдан ўлдириб қўйганию улар учун товон тўланажagini англатдилар. Сўнгра аввалги битимга биноан улардан ёрдам сўраб келганларини маълум қилдилар. Таклиф очик чеҳралар билан қабул қилинди.

— Албатта... Зиммамиздаги мажбуриятимизни адо этамиз. Фақат, олдин марҳамат қил, ўтириб дам ол, таомларимиздан егин, — дейишди яҳудийлар.

Расулulloҳ (с.а.в.) ҳамроҳлари билан бир уйнинг соясига бориб ўтирдилар. Яҳудийларнинг меҳмондорчилигини кута бошладилар. Баҳонада Мадинадан бу ерга келгунча туйилган чарчоқ ҳам чиқади.

Бу пайт яҳудийлар зудлик билан бир жойга яширинча йиғилишди. Зеҳнларини қора ниятлар қоплаб олган эди. Хужайй ибн Аҳтоб пичирлаб гап бошлади:

— Бу одамни бошқа бундай вазиятда қўлга тушира олмаймиз. Аклимиз бўлса, фурсатдан фойдаланиб қолайлик.

— Нима қила оламиз? — деб сўрашди шериклари.

— Ҳар нарса қилиш мумкин. Масалан, соясида ўтирган уйларининг томига чиқиб, устига тош юмалатса бўлади.

— Тўғри, фалокат юз берди, деб қўяқоламиз. Товон тўласак ҳам майли, уни йўқ қилганимиз қолади.

Кўзларида шайтоний бир табассум лорлади.

— Бундай имкониятни қўлдан чиқариш яхудийлар учун энг катта аҳмоқлик бўлар эди.

— Факат, энди бу ишни исини чиқармай амалга оширадиган бир одам топиш керак. Кўзи ўткир, қўллари бақувват бир киши.

Саллом ибн Мишкам гапга аралашди:

— Лекин эҳтиёт бўлинглар, бунақа нарсалар унга билдириб турилади. Ҳозирги гапларимиз ҳам унга етказилмаяти, дея олмайман. Агар шундай бўлса, бошингизга балони сотиб олдингиз ҳисоб.

Хуйайнинг юраги сиқилди. Овозини кўтариб:

— Сен энди бизнинг ишимизни бузма. Пишган ошга совуқ сув солишнинг яхши эмаслигини биласан.

Саллом бир гапдан қолгиси йўқ эди.

— Менимча, сизлар бу ошни пиширолмайсизлар, устларингизга тўкиб юборасизлар, — деди.

Бошқа биров жиртакилик қилди:

— Сенинг оғзингдан қачон яхши гап чиқади, эй Саллом? Ҳеч бўлмаса, бизга ҳалақит берма, гапимизни тугатайлик. Яхшиси, бир четда ўтиб, қараб тур. Бекорга вақтимизни оляпсан.

Ниҳоят бир қарорга келинди.

— Энди бизга қўркмас бир одам керак.

— Мана мен борман!

— Қароринг жиддийми, эй Амр?

— Ҳа, жиддий.

Хуйай орага қўшилди:

— Амр бу ишни бажаради. Мен унга ишонаман.

— Кетдик бўлмаса, вақтни ўтказмайлик.

Катта бир қоя парчасини инқиллай-синқиллай, контер тўкиб, уйнинг томига чиқаришди. Энди уни пастга кулатиш қолди, холос. Амр қўлининг орқаси билан терли пешонасини артди, кейин секин энгашиб, пастга қаради. Бирдан юзи буришди. Кейин оғзидан тупук сочиб, сўкиниб юборди.

Сўнгра ҳамроҳларига қараб:

— Йўқ, кетиб қолибди, — дея пичирлади.

Бир дунё меҳнат чекилди, шунча тер тўкилди, энди ишни битириш навбати келганида бутун режаси барбод бўлиб чиқди.

— Бекорга чарчаганимиз қолди.

— Нимага энди бекорга бўларкан? Тошни тепаларидан ташлаб юборайлик, ҳеч бўлмаса бир нечтасини ўлдирамиз.

Амр ҳамроҳларига ўқрайиб қаради.

— Ақлинг жойидами ўзи?

— Нима қилибди ақлимга?

— Биз шунча азиятни Муҳаммадни ўлдириш учун чекдик, дуч келган одамни ўлдириш учун эмас. Ҳозир бу тошни юмалатиб пастдагиларни эзиб ташлармиз, лекин бошимизга бало орттирган бўламиз.

— Шериклари кутиб турганига қараганда, қайтиб келиши ҳам мумкин, — деб қолди биттаси.

— Қани, кутайлик-чи.

Ҳаяжон ичида кута бошлашди. Анчагача пойлашди, лекин вақтлари бекорга кетди, холос.

Индамай ўринларидан туриб кетган Расулуллоҳ (с.а.в.) бошқа қайтиб келмадилар. Роса йўл қараб ўтирган ҳамроҳлари, ниҳоят, ўринларидан туришди, у ёқ-бу ёқни кидирган бўлишди. Ўткинчилардан сўроқлашди. Бир одам:

— Мен уни Мадина йўлида кўрдим, — деди.

Ажабланарли иш... Инсониятга адаб дарси бериш, ахлоқнинг энг олиб намуналарини шахсан яшаб кўрсатиш бу зотнинг вазифалари эмасмиди? Қандай қилиб, индамай кетиш мумкин? Бирга келишган, кўнгиллари бир, иймонлари бир бўлган дўстларига бир оғиз “Мен кетяпман”, деб қўймасдан кетиб қолишларини қандай тушуниш мумкин?

Бу ишда, албатта, бир ҳикмат бўлиши лозим! Ҳозирча булар билмаётган қандайдир гап бор? “Оллоҳнинг Расули бир ишни қилса, унда мутлақо бир ҳикмат бўлади”, деган тушунча остида Мадина йўли тугилди. Саҳобалар гап нимадалигидан хабарсиз эдилар.

Аммо Бани Назир яҳудийларидан бир нечтаси ўлжаларини қўлдан чиқарган овчидай анграйиб қолишган эди. Саллом ибн Мишкам уларга қараб: “Мен сизларга нима девдим?!” дейишдан тўхтамас эди.

Саҳобалар икки соат юриб, Мадинага етиб келишди ва Набийлар Султонини (с.а.в.) шу ерда кўриб, кўнгиллари ҳаловат топди.

* * *

Энди Бани Назир яҳудийларининг пайтавасига қурт тушган, юраклари гулгуладан така-пука эди. Ибн Сурийа кўпларнинг ичини кемираётган андишани тилга келтирди:

— Бу ердан у тасодифан кетиб қолгани йўқ, албатта,

хабардор қилинган бўлиши керак. Шубҳасиз, шундай. Энди бу ёнига нима қилиш ҳақида бош қотирайлик. Мендан сўрасаларинг, ҳозирдан сезиб турибман, ашқол-дашқолларингизни йиғиштириб, юртингиздан қувиласизлар. Кучингиз етса, ўзларингизни ҳимоя қилинглар. Лекин қутулишларинг учун энг мақбул бўлган битта йўл бор.

— Қандай йўл экан у?

— Унинг динини қабул қилиб, ватанда қолиш. Бу йўл Мусо Пайғамбарни ҳам мамнун этадиган, унинг ризосига сабаб бўладиган энг тўғри йўлдир!

— Биз бундай қилолмаймиз.

— Ҳозиргача қаерда эдинг?

— Бу ақлингни ўзингга сақлаб қўй, эй Ибн Сурийа.

Ибн Сурийа бу эътирозларга кониқарли жавоб беришдан ожиз эди.

— Мен билганимни айтдим, холос.

— Сен ўша билганингни ҳам ичингда сақла, тушиндингми.

* * *

Эртаси Бани Назирларга келган Муҳаммад ибн Маслама уни Расулulloх (с.а.в.) юборганини айтиб, Пайғамбарнинг ҳаётига қасд қилганларининг жазоси сифатида ўн кун ичида юртларини ташлаб чиқиб кетишлари кераклигини маълум қилди ва сўзини шундай тугатди:

— Истаган ҳар нарсангизни олиб кетишингиз мумкин. Лекин ўн кундан кейин бу ерда қолган бирон киши қўлга тушадиган бўлса, бошидан жудо қилинади.

Бу хабар Бани Назир яҳудийларини даҳшатга солди. Қовоқлар осилиб, кўзларда ёш айланди, гуноҳкор бошлар эгилди.

Қасд қилганлар паст бўлган эди.

Бир жойга тўпланиб вазиятни муҳокама қила бошлашди. Ёлғиз ўзлари мусулмонларга бас кела олмасликларини билишарди. Олдинлари бир-бирларига душман бўлган Авс ва Ҳазраж қабилалари эса, Маккадан келган Пайғамбарнинг (с.а.в.) саъй-ҳаракати билан бирлашиб, қон-қардошга айланган. Қолаверса, энди уларнинг сафига маккалик муҳожирлар ҳам келиб қўшилган. Хуллас, Мадина мусулмонларига қаршилик кўрсатиш ақлсизликдан бошқа нарса эмаслиги яҳудийларга аён эди.

Йиғилиш кўпга чўзилмади. Қандай қарорга келишгани уларнинг бурушган юзларидан шундоқ кўриниб турарди. Кўп ўтмай, кўчада ўйнаб юрган болаларнинг бир-

бирларига: “Юртимизни ташлаб кетар эканмиз”, деган гаплари кулоқка чалиниб қолди.

Кетишга тайёргарлик бошланди. Олиб кетиладиган нарсаларни ҳисоблашга киришилди.

Одамларнинг руҳи чўкиб, кўнгли сишиб, бири қовонидан қор ёғиб дардини айтса, бирови бошларига бу кунни солганларга лаънат ўқирди. Баъзилар мадиналик Пайғамбарни айбласа, бошқалар Хўйайй ибн Ахтоб билан шерикларини айбдор деб билар эди.

Сафар тадориги билан овора бўлган Назир яхудийлари бу пайтда Мадинада ўтказилаётган бир йиғилишдан хабарсиз эдилар. Мажлисда чордона қуриб ўтириб олган Ибн Салул одамларни ватанларидан хайдаш нотўғри эканлиги ҳақида оғиз тўлдириб ваъз ўқир эди.

— Малак хабар берган эмиш: “Улар ҳаётингга қасд қилмоқчи бўлдилар”, деган эмиш... Ким кўрибди уни?..

Ибн Салул писанда қилиб ғўлдирад, ўзини бечораларнинг ҳимоячиси қилиб кўрсатар эди.

— Мендан сўрасаларингиз, бу бечораларга ёрдам берайлик, дейман. Уларга хабар юборинглар, юртларига қолаверишин. Керак бўлса, биз ёрдам берамиз. Қурайза ва Ғатафон яхудийлари ҳам кўмаклашишади. Шунда биз унинг ўзини кўрkitган ҳамда бечоралар юртларини ташлаб кетишига йўл қўймаган бўламиз.

Бу гап Ибн Салулни ўраб ўтирган мунофиқларга ҳам маъқул тушди. Оқшом тушиши билан туяли бир киши Бани Назир қабиласи томонга йўл олди. Унга Мадинада мунофиқлар маъқуллаган хабарни етказиш вазифаси топширилган эди. Хабарчи Бани Назир аҳолисини жасоратли бўлишга ва мадиналиклардан кўркмасликка чақириши, уларга далда бериши керак эди.

Хўйайй ибн Ахтоб ясриблик дўстини уйида меҳмон қилди. Ибн Салулдан келган хабарни хурсанд бўлиб эшитди. Ичига ёруғлик кирди.

— Модомики бундай кунда ёрдамга келадиган дўстларимиз бор экан, биз ҳеч қаерга кетмаймиз, шу ерда қоламиз. Оталаримиздан ёдгор бўлган тупрокни тарк этиш ниятида эмасмиз, — деди у.

Хўйайй меҳмонини кузатиб туриб, Ибн Салулга салом етказишни тайинлагач, уйига кирди.

— Ҳақиқат бор экан-ку! — деди ўзига ўзи ва чуқур нафас олди.

Эртасига халқ орасида “кетмас эканмиз, юртимизда қолар эканмиз”, деган гап яшин тезлигида тарқалди.

Ёш-қари хамманинг устидан тоғ ағдарилгандай бўлди, хамма хурсанд, айниқса, болаларнинг қувончи чексиз эди.

Кейин Мадинага бир одам юборилди. Расулуллохнинг (с.а.в.) хузурларига кирган хабарчи:

— Биз юртимизни ташлаб кетмаймиз. Ҳеч қаерга кетишни истамаймиз! — деди.

Буни эшитиб, Расули Акрам (с.а.в.) қўшин тўплашга амр қилдилар. Дархол саф тортган қўшин Рабиулаввал ойида Бани Назир қабиласига қараб юриш қилди.

Икки соатда Назир қалъасига етилди. Узоқдан бир қўшин келаётганини кўрган яҳудийлар тезда қалъа ичига кириб, дарвозаларга қулф осиди.

Қалъа қуршовга олинди. Энди қалъага кириш-чиқиш имкони қолмаган эди. Яҳудийларга таслим бўлиш таклиф қилинди. Аммо улар бу таклифни рад этишди.

Улар қалъаларига ҳаддан ташқари ишонишар эди. Мадиналиклар тугул, ҳеч қандай душман бу қалъани ошиб ўтолмайди, деб ўйлашарди. Қолаверса, Бани Назир қабиласи Ибн Салулдан ва бошқа яҳудийлардан келадиган ёрдамдан ҳам умидвор эди. Ўшанда қалъадан чиқиб жанг қилишади, мусулмонларнинг таъзирини бериб қўйишади.

Кеч кирди. Қалъа ичида яҳудийлар ўзаро мажлис бошлашди. Сўз олганлар бир-бирларига далда бериб, эртасига келадиган ёрдам хақида ишонч билан оғиз кўпиртириб гапиришарди. Уларнинг фикрича, мусулмонлар Мадинадан етиб келибдими, демак, Ибн Салул ҳам тез орада келиши керак.

Эртасига Мадина йўлига умидвор тикилган кўзлар ердан чанг кўтарилишини кута бошлади. Вақт жуда секин ўтаётгандек туюларди. Аммо ҳеч кимнинг қораси кўринмас, ердан чанг кўтарилмас эди. Аср вақти ўтиб, қуёш нури сўна бошлаши билан умидлар ҳам сўна бошлади.

Кечаги йиғилиш умидсиз маърузалар билан давом этди. Ҳуйайй бир-икки йўталиб, гап бошлади:

— Онадан тугилгандан бери бундай аҳволга тушмаган бўлсак керак. Бу мусибат бошимиздан кетадими ёки бизни улар маҳв этадими? Билмайман. Мадиналик дўстларимиз ёрдамга келишса, бу балодан қутуламиз. Аммо ёрдам келмаса-чи, унда...

Ҳуйайй сўзини давом эттира олмади. Бир оз кутди.

У ёк-бу ёкқа кўз ташлаб, сукутга чўмди. Кейин чуқур нафас олиб:

— Хўш, — деди, — қани, дўстлар, айтинглар-чи, унда нима қиламиз?

Хамма жим эди. Шу алфозда қанча вақт ўтгани ҳеч кимга маълум эмас.

Бир пайт кимдир овоз чиқарди:

— Кутамиз!

Зеро, кутишдан бошқа иложлари ҳам йўқ эди. Қамалнинг иккинчи ва учинчи кунни ҳам ўтди. Аммо на Мадинадан ва на бошқа яҳудийлардан садо чиқди. Умидларидан асар қолмади. Кейин юракларини қўрқув хисси чулғаб олди. Хамма дир-дир титрар, тиллари бир сўзга айланмас эди.

Шу кунгача жонларини ҳимоя қилишига қаттиқ ишонган қалъа деворлари энди кўзлари ўнгида салобатини йўқотган, қалбларига жасорат туйғуси ҳам сўниб-сўниб битган эди. Гўёки, мусулмонлар агар истасалар, қалъа деворини бемалол ошиб, ичкарига қира оладигандек туюла бошлади уларга...

“Нима қилган экан-а?” Бу савол ҳамманинг юрагини ўртаётган, лекин ҳеч ким қониқарли жавоб ололмаётган дарднинг ифодаси эди. Кўчаларда жонли мурдалар каби изғиб юрган эркакларни, уларга умидсизларча мўлтираган хотинларни кўриш мумкин эди.

Нима учун мусулмонлар ҳамон хужум қилишмаётгани ва нега қалъа деворидан ошиб ўтишмаётганини ҳеч ким билмасди.

Аввалги уч кундан кейин бир-биридан баттар яна уч кун ўтди. Бу уч куннинг кечалари кундузларидан барбод, кундузлари кечаларидан қоронғу эди. Шошқинликлари энг сўнг даражага етган бир онда кўзлари бирдан қўрқувдан очилди, қалбларига бўлакча бир оғриқ кирди. Мусулмонлар қўлларида болта билан қалъа атрофидаги хурмо дарахтларини кесар, ташлаб кетилган уйларни бузар эдилар, Чикиб тўсқинлик қилишга кимсада ҳол йўқ эди. Қалъа деворларига чиқишди:

— Ё Мухаммад, бузғунчиликни таъқиқлаган ва қорлаган ўзинг эмасми? Дарахтларни кесиш, уйларни бузишнинг нимаси? — деб бақиришди.

Сўзлари жавобсиз қолди. Кесиш давом этаверди.

Нихоят, яҳудийлар бир жойга йиғилишди, ҳолатни роса муҳокама қилишди. Аммо ичларида: “Қиличларни олиб, бостириб борайлик! Ўлсак, эркакка хос тик ўлай-

лик", дейдиган бир мард топилмади. Гўё қалбларини юқоридан бир кўрқув хисси босиб тургандек эди.

Ахийри:

— Сулҳ таклиф қилайлик. Шартларини бажаришдан бошқа чорамиз йўқ, — деган гап билан масалага нуқта қўйилди.

Таклифларини Расулуллоҳга (с.а.в.) етказишди. Таклиф қабул этилгач, кўчишга тайёргарлик кўра бошлашди. Енгил юкларининг ҳаммасини олиб, узун бир карвон холида йўлга чиқишди. Хотинлар энг чиройли кийимларини кийиб олган, баъзилари довул чалиб, баъзилари кўшик айтиб боришар эди. Тўйга бораётгандек, шод-хуррам кўринишга ҳаракат қилишарди.

Шу ҳолда Мадинага кирдилар. Мадина бозоридан шод-хуррам ўтдилар. Олдинга тушиб олиб ўйнаб бораётган семиз-семиз ўйинчи хотинларни, юзлардаги севинч ва шодликни кўрган ҳеч ким уларни юртларини ташлаб кетишяпти, деб ўйламас эди. Халқ уларнинг бу ақлга сизмас ҳолларини томоша қиларди. Мадина кўчалари узок йиллардан бери бу хил хуррамликка гувоҳ бўлмаган.

Нихоят, улар ўзларига ёрдам беришни ваъда қилиб сўзида турмаган мунофиқларнинг қалбларини эзувчи кўшиқлар айта-айта, узоклашдилар. Салдан кейин овозлари ўчди. Юзларида намойиш этган сохта севинчилари битди, кўшиқлари тўхтади. Кўзларига аламли ёш томчилари қўшилиб келди, бўғизларида боғланган йиғи тугунлари ечилди. Бир соат олдин хурсандчиликдан ўйнаган инсонларни ҳозир йиғи ичида кўрган одам аввалги севинчлар ҳақиқий эдими, ё эндиги маҳзунлик ҳақиқийми, ажрата олмасди.

Назир яҳудийларидан бўшаган қалъага кирганлар вайронага айланган уйларга дуч келишди. Ҳаммаси уйни бузган, одам ўтирмайдиган ҳолга келтириб кетишган эди. Аммо Мадина шу тариқа бир фасод уясидан халос бўлди.

* * *

Дўстларидан ажралиш аламини туйган мунофиқлар уларнинг орқасидан ҳасрат-ла қараб қолишди. Ёрдамга журъат қилмаганлари учун ўзларига маломат ёғдиришарди.

Мусулмонлар эса, бўлиб ўтган ишлардан хурсанд

эдилар. Айлиқса, Бани Назир масаласи бир кимсанинг бурни қонамасдан ҳал қилингани қувончли эди. Холбуки, улар бунчалик осойлик билан юртларини ташлаб кетадилар деб биров ўйламаган эди.

Шу палла Расули Акрам (с.а.в.) жанобимизда вахий ҳолати кўрилди. Овозлар тинди, ҳурмат ва хаяжон ҳислари тўла қутиш бошланди. Бир оздан кейин Жанобимиз (с.а.в.) Хашр сурасининг муборак оятларини ўқий бошладилар:

“Осмонлардаги ва Ердаги бор нарса Оллоҳга тасбеҳ айтди. У қудрат ва ҳикмат Соҳибидир. У аҳли Китоблардан (яхудийлардан) кофир бўлган кишиларни биринчи тўнлашдаёқ ўз дийрларидан хайдаб чиқарган Зотдир. (Эй мўминлар,) сизлар уларнинг чиқиб кетишларини ўйлаган ҳам эмас эдингиз. Улар ҳам ўзларининг кўрғон-қалъаларини Оллоҳ(нинг азоби)дан тўсғувчи деб ўйлаган эдилар. Бас, Оллоҳ(нинг азоби) улар ҳисобга олмаган томондан келди ва дилларига кўркинч солди. Улар (уйларини) ўз қўллари ва мўминларнинг қўллари билан бузурлар. Бас, эй ақл эгалари, (уларнинг ахволидан) ибрат олингиз! Агар Оллоҳ уларга сургунни ёзмаганида, албатта, уларни мана шу дунёда (қатл қилиш ёки асирлик билан) азоблаган бўлур эди. Улар учун охиратда дўзах азоби ҳам бордир. Бунга сабаб уларнинг Оллоҳ ва Унинг Пайғамбарига қарши турганларидир. Кимки Оллоҳга қарши турса, бас, албатта, Оллоҳнинг жазоси қаттиқдир. (Эй мўминлар,) сизлар (Бани Назир хурмозорларидан) бирон хурмо дарахтини кесдингларми ёки уни ўз поясида турган ҳолида қолдирдингларми, бас, (сизлар қилган ҳар бир иш) Оллоҳнинг изни-иродаси билан ва у фосиқ-итоатсиз кимсаларни расво қилиш учун (бўлди). Оллоҳ ўз Пайғамбарига улардан ўлжа қилиб берган нарсаларнинг устига сизлар оту туяларни ўйнатиб-чоптириб борганларингиз йўқ (яъни, у ўлжаларни сизлар машаққат чекиб, жанг-жадал билан қўлга киритганларингиз йўқ), лекин Оллоҳ Ўз пайғамбарларини Ўзи хоҳлаган кимсалардан (мана шундай) устун қилиб қўюр. Оллоҳ барча нарсага Қодирдир. Оллоҳ кишлок-шаҳарларнинг (кофир) аҳолисидан Ўз Пайғамбарига ўлжа қилиб берган нарсалар — токи сизлардан бой-бадавлат кишилар ўртасидагина айланиб юраверадиган нарса бўлиб қолмасин учун — Оллоҳники, Пайғамбарники ва (у зотнинг) қариндош-уруғлари, стимлар, бечора-мискинлар ва йўловчи-мусофирларникидир. Пайғамбар ўзи сизларга ато

этган нарсани олинглар, у зот сизларни қайтарган нарсадан қайтинглар ва Оллоҳдан қўрқинглар! Албатта, Оллоҳнинг жазоси каттикдир” (1—7-оятлар, мазмуни).

Оллоҳнинг уйини тозалаган аёл

Умму Миҳжан Мадинанинг Авали мавзеида яшайди. Уйи узок бўлишига карамай, хар куни масжидга келиб, Пайғамбарлар Имомининг (с.а.в.) орқаларида туриб намоз ўқиш саодатини хис қилиб юради. Бундан ташқари, масжидни супуриб, тозалашни ҳам ўзига вазифа қилиб олган.

“Модомики Оллоҳ менинг қалбимни ширк ва куфрдан тозалаган экан, мен ҳам Унинг уйини тоза тутайин”, деб ўзи бу шарафли вазифани адо этиш ташаббуси билан чиққан.

Камбағал бўлишига карамай, қалби гўзал туйғу ва тушунчаларга бой бўлган бу аёл масжидни тозалагани сари қалби ҳам тозалангандек бўлар, руҳида халоват хис этар эди.

Бир куни у бемор бўлиб, тўшакка ётиб қолди. Расулulloҳнинг (с.а.в.) орқаларида туриб намоз ўқиш саодатидан айрилиб қолди. Бирдан-бир орзуи — тезроқ соғайиб, масжидга бориш, Буюк Имомнинг орқасида туриб намоз ўқиш эди. Қулоқлари остида ҳамон ул Севикли Жанобининг (с.а.в.) ёкимли овозлари эшитилиб турар, қалби Раббул Олабийнинг хузурида саждага бош қўйиш орзуида жўш урарди.

Буюклар Буюги Жанобимиз (с.а.в.) у бир неча кун масжидда кўринмаганларидан кейин суриштирдилар.

— Касал бўлиб қолди, эй Оллоҳнинг Пайғамбари, — деб жавоб қилишди қўшилари.

Бу ҳолни эшитган захоти Раҳмат Пайғамбари Авали маҳалласига шошилдилар. Баъзилар илдамрок бориб, хаста аёлга суюнчи хабарини етказишди.

— Хушхабар, эй Умму Миҳжан, Расулulloҳ жаноблари сени зиёрат қилишга келяптилар, — дейишди.

Умму Миҳжан бу хабарни эшитиб, севинчдан ўзини қўярга жой тополмай қолди. Касалликдан ҳолсиз қолган юраги тез-тез ура бошлади. Пешонасидан тер окди. Ҳеч қанча ўтмай, ёкимли бир овоз қулоғига чалинди:

— Ассалому алайкум!

Миннатдорлик туйғулари безаган мажолсиз бир овозда:

— Ва алайкум ассалом, эй Оллоҳнинг Расули, — деб кутиб олди Умму Миҳжан бу шарафли меҳмонни.

Зиёрат узок давом этмади. Аммо маъно оламида бу қисқа вақтнинг қиймати ғоятда баланд эди. Хайрлашиларкан, унга охират оламида мамнун этарли иззат-икромлар кўрсатилажагига ҳеч ким шубҳа қилмасди.

Расулуллоҳ (с.а.в.) кейин ҳам вақти-вақти билан бу аёлнинг аҳволини қўшниларидан сўраб турдилар. Касали оғирлашгани айтилди. Расули Акрам (с.а.в.) уларга:

— Агар вафот этса, менинг хабарим бўлмай дафн қилманглар, — дедилар.

Бир оқшом тақдир мақомидан чиққан фармон ила ажал ўқи отилди. Умму Миҳжан Оллоҳга ва Расулига хизмат ишқи билан йўғрилган топ-тоза қўнглини Олий Мавло томонидан келган ўлим малакларига таслим этди.

Уни дарҳол ювиб, кафанладилар. Дафнга тайёр бўлганидан сўнг йўлга чиқдилар. Аммо бу пайт хуфтон намози ўқиб бўлинган, Расулуллоҳ (с.а.в.) уйқуга кетган эдилар.

Жанозага келганлар ғамгин бўлишди. Маҳалла аҳли ичида ҳам ўзига хос ўрни бўлган, айниқса, Расулуллоҳ (с.а.в.) зиёрат этганларидан кейин яна ҳам обрўи ошиб кетган Умму Миҳжан, демак, бу сўнгги мукофотга эришмасдан қора тупроққа кирадиган бўпти-да, деб ўйлашди.

— Демак, насибаси шу экан...

— Жаноби Расулуллоҳни безовта қилишимиз тўғри бўлмас.

— Уйкудалиқларида ҳам ваҳий келиб қолиши мумкин. Яна бир хато иш қилиб қўймайлик...

Шу хил мулоҳазалардан кейин Расули Акрамнинг (с.а.в.) иштирокларисиз дафн қиладиган бўлишди. Бақиъ қабристонига келтиришди, жанозасини ўқишди ва дафн этишди. Оллоҳдан унга раҳмат тилаб, ортларига қайтишди.

Эртасига Расулуллоҳ (с.а.в.) яна у ҳақда сўраганларида:

— Тупроққа қўйилди, эй Расулуллоҳ, — деб жавоб қилишди. — Аслида уни дафнга тайёрлаб, сизга келган эдик. Ухлаб ётган экансиз, безовта қилгимиз келмади.

— Юринглар бўлмаса.

Имомул Анбиё (с.а.в.) саҳобалари билан бирга Бақиъ қабристонга йўл олдилар. Қўшнилари Умму Миҳжаннынг қабрини кўрсатишди. Расулуллоҳ (с.а.в.) қабр ёнида тўхтадилар, хамроҳлари орқада саф тортишди. Тўрт мар-

та такбир келтирган ҳолда руку ва сажда қилмай ўқилган намоздан кейин, Оллоҳ таолодан раҳмат тилаб ортларига қайтдилар.

Умму Михжаннинг руҳи шод бўлди, маъно оламида буюк икромларга эришди, Буюк Мавло улуғ Пайғамбарининг ҳурмати юзасидан Умму Михжанга у хаёлига келтира олмаган неъматларни ёмғир каби ёғдиришга албатта қодирдир.

Шундай бир намозда ҳозир бўлишни, у бахтиёр кишилар орасида ва Пайғамбарлар Имомининг орқаларида сафда туришни чин кўнгилдан орзу қилганлар учун Умму Михжан руҳига фотиҳалар юборишларига йўл доимо очиқдир. (Қаранг: Насайй. “Китабул Жанойиз”).

* * *

Кичик Абдуллоҳ раҳматли Руқаййадан қолган ёдгор эди. Онаси ёш кетганидан кейин анчагача ўзига келолмай юрган болақайни бир куни Умму Гулсум бағрига босди.

— Энди мен сенинг онанг бўлман, жоним, — деди.

Хола онанинг ўрнини боса олармиқан? Жуда қийин... Аммо Абдуллоҳга холасидай меҳрибон ўғай онанинг топилиши ҳам осон эмас эди. Албатта, Абдуллоҳ уни хола сифатида кўраверади, лекин онасидан ҳис қилган шафкат ва севгини ундан ҳам ҳис этажак.

Бир куни Абдуллоҳ ўйнаб юрганида, тўсатдан бир хўроз билан тўкнашиб кетиб, йиқилди. Дод-войига чопиб чиққанлар уни оғиз-бурни қонга тўлган бир ҳолда кутқариб олишди. Уйга олиб киришганида Абдуллоҳ парижон бир аҳволда эди.

Ҳолати ўнгланавермагач, Умму Гулсум дадасига одам юборди. Сарвари Анбиё (с.а.в.) муҳим бир иш билан банд бўлганлари учун боролмасликларини билдирдилар. Берадиган ҳам, оладиган ҳам Буюк Мавло деб кўйдилар.

Боланинг аҳволи яна ҳам оғирлашавергач, иккинчи марта одам юборилди. Бу гал Жанобимиз (с.а.в.) бир неча саҳобалари билан бирга етиб келдилар. Бола ўлаётган эди. Кучоқларига олдилар. Кўзларидан ёшлар оқа бошлади. Саъд ибн Убода чидаб туролмади:

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, сиз ҳам йиғлайсизми? Ахир, сиз Оллоҳнинг Пайғамбарисиз?! — деди.

Набиййи Акрам (с.а.в.) шундай жавоб қилдилар:

— Бундай ҳолат Оллоҳнинг бир раҳматидир, банда-

ларининг қалбига солгандир. Оллоҳ таоло фақат шафқатли бандаларига шафқат кўрсатади.

Жаноби Расулulloҳ (с.а.в.) аввалроқ қизларидан айрилган эдилар, кетидан набиралари ҳам вафот этганини кўриб, юрак-бағирлари доғланди.

Қурайза яхудийларидан бирининг уйида хизматкор бўлган Салмон, ниҳоят, Ислom динини қабул этиб, орзу-йига етишди. Имкон топди дегунча дарҳол Расули Акрамнинг хузурларига чопар, ёнларида соатлаб ўтириб, орқасида намоз ўқигач, қўнгли таскин топиб, ишига қайтар эди. Хар гал қайтишида оиласидан айрилиб, сафарга кетаётган, бир неча кунлик озиғини олиб олган одамдай бир ҳолга тушарди. Расулulloҳни кўрмаган ёки хузурларига бора олмаган кунлари вақтини у зотнинг хаёллари билан, у кишидан эшитган тотли сўзлар билан ўтказар, маънавий биргаликни давом эттиришга ҳаракат қилар эди. Ишлаб турган ониди хануз ёнбошида Расулulloҳ Жанобимиз ўтиргандек бир ҳолатга тушар, кечкурун ётаётганида эса, битта хонада уйкуга бораётгандек, “Оллоҳ роҳатли уйку берсин, эй Салмон!” дегудек ёнгинасида ҳис этарди Жанобини. Бу шундай бир айрилик эдики, бу айрилик ичида биргалик энг гўзал маъноси билан давом этар эди.

Бир куни у яна зиёратга келганида Расули Акрам унга хўжайини билан учрашиб, ооздлик сўрашини маслаҳат бердилар.

Салмон хўжайини билан гаплашди. Хўжайини рози бўлди:

— Эвазига менга уч юзта хурмо кўчати кўкартириб берасан. Устига яна қирқ укка олтин ҳам берасан, — деди.

Салмонга бу таклиф оғир эди. Қирқ укка олтин тўрт юз дирхам дегани бўлиб, уни топиш осон иш эмасди. Лекин, бошқа томондан, Жаноби Пайғамбар унга бу йўлни тавсия этганлар.

Салмон бўлиб ўтган савдони Расулulloҳга (с.а.в.) бориб айтди. Бу хабар унинг дўстларини мамнун қилди. Кўчатларни қисқа фурсатда топиш мумкин эди. Масжиддагилар хар битталари уч-бештадан ниҳол таклиф этишди ва тезда уч юзта хурмо кўчати қилинди. Расулulloҳ (с.а.в.) Салмонга:

— Қани энди кўчатлар учун уч юзта чуқур казгинда, кейин менга хабар бер, — дедилар.

Салмон кетди. Кучли одам эмасми, иш уни кўркита олмасди. Бирпасда айтилган чуқурларни қазиб бўлди. Жой тайёр бўлганини эшитиб, Расулulloҳ (с.а.в.) шериклари билан йўлга чиқдилар. Келиб хурмо кўчатларининг хар бирини қўллари билан экиб чиқдилар.

Энди ниҳолларнинг тутиб кетишини кутиш, яхудийлар уларнинг кўкарганини, мевага кирганини ўз кўзлари билан кўришлари керак эди.

* * *

Расулulloҳ (с.а.в.) Ҳазрати Ойишанинг хонасида ўтирганларида Асмо исмли мадиналик бир аёл келиб, ул зот билан ўзини қизиқтирган масалада учрашишга изн сўради. Киришга рухсат берилди.

— Ё Расулulloҳ, ойбоши ҳолати тугаган хотин қандай тозаланади, намозини қандай бошлайди? — деб сўради Асмо.

— Хушбўй сепилган жун олиб, ўша билан покланасан.

— Мен у билан қандай покланаман, ё Набийаллоҳ!

Жанобимиз (с.а.в.) бундан ортик тушунтириш имконини топа олмас эдилар.

— Субхоналлоҳ!.. Поклан шундай!.. — дедилар.

— Аммо мен у билан қандай тозаланаман?

Аёл жуда хам содда эди. Расули Акрамнинг (с.а.в.) гапларини у бутун баданни жун билан тозалаб чиқиш керак экан, деган маънода тушунган эди.

Бу ҳолни кўриб турган Ҳазрати Ойиша онамиз у аёлни бир туртди. Асмо у гомонга қаради.

— Бу ёққа кел, — деди Ҳазрати Ойиша ишора билан.

Асмо борди. Пичирлаб бир нималарни гаплашишди. Ҳазрати Ойиша унга қандай тозаланиб, қай тарзда намоз ўқиш кераклигини тушунтириб бергач, Асмо кетди. (Бухорий. 1/81).

Демак, олдин тоза бир бўз парчаси ё жун тутами билан одоб жойларини тозалайди, кейин намозга олгандай шаклда таҳорат олади. Ундан сўнг бутун вужудини ювади. Бу орада Асмо Жаноби Расулulloҳнинг ғоятда уятчан эканларини, бир оғиз гапни айтатуриб, юзларининг қизариб кетганини кўрди.

Мискинларнинг онаси Ҳазрати Зайнабнинг вафоти

Рамазон ойи бошида саодат тожини кийиб, “мўминларнинг онаси” деган шарафли номга эришган Зайнаб бинти Ҳузайма хали Расули Акрамга никоҳланганидан уч ой ўтмай туриб, касал бўлиб қолди. Кунлар ўтди, лекин хасталиги тузалмади. Худди вужудни кўрпага ёпиштириб, “Энди сен ётишинг керак, турмагин”, дейдиган туридан эди унинг касаллиги.

Энди ўттизга кирган Ҳазрати Зайнаб, Қурбон ҳайити кунларидан бирида коинотнинг энг шарафли жойи бўлмиш хонасидан қурбон ўлароқ Даргоҳи Субҳонийга арз этилажagini қаердан билсин?! Ўлим фариштасига унинг жонини олиш ҳақида илоҳий фармон берилган. Гарчи у энг буюк Пайғамбарнинг завжаси ва никоҳларига энди уч ой гўлган бўлса-да, Олий Фармон бажарилиши лозим эди.

Ўзини Расули Акрамга завжа бўлишдек саодатга ноил этган тақдирдан рози бўлган Ҳазрати Зайнаб айни тақдирнинг келажақда яна қовуштириш учун дунёдан айрилишига доир чиқарган ҳукмига ҳам сева-сева рози бўлажак. Уни кутиб олишга келган ва: “Биз сенинг дунё ва охирадаги дўстларингмиз, жонинг орзу этган, кўнглинг истаган ҳар нарса сенга оиддир. Мағфирати сўнгсиз, марҳамати чексиз Роббингнинг зиёфатига хуш келибсан...” деган фаришталар ҳамроҳлигида дунё ҳаётини тарк этди. Завжоти тоҳирот учун ҳозирланган улуғ мақомларга эришди. Шу тариқа Ҳазрати Бинти Ҳузайма хали Жанобимиз тирикликларида ажал шарбатини ичган иккинчи аёллари бўлди.

Мусулмонликни қабул қилгунича ҳам мискин ва бечораларга доимо ёрдам қўлини узатувчи бўлиб танилган ва атрофда “Уммул масакин”, яъни, камбағал-бечораларнинг онаси, деган ном олган эди. Ортидан мусаффо хотиралар ва самимий севгилар қолдириб кетди. У том маънода “мўминларнинг онаси” бўлиш шарафига лойиқ фазилятлар эгаси эканига жуда кўплар шохид бўлган. Булар ҳам ҳаммаси бир шараф-ку, лекин энг катта шараф бу ёқда эди. Яъни, Зайнабни унинг орзуйи билан турмуш ўртоғиликка танлаган Расулulloҳ жанобимиз (с.а.в.) ундан рози ва хушнуд эдилар. “Эрини рози қилган ҳолда ўлган хотин” ҳақида Жанобимиз берган мужда, аввало, унга ва Ҳазрати Хадичага етажак ва улар

жаннат хотинлари ичида “Жаноби Сарвари Олам рози бўлган ҳолда дунёни тарк этган завжалар” сифатида мустасно бир ўрин олажақлар.

Мўминлар уни Бақий қабристонига кўмишди. Маляклар унинг қабрини жаннат боғчаси каби безатган эдилар. Бу ер унинг жасади учун то қиёматгача хуш бир истироҳатгоҳ бўлажак, азиз руҳи эса, Буюк Мавлонинг меҳмони бўлиш учун юксаклардан юксак оламларга парвоз қилганди.

Фарибларга ёрдам беришни воз кечилмас бир вазифа этиб тайинлаган Буюк Мавло “мискинларнинг онаси” бўлган ва Пайғамбарининг хос омонати ўларок даргоҳига келган Ҳазрати Зайнабни Зоти Аҳадийатига лойиқ илоҳий икромларига буркаши шубҳасиз эди.

Пайғамбарнинг хотини эканини ҳам ҳали тўла англаб улгурмасидан дунёдан кетиш алами ўрнини, иншаоллох, бу ёқда кўражаги сўнгсиз иззат-икромлар босиб кетажак.

Бир бемор зиёрати

Умму Соиб касал бўлиб қолди. У тўшақда ётиб ҳам баъзан дир-дир титрарди. Баъзан иситманинг зўридан ўзини қўярга жой тополмасди.

Унинг беморлигини эшитган Расулulloх (с.а.в.) бир неча дўстлари билан зиёратга келдилар.

— Оллох шифо берсин, эй Умму Соиб... Нима бўляпти? Безгак тутяптими? — деб марҳамат қилдилар.

Хотин бўғиқ овоз билан жавоб берди:

— Хуммага чалиндим шекилли. Худо олсин бунақа касалликни.

— Касалликни сўкма, эй Умму Соиб! Чунки, ўчоққа тушган ва ёнган темирнинг зангини олов қандай тозаласа, касаллик ҳам инсоннинг гуноҳларини шундай тозалаб кеткилади. (Муслим, 4/1993)*

* Ҳазрати Зайнаб анвалроқ Абдуллох ибн Жаҳшнинг хотини бўлган ва Ухуд жангидан кейин тўртинчи йил охирида яна турмушга чиқиб, бешинчи йили вафот этган, деган ривоят ҳам бор. Умму Салама онамининг: “Жаноби Расулulloх (с.а.в.) мени вафот этган Зайнаб бинти Хузайманинг хонасига кўчириб ўтдилар”, мазмунидаги ривоятлари тўғри бўлса, биз бу ерда берган тарих тўғри бўлади ва унда Ҳазрати Зайнаб онамиз Жаноби Расулulloхдан (с.а.в.) олдин Убайда ибн Хориснинг никоҳида бўлгани англашилади. Маълумки, Убайда Бадр жангида илк ўртага чиққан уч кишидан бири эди. (Қараг: “Ал-Исба”, 4/315). — Муаллиф изоҳи.

Беморлиги сабабли ибодатини тўлиқ адо этолмаганидан кўнгли чўккан Умму Соиб Расулulloхнинг (с.а.в.) зиёратларидан кейин бир оз ўзига келгандек бўлди, қолаверса, касаллик ҳам Оллохнинг бир раҳмати эканини у биллиб олди.

Зиёратга бирга келганлар Расули Акрамнинг (с.а.в.): “Мўминнинг оёғига азият бериб бир тикан кирса ёки бундан ҳам оғирроқ мусибат келса, Оллох таоло уни бир даража юксалтиради ёки бир хатосини ўчиради”, деганларини эшитишди.

Дарҳақиқат, бу зиёрат Умму Соиб учун Оллох таолонинг бир раҳмати ва эҳсони бўлди. Унинг Ҳақ таоло хузурида бир қиймати бор эканки, Оллох оламларга раҳмат бўлган Пайғамбарини зиёратга юборибди!

Бу зиёрат мўминларга Расули Акрамнинг (с.а.в.) ушбу муборак сўзларини эслатган эди:

— Киёмат кунда Оллох таоло бандаси билан шундай савол-жавоб қилади:

“Эй Одам боласи, хаста бўлдим, мени зиёрат қилмадинг!”

“Ё Роббий, мен Сени қандай зиёрат қиламан. Сен Роббул Олабийнсан!”

“Фалон бандам касал бўлганида, унинг зиёратига бормадинг. Уни зиёрат қилганигда, унинг ёнида Мени ва Менинг ризоимни топишингни билмадингми?.. Ва, эй Одам боласи, сендан қорнимни тўйдиришни сўрадим, тўйдирмадинг!”

“Ё Роббий! Мен Сени қандай тўйдираман? Сен Роббул Олабийнсан!”

“Фалон қулим сендан қорнини тўйдиришингни сўради, тўйдирмадинг. Унинг қорнини тўйдирганигда, берган таомнинг эвазига Мендан мукофот олишингни билмас эдингми?.. Ва, эй Одам боласи, сендан сув сўрадим, менга сув бермадинг!..”

“Эй Роббий, Сен Оламларнинг Роббисан! Мен қандай қилиб Сенга сув бера оламан?”

“Фалон бандам сендан сув сўради, унга сув бермадинг. Сув берганигда, мукофотини Менинг хузуримда олишингни билмасмидинг?” (Муслим, 4/1990).

Бу хусусда Расули Акрам (с.а.в.) яна шундай марҳамат қилдилар:

— Қимки бир хастани зиёрат қилса, жаннат хурфаларига эришади.

- Жаннат хурфалари нима дегани, ё Набийаллоҳ?
- У жаннатда терилган мевалардир. (Муслим, 4/1989).

Абу Саламанинг вафоти

Бир куни Умму Саламанинг тул, болаларининг эса етим қолиши ҳақида Фармон чиқди. Бу Фармон дарҳол Абу Салама вужудида таъсирини кўрсатди. Кўзлардан нур сўнди, уни ҳаётга боғлаб турган толалар узилар ҳолга келди. Унинг аҳволини кўрганлар куни битганини пайқаб, дарҳол Расулуллоҳга (с.а.в.) хабар жўнатишди. Жанобимиз вақтни ўтказмасдан, тез йўлга тушдилар. Унинг уйига яқинлашганларида, йиғи товушини эшитдилар. Бу йиғи Абу Саламанинг вафотидан дарак берарди. Ажал келган, умри охирига етган эди. Келиши кутилаётган одам гарчи Пайғамбарлар Султони, Коинотнинг Сарвари бўлса ҳам, ҳукм ўзгармас, вақт кечиктирилмас эди.

Унинг учун ҳар нарсасини фидо қилажак даражада севган Улуғ Пайғамбарни кўра олмай дунёдан кетди Абу Салама. Энди дийдор нариги дунёга қолди. Худди келаётган Жанобини кўришни истаган каби очик қолган эди кўзлари...

Расулуллоҳ (с.а.в.) унинг очик кўзларини кафтлари билан ёпдилар. Кейин фарёд чекаётган хонадон ахлига қарадилар:

— Ўзларингизга яхшиликдан бошқасини истаманглар. Чунки фаришталар сизларнинг сўзларингизга “Омин” деб туришибди.

Кейин Буюк Мавлога юзландилар:

“Оллоҳим, Абу Саламанинг гуноҳларини кечир. Ҳидоятга эришганлар орасидаги даражасини юксалтир. Оила-сига унинг ўрнини тўлдирадиган бир кишини насиб эт. Эй Оллоҳим, бизни ва уни афв эт. Унинг қабрини кенг ва ёруғ қил!”

Жасадни ювиб, қафанлашди. Бақиъ қабристониغا элтиб кўмишди. Шу тарика Усмон ибн Мазъундан кейин Расули Акрамнинг эмикдошлари ва аммаларининг ўғли бўлган Абу Салама ҳаётдан кўз юмди. Ортда уни ёд этадиган, яхшиликларини эслаб юрадиган, унга Оллоҳнинг раҳматини тилайдиган кўп дўстларини қолдириб кетди. Бу воқеа ҳижратнинг тўртинчи йили Рабиулаввал ойининг ўнинчи кунига тўғри келган эди.

Орадан бир неча кун ўтиб, Умму Салама Пайғамбарлар Султонининг (с.а.в.) хузурларига келди.

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, Абу Салама ўлди, унинг оркасидан қандай дуо ўқишимни маслаҳат берарсиз?

Расули Акрам (с.а.в.) марҳамат қилдилар:

— Шундай дуо қил: “Оллоҳим, мени ҳам, уни ҳам мағфират эт. Менга ундан яхшироқ бирисини насиб айла”.

Умму Салама буюклар Буюгига ташаккур билдириб, ортига қайтди. Сахар вақтларида, беш вақт намоздан кейин Оллоҳнинг Олий даргоҳига қўлларини очиб, Расули Акрам ўргатган дуони такрорлай бошлади. Йиллар давомида аччиқ-тотли кўп хотираларни бирга-бирга кечирган турмуш ўртоғининг гуноҳларини кечишини сўраб ёлворди. Кетидан Жаноби Пайғамбари тавсия этган дуони ҳам илова этарди. Аммо ҳар дуо қилганида Абу Саламанинг вафоли беваси сифатида зехндан “Мен учун Абу Саламалан ҳам яхшироғи бўлиши мумкинми?” деган ўй чакмоқдек ўтар эди.

Зотурриқо газоти ва Жобир

Назир яҳудийлари Мадинани ташлаб кетганидан бери икки ой ўтган. Жумодил аввал ойида Мадинага келган бир тижоратчи Муҳобир ва Ғатафон қабилалари мусулмонларга қарши куч тўплашаётгани ҳақида хабар берди.

Бу хабар Расули Акрамга (с.а.в.) етказилди. Тез орада йиғилган тўрт юз (бошқа бир ривоятда: етти юз) кишилик қўшин Расулуллоҳнинг қўмондонликларида дарҳол йўлга чиқди. Мадинада қолганларга имомлик қилиш ва-зифаси Усмон ибн Аффонга топширилди.

Мусулмонлар узокдан Ғатафон қабиласи аскарларини кўриб тўхташди. Пешин вақти бўлган эди. Расулуллоҳнинг (с.а.в.) орқаларида саф тортиб намозга туришди. Ғатафонликлар мусулмонлар қуролларини ерга қўйиб намоз ўқий бошлашганини кўриб, қувониб кетишди. Уларни ибодат қилиб турган жойларида янчиб ташлашдан осонроқ иш йўк эди.

— Қанийди уларнинг бундай қилишларини аввалдан билсак-да, устларига бостириб борсак...

— Улар бир кунда беш марта шундай ибодат қилишади. Кейинги намоз ўқишларини кутайлик бўлмаса.

— Майли, кутиб, тайёр бўлиб турамиз. Имкониятни қўлдан бермаслигимиз керак. Акс холда...

Ғатафонликлар ўзларича шу каби режаларни тузиб турган бир пайтда Жаброил, алайҳиссалом, Роббул Оламийн хузуридан юборилган илоҳий фармонни Расулulloҳнинг (с.а.в.) қалбларига ваҳий этаётган эди:

“Эй мўминлар) сафар қилиб бошқа ерларга борганингизда, агар кофирлар фитнасидан кўрксангизлар, намозингизни қаср (қиска) қилиб ўқишларингизнинг гуноҳи йўқдир. Чунки кофирлар сизларга очик душман бўлган кимсалардир. (Эй Муҳаммад,) қачон Сиз (жанг майдонида) мўминлар орасида бўлиб, уларга имом бўлган холда намоз ўқимоқчи бўлсангиз, улардан бир тоифаси қуролланган холларида Сиз билан намозга турсинлар. Бас, қачон сажда қилишга (яъни, намознинг бир рақатини ўқиб бўлишгач), орқаларингга бориб, (сизларни кўриқлаб) турсинлар ва ҳали намоз ўқимаган бошқа тоифа келиб Сиз билан бирга намоз ўқисинлар! Улар ҳам эҳтиёт чораларини кўриб, қуролланиб олсинлар. Кофирлар сиалар қурол-яроғ ва асбоб-анжомларингиздан ғафлатда бўлган пайтингизда устингизга бирданига ҳамла қилишни истайдилар. Агар ёнгарчиликдан азият чексангизлар ёки бемор бўлсангизлар, қуролларингизни ечиб қўйишингиз гуноҳ эмас. Аммо эҳтиёткорлик (йўлини) тутинглар. Албатта, Оллоҳ кофирлар учун хор қилгувчи азобни тайёрлаб қўйгандир. Намозни адо қилиб бўлганларингиздан кейин ҳам турган, ўтирган ва ёнбошлаган пайтларингизда доим Оллоҳни ёд этингиз! Бас, қачон (бирон жойга муқим ўрнашиб) хотиржам бўлгач, намозни тўқис адо этингиз! Албатта, намоз мўминларга (вақти) тайинланган фарз бўлди” (Нисо, 101 – 103).

Мазкур оятлар мўминларга ўқиб берилди. “Салоти Хавф” (кўркув намози) деб аталган бу ибодат қандай бажарилиши тушунтирилди. Ниҳоят, аср намозининг вақти кирди. Мўминлар ҳам, уларни пойлаб турган кофирлар ҳам ҳаяжонланишаётган эди. Бир томон илк мартаба намозларини янги — ғайриодатий тартибда ўқишни ўйлаётган бўлишса, иккинчи томон хужум вақти яқинлашганидан суюнишаётган эди. Билол азон чақирди. Яхудийларнинг қўли қиличларига узанди.

Бу томонда Расулulloҳ (с.а.в.) сафнинг олдига ўтиб, намозга турдилар. Аммо аскарларнинг ҳаммаси сафга туришмади. Бир гуруҳлари душман томонга қараб қурол кўтариб турар экан, иккинчи гуруҳ қуролларини ёнла-

рига кўйиб, Расули Акрамнинг орқаларида туриб намоз ўқир эди. Расулulloҳ (с.а.в.) руку ва сажда қилиб, иккинчи ракатни ўқишга турганларида, мўминлар ўзлари алоҳида қисқа қилиб яна бир ракат намоз ўқишди ва салом бериб туришди. Дарҳол хамроҳлари билан жой алмашиб, соқчиликка ўтишди. Бу гал жой алмашган соқчилар Расули Акрамнинг орқаларидан туриб намоз ўқий бошлашди. Уларга ҳам бир ракат намоз ўқитган Расулulloҳ (с.а.в.) салом бериб турганларидан кейин, улар ўзлари яна бир ракат ўқиб, салом беришди.

Шу тарика ҳар икки гуруҳ бир ракатни Оллоҳнинг Пайғамбари билан, бир ракатни ўзлари ўқиган ҳолда икки ракатдан намоз ўқиб, Ҳақ таолонинг амрини бажарган бўлишди. Улар душман рўпарасида турганларига қарамай, қисқа намоз ўқиб, қуллик фарзларини бажо келтиришди.

Бу ҳолни узоқдан кузатиб турган кофирлар қутилмаган бундай тадбир олдида нима қилишни билмай қолишди. Энди мусулмонларга ҳужум қилишнинг маъноси йўқ эди. Ибодатларини бундай мустаҳкам тадбир билан ўтказган мусулмонларни енгиш осон эмаслигини тушуниб етган душман аста-секин тарқала бошлади. Ҳеч қанча вақт ўтмай ин-инига кириб кетган ғанимдан асар ҳам қолмаганини кўрган мусулмонлар орқага қайтадиган бўлишди. Қочган душманни таъқиб этиш йўлидан борилмади.

Ҳазратга чиққанлар орасида Жобир ҳам бор эди. Аксига олиб, унинг қари туяси яхши юра олмасди. Қайтишда ҳаммадан кейинга қолиб кетди. Қўлидаги хивич билан туяни қанча уриб тезламасин, фойда бўлмади, туя ўзи эплаганича битта-битта қадам босиб борарди. Жиғибийрони чиқиб, нима қилишини билмай қолган бир пайтда: “Нима гап ўзи?” деган овоздан сесканиб кетди. Расули Акрамни кўриб, елкасидан тоғ ағдарилгандай бўлди.

— Шу туяни деб ҳаммадан орқада қолиб кетдим, эй Набийаллоҳ!

— Чўктир уни!

Жобир туяни чўктирди. Расулulloҳ (с.а.в.) ҳам туяларини чўктириб, ерга тушдилар.

— Хивичингни менга бер!

Расулulloҳ (с.а.в.) Жобирнинг хивичи билан бир неча марта туянинг орқасига урдилар. Кейин:

— Қани, мин туянгга! — деб буюрдилар.

Минди. Туя бир зумда ўзгариб қолди. Жаноби Расулulloҳнинг (с.а.в.) туялари билан баравар чопиб-чо-

пиб юра бошлади. Жобир хурсанд, Пайғамбарлар Буюгига илик нигоҳларини тикиб борар, гўё бу қарашлари билан: “Сиз бўлмаганингизда ярим йўлда қолиб адашган, Мадинага етолмаган бўлардим. Миннатдорман сиздан, эй Оллоҳнинг шарафли Пайғамбари!” деяётгандек бўларди.

Бир пайт Ҳазрати Расулulloҳ (с.а.в.):

— Бу туяни менга сотасанми, эй Жобир? — деб қолдилар.

— Йўқ, Расулulloҳ, сотмайман, ҳады қилишим мумкин.

— Бўлмайди, уни менга сот.

— Унда бир нарх қўйинг.

— Бир дирҳамга бер.

— Бўлмайди, эй Оллоҳнинг Расули, алданган бўлман.

— Икки дирҳам бераман.

— Бўлмайди.

Расулulloҳ (с.а.в.) нархни кўтарар, Жобир эса, тинмай “бўлмайди” дер эди.

— Унда бир укка (қирқ дирҳам) бераман.

— Чиндан ҳам шунча беришга розимисиз, ё Набий-аллоҳ?

— Ҳа.

— Ундай бўлса, туя сизники.

— Бўпти, олдим.

— Фақат, Мадинагача миниб боришимга руҳсат беринг. Етиб борганимиздан кейин уни сизга топшираман.

Расулulloҳ (с.а.в.) рози бўлдилар. Яна суҳбатлашиб, йўлда давом этишди.

— Ҳали уйланмадингми, эй Жобир?

— Уйландим, ё Расулulloҳ.

— Тул хотин олдингми, қизми?

— Тул хотин.

— Қиз олсанг бўлмасмиди, бир-бирингиз билан қулишиб, ўйнардингиз?..

— Эй Оллоҳнинг Расули, хабарингиз бор, отам Ухудда шаҳид бўлиб, етгита синглим менга қолди. Шунинг учун уларни боқиб, ювиб-тарайдиган бир хотин олишни афзал кўрдим.

— Яхши қилибсан. Иншаоллоҳ, охири хайрли бўлади. Ҳали Сирорга етиб борайлик, бир туя сўйишни буюрамиз. Бир кун ўша ерда тунаб қоламиз. Хотининг ҳам келганимизни эшитиб, сенга пар ёстиклар тўшайди.

Жобир “қанийди шундай бўлса” дегандек бошини кимирлатиб қўйди.

— Валлоҳи, эй Набийаллоҳ, ҳатто ёстиғимиз ҳам йўк!

— Бўлади, — дедилар Буюк Пайғамбар (с.а.в.) ва яна қўшиб қўйдилар: — Уйингга борганингда, тадбирли иш қил, Оллоҳдан хайрли фарзанд сўра.

Ниҳоят, Сирорга етиб келишди. Жаноби Пайғамбаримиз (с.а.в.) туя сўйишни амр қилдилар. Ўша куни у ерда қолиб, кейин яна йўлга отланишди. Жобир Расулulloҳдан рухсат олиб қўшиндан ажралиб чиқди ва Мадинага шошди. Уйига бориб, бўлган воқеани хотинига гапириб берди. Расулulloҳнинг (с.а.в.) тавсияларини айтди.

— Жанобимизнинг амр ва тавсиялари бош устига, — деди хотини.

Мадинага келган Расулulloҳ (с.а.в.) эрталаб эшикларини олдида чўккан туяни кўриб, нима бўлганини сўрадилар.

— Жобир олиб келди, — деган жавоб бўлди.

— Жобирнинг ўзи қани?

— Шу ерда эди.

Чақиришди, Жобир етиб келди. Расули Акрам Билалга қараб:

— Жобирга бир укка бер, — дедилар.

Жобир Билал билан бирга кетди. Билал қайта-қайта санаб, унга бир укка берди. Яхши савдо бўлди, деган ўйда Жобир орқасига қайтди. Лекин ҳали ҳеч қанча юрмаган ҳам эди, Расулulloҳнинг (с.а.в.) уни яна чақираётганларини эшитди. Кўнглидан: “Савдо ёкмадимикан?” деган хаёл ўтди. Чопиб келди.

— Лаббай, эй Оллоҳнинг Расули!

— Жиловни ушла, бу туя мендан сенга ҳадя бўлсин.

Жобир кулоқларининг ёнаётганини хис этгандай бўлди. Ҳеч ўйламаган-қутмаган фаройиб ишлар...

— Раҳмат сизга, эй Оллоҳнинг Пайғамбари!

Туясининг жиловидан тутиб уйига қайтди. Берилган пул ҳазилакам эмас. Бошқача айтганда, бунча пулнинг қийматини у ҳали тушуниб ҳам етмаган эди.

Ўша куни пулни алоҳида бир жойга қўйди. Бойлик сифатида бир кунига яраб қолиши учун эмас, балки Расулulloҳ (с.а.в.) бахш этган бир икром бўлгани учун шундай қилди. Қанча эҳтиёжи бўлса, ўша пулдан сарфлар эди.

Вактлар ўтади, Расули Акрам (с.а.в.) вафот этадилар. Ул муборак зотдан кейин халифалари ҳам биринкетин дунёдан ўтишади. Жобир қирк йилдан кўпроқ вақт давомида бу пулни ишлатади. Ҳар гал пулдан бир қисм олганида, Расулуллоҳ билан бирга чиққан “Зотуррико” сафарини эслайди. Юрмай қолган туясини Азиз Пайғамбарнинг юргизганлари кўз олдидан ўтади.

Ниҳоят, бир куни тарихда жирканч доғ бўлиб қолган “Ҳарра воқеаси” содир бўлди. Язиднинг буйруғи билан ҳужум қилиб, беғуноҳларнинг қонини тўққан, Масжиди Набавийни отларига сайсхона ўрнида фойдаланган, юзлаб боқира қизларнинг номусига тегиб, хомиладор қолдирган бадбахт қўшин Мадинани талон-тароҷ этади. Қаршилиқ кўрсатган муҳожир ва ансорлар қатл қилинади. Ўша куни босқинчиларнинг қўли Жобирнинг баракали хазинасига ҳам тегмай қолмайди. “Бу пуллари Расулуллоҳдан хотира сифатида асраялман, унга тегинманглар”, деган гап, табиийки, у бадбахтларнинг қулоқларига етмас эди.

* * *

Салмон учун экилган ниҳолларнинг биттасидан ташқари ҳаммаси кўқарди. Расулуллоҳ (с.а.в.) буни кўриб хурсанд бўлдилар. Унмай қолган битта ниҳолга ишора қилиб:

- Буни ким ўтказди? — деб сўрадилар.
- Умар ўтказган эди, — дейишди.

Расули Акрам (с.а.в.) у ниҳолни ердан суғуриб олиб, қайтадан ўтказдилар. Орадан бир неча кун ўтиб, у ҳам кўқаражак, ҳатто бу ниҳоллар шу йилнинг ўзида ҳосилга қиражак.

Қолган қирк укка олтинни тўлаш учун Салмон яна бир оз сабр қилишга мажбур эди.

Ичкиликли меҳмондорчилик

Бир куни Абдурахмон ибн Авф бир неча дўстини уйига кечки овқатга таклиф қилди. Таом тортилди. Дастурхонга ароқ ҳам қўйилди. Кетма-кет қадахлар бўшатила бошланди. Ҳамма шигил маст бўлди. Намоз вақти кирганда, сафга туришди. Имомликка ўтган киши Кофирун сурасини ўқий бошлади, лекин эплаёлмади: “Айтинг: “Эй кофирлар, мен сизлар ибодат қилаётган нарсаларга ибодат қилмасман” оятидан кейин адашди, “Холбуки, биз сиз ибодат қилганга ибодат қиламиз”, деб юборди.

Жамоатдан баъзилар: “Бўлмади, хато ўқилди”, деди. Лекин бўлар иш бўлган, намоз ўқиб бўлинган эди.

Эртасига ўзларига келишгач, кечаги воқсадан уялиб, юзлари қизарди. “Нима қилдик?.. Бир марта шунақа бўп қолди... Маст эдик...” Воқеа атрофга ёйилди. Юракларни ўртайдиган бу хабарни эшитган Умар ибн Хаттоб (р.а.): “Оллоҳим, ўзинг бизга очик ҳукм билдир”, дея илтижо этиб, Расулulloҳнинг хузурларига шошилди, масалани тушунтирди.

Ҳақиқатан қайғули воқеа эди. Лекин Расулulloҳ Жанобимиз (с.а.в.) бу мавзуда ўзларича бир нарса демасликка ҳаракат қилиб, Буюк Мавлонинг ваҳийи ҳал этишини кутдилар. Кўп ўтмай Оллоҳ таоло ўз фармонини ушбу оят билан билдирди:

“Эй мўминлар, токи гапираётган гапларингизни билмагунингизча маст ҳолингизда намозга яқин келманглар!” (Нисо, 43.).

Расулulloҳ (с.а.в.) мазкур оятни хоссатан Умар ибн Хаттобга (р.а.) ўқиб бердилар. Чунки бу масалада у мурожаат қилган эди.

Ҳазрати Умар табиатан шаробнинг қатъийан тақиқланишини истар эди. Ҳолбуки, “Маст ҳолатингизда намозга яқин келманглар” амрининг яна бир маъноси “шароб қатъийан тақиқланган эмас” деганидир. Ичишни истаганлар бу оят ҳукмига кўра яна ичаверишлари мумкин эди.

Ҳазрати Умар: “Оллоҳим, бизга очик бир ҳукм юбор”, дея ниёз қилиб, Расулulloҳнинг (с.а.в.) хузурларидан чиқди.

Қулларининг ҳар ҳолатини жуда яхши биладиган Буюк Мавло бошқа масалаларда бўлгани каби, ичкилик масаласида тоқат кўтарадиган даражада бир ҳукм юборишни мурод этган, шу сабаб қатъий ҳукм қилиши учун вақт керак эди.

Амр дарҳол мусулмонлар орасида ёйилди. Билал (р.а.) Мадина кўчаларида юриб: “Маст ҳолатларингизда, нима қилаётганларингизни биладиган бўлгунларингизча намозга яқинлашманглар, харом қилинди!” деб жар солиб чиқди.

Баъзи мўминлар “Демак, Роббимиз маст кишини хузурига қабул қилмас экан, ичишни ташлаш керак”, дея тавба қилиб, ичкиликхўрликни бас қилишди.

Шундай бўлса ҳам, хуфтон намозини ўқигач, хурмо шаробидан бир неча қадах хўплаб оладиганлар ҳамон

топиларди. Бомдод билан пешин намозлари орасидаги узун муддатдан фойдаланиб ичадиганлар ҳам бор эди. Лекин бу йўлни тутганлар нари борса уч-беш киши эди, холос

* * *

Бомдод намозини Буюк Имомнинг орқаларида саф тортиб ўқиган саҳобалар намоз тугагач, Набийи Акрам жанобимизнинг нигоҳларида балкиган севинч аломатларини кўришди.

— Тушимда ўзимни жаннатда кўрдим. Чиройли бир сарой ва сарой олдида тахорат олаётган бир аёл... У хотин Умму Сулайм эди.

Ҳамма ялт этиб Анасга, сўнгра Абу Талхага қаради. Бундай бахтли онага ва бундай масъуд хотинга алоқадорлик туфайли улар табрикка лойиқ эдилар, албатта. Абу Талха хотинининг исми тилга олинганини ҳамда уни Расули Акрам (с.а.в.) жаннатда кўрганларини айтганлари захоти кўзларига қуйилиб келаётган ёшларни артишни ҳам унутди.

Хотинини энг яқиндан биладиган у, ҳақиқатан, жаннати аёл эканига ҳам, албатта, у гувоҳ бўла оларди.

Расули Акрам (с.а.в.) жанобимиз сўзларини давом эттирдилар:

— Ёнимдагилардан: “Бу сарой кимники?” деб сўрадим. “Умар ибн Хаттобники”, дейишди. — Кейин Умарга юзланиб: — Эй Умар, мен у саройга киришдан тийилдим. Чунки сенинг қизғанчиқлигинг эсимга тушди, — дедилар.

Бу гапни эшитиб, Умар ибн Хаттоб (р.а.) кўзларига ёш олди.

— Отагинам сизга фидо бўлсин, эй Оллохнинг Пайгамбари. Наҳотки сиздан ҳам қизгансам!

Умарга хавас билан боққан кўзлар уни нигоҳлари-ла табриклашни иташарди. Хаёлларда аввалроқда ўтган бир хотира жонланди. Ўшанда Жаноби Пайгамбаримиз тушларига бир пиёла сут ҳадя этилганини, бу сутни ичиб, қолган қисмини Умарга тутганларини гапириб берган эдилар.

— Бу сутнинг таъбирини нимага йўйдингиз, эй Оллохнинг Пайгамбари? — деган саволга:

— Илмга, — деб жавоб қилган эдилар.

Неча йиллар аввал мусулмон бўлишини сўраб Жаноби Мавлога илтижо қилинган буюк Умар бу дуога

хақиқатан лойик бўлганини одамаларга ҳар холи билан исботлаб келди. Бир замонлар “Хаттобнинг эшаги мусулмон бўлса бўладики, Умар мусулмон бўлиши қийин”, деганлар унинг туганмас бир кин билан мусулмонларга душман бўлганини ўз кўзлари билан кўришган эди. Аммо Улуғ Пайғамбар ва Улуғ Оллоҳнинг раҳматига эришгач, ҳатто илк мусулмонлар ҳам ҳавас билан қарайдиган, жаннатдаги кўшкени Пайғамбар қурган бир инсонга айланган эди.

Шунинг учун ҳеч ким “Умарнинг нима фазилати борки, Пайғамбар жанобимиз унинг жаннатдаги саройидан баҳс этиптилар?” дейишни ҳаёлдан ҳам кечирмади.

Иккинчи томондан, аклли, тадбирли хотин бўлган Умму Сулаймнинг жаннатда кўрилиши ҳам ғоятда ёқимли эди. Бу туш бежиз эмас. Ҳали тирик бир хотинини, агар унинг охиратдаги ҳаёти гўзал бўлмаса эди, Жаноби Мавло севикли Пайғамбарига жаннатда таҳорат олаётган бир ҳолатда кўрсатмас эди.

Абу Талха ва Анас кўрилган туш ҳақида Умму Сулаймни суюнчилашди. Кўзларидан ёш оқиздириб, Роббига шукрлар айтароқ тинглади у. Аммо у: “Энди менга шуниси етар”, деб қулликни йиғиштириб қўядиган хотин эмас эди.

* * *

Бир сафарда қўлга киритилган ўлжанинг бешдан бир қисмидан каттагина бир олтин парчасини ажратиб, Жаноби Расулulloҳ (с.а.в.) Салмонга ҳадя қилдилар ва хўжайинига бериб, қарзидан қутулишини буюрдилар.

Бу олтин қарзни тўлашга етмас эди, аммо уни Салмон бир пайтлар кўчат ўтказган муборак қўлдан олди.

Қирқ укка олтин доналаб ўлчанди. Олтиндан керагича кесиб, яхудийнинг кўзи олдида торгилиб ва битта-битта берилди. Яхудий ҳам, Салмон ҳам “ер тесқари айланса-да, бу олтин қирқ укка чикмайди” деб ўйлаган олтин парчаси, нетонг, қарз тўланганидан кейин ҳам қамаймасдан турар эди.

— Мендан қарзингни тўла олдингми, дўстим?

— Ҳа, олдим, эй Салмон.

— Ундай бўлса, келишувимизга биноан мен озод бўлишим керак.

— Ҳа, шу ондан эътиборан сен хурсан. Истаган томонингга кетишинг мумкин.

Салмон узок йиллар қўлида ишлаган хўжайини би-

лан хайрлашди. Энди унинг бутун ҳаёти Жаноби Расулulloҳнинг (с.а.в.) ёнларида, хизматларида ўтажак. Бундан кейин у жума намозларини Буюк Имомнинг орқаларида туриб адо қилади. Бадр ва Уҳуд жангларида қатнаша олмаганидан ўксинган Салмон кейинги сафарларнинг ҳеч биридан қолмайди. Доимо Расули Акрамнинг (с.а.в.) қаватларида бўлади.

Шундай қилиб, Салмон фазилат пиллапояларини битта-битталаб боса-боса, ниҳоят, Жаноби Сарвари Анбиёнинг (с.а.в.) ҳузурларига ва ўзлари меҳр-муҳаббат қўядиган дўстларининг даврасига етишди.

Иккинчи Бадр

Уҳуд жангида исталган натижага эришган ва Маккага ғолиб қўмондон бўлиб қайтаётган Абу Суфён ўша куни жанг майдонини тарк этар экан:

— Келаси йили сизлар билан учрашадиган жойимиз Бадр бўлади! — дея хайқирган эди.

“Бундан сўнг биз муслмонларни ҳамиша енга оламиз!” дея ғурурга кетиб ва Уҳуддаги ғалабадан маст бўлганидан рақибларига сўнгги ва ҳал қилувчи зарбани Бадрда беришига қаттиқ ишонар эди!

Орадан ойлар ўтди. Шу ўтган вақт ундаги бу қатъиятни ҳам секин-аста сўндирди. Бадр кунлари яқинлашган сайин ичига бир қўрқув, ғулғула тушиб, бир неча юз чақиримлик жойга бориш заҳмати эди энди яқиндан хис эта бошлади.

Йил қурғоқчилик билан ўтарди. Бунинг устига, муслмонлар интиқом орзуи билан урушга отланишган. “Қандай бўлмасин, муаммони Маккадан ажралмаган ҳолда ҳал қилиш керак”, деган қарорга келди. Бир куни Каъбани тавоф этаётган бир одамни кўриб, ичидан севинч босиб келди.

— Нахотки, кўриб турганим Нуайм ибн Масъуд бўлса?! — деди тотли бир овозда.

— Ҳа, эй Абу Суфён, адашмадинг, менман?

— Каёқлардан сўраймиз?

— Ясриб томонлардан.

— Қани, галир, нима гаплар у ёқларда?

— У ёқдаги гаплар сени қувонтирадиган эмас-ов, эй

Қурайшнинг буюги.

— Нимага бундай деб ўйлайсан?

— Муҳаммад ва ўртоқлари Уҳуд кунига бадал бўлсин

деб сен билан Бадрда учрашишга қизгин тайёргарлик кўришмоқда.

— Ҳазиллашмаяпсанми, ишқилиб?

Нуайм қўлини Каъба деворига тегизиб:

— Бу Байтнинг ёнида ҳазил ҳаром эканини биласан-ку! Буни мен ҳам яхши биламан! — деди.

Абу Суфён ютинди:

— Бу йилимиз қурғоқчилик билан ўтди. Ваҳоланки, жанг қила олишимиз учун туяларимизга ўт, бизга эса сут керак. Хуллас, бундай шароитда урушга чиқиб бўлмайди. Менга қара, сен ҳозир шу сафаринг ниҳоясида йигирмата туяли бўлиб қолишни хоҳлайсанми?

Нуайм анойилардан эмас. Етилган йигирмата туяга нафакат ҳозирнинг ўзида, балки ўн йил кейин бўлса ҳам эгалик қилишга жон-жон деб розилик берар эди.

— Албатта, хоҳлайман. Аммо бунинг эвазига бажарадиган ишимни билишим керак.

— Сенинг ишинг дарҳол Ясрибга йўл олиш ва у ердагиларга бизнинг катта қўшин билан Бадрга боришга шай турганимиз хабарини етказишдир. Хулласи калом, мусулмонларни Бадр сафарига чиқишдан олиб қолсанг, қарабсанки, йигирмата туя сеники.

— Ишонсам бўладими сенга, эй Абу Суфён?

— Албатта, — деди Абу Суфён ва шу ёққа яқинлашиб келаётган Сухайл ибн Амрни кўрсатди: — Мана сенга бир кафил!

Сухайл келгач, унга масала тушунтирилди. У кафил бўлишга розилик билдирди.

Энди Маккада вақтни бекорга ўтказишдан маъно қолмади. Ишларини тезда битирди-да, катта бойликни тезроқ қўлга киритишни ўйлаб, йўлга чикди.

* * *

Бадрда иккинчи бор урушиш ва Уҳудда шаҳид бўлганларнинг қасосини олиш учун ҳозирлик кўриладиган кунлардан бирида Маккадан ғалати бир хабар келди: Абу Суфён олдига тушиб бўлмайдиган бир қўшин тўплаб келаётганмиш! Боз устига, бу гал ишни Уҳуддаги тарзда қолдирмоқчи эмас. Масалани таг-томири билан ҳал этармиш, Ислом даъвосига узил-кесил барҳам бериб, Ислом номини ҳеч қачон тилга олинмайдиган ҳолга келтиришга қаттиқ бел боғлаганмиш...

Бадрга бориш ўлимга боришдек туюлиб қолди. Яхшиси, Мадинада қолиш, ҳатто сулҳ тузиш учун Абу

Суфёнга илтимос билан бир хайъат юбориш фойдали кўринди. Нуаймнинг кўшиб-чатилган муболағали ташвиқотлари, айникса, бу ёлгонлар мунофику яхудийлар сузгисидан ўтганидан кейин кўпчиликни ваҳимага солиб кўйди. Гўё ҳеч кимда Бадрга боришга ҳавас қолмагандек...

Фахри Коинот Пайғамбаримиз Абу Суфённинг “Бадрда кўришайлик” мазмунидаги даъватини қабул қилган эдилар! Бу ваъдадан қайтиш ҳақида эса ўйлаб ҳам ўтириш ортиқча эди. Ул зоти муборак асҳоблари орасидаги саросимани эшитиб: “Ёлғиз қолсам ҳам, бари бир Бадрга бораман!” дея қарорлари қатъий эканини маълум қилдилар.

Ҳазрати Абу Бакр, Умар каби буюклар бу каби ташвиқотларга парво қилишмас эди. Бироқ халқ орасида ёйилаётган миш-мишлардан Султони Анбиё ҳазратимизни хабардор этиб туришарди.

Расулulloх жанобимизнинг матонатли қарорлари мўминларга жасорат бахш этди. Ахир, бу сафарнинг охири ўлим билан яқунланган тақдирда ҳам, шаҳидлик мартабаси кўлга киритилажак!

Тайёргарлик авж олди. Қисқа фурсат ичида бир минг беш юз кишилик кўшин йиғилди ва Ҳазрати Али кўтарган байроқ остида Мадинани тарк этди. Ораларида ўн отлиқ бор эди, холос. Фахри Коинот жанобимизнинг тавсияларига биноан, бу кўшин ёнларига тижорат молларини ҳам олди.

Юз эллик чақиримлик йўлни гоҳ юриб, гоҳ тўхтаб ва ҳар қадамда ичларидаги кўрқувнинг ўрнини жасоратга тўлдират-тўлдират босиб ўтишди.

Бадрда, ҳар йилдагидек, бозор очилган, савдо бошланган эди. Мадинадан келган бир минг беш юз кишилик гуруҳ кўшилгач, савдо-сотик янада жонланиб кетди. Бу гуруҳ жангга келганми ёхуд тижоратга эканини билиш қийин эди. Бироқ бир йил олдин Ухудда бўлиб ўтган урушнинг ҳисоби шу ерда олиниши барчага аён! Бозорга келганлар, бир томондан, олди-сотди қилишаркан, бошқа томондан, бир-икки кун ичида тўсатдан бошланиб қоладиган уруш остонасида туришганини хис этиб хаяжонланишарди. Чунки Мадина қарвони қуролли кўшин холида келиб кўшилгани одамлардаги хаяжонни янада орттириб юборди. Кечи билан бир-икки кунда Абу Суфённинг кўшини ҳам пайдо бўлади ва Бадр “ҳаёт-мамот бозори”га айланади!

Макка кўшини келгунча кутиш керак. Бу орада урушдан ҳеч чекинмаганликларини исботлаш учунгина мўминлар тижорат молларини ўртага тўкишди, ҳатто олдибердини бошлаб юборишди.

Ухуддан кейин Расулulloҳ жанобимизга Ҳамро ул-Асад деган жойда кўришайлик, деган Маъбад ал-Жуханий Пайғамбаримизнинг Бадрга келганларини эшитиб, дарров йўлга тушди. Бадрга яқин қолганида бирдан туяси хуркиб, Макка томон суриб кетди. Тўхтатишнинг ҳеч иложи бўлмади. Қаёққа бормоқчи эди-ю, қаёққа келиб қолди, дегандек, Маъбад яна туянинг "истаги" билан Маккада пайдо бўлди. Ваҳоланки, у юртидан Маккани кўзлаб чиқмаган эди.

— Хуш келибсан, эй Маъбад! Қандай хабарлар олиб келдинг бизга?

— Хабарларимдан хушланмасангиз керак, эй Абу Суфён!

— Эшитайлик-чи, қандай гаплар экан.

— Келарда йўлим Бадрга тушди. Аслида, бу ерга келмоқчи эмасдим. Мана шу туя Бадрга етганда хуркиб, мени бу ёқларга сургалади. Йўқса, Бадрдан уйимга қайтмоқчи эдим.

— Хўш, Бадрда нима гаплар?

— Бадрда бу йил тумонат одам. Муҳаммад ва ўртоқлари бир минг беш юз кишилик кўшин билан келган. Одамлари худди урушга келмагандек хотиржам, юзларида кўркув аломатини кўрмайсан. Тижорат молларини ҳам олиб келишган.

— Нималар деяётганингни ўзинг биласанми, эй Маъбад?

— Нега билмас эканман. Ёш боламанми, тентакманми?!

— Муҳаммадга ёлланган бўлмагин тагин?

— Мендан шубҳаланаётган бўлсаларингиз, боринглар, ҳақиқатни ўз кўзларинг билан кўрасизлар!

Сухбат шу ерда узилди. Абу Суфён эшитган хабарини шояд уйдирма бўлиб чиқса, деган ўйда текширгиси келди. Қани, энди бошқа бир хабарчи келсаю Ясриб халқи кўркув ичида эканининг ва яна Ясрибда кутиб турганининг хабарини етказса! Абу Суфён ҳам енгил нафас олса...

Демак, Нуаймнинг уринишлари фойда бермабди. Йўлга чиқишдан ўзга чора қолмаган эди!

Абу Суфён шошилишч икки минг кишилик кўшин

тайёрлаб, йўлга тушди. Бирок бу сафар на Абу Суфёнда Ухуд йўлидаги хаяжон, на қўшинда аввалги интиком туйғуси қолган эди! Аксинча, қадам босган сайин қалбларини кўрқув, андиша эгаллаб борарди. Хоҳишсиз одамлар билан бошланган бу юриш Мажанна суви бўйида тўхтади. Бир ривоятга кўра, улар Усфон деган жойгача етиб келишган.

Абу Суфён бундан ортиқ олға юролмаслигини тушуниб етди. Қўшинга қарата сўзлаган нуткида бу йил қурқоччилик келганини таъкидлади. Шу ахволда рақиб билан тўқнашиш уларга қимматга тушишини айтди. “Агар менга қолса, орқага қайтиш олдинга юришдан тўғрироқдир, яна ўзларингиз биласизлар”, деб сўзини якунлади.

Абу Суфённинг бу қиска нутки кўпчиликнинг туйғуларига таржимон бўлди. Юракларга бир фараҳлик инди. Кўзларда мамнуният нурлари кўринди. Кўнгилларидаги ғашлик чуқур бир нафас билан ташқарига отилди. Темирни кизигида босишни яхши кўрадиган Абу Суфён вақт ўтказмай қўшинга орқага қайтиш амрини берди.

Қўшиннинг тезда яна Маккага қайтиб келиши ҳаммани хайрон қолдирди. Урушдан қайтаётганларга ҳеч ҳам ўхшашмайди. Ярадорлар, қўлсиз-оёқсизлар йўк. Бунинг устига, шу қадар қиска вақт ичида Бадргача бориб келиш мумкин эмас. Сўраб-суриштирилди, қўшиннинг орқага қайтиш сабаблари аниқланди. Маломатлар бошланди:

— Сизлар жангга эмас, айрон ичишга борган экансизлар-да! — дейишди.

— Обрўйимизни бир пул қилдиларинг!

Қўшиндагиларнинг бу ҳақли маломатларга жавоблари:

— Ўтирган жойларингда гапириш осон, — дейиш бўлди.

Маккада қолганлар ҳам паст кетай дейишмасди:

— Сизларни Бадрга биров мажбурлаб олиб кетди-ми?! Яна жангга, деб ким сизларга ялинди? Аввалги Бадрда қавмимизнинг буюкларини йўқотган эдик, бу сафаргиси бизнинг шарафимизни ҳам олиб кетди!

Сафвон ибн Умаййа Абу Суфённи айблади:

— Сен Мухаммад билан издошларига янги бир жасорат беришга боргандай бўлдинг! — деди.

Хуллас, бу кўрқоқликни, бу айбни ювиш керак эди. Энди янада қатта бир қўшин тўплаб, салобат билан Мадина устига юришга қарор берилди. Атрофдаги қабилалардан ёрдам сўралди.

Бадрда қилинган тижорат мусулмонларга мўлжалдан ҳам кўп фойда келтирди. Бу ерда саккиз кун туришди. Макка томон жим-жиг, рақибларнинг келмаслиги аниқ бўлди. Ниҳоят, мусулмонлар Набийийи Акмал жанобимиз бошчиликларида орқага қайта бошладилар. Бу гал бир йўла икки хил тижорат амалга ошди: ҳам Оллоҳ ва Расулининг ризолигига ноил бўлишди, ҳам ҳамёнлари пулга тўлди.

Ушбу воқеанинг изоҳи ўлароқ нозил бўлган ояти карималарда Олий Мавло шундай марҳамат қилди:

“Бас (у юришдан), бирон нохушлик етмай, Оллоҳнинг неъмат ва фазли билан қайтдилар. Улар Оллоҳнинг ризолигини истадилар. Оллоҳ эса улуф фазлу марҳамат сохибидир. Албатта, ўша (сизларни васвасага солмоқчи бўлган) шайтоннинг ўзидир. У сизларни ўзининг дўстларидан (кофирлардан) кўрkitмоқчи бўлади. Бас, агар мўмин бўлсангизлар, улардан кўрқмангиз, Мендан кўрқингиз!” (Ол-и Имрон, 174—175).

Хавас билан бошланиб, махзунлик билан тугаган никоҳ

Расулуллоҳ жанобимизнинг тутинган фарзандлари Зайд бир йил олдин уйланаётганида турмуши бахтли ўтишига ишонган эди. Зайнабдек гўзал, олий насаб, кийин аҳволда қолганларга ёрдамини дариг тутмайдиган кизга уйланар экан-у, бахтли бўлмайdimи?!

Бу самимий, ширин хаёлларининг тез кунларда ҳақиқатга айланишини кутиб юрди. Лекин бу орзуни рўёбга чиқмаслиги унга тобора аён бўла бошлади. Болалигидан Пайғамбарлар Султони Жанобимизнинг (с.а.в.) тарбиялари остида вояга етди. Ул зотни ота деб билди, дастурхонларида овқат еди, бирга ҳаёт кечирди. Тарбия ва одоб, инсонийлик фазилати жихатидан у инсонларнинг олдинги сафидан жой олиши шубҳасиздир. Таасуфки, оила ҳаёти кутганчалик бўлмади, тўғрироғи, Умму Айманда топганини ундак бир неча бора гўзал Зайнабда тополмади.

Зайнаб ўз насли ва гўзаллиги билан фахрланар эди. Расулуллоҳнинг завжаларига қарар, улардан ҳеч кам кўрмасди ўзини. Шундай ўй-хаёлларда юрар экан, ўзининг озод қилинган бир қулнинг никоҳида экани унга бир толеъсизлик бўлиб туюлади-да, албатта. Аслида, Зай-

наб эрига озор бўлган кул сифатида карашдан воз кечганида эди, юзага чиққан кўп хузурсизликлар барҳам топиб кетарди. Ёхуд Зайд ўрталаридаги бу тенгсизликни ҳисобга олиб, уйланиш масаласини аввалдан ўртага қўйганида эди, иш батамом ўзгача ҳал бўларди.

Оила қурганларининг илк кунлариданок эр-хотин ўртасида пайдо бўлган ва борган сайин катталашган муаммо, ниҳоят, жиддий тус олди. Хўш, бу ҳолда айб кимда бўлиши мумкин?! Ё ҳар иккалалари тенгма-тенг айбдорми?! Бу мавзуни қўлимизда мавжуд манбалар ёрдамида изоҳлашнинг имкони йўқ...

Бир куни Зайд яна Фахри Коинот жанобимизнинг хузурларига келди. Аммо бу гал ниҳоятда эзгин бир ҳолатда эди. Дардини Расулulloхгагина айта оларди. Зайнабга уйланганидан буён бўлиб ўтган можароларни бирма-бир гапириб берди. Фахрул Мурсалийн: “Мен қурилган бу оиладан хушланмаган эдим. Ўшанда тушуннишни хоҳламадинг”, — демадилар. Ҳарҳолда, бир пайтлар уни фарзандликка қабул қилганлар ва ҳар бир дардига малҳам бўлишни вазифалари деб билганлар, шунинг учун Зайднинг гапларини охиригача эшитдилар. Зайд сўзларини:

— Мен ортик бирга туролмайман, эй Оллоҳнинг Пайғамбари! — дея яқунлади.

— Аёлингга эгалик қил ва Оллоҳдан қўрк! — дедилар Расули Акрам (с.а.в.).

Зайд қарама-қарши ўйлар, зиддиятли туйғулар гирдобидида уйига қайтди. Аёлига эгалик қилиш ва Оллоҳдан қўрқиш... Булар яхши нарсалар... Зайд Оллоҳдан қўрқадиган инсон! Аммо бу ерда Оллоҳдан қўрқишнинг маъноси — Жаноби Мавло хузурида ҳисоб берар экан, аёли олдидаги вазифаларини рисоладагидек бажариб-бажармаганлиги хусусида виждони таскин топадиган даражада иш тутгани, тинч-тоғув яшаб кетиш учун лозим бўлган ҳар қандай фидокорликни энг яхши тарзда адо этгани ва бунга ишонч ҳосил қилгани, буларни Оллоҳ ризолиги учун бажаргани... Оила бузилишига сабаб бўладиган хатти-ҳаракатлардан узоқ туриш ва бу каби ҳолатлар аёли томонидан содир этилса, сабр ва мулоимлик билан, муаммони сулҳ йўли орқали ҳал этиш... Эртага бу оила ажралиши билан ниҳоя топса, ажралишга сабабкор шахс бўлмаслик...

Ҳа, Пайғамбарга ҳос тавсия эди бу... Уйланиш хусусида Оллоҳдан қўрқишнинг маъноси устида ўйлаган Зайд

бу бир жумла фикр юритгани сайин кенг маънолар билан тўлиб бораётганини кўрди. Аммо энди оилавий турмушнинг мазаси қочган, эр-хотин айри-айри йўллардан келаётган йўловчилар каби бўлиб қолишган эди. Ўртада бу кўнгилсизликлар катра-катра томаётган бир коса бўлиб, хар томчи у сабр косасини тўлдирар, бир куни бу косанинг тўлиб-тўкилиши аён эди.

* * *

Бу орада Жаброили Амин келди, Расули Акрам жанобимизга Зайд билан Зайнаб орасидаги келишмовчилик ажралиш билан тугагини ҳамда кейинчалик Зайнаб ул зотнинг ўзларига завжа қилиб берилажагини билдирди.

Зайд иккинчи бор Сарвари Оламнинг олдиларига келди. Илк келишида олган тавсияларга амал қилишга роса урингани, аммо орада ўтган шунча кун ичида оиласи билан муносабатлари тузалиш ўрнига яна кескинлашганини айтди. Охирида ажралиш ҳақида сўз очиб, бу борадаги фикрларини сўради.

Саййидул Башар (с.а.в.) бу сафар ҳам Зайдни хотинига эгалик қилишга ва Оллохдан қўрқишга буюриб жўнатдилар.

Аммо кўп ўтмай Зайд учинчи бор келди ва:

— Ё Набийаллох, мен Зайнабни қўйиб юбордим, — деди.

Энди оила риштаси узилган, уни қайта боғлаб бўлмаслиги аниқлашди. Шу тариқа катта бир ҳавас билан бошлаган турмушини Зайд катта хафақонлик билан тугатган эди.

Ўзаро меҳрсиз ҳузур-халоватли оила қуриб бўлмаслигига яна бир бор қаноат ҳосил қилган Зайд бу ҳодисадан кейин Умму Айман билан аввалги турмушига қайтди. Зайнаб эса ўзи ёқтирмаган бир ҳаётни орқада қолдириб, бошини озод қилди.

* * *

Рамазон ойи келди. Мўминлар яна сахарликка тура бошлашди. Буюк Мавлонинг ризолиги учун ейиш-ичишни тарк этиб, қуёш ботгунга қадар рўзани бузадиган барча амаллардан узоқ юришнинг маънавий лаззатини тотишар эди. Расулulloх (с.а.в.) жанобимиз кечалари тарових намозини масжидга чиқиб ўқиб берардилар. Жамоат сафи иккинчи ва учинчи кеча янада ортди. Тўртинчи кечаси Пайғамбаримиз масжидга чиқмадилар. Одам-

лар тарових намозини фарз деб ўйлаб қолиш эҳтимоллари бор эди. Шунинг учун чиқмаганларини билдириб, бундан кейин бу намозни ҳар ким ё уйида ёлғиз, ё масжидда ўқиши мумкинлигини тавсия қилдилар.

* * *

Бир куни Жаноби Пайғамбаримиз (с.а.в.) масжидда асҳоблари билан суҳбат қуриб ўтирганларида, ёнларига қаттиқ хафа экани ранг-рўйидан шундок билиниб турган бир одам келди.

— Ё Набийаллоҳ, тамом бўлдим, ёндим! — деди у.

— Нима у сени тамом қилган?

— Рўза ҳолимда аёлимга яқинлик қилиб қўйдим.

— Озод қилишга бир қулинг борми?

— Ҳозиргача ҳеч қулим бўлган эмас.

— Унда узлуксиз икки ой рўза тута оласанми?

Келган одам афсус билан бошини чайқади:

— Эй Оллоҳнинг Расули, бошимга келган бу бало мен айни рўзадорлигимда содир бўлди.

— Олтмиш фақирни тўйдиришга кучинг етадими?

— Сизни ҳақ дин ила юборган Оллоҳга касамки, фақирни тўйдиришга ҳеч қурбим етмайди.

Бошқа бир чора қолмаган эди. Расулуллоҳ жаноблари унга кутиб туришни айтдилар. Ҳалиги одам бир чеккага ўтиб ўтирди. Расулуллоҳ асҳоблари билан суҳбатни давом эттирдилар.

Иттифоқо, ўша пайт Пайғамбаримизга бир замбил тўла хурмо келтирилиб, фақирларга тарқатилиши сўралди. Пайғамбаримиз:

— Қани у ёнган одам?! — дея овоз бердилар.

— Шу ердан, ё Расулуллоҳ.

— Мана буни ол-да, камбағалларга садақа қилиб тарқат.

Келган киши ўзининг энгил-бошига термулди. “Бу ҳолимга қарасангиз-чи, ё Набийаллоҳ” дегиси келарди. Кейин шундай деди:

— Мендан ҳам камбағалга тарқатаманми, эй Оллоҳнинг Пайғамбари?! Қасам ичаман... ҳа, ҳа, Оллоҳга қасамки, Мадинани ўраб олган шу қора тошлок орасида мендан камбағалроқ инсон йўқ!

Ҳазрати Пайғамбаримиз (с.а.в.) озиқ тишлари кўринадиган даражада кулиб:

— Унда, бу хурмони олиб бориб, оиланга едир — дея марҳамат қилдилар (Бухорий; 2/236).

Бахтли турмуш

Шаввол ойининг илк кунлари. Умму Салама узок йиллар бир ёстикка бош қўйган эрининг гамини унутишга ҳаракат қиларди. Ҳеч кимга турмушга чиқмай, ҳатто бундай таклифларни қабул қилмай, ўзига оро бермай, жоиз бўлган тўрт ойу ўн кунлик идда муддатини тугатди. Расулulloҳ (с.а.в.) жанобимизнинг тавсияларига биноан ўзи ва марҳум эри ҳақиқа Оллоҳ таолодан раҳмат ва мағфират тилаб, чин дилдан, самимий дуо қиларди.

Бир куни уй ишлари билан овора экан, эшик тақиллади. Келган Умар ибн Хаттоб эди.

— Салом сенга, эй Умму Салама!

— Сизга ҳам салом бўлсин, эй Хаттобнинг ўғли!

— Расулulloҳ номларидан элчи бўлиб келдим хузурингга.

— Мархабо, ё Умар!

Азиз меҳмон уйга кирди.

— Жанобимиз (с.а.в.) сенинг қўлингни сўраяптилар, эй Умму Салама!

Умму Салама Ҳазрати Умарнинг бундай бир таклиф билан келганини ақлига сиғдирилмас эди. Тугун энди очилган эди... Ойлардир, “Абу Саламадан хайрлироқ яна ким бўлиши мумкин?” саволининг жавобини қидирган, бироқ “Расулulloҳ жаноблари бундай дуони бекордан-бекор тавсия қилмагандирлар” деган ўйда дуосини оғзидан қўймай келди. Энди эса... Бундай бир таклиф рад этилмас, ҳатто тараддуд-ла қаршиланмас эди.

Аммо кўпни кўрган бир хотин эди Умму Салама... Йиллар давомида аччиқ ва тотли кўп хотиралар унинг руҳини не-не ҳаёт тажрибалари билан йўғирган.

Ҳар бир мўмина аёл фақат орзу қила оладиган энг бахтли никоҳ таклифи... ва бу таклиф Оллоҳнинг Расулудан чиқиши!.. Бироқ Умму Салама бу шарафга ноил бўлишдан ҳам кўра кўпроқ бу шарафни муҳофаза қила билишнинг янада аҳамиятли эканини тажрибаси-ла билар эди.

— Жуда яхши таклиф билан келибсан, эй Хаттобнинг ўғли. Бироқ мен рашкчи бир хотинман. Бундан ташқари, қаровга муҳтож етимларим бор. Пайғамбар жанобимизни ранжитадиган бирор ножўя хатти-ҳаракат содир этиб қўяманми деб қўрқаман. Пайғамбарлар Имоми ҳазратимизга салом ва ҳурматларимни етказ ва ул Зоти

бобаракотнинг таклифларини қабул қила олмаслигимни айт.

Буюк Умар бу одоб, бу тарбиядан лол ҳолда у ердан чиқиб кетди. Оңглиликнинг, виқорли бир туйғунинг асари эди бу муомала! Оёғининг остигача келган бебаҳо неъматни “Расулulloҳ жанобимизнинг кўнгилларини ўкситиб қўйсам-а?” деган андиша ила рад этиш... Умму Салама бу муносабати билан ҳам Расулulloҳнинг таклифларини рад этди, ҳам Оллоҳнинг розилигига ноил бўлди.

Расули Акрамни ҳурмат қилган ҳар бир киши бирор мактабда ўқимаган Умму Саламанинг бу ҳаракати қаршида лол қолиб, унга чуқур ҳурмат-эҳтиром кўрсатиши табиийдир...

Эй аёллар дунёсининг гултожи, эй Султони Анбиёнинг шарафли хотини, эй мўминларнинг суюкли онаси! Хоки пойингизни кўзига тўтиё қиладиганлардан Сизга битмас-туганмас салом ва ҳурматлар бўлсин! Денгизларда бир томчи сув қолган муддатгача, Ер юзидан нафас олгучи бир инсон қолгунга қалар Уммати Муҳаммадан салом ва севги бўлсин Сизга!

Умму Саламанинг жавоби Сарвари Анбиёга етказилди. Бу сафар Султони Анбиё жанобимиз Умар ибн Хаттобни ёнларига олиб, Умму Саламанинг уйига ўзлари ташриф буюрдилар. Умму Салама тери ошлаб ўтирган экан, дарров ишини йиғиштирди. Қўлларини ювиб, муҳтарам меҳмонларга пешвоз чиқди. Ичи хурмо толаси билан тўла бир кўрпачани Пайғамбарлар Имомининг остларига тўшади.

Расулulloҳ айни таклифни шахсан ўзлари яна бир бор такрорладилар. Одоб ва ҳурмат ила безанган ифодалар бундай бўлди:

— Ё Набийаллоҳ! Сизнинг бу таклифингизни қабул этмаслик қўлимдан келмайди. Афсуски, мен ўта рашқчи бир аёлман. Сизни ранжитиб қўйишдан қўрқаман! Боз устига, қаровга муҳтож етимларим ҳам бор. Улар сизга юк бўлишади. Қолаверса, ёшим ҳам бир жойга бориб қолганини кўриб турибсиз.

Расули Кибриё (с.а.в.) шундай жавоб қилдилар:

— Рашқингни Оллоҳ таоло кетказади. Қариликка келсак, мен ҳам сен қабиман. Болаларинг эса менинг болаларимдир.

Илгари сурилган барча эътирозлар шу тариқа бартираф этилди. Умму Салама гапни чўзиб ўтирмади.

— Туринг, эй Умар, мени Расулulloхга, никоҳланг! — деди.

Шундай қилиб, Умму Салама акли, тажрибаси ва одоби билан, умр бўйи ҳаракат қилинса ҳам эришиш мушукул бўлган буюк бир мартаба соҳибаси бўлди.

У вафот этган Зайнаб бинти Хузаймага тегишли хонага жойлаштирилди.

* * *

Расулulloх никоҳларидаги хотинлар шу тарика тўрт нафарга етди: Савда, Ойиша, Ҳафса ва Умму Салама (Оллоҳ уларнинг барчаларидан рози бўлсин).

Расули Акрам ҳар кеча улардан бирининг ёнида қолар эдилар. Савда бу ҳисобдан ташқари эди. Бадр жангидан сўнг олиб келинган асирлар орасида Суҳайл ибн Амрши кўриб, Савда ўзини тутолмасдан: — “Қўл-оёғингни бундай боғлатгандан кўра, обрў билан ўлиб кетганинг яхши эмасмиди?!” дея бақриб юборган, унинг бу нолойиқ хатти-ҳаракати Жаноби Пайғамбаримизга ёкмаган эди. Савда қилган ишига пушаймон еди, албатта. Гуноҳини кечиртиришга қўл уринди. Ҳатто бир кун талок олиб қолишдан кўрқиб юрди ва роса семиз бўлган Савда Расули Акрамга келиб:

— Бирдан-бир тилагим, ўлгунимча завжангиз бўлиб қолишдир. Мени қўйиб юборманг! Бу яхшилигингиз эвазига мен навбатимни Ойишага бераман, — деганди.

Жанобимиз бу таклифни қабул қилдилар. Савда рамзий ўларок “Завжоти тоҳирот” (Пайғамбаримизнинг покиза аёллари) орасида қолди.

Умму Салама никоҳнинг илк уч кунини Расулulloх (с.а.в.) билан бирга ўтказди. Бундан бу ёғи энди у ҳам белгиланган тартибга риоя қилади.

Ҳандақ жанги

Бани Назир яҳудийлари Мадинадан кўчирилаётганда байрам қилгандек, ўйнаб-қулиб кетганлари айтилди. Ўшанда қўлларида даф, қўшиқ айтишар, юзларида севинч бордек эди. Йиллар давомида қўним топган эски кулбасини ташлаб, янги саройларга кўчиб ўтаётган каби шодлик. Бу ҳолларини кўрганлар: “Кўпдан буён бунақа қувноқ одамларни кўрмаган эдик”, дейишди.

Аммо уларнинг ичларига чирок ёқса ёримас, кўнгиллари қон йиғлаб борар эдилар. Яхши-ёмон қунлари ўтган

диёрларини ташлаб кетишнинг алами ёндирарди ичларини. Кулиб турган кўзлар тубида ёшлар, табассум ортида гижирлаган тишлар бор эди. Иттифоко, анча йўл юрилганидан сўнг, тантанали намойишлари ўрнини куракда турмайдиган сўкишлар олди. Эндиги ҳолларини кўрган киши, булар ҳозиргина Мадинадан ўйнаб-кулиб ўтган яҳудийлар эди, деёлмасди. Ғамгин бўлишлари табиий: “Ташаккур сенга, эй Муҳаммад! Ўзи анча пайтдан бери кетамиз деб тургандик. Муаммоимизни осонгина хал қилдинг”, десинларми бўлмаса.

Қалбларда сўнгсиз ҳасад бор эди. Фаҳри Коинот жанобимизнинг охириги Пайғамбар эканларини билиб туриб имон келтирмаётганлари мана шу ҳасад туфайли эди. Сургун воқеаси бу ҳасад устига сепилган қалам-пир-туз бўлди.

* * *

Мана шундай кунларнинг бирида “Абу Суфён икки минг кишилик қўшин билан Бадрга келяпти экан”, деган хабарни эшитишди. Ўша кун яҳудийларга чинакам байрам бўлиб кетди. Ухуддагига ўхшаб, бу сафар яна мусулмонлар устидан ғалаба қозонилишига шубҳалари йўқ эди. Бу ғалаба билан қурайшийлар яҳудийларнинг ҳам интиқомини олган ҳисобланишарди.

Орадан бир неча кун ўтгач, бошқа бир хабар келди: Абу Суфён Бадрга бормай, Мажаннадан орқасига қайтибди. Ҳаммининг қовоғи осилди, умидлари пучга чиқди. Мадинани тарк этганларидан буён юракларида пайдо бўлган ғам-андух аввалгидан ҳам ортди.

Бу дардга бир чора топилиши, юракларга таскин берадиган, юзларга табассум бахш этадиган ишлар қилиниши керак.

Назир яҳудийларининг пешволари йиғилишди. Булар Саллом ибн Абу Ҳуқайк, Хуйайй ибн Аҳтоб, Кинона ибн Раби, Хавза ибн Қайс, Абу Аммор каби кишилар эди. Ораларида Воил қабиласидан ҳам вакиллар бор. Кўп чўзилмаган бу йиғилиш сўнгида Маккага боришга, мушрикларни мусулмонларга қарши гижгижлашга келишиб олишди.

* * *

Абу Суфён яҳудий меҳмонларини очик юз билан кутиб олди, иззат-икромлар кўрсатди. Тез орада муштарак дардлардан баҳс очилди, умумий душман хақида нари-

бери гаплар айтилди. Абу Суфён фурсатни кўлдан бой берадиган ожиз кишилардан эмас эди.

— Эй азия инсонлар! — дея сўз бошлади у. — Сизлар Мухаммад ва унинг ўртоқларини яқиндан танийсизлар. Бизни ҳам биласизлар. Диний китобларингиздан олган маълумотларга суюнган ҳолда ҳақимиздаги ҳукми сизлар беринглар. Ганнинг тўғриси айтинглари: келиша олмаётганимиз бу дин борасида биз ҳақлимизми ёки Мухаммад ҳақлими?!

Қанчалик ҳақпараст одам!.. Накадар адолатсевар бир киши!..

— Сен бу хусусда виждонингни ҳоқим қилсанг, тўғри ҳукмга эришиш учун кўп кутишингга ҳожат қолмайди, эй Абу Суфён!

Бу мажлисда виждонлар гапирса эди, бу йиғилишда ҳақ ва адолат туйғуси ҳоқим бўлса эди, Абу Суфённинг саволига ана шундай жавоб бериларди! Олдида шароб қадахлари юмалаб ётган, қовурилган туя гўштини пакқос тушираётган яҳудийлар бу сўзларни гапирадиган лаёқатда бўлганларида иш осонлашар ва Абу Суфённинг бу самимийати ортида риёкорлиги ва орсизлиги ётгани маълум бўла қоларди.

Бирок яҳудийларнинг бу ерга келишдан мақсадлари аниқ. Инчунин, Абу Суфённинг саволига бериладиган жавоб ҳам тайёр эди. Илм ва ирфон номидан гапиргандай, ҳақ ва ҳақиқатдан баҳс юритгандай бир қиёфада берилди жавоб:

— Сизларнинг динингиз унинг динидан хайрлироқдир. Сизлар ҳақ ва адолатга ундан кўра яқинроқ ва лойиқроқ инсонсизлар.

Бу “тўғри” сўзга ким нима ҳам дея оларди?.. Мана, йиллар давомида “илм аҳли” сифатида танилган кишилар чиқарган ҳукм!

Қатта бир ҳаётдан тўпланган тажриба, узок йиллар дин китоблари устидаги тадқиқотларидан қозонилган илм шундай ҳулосага келса ва буларни ҳақли деб турса, ортиқча гапга ўрин қолгани!.. “Бу ишчи жохиллардан ҳам бир сўрашимиз керак”, дейдиган ҳоллари йўқки... Ҳам бу одамлар Мухаммадни ва у келтирган динни ишдан-иғнасиғача текшириб чиққан, ҳақ дин экани ё эмаслигини обдан ўрганган бўлишлари керак. Ҳақ дин бўлганида ҳаммадан олдин бу динни шулар қабул этмасмиди?!

Хуллас, учрашувнинг илк қисми ана шундай тилёғла-маликлар билан тугади. Ҳар икки томон ҳам бу учрашувдан мамнун эди. Тезда бир қарорга келишиб олишди. Чунки душманлари бир, мақсад ҳам бир эди: Мадинага ва мусулмонларга қарши уруш очиш лозим! Лекин энди у жанг бир-иккита мусулмоннинг ўлдирилиши ёки шунчаки бир ғалабага эришиш билангина тугайдиган жанг бўлмайди. Чунки бундай уруш мусулмонларни йўллари-дан қайтармайди, балки ғайрат, шижоатларини орттира-ди, диний туйғуларини камчилайди.

— Бу сафар сўнги ва асосий зарба бериш лозим! Ер юзида Муҳаммаддан ва унинг динидан асар ҳам қолмасин! Урушдан кўзланган ягона мақсад ана шу бўлмоғи керак!

Бу таклиф эътирозсиз қабул қилинди.

— Бироқ бундай натижани қўлга киритиш учун ҳар қачонгидан кучлироқ бўлишимиз зарур. Дўстларимиз бизга ёрдам қўлларини узатсинлар. Бу ишда фақат Қурайшдангина нажот кутиш нотўғри.

— Бўлди, бу йўлда сизга охиригача ёрдам бериш бизнинг бурчимиз.

— Ундай бўлса, турунлар қасамёд этишга.

Бирга туришди ва Каъба ёпинчиғи ёнига келишди. Қўкракларини Каъбага тирашди. “Муҳаммадга қарши бир жон-бир тан бўлиб, ўзаро ёрдамлашган ҳолда уришишга” сўз беришди.

Абу Суфён ҳам, келган яхудийлар ҳам бу келишувдан хурсанд эдилар. Бу иш ғалаба билан яқунланишига қаттиқ ишонишарди.

— Яхшиям, Бадрга бормай қайтган эканмиз, — деди Абу Суфён, — йўкса, мағлубият аламини тотишимиз ҳеч гапмас экан.

* * *

Расулуллохнинг (с.а.в.) қалбларига индирилган оятларда бу масала бошқа бир жиҳатдан талқин қилинди:

“Китобдан насибадор бўлган кимсаларнинг бут ва санамларга сиғинаётганларини ҳамда кофир кимсалар ҳақида: “Ушалар иймон эгалари бўлган мусулмонлардан кўра тўғрироқ йўлдадирлар”, деяётганларини кўрмадин-гизми?! Улар Оллоҳ лаънатлаган кимсалардир. Кимники Оллоҳ лаънатлар экан, бас, ҳеч қачон унинг учун бирон ёрдамчини топа олмайсиз” (Нисо, 51—52).

Яхудийлар бир неча кун маккаликларнинг қадрдон мехмонлари бўлгач, самимий илтифотлар ила қузатилиб, ортга қайтишди.

Йўлда Ғатафон қабиласи уларни чуқур иззат-икром билан кутиб олди. Масала бутун тафсилотлари билан тушунтирилишига ҳожат бўлмади, бу ерда ҳам таклифлар қабул қилинди. Кейин атрофдаги қабилалар бир-бир кезиб чиқилди. Борган жойларида кўрилган рағбат келажакда қозонилажак ғалаба ҳазилакам бўлмаслигини кўрсатарди.

Тўпланилган қўшинлар Маккага томон оқа бошлади. Экилган фитна уруғларининг бу қадар мўл ҳосил бериши кўксиларини тоғдай кўтариб юборган, “Қойил бу яхудийларга”, дейишдан ўзларини тиёлмай қолишган эди.

Ҳандақ қазилмоқда

Хабар Мадинага етиб келди. Бадр ва Ухуддаги қўшиндан бир неча бор кўп сонли қўшиннинг йўлга чиқаётганлиги маълум бўлди.

Ухуд муҳорабаси олдида Жаноби Пайғамбаримизнинг буйруқ ва тавсияларига қулоқ солинмай, душман билан шаҳардан ташқарида жанг қилишга қарор бериш натижасида кўрилган катта талофат мусулмонларнинг кўзини очган, бу сафар ниҳоятда эҳтиёт бўлишни тақозо этар эди.

Яқиндагина кулликдан озодликка чиққан ва бутун вақтини Пайғамбарлар Имомининг ёнларида ва у кишининг хизматларида астойдил бел боғлаб ўтказаётган Салмон:

— Ё Набийаллох!.. Бизнинг ўлкамизда ҳандақ қазиб шаҳарни мудофаа қилиш усули бор, — деди.

Батамом янги ва араблар билмайдиган мудофаа йўли эди бу. Қарор берилиб, дархол қазиб ишлари бошлаб юборилди. Вақт қисқа, қилинадиган иш эса кўп. Мўминлардан бир қисми қазир, бир қисми қазилган тупрокни ташир эди. Расули Акрам ҳам бу ишда шахсан ўзлари иштирок этдилар, тупроқ ташидилар. У зотни чанг-тупроққа беланиб, тер тўка-тўка ишлаганларининг гувоҳи бўлганлар бу хотираларини йилларча кейин ҳам ҳозиргина кўриб тургандек айтиб юришган.

Эрта тонгдан то шомгача иш давом этарди. Расули Акрам (с.а.в.) ишлаётганларнинг ғайрат-шижоатини ошириш

учун: “Оллоҳим, ҳақиқий ҳаёт фақат охират ҳаётидир. Ансорни ҳам, муҳожирни ҳам ўзинг афв эт” мазмунидаги байтни ўқир, ўқиётганда қора терга ботиб ишлаётганларга кулимсираб қараб кўяр эдилар. Улар эса Пайғамбарларнинг энг буюғига бошқа бир байт билан жавоб қайтаришарди: “Бизлар, ўлгунча жиҳод қиламиз, деб Муҳаммадга (с.а.в.) боғлиқлик сўзини берган кишилармиз”.

Баъзан Жанобимиз ўқиётган байтларининг сўзларини ўзгартирар, вазн ва қофиясини ҳам алмаштирар эдилар ва: “Оллоҳим, мукофот — охират мукофотидир. Ансорларга ҳам, муҳожирларга ҳам баракотли мукофот бер”, десалар, бунга жавобан мўминлар: “Бизлар токи тирикмиз Ислому динида бардавом бўлишга Жанобимиз Муҳаммадга (с.а.в.) боғлиқлик сўзни бердик”, байтини ўқишар эди.

Расулulloҳ баъзан Абдуллоҳ ибн Равоҳанинг ушбу байтини ўқирдилар: “Оллоҳим, сен бўлмасанг, хидоят йўлини тополмас, садақа бермас, намоз ўқий олмас эдик. Устимизга ҳузур ва сукунат индир. Душман билан тўқнашганимизда оёқларимизга куч, қалбларимизга матонат бер. Улар бизга нисбатан ноҳақлик қилдилар, фитна чиқардилар, биз эса бу фитнадан ўзимизни четга олдик ва йироқ турдик”.

Расули Кибриё “четга олдик ва йироқ турдик” маъносидаги охириги “абайна” калимасини айтаётганда овозларини баландлатар, “абайна... абайна...” дея такрор қилар эдилар.

* * *

Хандақ қазилаётганида ниҳоятда катта бир харсангтош чиқди. Мўминлар қанча уринишмасин, уни парчалай олишмади. Иттифоқо, холдан тойган саҳобалардан бири Пайғамбаримизга:

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, бир улкан тошга дуч келдик, қанча уринмайлик, уни бўлаклашга кучимиз етмаяпти, — деди.

— Мен ҳам бир уриниб кўрай-чи, — деб марҳамат қилдилар Расули Акрам ва хандакка тушдилар. Қўлларидаги асбоб билан тошга қаттиқ урдилар. Харсангтош майда-майда бўлиб кетди. Бошқа бир ривоятда бу тошни уч зарбада парчалаганлари, хар сафар тошга урганларида навбати билан Яман, Шом, Эрон ҳудудлари фатҳ этилажагини марҳамат қилганлари айтилади.

Ҳаво совуқ, иш қийин, озиқ-овқат танқис эди. Шароит оғир бўлишга қарамай, мўминлар жонларини аямай

ишлашар, мунофиқлар эса ё ўзларини гўё ишлаётган каби кўрсатар, ё пайт пойлаб, битта-иккитадан жуфтакни ростлаб қолишар эди.

Мўминлар жуда зарур бўлгандагина Пайғамбаримизнинг олдиларига келар, у кишига шароитни тушунтириб, рухсат сўрашар эди. Бу орада Буюк Мавлонинг муқаддас вахийиши олиб келаётган Жаброили Амин Пайғамбарлар Султони Муҳаммадга, алайҳиссалом, ушбу оятларни етказди:

“Албатта, мўминлар Оллоҳга ва Унинг Пайғамбарига иймон келтирган зотлардир. Улар (Пайғамбар) билан бирон муҳим иш устида бўлган вақтларида то ундан изн сўрамагунларича кетмаслар. Сиздан изн сўрайдиган зотлар — ана ўшалар Оллоҳ ва Унинг Пайғамбарига иймон келтирадиган зотлардир. Энди қачон улар сиздан баъзи бир ишлари учун изн сўрасалар, бас, улардан ўзингиз хоҳлаган кишиларга изн беришг ва Оллоҳдан уларни мағфират қилишини сўранг. Албатта, Оллоҳ мағфиратли, меҳрибондир. (Эй мўминлар) Пайғамбарни чақиришни ўрталарингизда бир-бирларингизни чақириш каби қилмангизлар (яъни, у зотни ҳурмат-эҳтиром билан: “Эй Оллоҳнинг Пайғамбари”, деб чақиринглар). Сизлардан беркинган ҳолларида (Пайғамбар ҳузуридан) суғурилиб чиқиб кетадиган кимсаларни Оллоҳ яхши билур. (Пайғамбарнинг) амрига хилоф иш қиладиган кимсалар ўзларига бирон фитна-кулфат етиб қолишидан ёки аламли азоб етиб қолишидан ҳазир бўлсинлар! Огоҳ бўлингизким, осмонлар ва Ердаги бор нарсалар, шак-шубҳасиз, Оллоҳникидир. У зот сизлар устида турган нарсани (яъни, мўмин ё мунофиқлигингизни) ҳам, (барча бандалар) Ўзига қайтариладиган (қиёмат) кунини ҳам яхши билур, бас, уларга (ўша кунда) қилиб ўтган амалларининг хабарини берур. Оллоҳ барча нарсани билгувчидир” (Нур, 62—64).

Баракотли бир зиёфат

Яқинда уйланган бир йигит келди:

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, уйимга бориб келишимга рухсат берсангиз, — деди.

Расулulloҳ унга изн бердилар. Йигитнинг орқасидан эса, “Оллоҳим, Жобирни кечиришингни сўрайман”, деб дуо қилдилар. Чунки нозил бўлган оятда ана шундай дуо қилиниши буюрилган эди.

Жобир уйига келди. Аёлига:

— Ҳазрати Пайғамбаримизнинг ниҳоятда оч қолганларини сездим, уйимизда ейишга нима бор? — деди.

— Озгина арпа билан битта улоғимиз қолган.

Жобир улоқни сўйди, арпани туйди. Гўштни пишириш учун қозонни ўчоққа осди. Сўнг орқасига қайтиб келди ва Расули Акрамга:

— Эй Аллоҳнинг Пайғамбари, ейишга у-бу нарса тайёрладим. Бизнинг уйимизга марҳамат қилсангиз. Ёнингизга бир-икки кишини ҳам олсангиз бўлади, — деди шивирлаб.

— Нималар ҳозирладинг ўзи, эй Жобир.

Жобир уйдаги тайёргарликни айтди.

— Ҳам кўп, ҳам ажойиб, — дедилар Пайғамбаримиз. — Дарҳол аёлингнинг ёнига бор, мен бормай қозонни ўчоқдан олмасин, нонни ҳам тандирдан узмай турсин.

Кейин у ерда ишлаётганларга қарадилар. Баланд овозда:

— Қани, юринглар, Жобир ҳаммамизни зиёфатга чақиряпти, — дедилар.

Бу эълонни эшитган Жобирнинг пешонасини тер қоллади. Қулоқларига ишонмас эди. Ҳамма эшитмасин, деб шивирлаган ҳолда чақирилган бу кичкинагина зиёфатига ҳамманинг таклиф қилинишини хаёлига ҳам келтирмаганди. Ўша пайтда у эшитган гапларни таҳлил қилиб ўтирадиган ҳолатда эмас эди. Нима бўлса ҳам, унинг уйига ҳамма чақирилгани аён! Ўрнидан туриб: “Йўқ, мен сизларни уйимга таклиф қилмаяпман, ҳеч қандай зиёфат йўқ!”, дея бақира олмасди ахир. Ночор уйига йўл олди. Ҳаяжондан бўғилаётган эди у.

— Хотин, шарманда бўлдик. Расулulloҳ ҳазратлари бутун Ҳандақчиларни — муҳожиру ансорларни уйимизга олиб келяптилар, — деди.

— Жаноби Пайғамбаримиз қанча овқатимиз борлигини сўрадиларми?

— Ҳа, сўрадилар.

— Ундай бўлса, ташвиш тортишнинг ҳеч ҳожати йўқ. Оллоҳ ва Расули нима қилишни биздан яхши билади.

Бу жавоб Жобирдаги ташвишни анча кетказди.

Уйланишдан олдин кўпни кўрган, тажрибали, фаҳм-фаросатли, сингилларига оналик қила оладиган бир хотин олиш орзуйида эди. Ушалган орзуйининг мевасини кўраётган эди ҳозир. Бу қадар меҳмонни қандай кутиб оларканман, дея талвасага тушганида, хотинининг бу

ҳолатни буюк бир таваккул билан кутиб олиши Жобирни хайратга солди.

Бир оздан сўнг саккиз юздан ошиқ, очликдан силласи қуриган бир жамоат Ҳазрати Пайғамбаримизга эрғашиб, Жобирнинг уйига етиб келди. Жанобимиз аёлга:

— Сен менга ёрдам бер, нон пиширадиган бир аёл қақир ва гўштни менга қолдир, — дедилар.

Келган аёлнинг ёрдами билан пиширилган нонлар Расулulloхга берилар, Набийлар Сарвари эса нон устига гўшт қўйиб ўртокларига узатар эдилар.

Ана шундай давом этди бу зиёфат. Расулulloхнинг ёнларига навбат билан келишар, насибасини олганлар хурсанд, бир чеккада ўтириб қорнини тўйғазар эди. Бу ҳолатни кўриб, Жобирнинг кўзлари қувончдан порлаб кетди.

Келган меҳмонларнинг ҳаммаси тўйди, бироқ нон ҳам, гўшт ҳам тугамади. Қозондаги овқатдан ҳеч олинмаган эди гўё. Зиёфат тугаганидан сўнг Расули Акрам (с.а.в.) Жобирнинг хотинига:

— Буларни сен егин, қўшнилариингга ҳам бер, — дея марҳамат қилдилар.

Ўша куни гўшт кечгача тўхтовсиз равишда қўшниларга тарқатилди.

Зиёфатдан кейин меҳмонлар қазиш ишини давом эттириш учун яна хандаққа томон йўл олишди.

* * *

Бошқа бир куни Башир ибн Саъднинг хотини кичик кизига бир тугунча бериб:

— Отанга ё тоғанга олиб бор, — деди.

Қизча йўлга тушди.

Хандақда ишлаётганлар ичида отасини ё тоғаси Абдуллох ибн Равоҳани излаб, у ёқ-бу ёққа қараб юрар эди. Иттифоқо, бир овоз келди:

— Қани, бу ёққа кел-чи, қизалоғим!

Чақирган Ҳазрати Пайғамбаримиз эдилар. Қизча у кишининг ёнларига келди.

— Қўлинггаги нима?

— Эй Оллохнинг Пайғамбари, онам юборган тушлик овқат. Отам билан тоғамга олиб боряпман.

— Қани, келтир-чи.

Расулulloх ховучларини очдилар. Қиз тугунни бўшатди. Тугундаги хурмолардан икки ховучлари тўлмади. Расули Акрам бир дастурхон ёзилишини буюрдилар. Қўлла-

ридаги хурмоларни дастурхон устига сочиб ташладилар. Еиларидаги бир кишига:

— Ишлаётганларни "овқатга келинглар", деб чақир, — дея марҳамат килдилар.

Хандақда ишлаётган ҳамма дастурхон атрофига тўиланди. Барчанинг қорни тўйиб, яна ишга қайтди. Ва-холанки, дастурхонда тугундан олиб ташланган бир ховуч хурмо турар эди ("Сияр"и Ибни Касир; 3/190).

* * *

Қазиш иши, ора-орада мўминларнинг кайфиятларини кўтарувчи, иймонларига қувват берувчи воқеа-ходисалар билан безанмоқда эди. Қазилган тупроқ замбилларда ташилар, қайтишда бу замбилларга тош юклаб келтирилиб, бир жойга йиғилар эди. Бу тошлар душманга қарши қўлланилади.

Салмон ўта барваста-бақувват, ишнинг кўзини биладиган одам. Қилган иши кўзни қувонтирарди. Худди ибодат қилаётгандай нашъа билан, чарчаш нималигини билмасдан, ғайрат ила меҳнат қилаётганини кўриб, хайрон колмаслик мумкин эмасди.

Бир гал муҳожирлар билан ансорлар ўртасида Салмоннинг кимлиги тўғрисида тортишиб қолишди.

— Салмон анча йиллар илгаридан юртимизда яшайди. Шу сабабли уни ансорлардан деб билиш лозим!

— Йўқ, у Мадинанинг маҳаллий халқидан эмас. Ташқаридан келгани ҳаммага маълум. Ким нима деса десин, у муҳожирлардан ҳисобланади!

Бу гап-сўзлар аслида Салмонга нисбатан мусулмонларнинг севги-ҳурмат тўла ифодалари эди. Бу самимий баҳсга Пайғамбаримизнинг ўзлари чек қўйдилар:

— Салмон биздан. У бизнинг оила аъзоларимиздандир!

Салмон ҳаяжондан титраёзди. Дунёда эшитиши мумкин бўлган энг буюк тақдирловчи сўз эди бу! Ҳар қандай ўлчов, мезон вақти билан ўзгаради, арзимас ҳолга келади, бироқ ўзгармайдиган, қийматини йўқотмайдиган ўлчов Оллоҳ ва Расулининг ўлчовидир. Инсоният тарихи таниган энг муқаддас, энг азиз оила — Пайғамбарлар Сарварининг оиласи эмасми?! Бу оиланинг хизматкори бўлиш ҳам тасаввурга сиғмас, эришилмас шараф-қу! Холбуки, Оллоҳнинг Расули Салмонни ўз оилаларидан санаб, тенгсиз бир саодат бахш этган эдилар бу саҳобага!

Қутмаган эди бундай бир илтифотни... Бунга лойик

эканини бир зум бўлса-да хаёлига ҳам келтирмаган эди. Мақсади ва гоёси Роббининг амрларини кучи етганича тўла адо этиш, Пайғамбарнинг йўлларидан қилча адашмай юриш, Оллоҳ ва Расули “ўл” деган жойда ҳеч иккиланмай ўлиш — дунёда булардан бошқа катта умидорзуйи йўк эди унинг!

Кўзларини безаган ёшларни артишга эҳтиёж сезмай, буюк бир ғайрат-шижоат билан яна ишига шўнғиб кетди. Қалби Роббига йўналган. Буюклар Буюги воситасида унга эҳсон этилган бу иззат-икром учун Роббига ҳамд ва шукрлар айтар, ора-сира гўзалликда бекиёс бўлмиш Пайғамбарига қараб кўяр, у зотнинг гул юзларини хаёлига нақш этишни хоҳлар эди.

* * *

Макка...

— Кўзингга қара, эй Абу Суфён. Бу сафар жиддийроқ ҳаракат қилайлик. Уҳудда бўлганидек, ишни ярим йўлда қолдирсак, ҳозирданок уйларимизга қайтганимиз дуруст.

— Йўк, йўк! Бу сўнги юришдир. Қайтишимизда Мухаммад ортик нафас оладиганлардан бўлмайди. Ўртоқларидан ҳам биронтаси тирик қолмайди.

— Бадрда саккиз кун туришибди. Олди-сотди қилиб, қўлларини силтаб-силтаб кетишибди. Қурайш қўшини йўлдан орқага қайтгани, кўркиб, ҳа, ҳа, кўркиб, юрагини ховучлаб, қайтгани ҳамма ерда овоза.

— Бу сафар олдингиларнинг алами чиқади, ишонаверинглар гапимга.

— Чикмаса, шу қадар инсоннинг бир жойга тўпланганига ачинаман.

Хоссатан, яҳудийларнинг гижгижловига учганлар Мадинада битта ҳам мусулмонни қолдирмаслик орзуйи билан илгарилашарди. Ниҳоят, узоқдан Мадина тоғлари кўринди.

— Эртага бу ерларда бургут, қарға-қузғунлар байрам қилишади. Уларга катта бир зиёфат тайёрлаб берамиз.

— Мана шу қиличларимиз, найзаларимиз тайёрлайди уларнинг бу дастурхонини.

— Ҳозирданок ер билан яксон ўликларни кўргандай бўляпман.

Шу каби ўзаро суҳбатлар куришиб, улар Мадина яйловларига келиб қўнишди. Фақат бу сафар хайвонлари учун мўл-қўл озука топишолмади. Ўт-ўлан ўрилган,

сомон йиғиб олинган эди. Ухудда бўлганидек, далаларни, боғларни пайхон этиш имкониятидан махрум қолишган эди.

Абу Суфён жосуслари олиб келган хабарни эшитиб, ақлдан озаёзди.

— Нималар деб алжираяпсан ўзи?! — деб бакирди.

— Тўғриси айтяпман. Шаҳар атрофи кенг ва чуқур хандак билан ўраб олинган.

— Аммо... бу бўлиши мумкин эмас.

— Кўзларимиз билан кўрганимизни айтяпмиз. Шаҳарга киришнинг имкони йўқ.

Абу Суфён бошини бир зум қуйи солди ва ўйга толди. Бундай вазиятга дуч келишини ҳатто хаёлига келтирмаган эди. Арабларга умуман нотаниш, ҳеч қўлланмаган мудофаа қаршисида урушишга тўғри келяпти! Толеидан норози бўлиб, каттиқ сўкинди.

— Ўзим бориб, кўзим билан кўришим керак! — деди.

Ёнига бир неча кишини олиб олға юрди. Ҳандакни ва унинг ичида ишлаётганларни кўрди. Ҳандакнинг эни, бўйи ва чуқурлигини чамалаб ҳисоблади, кейин фикрини ёнидагиларга билдирди:

— Бу хандакдан ўтиш жуда ҳам қийин бўлади.

Яхудийлар ҳам шу фикрда эканликларини бош чайкаб маълум қилишди.

Хандакнинг у томонида саф тортиб турган мўминлар шунчаки буларнинг истиқболига чиқишмаган ахир.

Хиёнат

Ярим тун.

Қурайза яхудийларининг раиси Каъб ширин уйқусини чала қолдиришга мажбур бўлиб ўрнидан турди ва эшикка томон юрди.

— Ким у! — деб сўраган эди, келган киши овоз берди:

— Мен Ҳуяйй ибн Аҳтобман.

Каъб титради. “Бу одам яхши ниятда келмаган бўлса керак?” деган ўй ўтди хаёлидан.

— Мендан нима истайсан?

— Хайф сенга, эй Каъб, одам деган меҳмонни ҳам шунақа кутиб оладими?! Аввал эшикни оч, ичкарига кирайин.

Каъб эшикни очмади. Гапни чўзиб ўтирмай, тўғриси айтишди:

— Менга кара, эй Хуйайй, сен хосиятсиз бир одамсан. Шу пайтгача сени шундай деб таниганман. Ҳозир ҳам менинг уйимга бир балони бошлаб келаётганга ўхшайсан. Билиб қўй, мен Муҳаммад билан сулҳ тузганман. Бу сулҳни бузишни истамайман. Шунга ҳам айтиб қўяй, ҳозиргача мен ундан фақат вафо кўрдим, тўғрилиқ кўрдим.

— Хайф сенга, эй Каъб, аввал эшигингни очмайсанми, одамга ўхшаб гаплашайлик.

— Йўқ, очолмайман.

— Сен аслида мени, овқатимни еб кетади, деб қўрқиб ичкарига киргизмаяпсан. Хасис, овқатинг бошингдан қолсин.

— Оллоҳ балоингни берсин, кир ичкарига, шумқадам!

— Мен дунёнинг шон-шарафию саодатини оёғинг остигача олиб келсам-у, остонанг олдида ҳақорат қилиб қувишинг нимаси, эй Каъб?! Афсус, афсус, насибасиз одам экансан! Шу онда снгиб бўлмас кўшинни кўмондонлари, обрўли зотлари билан бирга Мадина остонасига олиб келиб қўйибман. Кўшин Румадаги сел тошқинидай бир важоҳатда ҳозир. Муҳаммадни ва атрофидагиларни ердан ўт-ўланни қулиб олгандай қўпормагунча ортга қайтмасликка келишдик!

Бу гапларни эшитган Каъб шундай жавоб берди:

— Гумбураган, чакқан, бироқ ерга бир томчи ҳам ёмғир ташламаган булут! Сенинг сўзларинг ана шундан бошқа нарса эмас! — деди Каъб ва кечанинг бу соатида келган хосиятсиз меҳмонни яна бир бор бошдан-оёқ синчиклаб текширди. Сўнгра ёлворгансимон бир овозда: — Эй Хуйайй, агар бир яхшилик қилмоқчи бўлсанг, бизни тинч қўй ва дарҳол бу ердан кет. Чунки менинг Муҳаммадан кўрганларим фақат тўғрилиқдир, вафодир.

Хуйайй расман қувилишига қарамай, кетмади. Қўйнидан кириб қўлтиғидан чиқди ва, ниҳоят, Каъбни алдашга муваффақ бўлди. Шу шарт биланки, мабодо келтирилган кўшин ишни чала ташлаб кетадиган бўлса, Хуйайй келади ва Каъб билан бирга Қурайза яхудийларига қўшилади; бошга келган мусибат бирга баҳам кўрилади.

* * *

Душман келишига қазиш ишлари ҳам ниҳоясига етди. Фақат бир жойдагина хандақ сал саёз ва сал энсизроқ бўлиб қолган эди. Жаноби Расулulloҳ асосий хавф шу

жойдан келишидан хавотирланиб, бу жойни алохида мухофаза қилишни ўйладилар.

Мўминлар хаяжонланишар эди. Чунки шу кунга қадар бунчалик катта қўшинни кўришмаган эди. Бу орада Қурайза қабиласидан келган бир элчи Набийлар Султони Ҳазрати Пайғамбаримизни топди ва улар ўртадаги шартномани бузганларини маълум қилди.

Бу хабар яхшилиқдан далолат эмасди... Шулар тинч турганида, ҳеч бўлмаса, улардан келадиган хавфнинг олдини олишга вақт кетказилмасди. Ваҳоланки, энди улар ҳам душман қўшини сафидан жой олишибди.

Пайғамбаримиз (с.а.в.) туйқус келган бу хабарнинг тўғри ё нотўғрилигини аниқлаш учун Саъд ибн Муоз билан яна уч кишини вакил қилиб йўлга чиқардилар. Хабар тўғри бўлиб чиқса, мавҳумроқ ифодалар билан тушунтирилади. Агар яҳудийлар ҳали ҳам эски келишувга содиқ қолган бўлсалар, вазият очик-ойдин айтилади.

Вакиллар аҳвол янада ёмон эканига гувоҳ бўлишди. Устига-устак, яҳудийлар Пайғамбаримиз ҳақларида ёмон ва бўлар-бўлмас гаплар тарқатишган эди. Огохлантиришларига қарамай, ўрталарида ҳеч қандай ҳақ ва ҳуқуқ қолмаганини айтишди.

Қатъиятли Саъд ибн Муоз уларга ўзлари тушунадиган тилда жавоб берди. Сўнгра вакиллар Мадинага қайтишди.

— Адал ва Қора, — дейишди.

Набийлар Султони (с.а.в.) жанобимиз дарров англадилар. Адал ва Қора қабилалари қандай хиёнат қилган бўлишса, Қурайза ҳам сўзидан қайтди, хиёнат қилди дейишгани эди бу.

Пайғамбаримиз хандак ёнида тошлар билан ўраб қўйилган вақтинчалик масжидга кирдилар, қўйлақларига ўраниб, анча пайтгача ўтирдилар. Эҳтимол, ҳар доимгидек, Буюк Мавлодан мадад сўрагандирлар, яҳудийларнинг хиёнатлари қаршисида мўминларнинг довираб қолмаслиқларини истаб дуо қилгандирлар. Ниҳоятда хафа эканликлари билиниб турарди.

* * *

Мунофиқларга яна қулай фурсат туғилди: мўминларни чўчитиш мақсадида завқ-шавқ билан ташвиқот қила бошлашди:

— Муҳаммад бизга Кисронинг, Қайсарнинг саройла-

рига эгалик қилишимиздан гапирган эди. Вахоланки, бу ерда биз ҳатто кичик ҳожатга ҳам боролмайдиган холдамиз. Гапининг турими борми ўзи...

Бу каби ёқимсиз гап-сўзлар билан мўминлар ўртасига фитна, қалбларига кўркув солишга ҳаракат қилишарди.

— Оллоҳнинг Расули бизга ваъда қилганларнинг бари ёлғон экан. Қайтинглар, эй Ясриб халки, ҳеч бўлмаса жонларингизни сақлаб қолинглар! — деганлар чиқди.

Бу орада ҳақиқий мўминлар душман қўшинини кўрган заҳотлари: “Оллоҳ ва Расулининг бизга берган ваъдаси мана шудир. Оллоҳ ҳам, Расули ҳам тўғри хабар берди”, дейишди. Душманларнинг ниҳоятда кўп қўшин билан келиши уларнинг иймонларини орттирди, холос.

* * *

Мушриклар хандақни кўриб бир оз доводиранган бўлса ҳам, бироқ “Нима ҳам қилардик, насибамиз қўшилмаган экан, қайтиш керак”, дейиш учун келишмаган эди Мадинага. Бинобарин, йўлини топиб хандақдан ўтишга ва жанг қилишга қарор беришди. Бир неча кун ўтсин деб фурсат пойлашди, ора-орада хужумлар уюштиришди. Лекин ҳар гал мусулмонларнинг отган ўқ ва тошларига дуч келиб орқага қайтишди.

Ҳатто Уҳуд жангининг таниқли қўмондони Холид ибн Валид вақтни бекор ўтказмаслик учун отлик аскарлари билан бир неча марта хужумга ташланган бўлса ҳам, бир иш чиқара олмади. Бироқ отилган ўқлар ва тошлар ёрдамида кичик-кичик тўқнашувлар бўлиб турарди.

* * *

Мушрикларнинг хужумидан кейин аёллар ва болалар шаҳар ичидаги катта мусофирхоналарга жойлаштирилди. Машхур шоир Хассон ибн Собит ҳам уларнинг ёнида қолди.

Бир куни аёллар жойлашган бино атрофида Қурайза яҳудийларидан у ёқ-бу ёққа аланглаб юрган бир киши кўринди. Яхши ниятда айланиб юрмагани аниқ эди. Расулulloҳнинг холалари Сафиййа унинг бу юришини ёқтирмади.

— Эй Хассон, бор, шу одамни ўлдир! — деди.

Хассон ғалати қараш қилди:

— Бундай иш қўлимдан келса, сизлар билан бирга колармидим?

Сафиййа уни кўп қистамади. Хассон бирор урушда қатнашмаган, ҳеч сафарга чиқмаган, чиқолмайди ҳам. Тили қилич каби кескир, аммо қўли қилич тута олмасди.

Иш ўзига қолганини хис қилган Абдулмутталибнинг жасур қизи рўмолини яхшилаб ўради, қўлига бир таёк олди, эшикни очиб кўчага чиқди. Аста-секин бориб, “чакирилмаган меҳмон”нинг бошига таёк билан туширди. У одам нима бўлганини ҳам билолмай ер тишлади.

Расули Акрам (с.а.в.) душман кучлари ялпи хужум бошламасидан олдин қандай бўлмасин уни кучсизлантирмоқчи бўлдилар. Одам юбориб, Фазора қабиласининг раислари Уйайна ибн Хисн ва Хорис ибн Авфни ҳузурларига чақиртирдилар. Раислар ҳаётларининг кафолатланганига ишонч ҳосил қилгач, келишди. Пайғамбаримиз улардан:

— Мадинанинг дала ва боғларидан чиқадиغان махсулотларнинг учдан бирини олсаларинг, жанг қилмай кайтиб кетасизларми? — деб сўрадилар.

Икки раис бир-бирига қаради. Пиронардида шундай жавоб беришди:

— Бу таклифни қабул қиламиз!

Фахри Коинот (с.а.в.) бу масалада Авс ва Ҳазраж қабиласи раисларининг ҳам фикрини билмоқчи бўлдилар. Саъд ибн Муоз билан Саъд ибн Убодани чақирдилар. Вазиятни тушунтириб: “Сизлар нима дейсизлар?” деб сўрадилар.

— Ё Набийаллоҳ, Оллоҳ таолонинг ваҳийи билан шу қарорга келдингизми? — дейишди улар.

— Йўқ. Фақатгина сизларнинг ҳузур-халоватингизни ўйлаб шундай йўл тутмоқчиман.

— Эй Оллохнинг Расули, ундай бўлса, биз бунақа келишувга рози эмасмиз. Чунки бу одамлар умр бўйи бизнинг хурмоларимизни фақат ё меҳмон бўлиб, ёхуд сотиб олиб ея олишган. Мушриклик пайтимизда ҳам улар ҳатто мушугимизни пишт дейишолмасди, энди биз Исломга кирганимиздан кейин ҳосилларимизга эгалик қилишсинми?! Улар билан бизнинг ўртаимизни фақат қилич ажратиб қўяди.

Бу сўзлардан сўнг Жанобимиз:

— Ундай бўлса, ана улар, мана сен! — дедилар.

Саъд ибн Муоз узаниб, Усмон ибн Аффоннинг қўли-

даги ахдномани тортиб олди. Хали гувоҳлар ёзилмаган, имзо қўйилмаган эди. Шартта йиртиб, отди. Уйайна:

— Бу ахднома сизларнинг фойдангизга бўларди. Қурайш кўшинига дош берадиган ҳолда эмассизлар, — деди.

Усайд ибн Худайр гапга аралашди:

— Қани, тезроқ туёқларингни шиқиллатинглар-чи бу ердан. Қўлларингдан келганини қилинглар.

Учрашув тугади. Уйайна билан Хорис орқаларига қайтишди.

Амр ибн Абди Вадд

Араблар бир шаҳарни узок вақт ишғол қилиб туришга ўрганган эмаслар. Бу сафар ҳам ишнинг тезда битишини, ғолиб ва мағлубнинг тез аниқ бўлишини исташарди. Фақат ҳозир рўпараларидан ҳатто тушларида ҳам кўрмаганлари бир хандақ чиккан, йўллари тўсилган эди. Узок-узоқдан отилган тошлар, ўқлар билан бу ишни битиришнинг имкони йўқ. Бир неча кун ана шундай ўтди.

Ниҳоят, бир куни Амр ибн Абди Вадд бошчилигида беш киши отларини қаттиқ ниқтаб хандақдан ўтишга муваффақ бўлди.

Амр, ёши ўтган бўлишига қарамай, анча эпчил, мард ва жасур киши эди. Бадр жангида яраланган, шу сабабдан Ухудда қатнашолмаган. Бадрнинг интиқомини олмагунча ювинмасликка, мушк-анбар сурмасликка қасам ичган эди. Отини қичаб олға юрди, мусулмонларга яқинлашгач, бор овози билан ҳайқирди:

— Мен билан ким олишмоқчи бўлса, келсин!

Ҳеч ким бу таклифни қабул қилишни хоҳламасди. Ниҳоят, Али ибн Абу Толиб (р.а.) ўрнидан турди:

— Ё Набийаллоҳ, рухсат беринг, унга қарши мен чиқай, — деди.

— Ўтир, эй Али, бу Амрдир.

Ҳазрати Али Расулulloҳнинг бу буйруқларини эшитгач, ўтиришдан бошқа иложи қолмади.

Набийийи Акрам бу сўзлари билан Амрнинг ҳақиқатан хавфли одам эканини билдирган эдилар. Амр энди:

— Ўлгач жаннатга киришга ишонадиганлар қани?! Қасрда қолдиларинг!? Мен билан куч синашадиган бир мард топилмайдими орангизда? — дейишга ўтди.

Ҳақиқатан мард киши эмасми, ўзига ярашиқли бир овозда бақираётган эди. Овозидан ўлим хиди келар эди

гўё. Бир муддат кутди. Яна ҳеч ким унга рўбарў бўлмади.

Амрнинг хўроз каби қичқиришига чидаб туролмаган Ҳазрати Али яна у билан олишишга рухсат сўради, лекин Пайғамбаримиз аввалги сўзларини такрорлагач, яна жойига ўтиришга мажбур бўлди. Бирок бу дардга бир чора топилши керак-ку! Юзларча мусулмоннинг қарши-сига бемалол чиқса, бемалол майдон ўқиса... Ахир, унинг овозини ўчириш керак эмасми? Амр хаддидан ошмоқда эди:

— Бақиравериб, овозим бўғилди. Йўқми жаннатни соғинган? Тезроқ юбораколай ўша ёққа!.. — дея хайқирар экан, Ҳазрати Али (р.а.) учинчи бор ўрнидан туриб кетди ва:

— Ё Набийаллох, рухсат беринг, бу билан олишайин! — деди.

Расули Акрам учинчи бор айна сўзни айтдилар:

— Эй Али, бу Амрдир.

— Амр бўлса ҳам, у билан олишмоқчиман. Мен ҳам Алиман!

Алининг бу гапларидан сўнг Расулуллох зулфикор деб номланувчи қиличларини унга бердилар. Зирхларини ҳам унга кийдирдилар. “Оллоҳим, Бадрда Убайдани, Уҳудда Ҳамзани олдинг, энди Алини менга бағишла”, дея дуо қилиб кузатдилар.

Амр қаршисида бошдан-оёқ зирх билан ўралган, кўзларигина йилтираб турган рақибни кўрди.

— Кимсан ўзинг? — деб сўради.

— Али ибн Абу Толибман.

— Отанг менинг дўстим эди. Отангнинг юз-хотири, ҳаққи-ҳурмати, сени ўлдиришни хохламайман. Қариб-қартайганлар, бу дунёдан насибасини олган, ҳаётдан умидини узган бирор киши йўқми? Келсин ўшалар, уларни жўнатай нариги дунёга.

— Бекорчи гапларни қўятур, эй Амр! — деди Ҳазрати Али. — Эшитишимча, сен урушаётган одамингнинг икки таклифидан бирини бажо келтирар эмишсан. Менинг ҳам сенга икки таклифим бор.

— Қандай таклифлар?

— Ислом динини қабул қилишга чақираман сени.

— Бу иш ҳеч ҳам мумкин эмас! Бошқа таклифингни айт.

— Мен билан жанг қил бўлмаса.

— Аммо сен ҳали ёшсан. Сени ўлдирмоқчи эмасман.

— Мен эсам, аксинча, сени ўлдиришни жон-жон деб истаянман.

Амрнинг бошига қон қуйилгандай бўлди. Бир ёш йигитнинг ҳаётини унинг ўзига бағишламоқчи бўлса-ю, ундан бундай қўпол жавоб олса?! Кечириб бўлмас ҳолат бу! Энди бу ишга чек қўйиш керак!

Амр қиличини суғурди ва отини Ҳазрати Алининг устига сурди.

— Эй Амр, сендек жасур кишига шунака кураш ярашадими ҳеч? Сен отдасан, мен яёв.

Амр бу эътирозга жавоб бермади. Дарҳол отидан тушди. Отнинг оёқларига қилич тортди. Томирлари кесилган от ўша жойида йиқилди. Шўрлик жонивор иккинчи зарба бўйнига тушишидан беҳабар эди. Бу зарбадан сўнг у ўзини ўнглаёлмади.

Ёввойи ҳайвондек кутурган Амр кўрқинчли бир овозда:

— Мана, мен ҳам яёв бўлдим, эй Али! — деб хайқирди.

Олишув бошланди. Ўзаро ҳужумлар билан бир-бирини синаган икки баҳайбат жангчи ғолиб чиқиш учун бутун куч ва маҳоратларини ишга солишарди. Осмонга ўрлаётган чанг-тўзондан ўртадаги жанг қандай кетаётганини билиш мумкин бўлмай қолди. Вақт ўтган сайин Амр осонгина енгиб бўлмайдиган бир рақибга дуч келганини фаҳмлай бошлади. Ўзи ёши ўтиб қолган, ҳатто анча-мунча қариган эди. Қаршисида эса, йигирма уч — йигирма тўрт ёшлардаги чайир йигит. Бу ишни тезда бир ёклик қилмаса, вақтдан ютқазини тайин. Ана шуларни ҳисобга олган Амр қиличини баланд кўтариб, зарб билан урди. Қилич Алининг қалқонини кесиб, бошини жароҳатлади. Дарҳол қарши ҳужумга ўтган Али зулфиқорни шиддат-ла рақибига солди. Бу зарбадан узок йиллар мардлиги ва қахрамонлиги билан донг таратган Амрнинг боши танасидан жудо бўлди ва кум устида бир тўп каби юмалаб кетди. Бошсиз қолган вужуд баҳайбат дарахт танаси янглиғ “гул” этиб қулади ерга.

Ҳали нималар бўлганидан беҳабар, аммо ниҳоят даражадаги ҳаяжон билан патижани кутаётган мусулмонлар сал ўтмай, ўзлари танийдиган овознинг юксак пардаларда “Оллоҳу акбар, Оллоҳу акбар!” дея такбир келтирганини эшитишди. Бу овоз уларнинг ичларидаги ҳаяжонни қувончга чевириб юборди.

Амрнинг ерга чўзилганини кўрган Дирор билан Навфал биргаликда Ҳазрати Алига ташланди. Булар Амр билан бирга ўтган тўрт кишидан иккиси эди. Ҳазрати Али уларга пешвоз чиқди. Лекин улар жанг қилишдан қочишни афзал кўришди. Орқадан етиб келган Алининг ўртоғи Зубайр Навфални қувиб етди ва бир қанча зарба билан унинг ҳаёт дафтарига нуқта қўйди.

Ҳандакнинг бу тарафидаги мушриклар бўлаётган воқеаларни алам ва изтироб билан кузатиб туришарди. Амрдек ишончли, жасур бир кишининг ерда жонсиз ётиши ачинарли ҳол эди, албатта. У шундай Амр эдики, Уҳудга чиқиши учун Қурайш қабиласи уни махсус таклиф билан чакиртирган. У қўшилган карвонга ҳужум қилишга ҳеч ким ботинган эмас.

Бир сафар чоғида карвонга ҳужум қилган қароқчилар гуруҳига бир ўзи бас келган, уларнинг додини берган Умар ибн Хаттоб бу воқеанинг шохидларидан эди.

Қайта-қайта майдонга чорлаганида, ҳеч ким юрак ютиб “Мен чиқаман”, демагани, Ҳазрати Алига Расули Акрам: “Ўтир, эй Али, бу Амрдир”, дея у билан жанг қилишга дарҳол рухсат бермаганлари шундан эди.

Ҳандакнинг четига келган бир неча мушриклар:

— Амрнинг жасадини бизга топширсангиз, эвазига ўн минг дирхам пул беришга розимиз! — дея бакиришди.

Бу таклиф Жанобимизга етказилганида, ул Зоти мухтарам:

— Жасад ўзларингизга буюрсин. Биз ўлик нули омаймиз, — дедилар.

Ва жасад топширилди.

Абу Суфёнга Амрнинг ўзбошича хандақдан ўтгани ёқмаган эди. Ахир, атрофини ўраб, униям, тўртала шеригиниям осонгина ўлдиришлари мумкин эди-да. Холбуки, ўраб олишга ҳам ҳожат қолмаган. Амр яккама-якка олишувда рақибининг зарбасидан жон берди. Абу Суфён афтини буриштириб:

— Жуда ҳам хосиятсиз бир кундамиз, — деди ва жанг майдонидан узоқлашди.

Умумий таарруз

Шаҳар йигирма кундан бери камалда бўлишига қармай, бирор натижа кўринай демасди. Тобора кўпчилик бетоқат бўлиб: “Бу ишнинг охири борми ўзи?!” дея бошлашди.

Ниҳоят, бошқа қабилалар билан ҳам маслаҳатлашил-
гандан кейин Абу Суфён ялпи ҳужумга буйруқ берди.
Эрталабдан то шомгача тўхтовсиз давом этган тошбўрон
кун ботгандан сўнггина тинди.

Камал бошлангандан бери бунақа оғир кун бўлмаган
эди. Иккала томоннинг ҳам ғамланган озиқлари тугади,
очлик ҳамманинг силласини қуритди. Ҳаво борган сайин
совиб, кечки аёз одамларнинг суяк-суякларидан ўта бош-
лади.

Авс қабиласининг каттаси Саъд ибн Муозга бир ўк
тегиб, бўйин томирини кесиб юборди. Яраси жиддий эди.
Саъд оёқда туролмай колди. Дархол уни жанг майдони-
даги масжид вазифасини ўтаб турган чодирга келтириб
қўйишди. Саъд:

— Оллоҳим, курайшийлар билан орада бир жанг
қолган бўлса, шу жанггача мени яшат. Агар бу жанг
сўнггиси бўлса, менга шахидликни насиб айла. Аммо
менга курайзаликларнинг оқибатини кўрсат, — дея инг-
рарди.

Кун ботган, кўнгина мусулмонлар каби, Ҳазрати Умар
ҳам пешин ва аср намозларини ўқишга фурсат тополма-
ган эди. Мушрикларга лаънат айтиб келар экан, Расули
Акрамнинг: “Оллоҳ уларнинг (мушрикларнинг) гўрла-
рини оловга тўлдирсин, бизга ўрта намозни вақтида ўқиш-
га фурсат беришмади”, деганларини эшитди. Демак, на-
мозни ўқиёлмаган фақат у эмас экан. Шу асно Оллоҳ
таолонинг “Барча намозларни ва хусусан ўрта намозни
сақланглар...” (Бақара, 238) оятидаги “ўрта намоздан
мурод аср намози экани маълум бўлади.

Намозни эндигина адо этиб бўлишган эди ҳамки, Фа-
тафон қабиласидан Нуайм ибн Масъуд исмли бир шахс
Жанобимиз билан кўришмоқчи эканини айтиб, қўшин
қароргоҳига келди. Уни Расули Акрамнинг хузурларига
келтиришди.

— Эй Оллоҳнинг Расули, мен сиз олиб келган динни
қабул этганман. Мусулмон бўлганимдан ҳеч кимнинг
хабари йўқ. Менга хоҳлаган ишингизни буюринг, бажара-
йин. Унча-мунча ишни уддалайдиганларданман, — деди у.

Расулуллоҳ (с. а. в.) хурсанд бўлдилар:

— Аммо сен ёлғиз бошинг билан нима ҳам кила
олардинг?! Агар кучинг етса, уларни (душманни) биз-
лардан узоқлаштиришга уриниб кўр. Чунки харб тадбир
олиш ва чора топиш ҳамдир.

Нуайм вақтни ўтказмай, янги олган вазифасини адо этишга кетди.

Аслида, у ҳам барча катори бир одам эди. Бир пайтлар Абу Суфён йигирма туя эвазига ёллаб, мусулмонларни Бадрга чиқишдан айнитиш учун юборган киши шу эди.

Нуайм бу сафар нималар қилади? Бу дафъа у қиладиган хизмат ўтган кунларининг каффорати бўларми-кан?! Йўл-йўлакай ишнинг режасини тузиб борди. Кўп ўтмай, Қурайза яхудийларига улашди.

— Хуш келибсан, бизни роса хурсанд қилдинг, эй Нуайм! — деб кутиб олишди яхудийлар.

— Хушвақт бўлинглар, эй қурайзалик дўстлар.

— Нима хабарлар олиб келдинг бизга?

Нуайм афтини буриштирди.

— Хабар кўп, унинг устига, яхши хабарлар эмас.

— Қандай ёмон хабар экан?

— Ёмони... — деди Нуайм ва бир оз тўхтаб қолди. — ...Сизларга ҳурматимни, садокатимни биласизлар, шундай эмасми?

— Албатта, эй Нуайм, сени ишончли, яхши дўст деб биламиз.

— Ундай бўлса, эй Қурайза халқи, сўзларимга яхшилаб қулоқ солинглар. Қурайш пешволаридан бир неча кишини гаровга олмай, зинҳор урушга кирманглар. Бу кишиларни хавфсизлигининг кафолати сифатида гаровда ушлаб туришларинг лозим.

— Бунга нима эҳтиёж бор, эй Нуайм? Биздан ниманидир сир тутясан, шекилли?

— Хайрият, тушуна бошладиларинг.

— Нимани айтмоқчи эдинг, гапиравер.

Нуайм овозини янада пасайтириб, муҳим бир сирни очаётгандек, шундай деди:

— Эй Қурайза халқи, шуни яхши билингларки, Қурайш билан Ғатафон қабилаларининг вазияти сизларникига ўхшамайди. Бу юрт сизларнинг юртингиз. Молларингиз, аёлларингиз, бола-чақаларингиз ҳаёти шу тупроққа боғлиқ. Хоҳласаларинг ҳам, бу ердан чиқиб кетолмайсизлар. Қурайш ва Ғатафон қабилаларига келсак, улар Муҳаммад билан жанг қилиш учун келишди. Сизлар уларга ҳамдard, ҳамдам бўлдиларинг. Бирок уларнинг юрти бу ерда эмас. Моллари, аёллари, болалари ўз ватанларида қолган. Ютишса-ку, хўбу хўб, дўппилари тор келиб қолса, “Макка, каёкдасан?” деб, сизларни

Муҳаммад билан ёлғиз қолдиришади-да, бадар кетишади.

Нуайм атрофида ўзига диққат билан қулоқ солиб турганларга бир-бир кўз тикиб, сўзида давом этди:

— Муҳаммад қаршисида ёлғиз қолсаларинг, бир нима қила олмасликларингни билишларинг керак. У пайтда сизларни фақат мағлубият кутади.

Нуаймнинг гапларига ҳеч ким эътироз билдирмади. Эътироз билдиришолмасди ҳам. Йигирма кундан ошибдики, кўзга кўринадиган бирор натижа бўлмапти. Ҳаво кундан-кунга совиб борар, емак камайган, сабр косалари тўлган эди. Асрлар оша ҳеч кўрилмаган, эшитилмаган, ўрганилмаган жанг турига дуч келган арабларнинг бу қадар узоқ давом этувчи қамалга чидашлари кийин эди.

— Энг тўғри гапни гапирдинг, эй Нуайм!

— Валлоҳи, ягона йўл шу.

— Бизнинг дўстимиз эканингни исботладинг, эй Нуайм!

Нуайм раҳматлар ва чуқур миннатдорликлар остида кузатилди.

Кўп ўтмай, у Қурайш қўшини ўртасида пайдо бўлди. Абу Суфённи топди. Салом-алиқдан сўнг Абу Суфёндан сир сақлаши ҳақидаги ваъдасини олиб, қуйидагиларни айтди:

— Яхши биласизки, яҳудийлар Муҳаммад билан тузган аҳдноларини бузганларига пушаймон бўлишди. Бир хайъат жўнатиб, ундан кечирим сўрашибди ва аҳднома ни янгилашни таклиф қилишибди. Муҳаммадга: “Иста-сангиз, Қурайш ва Ғатафоннинг гаровга олинган пешволарини сизга юборайлик, уларнинг бошларини таналаридан жудо қилинг. Ва биз таклифимизда самимий эканимизга ишонч ҳосил қилинг. Кейинчалик эса, биргалашиб уларга томон юриб, ҳаммасини гумдон қиламиз”, дейишибди.

Абу Суфён бу янгиликни роят диққат билан тинглади. Нуайм гапни кўп чўзиб ўтирмади:

— Муҳаммад бу таклифни қабул қилди. Вей, Абу Суфён, мабодо яҳудийлар сиздан гаров учун одам сўраб келса, аҳмоқ бўлманг. Сизга айтадиганларим шулар эди. Энди менга рухсат беринг, кетайин.

Сўнгра тўғри Ғатафон қабиласига келди. Ғатафон ўзининг қабиласи. Бу ерда обрў-эътибори, ҳурмати бор унинг. Қурайшга айтганларини уларга ҳам такрорлади.

Эрта тонгда Икрима ибн Абу Жахл бошчилигида бир хайъат Курайза яхудийлари хузурига келди. Уларни Каъб ибн Асад ва бошқа яхудийлар кутиб олишди. Хайъат раиси Икрима:

— Эй курайзаликлар, сизларга маълумки, биз юрти-мизда эмасмиз. Туяларимиз, отларимиз ўлиб битди. Ўзи-миз паришон ҳолга тушдик. Бу урушнинг охири келсин, деймиз. Эртага эрталабдан ҳаммамиз бараварига хужум-га ўтсак, яхшилаб савашсак. Сўнг ҳаммамиз ишларимиз-ни битириб, уй-уйимизга қайтсак. Нима дейсизлар?

Курайзаликлар номидан Каъб гапирди:

— Эй Икрима, биласан, эртага шанба кун. Биз шанба кун ҳеч бир иш қилмаймиз. Илгари бу кунда бирор иш қилишга уринганларнинг бошларига келган бало-му-сибатлардан воқифсан. Яна бир гапни айтишни истардим. Муҳаммадга қарши жангга киришдан олдин сизлардан бир неча кишини гаровга ушлаб туришга қарор қилдик. Чунки, айтиб бўлмайди, жангда ютқазсак, сизлар бизни бу одам билан ёлғиз ташлаб кетасизлар. Бизнинг эса, у билан якка курашишга тоқатимиз йўқ.

Келганларга масала аён бўлган эди. Ортиқча музокарага ҳам ҳожат қолмади. Ўринларидан туришди.

— Нуайм ҳақли экан, — дейишди қайтишаркан.

— Буларни яхудий деб қўйишибди.

— Бугунгача яхудийларнинг тутуруксизликлари хақидаги гаплардан бошқа нарса эшитмадик. Мана, хақиқий башаралари яна бир бор намоён бўлди.

Абу Суфён бу хабарни эшитгач, улуғлар билан тезда маслаҳатлашди. Қабул қилган қарорларини яхудийларга етказишди.

— Ҳатто бир кишини ҳам гаровга бермаймиз! Агар биз билан бирга туриб жанг қилмоқчи бўлсаларинг, марҳамат, жанг қиламиз. Йўкса, ихтиёрларинг ўзларингда!

Курайзаликларга бу қарор келгач, Нуаймнинг гапи ростлигига ишонч ҳосил қилишди. Ўз навбатида, улар ҳам Абу Суфёнга элчи жўнатишди. Токи гаровга одам олинмас экан, яхудийларнинг урушга кирмасликларини билдиришди.

* * *

Ялпи хужум уюштирилганидан икки кун ўтди. Саъд ибн Муоз чодирда даволанаётган эди. Расулulloҳ (с.а.в.) ора-сира унинг ахволидан хабар олиб турардилар.

Аср намози ўқиб бўлинган. Фахри Коинот жанобимиз муборак қўлларини дуога қўтардилар: “Эй Китоб юборган, эй ҳисобни тезда қилгувчи Оллоҳим! Душман қўшинини тарқат, тор-мор эт. Эй қийин аҳволга тушиб қолганларнинг ёрдамчиси, эй аҳволи тангларга мадад бергувчи Роббим! Дард-аламим, қадарим, хафагарчилигимни кетказ, бизни ҳаловатга қовуштир. Менинг ва дўстларимнинг бошига келган мусибатларни Ўзинг кўриб турибсан...”

Дуо қиларканлар, Жанобимизнинг юзларида мамнунлик излари кўринди. Қўлларини қайта бор қўтариб: “Шукрлар бўлсин, Оллоҳим, шукрлар бўлсин, Оллоҳим...” дер эдилар.

Шундай офир бир вазиятда Расулulloҳнинг яхши кайфиятда бўлишларини ҳеч ким ақлига сиғдирилмас эди.

Бироқ Сарвари Оламдаги бу ҳолни кўрган мўминлар, энди офир дамлар тугаганини, машаққатлар ортада қолганини, Оллоҳ таолонинг ёрдам ваъда қилганини, само-ларга қўтарилган қўлларнинг бўш қайтмаганини фахмлашди.

Куёш ботишга ҳозирланаётган эди. Уфқларга қизиллик югурган, тоғлар кўк-қизғиш тус ола бошлаган. Ҳаво анчагина илик. Тўсатдан бир шамол турди. Борган сари кучайиб, ердаги чағир қумларни ҳам ҳавога учириб, бир зумда ҳаммаёқни остин-устун қилиб юборди. Кечки овқат тайёрлаш учун ёқилган оловлар ўчди, қозонлар ағнади, чодирлар қулади. Кўз очиб бўлмас, ҳеч ким нима қиларини, қаерга боришини, қаерда жон сақлашини билмас эди. Атрофдаги туя овозию отларнинг таҳликали кишнашлари чўкаётган қоронғуликка ўзгача бир дахшатли тус берарди.

Бузилган бирор нарсани тиклашнинг иложи йўқ эди. Ҳамма жон талвасасида у ёқдан-бу ёққа югурарди.

Мусулмонларнинг аҳволи ҳам яхши эмасди. Очлик, совуқ шамол ва дармонсизлик ҳаммани қийнаб қўйган. Набиййи Мухтарамнинг ёнларида бор-йўғи уч юзтача киши қолган, қўллар чодирларнинг ипларидан ушлаб олган, қотиб қолгандай эди гўё.

Пайғамбарлар Султони бир муддат намоз ўқигандан сўнг:

— Қайси бирингиз бориб менга Қурайшнинг вазиятидан хабар келтиради? Ўша одамни жаннатда менга ше-

рик қилишни Роббимдан сўрайман, — дея марҳамат қилдилар.

Ҳеч кимдан сас-садо чиқмади. Икки ва учинчи дафъа сўровлари ҳам жавобсиз қолди. Шунда Набиййи Акрам:

— Эй Ҳузайфа! — дея чақирдилар.

Ҳузайфанинг жавоб бермаслиги мумкин эмасди:

— Амрингизга мунтазирман, эй Оллоҳнинг Пайғамбари.

— Овозимни эшитсанг ҳам нега жавоб бермадинг?

— Ё Набийаллоҳ, очликдан ва совуқдан томирларим қотиб қолди. Асабларимни титроқ тутди. Иякларим бири-бирига ёпишиб қолгани учун овоз чиқара олмадим.

— Қани йўлга туш, душманнинг вазиятини билиб кел. Олдимга қайтиб келгунингча зинҳор бир кор-хол чиқараман, деб ўйлама!

Пайғамбаримиз қўлларини юқорига кўтардилар, Улуғдан Улуғ даргоҳга шундай ниёз қилдилар: “Оллоҳим, уни олдидан, орқасидан, ўнгидан, сўлидан, тепасидан ва остидан ҳифзу ҳимоянгга олгайсан!”

Ҳузайфа Расулulloҳнинг амрларини адо этиш учун йўлга тушди. Бирдан ҳайрон қолди. Ҳаммомга кирган каби исиб кетган эди вужуди. Титраш, совуқ қотиш тарқ этди уни. Илик ва ёқимли бир ҳаво ўраб олди танасини. Ҳузайфа ортиқ очлик ва дармонсизлик ҳам сезмас, кўрқувдан асар қолмаган эди.

Қурайш кўшинига келди. У ёқ-бу ёққа юрди. Ит эгасини танимайди. Бинобарин, уни кўришлари билан: “Шу одам Ҳузайфа эмасми? Дарҳол тутинг!..” дейиш ҳеч кимнинг хаёлига келмас эди. Нихоят, Ҳузайфа Абу Суфён турган ерга келди. У гапирар, ёнидагилар эшитарди:

— Эй Қурайш жамоаси, сиз ўз юртингизда эмассиз. Кўриб турибсиз, туяларимиз, отларимиз махв бўлди. Қурайзаликлар бизга хиёнат қилди. Кутилмаган таклифлар билан олдимизга келди. Бу шамол бизни паришон этди. Қозонлар ағанади, оловлар ўчди, чодирлар қулади. Мен сизларга ватанимизга қайтишдан бошқа ҳеч бир йўлни тавсия қилолмайман. Мана, мен йўлга чиқяпман.

Абу Суфён гапини тугатиб ўрнидан турди, бир неча қадам наридаги туясининг арконини еча бошлади. Иттифоқо, Ҳузайфанинг қўли ўқдонга борди. Олган ўқни ёйга қўйди ва Абу Суфённи нишонга олиб, ёйни орқага тортди. Худди шу дамда Расули Акрамнинг: “Зинҳор

бир кор-хол чикараман, деб ўйлама", деган сўзлари ёдига тушди. Тортилган ёй аста ўз холига қайтар экан, ҳеч нарсадан хабарсиз Абу Суфён Ҳузайфанинг гичирлаган тишларини ортда қолдириб, қоронғулик ичида кўздан йўқолди. Нақд бир ўлимнинг эшигидан қайтганини билмас эди у.

— Қани, Ҳарамга қараб олға!..

Уловга шу буйруқни берганлар Абу Суфённинг орқасидан йўлга тушдилар.

Бу орада Макка йўлини қўйиб, Қурайза яҳудийларига томон боши эгилган ҳолда охиста юриб бораётган бир киши кўринди. Бу одам қурайзаликларга Пайғамбаримиз билан ўртасида тузган аҳдномаларни буздирган ва агар бир кор-хол бўлса, келиб қурайзаликларга қўшилишга сўз берган Ҳуйайй ибн Аҳтоб эди.

Холид ибн Валид билан Амр ибн Осс икки юз кишилик отлик билан пича пойлаб туришди. Ҳамма кетиб бўлгач йўлга чиқишмоқчи эди.

Ҳузайфа қайтиб келганида Жанобимиз намоз ўқиётган эдилар. Шу онда атрофнинг бирдан совуганини ҳис этди. Расулуллоҳ намозларини тугатиб, Ҳузайфа келтирган хабарга қулоқ тутдилар.

* * *

Эрталаб куёш чиққанида майдонда мушриклар йўк, туяларию озиқ-овқатларини ташлаб, аллақачон тарқалиб кетишган эди. Ўлжалар тўпланди, Пайғамбаримизга олиб келинди.

Набиййи Акрам Мадинага қайтиш ҳақида буйруқ бердилар. "Энди ҳужум қилиш навбати сизларга келди. Бундан кейин Қурайш сизларнинг устингизга кела олмайди!" дея марҳамат қилдилар.

Туяда Мадина кўчаларида борар эканлар: "Оллоҳдан ўзга ҳеч бир илоҳ йўк. Мулк Уникидир. Ҳамду сано Унга хосдир. У ҳар нарсага қодирдир. Қайтганимиз, тавба этамиз. Қулликда доиммиз. Роббимизга ҳамдимизни тақдим этамиз. Оллоҳ ваъдасининг устидан чиқди; қулига ёрдам берди ва яққа Ўзи бу қўшинларни тор-мор қилди", дер эдилар.

* * *

Макка йўлида қўли бўш, тарвузи қўлтиғидан тушган ва бутун умидлари пучга чиққан ҳолда бораётган Абу

Суфён кин ва нафрат туйғулари билан тўла бир мактуб ёзиб, Мадинага жўнатди. Хатда бундай дейилган эди:

“Бисмик Аллоҳумма (Оллоҳим, сенинг номинг ила).

Мен Лот ва Уззога, Исоф ва Ноилага, Хубалга қасам ичиб айтаманки, сизларнинг томирингизни қуритмагунча орқага қайтмаслик нияти билан катта кўшин тўплаб устингизга бостириб келган эдим. Сен эса биз билан тўқнашишни истамадинг. Ҳандакка суяниб ҳийла ишлатдинг. Холбуки, араблар бундай нарсани билмайди. Арабларнинг билгани найза ва қиличлардир. Сенинг хандакка таянишингдан мақсадинг фақат бизнинг қиличларимиздан ва очик урушиндан қочиш эди. Ухуд кунидек бир кунни бошингга солгумдир!”

Мактуб Расулulloҳга етказилганида, уни ўқитдилар, эшитдилар ва қуйидагича жавоб ёздирдилар:

“Оллоҳнинг Расули Мухаммаддан Абу Суфён Саҳр ибн Ҳарбга! Мактубинг менга етиб келди. Узок йиллардан буён шайтон сени Оллоҳ таолога қарши мағрур қилди, алдаб келди. Устимизга бостириб келишдан мақсадинг — бизнинг томиримизни қуритмагунча қайтмаслик бўлгани ҳақидаги сўзларга келсак, Оллоҳ таоло йўл қўймайдиган иш бу. Ҳақ таоло гўзал натижани бизга беражак. Бир куни менинг Лот ва Уззони, Исоф ва Ноилани, Хубални қандай парча-парча қилишимни кўрасан. Буни сенинг эсингга соламан, эй Ғолиб ўғилларининг аҳмоғи!” (“Инсан-ул уйун”, 2/ 657).

Бу мактуб ҳам Абу Суфённинг мактубини олиб келган одамнинг кўлига берилди.

Қурайза яҳудийлари сари

Сарвари Коинот Пайғамбаримиз (с.а.в.) йигирма кундан ошган оғир дамларнинг чарчоғини чиқариш учун уйларига келдилар. Қуролларини олиб қўйдилар, ювиниб, пешин намозини чиқиб ўқидилар. Намоздан сўнг ҳамма уй-уйига тарқалди, Фаҳри Коинот ҳам қайтиб уйга кирдилар. Аср намози яқинлашмоқда эди. Иттифоқо, кўрган кишининг ҳаваси келадиган, чиройли юзли, басавлат, лекин усти-боши чанг-гупрок, қуролланган бир одам кўринди. Унинг келганини ҳеч ким билмай қолди.

У ким эканини Олий Мавлонинг хос илҳоми орқали Пайғамбаримизгина билар эдилар.

— Ё Расулulloҳ, ташладингизми қуролингизни?! Биз

ханузгача қуролларимизни ташламадик. Роббим сизга саломлар йўлламоқда. Қани, юринг, кетамиз!

— Қаёққа?

— Бу томонга! — дея Қурайза қабиласи яшайдиган макон тарафга ишора қилди. — Мен кетяпман, сиз етиб боргунингизча уларни бир силкитиб қўяй.

Қурайза қабиласига олиб борадиган йўл устида турган мусулмонлар Калб қабиласидан Дихйа исмли кишини зирҳли ва қуролланган ҳолда кўришди. У ҳайбат билан одим отиб борарди. Важохати бир қараган иккинчи қарашга ботинолмайдиган даражада дахшатли эди. “Дихйадай чиройли одам, демак, шунақа азаматли ҳам экан-да!” деб ҳайратланишди. У ёлғиз эди. Ғайратидан, ҳозир етиб борадию тўполон кўтариб юборади, олдидан чиққанни ер тишлатади, ҳаммани паришон этади, деб ўйлаш мумкин эди.

Нима қилмоқчи ўзи бу одам?! Узоқ давом этган ва ҳақиқатан ҳамманинг жонига теккан ғавғолардан кейин бу қадар хирс билан ва бир ўзи қандай савдони бошлаяпти?! Одамлар ҳеч нарса тушунмай лаб бурганча қолаверишди.

Дихйа киёфасида келган Жаброили Амин (а.с.) кетар-кетмас, Расулulloҳ (с.а.в.) Билолни чақирдилар, унга керакли кўрсатмани бердилар. Ўзлари дарҳол қуролларини яна тақдилар.

Бу прада саҳобалардан бири кўчама-кўча айланиб: “Расулulloҳ буюрдилар: “Ҳеч ким Қурайза юртига бормасдан аср намозини ўқимасин, тез тўпланинглр!..” деб жар солиб чиқди.

Чарчоқлар бир зумда унутилди. Мўминлар қуролларини олиб кўчага отилишди. Оллоҳнинг ва Расулининг амри бажо этилиши керак, ахир.

Йўл охирлар экан, кўёш ҳам ботиш палласига кирди. Қурайзага етиб боргунча ботиши мумкин. Шу сабабли баъзилар: “Расули Акрамнинг асл мақсадлари бизни тезлатиш эди. Ниятлари амалга ошди. Энди вақтини ўтказмай намозимизни ўқиб олганимиз яхшироқ”, дейишди ва намозларини йўлда адо этишди.

Бошқа гуруҳ мўминлар эса: “Жанобимиз, Қурайзага бормаи асрни ўқиманглр, деганлар”, деб йўлда намоз ўқишмади.

Шу билан бирга, намозини ўқиганлар ўқимаганларга ҳеч нарса демади. Ўқимаганлар ҳам ўқиганларга бирор қаттиқ гап гапирмади. Вазиятдан хабардор бўлган Жа-

нобимиз эса “Фалончилар тўғри йўл тутибди”, демадилар. Бу билан ҳар икки гуруҳ ҳам мақсадга мувофик иш қилганини англатган бўлдилар. Ўзлари ўшанда аср намозини йўлда ўқидиларми ёки Қурайзага бориб ўқидиларми — буёғи бизга қоронғу.

Қурайза қабиласига биринчилардан бўлиб етиб келган Ҳазрати Алини яҳудийлар қаттиқ ҳақоратлар билан кутиб олишди. Ҳақоратларининг бир қисми Расулulloҳнинг (с.а.в.) шаънларига йўналтирилган эди.

Мўминлар бирин-кетин келиб, қалъанинг атрофини ўраб олишди. Шом қоронғуси чўқар экан, бир томондан, қалъанинг атрофини қуршаган, бошқа томондан, аср намозини ўқишга тутинган юзларча мўминлар бир жойга тўпланишди.

Энди яҳудийлар бу иш улар истагандай яқунланмаслигини англаб етишди. Қалъа дарвозаларини яхшилаб беркитишди. Ташқаридан отилган ўқ ва тошларга ўқ ва тошлар билан жавоб қилишди.

Бир неча кун давом этган камал натижасида озик-овқатлари тугай бошлагач, қабила улурларидан Қайс ибн Наббoшни Расули Акрамга (с.а.в.) жўнатишди.

Қайс бир пайтлар Бани Назир халқига қилинган муомалага рози эканликларини, мусулмонлар изн беришса, бу ердан кетишларини, хатто молларини ҳам ташлаб кетишларини айтди, бироқ унинг таклифларидан биронтаси ҳам қабул этилмади. Унга ҳеч бир шартсиз таслим бўлишдан бошқа йўл йўқлиги тушунтирилди.

Қайс учрашув натижасини етказиш учун Қурайза халқига қайтди. Орадан анча вақт ўтди. Қалъа устидан бир киши:

— Абу Лубоба билан кўришмоқчимиз! — дея бақира бошлади.

Абу Лубоба изн олиб, қалъа ичига кирди. Уни хотинлар, болалар дод-фарёдлар билан кутиб олишди. Хўнгир-хўнгир йиғлашар эди.

- Дардимизга дармон бўл, эй Абу Лубоба!
- Бизга бўлган дўстлигингни бугун кўрсат!
- Жонимизни сақлаб қол!

Ялиниб-ёлвораётганларнинг сон-санoғи йўқ. Қарши-сидагиларнинг кўзёшлари Абу Лубобани изтиробга солди, юрагини эзиб юборди.

— Нима дейсан, эй Абу Лубоба, таслим бўлайликми? Бизга таслим бўлишни тавсия этасанми?

- Ҳа.

— Хўп, аммо унда нима бўлади?! Бизнинг ҳолимиз не кечади?!

Абу Лубоба бу саволга жавоб бермади. Фақат бир қўли билан соқолини кўтарди. Иккинчи кўлини қилич қилиб бўғзига тиради, “Сизларни ўлим кутади”, демокчи бўлди.

Шу заҳоти — у ҳали “қилич қўли”ни пастга туширмай туриб, ичида чакмоқдай чаккан бир оғрикни сезди. “Сен Оллоҳга ва Пайғамбарига хиёнат қилдинг!” деган оғрик эди бу.

Ортик бир оғиз ҳам гапирмади, бу ерда бошка турмади ҳам. Қип-қизил бир юз, қўрдек ёнган юрак билан қалъадан чиқди. Унга ишонч билдириб юборган Буюк Пайғамбарнинг ёнларига шувут юз билан боролмайди энди, “Сизга хиёнат қилдим”, деёлмайди!

Тўғри Мадинага йўл олди. Уйига кирди, бир арқон олди. Қилиб кўйган ишини уйидагиларга айтиб берди ва:

— Энди мени масжиднинг устунларидан бирига боғланглар. Оллоҳ таоло тавбамни қабул қилгунича боғлоклик қоламан, — деди.

Шу тариқа, устунга боғланган Абу Лубоба фақат намоз ўқиш учунгина арқонни бўшатар, кейин яна боғлаиб кўяр эди.

* * *

Абу Лубобанинг бу иши Жаноби Пайғамбаримизга тушунтирилганида У зот:

— Олдимга келганида эди уни кечиришини сўраб, Роббимга ёлворардим. Аммо у шундай йўл тутибдими, Жаноби Мавлонинг ҳукмини кутишимиз керак, — деб марҳамат қилдилар.

* * *

Қамал бошланганига ўн беш кунча бўлиб қолди. Ташқаридан ичкарига озиқ-овқат киритишнинг сира иложи йўқ. Ейишга ҳеч вако қолмади. Қаъб ибн Асад Қурайзанинг пешволари билан охирги марта яна бир бор маслаҳатлашди.

— Нима бўлаётганини кўриб турибсизлар. Бизга учта йўл қолган. Ўзаро маслаҳатлашиб, бу йўллардан бирини танлайлик, — деди Қаъб. — Биринчиси, бу одамнинг йўлидан бориш ва у олиб келган динни қабул қилиш. Энг ишончли йўл шу. Қасам ичиб айтаманки, унинг

Оллох вазифалантириб юборган Пайғамбар экани ҳаммаизга очиқ-ойдин аён бўлган. Келиши ҳақида Китобимизда хабар берилган Пайғамбар бу одамдан бошқа эмас. Сўзимга қулоқ осиб, унга иймон келтирсангизлар жонларингизни, хотин-болаларингиз ва молларингизни сақлаб қоласизлар.

Бу гаплар эшитувчиларнинг қулоғига ёқмади. Ғўлдирай бошлашди. Ораларидан бир киши:

— Биз Тавротдан ва Тавротнинг ҳукмидан айрилмаймиз. Тавротни кўйиб, бошқа бир китобнинг ҳукмига итот қилмаймиз! — деди

Бу гапга ҳеч ким эътироз билдирмади.

— Кейинги таклифнингни айт, эй Каъб, қулоғимиз сенда! — дейишди.

— Биринчи таклифимга рози бўлмасаларинг, келинлар, болаларимиз билан хотинларимизни ўлдирайлик, орқамизда ҳеч ким қолмасин-да, ўзимиз ҳаёт-мамот жангига қирайлик. Мағлубиятга учрасак, ортимиздан хавотиримиз йўқ. Ғалабага эришсак, хотин ҳам топилади, бола ҳам...

Бу таклиф ҳам ҳеч кимга маъқул бўлмади. Ғамгин юзлар баттар буришди, ковоклардан қор ёғилди гўё.

— Эй Каъб, биз бу бечораларни ўлдирсак, унда ким учун уришамиз?!

— Бўпти, сизларга охириги таклифимни айтаман. Биласизлар, бу оқшом шанба кечасидир. Биз бу шанбани кадрлашимизни билганлари учун, эҳтимол, Мухаммад ва унинг дўстлари эртага биздан ҳеч нарса кутишмайди. Гапимга кирсаларинг, қалъадан чиқамиз, уларни ғафлатдалиқ пайтларида ёқалаймиз. Умид қиламанки, зафар қозонамиз. Энди ўзларингнинг фикрларингни айтинглар.

— Сен бизнинг шанбаимизни ўлдирияпсан, эй Каъб! Шундай бир таклиф айтаяпсанки, биздан аввал бу ишни қилганлар маймунга айланди, адои тамом бўлди.

Таклифларидан бирортаси ҳам қабул қилинмаганини кўрган Каъб жаҳли чикди:

— Инсон бўлиб, ҳеч бўлмаса бир мартагина ақл ишлатсаларинг эди!.. — деди.

Пушаймон одам

Ярим тун. Қурайза қалъасининг дарвозаси секин очилиб, бир одам чикди. Бу одам Қурайза яҳудийларидан Амр ибн Суъдо эди.

Амр анча илгарирок Набиййи Акрамнинг (с.а.в.) хақиқий Пайғамбар эканларини англаб етган эди. Фақат, Абдуллох ибн Салом каби вақтида ҳаракат қилмади, кейинроқ эса, яҳудийлардан андиша қилиб, овозини чиқармай юрди. Бирок энди пичоқ суякка бориб қадалган эди. Ё Расулulloхга олдиларида тиз чўкиб, мусулмон бўлганини маълум қилади, ёхуд ҳеч бир ҳукми қолмаганига тўла ишонч ҳосил қилган бир динда юраверади ва инкор ичида ўлиб кетади. Биринчи йўл саодат соҳилига, иккинчи йўл ҳалокатга олиб бориши аниқ эди.

Расулulloхнинг (с.а.в.) ёнларига бориш қийин эмас, аммо “Беш йилдан буён қаерларда эдинг? Нега бунчалар кеч келдинг, эй Амр?! Менинг диним энг тўғри, энг ҳақ дин эканини бугун иложсиз қолганингагина тушуниб етдингми?!” десалар, нима жавоб қилади?

Амр виждони буюрган томонга қараб кета бошлади. Шу дамгача бир яҳудий ўлароқ юрган бу йўлдан энди у яҳудийликдан абадийдан юз ўгирган бир инсон, ўзи танлаган динни очиқ айтишга жасорати етмаган гуноҳкор бир мусулмон ўлароқ юриб борар эди.

— Хей, ошна! Тўхта-чи жойингда!

Оббо, бу нимаси бўлди?! Амр ҳеч кимга кўрингиси, ҳеч ким билан гаплашгиси йўқ эди. Виждони билан ёлғиз қолишни, ҳаётининг сарҳисобини қилишни хоҳларди. Аммо ҳозир тўхтамаса боши балога қолади...

Мажбуран тўхтади. Бакирган одам қўлида қилич билан яқинлашди

— Қани, кимсан сен?!

Жавоб йўқ. Ҳаракат ҳам йўқ. У Амрнинг юзига боқди.

— Ия, сенмисан? Нахотки Амр ибн Суъдо “жаноб”лари билан кўришишга мушарраф бўлган бўлсам!

— Ҳа, менман, эй Маслама ўғли Мухаммад.

— Хўш, бемахалда йўл бўлсин?

— Шунини мендан сўрашинг шартми?

— Кимдан сўрайман бўлмаса?! Қаерга ва нима мақсадда бораётганингни билмай, сени қандай қўйвораман?..

— Менга қара, эй Маслама ўғли, кўриб турибсан, қуролим йўқ. Кекса бир одамман. Бу холим билан ҳеч кимга зарарим тегмайди. Бундан ташқари, ёмон бир ниётда келмаётганимга қасам ичаман.

Амрнинг овозидаги синиклик ичидаги рухий бухронни яққол акс эттириб турарди. Бу овозда самимият хоким,

бу овозда ўз дарди билан ўзи овора бир одамнинг холатини сезиш мумкин эди.

— Ундай бўлса, йўлинг бехатар бўлсин, эй Амр!

— Раҳмат, эй Маслама ўғли! Оллоҳ муродингга етказсин!

Амр у ердан кетди. Юрди, юрди. Ниҳоят, Мадина кўчаларига кирди. Тўғри Оламларнинг Султони — Жанобимизнинг масжидларига бурилди. Масжид эшигининг остонасига, Расулulloҳ (с.а.в.) оёқ босганларига қаноат хосил қилган жойга юзини қўйди. Инграгансимон овоз аралаш бир нималар деди. Ухламади ҳам, у ердан кетмади ҳам. Соқолини ўша ердаги чағил тошларга қайта-қайта сурди.

Шу ҳолда қанча қолганини билмайди. Хўрозларнинг кичкира бошлаши вақт ўтганини, тонг яқинлашаётганини билдирар эди. Остонадан бошини кўтарди. Кўзларидан оққан ёшга чағил тошлар хўл бўлган эди. Қоронғуликларни тешгудек ўткир нигоҳларини кўкка қаратиб, Роббига илтижо қила бошлади.

Кейин босган нарсасини эзипдан қўрққан одамдек, аста-секин юриб, у ердан айрилди. Бир неча дақиқадан сўнг қадамини тезлаштирди. Орқасига қарамай борарди. Ниҳоят, шаҳар ташқарисига йўналди. Энди Қурайза қабиласига бормайди. Бир неча соат олдин у ердан умуман қайтмасликка аҳд қилиб чиққан. Бутун борлиғи билан айрилган бу қабиладан. Бу айрилиш уни тушкунликка солмади. Ҳа, қалби катта бир ҳузун билан тўла, бироқ бу маҳзунликка, кўлидаги қулай бир фурсатни бой бергани сабаб эди, холос. Умрининг охириги йилларида бошига қўнай деб турган бахт қушини қочириб юборишнинг аламига чидаётган эди у. Абдуллоҳ ибн Салом қабиларча қадам босолмаганлиги, ҳақ йўл эканлигига ишонган бир йўлда юра олмагани учун виждон азобида қийналаётган эди.

Амр энди бу ерга ҳеч қайтмайди.

Қаерга кетяпти?! Қаерларда яшашни мўлжаллаяпти энди?!

Бир нарса аниқки, у қайтиб ҳеч қачон яҳудийлар орасига кирмайди. Бундан сўнг Амрнинг қаерда, қанча ва қандай яшагани Буёқ Мавлогагина аён!

Уни Қурайза қабиласидан Мадинага томон кетаётганда йўлда тўхтатган ва сўзлашган Муҳаммад ибн Маслама бўлган воқеани Набийлар Султони Жаноби Пайгамбаримизга айтиб берди. Аммо у зот: “Оллоҳ таоло-

нинг меҳрибонлиги туфайли жаҳаннамдан қутқарган бир қулидир”, дея марҳамат қилганларини ҳам Амр билмасди.

* * *

Тонг отгач, қурайзаликлар ҳеч сўзсиз таслим бўлишди.

Авс қабиласига мансуб мусулмонлар уларга юмшоқ муомала қилинишини, яхшилиқ кўрсатилишини истадилар. Ҳазраж қабиласидан мунофиқ Абдуллоҳ ибн Салулнинг Қайнукоъ яхудийларига ён босишининг натижаси эди бу ҳолат! Чунончи, аввалдан Ҳазраж Қайнукоъ билан, Авс эса Қурайза билан сут-қатик бўлиб яшаб келишган эди.

Авсликларнинг бу истакларига муқобил Расули Акрам (с.а.в.):

— Эй авсликлар, орангиздаги бир киши бу яхудийлар устидан чиқарадиган ҳукмга рози бўласизларми? — деб сўрадилар.

— Ҳа, рози бўламиз, эй Оллоҳнинг Пайғамбари.

— Ундай бўлса, Саъд ибн Муозни бу ерга олиб келинглар!

Саъд ҳандакда яраланган кундан бери Руфайди исмли бир хотин назорат қилиб турган чодирда ётган эди. Авсликлар Расули Акрамнинг амрларини ўрнига келтириш учун чопишди. Саъдни бир эшакка миндиришди. Саъд эшак устида ўтиролмайдиган даражада дармонсиз эди. Тушиб кетмаслиги учун икки ёнидан суяб келишди. Йўлакай бирор мулойим ҳукм чиқаришини илтимос қилишарди. Ниҳоят, Саъд шу гапни айтди:

— Энди Саъд учун айблаганларнинг айбловига парво қилмайдиган вақт келди.

Бу гап унинг ҳамроҳлари зеҳнларига керакли хулоса жойлаштириб бўлди. Яхудийлар ҳақида чиқарилажак ҳукм ҳозирдан аён бўлгандек эди.

Асирлар қўллари боғлиқ ҳолда кутишди. Саъд келди. Жанобимиз: “Туринглар, раисларингизни кутиб олинглар!” деб буюрдилар. Авсликлар ўрниларидан туришди, Саъдни қаршилашди. Йўлда қилинган илтимослар бу ердагилар тарафидан яна такрорланди. Эшагидан туширилган Саъд кабиладошларига мурожаат этди:

— Сизлар мен чиқарадиган ҳукмга рози бўласизларми?

— Рози бўламиз.

— Бу томондагилар-чи? — деб Пайғамбаримиз турган томондагилардан ҳам сўради.

Расули Акрам (с.а.в.):

— Биз ҳам қабул қиламиз, — дедилар.

Шунда Саъд қурайзаликлар устидан ҳукми қисқа қилиб айтди:

— Эркаклари қатл этилсин. Хотин ва болалари кул қилинсин. Моллари тақсимлансин.

Пайғамбаримиз бу ҳукми эшитгач:

— Самоларнинг устида чиқарилган ҳукми бергандай бўлдинг, эй Саъд, — дея марҳамат қилдилар.

Асирларни Бани Нажжордан бир аёлнинг боғига киритишди. Қурайзаликларни бу фалокатга бошлаган Хужайй эғнидаги кўйлагини бошқа биров фойдаланмасин учун тилим-тилим кесиб ташлаган эди. Расулulloҳни (с.а.в.) кўриб, бундай деди:

— Сенга душманлик қилганим учун ўзимни айбламайман. Шу нарса ҳақиқатки, Оллоҳ хор қилган киши ҳақиқатан хор бўлади. Эй инсонлар! Оллоҳнинг амрига қарши ҳеч нарса деб бўлмайди. Бани Исроилнинг пешонасига битилган бир ёзуқ, бир тақдир ва қочишга имконсиз бир уруш... Ҳаммаси мана шу!

Хужайй тиз чўқди. Бўйнига шиддат билан солинган қилич унинг ҳаётини кесди, вужуди баҳайбат дарахт танаси каби ерга қулади. Хужайй ҳаётдан кўз юмди. Бир неча йил аввал у Расулulloҳни кўриш учун укаси Абу Ёсир билан бирга келган, Расули Акрамни кўрар-кўрмас таниган ва ўша ондан бошлаб сўнгги нафасигача кин ва душманлик туйғуси тўла бир қалб билан Пайғамбаримизга қарши қурашажагини эълон этган эди. “Биз узоқ йиллар шу пайғамбарнинг келишини кутмаганмидик?” деган ўртоқларига: “Бу одам Хорун пайғамбарнинг наслидан эмас; яҳудий эмас бу одам...” дея иймон келтирмаганининг сабабини шундай изоҳлаган эди.

Ўзи билан бирга қабила халқини ҳам фалокатга етаклади.

Қурайза раиси Қабб ибн Асадга ҳам, қабиланинг қолган аъзоларига ҳам айни ҳукм татбиқ этилди.

Бу орада мадиналик мусулмонлардан Собит ибн Қайс Буос жангидаги бир хотирани эсга олмай иложини қилолмади. Қурайзадан Забир ибн Бато ўша куни уни тутиб олган, аммо ўлдирмаган, сочининг олд қисмидан озгина қирқиб олиб, ўзини қўйиб юборган эди. Бу ҳаракат ҳаётини бағишлаш мароми каби бир иш эди.

Сочи кесилган инсон хаёти давомида унинг олдида қарздор дегани.

Буос жангида ўзига қилинган бу яхшиликни Собит қайтаришни жуда-жуда истар эди. Соч-соколи оқарган, қариб-қартайган Забирнинг ёнига борди:

— Танидингми мени, эй чол?

Забир бошини кўтарди:

— Мендек бир одам сени танимас эканми?

— Сенинг олдингдаги бурчимни адо этмоқчиман.

— Эй жавонмард киши, яхшилик қилганга яхшилик килади.

Собит у ердан тўғри Расулulloҳнинг (с.а.в.) хузурларига келди:

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, — деди. — Забир ибн Бато мен учун унутилмас бир яхшилик қилган. Ўша яхшилигини қайтармоқчиман. Унинг қонини мен учун кечишингизни сўрайман!

— Бор, у сеники.

Собит бир мужда олгандек севинди. Келиб, бўлган воқеани Забирга тушунтирди.

Забир бу хабардан унча қувонганга ўхшамас эди.

— Эй Собит, қани, менга айтгин-чи, оиласи ва болалари бўлмаган бир чол хаётдан нимани ҳам кутиши мумкин?!

Ҳақ гап. Тўғри-да, бу ҳолда яшашдан қандай маъно қолади?!

Собит ўзича бир нарса дея олмади. Расулulloҳнинг хузурларига бориб, Забирнинг сўзларини етказди. У ердан Забирнинг оиласи ва болалари ҳақида мужда олиб, унинг ёнига келди. Аммо бу қувончли хабар ҳам етарли эмасди. Забир бошини чайқади:

— Хижоз худудида мол-мулки бўлмаган бир оила, — дея минғиллади, — уларни боқишнинг ўзи бўладими, эй Собит?!

Собит учинчи марта Расулulloҳнинг ёнларига борди ва бу гал Забирга моллари ҳам қайтиб берилганлиги жавобини олиб келди. Шундай қилиб, Забир оғир вазиятдан хамирдан қил суғургандек осон чиқиб олди. Бир пайтлар Собитга кўрсатган яхшилиги ортиғи билан қайтган эди. Кўнгли тинчиди.

— Қани, эй Забир, молинг ва оиланг билан тишч яшайвер энди! — дея унинг қўлларини ечар экан, Забирнинг хали ҳам бу ердан кетиш нияти йўқлигини кўриб, Собит хайрон қолди.

Хеч қувонганга ўхшамасди бу одам! Жилла курса, бир офиз раҳмат айтиши керак-ку! Ваҳоланки, ғамзадалиги сира тарқамагандек эди.

— Эй Собит, менга айт-чи, юзи Хитой ойнаси каби порлаган бир одам бор эди. Қабила қизлари ойнага карагандай унга караб юзларини кўришди. Каъб ибн Асадни назарда тутяпман. Нима бўлди унга?

Собит бир сўз билан жавоб берди:

— Ўлдирилди.

— Таниш-нотаниш ҳаммининг хожаси бўлмиш Хуайй ибн Ахтобнинг ҳоли нечук?

— У ҳам ўлдирилди, эй Забир!

Забир яна бир неча кишини сўради. Уларнинг ҳам ўлдирилганини билгач, Собитнинг кўлидан тутиб:

— Кўлимни кўйиб юборма, эй Собит, — деди. — Мени улар ўлдирилган жойгача олиб бор. Мен ҳам улардек ўлишни хоҳлайман. Қасам ичиб айтаманки, уларсиз дунёда яшашнинг хайр ва баракоти йўқдир.

— Нималар деяётганингни биласанми, эй Забир?! Жиддий гапиряпсанми ўзинг?!

Забир матонатли, бироқ тушкун бир ифода билан:

— Ҳа, нималар гапиряётганимни яхши билиб турибман. Сендан илтимос, тезроқ олиб бор мени. Уларга ковушмоқ учун бир зум вақт ўтишига ҳам бардош қилолмайман, — деди.

Собит кўлига канадек ёпишиб олган Забирнинг ўртоқларига бу қадар куйинишига ҳайратланиб, шошиб қолди.

— Яна бир бор ўйлаб кўр, эй Забир! Бу иш ҳазил эмас, ахир!

— Ўйлаб бўлдим, қарорим қатъий. Ҳеч қутма, кўлимни ҳам кўйиб юборма.

Собит уни олиб илгарилади. Бир оздан сўнг тиз чўктирилган Забирнинг боши қумлар устида думаланар экан, Қурайза қабиласида кўлида қуроли бор киши қолмаган эди.

Қурайза аёлларидан фақат биттасига ўлим жазоси берилди. Бу аёл қалъадан тош отиб, мўминлардан Халлод ибн Сувайднинг ўлимига сабаб бўлган эди. Ўлимга ҳукм қилинишини билатуриб, атрофдагилар билан ҳазиллашиши, ўйнаб-кулиб ўлимга бориши Ҳазрати Ойиша (р.а.) ва бошқа аёлларнинг хотираларида узоқ йиллар сақланиб қолди. Қурайзаликларнинг аёллари ва болала-

ри мусулмон оилаларига тарқатилди. Райҳона исмли жорияни Расулulloҳ ўзлари учун айирдилар.

Жанобимиз унга мусулмон бўлишни ва ўзларига турмушга чиқишини таклиф қилдилар. Лекин у эски диндан қайтмаслигини, жория бўлиб қолишни афзал кўрди. Мусулмонликни қабул қилмагач, Расулulloҳ (с.а.в) маълум вақтгача уни ўзларидан узок тутиб юрдилар. Кейинроқ Райҳона Ислом динини қабул қилгани ҳақида мужда тарқалди. Бироқ у яна турмуш қуриш борасидаги таклифни қабул қилмади, ҳаётини жория сифатида давом эттирди.

Роббига қовушган бир махбуб

Қурайза қабиласи масаласи шу тарика ҳал бўлди. Саъд ибн Муоз қурайзаликлар устидан қарор чиқаргач, яна Руфайда хоним назоратидаги чодирга келтириб ётқизилди.

Яраланганига йигирма беш кунча бўлган эди. Бир гал вақт ярим тундан ошганида, усти эндигина қота бошлаган яраси бирдан очилиб кетди. Қон сиркираб оқа бошлади. Воқеа кечаси содир бўлгани учун унинг бу ахволдан ҳеч ким хабарсиз қолди. Анча пайтдан сўнг масжид ичига оқиб кирган қоннинг чодирдан келаётгани маълум бўлди. Ичкарига кирганларида Саъд ибн Муоз жонсиз ётар эди.

Унинг вафоти ҳақида Расулulloҳга Жаброили Амин хабар берди. Осмон эшикларининг махсус очилгани, Саъд ибн Муоз ҳазратларининг (р.а.) охират оламига ўтиши сабабли Буюк Мавло яратган махлуқларнинг энг улуғи бўлмиш Аршнинг титрагани маълум қилинди.

Саъдни ювиб кафанлашди. Бақиъ қабристонига кўмишди. Қабрга қўйилаётганида Расулulloҳ (с.а.в.) “Субҳоналлоҳ!” деб юборадилар. Ҳамманинг кўзи Жанобимизга қадалди. Расули Акрам (с.а.в.) бирор изох келтирмадилар. Бир оздан сўнг “Оллоҳу акбар! Оллоҳу акбар!”, деб қўйдилар.

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, не ҳол сизга бу сўзларни сўзлаттирди? — деб сўрашди саҳобалар.

— Бу солиҳ қулни қабрининг қисгани ва шундан кейин Буюк Роббимнинг қабрни кенгайтиргани, — деб жавоб бердилар Сарвари Олам.

Саъд ибн Муоз ўзидан кейин ҳар жиҳатдан таҳсинга сазовор хотиралар қолдирди. Ҳазрати Умар каби жаҳл-

дор инсон эди. Бирок унинг газаби Жанобимиз ҳар доим тақдирлайдиган даражада эди ва эзгуликка хизмат киларди. Ислом динининг Мадинага ёйилишида бу одамнинг хизмати катта бўлган. Айниқса, бутун бошли қабилиси унинг бир оғиз сўзи билан ёппасига бир кундаёқ мусулмонликни қабул қилган эди.

* * *

Қурайзаликлар масаласи тугаган, ҳаёт олдинги изга тушган, лекин Абу Лубоба ҳали ҳам бир оғочга боғлиқ холда кун кечирар эди. Намоз вақтлари хотини келиб, уни аркондан бўшатар ва у Султони Анбиё жанобимизнинг орқаларида туриб, намозини ўқир эди. Салом берилгач, Абу Лубоба яна оғоч ёнига келар, яна боғланар эди.

Кеча-кундуз ҳаёт ана шундай давом этарди. Аввалига бирор нарса емади, ичмади. Очлик ва сувсизлик берган дармонсизлик ичида Роббига танба килди. Пушаймонлик туйғуларини кўзёшлари билан тўкиб солди. Улуғ Даргоҳга йўналган қалби жоҳиллигидан йўл қўйган гуноҳи кечирилишига умидвор холда нолалар килди.

Мунофик эмас эди. Мунофик бўлишдан кўра ўлим афзал эди унинг учун. Ўйламай қилиб қўйган гуноҳига "ўтди-кетди" дея бепарво бўлолмади, уят, хижолатлик сезиб, охират жавобини ўйлаб, ўзи ўзини тугатди гўё. Қалблардаги сирлардан ҳам вокиф Буюк Мавло унинг бу ҳолати шунчаки ўзини кўз-кўз қилиш эмаслигини биларди.

Ўртоклари уйларида тинчгина ухлашар экан, у оғочда боғланган ҳолатда уйқусиз кўзлари-ла тонг оттирарди. Баъзан фақат оз-моз мудрар эди, холос.

Расулulloҳ (с.а.в.) ҳар гал масжидга кирганларида у Жанобининг юзларига айрича ҳаяжон билан боқар, бир мужда кутиб йўналган нигоҳлари унга сабр тавсия этиб қайтар эди.

Шу холда олти (ёхуд йигирма) кун ўтди.

Ниҳоят, хушхабар

Умму Салама онамизнинг севинчи ичига сиғмас эди ўша оқшом. Чунки Сарвари Анбиё Жанобимиз билан бирга бўлиш буюк бир неъмат эканини биларди.

Аввал динининг Пайгамбари сифатида севган бўлса, энди умр йўлдоши ўларок янада каттиқроқ севажак. Янги қурилган бу оила унга Расулulloҳни яқиндан таниш,

хар бир хатти-харакатларида айрича бир одоб, айрича бир марҳамат борлигини кўзлари билан кўриш имкони-ни берган эди.

Узоқдан таниб-кадрлаб юрганингиз бирор инсонга яқинлашсангиз, уни яқиндан таний бошлагач, баъзан ўша одам аввалги жозибасини йўқотади, одатдаги одамлардаги камчиликлар унда ҳам борлигига гувоҳ бўласиз. Расулulloхга (с.а.в.) яқинлашган сайин эса, аксинча, ул зотнинг нақадар буюк, нақадар фазилатларга бой эканликлари маълум бўлиб бораверарди. У кишини инсонлар орасида кўриб севганлар, яқинлашгач, янада кўпроқ севишига шубҳа йўқ эди!

Ниҳоят, Сарвари Олам (с.а.в.) ташриф буюрдилар. Умму Саламининг хонаси Фахри Коинотнинг хос хидлари билан тўлди. Бутун борлиги ила хожасига боғланган Умму Салама очик чеҳра билан:

— Хуш келдингиз, қадамларингизга ҳасанот, эй Оллоҳнинг Расули, — дея кутиб олди.

Расулulloх унга табассум билан салом бердилар ва ўтирдилар. Олдиларига келтириб қўйилган емакдан хотинлари билан бирга едилар. Кичик Умар товокнинг олдидан ўнг қўли билан ер, қўлини хар томонга узатмас эди. Ейишдан олдин ўнг қўлини узатиб: “Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм” дейиш асносида Жанобимизнинг гул юзларига боқди. Сиз ўргатганингиздай айтяпман, демоқчи эди гўё.

Хуфтон намозидан кейин узоқ суҳбатни кўп ҳам ёқтирмайдиган Жанобимиз тезда ётдилар ва ухлаб қолдилар. Кечанинг охириги дақиқаларида уйғондилар, таҳорат олиб намозга турдилар. Мўминлар онаси ҳам Роббига ибодат қила бошлади. Бу дамлар Оллоҳ хос қулларини хузурига махсус қабул қиладиган дамлар эди.

Намоздан сўнг Пайғамбаримиз юзларида ўзгача бир қувонч аломатлари балқиди. Умму Салама онамиз:

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, севинаяпси? — деди.

Фахри Коинот унинг гапини тасдиқладилар ва Абу Лубобанинг тавбаси қабул этилганини марҳамат қилдилар.

— Қандай яхши, — дея суюниб кетди Умму Салама онамиз ҳам.

— Рухсат беринг, эй Оллоҳнинг Пайғамбари, бу хуш-хабарни тезроқ етказай!

— Майли.

Умму Салама онамиз ўринларидан туриб, масжидга

кирдилар. У ерда ўтирган мўминлар Ҳузур Рисолатдан бир инсон келганини дарҳол пайкашди. Аммо ичкари коронғу эмасми, унинг кимлигини аниқ билиб бўлмасди.

— Муждалар бўлсин сенга, эй Абу Лубоба! Оллох таоло тавбангни қабул этди.

Бу овоз... Ҳа, бу муборак овозни танимаган йўқ. Илк Ҳабашистон сафарига чиққан муҳожир аёл бу... Динини асраш учун йўлида у тортмаган жабр-ситам қолмаган. Пайғамбарларнинг энг буюгига умр йўлдоши бўлишдек юксак шарафга ноил бўлган ҳурматли аёлнинг овози бу!

— Оллох сандан рози бўлсин, эй мўминларнинг онаси!

— Қувонтирдинг бизни, эй Умму Салама!

Масжиддаги бир неча киши тез келиб Абу Лубобани бўшатмоқчи бўлишди. Лекин шодликдан йиғлаётган бир овоз:

— Валлоҳи, ечдирмайман арқонни! Жаноби Расулуллох келиб, муборак қўллари билан ечмагунларича кутаман, — дер эди.

Бир оздан кейин Жанобимиз масжидга кирдилар. Илк ишлари Абу Лубобани "тутқунлик"дан халос этиш бўлди. Абу Лубоба онадан янги туғилгандек соф ва топ-тоза бир руҳ билан, ҳамд ва шукроналик туйғулари безаган бир кўнгил билан Жаноби Пайғамбарнинг орқаларига бомдод намозини ўқиш учун турди.

Намоздан кейин Абу Лубоба Фахри Коинотнинг ҳузурларига борди ва:

— Эй Оллохнинг Расули, тавбам қабул этилганининг шукронаси ўлароқ молимни Оллох йўлида сарф этмоқчиман, — деди.

— Учдан бирини сарф қилсанг кифоя, — деган жавоб олди.

Шу билан Абу Лубоба масаласи ҳам ниҳоясига етди.

Зайнаб хоним

Зайнаб оиласидан ажрашганига уч ой бўлди. Бу муддат ичида фақат руҳини тиндиришга, бир йил давом этган бири-биридан аччиқ кунларини унутишга ҳаракат қилди. Бир куни уйда ҳамир қориб ўтиганида, рўпарасида у кўришни хоҳламаган одам пайдо бўлди.

— Яна нима истайсан, эй Зайд? — деди.

— Расулulloх жанобларидан сенга совчи бўлиб келдим.

— Хозир мени ёлғиз қолдир. Бир муддат дам олволай. Сунг Роббимнинг амрини кутаман.

Зайд бориб, бўлган гап-сўзни Пайғамбаримизга айтди.

Зайнаб бу жавобида ҳақли эди. Бир пайтлар унинг ўзи Расулulloхга тегиш орзуйини билдиришга ҳаракат қилган. Аммо орзуйи ушалмаган, юксаклардан келган амрга кўра Зайд билан турмуш қуришга мажбур бўлган эди. Энди агар Расули Акрам билан турмуш қуриши тақдирида бор бўлса, Зайд учун келган амр нега энди Оламлар Султони Жанобимиз учун келмас экан? Агар Оллох таоло бу турмушни ирода этган бўлса, суюкли Пайғамбарига албатта билдиради, масалани Ўзи ҳал этади. Зайнаб шундай қаноатда эди.

Расули Акрам Зайд келтирган жавобдан кейин бир муддат кутишни маъқул кўрдилар. Иттифоқо, бир куни Ҳазрати Ойишанинг хонасида эканларида, Жаброили Амин Аҳзоб сурасининг ушбу оятларини олиб келди:

“(Эй Муҳаммад,) эсланг, сиз Оллох (Исломга хидоят қилиш билан) инъом-марҳамат қилган ва сиз ҳам (қуликдан озод қилиб, ўзингизга ўғил қилиб олиш билан) инъом қилган кишига (яъни, Зайд ибни Ҳорисага): “Жуфтингни ўз хузурингда ушлагин (яъни, талоқ қилишга шошмагин), Оллохдан кўрқкин”, деб Оллох ошқор қилгувчи бўлган нарсани ичингизга яширган эдингиз ва Оллохдан кўрқишингиз ҳақроқ бўлгани ҳолда, сиз одамлардан (яъни, уларнинг таъна қилишларидан) кўрққан эдингиз. Бас, қачонки Зайд ундан (яъни, Зайнабдан) хожатини адо қилгач (яъни, уни талоқ қилгач), Биз сизни унга уйлантирдик. Токи мўминларга асранди болалари ўз хотинларидан хожатларини адо қилишгач (яъни, уларни талоқ қилишгач), уларнинг (хотинларига уйланишларида) танглик бўлмаслиги учун (шундай қилдик). Ва Оллохнинг амри-иродаси қилингувчи бўлди. Оллох Пайғамбарга фарз қилган (яъни, ҳалол қилган) нарсада унга бирон танглик бўлмас. (Бу) илгари ўтган (Пайғамбарлари) ҳақидаги Оллохнинг Йўли — қонунидир (яъни, улар учун ҳам Оллох ҳалол қилган нарсаларда ҳеч қандай танглик бўлмаган). Оллохнинг амри-иродаси тақдири азалий бўлди. Улар (яъни, ўтган Пайғамбарлар) Оллохнинг амру фармонларини (бандаларга) етказадиган, У зотдан кўрқадиган ва Оллохдан ўзга бировдан

кўрмайдиган зотлардир. Оллоҳнинг Ўзи етарли ҳисоб қилгувчидир” (37–39-оятлар).

Ваҳийнинг таъсирини сезиб, Ҳазрати Ойиша онамиз Расулulloҳнинг (с.а.в.) кўзлари тубига боқди: “Роббимиз қандай амр юборди?” деяётгандек эди.

Набиййи Акрам нозил бўлган оятларни ўқидилар. “Роббимизнинг ҳар амри бошимизнинг устидадир”, деган бош ҳурмат билан эгилди. Бу орада: “Ўртамизга яна бир кундош кирди”, деган хаёл ҳам яшин тезлигида кўнгилдан кечди.

Пайғамбар Жанобимиз туриб, тўғри Зайнабнинг уйига кирдилар. Зайнаб жойидан ҳурмат, хаяжон ва ҳайронлик билан туриб кетди:

— Эй Оллоҳнинг Расули, хали никоҳланмасимиздан хошамга кирдингиз?! — деди.

— Бизнинг никоҳимизни Оллоҳ таолонинг Ўзи қийди, эй Зайнаб! — дея Жанобимиз унга ўзи ҳақида хос нозил бўлган оятларни ўқиб бердилар.

Боши эгик, одоб ва ҳурмат безаган бир ҳолатда эшитди Зайнаб... Оллоҳ таоло махсус Ўзи қийган ушбу никоҳдан-да кучли, бундан-да аҳамиятли, қатъий никоҳ бўлиши мумкинми?! Бу оятлар унга “мўминларнинг онаси” бўлиш бахтини муждаламоқда эди.

Расулulloҳ (с.а.в.) ўша куни Оллоҳ таолонинг бу амрини халққа очиқ-ойдин етказдилар, сўнгра уларни кечки зиёфатга чақирдилар.

Меҳмонлар келиб, овқатланишди, бироқ бир қисми кетмай ўтираверди. Сухбат анча вақтгача чўзилди. Зайнаб шу хонада эди, юзини деворга қаратиб ўтирар, меҳмонларнинг туриб кетишларини кутар эди.

Вақт алламаҳал бўлганига қарамай, келганлар хали ҳам кетишни ўйлашмасди. Расули Акрам ўринларидан туриб, хонадан чиқдилар. Анас ҳам у зотга эргашди. Жанобимиз бир-бир аёлларининг хоналарига кириб, улардан хол-аҳвол сўраб чиқдилар. Улар ҳам, ўз навбатида:

— Ё Набийаллоҳ, қандай, хотинингиздан хушландингизми?! — деб сўрашди.

Шу тахлит Умму Салама, Ҳафса, Ойиша ва Савда оналаримиз билан кўришиб чиқдилар. Қайтиб келиб қарасалар, меҳмонлар хали ҳам ўтиришибди. Яна пича айланиб юрдилар. Такрор уйга келганларида, меҳмонлар, ниҳоят, тарқалишган эди. Набиййи Акрам ичкарига кир-

дилар. Анас ҳам орқаларидан кирмоқчи эди, эшик устидаги парда туширилди.

Шундай қилиб, Зайнаб Оллоҳнинг хос ҳукми билан аввал Зайднинг, кейин Жаноби Пайғамбаримизнинг завжаси бўлди. Эскидан бери мақсади ҳам зотан шу эди.

Кейинчалик хотинлар ўртасида чиққан баъзи тортишувлар чоғи:

— Сизларни оталарингиз, волийларингиз никоҳлашган. Менинг никоҳимни эса самолар ортида Роббимнинг Ўзи қийган! — деб мактанар эди.

* * *

Араблар азалдан тутинган фарзанднинг ажралган хотинига уйланишни ҳаром санашарди. Буюк Мавло бу жоҳилий одатни бекор қилди, илк татбиқини эса Пайғамбарига қилдирди.

Тушган оятлар-ла Жанобимизнинг “Хотамун Набийийин” (яъни, Пайғамбарларнинг охиригиси) эканлари ҳам билдирилган, бундан кейин бошқа Пайғамбар келмаслиги ҳам қатъий ифода этилган эди.

* * *

Бомдод намозидан кейин мўминлар Хотамул-Анбиё жанобимиздан ушбу оятларни эшитишди:

“Эй мўминлар, сизлар Пайғамбарнинг уйларига фақат бирон таомга чақирилсаларингизгина киришар. (Ўшанда ҳам) унинг идишига (яъни, қозондаги таомнинг пишишига) қўз тутиб тургувчи бўлманглар, балки чақирилган пайтингизда кириб, таомлангач, тарқалинглари ва бирон гапга берилган ҳолингизда (у ерда қолиб кетманглар)! Чунки бу (ишларингиз) Пайғамбарга озор берур, у эса сизлардан (яъни, сизларни чиқариб юборишдан) тортинар. Оллоҳ ҳақ(ни айтиш)дан тортинмас. Қачон сизлар (Пайғамбар аёлларидан) бирон нарса сўрасангизлар, парда ортида туриб сўранглар! Мана шу сизларнинг дилларингизни ҳам, уларнинг дилларини ҳам тоза тутгувчиросдир. Сизлар учун Оллоҳнинг Пайғамбарига озор бериш ва унинг ортидан аёлларига уйланишингиз ҳеч қачон дуруст эмасдир. Чунки бу (ишларингиз) Оллоҳ наздида улуғ (гуноҳ) бўлган ишдир. Агар сизлар бирон нарсани ошкор қилсангизлар ё яширсангизлар, албатта (Оллоҳ билур). Зеро, Оллоҳ барча нарсани билгувчи Зотдир. (Пайғамбар аёллари) ўзларининг оталарига, ўғилларига, оға-иниларига, оға-иниларининг ўғилларига, опа-

сингилларининг ўғилларига, (мўмина) аёлларга ва қўл остиларидаги хизматкорларига (очик ҳолда кўринишларида) уларга бирон гуноҳ бўлмас. (Эй Пайғамбар аёллари,) Оллохдан кўркинлар! Албатта, Оллох барча нарса устида гувоҳ Зотдир". (Ахзоб, 53—55).

Холид ибн Суфён

Маккалик Сулофа берадиган юз туя мукофотни қўлга киритиш учун Осим ибн Собит (р.а.) билан ўртоқларини Ражиъ суви бўйида пистирмага тушириб ўлдирган Холид ибн Суфён энди куч тўплаб, Мадинага хужум қилишга қарор берди. Қарорини атрофдаги қабилаларга айтган эди, улар ҳам бу таклифни маъқуллашди.

Расулуллох (с.а.в.) унинг бу режасидан хабар топдилар ва Абдуллох ибн Унайсни хузурларига чақирдилар. Вазиятни тушунтирдилар. Душманнинг Урана воқийида тўпланганини билдириб, Холид ибн Суфённи махв этишни буюрдилар.

— Ё Набийаллох, мен у одамни билмайман. Таърифланг, кўрганимда таниб олай, — деди Абдуллох.

— Уни кўрган заҳоти таҳликага тушасан. Ичингни бир кўркув қонлайди ва шайтонни эсга оласан.

— Эй Оллохнинг Пайғамбари, мен кўркув нималигини билмайдиган одамман. Кимсадан ва ҳеч нарсадан кўрмайман. Аммо уни топганимда, ўрни келиб сизга қарши гапиришимга тўғри келиб қолса, нима қилай?

— Хоҳлаганингни гапир. Ўзингни Хуззоа қабиласидан қилиб кўрсат.

Энди йўлга чиқиш учун Набийи Акрам (с.а.в.) билан хайрлашиш ва у кишининг дуоларини сўрашдан бошқа иш қолмаган эди. Қиличини қўлга олди, нима мақсадда ва қаерга бораётганини ҳеч кимга билдирмай, Мадинани яширинча тарк этди.

Мўминларга ва айникса, Пайғамбарлар Султонига қарши уюштирилаётган боскинга раҳбарлик қилаётган бир бадбахтни йўқотиш вазифаси унга юклангани Абдуллохни хурсанд қилган эди. Агар бу ишни муваффақият билан яқунласа, кўнгли тинчийди, умри бекорга ўтмаганига ишонч ҳосил қилади.

Абдуллох узоқ йўл юриб, ниҳоят Уранага келди. Шунча йўлни ёлғиз босиб ўтди, аммо инсониятнинг хидоят

йўлбошчиси — суюкли Пайғамбарини доимо ёнида хис этди. Ҳатто бундай биргаликни илгари ҳеч қачон тотмаган эди Абдуллох! Юрак ҳамиша Мадинада, Пайғамбарлар Имомининг ёнида бўлди! Ёхуд Сарвари Олам гўё у билан бирга йўлга чиққан, унга ёлғизлигини билдирмаётгандек! Йўл бўйи намозларини Пайғамбарининг орқасида ўқигандай ўқиди. У зотнинг суҳбатларида ўтирган каби шўнғиди кўнгли Мадина оламларига...

Қисқаси, бу йўлчилик унга бирга-биргалик давом этган айрилиқ бўлди.

Урана водийида юзларча одам айланиб юрарди. Ҳар ким ўз юмуши билан банд. Энди Холидни топиб, тезда тинчителиш, ишни битириш керак. Бироқ уни танимайди, бировдан: “Менга Холид ибн Суфённи кўрсатиб юборинглар”, деб сўрагиси келмайди.

Абдуллох у ёк-бу ёкқа қараб юраркан, тўсатдан чўчиб тушди... Ичига қандайдир қўрқув оралади. Бунча кўп душман орасида бир ўзи. Бу одамлар унинг терисини тириклай шилишмаса, шукр қилиши керак. Ҳар бири Холид ибн Суфённинг амри остида жанг қилиш учун тўпланган бунча душман ичра Абдуллох жонини қутқара олса, энг катта муваффақияти шу бўларди лекин! “Шайтон олсин, бу ерга нега келдим ўзи?” дея ўйлай бошлади у.

Бирдан ҳушини йиғди. Унга танимаган душманни кўриб, тўсатдан чўчиб тушиши, ичини бир қўрқув эгаллаши ва шайтонни эсга олиши айтилмаганмиди?! У излаган одам худди шу!

— Ҳақлисиз, эй Оллохнинг Расули, — деб шивирлади Абдуллох.

Худди шу пайтда бир одам атрофидагиларга бир нималарни айтди, улар ҳам буйруқ олгандай тез тарқалишди. Энди Абдуллохнинг ҳеч қандай шубҳаси қолмади. “Ҳозир бу одам билан шуғуллансам, намозим қазо бўлади”, дея ўзига ўзи тушунтирди Абдуллох.

Бир муддат олдинги қўрқув юрагини батамом тарк этди гўё. Рўпарасида қанақа ва қанча душман тургани ҳам уни энди қизиқтирмасди.

Бир панага ўтди, ҳеч ким кўрмаётганига қаноат ҳосил қилгач, аср намозини икки ракат қилиб ўқиб олди. Сафарда шундай ўқиларди. Намозини тугатгач, Оллох таолонинг ёрдамини сўраб, илдам босди.

Холид ибн Суфён қўлидаги бир таёқ билан ер чизиб келар эди.

— Кимсан?!

— Сенинг Муҳаммадга қарши қўшин тўплаётганингни эшитиб келган бир хузоаликман. — Қоникарлироқ жавоб кутаётган Холиднинг кўзларига тикилиб, қўшиб қўйди: — Ёрдамим тегиб қолар деб келдим.

— Хўш, сени менга ёрдам қилишга нима мажбур қилди?!

— Муҳаммад бизнинг обрў-эътиборли кишиларимизни ақлсизликда айблади. Ота-боболаримизнинг тангриларига тил теккизди. Ҳеч ким билмайдиган бир дин олиб келди. Отани ўғилдан айирди. Эр-хотин бир-бирларига душман бўлиб қолди. Шулар етмайдими?

— Мана бу гапларинг ҳақ, эй хузоалик! Менинг қўшин тўплашимга ҳам шулар сабаб бўлди. Мард одамга ўхшайсан, ёқиб қолдинг менга.

Бирга гаплашиб юришди. Янги келган одамнинг мадиналик пайғамбар ҳақида айтганлари Холидни ўта қувонтирди. Иккалалари чодирга киришди. Холид устма-уст бир неча қадах шароб ичди. Бу орада Абдуллоҳ фурсатни бой бермасдан, қиличини суғурди-да, бор кучи билан душманнинг бўйнига урди. Шу бир зарба Холиднинг ҳаёт билан видолашувига кифоя қилди.

Абдуллоҳнинг ичини севинч қоплади. Ортик Холид ибн Суфён йўқ! У тез чодирдан чиқиб, одамларга аралашиб кетди.

Холидни чодирда ўлик ҳолда топганлар атрофни тинтув қила бошлаган пайтда Абдуллоҳ аллақачон Мадина йўлида эди. Қидирувлар фойда бермади.

— Биз уни ўзини хузоалик деб таништирган бир одам билан кўрган эдик, — дейишдан нарига ўтиша олмас, “хузоалик” эса ҳеч топилмас эди.

Яна бир ичкиликли йиғин

Утбон ибн Молик бир кеча ўртоқларини уйига чақирди. Овқатдан сўнг ичкилик ичилди. Ичганларнинг феъли, ўзни тутишлари ўзгарди, чиройли ва дабдабали гапириш майллари ғалаёнга келди. Бу орада Саъд ибн Абу Ваккос бақириб бир шеър ўқиди. Шеърда мухожирлар хаддан зиёд макталар, мадиналик ансорлар эса ерга урилар эди.

Бундай одобсизликка чидаб бўладими?! Кечагина ватанидан қувилган одам уни қучоқ очиб бағрига олган,

уй-жой берган, хеч бир ёрдамини аямаган инсонларга нисбатан бундай хақоратомуз гапларни айтишга қандай журъат қилади?!

Ширакайф, фикр юритиш худудини олган даврадагилар бу шеърни эшитгач: “Унга эътибор берманглар, маст бўлган, нима гапираётганини ўзи ҳам билмайди,” дейишолмади. Аксинча:

— Ҳей, бу қандоқ гап?! Ўйлаб гапирялсанми?! — дея бақирди.

Даҳанаки жанг ана шундай бошланди! Куракда турмайдиган нарсалар тилга олинди. Кимнинг янада устун ва фазилатли эканлиги масаласи аёвсиз баҳсга йўл очди. Бу орада қўлга илинган туянинг чаноқ суяги билан Саъд ибн Абу Ваккоснинг бошига туширишди. Саъднинг оғзи-бурнида бу аччиқ хотирани унуттирмайдиган яра-чака изи қолди.

Хайрият, бундан ҳам катта ходисалар юз бермасидан жанжалнинг олди олинди.

Саъд фахм-фаросатли одам эди. Хушёр бўлганида бошини кессалар ҳам, ансорларни ёмонлаган шеърни унга ўкита олишмасди. Чунончи, мадиналиклар ҳам, ўз навбатида, мухожирларни, уларнинг оғзи-бурнини қонатиш учун қучоқ очиб бағирларига олишмаган ахир! Таассуфки, бутун ёмонликларнинг онаси ва ўзаги бўлган ичкилик хурмачани тўлдирган, у ердан мияга урган, дупладуруст, инсон каби ўйлаш йўлини тўсган эди.

Эрталаб Фахри Коинот жанобимиз воқеани маҳзун ҳолда тингладилар. Ёнларида ўтирган Умар ибн Хаттоб (р.а.) қўлларини кўтарди, олдин ҳам неча марталаб қилган дуосини яна бир бор илтижо билан такрорлади:

— Оллоҳим, бизга шароб ҳақида очик бир ҳукм эҳсон айла...

* * *

Ўша куни Абу Талха бир неча дўстлари билан уйда кўнгилхушлик қилиб ўтирарди. Убайй ибн Каъб, Абу Убайда ибн Жарроҳ, Абу Дужона, Сухайл ибн Байдо, Муоз ибн Жабаллар бор эди зиёфатда. Уйда сақланаётган хурмо шаробидан қадахлар бирин-кетин тўлдириб бўшатишди. Анас соқийлик қиларди. Ҳали ўлардай маст эмаслар. Шу пайт уйга кириб келган ўртоқларидан бири уларни бу ҳолда кўриб:

— Сизлар ҳали эшитмадиларингми? — деди.

— Нимани?

— Ичкиликнинг ҳаром қилинганини...

У ҳали гапини тугатиб улгурмасидан ташқарида бир эълон эшиттирила бошланди.

— Чиқиб кара-чи, эй Анас, — дейишди уйдагилар.

Анас чикди. Расулulloх вазифалантирган бир киши:

— Эй одамлар, эшитмадим деманглар, ичкилик ҳаром қилинди! — дея жар солар эди.

Анас уйга кириб, эшитганларини дўстларига етказди.

Абу Талҳа дарҳол:

— Тур, бу шаробни тўкиб ташла энди, — деди.

Шароб тўкилди. Анас қўлидаги катта болға билан, яна Абу Талҳанинг буйруғига биноан, шароб солинган катта идишни ҳам синдирди.

Шу куни шароб тўккан фақат Абу Талҳа оиласи эмасди. Кўп эшиқлар олдида уйдан чиқарилган хумлар синдирилди, мешларда сақланаётган шароблар тўкиб ташланди. Кўчаларни бадбўй хид қоплаб олди.

Абу Талҳанинг уйдаги меҳмонлар тарқалишди. Энди уй-уйларига боришажак, ким ғусл қилажак, ким таҳорат олажак ва Буюк Мавлога энди қайта бор ичкилик ичмасликка сўз бериб, тавба қилажаклар.

Абу Талҳа ҳам ғусл олди. Умму Сулаймнинг мушқидан ўзига суриб, йўлга чиқди. Масжидда Расулulloх (с.а.в.) ичкиликнинг ҳаром қилинганини билдирган оятларни ўқиётган эдилар:

“Эй мўминлар ароқ (маст қиладиган ичкилик ичиш), кимор (ўйнаш), тиклаб қўйилган бутлар (яъни, уларга сифиниш) ва чўплар (яъни, чўплар билан фол кўриш) шайтон амалидан бўлган ҳаром ишдир. Бас, нажот топишингиз учун уларнинг ҳар биридан узок бўлингиз. Ичкилик, кимор сабабли шайтон ўрталарингизга буғзу адоват солишни ҳамда сизларни Оллохни зикр қилишдан ва намоз ўқишдан тўсишни истайди, холос! Энди тўхтар-сизлар?! (Моида, 90–91).

Умар ибн Ҳаттоб (р.а.):

— Тўхтадик, Оллоҳим! Тўхтадик — дер эди.

— Ё Набийяллох, бугунгача ичган ва ичкилик ҳаром қилинмасдан вафот этган биродарларимиз ҳақида нима дейсиз? Уларнинг холи нима бўлади?!

Бу саволнинг жавобини яна Жаноби Мавло берди. Жаброили Амин ушбу оятни келтирди:

“Иймон келтирган ва яхши амаллар қилган зотлар

учун — агар (харом нарсалардан) сакланиб, иймонларида ва яхши амалларида собит бўлсалар, сўнгра ўзларини саклаб, (у нарсаларнинг харомлигига) иймон келтирсалар, сўнгра (Оллоҳдан) кўрқиб, чиройли амаллар қилсалар — (илгари) еб-ичган нарсаларида гуноҳ йўқдир. Оллоҳ чиройли амал қилгувчиларни севади" (Моида, 93).

Кўнгилларни бир фарахлик коплади. Зотан, ақл, виждон ҳам шуни лозим кўрмаётганмиди?! Ҳаётда бўлсалар, улар (олдинги одамлар) ҳам бу ҳукмга севина-севина рози бўлишар, ўртоқлари билан бирга тавба қилишар эди. Зехнлар эски кунларга қайтди, қора тупроққа таслим этилган дўстлар эсга олинди. Ухудда шахид бўлганлар орасида ҳам вақти-вақти билан шароб ичиб турган бир неча машхур зотлар бор эди. Уларнинг ҳар бири ҳаётлари давомида Оллоҳга ва Расулига боғлиқ қолишга, иймон билан яшаб, иймон билан ўлишга жон-жаҳдлари билан тиришган инсонлар эдилар. Оллоҳ розилиги учун жонларини берган у солиҳ зотлар Оллоҳ учун бир ичкиликни ташламасдиларми?!

Расулulloҳ жанобимизнинг (с.а.в.) ушбу сўзлари хотирларда нақшланди:

"Дунёда ичкилик ичган одам, то тавба этмагунича, охиратда жаннат шаробини ичолмайди!"

"Узумдан ҳамр тайёрланади. Хурмодан ҳам. Асалдан ҳам. Бугдойдан ҳам. Сархушлик берувчи ҳамма нарса мўминларнинг ҳар бирига харомдир. Ҳамрга Оллоҳнинг лаънати етсин. Ҳамрни ичганга, қадахни тўлдирганга, сотганга, олганга, уни тайёрлаганга, тайёрлатганга, кўтарганга, кўтартирганга ва ҳамр пулини еганга Оллоҳнинг лаънати етсин".

Бу сўзлар ўша кунни Расулulloҳнинг ёнларида турганларнинг хотираларида қолганлари эди!

Пайғамбарлар Султони жанобимиз ичкиликни эсла-тади деб, дуббоъ, хантам, музаффат, муқаййар, накийр, музода... каби номлар билан маълум бўлган ичкилик идишларининг ҳатто бошқа хизматда ҳам ишлатилишини ман этдилар. У идишларни кўрганлар бир пайтлар уларда ичилган ароқларни ҳам эслашлари мумкин!

Мадиналик камбағаллардан бири:

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, бу идишлардан фойдаланишни тақиқлаб қўйдингиз. Бирок бизнинг булардан бошқа идишларимиз йўқ. Бизлар нима қилайлик?! — деб сўради.

Чорасиз қолган бу одамларга у идишлардан фойдаланишга рухсат берилди. Аммо идишлар яхшилаб тозалангандан сўнггина ишлатилиши керак эди.

У кун Мадина — кўчаларида ҳамр хиди анкиган бир шаҳарга айланди. Бироқ уйлар тозаланган, калблар тозаланган эди. Бундан кейин намозда “Кафирун” сураси янглиш ўқилмайди, Саъд ибн Абу Ваккоснинг бурни қонамайди, нохуш ходисалар содир бўлмайди. У кун ичкиликка мубтало бўлганларнинг “Хеч бўлма-са бир ютумгина ичишимга рухсат борми?!” шаклидаги орзу-истакларига Жанобимизнинг: “Кўпи маст қилган нарсанинг ози ҳам ҳаромдир”, деган ҳукмлари барҳам берди.

Зотан, озгина ичсам, маст қилмайди, дея тўлдирилган кичкина қадахчани кейин катта меш таъқиб этиши мумкин эди-да.

* * *

Абу Талха (р.а.) Сарвари Оламнинг (с.а.в.) ёнлари-га келди:

— Эй Оллохнинг Пайғамбари, қарамоғимдаги стимуларга тегишли ичкилик бор. Оталаридан мерос қолган. Нима қилайин уларни?

— Тўк!

— Уни сиркага айлантирсам бўлмайдими?!

— Бўлмайди.

Абу Талха олган буйруғини бажо келтириш учун у ердан кетди.

Сув ўрнига ҳам ароқ ичиш даражасида ичкиликка мубтало бўлган инсонлар, босқичма-босқич юргизилган бир режа билан ниҳоят ичишни буткул ташладилар. У жирканч нарсага қайта яқинлашмадилар. Ҳазрати Ойишанинг бу борадаги ушбу сўзлари аҳамиятлидир:

“Инсонларга (олдинги огоҳлантиришлар бўлмай, дабудурустан) илк дафъа, ҳамр ичишни ташланглар, дейилса, асло ташлаёлмаймиз, деб жавоб қилган бўлардилар...”

* * *

Шаробни аввалдан ёқтирмайдиган, олдинроқ тақиқланишини хоҳлаганлар, айниқса, мамнун эдилар. Бироқ ичларида бир зиркираш туйганлар ҳам бўлди... Бутун ёмонликларнинг боиси ва тамали экани Буюк Пайғамбар

томонидан билдирилган, ammo иyson ҳаётига кўп жиҳатдан сингиб кетган хамрининг батамом олдини олиш имконсиздек эди. Ана шу вазиятни англаиш мақсадида Жанобимиз: “Умматимнинг бир қисми ичкиликка ҳар хил номлар қўйиб ичадилар”, дедилар.

* * *

Бир куни Расулulloҳ (с.а.в.) сочи тўзғиган, паршон киёфадаги бир одам билан рўбарў бўлдилар.

— Мол-мулкинг борми сенинг?

— Ҳа, бор, эй Оллоҳнинг Пайғамбари.

— Ниманг бор?

— Туя, қўй, от, кул... Оллоҳ таоло менга давлатнинг ҳар туридан берган!

— Оллоҳ таоло сенга шунча неъматларни берибдими, бу неъматлар ва икромлар сенинг устингда кўринсин! (Насай, 8/180; 8/184).

Яна бир куни Пайғамбаримиз сочлари бетартиб бир одамни кўрганларида: “Бу одам сочини тартибга келтирадиган бир тарок тополмайдими?” деганлари, шунингдек, Абу Қатодага анча қалин бўлган сочларини яхши тарашни ва ҳар куни тарашни буюрганлари маълум.

Бир куни мўминларнинг онаси Умму Салама Расулulloҳни кўриш учун келган бир меҳмонга эшикни очди. У одам Жанобимиз билан бир муддат суҳбатлашди. Умму Салама уни Мадинага кўчиб келганидан бери тез-тез кўриб турарди. Ўзи Қалб қабиласидан, исми Дихйа эди.

Анча суҳбатдан сўнг, меҳмон руҳсат сўраб кетди.

— Биласанми, бу одам ким, эй Умму Салама?!

— Ҳа, танидим, Дихйа у.

Умму Салама бу борада янглишиши мумкин эмас. Дихйани онадан туғилганидан бери танийдиганлар ҳам айна жавобни беришлари табиий эди! Ammo Набиййи Акмал жаноблари меҳмон кетиши билан масжидга чиқдилар, у ерда ўтирган саҳобаларга: “Жаброил менга хабар бердики...” деб Дихйадан эшитганларини етказдилар. Шундагина Умму Салама уйига келган азиз меҳмон Оллоҳнинг ваҳийини Пайғамбарларга олиб келадиган Жаброили Амин эканини англади. Шу дамда у Оллоҳ Расулини ваҳий фариштаси зиёрат қилган ўз уйини ҳеч бир саройга алмаштиришга ҳам рози эмасди! Демак, Буюк Мавло бу муборак уйга Расулига ваҳий фаришта-

сини юборадиган даражада киймат бериб, уни юксалтирган (Бухорий, 4/185).

Буюк фаришта аввалроқ Қурайза қабиласи билан мухораба учун келганида ҳам Дихйа киёфасида кўришган эди.

Қуръони қаримнинг ҳамма оятларини ёддан билган Умму Салама бир пайтлар Ҳазрати Иброҳим пайғамбарга ҳам фаришталар нотаниш инсонлар шаклида келиб меҳмон бўлганларини, ҳатто улар ўзларини танитгунга қадар фаришта эканлари билинмай турганини эслади.

Бу воқеа Умму Саламанинг ҳаётидаги бир умрга унутилмас азиз хотира бўлиб қолди.

* * *

Хижратнинг бешинчи йили, Рабиулаввал ойи. Думатул Жандал деган жойда фитна ва фасод чиқараётган, қароқчилик қилган ва, бунинг устига, Мадинага босқин уюштиришга тайёргарлик кўраётган бир гуруҳ ҳақида хабар келди.

Жанобимиз минг кишилик қўшин билан йўлга чиқдилар. Кундузи дам олиб, кечалари йўл юрилди. Қўшинга Узра қабиласидан бир киши йўл кўрсатиб борди. Ниҳоят, йўлбошчи:

— Думатул-Жандалга келдик ҳисоби, — деди.

Аммо атрофда ҳеч ким кўринмасди. Расулulloҳ жаноблари тўхтаб дам олишни буюрдилар. Бир неча кун у ерда қолишди. Атрофга юборилган хабарчилар ҳеч кимни учратолмай қайтдилар. Муҳаммад ибн Маслама ушлаб келган бир одам:

— Кеча сизларнинг келаётганингизни эшитдик, ҳамма хар ёққа қочди, — деди.

Келтирилган бу одам Исломи динини қабул қилиш ҳақидаги таклифга рози бўлди. Ушбу сафар бу толеи баланд инсоннинг Исломга даъват қилиниши учун амалга оширилган эди гўё! Бундан ташқари, мусулмонларнинг куч ва қудрати ҳам кўрсатиб қўйилди. Ниҳоят, орқага қайтиш амри берилди.

Мадинага келганларида, қўшин билан бирга кетган Саъд ибн Убода онасининг вафот этгани ҳақидаги машъум хабарни эшитди. Расулulloҳ жанобимизнинг ёнларига келди:

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, онам ўлибди. У киши

вафот этаётганларида ёнларида бўлсам, васият киларми-дилар балки?! Онам учун кандай яхши садака қилишим мумкин?

— Сув чиқар.

Пайғамбаримизнинг айтганларини бажариб, Саъд ибн Убода бир кудук қаздирди. Ҳамма сувидан бемалол ва хоҳлаганча ичсин, деб вақф қилди.

Саъд ибн Убоданинг онаси номидан вақф этилган бу кудукдан энди тинимсиз сув тортилажак, ичилажак, хайвонлар ҳам суғорилажак, боғларга қуйилажак. Бундай хайрли ишнинг савоби раҳматли онанинг амал дафтари-га ёзилаверажак.

• • •

Бир пайтлар Ғатафон қабиласини Жаноби Пайғамбаримизга ва мусулмонларга қарши гижгижлаган Саллом ибн Абу Ҳуқайк исмли бир одам бор эди. “Абу Рофиъ” ҳам дейишарди уни. Душманларни Ҳандак жангини ўтказишга кўндирган гуруҳ ичида у ҳам hozир эди.

Ундан аввалроқ Авс қабиласидан бир неча киши машхур шоир Каъб ибн Ашрафни ўлдиргани эвазига энди хазражликлар ҳам бирорта ашаддий душманни ўлдиришни орзу қилишарди. Абу Рофиъ эсларига келганида, қидирганларини топгандай бўлишди. Қаерда пайдо бўлса, ўша жойни фитна-фасод ўчоғига айлантирадиган ва тобора атрофига одам тўплаётган бу яҳудийни маҳв этиш вазифаси билан беш кишилик бир бўлинма хозирланди. Бошликлари — Абдуллох ибн Атик. Қолганлари — Абдуллох ибн Унайс, Абу Қатода, Ҳузои ибн Асвад ва Масъуд ибн Синон...

Беш ўртоқ “аёлларни ва болаларни зинҳор ўлдирманглар!” деган буйруқни олиб, йўлга чиқди. Одамни чарчатувчи, аммо нашъали бу йўлчилик Хайбар остоналарида битаркан, бу пайтда қуёш ҳам ботиб бўлай деган эди. Қалъа ташқарисида иши бўлганлар ичкари кириш-япти, чўпонлар сурувларини олдларига солиб қайтишмоқда. Қўмондон Абдуллох ўртоқларига: “Сизлар шу ерда кутиб туринглар”, дея уларни пана бир жойда қолдириб, қалъа дарвозасига яқин бир ерда пешоб қилаётган кишидай ерга чўккалади.

— Хов ошна, ишингни битирган бўлсанг, ичкарига кир. Йўқса, ташқарида қоласан! Оғоҳлантираётган дар-

возабон эди. Бундай таклифни рад этиб бўладими? Абдуллох дархол югуриб калъага кирди. Эшикка яқин бир жойга яшириниб, соқчини кузата бошлади. Калитни қаерга кўйганини кўрди. Сабр билан кутди, соқчининг ухлаб қолганига ишонч ҳосил қилгач, келиб дарвозани очди ва дўстларини ичкарига олди.

Икки Абдуллох уриниб-суриниб, ниҳоят, Абу Рофиънинг уйини топиб келишди. Хона қоп-қоронғу эди. Ким қаерда ётибди, билиб бўлмасди. Тезда бунинг ҳам чораси топилди. Абдуллох овоз берди:

— Ҳей Абу Рофиъ, қаердасан?!

Уйқусираган бир киши жавоб қилди:

— Кимсан? Сенга нима керак?

Абдуллох овоз келган томонга юрди. Қиличини бор кучи билан Абу Рофиъ узра сермади. Аввал бўғиқ, дахшатли бир овоз, кейин аёл кишининг чинқирғи эшитилди. Абдуллох аёлни ҳам қиличдан ўтказмочки бўлди, бироқ Жаноби Пайғамбаримизнинг амрлари эсига тушиб, ўзини тўхтатди. Хонадан ташқари чиқди. Аммо Абу Рофиънинг чинданам ўлганига шубҳада эди. Такрор кирди ичкарига ва овозини ўзгартириб:

— Нима гап ўзи, эй Абу Рофиъ, тинчликми? — деб сўради.

— Онанг ўтга тушсин, ўлдирдилар мени, — деди Абу Рофиъ ва айни чокда боши узра кўтарилган қиличнинг ярқираганини кўрди. Ёстикни ўзига қалқон қилди. Кетма-кет туширилган зарбалар кўп ҳам иш бермади. Аёл ҳамон фарёд қиларди. Абдуллох ташқари чиқиб шеригига:

— Энди сен кир-да, ишини тинчит, — деди.

Абдуллох ибн Унайс хонага кирди. Қиличини секин Абу Рофиънинг қорнига тиради-да, бирдан оғирлигини ташлади. Абу Рофиънинг иши шу тарика битди.

Хонадан бирга чиқишди. Зинапоярдан югуриб тушаркан, Абдуллох ибн Атик оёғи қайрилиб думалаб кетди. Дархол ўртоғи уни орқалаб олди. Дод-фарёдни эшитган одамлар тўплангунча улар қоронғу кўчага кириб, кўздан ғойиб бўлишди. Машъаллар билан кўчалар айланиб чиқилди, лекин ҳеч ким топилмади.

Тонг ёришганда бир киши калъа устига чиқиб, баланд овозда Абу Рофиънинг ўлдирилганини эълон қилди.

Бу эълон Абдуллох учун “вазифаларингни бажардиларинг”, дегани эди. Энди шаҳарни тарк этиб, Мадинага

йўл олишдан бошқа иш қолмаган эди. Лекин қалъадан бемалол чиқиб кетишнинг ўзи бўлмади. Дарвоза берк ва қалъа ичида қаттиқ қидирув бошланган. Шубҳали бўлиб кўринган ҳар ким ушланаётган эди. Топган чоралари қалъага сув қирадиган обчиннинг ичига яшириниш бўлди. Ўша ерга кириб, икки кун беркиниб ётишди.

Бу орада Абу Рофиъ қабристонга кўмилди. Ушланган шубҳали кишиларнинг ҳар бирига: “Эй Абу Рофиъ, қаердасан?” деб овоз беришлари буюриларди. Аёл:

— Кеча эшитганим бу овоз эмас! — дегач, қўйиб юборишарди.

Икки кун даном этган қидирув бирон натижа бермади. “Шу сув йўлини ҳам қараб қўййлик”, дейиш эса ҳеч кимнинг хаёлига келмади. Икки кун туз тотмай пусиб ётган ўртоқлар ниҳоят у ердан чиқишди. Ул-бул егулик олиб, қаердасан, Мадина, дея йўлга равона бўлишди...

* * *

Ҳазрати Умарнинг (р.а.) ўғли Абдуллоҳ отасига фақат илм ва ибодати жихатидан ўхшар, отадаги шиддат, жасорат, қатъиййат унда йўқ эди. Ота жахли тез бўлса, ўғил ниҳоятда оғир-вазмин табиатли.

Ҳазрати Умар ўғлидаги бу ҳолни ҳайрат билан кузатар, унинг ёшида кураш майдонларида тўзон кўтариб юрган кунлари кўз олдига келарди. Уғлининг ёшида отаси Хаттобдан тез-тез калтак ерди, бироқ Хаттобни ҳам ортда қолдирган бир жасорат ва матонат эгаси бўлиб ётишди.

Абдуллоҳ эса сассиз ва сокин. Расулуллоҳнинг орқаларида намоз ўқиш, ул зотнинг суҳбатларини жон қулоғи билан эшитиш, у кишига соядек эргашишни одат қилган. Кечкурунлари кўпинча уйига келмайди, масжидда ётиб қолади.

Саҳобалар бомдод намозидан кейин Набиййи Акрам жанобимизга кўрган тушларини айтишар, таъбирини катта завқ ва қизиқиш билан эшитишар эди.

Абдуллоҳ ҳам ўзича кўндан бери қани энди бир туш кўрсаму уни Сарвари Анбиёга айтиб таъбирини эшитсам, деб орзу қиларди. Аксига олиб, айтишга арзигулик бир туш кўрмасди, “Яхши одам бўлганингда, сен ҳам улардек яхши тушлар кўрардинг”, деб ўзини ўзи қийноққа оларди.

Бир кеча: “Оллоҳим, агар хайрли қулларингдан бўлсам, менга бир туш кўрсат”, дея юмди кўзларини.

Эрталаб уйғонганида тушида кўрганларини Жаноби Пайғамбаримизга айтишдан тортинди, опаси Хафсанинг ёнига борди:

— Бир туш кўрдим. Уни Пайғамбаримизга айтишга уяляпман. Менинг ўрнимга сиз айтасизми?

Хафса онамиз унинг бошини силаб:

— Қани, айт-чи тушингни, — деди.

— Тушимда икки фаришта келди ва мени олиб кетди. Йўлда бошқа фариштага дуч келдик. У фаришта менга: — “Кўркма, сен яхши одамсан”, деди. Икки фаришта мени жаҳаннамга олиб борди. Деворлари кудукнинг деворига ўхшайди. У ерда кишанга солинган, осилган одамларни кўрдим. Оёқларидан осилган холдалар. Азоб тортаётганларнинг бир қисмини танидим. Қурайш кабиласидан эдилар. Кейинроқ малаклар мени ўнг томонга олдилар...”

Абдуллоҳ тушини айтиб бўлиб:

— Опажоним, менинг номимдан буларни Расулуллоҳга (с.а.в.) етказ, нима десалар, менга айтасан, — деди.

Пайғамбаримиз завжаларидан бу тушни эшитганларида:

— Абдуллоҳ яхши йигит, тунги намозини бир оз кўпайтирса яхши бўлади, — дея марҳамат қилдилар (Бухорий; 8/80).

* * *

Мадинадан ўн икки милча узокдаги Габа ўтлоқларида Расулуллоҳга тегишли йигирма туя ўтлатиларди.

Бир кеча Ғатафон кабиласидан Уйайна ибн Хисн бошчилик қилган (ёхуд вазифалантирган) қароқчилар гуруҳи ҳужум қилиб, туяларни олиб кетди. Қаршилик кўрсатишга уринган чўпонларни ўлдиришди.

Чўпон Абу Заррнинг (р.а.) ўғли эди. Абу Заррнинг аёли Лайло ҳам асирга туширилиб, олиб кетилди.

Туялардан соғилган сутни келтириш учун вақтни йўлга чиққан Салама ибн Акво йўлдаёқ босқиндан хабар топди. Бир тепаликка чиқиб, Мадина томонга юзланди-да, бор овози билан:

— Халойи-и-қ... босқинчили-и-к! — деб кичқирди.

Бу хабарни айтган одамни Расулуллоҳга юбориб, ўзи Габа ўтлоғи сари югурди. Чопағонликда донғи чиққан

эмасми, бирпасда қароқчиларга етиб олди. Ўқ етадиган даражада яқин бориб, сўнг камонни ишга солди.

“Ол буни Ибну Акводан. Бугун олчоклар ўлдирилладиган кундир...” маъносидаги байтни такрорлар эди у.

Қароқчилардан бири отини сурди. Саламага хужум қилди. Салама ёйига жойлаган ўқни рақибини нишонга олиб отди. У отидан ерга думалаб тушди.

Қувлашмачоқ шу зайл соатларча давом этди... Қароқчилар ортларидан ўқ отиб, тош отиб ҳеч кўз очирмаётган биргина одамга бас келмаётганларидан аламзада эдилар. Тўхтаб, у билан жангга киришайлик дейишса, эхтимол, орқасидан бирор ёрдамчи гуруҳ келаётгандир, деган хавотирлари ҳам йўқ эмасди. Қолаверса, чопагон бу одамни тутиб олиш ҳам осон иш эмас.

Олдиниға тезроқ қочиб қутулиш учун уст кийимларини, найзларини ташлашди. Бўлмади. Ўғирлаган туяларидан колдиришди. Яна бўлмади, Салама таъқибни тўхтатмади.

Бу орада Уйайна ибн Хисн кўринди, шерикларини кутиб олди. Ўтириб овқатлана бошлашди. Уйайна йигитларидан тўрт кишини тепада ўтирган одамга юборди. Улар тепага ўрмалай бошлаганида Салама:

— Ҳей, менинг кимлигимни биласизларми? — дея бақирди.

— Йўқ, билмаймиз.

— Мен Салама ибн Акво бўламан. Шуни яхши билингларки, қувсаларингиз бари бир менга етолмайсизлар. Орқаларингиздан тушсам, қочиб ҳам қутулолмайсизлар. Ҳаммангизни қириб ташлайман!

Қароқчилардан бириси:

— Мен бу одамнинг гапларига ишонаман, — деди.

Орқага қайтишди.

Уйайна бошлиқ гуруҳ ўрнидан туриб йўлга чиқаркан, узоқлардан мусулмонларнинг етиб келаётганини билдирувчи чанг-тўзон кўзга чалинди.

Мусулмонлардан Мухриз ибн Назла алоҳида-алоҳида келаётган душманлардан бири билан олишиб, шаҳид бўлди. Миқдод ибн Асвад яраланди. Бунга муқобил мушриклардан ҳам бир неча киши ўлдирилди. Қолганлари шом қоронғулигидан фойдаланиб, қочиб қолишди.

Зу Қорад деган жойдан у ёғига ўтилмади. Мусулмонлар бир кеча-кундуз ўша жойда туришди. Жаноби Пай-

гамбаримиз атрофга кичик-кичик аскарый гурухлар юбордилар. Сўнгра Мадинага қайтилди.

* * *

Йўлда бир мадиналик гаройиб таклиф қилиб қолди:

— Ким мен билан югуришади?! Мадинагача чопиб борамиз!

У таклифини бир неча марта такрорлагач, Салама жавоб берди:

— Сен юз-хотир қиладиганинг одам борми?!

— Йўқ. Фақатгина Расулulloхни. У жанобдан тапшари ҳеч кимни!

Жаноби Пайгамбаримизнинг туяларида мингашиб кетаётган Салама мусобақага изн сўради. Расули Акрам рухсат бергач, мадиналикка қараб:

— Қани, чоп бўлмаса, орқангдан етиб оламан, — деди.

Мадиналик ҳам бежиз бу таклифни қилмаган, оёқларига ишонар ва ҳақиқатан чаққонлиги билан танилган одам эди. Таклифи қабул этилгач, югура бошлади. Салама унинг орқасидан тушди. Шу зайл тепалардан ошиб ўтишди. Ниҳоят, Салама мадиналикка етиб олди. Елкасига уриб: “Етиб олдим сенга”, деди.

Салама олдинда, мадиналик орқада — ушбу мусобақа Мадинага қадар давом этди.

* * *

Қароқчилар қолган ўнта туя билан бирга Абу Заррининг хотинини ҳам олиб кетишган эди. Кечаси хотинни бир жойга боғлаб, ўзлари уйкуга кетишди. Аёл уларнинг донг қотиб ухлаганларига қаноат ҳосил қилгач, урина-урина арқонни ечди. Туяларга яқин келди. У қўл теккизган туя бўқирар, минишга қўймас эди. Ниҳоят, бир туя овоз чиқармади. Лайло унинг устига минди ва турғизди. Туянинг бошини Мадина тарафга буриб, ҳайлади.

— Оллоҳим, агар қутулиб қолсам, сенинг ризолигинг учун шу туяни сўяман, — деди.

Эрталаб вақтли уйғонган ғатафонликлар Лайлони жойидан топишолмади. Битта туя ҳам йўқ эди. Қочибди! Кетидан одам қўйишди. Изқуварлар бўш қўл билан қайтишди.

Одамлар Лайлони Мадинагача олиб келган “Абдо”

исмли туяни дархол танишди. Расули Акрамга (с.а.в.) хабар жўнатишди. Аёл:

— Эй Оллохнинг Пайғамбари, мабодо қутулсам, бу туяни Оллох йўлида қурбон қиламан, деб ният қилдим — деди.

Жанобимиз кулимсирадилар:

— Яхшиликка мукофотингми бу! Оллох сенга буни минишни насиб этсин ва қутқарсин-у, сен уни тутиб сўйгин!

Кейин сўзларига шундай қўшимча қилдилар:

— Шуни яхши билгинки, Оллохга исёнда назр йўқ. Ўзинг эгаси бўлмаган бир нарсани ҳам назр қилолмайсан. Бу туянинг эгаси менман ахир. Қани, энди оилангга қайтганингни Оллох муборак айласин.

Бу воқеа тарих китобларига “Зу Қорад ходисаси” номи билан кирди.

* * *

Авс ибн Сомит анча қариб қолди. Бироқ қарилик ёлғиз ўзи келмади, балки ўта ичи торлик, сержаҳллик, холсизлик каби хасталикларни ҳам ола келди. Бўлар-бўлмас ҳар нарсага жаҳли чиқар, қаршисидаги кишини хафа қилар эди. Оиладаги тотли қунлар ортда қолди, ҳузур-ҳаловат йўқолди.

Бир куни Хавла эрига нимадир дедию балога қолди. Авснинг тепа сочи тикка бўлиб, бақира кетди. Энг ёмони — хотинига:

— Бундан кейин сенинг баданинг менга онамнинг бадани кабидир, — деб юборди.

Араблар одатига кўра, бундай ибора талокнинг бир шакли эди. Хотинини никоҳи ҳеч қачон ҳалол бўлмаган аёлга ўхшатган киши уни қўйиб юборган ҳисобланарди.

Хавланинг миясига қон қуйилди гўё. Неча йиллар яшаб келган бир оила ҳеч бир сабабсиз бузилса-я?!

Орадан ҳеч қанча ўтмай Авс жаҳлидан тушди ва қилган ишига пушаймон еди. Ўзи-ку хотини жаҳлни чиқарадиган бир нарса сўрамаган, ҳар қандай хотин эридан исташи мумкин бўлган бир ишни истаган эди. Шунга зарда қилмаса ҳам бўларди. Вазиятни юмшатиш учун айни таклифни ўзи қилиб кўрди, лекин энди Хавла рози бўлмади.

— Бундан буён Расулуллоҳ жанобимизга бориб, у кишининг бу борада нима дейишларини билмагунимизча

бирга бўлишимиз мумкин эмас, бординг, у зотдан масла-хат сўранг, — деди.

Авс кўнмади.

— Валлохи, мен Жаноби Пайғамбаримизга бу иш учун боришдан уяламан, — деди.

Холбуки, уялиш билан иш ҳал бўлмайди. Ўртада дард бор экан, унга даво топиш лозим.

— Ундай бўлса, ўзим бориб холимни арз қиламан, — деди Хавла.

Мавлосига ёлвора-ёлвора йўлга тушди. Фахри Коинот жанобимизнинг қаердаликларини суриштира-суриштира излаб топди. Расулуллоҳ (с.а.в.) Ойиша онамизнинг уйларида эканлар. Изн сўраб, кирди.

— Ё Набийяллоҳ, Авс менга уйланганида, ёш, кўхликкина бир аёл эдим. Унга бир неча фарзанд туғиб бердим. Энди қаридим. Шу ёшимда ножоиз гап айтиб, мени кимсасиз ташлаб қўйди. У билан турмушимизни давом эттиришим учун бир қулайлик кўрсатсангиз, мамнун бўлардим. Эй Оллоҳнинг Расули, бизнинг холимизни ўзингиз баҳоланг.

Хавланинг гапларини тинглаб бўлгач, Расули Акрам:

— Менга бу борада ҳозирча бирор ваҳий келмади. Менинг назаримда, унга ҳаром бўлгансан, — дея жавоб бердилар.

Хавла чўчиб тушди:

— Валлохи, талоқ сўзини айтмади, ё Расулуллоҳ!

— Менимча, унга ҳаром бўлгансан.

— Жоним қурбон бўлсин сизга, эй Оллоҳнинг Расули, бир чора топинг!

Аммо Пайғамбаримиз бошқа жавоб беролмасдилар. Хавла юзини кўкка қаратди, кўзларидан ёш оқа-оқа:

— Оллоҳим, холимдан Сенга шикоят қиляпман. Норасида гўдақларим бор. Уларни оталарига ташласам, сарсон-саргардон бўладилар. Ёнимга олсам, оч қоладилар. Сен биласан холимни, эй Оллоҳим! — дея ёлвора бошлади.

Тўхтовсиз йиғлар, шу маънодаги сўзлар билан арз қилар эди. Ниҳоят, Ҳазрати Ойиша Пайғамбаримизда ваҳий ҳолларини кўра бошлагач, Хавлага ишораат этиб, уни жим қилди. Хавла қалбида жўш урган минг хил хаяжон эшлигида юракдан қилаётган дуолар билан овоз чиқармай кутди.

Кўп ўтмай Расулуллоҳ (с.а.в.) ваҳийнинг шиддатли

босимидан қутулдилар. Табассумли нигоҳларини азиз меҳмонларига қаратиб:

— Муждалар бўлсин сенга, эй Хавла, — дедилар.

Кейин ҳозиргина тушган ваҳийни ўқий бошладилар:

“(Эй Мухаммад,) дарҳақиқат, Оллоҳ сиз билан ўз жуфти ҳақида баҳслашаётган ва Оллоҳга шикоят қилаётган (аёл)нинг сўзини эшитди. Оллоҳ сизларнинг баста-жавобларингизни эшитур. Оллоҳ эшитгувчи, қўргувчидир. Ораларингизда ўз хотинларини зихор қиладиган (хотинларини оналарига ўхшатган) кимсаларнинг (зихор қилинган хотинлари) уларнинг оналари эмасдирлар. Фақат уларни тукқан (аёл)ларгина уларнинг оналаридирлар. Шак-шубҳасиз, улар сўзнинг номақбул ва ёлғонини айтурлар. (Лекин) Оллоҳ, шубҳасиз, Афв этгувчи ва Мағфират қилгувчидир.

Ўз хотинларини зихор қилиб, сўнгра айтган сўзларидан қайтадиган кимсалар (зиммасида эр-хотин) қўшилишларидан илгари бир қулни озод қилиш бордир. Бу сизларга мавъиза-ибрат бўлгай. Оллоҳ қилаётган амалларингиздан Хабардордир. Энди ким (озод қилиш учун қул) топа олмаса, (унинг зиммасида эр-хотин) қўшилишларидан илгари пайдар-пай икки ой рўза тутиш бордир. Энди ким (рўза тутишга қодир бўлмаса, (унинг зиммасида) олтмишга бечора-мискинга таом бериш бордир. Бу (хукмлар) сизлар Оллоҳ ва Унинг Пайғамбарига иймон келтиришларингиз учун (нозил қилинди). Булар Оллоҳнинг (белгилаб қўйган) ҳадлари — қонунларидир. Ва (бу қонунларни инкор этгувчи) кофирлар учун аламли азоб бордир” (Мужодала, 1—4).

Хавла бу оятларни кўзда ёшлари ила тинглади. Бирок ёноқларидан дув-дув оқаётган кўз ёшларида энди мамнуният туйғулари бор эди. Ниёзини эшитган ва дардига чора топган Мавлосига ҳамд ва шукроналарни тақдим этди.

Хабар юборилди. Авс чакирилди. Оятлар унга ҳам ўқиб берилди. Жаҳлига ва тилига эрк бериб юборгани туфайли бошига келган балога чора топилган эди!

— Бир қул озод қилишга кучинг етадими, эй Авс?

— Йўқ, эй Оллоҳнинг Пайғамбари, қул озод этишга имконим йўқ.

— Икки ой кетма-кет рўза туга оласанми?

Авс “каёқда?..” дегандай маънода бошини сараклади.

— Тез-тез овқат еб турмасам, кўзларим тиниб кетади, — деди.

- Олтмиш фақирни тўйдира оласанми?
- Ўзимнинг оиламни зўрға боқяпман-ку, эй Оллоҳнинг Пайғамбари!

Ҳамма йўллар беркилгандек эди. Шунда, Расулуллоҳ жанобимиз (с.а.в.) марҳамат қилдилар:

— Мен сенга ўн беш ҳисса хурмо берайин, баракали бўлиши учун эса дуо қилайин...

Шу тахлит Авс билан Хавла ярашишди, оила қайтадан қурилди.

* * *

Хавла бу воқеадан сўнг узоқ йиллар яшади. Жоҳилият давридан ўрин олган бир одатнинг бекор қилинишига ва бу ҳақда махсус оят келишига унинг сабаб бўлиши тотли бир хотирага айланиб қолган эди.

Ҳазрати Умар халифалиги кунларида Қурайшнинг бир неча пешволари билан бирга келаётган халифани кекса бир аёл тўхтатди, анча вақт гап билан машғул қилиб туриб қолди. Ҳазрати Умар бу кекса онахоннинг сўзларини бир қўлини унинг елкасига қўйган ҳолда диққат билан эшитди.

Ундан айрилгач, қурайшликлар:

— Эй Умар, бугунги каби валати ҳолга гувоҳ бўлмаган эдик. Қари аёл сени тўхтатди, шу қадар вақтингни олди. Бу ёқда қанча обрўли одамларни куттириб қўйдинг, — дейишди.

— Ёзуқлар бўлсин сизларга, биласизларми, у ким эди?! Бу аёлнинг шикоятларини Буюк Мавло эшитган ва бу ҳақда оят тушириб, кўнглини кўтарган бу кампир Хавла бинти Саълабадир. Валлоҳи, кечгача кетмай гапирса, заррача зерикмай, завқ-ла эшитган бўлар эдим гапларини, — дея жавоб қилди Ҳазрати Умар (р.а.).

* * *

Ҳабашистонга хижрат қилган пайтларда эр-хотин Убайдуллоҳ ибн Жаҳш билан Умму Ҳабиба маълум вақтгача ҳаётларини хузурда-осойишталикда давом эттиришди. Аммо бир куни Убайдуллоҳ ҳеч қутилмаган хабар билан келди:

- Бир қарорга келдим, эй Умму Ҳабиба!
- Қандай қарор экан, эй Убайдуллоҳ?!
- Ислом динини тарк этаман.

Умму Хабиба довдираб-гангиб колди. Кулоқларига йўқ нарса эшитиляптими, тушими ёки?! Билолмади. Қўлини тишлаб кўрди, пешонасига урди. Уйқуда эмаслиги шубҳасиз.

— Нималар деяётганингни биласанми сен?! — дея хайқирди.

— Мен роса ўйлаб кўрдим: эски динимга қайтишни энг маъқул деган қарорга келдим.

Умму Хабиба қўллари билан юзини беркитди.

Сочларидан ушлаб деворга урилган аёл қандай холга тушса, шундай бўлган, тирранг котиб колган эди.

— Нима бўлди сенга, хотинжон, нега рангинг оқариб кетди?

Қўллар юздан олинди. Бир жуфт ёшли кўз софлик ва покликнинг энг юксак мавқеларидан туриб боқди. Шафкат ва марҳаматнинг энг юкори нуктасидан келаётган бир сас ила:

— Мени хафа қиляпсан, эй Убайдуллох, — деди. — Бу қарорингни хозирок ўзгартаришингни истайман. Ўзи шу кеча сени тушимда жуда ёмон аҳволда кўрган эдим. Кел, бирга ёлворайлик. Роббимизнинг мағфират қилишини сўрайлик.

Убайдуллох парво қилмади:

— Сен ҳам менинг динимга кир, хотинжон. Ишон, биргаликда энг тўғри қарорга келган бўламыз. Кўрган тушинг нотўғри бўлиши мумкин.

Умму Хабиба бошини чайқади:

— Бу иш бўладиган иш эмас, эй Убайдуллох. Мен Маккадан, бу ерларга насоро бўлиш учун келганим йўқ. Ислон динини тарк этсам, ота юртимдан нега айрилдим? Иккинчи бор бундай таклиф қилмагин. Ислондан чиқар экансан, сенинг дининг сенга, менинг диним менгадир.

Гап шу ерда узилди. Убайдуллох тўғри ва ўринли бир қарорга келдим деб овунса, неча йиллар бир ёстикқа бош кўйган эрининг бу хосиятсиз қароридан Умму Хабибанинг юрак-бағри эзилди, лов-лов ёнди.

Бир пайтлар Қурайш қабиласини бутларга қурбонлик сўяётганларида кўрган ва ҳақ динни топиш учун Маккадан чиқиб кетган тўрт кишидан бири эди Убайдуллох. “Инсонлар бутларнинг қули бўлолмайди. Келинлар, Оллох рози бўлган Иброхим динини қидирайлик”, деган ва шу қарорда тўртовлон шаҳарни тарк этишган эди...

Убайдуллох бир муддат чеккаларда юргач, насоро бўлиб қайтди Маккага. Кейинчалик Расулуллох (с.а.в.) хузурларида шаҳодат келтириб мусулмон бўлди, мушриклардан унга етган азиятларга сева-сева чидади, динини ҳамоя қила билиш гоёси ила Хабашистонга хижрат этди!

Убайдуллохнинг эндиги харакати шу боисдан мусулмонларни қаттиқ ўкситди.

— Эс-хушингни йиғиб ол, эй Убайдуллох. Жиннингни эмассан харҳолда, — дейишди шериклари. Лекин у:

— Ақлим жойида эканига бундан ортик далил бўлиши мумкинми?! Қаранглар, мен кўзимни очдим, сизлар хали ҳам пирпиратиб турибсизлар! — дея жавоб берди.

“Кучук бола кўзи юмук туғилади, бир неча кун ковоклари пирпираб туради”. Бу ибора нима қилганини, нима қилишини билолмай ҳайрон-лол турган кишиларга нисбатан ишлатиладиган зарбулмасалдир. Убайдуллох бундан кейин маккалик дўстлари билан хар учрашганида уларга бу зарбулмасални такрорлаб, уларни залолат йўлида адашиб юрувчилар ҳисоблаб келди.

Илгари ичкилик ичарди. Насоро бўлгач, баттар ружу қўйди. Хаётининг сўнгги кунларини кўздан кечирса, кунбақун ҳалокат ботқоғига ботаётганини сезиши мумкин эди. Бироқ, таассуфки, унда фикрлаш эшиклари беркирилганди. Мусулмонларнинг:

— Кел, эй Убайдуллох, тавба қил. Биз ҳам сен учун Мавлоимизга ёлворайлик! — деган таклифларига оғзидан шароб хиди анқиган ҳолда, лаб буриб жавоб берарди. Ахволига ачиниш боккан кўзларга у ҳам ачиниш боккарди.

Йўллар шу зайл айрилди! Фақат, шундан сўнг Убайдуллох кўп яшамади. Ёқасига ёпишган ажал уни бу дунёдан олиб, ҳисоб ва жазо оламининг коққасидан киритиб юборди. Убайдуллох ватанидан ва динидан маҳрум бўлиб, ғарибликнинг энг тубан боскичида айрилди дунёдан. Қора тупроққа қора юз билан кирди.

Умму Ҳабиба тул қолди. Бир пайтлар севиб ҳурмат қилган, бироқ динини ўзгартирган кундан бошлаб кўнгли бирдан совиган эрини кўзидан ёш тўкиб, сўнгги манзилга кузатди. Ҳақ дин ошиғи бўлган бир инсон абадий саодатга эришай деб турган пайтда бундай бахтни йўқотиб дунёдан кетганига ўксиб-ўксиб йиғлади. Энди унинг ортидан раҳмат тилақларини юбориш имкони ҳам қолмади.

Қавмини бир бармоғида ўйната оладиган қобилият-даги Абу Суфёндай бир одамнинг қизи мусофир юртларда тул бўлиб яшайди энди. Маккага қайтиб боролмайди. Қолган умрини шу ерда, шу шартлар остида ўтказади, пешонасига ёзилганини кўради.

Ҳафталар, ойлар шу йўсин бир-бирини қувиб ўта бошлади.

* * *

Олтинчи йилнинг шаввол ойи. Мадинага саккиз кишидан иборат бир гуруҳ келди. Афти буришган, қоринлари шишган, бир карашда, касал эканлари шундоқ кўриниб турган одамлар. Мусулмон бўлиш учун келишибди. Расулulloх жанобларининг хузурларига боришди, шаҳодат калимасини айтиб, мусулмонлар сафига киришди.

Бир қисми Уқл, бошқалари Урайна қабиласидан бўлган бу одамларнинг афт-ангорларига қараганнинг юраги эзилиб кетарди.

Масжид супасида кун ўтказаётган ҳеч кими йўқ мусулмонлар ёнидан уларга ҳам жой кўрсатилди. Энди шу супа аҳли (Асҳоби суффа) каби еб-ичишади, ҳаётларини ўшалар каби давом эттиришади.

Шу зайл анча вақт Мадинада қолишди. Фақат улардаги хасталик кундан-кунга оғирлашиб борди. Қоринлари баттар шишиб кетди, бетлари аввалгидан ҳам беўхшов бўлди, қок суякка айланди.

Бир куни Расули Акрамга аҳволларини арз этишди. "Мадинанинг ҳавосига ўрганолмадик, ҳолимиз бешбаттар бўлди", дейишди. Бу сўзлари билан бор ҳақиқатни очик-ойдин айтган бўлишди.

Расули Акрам (с.а.в.) Мадинадан уч-тўрт мил узоқликда ўтлатилаётган туяларга юбордилар, ўшалардан фойдаланишлар, дедилар.

Ҳамма одамлар бу тавсияни мамнуният билан қабул қилишди. Қубо қишлоғи яқинидаги Зул-жадр деган жойда чодирларини тикишди. Чўпонларга Жанобимизнинг амрларини етказишган эди, беморларга улар қарай бошлашди. Туя сутлари билан боқишди, баъзан даво учун пешобларидан ҳам ичиришди.

Бу ернинг ҳавоси уларга ёқди. Юзлари тўлишди, қоринларидаги шиш қайта бошлади. Энди соғликлари тикланишига уларда умид уйғонди.

Ибн Масъуд Қуръон ўқимокда

Пайғамбар Жанобимиз Зафар ўғиллари маҳалласида бир гуруҳ мусулмонлар билан ўтирардилар. Иттифоқо, Абдуллох ибн Масъуд ўтли бир нигоҳ ўзига караб турганини пайқади.

— Менга Қуръон ўқиб берасанми, эй Абдуллох! — деб қолдилар Жанобимиз.

Бундай таклифни у кутмаган эди.

— Қуръон Сизга нозил қилинган бўлса-ю, уни Сизга мен ўқисам, қандай бўларкин, эй Оллохнинг Пайғамбари?!

— Мен уни бошқа бировдан эшитишдан ҳам хушланаман.

Абдуллох “Бисмиллох...”ни айтди ва Нисо сурасини ўқий бошлади.

Қуръонни яхши билган, гўзал ўқийдиган инсон эди Абдуллох. Пайғамбаримиз (с.а.в.) илгари: “Қуръонни тўрт кишидан ўрганинлар: Абдуллох ибн Масъуддан, Убай ибн Каъбдан, Муоз ибн Жабалдан ва Абу Хузайфанинг қули Солимдан...” дея марҳамат қилган эдилар. (Термизий; 5/674).

Яна бир куни Ҳазрати Абу Бакр билан Ҳазрати Умар Абдуллохни бирга зиёрат этиб: “Муждалар бўлсин сенга, эй Абдуллох! Расулуллохнинг: “Қуръонни, нозил бўлган пайтидаги тозалиги ила ўқишга ҳаракат қилган ҳар бир киши уни Абдуллох ибн Масъуднинг қироати каби ўқисин”, деганларини эшитдик. Ҳа, Пайғамбаримиз шундай марҳамат қилдилар, сен нақадар бахтлисан”, дейишган эди (Ибни Можа; 1/49).

Расулуллох (с.а.в.) Абдуллохни жуда яхши кўрар, кадрлар эдилар. Хайбарнинг фатҳидан кейин Ямандан келиб, Мадинага жойлашиб қолган Абу Мусо ал-Ашъарий энди-энди таниша бошлаган ўртоқларидан Абдуллох ибн Масъудни анча пайтгача Жаноби Пайғамбарнинг оила аъзоларидан бўлса керак, деб юрган эди.

Қуръоннинг етмишдан ортиқ сурасини тўғридан-тўғри Расули Акрамдан ўрганган Абдуллохнинг чиройли ўқиши бошқа, уни шахсан Пайғамбарлар Имоми олдиларида, у кишининг назоратлари остида ўқиш тамоман бошқа эди! Лекин амр берилган, бажарилиши шарт. Ўша ондаги туйғуларини ифодалашга сўз ожиз.

“Яна молларини одамлар кўрсин, деб эҳсон қилади-

ган, ўзлари эса на Оллоҳга ва на охират кунига иймон келтирадиган кимсаларни ҳам (Оллоҳ севмайди). Кимга шайтон дўст бўлса, у энг ёмон дўст бўлур. Агар Оллоҳга ва Охират кунига иймон келтирсалар ва Оллоҳ ризк қилиб берган нарсаларидан эҳсон қилсалар, уларга қандай зарар бўлар эди?! Оллоҳ уларнинг (қилган амалларини) Билгувчи Зотдир. Шубҳасиз, Оллоҳ бировга бир зарра вазнича зулм қилмас. Агар (заррача) яхшилик бўлса, уни бир неча баробар қилур ва Ўз ҳузуридан улур ажр ато қилур. (Эй Муҳаммад,) биз ҳар бир умматдан (ўша умматнинг Пайғамбарини) гувоҳ келтирганимизда ва Сизни ана ўшаларнинг (барчалари) устида гувоҳ қилганимизда (инсонларнинг холи) қандок бўлур?!” (Нисо, 38 – 41).

Абдуллоҳ боши эгик, хурмат ила Қуръон ўқишда давом этарди. Суранинг шу жойига етганда, Фахри Коинот:

– Шунчаси етади, — дедилар.

“Сизни хурсанд қила олдимми, эй Оллоҳнинг Расули?!”

Абдуллоҳнинг кўзлари Оллоҳ яратган энг покиза, энг муборак юзга шундай савол назари билан мўлтиради. Бироқ Сарвари Оламнинг юзлари бу пайтда кўзларидан оқаётган ёшлар билан ювилмоқда эди. Энди у, “Сизни хафа қилиб қўйдимми, эй Оллоҳнинг суйгани!” дегандек маънода мўлтирар эди.

Эҳтимол, Буюк Мавло Суюкли Пайғамбарининг кўз олдиларида оятларда англатилганларни тажаллий эттиргандир?!

Бир пайт Жанобимизнинг: “Оллоҳим, бу хали мен ораларида юриб, яшаб турганлар чекажак азоб... Мен кўрмайдиган умматимнинг холи нима кечади?!” деганлари эшитилди.

Расули Акрам (с.а.в.) умматлари учун шундай кўзёш тўқарканлар, у кишининг замонларида яшашдек, ул зот яшаётган шаҳарда ҳаёт кечирिशдек топилмас неъматнинг қадрини билмаган, ул муборак зот олиб келган динга ва у кишининг дўстларига зарар бермагунча кўнгли жойига тушмайдиган бадбахт мунофиқлар сони ҳам оз эмас эди! Бутун оламларга раҳмат қилиб юборилган Пайғамбарлар Султонининг шаҳрида кўп йиллар бирга яшаш уларга ҳеч бир наф бермади, ичларидаги куфр ва нифок туйғулари заррача камаймади!

Холбуки, у Буюк Султонга иймон келтирган ва қалбини унинг тенгсиз муҳаббатига бурганларга, юз йиллар берисидан айни тозалигини муҳофаза этиб етишадиган “Нубувват булогининг оби ҳаёти” кўнгилларни кутилганидан ҳам зиёда ҳузурга қовуштиражақдир! Дилларни у булоқнинг манбаларига бурганлар у муборак даврда яшамаганларига афсус чекмасликлари керак. Бизларни Хабиби Ақрамдан юз йилликлар кейинга ташлаган такдир қалами севикли Пайғамбарнинг маънавий мададларини юз йилликлар кейинги замонга етадиган, бутун борлиқ оламини камраб оладиган қийматда ёзган! У зот фақат бирга яшаган асрнинг эмас, онадан туғилажак энг сўнгги инсонга қадар барчанинг Пайғамбаридирлар. “Биз сени бутун оламларга раҳмат ўлароқ юбордик”, деган Буюк Мавло қулларидан бирортасини ҳам махрум қолдирмайди. Ҳеч кимса Аллоҳнинг севиклиси яшаган замонларига етишолмагани учун Оллоҳнинг раҳматидан ва унинг Севикли Хабибининг шафоатидан бенасиб қолмагай! Бизнинг ишончимиз ва Роббимиздан тилагимиз шудир!

Бани Мусталиқ сафари

Бир куни Жаноби Пайғамбаримизга Бани Мусталиқ қаоиласи Мадинага ҳужум қилишга тайёрланаётгани тўғрисида хабар етиб келди. Уларни ҳали йўлга чиқмасларидан ўз юртларида тўхтатиб қолиш учун дарҳол қўшин тўплашни буюрдилар.

Ҳижратнинг бешинчи йили. Шаъбон ойи кирганига эндигина икки кун бўлган. Учинчи куни Мадинани бошқариш Абу Зарр Ғифорийга топширилиб, қўшин йўлга чиқди. Қуръага кўра, йўлдош бўлиш ҳаққини қўлга киритган Ҳазрати Ойиша (р.а.) ҳам бир туя устига жойлашди. Йўлга чиқаркан, опаси Асмодан сафарда тақиб бориб келиш учун бир маржон ҳам олди.

Сони етти юзга етган қўшин, ниҳоят, йўлга тушди.

* * *

Жувайра Бани Мусталиқ қабиласи раисининг қизи эди. Туш кўрди, нақд Мадина устида ял-ял нур сочаётган ой унга томон кела бошлади. Ва ниҳоят, қучоғига кириб кўнди.

Бу тушида бир ҳикмат борлигига ишонч билан уй-

фонди. Ёруғ кунлар яқинлашаётгани аён бўлди чоғи. Сўнгги кунларда Ясриб юртига уюштирилиши мўлжалланган ва тайёргарлиги кизгин кетаётган хужумнинг бу туш билан қандайдир боғлиқлиги бўлиши керак!

Туш кўрганидан кейин уч кун ўтган эди. Тўсатдан пайдо бўлган бир қўшиннинг хужуми мусталиқликларни гангитиб қўйди. Қабиланинг жон томири ҳисобланган “Мурайсий кудуғи” деб номланган жойда дам олиб ўтирганлар бостириб келган юзлаб аскарга узоқ қаршилик қила олмасликларини дарҳол фаҳмлашди.

Кўпга чўзилмаган бу хужум натижасида Бани Мусталиқдан ўн киши ўлди, кўплари қочиб жонини қутқариб қолди, хотинлар, болалар ва жангчилардан бир қисми асир олинди. Бу орада мусулмонлардан Ҳишом ибн Су-бобани бошқа бир мусулмон ўлдириб қўйди. Бу ҳодиса бир адашиш эди, холос, қасддан одам ўлдириш эмасди. (Фатхул Борий; 9/85).

Мухораба тугагач, Ҳазрати Умарнинг хизматкори Жаҳжаҳ билан ҳазражликлардан бирининг хизматчиси Синон ибн Вабар қудук бошида жанжаллашиб қолишди. Ярим ҳазил, ярим чин бошланган тортишув жанжалга айланди. Синон:

— Эй ҳазражликлар, ёрдамга келинглар! — дея бакиришга тушди. Униси ҳам:

— Ёрдам беринглар, эй муҳожирлар — дер эди.

Оловга ёнилғи сепишга уста бўлган араб табиати бу ерда ҳам ўзини кўрсатди, пировардида иш жиддий тус олди. Жаҳжаҳнинг “Бу иш шунчаки ҳазил билан бошланган эди”, каби сўзлари ғала-ғовур ичида эшитилмади ҳам.

Бани Мусталиқ билан урушга келган қўшиннинг асл жанги бу ерда — Мурайсий кудуғи бўйида бошланишига сал қолди. Жанобимиз дарҳол етиб келиб, ҳар икки томонни тинчлантирдилар. Қинларидан суғурилаётган қиличлар қайтиб жойига солинди. Бир-бирлари билан жанг қилишга шайланганлар қучоқлашиб ярашишди.

Вазиятга гувоҳ бўлиб турган Абдуллоҳ ибн Убайй ибн Салулнинг ичига ўт тушди гўё. Ёнидаги бир неча мунофиққа:

— Нима ишлар бўлиб кетди-я!.. Тоғдан келдилар, боғдагини қувдилар. Шаҳримизга эгалик қилиб олдилар! Валлоҳи, бизнинг бу ҳолимиз ота-боболаримизнинг

“тўйган ит эгасини копади”, деган масалига тўғри келади. Нонимизни еб, оёғимиздан чалсалар... Иш бу йўсинда ортик давом этмайди. Валлоҳи, Мадинага бир борайлик, албатта шарафлилар шарафсизларни у ердан суриб чиқаради, — деб вайсади.

Ибн Салулнинг бўғзида ёрилаёзган томирлар бирикки нафас олволиши лозимлигини эслатарди. Ора-сира бўртиб турадиган кин туйғуси тўлиб-тошган эди. Ён-атрофидагиларни бир-бир кўздан кечирди:

— Бу ишлар бошларингга ўз қўлларинг билан келтирган балодир. Уларни юртларингга олиб кирдиларинг, молларингни баҳам кўрдиларингиз. Кучоқ очмаганларингда бу юртлардан йўқолиб кетишар эди, — деди.

Бу сўзлари билан у Мадина идорасини қўлга киритажагини, битта зарба билан бош бўлиб олажагини англатмоқчи бўларди. “Кейин эса, хаёлида, Жаноби Пайғамбаримизнинг қўлларидан тутадиган ва: “Қани, Абдулмутталибнинг кўшини ҳайдашга...” дея қувиб соладиган сизди ўзини.

Шу атрофда турган, эндигина мўйлаби сабза ура бошлаган йигитга бу гаплар ёкмади. Ибн Салул “шарафсиз” деб Пайғамбаримизни назарда тутаётганини фахмлади. Набиййи Акрам (с.а.в.) ўтирган жойга томон юра бошлади.

Ёш бола бўлган пайтларида Расулуллоҳ (с.а.в.) уларнинг уйида қолганларини эслади. Отаси Арқам Жанобимизга уйини ажратиб берган, ўша йиллари Ислом дини уларнинг уйдан таблиғ этилган эди. Ҳозир эса, бу ёш йигит — Зайд виждон амрига бўйсуниб, Саййидул Анбиё жанобимизни топади ва вазиятдан у кишини хабардор қилади.

Пайғамбаримиз жанжалнинг вақтида босилганидан мамнун ҳолда Умар ибн Ҳаттоб (р.а.) билан суҳбатлашиб ўтирган эдилар. Рўпараларига ҳурмат ва хаяжон билан бир йигит келди, салом берди. Алик олдилар.

Зайд эшитганларини оқизмай-томизмай айтиб берганида Умар ибн Ҳаттоб жаҳл билан ўрнидан туриб кетди.

— Ё Набийаллоҳ, акрабосидан Аббод ибн Башрга буюринг, бўйинини салчадек узиб ташласин бу мунофиқнинг! — деди.

Саййидул Анбиё жанобимиз Умарга қараб, шундай марҳамат қилдилар:

— Бу қандоқ бўлди, эй Умар? Унда одамлар, Муҳаммад ўз ўртоқларини ўлдира бошлади, деб гап тарка-тишади. Бу гапинг бўлмайди. Аммо хозирок йўлга чиқамиз.

Пайғамбаримизнинг хафа бўлганлари шубҳасиз. Нега деганда, куннинг бу палласида кўшинни сафарга чиқарадиган одатлари йўқ эди. Бунақа пайтда инсон дам олишдан бошқага ярамай қолади. Бироқ, шунга карамай, кўшин тез йўлга тушди.

Авс қабиласининг раиси Усайд ибн Ҳузайр яқинлашди:

— Салом бўлсин Сизга, эй Оллоҳнинг Пайғамбари!

— Сенга ҳам салом бўлсин. Бошингга раҳматлар ёғилсин, эй Усайд!

— Нохуш бир пайтни танладингиз, эй Набийаллоҳ. Биз Сизнинг бунақа вақтда йўлга чиққанингизни ҳеч кўрмаганмиз.

— Ўртоқларингнинг гаплари сенга бориб етмадими?

— Қайси ўртоқ ва қанақа гапни назарда тутяпсиз, ё Расулulloҳ?

— Убайй ибн Салул...

— Нима дебди?

— Мадинага борилгач, шарафли бўлган шарафсиз бўлганни суриб чиқаражак, деб айтибди.

— Тўғри сўзлабди, эй Оллоҳнинг Расули. Сиз иста-сангиз, дархол уни суриб чиқарасиз. Оллоҳга қасамки, шарафли Сиз, шарафсиз ва бечора эса — удир. Сўнг сўзларини давом этиб, деди: — Шунга карамай, унга юмшоқ муносабатда бўлинг, эй Оллоҳнинг Расули. Амин бўлингки, Оллоҳ таоло бизни сиз билан шарафлан-тирган кунлари, қавми унга кийдирмоқчи бўлган тожга мар-жон тақишаётган эди. Шу сабабли у сизни мулкини қўлидан олган бир зўравон сифатида кўради.

Расулulloҳ ҳар бир сўзи самимий бўлган бу мард, жасур одамга кулимсираб қарадилар.

Юриш давом этарди. Зайд ибн Арқам орқали пайғамбаримизга етган хабар айбланиб-айланиб яша Абдуллоҳ ибн Убайй ибн Салулнинг қуловигача борди. Расулulloҳнинг ёнларига келди.

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, Зайд ибн Арқам Сизга мен айтмаган баъзи гапларни етказибди. Ҳолбуки, бу

гаплардан менинг ҳеч ҳам хабарим йўқ. Бундай сўзларни айтмаганимга қасам ичаман, — деди.

Ёнидагилар уни қўллаб-куватлашди:

— Ё Набийаллоҳ, Зайд ҳали ёш бола, янглиш тушунган, янглиш англатган бўлиши мумкин. Эҳтимол, айтилган гапларни эсида сақлай олмаган, Сизга келиб бўлар-бўлмас сўзларни айтган.

Пайғамбар жанобимиз оғиз очмадилар. Шу билан бу масала ёпилган бўлди.

Аслида, бундай иссиқда қўшинни йўлга чиқаришнинг сабаби — одамларнинг бундай масала билан банд бўлишларига йўл қўймаслик эди.

Ҳазрати Умарнинг (р.а.) Ибн Салул ҳақида Расули акрамга айтган сўзлари Ибн Салулнинг ўғли Абдуллоҳга бориб етди. Тезда Фаҳри Олам ҳузурларига борди, салом берди.

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, — деди. — Отамдан деб нақл қилинган баъзи сўзлар туфайли уни ўлдиришни ўйлаётганингизни эшитдим. Агар ҳақиқатан шундай ўйлаётган бўлсангиз, бу ишни менга қўйиб беринг. Дарҳол отамнинг бошини сизга ўзим келтирайин. — Абдуллоҳнинг сўзларини самимият ва фидойилик туйғулари безаб турарди. — Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, бутун ҳазражликлар яхши билишадики, бу қабила ичида отасига мендан-да яхши муносабатда бўлган ва боғланган, отасини мендан кўра кўпроқ севадиган кимса йўқ. Агар бошқа бир одам отамни ўлдирса, ўзимни тутолмай, у одамга зарар етказиб қўяман, деб кўрқаман. Бу ҳолда бир кофир эвазига бир мўминни ўлдириб, жаҳаннамга кириб қоламан.

Набийи Акрам унга таскин бердилар:

— Йўқ, эй Абдуллоҳ, аксинча, то отанг биз билан бирга экан, яхши муносабатда бўламиз.

Абдуллоҳ кўнгли кўтарилган ҳолда кетди у ердан.

Зайд қийин аҳволга тушган эди. Ибн Салул ёшига яраша савлат билан келди, Жанобимизнинг юзларига тикка қараб қасам ичди ва масала ҳал бўлақолди. Аммо қасам ичаркан, уялмади, қийналмади?! Шунча киши гувоҳлигида оғзини кўпиртириб айтган гапларидан қасам

ича-ича тонаётганида, виждони ҳеч қандай овоз бермадимикан?!

Бу етмагандай амакиси келиб:

— Ишнинг пачавасини чиқардинг. Қайтага Фахри Коинот жанобимизни хафа қилганинг, жаҳлларини чиқарганинг қолди. Бунинг устига, номингни ҳам ёлғончи-га чиқардинг, тухматчи деган ном орттирдинг, — дея унга озор берди.

Зайд кўрган-билганларини яна бир бор кўз ўнгига келтирди.

У етказган хабар хаёл эмасди, туш эмасди. Аммо рад қилиниши мумкин бўлмаган бир ҳақиқат хали бор бўлса, у ҳам ўша ерда ҳозир турган ҳамманинг бу ишни очик айтишлари эди. Эндигина ўсиб келаётган ёш йигит қаршида ёшли-бошли шунча кишилар бор эди. Улар ҳам Ибн Салул қасам ичиб айтаётган гапларни тўғри деб гувоҳлик беришаётганди.

Зайднинг томоғига нимадир тикилгандай бўлди. Нафас олиши қийинлашди. Кўнгли паришон бир ахволда кета бошлади. Иттифоқо, қулоғига тегинган бир қўл уни хушига келтирди. Қараса, рўпарасида Фахрул Мурсалийн (с.а.в.) турар эдилар. У Зот Зайднинг қулоғини юмшоқ силаб кўйдилар.

Набийлар Сарвари бир сўз айтмаган бўлсалар ҳам, кулимсираб қараганларининг ўзиёқ Зайд учун хушхабар бўлди. Ҳатто Зайд бу воқеани бир неча йиллар кейин тушунтирар экан, “ҳатто ўлимсиз дунёда яшаш муждаси ҳам мени бунчалар қувонтира олмасди”, дер эди.

Сўнгра унга Ҳазрати Абу Бакр (р.а.) етиб олди.

— Расулulloҳ сенга нима дедилар?

— Ҳеч нарса. Фақатгина қулоғимни енгилгина тортдилар ва кулимсирадилар.

— Муждалар бўлсин сенга, эй Зайд! — дедию Абу Бакр йўлида кетди.

Зайд: “Қанака мужда, нималар бўляпти ўзи?” дейишга ҳам улгурмай қолди. Ҳазрати Умар (р.а.) ҳам келиб шу гапни сўради, шу сўзларни айтди.

Энди Зайд тушкунликдан қутулиб дадилроқ кадам боса бошлади. Сувга чўкай деб турганида қутқариб қолинган ва эркин нафас олган одамдай эди у шу дамда.

Ниҳоят, бомдод намози ўқилди. Саййиди Коинот (с.а.в.) намоздан сўнг ушбу оятларни ўқидилар, ҳамма жон қулоғи билан тинглади:

“(Эй Муҳаммад,) Қачон мунофиқлар Сизнинг олдингизга келсалар: “Гувоҳлик берамизки, сиз шак-шубҳасиз Оллоҳнинг пайғамбаридирсиз”, дерлар. Оллох, дарҳақиқат, Сиз Ўзининг Пайғамбари эканлигингизни билур, яна Оллох у мунофиқларнинг шак-шубҳасиз ёлғончи эканликларига гувоҳлик берур. Улар ўзларининг (мусулмон эканликлари ҳақида ичган ёлғон) қасамларини қалқон қилишиб олиб, (одамларни) Оллоҳнинг йўлидан тўсадилар! Уларнинг қиладиган иш-амаллари нақадар ёмондир! Бунга сабаб уларнинг (тилларида) иймон келтириб, сўнгра (дилларида) кофир бўлганларидир. Бас, уларнинг диллари муҳраб қўйилди. Энди улар (иймоннинг ҳақиқатини) англай олмаслар! Қачон Сиз уларга боксангиз, уларнинг жисмлари (кўринишлари, кийган кийимлари) сизни ҳайратга солур, сўзлаганларида эса, сўзларига (оҳангдор, фасохатли бўлгани учун берилиб) қулоқ солурсиз. (Лекин уларнинг диллари иймон ва яхшиликдан холи бўлгани учун) улар гўё (деворга) йўлаб қўйилган (чирик) ёғочларга ўхшайдилар. Улар (юраксизликлари сабабли) ҳар бир қичқирик-овозни устларига (тушаётган бирон бало-офат деб) гумон қиладилар. Улар душмандирлар! Бас, улардан эҳтиёт бўлинг! Уларни Оллох лаънатлагай! Қандай адашмоқдалар-а! Қачон уларга: “Келинлар, Оллоҳнинг Пайғамбари сизлар учун мағфират сўрар”, дейилса, албатта улар бошларини буриб кетурлар ва Сиз уларни, кибр-хаво қилган ҳолларида юз ўгиришларини кўрурсиз. (Эй Муҳаммад,) Сиз улар учун мағфират сўрадингизми ёки мағфират сўрамадингизми, уларга баробардир – Оллох уларни ҳаргиз мағфират қилмас! Албатта, Оллох бундай фосиқ-итоатсиз қавми хидоят қилмас. Улар шундай кимсаларни (ўзларининг тобъларига): “Оллоҳнинг Пайғамбари ҳузуридаги кишиларга инфоқ-эхсон қилманглар, токи улар тарқалиб кетсинлар”, дейдилар. Холбуки, осмонлар ва Ер хазиналари ёлғиз Оллоҳникидир. Лекин мунофиқлар (буни) англамаслар. Улар: “Қасамки, агар Мадинага қайтсак, албатта кучлилар кучсизларни ундан қувиб чиқарур”, дерлар. Холбуки, куч-қудрат Оллоҳники, Унинг Пайғамбариники ва мўминларникидир. Лекин мунофиқлар (буни) билмаслар. Эй мўминлар, на мол-дунёларингиз ва на бола-чақаларингиз сизларни Оллоҳнинг зикридан (яъни, Оллоҳга ибодат қилишдан) юз ўгиртириб қўймасин! Кимки шундай

килса, бас, ана ўшалар зиён кўргувчи кимсалардир! Сизларнинг (хар) бирингизга ўлим келиб, у: “Парвардигорим, мени озгина муддатга (хаётда) колдирсанг, мен хайр-садақа қилиб, солих (банда)лардан бўлсам”, деб қолишдан илгари Биз сизларга ризк қилиб берган нарсалардан инфоқ-эхсон қилингиз! (Чунки) Оллоҳ бирон жонни ажали келган вақтида (вафот эттирмасдан) колдирмас. Оллоҳ қилаётган амалларингиздан хабардордир” (Мунофиқун сураси).

Оятлар ўқиб бўлингач, хамманинг тақдирловчи нигоҳи Зайд ибн Арқамга йўналди. Ибн Салул эса нафратла тўлиб-тошган қарашларга нишон бўлди.

Йўқолган маржон ҳодисаси

“Байзо” дейилган жойда тўхтаб, бир муддат дам олинди. Йўлга чиқай деб турилганида, қўлини беихтиёр бўйнига олиб борган Ҳазрати Ойишанинг (р.а.) ранги ўзгарди: маржони йўқ эди. Дарров Расулulloҳга (с.а.в.) хабар берди. У ёк-бу ёкни қарашди, топилавермади. Авс қабиласининг раиси Усайд ибн Хузайр билан яна бир киши Ҳазрати Ойиша борган жойларга бориб кидириб келишди, топишолмади. Вақт ўтиб борар эди. Бир неча киши Ҳазрати Абу Бакрга (р.а.) келиб:

— Кўрмайсизми Ойишанинг ишини?! Расулulloҳ жанобимизни ва шунча одамни йўлдан қўйди. Сувсиз бир жойдамыз, ёнимизда ҳам сув қолмаган, — дейишди.

Ҳазрати Абу Бакр (р.а.) хафа бўлди, жаҳли чикди. Қизининг олдига борди. Кутмаган бир ҳолатга дуч келди: Расулulloҳ (с.а.в.) бошларини Ойишанинг тиззасига қўйиб ухлардилар. Ваҳоланки, у қизини ёлғиз ҳолда учратиб, “бир таъзирини бериб қўймоқчи” эди. Шундаям орқасига қайтмади. Пичирлаб бўлса ҳам гапини айтиб олди:

— Расулulloҳни ва одамларни сувсиз жойда ушлаб қолдинг. Илишларида ҳам қолмади. Шу ишинг ақлданми?!

Айни пайтда қизининг биқинига бир-икки савалади ҳам. Ҳазрати Ойиша жонининг оғриғига қарамай, Жанобимизни безовта қилмаслик учун тишини-тишига қўйиб чидади, овоз чиқармади, ҳатто кимир этмасликка ҳаракат қилди.

Тонг отди. Жаноби Пайғамбаримиз уйғондилар. Шу

орада тушган вахий инсонларга бир қулайлик, енгиллик олиб келган эди:

“...Сув топа олмасангиз, покиза тупрокни таяммум қилингиз — юзингиз ва қўлларингизни (покиза тупрок билан) силангиз. Оллоҳ сизларни бирон танглик-машақкатга солмоқни истамайди, балки сизларни поклашни ва сизларга Ўз неъматини комил қилиб беришни истайди. Шоядки шукур қилсаларингиз” (Моида, 6).

Ёнида суви бўлмаганлар дарҳол Расулulloҳ кўрсатганларидай таяммум қилишди ва намозларини ўқиб олишди. Усайд ибн Хузайр бир шеър айтиб, миннатдорлик туйғуларини ифода этди: “Эй Абу Бакр оиласи, бу сизлар олиб келган биринчи баракот эмас... Сизларнинг воситаларингиз билан Оллоҳнинг кўп икромига ноил бўлдик...”

Топилишидан умид кесилган маржонни қидираверишдан фойда йўқ, албатта. Қўшинга юриш амри берилганида ўрнидан турган туянинг тагидан маржоннинг чиқиши билан ҳамма нарса жой-жойига тушди-қолди. (Бухорий; 1/86).

* * *

Йўлларида давом этишди. Яна бир тўхташганида Ойиша онамиз (р.а.) кажавасидан чиқди, хожат учун сал нари кетди.

Қайтиб келиб, яна маржони йўқлигини пайқади. Хафа бўлди. Омонат бўлмаса ҳам майлиди, бир маржон йўқолса йўқолибди-да, деб қўяқоларди. Ёки уйга қайтгач, опасидан узр сўраса, маржоннинг йўқолганини айтса ҳам бўларди! Қолаверса, яманий бир тақинчок учун опаси хафа ҳам қилмасди. Аммо, бошқа тарафдан, бу ерда гап омонатга риоя этиш, омонат сифатида олинган нарсага хиёнат қилишдан сақланиш устида бораётган эди.

Ахир, Набийи Акрам: “Мунофиқнинг уч аломати бор: гапирса, ёлгон гапиради; ваъда берса, ваъдасининг устидан чиқмайди; берилган омонатга хиёнат қилади”, дея буюрган эмасмидилар?!

Ўртада омонатга хиёнат бўлгани йўқ, аммо бепарво бўлиш ҳам яхши эмас. Шуларни ўйлаб, яна кажавасидан чиқди. Борган жойларини диққат билан кўздан кечирди ва, ниҳоят, кўзлари қувончдан чакнаб кетди — маржонни топди! Олиб дарров бўйнига тақди ва ортига қайтди. Бироқ у кечиккан, айланиб келгунича, қўшин ўрнидан кўчган эди. Ҳазрати Ойиша кичик жуссали, жуда нозик

бўлганидан туя ўрқачига ўрнатилган кажавода унинг бор-йўклиги билинмаган эди.

Югургани билан етиши гумон. “Кажавода йўқлигимни билишса, ўзлари бу ерга келишади”, деган ишонч билан бир чеккага ўтиб кута бошлади. Чарчаган эмасми, бир оздан кейин ухлаб қолди.

Хожатни деб қарвондан айрилиб қолган битта Ҳазрати Ойиша эмаскан. Сафвон ибн Муаттал (р.а.) ҳам шу мақсадда пана излаб кетган эди. Қайтиб келса, қўшин турган жойда ухлаб ётган бир аёлдан бошқа ҳеч ким йўқ.

— Инна лиллаҳи ва инна илайҳи рожиъун... — деди. Баланд овозда ўқилган бу оятдан аёл уйғонди.

Сафвон Ҳазрати Ойишани таниди.

— Нима қилиясиз бу ерда, мўминларнинг онаси? — деб сўради.

Жавоб ололмади. Бу саволга жавоб ўрнида Ҳазрати Ойиша (р.а.) юзини беркитиш билан кифояланди. Сафвон эса туясини чўқтириб, ерга тушди ва бир неча кадам узоқлашди. Орқасига ўгирилиб:

— Туяга мининг, эй Ҳазрати Ойиша, — деди.

Ҳазрати Ойиша туяга минди. Сафвон келиб, туяни турғизди, бурундиғидан тутиб, қўшинга етиб олиш учун тез етаклаб кетди...

* * *

Қўшинга яна дам берилди. Кажавола туширилаётганида ичида Ҳазрати Ойишанинг йўқлиги маълум бўлди ва ҳамма ташвишга тушиб қолди. Лекин орадан кўп ўтмай Сафвон етаклаб келган туя устида Ҳазрати Ойишани кўриб, кўнгиллари хотиржам бўлди. Қарвонга келиб қўшилган Ҳазрати Ойиша бўлган воқеани тушунтирди ва масала шу ерда ёпилди.

Сафар ҳам поёнига етай деб қолди. Ярим соатлар ичида шаҳарга киришади. Иттифоқо, шу пайт Ибн Салулнинг ўғли Абдуллох қиличини яланғочлаб йўл четига туриб олди. Ўтаётганлар унинг бу ҳолидан бир маъно укмай, юзига қараб ўтишар эди. Ниҳоят, Абдуллох қиличини баландрок кўтарди ва:

— Қани, тўхтагин! — деди.

Ибн Салул тўхтади.

— Нима бўляпти ўзи, ўғлим?! — деди у хавотирда.

— Мадинага келгач, шарафли шарафсизни суриб чиқаражак, дебсан. Энди мана шу ерда шараф Саййидул

Анбиё жанобимизга, шарафсизлик эса сенга оид эканини очик айтасан.

— Айтмасам-чи?

— Мадинага кирмайсан!..

— Кирмоқчи бўлсам-чи?

— Ўлдираман.

— Нималар деяётганингни билипсанми, ўғлим?!

— Биламан ва жиддий айтяпман. Шу ерда кутасан ва Жанобимиз рухсат бермагунларича шаҳарга кирмайсан!

Бир оздан кейин келган Пайгамбар жанобимиз рухсат бердилар. Ибн Салул олдидан қилич олинди ва йўл очилди.

Бўхтон (ифтиро)

Мадинага кирилганига хали йигирма тўрт соат ҳам бўлгани йўқ, халқ орасида бир миш-миш тарқалган эди:

— Ойиша нега қўшиндан кейин қолди?!

— Сафвон ибн Муаттал билан ёлғиз қолиб нималар қилдийкин?

Йўлда эканларида ҳеч кимнинг хаёлига ҳам келмаган бу каби саволлар бу ерда одамлар орасида кенг ёйилди.

Бу сўроқлар Ибн Салулнинг кин ва адоват тўла, душманлик билан йўғрилган қалбидан чиқаётган эди. Атрофидаги мунофиқлар унга бу борада ёрдам беришарди.

— Ҳақиқатан, улар қўшиндан узоқда, ҳеч кимга кўринмаслик йўлини қандай топдилар-а?!

Олдиниға мунофиқлар чувалаштираётган бу гаплар кейинроқ мусулмонларнинг бир қисмига ҳам юкди. Миш-миш Набийи Акрамнинг (с.а.в.) кулоқларига ҳам етиб, қаттиқ изтиробга ботдилар.

* * *

Сафардан қайтгач, Ҳазрати Ойиша (р.а.) бирданига бетоб бўлиб ётиб қолди. Онаси Умму Румон келиб унга қарай бошлади. Бироқ кутилмаган ва ғалати ҳолат: ҳамisha ва айниқса хасталанганида унга доим кўз-қулоқ бўладиган, илтифот кўрсатадиган Расули Кибриё (с.а.в.) бу гал бепарвороқ кўринар эдилар. Ичкари кирганларида Умму Румондан:

— Бунинг ахволи қалай? — деб сўрар, бошқа ҳеч нима демас эдилар. Бу нохушликнинг сабабини билмай

кийналган беморнинг бир дардига ўн дард кўшилди.
Бир куни:

— Рухсат берсангиз, бир-икки кун онамнинг уйига борсам, — деди.

Таклиф қабул қилинди ва Ҳазрати Ойишанинг давоси онасининг уйида давом этди.

* * *

Бирор ғазотдан қайтилганида одатда, йўл бўйи бўлиб ўтган воқеалар, қилинган жанг тафсилоти билан айтиб бериларди. Айниқса, Ҳассон ибн Собит буларни яхшилаб эшитар ва кейин бу ғазотга бағишлаб шеърлар ёзар эди. Бу гал ҳам шундай бўлди. Лекин бу сафар Ҳассон ишнинг пачавасини чиқарди. Ҳазрати Ойиша билан Сафвон ҳақида эшитганларини ҳақиқат сузгисидан бир ўтказиб олиш лозимлигини ҳис этмади. У: “Нималар деб валдираяпсиэлар, Пайғамбар хотини бундай қилмайди. Бу бир ғаразғўйнинг иши бўлиши керак!” дея олмади. Сафвонни нишонга олиб бир ҳажвия айтди. Сафвонга қаратилган бу хужум айна пайтда Ҳазрати Ойишага ҳам қаратилган дегани эди.

* * *

Сафвоннинг калби Пайғамбар жанобимизга ва аҳли байтларига нисбатан ҳақиқий бир севги ва ҳурмат билан тўла эди. Бани Мусталиқ сафарида ҳам Ҳазрати Ойишани йўлда топиб келтириш хизмати ўзига насиб этганидан ниҳоят мамнун бўлган, Роббига ҳамд ва шукроналар айтган эди. Пайғамбар оиласига бундай хизмат кўрсатгани сабабли кўнглида пайдо бўлган қувончли туйғуларни ифодалашга сўз ожизлик қиларди. Ҳар ким суйиб-суйиб ва фахр билан адо этадиган хизматни унга насиб этган Роббига такрор-такрор ҳамду сано ва шукр айтишдан бошка унинг нима дарди бўлсин?!

Бирок бир куни... Ҳа, бир куни қулоқлари қизиб-қовурилгандай бўлди гўё. Тарс этиб пешонасига шаппалади, бармоқларини тишлади. Бу гаплар ва бу шеър... У ёк-бу ёклардан эшитаверди. Миясига нақ қон қуйилди. Инсон Пайғамбарининг хотинига нисбатан бундай чиркин ишни қилиш у ёқда турсин, хаёлига келтира оладими?!

Ахир, Оллоҳ таолонинг: “Пайғамбар мўминларга ўзларидан ҳам авло (яқин)роқдир, унинг аёллари эса улар-

нинг оналаридирлар” (Аҳзоб, 6) деган ояти тушганига хали кўп ҳам бўлгани йўқ!

— Чиндан ҳам бу ҳажвияни Хассон ибн Собит ёзди-ми?

Хабарчи бошини қимирлатди: ҳа.

— Мен Пайғамбарнинг аёлига қандай ёмонлик соғинаман?! Оллоҳим, бу қандай бўлади, бу қандай гапирляпти?! — Сафвон бирдан силкинди: — Оллоҳим, шу Хассонни рўпара қил менга! — дея отилди.

Қаёққа бораётганини билмасдан кетаверди. Бирдан кўзлари ярқ этиб очилди. Қаршисида Хассон турарди. Қиличини маҳкам ушлаб, илдам олға босди.

— Ол буни Муааттал ўғли Сафвондан, эй Хассон!.. Мени ҳажв қилишса, шоирлик қилолмайман, фақат қилич соламан!..

Кўчаларни тутиб бир фарёд кўтарилди. Хассон қон ичида ерга думалар экан, ён-атрофдан югуриб келганлар Сафвонни ушлаб қолишди, иккинчи зарбани беришига йўл қўймадилар. Хассон нақд ўлимдан омон қолди, ярали ҳолатида ўрнидан турғазишди. Сафвон эса тутукдан бўшанишга зўр бериб уринар:

— Ўлдираман уни, тилини суғуриб ташлайман! — дея хайқирар эди.

Хассон уйига кетар экан, Собит ибн Қайс Сафвонни тутиб турди, кейин қўлларини бўйнига боғлаб ҳазражликлар маҳалласига олиб борди. Йўлда Абдуллоҳ ибн Равоҳага дуч келди:

— Бу не хол?

— Қилган ишини қара: Хассон ибн Собитни ўлдирмоқчи эди, ушлаб қолдим.

— Буни бу аҳвол боғлаганингни Жанобимиз билардиларми?

— Йўқ.

— У ҳолда қандай журъат қилдинг бу ишга? Бўлган воқеалардан беҳабарсан шекилли.

Қайтиб, Расулуллоҳнинг (с.а.в.) хузурларига келишди. Ҳолатни тушунтиришди. Хассон келтирилди. Бир кўзи кўр бўлган эди.

— Оллоҳ менинг сабабим билан қавмингга ҳидоят берганидан кейин шу чиркин сўзларни сўйладингми, эй Хассон?!

Одам боласига Пайғамбарнинг шу танбеҳи етарли бўлиши керак эди.

Кейин Жанобимиз сўзларини шундай давом эттирдилар:

— Бошингга келган бу бало учун нимани маъқул билсанг, килавер, эй Хассон!

Хассон ўзи билмаган ҳолда қилиб қўйган бу одобсизлиги учун кўз даъвосини қилмасликка қарор бериб, у ердан кетди.

Расулulloҳ жанобимизни баттар маҳзунлик чулғади, аммо Оллоҳ таолодан бирон йўл-йўриқ ё изоҳ келишини кутар ва шунга қараб иш тутишни макбул кўрар эдилар.

Ҳазрати Ойиша онамиз хасталанганига йигирма кундан ошди. Бироқ у ҳали ҳам ўзи ҳақида тарқалган мишмишдан беҳабар. Озми-кўпми тузалиб ҳам қолган эди. Бир кечаси Умму Мистох исмли бир аёл билан бирга ҳожат ушатиш учун шаҳар ташқарисига чиқишди. (У пайтларда ҳали уйларда ҳожатхоналар қурилмаган, одамлар ҳожат учун шаҳар ташқарисига чиқишар эди.) Қоронғуда кетаётиб, аёл этагини босиб олди ва йиқилиб тушишига оз колди.

— Оллоҳ балогинангни берсин-а сенинг, Мистох, — дея ингранди.

Ҳазрати Ойиша ҳеч нарса тушунмади. Танбех бераётган каби оҳангда:

— Нима дединг? Мистох ҳам ўзингнинг ўғлинг, ҳам Бадр жангида қатнашган бир инсон-ку, — деди.

Аёл бир ютиниб олди:

— Бўлаётган гаплардан хабарингиз йўқми, эй Абу Бакрнинг қизи?!

— Қанақа гаплар?!

Умму Мистох бўлган воқеаларни бирма-бир айтиб берди. Гапини:

— Менинг ўғлим Мистох ҳам бу шармандали ишга аралашиб қолганлардан биридир! Қоқилганимда оғзимдан чиқиб кетган сўзларнинг сабаби шу, — дея тугатди сўзини.

Мистох ўта фақир бир одам эди. Қариндошлиги туфайли Ҳазрати Абу Бакр (р.а.) унинг ҳолидан хабар олиб турарди. Ўзи шу оиланинг моддий ёрдами билан қорнини тўйдирса-да, яна ўзи бу бўҳтонни ёювчиларнинг олдинги сафидан жой олиб, ҳар ерда гапириб юрса... бундан ортиқ пасткашлик бўладими?!

Ҳазрати Абу Бакр бу чиркин ифтиро (бўҳтон) қаршисида эриб битди гўё. Қандай бунақа бўҳтон қилинади!

Айниқса, бу хонадоннинг тузини еган, бу оилани яқиндан билган одам бундай чиркин ҳаракатга қандай қилиб қурол бўла қолдйкин?! Бошқаларнинг йўли бошқа. Мистохнинг бу ишга аралашиб қолгани янада аламли ва ачинарли эди.

— Ортиқ бу уйдан Мистох асло ёрдам кўролмади. Валлоҳи, унга бу оиладан ёрдам берилмайди! — деди Ҳазрати Абу Бакр қасам ича-ича.

Бир ойга яқин вақтдан буён оиласининг дўзах азоби-ни кўраётганига сабаб бўлган ҳодиса қаршисида мардларча бошини кўтариб: “Йўқ! Минг бора йўқ! Ойишани мен яхши биламан, у бундай қилолмади!” дейиши керак бўлган Мистох мунофиқлар ёккан оловга оташкурак олиб югурган ва бу оловни қўзғаб, баттар янада шиддатли тус олдирган эди...

Ҳазрати Ойиша (р.а.) бу хабардан қаттиқ таъсирланди. Аҳволи янада оғирлашди, елкалари чўкиб қолди. Қайтадан тўшакка чўзилди. Тинмай кўзёш тўкарди. Кейинчалик хотираларини айтиб: “Бу йиғлашдан ўпқаларим ириб кетди, деб ўйлардим”, дегани тарихлардан маълум.

— Онажон, Оллоҳ сизни кечирсин, одамлар нахот шунчаликка боришса?!

Умму Румон ғамгин бир овозда жавоб берди:

— Ўзингни қўлга ол, қизим! Шубҳасиз, эри яхши кўрадиган хотиннинг кундошлари бўлса, бундай воқеалар ҳам бўлиб туради. Одамлар оғизларига сиккан гапни гапираверадилар.

Ҳодисани ойдинлаштириш

Орадан бир ойга яқин вақт ўтганига қарамай, бу нохуш иш ҳақида бирор ваҳий келавермади. Жанобимиз (с.а.в.) бу мавзуда бир неча эркак ва аёл билан гаплашдилар. Булар Ойиша онамизни жуда яқиндан таниган билган кишилар эди.

Ҳафса, Умму Салама ва Зайнаб оналаримиз:

— Ё Набийаллоҳ, биз унинг бирор ноҳўя хатти-ҳаракатини кўрмадик, — дейишди.

Усома ибн Зайд:

— Ё Расулаллоҳ, оилангиз ҳақида билганимиз фақат ва фақат яхшилиқдир. Сиз уни ҳимоянгиз остига олинг, — деди.

Али ибн Абу Толибдан сўралди. Ҳазрати Али:

— Эй Оллоҳнинг Расули, аёл кўп. Сиз унинг ўрнига бошқа бирисини топа оласиз. Аҳволни жориядан ҳам сўраб-суриштирсангиз, яхши бўларди, у тўғриси айтди, — деди.

Барира исмли жория чақирилди. “Ойиша хақида нималар дейсан?” деб сўралди. Гўё тўғриси айттиришга мажбур қилаётгандек, Ҳазрати Али уни бир-икки тарсаки урди ҳам.

— Жанобимизга тўғриси айтиб берасан, — деди.

Жория:

— Валлоҳи, уни фақатгина яхши деб биламан. Шу пайтгача унда бирор қусур кўрмадим. Фақат, баъзан хамир қорганимда, қараб туриш, десам, ухлаб қолардилар, эчки келиб хамирни еб қўярди, — деди.

Ҳазрати Алининг (р.а.) бу хатти-харакати Ойиша онамизга ёқмади ва кейинчалик содир бўлган “Жамал уруши”га қадар давом этган ўзаро келишмовчиликларига сабаб бўлди.

Расулulloҳ (с.а.в.) энг охири Ҳазрати Умарнинг (р.а.) фикрини сўрадилар.

— Ё Набийаллоҳ, Ойишани сизга ким никоҳлади?

— Оллоҳ таоло.

— Эрини алдайдиган, ёмон йўлга кириб кетадиган аёлни Оллоҳ таоло сизга никоҳлашига ишонасизми?! — Буюк Умар (р.а.) бу жавобни бергач, юзини кўкка қаратди: — Субҳанака, хаза бухтанун азийм (Оллоҳим, Сени ҳар турли камчиликлардан пок деб биламан. Бу катта бир бўхтондир), — деди.

Бу сас самимий эди... Бу сас мушриклик пайтида ҳам риёкорлиги бўлмаган қалб туйғуларининг ифодаси эди. Ваҳоланки, Ҳазрати Ойиша эътибордан қолса, ўзининг қизи Ҳафса ҳурмат-эътибор қозонар ва Расулulloҳга яқинлиги яна бир даража ортар эди. Бироқ ўртада оёғоти қилиниши жоиз бўлмаган бир ҳақ бор. Абадиятгача кетадиган буюк шарафни ўзига кафолатлаб қўйган бир адолат туйғуси бор. Улуғворлик шунақа паллада ҳақиқий кўринади. Расулulloҳга (с.а.в.) энг катта бўхтон уюштирилди. Уни энг буюк инсонга ярашадиган бир тарзда кутиб олиш керак эди. Бу азим масъулиятни кўтара олиш учун “Хаттобнинг ўғли Буюк Умар” бўлиш лозим! Бу борада у билан бўй ўлчашадиган, у билан ҳаёт-мамот курашига бел боғлай оладиган ҳеч бир йигит онасидан тувилмаган. Қиёматгача ҳам бунақаси тувилмайди.

Хассон ибн Собитлар, Мистох ибн Асосалар, Ҳамна

бинти Жаҳшлар, Саъд ибн Убодалар... булар унинг олдида ҳеч!

Бу буюкликнинг мукофотини коинотни яратган Улуғ Мавлонинг ўзи беражак. Бу мукофотнинг бир белгиси сифатида Умарнинг тилидан тўкилган “Субҳанака...” жумласини айна шу шаклда Куръонида индириш билан унинг бу эришилмас буюкликни Китобида абадий шаараф васиқаси тарзида тасбит этажак.

* * *

Ўша кунлари Абу Аййуб Ансорий билан хотини Умму Аййуб ўртасида шундай суҳбат бўлиб ўтгани нақл қилинади:

— Одамлар Ойиша ҳақида нима гаплар айтиб юришибди биласанми, эй Абу Аййуб?!

— Ҳа, эшитиб турибман.

— Хўш, нима фикрдасан?

— Сен шундай гуноҳ иш қилармидинг?!

Умму Аййуб сесканиб кетди:

— Оллоҳ асрасин, асло!

— Шуни яхши билгинки, Ойиша сендан яхшироқ хотиндир.

* * *

Бу маслаҳат ва суриштирувлардан кейин Фаҳри Коинот (с.а.в.) масжидда жамоатга қарата бундай хитоб этдилар:

— Эй инсонлар! Баъзиларга нима бўлди ўзи?! Тап тортмай менга оилам ҳақида азият ва жафо етказяптилар?! Оилам ҳақида нотўғри гапларни гапириб юрибдилар. Мен оилам ҳақида фақат яхшилик биламан, ёмонлик ва фасодни билмайман. Кейин, бу ишни шундай бир одам ҳақида сўйлаяптиларки, мен ундан фақат яхшилик кўрганман. Уйимга кирган бўлса, мутлақо мен билан бирга кирган.

Авс қабиласи раиси Усайд ибн Ҳузайр ўрнидан турди:

— Ё Набийаллоҳ, сизни хафа қилган бу одамлар Авс қабиласидан бўлса, бизга маълум қилинг, дарҳол таъзирини берайлик. Агар биродарларимиз бўлмиш ҳазражликлардан бўлса, уларга ҳам керакли дарсни бериб кўяйлик.

Ҳазраж қабиласининг раиси Саъд ибн Убода ўрнидан турди:

— Бескорларни айтибсан, уларни ўлдиролмайсан. Ҳам бу гапни сен уларнинг Ҳазраждан эканини билганинг учун айтдинг. Агар сенинг кабилангдан бўлишса эди, бу гапларни айта олмас эдинг! — дея бақирди.

Бу разилликларни қилганлар ўз кабиласидан эканини билатуриб, Саъд бин Убоданинг индамаганини нима деса бўлади?!

— Аслида, бўлмағур гапларни айтаётган сенсан, эй мунофик! Бу ерда туриб олиб мунофиқларни ҳимоя қила бошладинг!

Бу сўзлар масжиднинг ичида ва Фахрул-Мурсалийн жанобимизнинг саодатларида катта тортишувнинг бошланишига сабаб бўлди. Агар Расулulloҳ орага кириб, икки томонни тинчлантирмасалар, эски кувларда бўлгани каби қиличлар кинидан суғурилиши муқаррар эди.

Масжидда очилган бу масала ўша жойда қайтадан ёпилди.

Ваҳий келтирган оидинлик

Жанобимиз (с.а.в.) Ҳазрати Абу Бакрнинг уйига бордилар. Ойиша ҳали ҳам йиғлар эди.

— Эй Ойиша, эл орасида юрган гап-сўзлар қулоғингга етгандир. Оллоҳдан кўрк, мабодо бир ёмон иш қилган бўлсанг, Оллоҳга тавба эт. Оллоҳ таоло қулларининг тавбасини қабул қилади.

Кўзёшлари шашқатор Ҳазрати Ойиша маҳзун нигоҳини онасига, сўнг отасига қаратди. Улар ҳам хомуш эдилар. Бир сўз айтишга холлари йўқ.

— Менинг номимдан Расулulloҳ жанобимизга жавоб берсаларингиз-чи!

Ота-она бараварига:

— Валлоҳи, нима деб жавоб қилишни ҳам билмаяпмиз, — дейишди.

Шунда Ҳазрати Ойиша Пайғамбар жанобимизга ўғирилиб деди:

— Валлоҳи, сиз айтган нарса учун Оллоҳга тавба қилмасман. Оллоҳ таоло менинг бундай гуноҳдан узок эканимни билади. Агар мен одамлар айтиб юрган гапларни тасдиқласам, умуман бўлмаган бир нарсани эътироф этган бўламан. Инкор этганим сайин эса, сиз менга ишонмайсиз. Аммо мен Юсуф Пайғамбарнинг (а.с.) даси нима деган бўлса, ўшани айтаман: “Менга лозими

чиройли сабрдир. Сизлар айтаётган нарсага қарши ёлғиз Оллоҳ таолодангина ёрдам сўралур”.

Ҳазрати Ойиша сўзларини тугатди. Орадан ҳеч қанча вақт ўтмай бирдан Расулulloҳни (с.а.в.) ваҳий ҳолати камраб олди. Кийимларининг бир қисми юзларига ташланди, бошлари остига ёстик қўйилди.

Ваҳий, ҳойнаҳой, Ҳазрати Ойиша ҳақида бўлса керак! Шу дамда унинг юзида на кўркув, на ташвиш аломатлари бор эди. Ахир, Оллоҳ таоло бегуноҳ қулига гуноҳ юкламайди-ку! Отасига, онасига яна бир-бир қараб чиқди. Кейинчалик бу хотирасини сўзлар экан, ўшанда уларни “худди мана-мана жонлари чиқадиган даражада хаяжонли” ҳолда кўрганини айтган эди.

Саййидул Анбиёдан (с.а.в.) ваҳий ҳолати кетгач, пешоналарида йирик тер томчилари тўпланди. Терларни артар эканлар:

— Муждалар бўлсин сенга, эй Ойиша, Оллоҳ таоло сенинг пок, топ-тоза эканингни маълум қилди! — дедилар.

— Оллоҳ таолога беадад ҳамду санолар айтаман! — дея қаршилади бу муждани Ҳазрати Ойиша (р.а.).

Жанобимиз оятларни ўқиганларида, Ҳазрати Ойиша билан ота-онаси севинч кўзёшларига фарқ бўлишди. Сўнгра масжидга чиқдилар. Нур сурасидан бўлиб тушган оятларни у ердаги мўминларга ҳам ўқиб бердилар:

“Шак-шубҳасиз, бу бўҳтонни (вужудга) келтирган кимсалар ўзларингиздан бўлган бир тўдадир. Уни сизлар ўзларингиз учун ёмонлик деб ўйламанглар, балки у сизлар учун яхшиликдир. Улардан (яъни, бўҳтончилардан) ҳар бир киши учун ўзи касб қилган гуноҳ(га яраша жазо) бордир. Уларнинг орасидаги (гуноҳнинг) каттасини кўтарган кимса учун улуғ азоб бордир. (Эй мўминлар,) сизлар (бу бўҳтонни) эшитган пайтингизда мўмин ва мўминалар бир-бирлари ҳақида яхшиликни ўйлаб: “Бу очик бўҳтон-ку!” десалар бўлмасмиди?! Бас, агар гувоҳ келтира олмасалар, у ҳолда Оллоҳ наздида улар ёлғончидирлар. Агар сизларга дунё ва охиратда Оллоҳнинг фазлу марҳамати бўлмаса эди, албатта, сизларни тинмай сўзлаган нарса — бўҳтонларингиз сабабли улуғ азоб ушлаган бўлур эди. Ўшанда сизлар уни тилдан тилга олиб, оғизларингиз билан ўзингиз аниқ билмаган нарсани сўйлар ва буни енгил иш деб ўйлар эдингизлар. Холбуки, у Оллоҳ наздида улуғ (гуноҳ)дир. Уни эшитган пайтингизда: “Бу (миш-мишни) сўзлаш биз учун

жоиз эмас. Эй пок Парвардигор, бу улуф бўхтон-ку!" десаларингиз бўлмасмиди?! Агар мўмин бўлсангизлар, харгиз унга ўхшаган нарсаларга қайтмасликларингизни Оллоҳ сизларга панд-насихат қилур. Ва Оллоҳ сизларга ўз оятларини баён қилур. Оллоҳ илм ва хикмат сохибидир. Албатта, иймон келтирган кишилар ўртасида бузуқликлар ёйилишини истайдиган кимсалар учун дунёда ҳам, охиратда ҳам аламли азоб бордир. Оллоҳ билур, сизлар билмассизлар. Агар сизларга Оллоҳнинг фазлу мархамати ва Оллоҳнинг Меҳрибон ва Раҳмли экани бўлмаса эди (албатта, У Зот сизларга бу қилмишларингиз учун азобни нақд қилган бўлур эди). Эй мўминлар, шайтоннинг изидан эргашманглар. Ким шайтоннинг изидан эргашса, бас, албатта (шайтон), бузуқлик ва ёмонликка буюрур. Агар сизларга Оллоҳнинг фазлу мархамати бўлмаса эди, сизлардан бирон киши (бирон гуноҳдан) пок бўлмас эди. Лекин Оллоҳ (фазлу мархамати билан) Ўзи хоҳлаган кишини поклар. Оллоҳ эшитгувчи, билгувчидир" (Нур, 11—21).

Оятлар ўқилар экан, эшитаётганлардан хар ким бир ойдан бери давом этиб келаётган бу можарода ўзини қандай тутганини ўйлай бошлади. Ҳазрати Умар (р.а.) йўлини тутиб, покиза кўнглини яна худди ўша порлоқлигича, ўша софлигича сақлаганлар бор эди. Улар ташда ҳам, Улуф Мавлогагина аён бўлган кўнгилларида ҳам чиркин миш-мишга ўрин бермадилар. Катта бир имтихондан муваффақиятли ўтишнинг мукофотини (булар) имтихон сохиби Улуф Мавлодан, Унга энг мухтож бўлинадиган бир кунда, қувона-қувона олажаклар. Ҳақиқий маънода хурсанд қилинажаклар.

Яна, имтихондан ўтолмаган, виждони эндигина уйғониб, безовта бўлаётганлар ҳам бор эди. "Бу аёл бундай ишларни қиладиган хилидан бўлса, Набиййи Зипон унга бу даражада киймат берармидилар?!" дея олмаганлари учун ич-ичини кемираётганлар эди улар.

Расулulloҳнинг (с.а.в.) буйруқлари билан Ҳассон ибн Собит ва Мистох ибн Асоса халқ ўртасида очиқ-ойдин миш-миш таркатганлари, пок бир аёлга хунук бўхтон уюштирганлари учун ерга ётқизилиб, саксон даррадан урилиб, жазоланди. Бу жазо халқнинг кўз ўнгида ижро этилди.

Пайғамбаримиз завжалари бўлмиш Ҳазрати Зайнабнинг синглиси Ҳамна ҳам аёллар олдида айни жазони олди.

Бу бўхтонни ўйлаб чиқарган ва фитна оловини ёққан Ибн Салулга нисбатан ҳам худди шундай жазо қўлланди. Бундан ташқари, у Нур сураси тўртинчи оятининг амри ила “ва ҳеч қачон гувоҳликларининг қабул этилмаслиги” жазосига ҳам лойиқ кўрилди. Айни жазонинг қолган уч мусулмонга нисбатан қўлланиб-қўлланилмаганини билмаймиз. Чунки бу бўхтонни чиқарган Ибн Салуддир, бошқалар эса билмасдан бу бўхтонга эргашган эдилар.

* * *

Бу масала ҳақида бир шоир шундай шеър тўкиди: “Муҳаққақки, Хассон, Ҳамна ва Мистох у хунук, ёмон гапни айтганлари учун лойиқ бўлган жазони тортдилар. Буюк Арш Соҳибини ғазабга келтиражак аламли азобга дучор қилиндилар”.

Хассон пушаймон бўлди. Тилини тиёлмагани учун ўздан хафа бўлди ва кейинчалик Ҳазрати Ойиша ҳақида ёзган бир шеърда шундай деди:

“Унинг қабиласи Луайй ибн Каъбдан таркаган, олий ҳимматли, доим шарафли бўлган, устун, таниқли бир қабила. У тарбияли аёлдир. Оллоҳ унинг табиатини ёқимли қилган, ҳар турли ёмонликлардан покиза қилиб яратган номус ва иффат соҳибаси, уйига борли, ҳеч бир шубҳа билан кирланмаган; қалби тозаларнинг ғийбатини қилиб, этини ейишдан ҳазар қилади. Мен сизлар айтган нарсаларни ҳар не қадар айтган бўлсам ҳам, улар менинг ич-ичимдан келган сўзлар эмас эди. Чунки менинг Расулulloҳнинг аҳли байтларига бўлган севгим, ҳурматим мажлисларнинг безағи бўлади. Айтилган у сўзлар уларни булғай олмайди. У гаплар бор-йўғи бир миш-мишчининг лофидан иборатдир”.

* * *

Расули Акрам жанобимиз Ҳазрати Абу Бакрга — кизи шаънига уюштирилган бўхтон туфайли бир ой давомида нақ дунё жаҳаннамида қолган бу нур юзли зотга Оллоҳнинг амрини ўқиб бердилар:

“Сизлардан фазл ва кенг-катта (мол-давлат) эгалари қариндошларига, мискинларга ва муҳожирларга Оллоҳ йўлида инфоқ-эхсон қилмасликка қасам ичмасин, балки (уларни) афв қилиб, кечирсинлар! Оллоҳ сизларни мағфират қилишини истамайсизларми?! Оллоҳ Мағфиратли, Меҳрибондир” (Нур, 22).

Бу оят асосан Ҳазрати Абу Бакр ҳақида нозил бўлган эди. Бир он ўйланиб қолди Абу Бакр. Оллоҳ таоло мўмину мўмин бўлмаган барча инсонларнинг ризкини бериб турибди, ўз зотини инкор қилганларни ҳеч ҳисобга олмай, сонсиз неъмат ёғдирмоқда. Оллоҳ йўлида юрган буюкларга эса, бу йўлда ҳаракат этиш, шунақа одоб эгаси бўлиш ярашади. Оллоҳ таоло унга бу амрни юборгач, энди бошқача иш тутса бўлмайди ҳам. Теран бир самимият-ла олийликлар оламига юзланган кўнгил билан:

— Ҳа, Оллоҳимнинг мени мағфират қилишини истайман, — деди.

Шу билан қасам бузилган эди. Бундан кейин Мистох ҳеч нарса бўлмагандай яна бу оиланинг дастурхонидан қорин тўйғизажак, яна у оиланинг неъматидан баҳраманд бўлажак. Ва бу ҳол энди бир умрга, ўлимигача шундай давом этажак...

* * *

Ҳазрати Ойиша (р.а.) энди тинмай оққан кўзёшларини артишга имкон топган, ҳузурга қовушган эди. Бундай ҳодиса натижаси ўлароқ ўзи ҳақида махсус ваҳий келишини у сира кутмаган эди, баски, ҳар нарсани билгувчи Олий Мавло Ҳабиби Адибига бошқа бир йўл билан, масалан, бир туш орқали муаммони ҳал этса керак, деб ўйларди.

Бундан кейин намозларида унинг покиза эканини ифодаловчи бу оятларни ўзгача нашъа ва шукр туйғуси ичида ўқияжак, энг оғир кунларида ёрдамга келган Роббининг бу неъматига сўнгсиз ҳамд ва санолар айтажак.

Бунақа қайғули бир воқеа, натижасида бўлса ҳам, Пайғамбар оиласига керакли ҳурматни кўрсатгани очиқ намоён бўлган Сафвон эса, орзу қилган ҳузурига қовушган бир инсон эди. Энди унга шубҳа кўзи билан қараш мунофиқлик аломати ҳисобланади. Бу оятлар тушмаганидан сўнг ҳам Ҳазрати Ойишага ёки Сафвонга тил теккизиш куфр ҳаётига қайтиш, Исломиётнинг шарафли доирасидан чиқиш, Оллоҳ очиқ-равшан билдирган оятлардаги аҳкомни инкор этиш демак эди.

Бу аламли ҳодисанинг шарафли қаҳрамонларига юз йиллар берисидан кўнгил тўла саломлар, сўнгсиз ҳурмат ва муҳаббатларимизни етказ, Оллоҳим!..

Туш чинга айланаётир

Бани Мусталиқ ғазосида сўнгги тақсимга кўра, Собит ибн Қайснинг хиссасига тушган Жувайрийа бир муддат унинг ёнида хизматчилик қилиб юрди. Бир қабила раисининг кизи бўлатуриб, хизматчиликка тушиш унга жуда оғир ботарди. Ахволини сохибига тушунтирди, ҳақ эвазига озод этилишини сўради. Собит унинг таклифини ижобий қабул қилди.

Белгиланган муддат ичида маълум миқдордаги пул тўланса, Жувайрийа қулликдан қутулади. Собитдан рухсат сўраб, Расулulloх жанобимизнинг ҳузурларига борди.

Эшикни очган Ҳазрати Ойиша бу аёлни кўриши билан беихтиёр ичидан бир зиркираш ўтди. Бу зиркирашнинг кейинчалик ўзи ушбу жумла билан тилга келтирган: “Эй воҳ! Набийи Акрам жанобимиз бу хотинни кўрсалар, унга уйланмасдан қўймайдилар...”

Чиндан Жувайрийа бу сўзларни айттирадиган лойиқ даражада чиройли эди.

Рухсат берилгач, Жувайрийа ичкари кирди, ўзини танитди. Ахволини арз қилди, ёрдам истаб келганини айтди. Расули Кибриё:

— Яхши, бундан ҳам хайрли бир йўлни танлашни хоҳлайсанми? — деб сўрадилар.

— У қандай йўл экан?

— Озод бўлишинг учун тайинланган бадални мен тўлайман ва сени никоҳлаб оламан.

— Мен розиман.

Шундай қилиб, Жувайрийа хоним жангдан уч кун олдин кўрган тушининг қуёш каби очиқликка чиққан кунларга етган эди. Ўша кунлари у йигирма ёшда эди. Қисқа вақт ичида Жаноби Мавло унга ҳам Ислому динини насиб этди ҳам Оламлар Султони жанобимизнинг хотинлари, “Мўминларнинг онаси” бўлиш бахтига эриштирди!

* * *

Нариёқда эса, Бани Мусталиқ қабиласининг раиси Хорис ибн Зирор мағлубият алами тарқалгач, суюкли кизи Жувайрийани асирликдан қутқариш учун анча миқдорда туя тўплади ва Мадинага қараб йўл олди. Ҳайдаб келаётган туяларининг ҳаммасини бериб, кизини қайтариб олмоқчи эди.

Йўлда дам олди. Ўтирди, овқатланди. Иттифоқо, ни-

гоҳлари туяларга қадалди. Қиймати анча баланд ва анча ёқимли хайвонлар эди... “Ўртада ҳозирча ҳеч қандай савдо бўлганича йўқ. Шу икки туяни бу ерга яширайин. Қайтишда олиб кетаман...” деди ичида. Ва икки туяни “Ақиқ водийи” дейилувчи водийдаги одам оёғи етмас бир жойга яширди. Йўлида давом этди. Ниҳоят, Мадинага етиб келди. Тўғри Пайғамбаримизнинг ҳузурларига борди. Ўзини танитди:

— Қизимни қутқариш учун келдим. Эвазига мана бу туяларни бераман. Марҳамат, қабул қилиб олинг ва қизимни менга қайтаринг, — деди.

— Хўп, Ақиқда қолдириб келинган икки туя нима бўлади унда?!

Хорис бирдан ҳайратга тушди. Бўлиши мумкин эмас, қаердан билақолди?! Яшин тезлигида ҳаёлидан ўтган бу сўроқлардан кейин эгилган бошини кўтарди:

— Мен... мен уларни Ақиққа қўйганимни Оллоҳдан бошқа кимса кўрмаган эди, бунга аминман. Яна шунга аминманки, буни сизга Оллоҳ билдирган. Сиз Оллоҳнинг Пайғамбари эканингизга гувоҳлик бераман!

Шу тариқа Хорис, ақлига келмаган, ҳаёлидан ҳам ўтказмаган динга уч-беш сония мулоҳаза қилдию кирдиқолди. Қизи ҳақидаги хушхабарни ҳам шу ерда эшитди. Ҳам Ҳақ йўлини топган, ҳам Ҳақ йўлининг энг Буюк йўлбошчисига қайнота бўлишдек улкан бахтга эришган эди у. Бундай бахтли сафарга чиқаргани учун Мавлога шукрлар айтди.

Энди у бир муддат Мадинада қолажак, янги қабул қилган дини ҳақида маълумотлар олиб, ибодатини ўргангач, юртига қайтажак.

Бу бахтли никоҳнинг яна бир қувончли натижаси шу бўлдики, ғазода қўлга тушган бутун асирлар озодликка чиқди. Муҳожирлар ҳам, ансорлар ҳам: “Расулulloҳ жанобининг қариндошларини қўл остимизда кул сифатида тутиб туролмаймиз”, дейишди ва ҳаммаларини озод қилиб юборишди. Ҳеч қутилмаганда ҳурриятларини қўлга киритган бу инсонлар кўрсатилган гўзал муомалалардан хурсанд бўлишган ва Исломи динини мамнуният билан қабул этиш бахтига эришган эдилар.

Бир ахлоқсизлик намунаси

Мақкага келган бир йўловчи Бани Мусталиқ билан мадиналиклар ўртасида чиққан тўқнашув ҳақида гапи-

риб қолди. Айтишича, мусулмонлардан ҳеч ким талафот кўрмабди, биргина Хишом ибн Субоба исмли кишини англашилмовчилик туфайли мусулмонларнинг ўзлари ўлдириб қўйишибди.

Бу хабар эшитувчилардан бирига қаттиқ таъсир қилди, хатто вужудини титратиб юборди. Ўт чақнаган кўзлари, вижирлаган тишлари унинг хаёлидан яхши нарсалар кечмаётганини кўрсатарди.

Бу одам ўлдирилган Хишомнинг укаси Микйас эди. Вақт ўтказмай йўлга чиқди. Мадинага келди.

— Ислом динини қабул қилиш учун келдим, эй Оллохнинг Расули, — деди.

Унинг келишидан барча шодланди. Ислом дини тунтирилди, шаҳодат калимасини айтиб, мусулмон бўлди. Кўп ўтмай, Микйас акасининг хато йўл билан ўлдирилгани фикрини илгари суриб, эвазига ҳақ истади. Албатта, бундай талабга унинг ҳаққи бор эди. Расулulloх (с.а.в.) унга бадал тўлашни буюрдилар.

Хишомни ким ўлдиргани аниқ эмас эди. Шунинг учун Нажжор ўғиллари ўзаро келишиб, юзта туя тўплашди ва ҳаммасини унга топширишди. Микйас ҳаётдан хурсанд эди. Йиллар давомида тер тўкса ҳам тополмасди бунча бойликни! Йўлда ўзига ёрдам берган одамни ўлдирди. Туяларини олдига солди. Ҳам бой бўлганини, ҳам акасининг интиқомини олганини тараннум этувчи бир шеър ўқиб, Маккага йўл олди.

У содир этган жиноят маълум бўлганида ва бу хабар Расули Акрамга (с.а.в.) етказилганида, Микйас аллақачон ярим йўлни босиб ўтган эди...

Ҳузайма гувоҳ бўлди

Бир куни Жаноби Расули Акрам (с.а.в.) Мадина бозорида бир отга харидор бўлдилар. От эгаси Саваъ ибн Хорис исмли бир бадавий эди. Олди-сотди ахдлашувидан кейин Расулulloх (с.а.в.) пулни олиб келиш учун кетдилар.

Бу орада отнинг сотилганини билмаган баъзи кишилар у бадавийнинг атрофини ўраб олишди. Савдолашишга киришишди. Бадавий Набиййи Мухтарам жанобимизнинг ортларидан:

— Агар отни олмоқчи бўлсанг, пулини хозирок бер. Бўлмаса, мен уни сотиб юбораман! — деб бақирди.

Расулulloх (с.а.в.) орқаларига қайтдилар.

— Мен бу отни сендан сотиб олмадимми? — деб хайратландилар.

— Йўк, валлохи, уни сенга сотганим йўк.

— Аммо мен уни сендан сотиб олдим.

— У ҳолда сўзингга гувоҳ келтир!

— Отни сотганингга мен гувоҳман! Сен уни савдолашиб сотдинг.

Расулulloх (с.а.в.) ажабланиб, овоз чикқан томонга ўгирилдилар. Гапирган Ҳузайма ибн Собит экан. Савдо тепасида у бўлмаганини билардилар. Ўзи кўрмаган воқеага гувоҳлик бериши фаройиб эмасми?!

— Нимага асосланиб гувоҳлик беряпсан, эй Ҳузайма? — деб сўрадилар:

— Сизнинг Пайғамбар эканингизга қандай ишонсам, ўшанга асосланиб, эй Оллоҳнинг Расули! Сиз Оллоҳдан келтираётган шунча хабарда ростгўй бўласиз-да, битта от савдосида ёлғон сўзлармидингиз?!

Ҳузайма аниқ нишонга урган, бу гапи мустаҳкам иймонининг бир далили эди.

Расули Акрам (с.а.в.) Ҳузайманинг ишидан мамнун бўлдилар. Унинг гувоҳлиги бадавийни ҳақсизга чиқариш асосига эмас, балки Пайғамбарининг асло ёлғон гапирмаслиги асосига таянарди.

Ҳузайма бу оқилона иши эвазига Расулulloҳнинг хос илтифотларига сазовор бўлди. Жанобимизнинг лаблари орасидан ушбу сўзлар тўкилди:

— Ҳузайманинг гувоҳлиги икки кишининг гувоҳлигига тенгдир.

Оламлар Сарвари айтган бу сўзларга ўша ерда турган бир неча саҳоба ҳам шохид бўлишди.

Жаноби Пайғамбар (с.а.в.) отни олдилар. Пулини бадавийга бердилар. Ўшандан кейин бу от “Муртажиз” лақаби билан машҳур бўлиб кетди. (Абу Довуд. 3/418).

Орадан йиллар ўтганида ҳам Ҳузайма у куннинг азиз хотирасини кўнглида сақлаяжак. Пайғамбаримизнинг вафотларидан кейин Қуръон оятлари тўпланаётганида, Тавба сурасининг охириги икки ояти Расули Кибриё жанобимизнинг ҳузури саодатларида ёзилганини айта оладиган ёлғиз шахс шу Ҳузайма бўлғусидир.

— Бу оятларни Расулulloҳнинг кўз ўнгиларида ёзганингга гувоҳ келтир, эй Ҳузайма! — дейишганида:

— Фаҳри Коинот жанобимиз менинг гувоҳлигимни икки кишининг гувоҳлиги ўрнига қабул қилганлар, сизлар буни биласизлар, — дея жавоб беради.

Муаммо шундай хал этилажак, Расулulloх жаноби мизнинг (с.а.в.) севгили биродарлари Хузайма Куръоннинг охирги ёзилган оятларига имзосини шу хилда босажак.

* * *

Хижратнинг олтинчи йили мухаррам ойининг ўнинчи куни Муҳаммад ибн Маслама бошчилигидаги бир қисм аскар Нажид томонларга йўлга чиқди.

Маслама ўғли бу сафардан кўзлаган мақсадига эришмади, у ёқдан бир қанча туя ва қўйларни ўлжа олиб қайтди, холос. Йўлда бир одамга дуч қелишди. Унинг мушрик эканини билгач, тутиб, Мадинага келтиришди. Масжиднинг устунларидан бирига боғлаб қўйишди.

У одам қўлга тушганида бир қўрққан бўлса, кетаётган йўлларининг Мадинага элтишини англагач, пешонасидан оқаётган совук терлар тамоман ажал терларига айланган эди. Бир вақтлар Расулulloхнинг (с.а.в.) жонларига қилган суиқасдининг жазосини энди аччиқ ва оғир бир шаклда олажагига ҳеч шубҳа қолмаганди.

Уни устундан ечиб оладиган бир хайрихоҳ инсон ҳам топилмади. Ҳолбуки, у бундай яхшилик эвазига қўп нарсалар бериши мумкин эди.

Расулulloх (с.а.в.) бомдод намозига чиққанларида, устунга боғли бу одамни кўрдилар, танидилар.

— Бу одамнинг кимлигини биласизларми? — деб сўрадилар саҳобалардан.

— Йўқ, билмаймиз, — деб жавоб қилишди.

— Бу одам Сумома ибн Усолдир.

Сумома бир титраб тушди.

Намоздан кейин Жаноби Пайғамбар (с.а.в.) унга яқин келдилар:

— Нималарни ўйлаяпсан, эй Сумома? — деб сўрадилар.

— Яхши нарсаларни ўйлаяпман, эй Муҳаммад. Агар мени ўлдирсанг, қўли қон бир кишини ҳақли ўлароқ ўлдирган бўласан. Гуноҳимни кечиб юборсанг, яхшилигини ташаккур-ла кутиб оладиган бир инсонга икром қилган бўласан. Шояд мол эвазига мени озод этишга рози бўлсанг, тилаганингни тила, ўташга ҳозирман, — деди Сумома.

Фахри Коинот (с.а.в.) индамай хужраларига кириб кетдилар. Хотинларига:

— Уйда бор емакдан Сумомага чикартиринглар, —

дедилар ва: — Сут билан икром килинлар, — деб кўшиб кўйдилар.

Сумоманинг ўша куни шу тарзда кечди. Эртаси Жанобимиз айни саволни яна сўрадилар ва айни жавобни олдилар.

Учинчи куни ҳам шу савол-жавоб такрор бўлди. Жанобимиз ёнларидагиларга ўгирилиб:

— Уни кўйиб юборинлар, — деб марҳамат қилдилар.

Сумома жонига бундай осонгина омонлик берилишини сира кутмаган эди. Ҳаяжонланиб кетди. Уч кун кўлоёғи боғли ҳолда ушлаб турилганига қарамай, очликда ва сувсиз ташлаб кўйилмади, ҳатто хос меҳмонларга тортиқ қилинадиган емаклардан икром этилди!

Сумома яна бир марта ўйлаб кўрди. Неча ойлар аввал ўзи ўлдирмоқчи бўлган одами бугун уни авф этганини хаёлидан кечирди. Холбуки, ўшанда суиқасдга ҳеч қандай сабаб йўқ эди. Умрида кўрмаган, умуман танимайдиган бир инсонни ўлдиришга чиққан эди ўзиям. Ҳозир ўша ишига жазо ўларок қатл этилса, гоят табиий эди. Яъни, биронтаси Сумомага суиқасд қилган бўлсаю уни тутиб олса, ҳеч иккиланиб ўтирмай, осонлик билан ўч олган бўларди.

У қоронғи бирор хонага қамаб кўйилиши ҳам мумкин эди. Аксинча, мусулмонлар кунда беш дафъа тўпланиб, ибодат қилинадиган масжидда сақланди хоссатан. Расулulloҳ жанобимизни яқиндан кўрди, у зот (с.а.в.) ўқиган Куръонни ва мусулмонларга хитобан сўзлаган сўзларини эшитди.

Жами бу ишларнинг натижаси ўларок боғлари бўшалди ва ўзи озод кўйиб юборилди. Хар хил туйғулар ила йўғрилган кўп нигоҳлар уни таъкиб этаётган эди. Ҳаммасини ортда қолдириб, масжиддан чиқди. Бир сўз демасдан, ҳеч миннатдорлик қарзи йўқ одам каби кета бошлади. Сувсиз қолган бир саҳройининг ишига ўхшарди унинг бу қилиғи... Ташаккур ҳам айтмади. Қўлини силкита-силкита Мадинадан анча узоқлашганидан кейингина озод бўлганига тўлиқ ишонди. Масжидда банддан бўшатилагач ёки шаҳардан чиқиб кетаётганида орқасидан отилган бир ўқ ё найза ила нариги дунёга жўнатилиши ҳам қийин эмасди-да. Зеро, саҳро қонунига кўра, ҳамма нарсани кутса бўлади...

Аммо бу ер чўл эмасди, Мадина эди. Расулulloҳ жанобимизнинг шаҳарлари эди. Бу ернинг қонунларини

Аллох таоло белгилаган, Расулulloх жанобимиз юритар эдилар.

Сумома бир хурмозор бокка кирди. У ердан сув топиб, чўмилиб чиқди. Сўнгра оркасига қайтиб, тўғри масжидга йўл олди. Расулulloхнинг хузурларига борди. Қаршиларига тиз чўкди:

— Сизнинг ҳақиқатан Пайғамбар эканингизга ишонаман, мен ҳам Сизнинг динингизга кираман, — деди.

Расулulloх (с.а.в.) шаҳодат калималарини айтиб турдилар, у айнан такрорлади. Кейин:

— Ё Муҳаммад! Бу дунёда Сизнинг юзингиздан ҳам кўпроқ нафратимни кўзгайдиган қиёфа йўқ эди. Энди менга юзларнинг энг севимлиси Сизнинг жамолингиздир! Бу кунгача мен энг кўп ёқтирмаган дин, валлоҳи, Сизнинг динингиз эди, энди ҳамма динлар ичида энг севимлиси Сиз келтирган шу диндир! Қасам ичаманки, бошка ҳеч бир шаҳардан Сиз турган бу шаҳарчалик ирганмасдим, энди менга ҳамма шаҳарлардан энг ёқимлиси шу шаҳрингиздир!.. Одамларингиз мени тутиб олишган пайтда умра нияти билан Маккага кетаётган эдим. Менга нимани буюрсангиз, ўшани қиламан.

Жанобимиз унга мусулмонликни қабул этгани учун мамнуниятларини изҳор этдилар. Муждалар бердилар. Умрасини охирига етказишни буюрдилар.

Сумома у ердан самимий мусулмон бўлиб айрилди.

* * *

Сумоманинг умрага келаётиб Мадинада Исломи қабул этгани хабари ўзи ҳали Маккага кириб келмасидан бурунок етган эди. Уни қаршилаганлар норози бир ифода ила:

— Собий* бўлибсанми?! — деб сўрашарди.

— Йўқ, мен собий бўлмадим. Аммо Муҳаммаднинг Пайғамбар эканига инондим, динини қабул этдим, — дея жавоб қиларди Сумома.

Унинг бу жавоби маккаликларнинг тўнини тесқари қийдирди:

— Даф бўл бу ердан, эй Сумома. Бундан кейин ора-мизда сенга дўст кўзи билан боқадиган бир кимса йўқдир! — дейишди.

— Бўлмаса бўлмасин! Сизларнинг дўстлигингизга муҳтож эмасман. Аммо шуни ҳеч хотираларингдан чиқармангларки, агар Расулulloх жанобимиз (с.а.в.) амр эт-

* Қуёшга сизинувчи.

салар, Ямома тарафдан сизларга биттагина бугдой донаси ҳам келмайди! Мард бўлсаларинг, эплаб опкелинглар, кўраман.

Шундай дея Сумома Маккадан чиқиб, Ямома сари йўл олди.

Дарҳақиқат, келгусида Сумома сўзининг устидан чиқажак ва Маккага дон-дун келмай қўяжак. Охирида маккаликлар бу йўлнинг очилишини сўраб, Расулulloҳга бош уриб келажаклар ва Сумома Султони Анбиёдан (с.а.в.) келган бир мактубдан кейингина тақикни ўртадан кўтаражакдир (Муслим, 3/1386).

* * *

Хижратдан буён олти йил кечди. Жумадул-аввал ойи келди. Бир куни Зайд ибн Ҳориса етмиш кишилик бирликка бошлиқ этилиб, Шом тарафидан келётган тижорат карвонининг йўлини тўсишга чиқарилди. Бундай карвонларни қўлга киритишга ҳаракатдан мурод Қурайшнинг анча-мунча кучайган, ваҳшийлашган адоватини кесиш, юрагига ваҳима солиш эди.

Зайд (р.а.) қўл остидаги бу куч ила дарҳол йўлга тушди. Ис деган жойда карвон тутилди. Бошлиғи Абул Ос ибн Робий Жаноби Пайғамбаримизнинг сеvimли қизлари Зайнабнинг эри эди.

Келтирилган молларни Расулulloҳ (с.а.в.) аскарларга бўлишиб бердилар. Абул Ос эса, кечаси қочиб, хотини Зайнабга бош уриб борди, химоя истади.

Бомдод намози ўқиладиган пайтда масжидда Зайнабнинг (р.а.) таниш овози янгради:

— Эй мусулмонлар! Мен Расулulloҳнинг қизлари Зайнабман. Хабарингиз бўлсин, мен Абул Осни химоямга олдим, — деди.

Намоз ўқиб бўлингач, Набиййи Акрам (с.а.в.) асхобларига ўгирилдилар:

— Намоз чоғи мен эшитган гапларни сизлар ҳам эшитдиларингми?

— Ҳа, эй Оллоҳнинг Пайғамбари, эшитдик, — дейишди.

Жанобимиз бу ҳодисани ҳозиргина эшитиб турганларини, аввал беҳабар эканларини билдирдилар. Кейин қизларининг уйига бордилар. Абул Оснинг мушрик эканини, шу сабабдан ундан қатъиййан узоқлашишни, оилавий ҳаёт давом этиши мумкин эмаслигини тушунтирдилар.

Ҳазрати Зайнаб (р.а.):

— Абул Ос молларининг кайтариб берилишини истаб келибди, — дея ўртада бошқа ҳеч қандай гап-сўз бўлмаганини англатди.

Набийи Акрам (с.а.в.) хабар юбориб, аскарларни тўпладилар. Ўлжа моллар кайтариб берилса, мамнун бўлажакларини, қайтарилмаса ҳам қайғурмасликларини, чунки улар бу молларга тўла ҳақ қозонишганини англатдилар.

Аскарлар Жанобимизнинг бу риждоларини қабул этишди. Улушларига теккан ҳамма нарсани кайтариб беришди. Расулulloҳ (с.а.в.) Абул Осга мусулмон бўлишни таклиф қилдилар, лекин у қабул қилмади. Озодсан, қаёққа кетсанг, кетавер, дейилди.

Абул Ос Ҳазрати Зайнабнинг (р.а.) химоясидан фойдаланиб, Мадинани тарк этди. Карвонни бошлаб Маккага йўл олди. Шаҳарга етгач, молларини эга-эгаларига топширди.

— Менда ҳеч қимнинг ҳақи қолмадимми, эй Қурайш халқи? — деб сўради.

— Йўқ, қолмади, — дейишди.

— У ҳолда мен ўзимнинг мусулмон бўлганимни эълон эта оламан. Гувоҳлик бераманки, Оллоҳдан бошқа ҳеч бир илоҳ йўқдир. Яна гувоҳлик бераманки, Муҳаммад унинг кули ва Пайғамбаридир! — деди.

Эшитганлар хайрон бўлишди.

— Хўп, майли, эй Абул Ос, модомики сен унинг динига кирдинг, бу молларни бизга опкелиб беришингда не ҳикмат бор? — деб сўрашди.

Абул Ос мард инсонларга ярашадиган бир тарзда:

— Агар келтирмаганимда, бу молларни қўлга киришиш учун мусулмон бўлди, деб ўйлашларинг мумкин эди, — деб жавоб берди.

Абул Ос ортик қутмади. Йўлга чиқди. Жаноби Пайғамбаримизнинг ҳузурларига етишди. Ўзининг мусулмон бўлганини яна бир марта ифода этди.

Сарвари Анбиё жанобимиз Ҳазрати Зайнабни яна унга бердилар. Янгидан никоҳ қилмадилар. Оила ҳаёти эски никоҳ устида янгидан бошланадиган бўлди.

Худайбия

Ҳижратнинг олтинчи йили ҳам тугаб борарди.

Зулқаъда ойининг илк кунларида Жаноби Расулulloҳ (с.а.в.) бир туш кўрдилар. Бомдод намозидан кейин

асхобларига кўрган тушларини айтиб бердилар. Ким сочлари тақир олинган, ким калталатилган ҳолда Масжиди Харамга кириб боришаётган эмиш.

Расулудллоҳнинг (с.а.в.) тушлари ваҳийнинг бир кўриниши ҳисобланарди. Бу туш гўё Маккага йўл очилганига ишорат қиларди. Сафар тадориги бошлаб юборилди. Қисқа вақт ичида бир минг тўрт юз кишилик қуроқ-яроғсиз бир ўрда ҳозирланди. Фақат, араб одатига кўра, сафар ҳамроҳи сифатида қиличларини тақиб олишди, холос.

Ичкарида Султони Анбиёнинг (с.а.в.) кузатувлари остида мўминларнинг оналари бир жойга тўпланишди. Ойиша, Ҳафса, Умму Салама, Жувайрийа ва Зайнаб (розийаллоҳи антунна) ўзаро қуръа ташлашди. Омад Умму Салама онамизга (р.а.) кулиб боқди.

Мусулмонлар тез йўлга тушишди. Зул-Хулайфага етганда Расулудллоҳ ғусл қилдилар. “Лаббайк, Оллоҳумма лаббайк...” дея эҳромга кирдилар. Қурбонликка аталган етмишта туяга белги қўйиб чиқилди: ўрқачларидан бўйнига қарата хиёл қизик тортилиб, қон чиқарилганди. Туклари узра қон қотиб, кўрганлар бу хайвонларнинг қурбонликка аталганини билишарди. Баъзан ишорат сифатида бўйинларига бир нарсалар ҳам осиларди.

Жанобимиз билан бирга асхоби киромдан ҳам кўплаб эҳромга киришди ва яна йўлда давом этишди.

Макканинг ҳокимлари бўлиб олган Қурайшнинг Ислом динига ва Жаноби Пайғамбаримизга муносабати маълум. Ҳандак муҳорабасига келаётганда ер юзида Ислом динидан ном-нишон қолдирмасликни хаёл қилишган. Бир йил ичида улар яхши бўлиб қолмаган, албатта. “Қаъбанинг зиёратига келдик”, дейилса, “Мархабо, биз ҳам азиз меҳмонларимизнинг йўлини кутиб турган эдик”, дейишлари амримаҳол.

Аммо Жанобимизнинг (с.а.в.) тушлари ҳам бежиз эмас. Шунга қарамай, Расулудллоҳ (с.а.в.) Қурайшдан ҳар нарсани кутар, ҳатто бир уруш чиқаришини ҳам эҳтимол тутар, шундан хавотирланар эдилар. Дарҳақиқат, Усфон деган жойга келишганида, Макка тарафдан Бишр ибн Суфён келиб қолди.

— Эй Оллоҳнинг Расули! Қурайш сизнинг Маккага келаётганингиздан хабар топган. Сизни орқага қайтариб юбориш масаласида бирлашишди, қоплон териларини кийишди. Зи Тивода кутишяпти. Маккага кириш ҳақларингизни тан олмаяжаклари хусусида қасамлар ичишяп-

ти. Холид ибн Валид отлиқлари билан бирга Қуроул Гамимгача етиб келди, — деб хабар берди.

Расулудлоҳ (с.а.в.) ачиндилар.

— Эссиз Қурайш! Уруш уларни еди, битирди. Мени бошқа араб қабилалари билан юзма-юз қолдириб, ўзлари бир четга ўтиб туришса бўлмасмиди. Улар мендан устун келишса, истаганлари бўларди. Оллоҳ мени улардан қолиб қилса, тўп-тўп бўлиб Исломга киришади ёхуд ўзларида куч топишса, урушишади. Нима хаёл қияпти Қурайш... Онт ичаманки, Оллоҳ менга юклаган бу вазифа учун тўлиқ зафар қозонгунимча ва ё бу йўлда ўлгунимча мужоҳада қиламан!

Сўнгра асҳобларининг кўзга кўринганларини тўпландилар ва бундан кейинги ҳаракат тарзи ҳақида фикр сўрадилар. Турли хил қарашлар илгари сурилди. Ҳазрати Абу Бакр:

— Эй Оллоҳнинг Расули! Сиз Қаъбани зиёрат қилиш мақсадида йўлга чиққан эдингиз. Биров билан урушиш ниятида эмасдингиз. Шундай экан, айти мақсадда бора-верамиз. Бордию, Қаъбани зиёрат этишимизга тўсқинлик қилишса, ўшанда урушамиз, — деди.

Жанобимиз (с.а.в.) бу қарашни маъқул топдилар.

— Қани, бўлмаса, бисмиллоҳ, деб йўлга тушайлик, — дедилар.

Ҳар эҳтимолга қарши жанг қуроуллари келтирилди. Найзалар туяларга юкланди ва йўлда давом этилди.

Расулудлоҳ (с.а.в.) йўлда маккаликларга дуч келишни истамас эдилар.

— Уларга йўлиқтирмайдиган бошқа бир йўл билан бизни элтадиган одам борми? — деб сўрадилар.

Аслоҳ қабиласидан бириси чиқиб:

— Мен обораман, — деди ва йўлбошчилик вазифасини зиммасига олди.

Сафар ҳар хил машаққатлар ила давом этди.

Холид ибн Валид бошчилигидаги аскарлар мусулмон ўрдасининг изларини кўришди ва бошқа бир йўлдан кетишганини англашди. Ноилоҳ Маккага қайтишди.

Мусулмонлар бу пайтда Маккага энг яқин жой бўлмиш Ҳудайбияга етиб келишган эди. Расулудлоҳнинг (с.а.в.) туялари бирдан чўка бошлади. Бир неча марта турғазиб, юришга мажбур қилиб кўрдилар, бўлмади.

— Қасванинг феъли айниди, — дейишди хамроҳлари.

Расули Акрам (с.а.в.) эътироз билдирдилар:

— Йўк, унинг бунақа қилиғи йўк эди. Аммо филни тўхтатган Оллоҳ буни ҳам тўхтатди, — дедилар.

Англашилдики, энди бу ерда дам олинади.

Қўнишди. Жаноби Расулulloҳ (с.а.в.) тахорат ола бошладилар. Саҳобийлари улкан бир издиҳом бўлиб тўпланишди.

— Ҳа, нима гап? — деб сўрадилар.

— Ё Набийаллоҳ, бор сувимиз қўлингиздаги мешдандир, бошқа сувимиз йўк, — деб жавоб қилишди.

Султони Анбиё жанобимиз қўлларини мешкобнинг ичига суқдилар. Хамманинг кўз ўнгида бармоқлари ораларидан сув отилиб чиқа бошлади. Худди ердан отилиб чиқаётган булок каби. Бутун ўрда Оламларга Раҳмат қилиб жўнатилган Жанобимизнинг бармоқлари орасидан қайнаб чиқаётган бу сувдан тўйиб-тўйиб ичди. Мешларини тўлғазди. Ҳайвонларини суғоришга ҳам сув олди. Ўрдада бу сувдан насиба олмаган битта ҳам жон қолмади.

Кейин Пайғамбарлар Имоми жанобимиз (с.а.в.) муборак қўлларини сувдан чиқардилар. Сувнинг қайнаши тўхтади. Чекилган захматларни унуттиргувчи, кўнгилларни тозалогувчи, қалблардаги иймонни кучайтиргувчи бир мўъжиза бўлган эди бу...

У кунларда янги уйланган бир йигит бўлган Жобир ибн Абдуллоҳ (р.а.) орадан узок йиллар кейин сочлари оқарган бир қария ўларок бу ходисани худди кўз ўнгида бўлаётгандек айнан гапириб беражак.

Ўша кеча роса чиройли бир ёмғир ёғди. Бунақа ҳолатларда Жаноби Расулulloҳ (с.а.в.) Билолга буюрардилар, у эса “Намозларингизни ўз жойларингизда ўқинглар!” деб овоз берар эди.

Ёмғирли хавода, оёк остини кўрмасдан, лойга ботиб-нетиб келишнинг машаққати бу тариқа ўнгланди, ҳар ким намозини туясини чўктирган жойда ўкиди.

Бомдод азони эшитилди. Мўминлар масжидга ошиқшди. Намоздан кейин Ҳазрати Расулulloҳ (с.а.в.):

— Биласизларми Роббингиз нима деди? — деб сўрадилар.

— Оллоҳ ва Расули билади, — дейишди.

— “Қулларимдан бир қисми менга ишонган, бир қисми эса инкор этган ҳолда тонгга етди. Биз Оллоҳнинг раҳмати-ла ва эҳсони-ла ёмғирга етишдик, деганлар менга ишонган, юлдузнинг қудратини инкор этгандир. Аммо, биз фалон юлдуздан ёмғир олдик, деганлар

эса, юлдузга ишонган, менинг кудратимни инкор этгандир", деб марҳамат қилди, — дедилар.

Ўша кеча ёккан ёмғирдан ҳар тарафда ховузчалар майдонга келди. Халқ уларнинг тепасига келиб, ховучлаб-ховучлаб ичарди. Аммо тўла заруратга бу сувлар ҳам етарли эмасди. Расули Акрамга (с.а.в.) бу ҳолни тушунтиришди. Жанобимиз келиб, чуқуррок бир ховузчанинг бошига бордилар. Халқ у ерда тўпланган сувни ҳам паққос бўшатиб қўйган эди. Расулуллоҳ чуқурнинг чеккасига ўтирдилар. Сув сўрадилар, узатишди. Бир микдорини оғизларига олиб, чуқурга пуркадилар. Дуо қиларкан, идишда ортган сувни чуқурга серпидилар. Бир ўк олиб, Нажийа исмли чўпонга бердилар, чуқурга тушиб санчиб қўйишга буюрдилар. Амр бажо келтирилди. Шу пайт ердан худди бир қувурдан отилиб чиққандек, сув отила бошлади.

Юзларни севинч қоплади. Нажийа чуқур ичида туриб олиб тўлатиб бераверди, одамлар мешкобларини узтаверишди. Яна бир неча киши чуқурга инди. Шунга қарамай, сув тобора кўпайиб борарди. Атрофга тошар ҳолга келганида чуқурдан чиқишди. Шу кундан то Худайбияда туришган муддатгача энди сувсизлик азобини чекмайдиган бўлишди.

* * *

Қурайшийлар Расули Акрамнинг (с.а.в.) Худайбияда қўноқланганларини эшитишган эди. Музокара учун Хузоа қабиласидан Будаёл ибн Варқони йўллашди.

Пайғамбар жанобимиз:

— Уруш мақсадида келмадик. Байтни тавоф қиламизу қайтамиз, — дедилар ва аввалроқ Усфонда Бишр ибн Суфёнга айтган гапларини илова қилдилар.

Будаёл қурайшийлар хузурига мусбат бир қаноат билан қайтди.

— Сизлар Муҳаммад ва унинг дўстлари хақида шошқалоқлик ила хулоса қияпсизлар, — деди. — Ҳолбуки, улар бу ерга Байтни тавоф этиш мақсадидагина келишибди.

Қурайш унинг гапини кесиб қўйди:

— Урушиш учун келган бўлмаса ҳам, у зўрлик билан бу ерга асло қира олмайди. Араблар: "Муҳаммад Маккага билагининг кучи билан кирди", деб айта олишмайди.

Қурайш номидан яна музокарага келишди.

Пайғамбаримиз (с.а.в.) ниятларини такрорладилар.

Элчиларга қурбонлик учун белги қўйилган туяларни ҳам кўрсатишар ва улар кўрган-эшитганларини Қурайшга етказишар эди.

Бу музокаралардан бир иш чиқавермагач, Расули Кибриё (с.а.в.) “Саълаб” лақабли туяларига Хирош ибн Умаййани (р.а.) ўтиргизиб, мақсадимизни бевосита ўзимиздан эшитишсин, деб Маккага юбордилар.

Хирош шаҳарга кириб келгач, уни бир гуруҳ одам қаршилади, туянинг оёқларига қилич солиб, бечора хайвонни ерга қулатишди, ўлдиришди. Навбат Хирошни ўлдиришга келганида Аҳодиш қабиласидан бўлган кишилар ўртага тушиб, у бир ўлимдан қолди. Орқасига қайтиб, Жаноби Пайғамбаримизга воқсани айтиб берди.

Бу орада Қурайш яширин жўнатган ва мусулмонларнинг тинчини бузиш вазифаси юкланган бир тўда қўлга туширилди. Айбларини бўйинларига олишди. Оламларга раҳмат бўлган Жанобимиз (с.а.в.) ҳаммасини афв этдилар ва қўйиб юбордилар.

Сўнгра Ҳазрати Умарни (р.а.) чорладилар. Маккага бориб, мақсадимизни тушунтириб келасан, дедилар.

Ҳазрати Умар:

— Ё Набийаллоҳ, Қурайш мени ўлдирмаса, деб қўрмаман. Чунки улар менинг уларга душманлигимни билиб туришибди. Колаверса, қабилам Бани Арийдан мени қутқариб қоладиган бирор кимса йўқ. Аммо мен сизга Қурайш кадрлайдиган бир одам сифатида Усмон ибн Аффонни тавсия этаман, — деди.

Ҳазрати Умарнинг (р.а.) ғоят ўринли бу таклифи қабул этилди. Усмон ибн Аффон йўлга чиқди.

Ҳазрати Умар бу масалада жуда ҳақли эди. Уни ушлаб олса, тилка-пора қилиб ташлаши мумкин бўлган Қурайш Усмонга нисбатан юмшоқ муомала қилиши мумкин эди.

Дарҳақиқат, шаҳарга кираверишда Абон ибн Саид Усмонни кўриб қолиб, туясига мингаштириб, Маккага олиб кирди. Ҳазрати Усмон (р.а.) уларга мақсадни аңглатди.

— Эй Усмон, хоҳласанг, бориб Каъбани зиёрат қилишинг мумкин, — дейишди унга.

— Йўқ, — деди Усмон (р.а.). — Расулаллоҳ (с.а.в.) тавоф қилмагунларича асло тавоф қилмайман!

Вазифасини адо этгач, орқага қайтмоқчи бўлди. Изн беришмади. Уни азиз бир асир сифатида тутиб қолишди. Иззат-икром кўрсатиладиган, аммо чиқиб кетишга йўл қўйилмайдиган бир асир.

Бир неча кун ўтишига қарамай, Ҳазрати Усмоннинг қайтмагани ҳар хил гап-сўзларга сабаб бўлди. Уни Қурайш ўлдирибди, деган миш-миш тарқалди. Расули Акрам (с.а.в.) ҳам ғоят маҳзун эдилар. Бир дарахт тагига ўтирдилар, асҳобларни чорладилар. Тарихда “Байъати Ризвон” номи ила машҳур буюк аҳдлашма қилинди. Мўминлар битта-биттадан келиб, Пайғамбарлар ичра энг Буюк Пайғамбарнинг (с.а.в.) қўлларидан тутишар ва: “Эй Оллоҳнинг Расули! То ўлгунимча ё зафар козонилгунча қочмасдан, жанг қилишга сўз бераман!”, дейишар эди.

Бу пайтда Ҳазрати Умар нарироқда нимадир иш билан банд эди. Расулуллоҳ жанобимизнинг бир дарахт тагида ўтирганларини, одамлар битта-битта келиб, қўлларидан ушлаб, бирнималар деб кетишаётганини кўрди. Угли Абдуллоҳни билиб келишга юборди.

Абдуллоҳ чопди, одамлар байъат маросимини ижро этишаётганини кўриб, ўзи ҳам Жанобимизнинг қўлларини тутди, бир мусулмон йигитга ярашиқли тарзда сўз берди. Сўнгра яна чошиб келиб, дадасига воқеани билдирди.

Буюк Умар (р.а.) келди. У ҳам сўз берганлар орасида шарафли ўрнини олди. Кейин эса, бир минг тўрт юз инсон билан айри-айри сўзлашган Расулуллоҳнинг, эҳтимол, толиққан қўлларига дастак бўлиш ниятида тир-сакларидан тутди.

Уч киши Жанобимизни роҳатсиз қилаётган дарахт шохларини кўтариб туришди. Ҳам соя ҳосил қилишди, ҳам байъат маросимининг роҳат-ла адо этилишини таъминлашди.

Малаклар қанотларини ёйган он эди бу пайт... Ер юзида бундан ҳам фазилатли бир жамоат инсоният яратилганидан бери кўрилган эмасди, яна бир бор кўрилмайди ҳам. Келгуси инадиган Қуръон оятлари бу аҳдлашмадан Буюк Мавлонинг рози бўлганини, Жаноби Пайғамбаримизга сўз берганлар, аслида, Оллоҳ таолога сўз берганларини билдиражақдир.

Айни чоқда, ёмғирдай ёққан бу мислсиз раҳматдан насибасиз бири ўзини кўздан олиб қочиш учун туясининг қорнига ёпишгудек бўлиб беркиниб олган эди. Шундоққина кўзи ўнгида келиб турган бу мислсиз неъматдан бебаҳра бу кимса Жадд ибн Қайс эди.

— Шўринг қурсин сенинг, эй Жадд! Нима сени бундай яширинишга мажбур этди?

Бекиниб турган жойидан топиб олинган ўғри каби,
Жалд бошини илкис кўтарди:

— Кўркинчли бир овоз, — деди. — Кўркинчли бир овоз эшитиб, бу ерга яширинган эдим.

— Майли, кўркувинг доим бўлсин, эй бенасиб инсон!..

Бу ёкда байъат маросими тугаган эди. Расулуллох (с.а.в.) чап қўлларини тутдилар. “Бу қўл Усмоннинг ўрнигадир”, дея унинг номидан ўзлари байъат қилдилар. Бу ваъдалашув тўла Жанобимиз (с.а.в.) истаганларидай шаклда бўлган эди. Сўнгра асҳобларига юзландилар:

— Сизлар ер юзининг энг хайрли инсонларисиз! — дея мамнуниятларини изҳор қилдилар.

* * *

Худайбияда амалга оширилган бу байъат маросими ҳақидаги хабар Маккага, Қурайшнинг қулоғига ҳам етиб борди. Мусулмонлар Байтни зиёрат этиш йўлида ҳатто ўлимдан ҳам қайтишмасликларини англашди. Бундай вазиятда энг тўғри йўл сулх тузишдир, деган қаноатга келишди. Бу вазифани Сухайл ибн Амрнинг зиммасига юклашди.

— Борасан, у билан сўзлашасан, аммо бу йил унинг Маккага киришига ҳеч рози бўлмаслигимизни айтасан. Араблар: “Мухаммад келди, куч билан Маккага кирди”, демасликлари лозим, — деб кўрсатмалар беришди.

Етарли таълимотларни олган Сухайл ибн Амр ёнига яна икки кишини — Ҳувайтиб ибн Абдул Уззо билан Микраз ибн Ҳафсни олиб, Худайбияга келди. Жанобимиз ила кўришди.

Узок давом этган музокара натижасида бир битимга келинди. Энди бу битим ёзма ҳолга келтирилиши лозим эди. Бу вазифани Расули Акрам (с.а.в.) Ҳазрати Алига (р.а.) юкладилар. Қоғоз-қалам хозирлангач, Султони Анбиё (с.а.в.) ёздира бошладилар:

— Ёз: “Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм...”

Сухайл дарҳол эътироз билдирди:

— Бўлмайди. Бунақа нарсани биз билмаймиз. Қадимдан биз биладиган ва қўллаб келаётганимиз сўзни ёзамиз, “Бисмикаллоҳумма”, деймиз.

Жаноби Пайғамбар (с.а.в.) Ҳазрати Алига Сухайл айтганидек шаклда ёзишни буюрдилар.

Ҳар икки сўз ҳам маънода бир эди. Сухайлнинг бу ҳаракати бир эътироз билдириш учунгина ҳолос, бундан

бошқа маъно ташимасди. Яъни, сўзини қабул эттирганлик хисси берадиган маъносиз ғурур...

Жанобимиз битим матниши тузишда давом этдилар:

– “Бу битим Оллоҳнинг Расули Мухаммад ила Қурайш номидан Сухайл ибн Амр орасида тузилмоқда...”

Сухайл яна эътироз қилди:

– Сени Пайғамбар деб тан олсак, сенга қарши урушармик?! Мен қилганимдек, отангнинг номини ёзди, — деб туриб олди.

Ҳазрати Али Жанобимиз айтганларидек ёзаётган эди. Расули Кибриё унга “Оллоҳнинг Расули” қисмини ўқиришни, ўрнига “Абдуллоҳ ўғли” деб ёзишни буюрдилар.

Сулх жарасини кузатиб турганлар орасида хавотирланиб ва асабийлашиб ўрнидан туриб кетганлар бўлди. Норози бўлишар, ўчиртирмаймиз, бошқа сўз ёздирмаймиз, дейишар эди. Ҳазрати Али ҳам Пайғамбари Зишоннинг бу амрларини адо этмади.

– Валлоҳи, мен “Расулulloҳ” калимасини ўчирмайман! — деди.

Чунки у Зотнинг (с.а.в.) Расулulloҳ эканларига бутун борлиги-ла ишонган, шу ишонч асосида яшашига азм қилган эди. Шуни деб жангларга кирди, яна такрор-такрор кириши мумкин. Энди қандай қилиб у сўзни ўчиради?!

Ҳазрати Али ва унинг дўстлари бунга Пайғамбар жанобимизнинг амрлари сифатида эмас, Сухайл ибн Амрнинг орзуи сифатида қарашаётган эди. Ҳазрати Али ўчирмасликка қасам ичгач, Жаноби Пайғамбар “Расулulloҳ” калимаси қайси бири эканини кўрсатишни сўрадилар. Олиб, ўз қўллари билан ўчирдилар. Ўрнига “Абдуллоҳ ўғли” деб ёздирдилар. Бу иш асҳоби киромни яхшигина асабийлаштирди.

– Сизлар ишонмасаларингиз ҳам, ёлғонга чиқарсаларингиз ҳам, мен Оллоҳнинг Расулиман, — дедилар Сухайлга Фахри Коинот (с.а.в.).

Сўнгра Ҳазрати Алига юзландилар:

– Бир куни бундай ҳолат сенинг ҳам бошингга туншажак. Сенга ҳам шундай бир иш таклиф этилажак ва, эй Али, сен ҳам у таклифни қабул қилажаксан, — дедилар.

“Мухаммад ибн Абдуллоҳ” деб ёзилгани билан Жанобимизнинг Пайғамбарликлари инкор этилган бўлмасди. Зотан, Пайғамбарликкача “Абдулмутталибнинг невараси” ё “Абдуллоҳнинг ўғли” бўлиб келганлар. Агар

“Мухаммад ибн Абдуллоҳ” сўзи пайғамбарликларига соя соладиган бўлганида эди, бунга ҳаммадан олдин ўзлари қарши турардилар.

Аҳднонинг илк моддасини Жанобимиз олдин келишиб олинганига мувофиқ ёздирдилар:

“Икки тараф ўн йил муддат ичида бир-бирига қурол кўтармайди, одамлар бир-биридан хотири жам бўлади”.

Сухайл бу моддага илова киритди:

— Шу шарт биланки, биздан бир киши сизларнинг динингизга кириб ораларингизга борса, акрабоси талаб қилган тақдирда уни бизга топширасизлар. Аммо сизлардан кимдир динларингиздан қайтиб бизга қўшилса, қайтиб бермаймиз.

Хавотирли кўзлар яна Сарвари Оламга қадалди. “Йўқ!” дейишларини кутишарди. Ҳеч бўлмаса, биздан сизга ўтганларни ҳам қайтаришларинг лозим, дейишларини кутишди. Аммо Жанобимиз эътироз қилмадилар. Сухайлнинг сўзларини айнан матнга киритишни буюрдилар. Оёққа туриб кетганлар бўлди, овозини баландлатганлар бўлди. Ҳазрати Умар (р.а.) чидаб туролмади:

— Эй Оллоҳнинг Расули, бу моддани ёздирасизми? — деб юборди. Ўзича Жанобимизнинг диққатларини жалб этмоқчи бўлди.

Яъни, демоқчи эдики, биз бу моддага қаршимиз, ёзилишини истамаймиз, бу модда ҳақида бизнинг ҳам фикрларимизни олсангиз бўларди...

Расулulloҳ (с.а.в.) унга:

— Ҳа, ёздираман. Биздан уларга ўтиб кетадиганларни Оллоҳ йироқ қилсин. Биз қайтиб берганларимизга эса, Оллоҳ ўзи бир чиқиш йўлини кўрсатажакдир, — деб жавоб қилдилар.

Модда айнан ёзилди. Сухайл яна сўзида давом этди:

— Сизлар бу сафар қайтиб кетасизлар. Байтни келаси йил зиёрат қиласизлар. Чунки биз арабларнинг: “Мухаммад келиб зўрлик билан Маккага кирди”, дейишларини истамаймиз. Келаётганда ҳам, йўлчи силоҳи бўлган қиличдан бошқа бир қурол кўтариб келмайсизлар. Қиличларингиз ҳам қинида туриши керак. Маккада фақат уч кун юрасизлар, бу уч кун биз Маккани ташлаб, ташқарига чиқиб тураимиз, — деди.

Жаноби Расулulloҳ бу таклифларни ҳам битимга киритганларидан сўнг ўзлари модда қўшдилар.

— “Истаганлар биз билан, истаганлар Қурайш билан аҳднома тузиб, химояси остига кириши мумкин”.

Сухайл бунга эътироз қилмади. Шу тарика битим тайёр бўлди. Бу ахдномага гувоҳлар сифатида мусулмонлардан Абу Бакр, Умар, Али, Абдурахмон ибн Авф, Абдуллоҳ ибн Сухайл, Саъд ибн Абу Ваккос, Махмуд ибн Маслама (розийаллоху анхум) ёзилишди. Мушриклардан фақат иккита гувоҳ — Микраз ибн Ҳафс билан Ҳувайтиб ибн Абдул Уззо номлари ёзилди.

Айни шу паллада хаяжонли бир воқеа содир бўлди: ахднома энди имзоланай деб турганда Сухайл ибн Амрнинг ўғли Абу Жандал оёрига боғланган занжирларни сурғалай-сурғалай келиб, ўзини мусулмонлар орасига ташлади. Холсиз ва паришон эди.

Исломни қабул қилгани учун яқинда отаси уни қамаб қўйган, занжирбанд этиб, қийноққа солган эди. Отасининг Маккада йўқлигидан фойдаланиб, қамоқдан кочди. Жонини ховучлаб, Набиййи Акрам жанобимизнинг хузурларига етиб олишни ўйларди. Оркамдан биров келиб тутиб олмасин-да, деган хавотир ҳамда оёридаги оғир занжирлар берган азоб ичида кела-келгунча буткул холдан тойган, адо бўлган эди.

Аммо нима бўлса бўлсин, энди жонини қутқарди, дин қардошлари сифатида бағирларига оладиган инсонлар орасига етишди-ку! Бундан бу ёрига гўзал кунлар эшигида хис этарди ўзини. Лекин ҳақиқий қувонишга ҳали эрта эканини, севинчи эса, туғилмасиданок сўнишини билмасди.

Дарҳақиқат, ўғлининг қочиб келганини кўргач, Сухайл ибн Амр роса кўпирди, ғазабга минди:

— Эй Муҳаммад! Битимимизга биноан ўғлим Абу Жандални қайтариб беришингни талаб қиламан! — деди. Ўрnidан сапчиб туриб бориб, Абу Жандалнинг юзига қаттиқ бир тарсаки туширди ва бўға бошлади.

Бу манзара қаршисида Расулуллоҳ (с.а.в.) теран бир қайғуга чўмдилар.

— Биз ҳали бу битимни имзолаганимиз йўқ, — дедилар.

Сухайл кескин бир ифода билан сўзларини кесди:

— У холда, қасам ичаманки, сен билан ҳеч қандай битим тузмайман! Асло тузилмайди ҳам!..

— Уни менга бағишлашингни сўрайман.

— Йўқ, бағишламайман!

— Ҳеч бўлмаса, уни ҳимоянгга ол.

— Бундай ҳам қилолмайман.

Микраз ибн Ҳафс ўртага тушди:

— Ё Мухаммад, сенинг хотиринг учун уни мен химо-
ямга оламан, — деди.

Абу Жандал кутулиш умиди қолмаганини хис этиб,
йиғлай бошлади:

— Эй мусулмонлар, мусулмон бўлиб келганим ҳолда
мушрикларнинг қўлига топшириляпман. Бошимга келган
фалокатларни кўрмайсизларми?! — дея ҳайқирарди.

Бу ҳол барча мусулмонларни паришон қилган эди.
Шунинг учун Жаноби Пайғамбаримиз:

— Сабр қил, эй Абу Жандал ва олажагинг маънавий
мукофотни кут. Оллоҳ сенга ва сенинг ёнингда бўлган
заифларга бир кенглик ва кутулиш йўли хозирлаяжак-
дир. Биз Қурайш билан бир сулҳ битими туздик. Улар-
га Оллоҳ номидан сўз бердик. Ваъдамизни бузолмай-
миз, — дедилар.

Сўнгра Абу Жандални судраб олиб кетишди.

Ҳазрати Умар (р.а.) жойидан сапчиб турди. Абу Жан-
далнинг ёнида бораётган бўлиб, қиличининг кабзасини
унинг қўлига яқинлаштираркан:

— Булар мушриклардир. Валлоҳи, уларнинг қони
кўппак қонидан фарқсиздир!.. — дерди. Бу билан “Отан-
ни ўлдиришинг мумкин, бир итни ўлдирган бўласан,
холос”, демокчи эди.

Абу Жандал унинг мақсадини англади, аммо бу ишни
қилмокчи эмас эди.

Абу Жандал билан уни ўлимга кузатгандек ғамга бо-
тиб хайрлашганидан сўнг Ҳазрати Умар (р.а.) ортига
қайтди. Набиййи Акрам жанобимизнинг ёнларига келди.

— Сиз Оллоҳнинг чин Пайғамбари эмасмисиз?! —
деди.

— Ҳа, мен Оллоҳнинг чин Пайғамбариман.

— Биз ҳақ устида эмасмизми?! Душманларимиз бо-
тил устида эмасмилар?!

— Ҳа, шундай.

— У ҳолда нимага динимизга настликни раво кўрял-
миз?

— Мен Оллоҳнинг Расулиман, унга қарши туролмай-
ман.

— Хўп, Сиз бизга, Байтга борамиз, уни тавоф қила-
миз, демаганмидингиз?

— Ҳа, шундай дедим. Аммо, бу йил борамиз, дедим-
ми?

— Йўқ, демадингиз.

— У ҳолда, эй Умар, сен Байтга келасан ва уни тавоф қиласан!

Ҳазрати Умар Расулуллоҳ (с.а.в.) ҳузурларидан чиқиб бораркан, асаби ҳали ҳам таранг эди. Хаёлида, қани энди ёнида юз киши бўлсаю Маккани босса, ишғол этса. Ҳазрати Абу Бакрнинг ёнига борди. Ундан ҳам жаноби Пайғамбаримиздан сўраган саволларни сўради ва айни жавобларни олди.

Маккага бу йил қирилмаслиги қатъийан маълум бўлди. Мадинага қайтилади энди. Фахри Коинот жанобимиз асхобларига:

— Туринглар, қурбонликларингизни сўйинглар, сочларингизни олинглар, — деб буюрдилар.

Ҳеч кимса ўрнидан турмади. Худди эшитмагандек эдилар. Набийи Акрам (с.а.в.) иккинчи дафъа такрорладилар. Яна ўша-ўша ҳол. Амр учинчи бор қайтарилганида ҳам аҳвол ўзгармади.

Расулуллоҳ (с.а.в.) жуда хафа бўлиб кетдилар. Маҳзун, чодирларига кирдилар. Умму Салама онамиз у зотнинг ғамга ботганларини кўриб, ташвишга тушдилар.

— Менга нима бўляптики, Оллоҳнинг Расулини хафа ҳолда кўряпман, — деб кутиб олди.

Жанобимиз уч марта такрорлаганларига қарамай, амрлари адо этилмаганини айтдилар. Умму Салама онамиз Пайғамбаримизга тасалли берди:

— Кўнглингизни хуш тутинг, эй Оллоҳнинг Расули. Улар ўзлари кўрган бу воқеанинг таъсиридалар ҳозир. Мақсадлари Оллоҳнинг Расулига қарши бориш эмас. Сиз уларнинг итоат этишини истасангиз, чиқинг-да, ҳеч кимга бир сўз демасдан, қурбонлигингизни сўйинг ва сочингизни олинг, — деди.

Жанобимиз ташқари чиқдилар. Одамларга индамай, қурбонликка келтирган туяларини сўйдилар, сочларини олдилар.

Асхоби қиром Жанобимизнинг ишларини кўриб, ўрнларидан туришди. Ҳар ким қурбонлигини сўйди, бир-бирининг сочини тарошлади. Айримлари бошларини тақир қилиб олдиришди, айримлари сочларини калтала тиш билан кифояланишди.

Энди ортга қайтиш вақти етган эди. Набийи Акрам (с.а.в.) бир дуо қилдилар. Дуо орасида, сочларини олдирганларга марҳаматинг-ла муомала қил, дедилар.

— Эй Оллоҳнинг Расули, сочларини калталатганларга ҳам, деб қўшиб қўйинг, — деб рижо қилишди.

— Эй Оллох, сочларини олдирганларга марҳаматингла муомала қил, — дедилар.

Яна такрор айни илтимосни қилишди. Жанобимиз ҳам яна айни дуони қилиш билан кифояландилар. Асхобни қайғу босди, ичларини пушаймонлик тўлдирди. Набийи Акрам жанобимизнинг соч олдирганларни исрор-ла дуо қилишлари сочларини челпиганлар бу дуога кирмайди, деган маънони ифодаларди. Уларнинг бу ишларини ёқтирмаганлари маълум эди. Тўртинчи дафъа яна, хаяжон ва ёлвориш оҳанглари тўла бир ифода билан:

— Эй Оллохнинг Пайғамбари, сочларини кискартирганларга ҳам, денг... — дейишди.

Шунда Жанобимиз илова қилдилар:

— Сочларини кискартирганларга ҳам (вал-мукассирин)...

Биргина калима бўлган бу дуо юзларга инган ташвиш чизикларини тузатди, кўксиларига камалган ва хузурсиз қилиб турган нафаслар қўйиб юборилди. Асхобдан яна бири Пайғамбарлар Султонидан сўраб қолди:

— Эй Оллохнинг Расули! Сочларини тўла олганларни очик дуо қилдингиз, челпиганларни эса дуога киритмадингиз. Сабаби нима?

— Улар шубҳага тушмадилар, — деган жавоб олди.

Мадинадан бу ёқларга умра нияти билан келишган эди. Ҳозир ҳам пушаймон бўлишгани учун қайтишмаяпти. У холда бу умрадан кутилган савоб мукаммал қўлга киритилган бўлиши керак. Олдин ҳам шунга ўхшаш бир иш бўлган: хижрат ниятида Маккадан чиққан Жундуб кексалиги ва хасталиги боис йўлда вафот этган, аммо хижрати асл хижрат қаторида ҳисобланиши кейин тушган оятлар билан тасдиқланган эди.

Қайтиш сафари бошланди. Йўлда Ҳазрати Умар Жаноби Пайғамбаримиздан бир нима сўради. Жавоб ололмади. Айни саволни икки, уч марта сўради, яна жавоб бўлмади. Ночор нарироқ кетишга мажбур бўлди. Ичига бир кўркүв оралади. Туясини жадаллатиб, ўрданинг энг олд сафларига борди.

— Онанг сени туғмасайди, эй Умар!.. — дея ўзини қийнашга, азоблашга тушди.

Орадан ҳеч қанча ўтмасдан қулоқларига бир овоз чалинди:

— Эй Умар ибн Хаттоб, қаердасан?! Жаноби Расулulloх сени йўқлаптилар!..

Бу сўзлар Умарнинг бошидан қайнаган сув қуйган-

дек бўлди. Чорланибдими, энди тез-тез етиб боришдан бошқа ҳеч бир иложи қолмаган эди. Туясини чоптирди.

— Салом сизга, эй Оллоҳнинг Расули!

— Сенга ҳам салом бўлсин, эй Хаттобнинг ўғли!..

Пайғамбарларнинг энг буюгини ҳар доимги табассуми ила кўрган Ҳазрати Умар кела-келгунча ҳис этган кўркув ва ҳаяжонини унутди-қўйди. Сарвари Олам:

— Бу кеча менга бир сура туширилдики, у мен учун дунё ва ундаги барча нарсалардан кўра кадрлироқ, — деб Фатх сурасининг аввалини ўқий бошладилар: — “Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм. Инна фатаҳна лака фатҳан мубина...”

“(Эй Муҳаммад,) токи Оллоҳ Сизнинг гуноҳларингиздан илгари ўтган ва кейин кел(ади)ган нарсалар барча гуноҳларингизни мағфират қилиши учун ва Сизга Ўз неъматини комил қилиб бериб, Сизни Тўғри йўлга ҳидоят этиши учун ҳамда Оллоҳ Сизга қудратли ёрдам бериши учун, дарҳақиқат, Биз Сизга очиқ-равшан фатҳ-ғалаба ато этдик. Оллоҳ ўз иймон-ишончларига яна ишонч қўшишлари учун мўминларнинг дилларига сакинат-ором туширган Зотдир. Осмонлар ва Ернинг қўшинлари (яъни, коинотдаги барча жонзот ва кучлар) Оллоҳникидир. Оллоҳ билим ва ҳикмат Эгасидир” (1—4-оятлар).

Сурада байъат ҳақида ҳам оятлар бор эди:

“(Эй Муҳаммад,) дарҳақиқат Сизга байъат қилаётганлар зотлар, ҳеч шак-шубҳасиз, Оллоҳга байъат қилурлар — Оллоҳнинг Қўли уларнинг қўллари устида бўлур. Энди ким (бу байъатни) бузса, бас, у фақат ўз зиёнига бузур. Ва ким Оллоҳ билан аҳд-паймон қилган нарсасига вафо қилса, у ҳолда (Оллоҳ) унга улур ажр-мукофот ато этади” (10-оят).

“Албатта, Оллоҳ Ўз Пайғамбарига (у киши кўрган) тушни ҳаққи-рост қилди: албатта, сизлар (эй мўминлар,) иншаоллоҳ, Масжид ал-Ҳарамга тинч-омон, бошларингизни (сочларингизни) кирдирган ва (ёки) қисқартирган ҳолларингизда хавф-хатарсиз кирурсизлар. Бас, (Оллоҳ) сизлар билмаган нарсани билиб, ундан (яъни, Макка фатҳидан) олдин яқин бир ғалабани қилди” (27-оят).

“Яқин бир ғалаба...” деганда Ҳайбар зафари назарда тутилгани тез кунларда аён бўлғуси эди.

Ҳазрати Умар (р.а.) ўшанда жазо олиш ҳадигида борган эди, буюк бир фатхнинг муждасини эшитиб қайт-

ди. Лекин, шунга қарамай, одамларнинг хотиридан асло чиқмайдиган бир журъат ила Жаноби Расулulloхни (с.а.в.) сўрок қилганининг аламини кейинчалик ҳам ичидан чиқара олмаяжак ва умр бўйи қул озод қилиб, садақа улашиб, нафл рўзалар тутиб, Улуғ Мавлонинг ке-чиришидан умид этиб яшаяжакдир.

Фатх сурасининг нозил бўлиши билан Худайбия сул-хи бекорга бўлмаганига ишонч ҳосил қилишди. Аммо бу фатх ва зафар нималар эканини, қандай юз беражагини вақт ўтиб кўражаклар, англаяжаклар.

* * *

Мушрикларнинг қаноати ўзгача бўлди: шунча йўлдан келган Ислом кўшинини яна Мадинага қайтариб юбор-дик, араблар орасида тилимиз узун бўлди, деб ҳисоб-лашди.

Битим матнидан жой олган моддалар орзуларига уй-ғун шаклда ёзилган, бу борада мусулмонлар ҳам Қурайш-нинг қаноати устунлик қилди, деган фикрда эдилар, шун-дан бениҳоя аламда қолишди, ҳатто Расулulloхнинг амр-ларини ҳам эшитмагандек бўлишди.

Айни чоқда, бу битимнинг ҳақиқий маъносини Пай-ғамбарлар Буюғи (с.а.в.) жуда яхши билар эдилар. Шун-дай бир пайтда Жаноби Ҳақ азза ва жалла ўзларини ёлғиз ташлаб қўймаслигига, душманларини тадбир ила мағлубиятга дучор этишига ишонар эдилар.

* * *

Мадинага қайтиб келинганига унча кўп бўлмаган кун-ларнинг бирида Маккада Исломни қабул этган бир йи-гит Мадинага келиб қолди. Исми Абу Басир эди. Тўғри масжидга кириб борди. Пайғамбарлар Имомининг (с.а.в.) хузурларида шаҳодат калималарини сўйлади.

Аммо иш бу билан тугамасди. Қурайшийлар талаб қилинса, қайтариб берилиши лозим эди. Дарҳақиқат, дарров ортидан икки киши етиб келди.

Тутиладиган бошқа бир йўл йўқ эди. Абу Басир истаса-истамаса маккаликларга топширилди. Уч киши йўлга чиқишди. Зул-Хулайфага келганларида жуда то-лиқишди. Унинг устига, қоринлар ҳам роса очикди. Бир девор соясига ўтиришди.

Хунайс исмли бири қиличини тошга суяб қўйди. Емак-ларини ўртага қўйишди, тамадди қила бошлашди.

Гап орасида Абу Басир:

— Валлоҳи, аммо-лекин қиличинг зўр экан! — деди. Мактов Ҳунайсга роса ёкиб тушди. Қўлини чўзиб, қиличини олди. Қинидан чиқарди.

— Хақиқатдан, шундай, — деди ҳаволаниб. — Мен уни кўп синаганман.

— Кўрсам бўладими?

— Албатта.

Ҳунайс қиличини узатди. Абу Басир ҳаяжонини сездириб қўймасликка тиришиб, олди. У ёқ-бу ёғини кўрган бўлди. Сўнгра ҳавога кўтариб, бор кучи билан солди. Ҳунайснинг калласи қумлар узра юмалаб кетди. Бошсиз тана ерга тушди.

Бу кўрқинчли ҳодиса жуда тез — бир сония ичида содир бўлган эди. Ҳунайснинг қули нима бўлганини ҳам билмасдан, беихтиёр ўрнидан сапчиб турди. Телба каби Мадинага қараб чопа бошлади. Абу Басир унинг ортидан тушди. Лекин стиши имконсиз эди. Чунки у одам ўлим кўрқуви ила қочаётган эди.

Шунга қарамай, орқасидан қувлаб бораверди. Ниҳоят, ҳалиги киши Расулulloҳнинг (с.а.в.) масжидларига етиб келди ва ўзини ичкарига отди. Расули Акрам уни кўрган заҳотлари:

— Бу одам бир нарсдан кўрққан, — дедилар.

Нафаси ўпкасига тиқилгандек бўлиб:

— Одамингиз хўжайинимни ўлдирди!.. Қочмасам, мени ҳам ўлдиради эди, — дея олди кул.

Бир оз фурсат ўтиб Абу Басир ҳам масжидга етди, Жаноби Пайғамбарнинг ҳузурларига келди.

— Эй Оллоҳнинг Расули! Сиз аҳдингизда турдингиз, мени уларга топширдингиз. Мен энди хур бўлишим керак, — деди.

Расулulloҳ жанобимиз Абу Басирнинг олов сачраб турган кўзларига боқдилар.

— Уруш чакмоғи янглиғ одам... Ёнида битта бўлса борми!.. — деб қўйдилар.

Абу Басир Мадинада қолиши мақсадга мувофиқ эмаслигини англаб, кетишга қарор берди. Ҳунайсга тегишли нарсаларни олиб келган эди. Пайғамбаримизга (с.а.в.) қолдириб кетмоқчи бўлди, қабул бўлмади.

Қочиб келган қулга аввал изн берилди, у Макка сари жўнаб кетди. Кейинроқ Абу Басир Сарвари Анбиё жанобимиз билан видолашди, у ҳам Мадинани тарк этди. Ҳали қулнинг изидан тушса, етиб олиши, унинг ишини

хам битириши мумкин эди. Фақат, бундай қилакўрма, деган огоҳлантириш бўлганди.

Неча кун йўл юра-юра, маккаликларнинг Шомга қатнайидиган тижорат йўли устида, дарё соҳилида жойлашган бир ерга қароргоҳ тикди. Энди шу маконда турганича ўтган-кетган қарвонларнинг йўлини тўсиб, уларни роҳатсиз қилади.

* * *

Ҳазрати Умар (р.а.) Маккага, Абу Жандалга мактуб ёзиб, Абу Басир ҳақида, у қўним топган макон ҳақида хабар берди. Абу Жандал Маккадан такрор қочди ва Абу Басирни топиб келди.

Кейин Қурайшдан қочиб кутулган бошқа мўминлар ҳам биттадан-иккитадан бўлиб келиб, Абу Басирнинг атрофида тўпланаверишди. Маккаликларни ташвишлантирадиган, юракларига ҳадик соладиган бир куч пайдо бўла бошлади.

Бундан буён энди Қурайш қарвонлари бу ҳудуддан эмин-эркин ўта олмайдиган бўлди.

* * *

Жаноби Пайғамбаримиз (с.а.в.) Маккадалик пайтларида энг катта душманларидан бири Уқба ибн Абу Муойт эди. Унинг қизи Умму Гулсум эса, иймон келтирган, лекин иймонини ҳеч кимга оча олмаган эди. Тирикдан ўликни, ўликдан тирикни чикаришга кодир Улуғ Мавло Уқбадай йиртқич мушрикдан Умму Гулсумдай нафис мўминани ҳам чиқара олади, албатта.

Умму Гулсум анча бош қотирди. Нима килиб бўлса ҳам қочиш режаларини чамалади. Бир куни қалбида қандайдир хаяжон тўлқини жўш урди. Ҳеч тараддулланмасдан, қочиш режасини амалга оширишга қарор берди.

Ора-сира Макка ташқарисидаги Танъим деган жойга бориб турар, у ердаги боғ уйларида ётиб колар эди. Бу гал энди ўша одатидан фойдаланади. Икки-уч кун уни ахтармасликлари аниқ. Унгача Умму Гулсум борадиган ерига етиб олади.

Дарҳақиқат, яна ўша ёққа кетаётгандек бўлиб, Маккадан чиқди. Тўхтамай, илгарилай бошлади. Бир пайт олдидан кимдир чиқиб қолди.

- Йўл бўлсин, эй қурайшлик хотин? — деб сўради.
- Бир иш билан кетяпман. Ўзинг ким бўласан?

— Мен Ҳузоа қабиласиданман.

Умму Гулсум Ҳузоа қабиласининг Расули Акрам ила аҳдлашганини биларди. Шунинг учун бемалол:

— Мен мусулмон бўлдим. Мадинага бормоқчиман, — деди.

— У холда мен сенга ёрдамчи бўлайин. Чунки мен Мадина йўлларини яхши биламан. Мени шу ерда кутиб тур, — деди халиги одам меҳрибонлик билан.

Сал ўтмай бир туя топиб келди. Умму Гулсумни миндирди. Ўзи туянинг жиловидан тутиб, йўлга тушди.

Чарчагунча йўл босишади, кейин туяни чўктиради, ўзи бир чеккага ўтиб туради. Умму Гулсум туядан тушади, дам олади, такрор йўлга чиқиш замони келганида яна туяга минади, ҳузоалик киши келиб туяни турғазади ва йўлда тагин давом этишади.

Шу тариқа юра-юра, бир куни Мадинага етиб келишди. Йўлчиликлари Мадина атрофида ниҳояланди. Ҳузоалик мард одам Умму Гулсум билан хайрлашиб, қабиласининг йўлини тутди.

Иймон келтирганми-йўқми, Ҳузоанинг бу мард бадавийи маданият асри одамининг хаёлига ҳам сиғмайдиган бу асил иши учун ҳатто бир ташаккур кутмасдан, орқасига қайтиб кетган эди.

* * *

Умму Гулсумни Умму Салама онамиз (р.а.) қаршилади:

— Хуш келибсан, эй Умму Гулсум!

Бир-бирини неча йиллар илгаридан танийдиган бу икки аёл қучоқлашиб кўришишди. Умму Гулсум келиши сабабини ва сафар тафсилотларини гапириб берди. Сўзларининг охирида:

— Мен Маккага қайтавермасам, ахтариб балки бу ерларгача келишса керак. Абу Жандал билан Абу Басирни қайтариб юборганларинг каби мени уларга қайтариб берманглар. Мен бир аёл киши бўлсам... қийноқларга дош беролмайман. Жаноби Расулуллоҳга менинг аҳволимни тушунтиринг, — деди.

Бу орада Жанобимиз ўзлари келиб қолдилар. Маккалик қўшнилари таниб:

— Хуш келибсан, — дедилар.

Умму Гулсум аҳволини Фаҳри Коинотга (с.а.в.) ўзи тушунтира қолди. Бу масалада бир нарса дейишларига

хожат қолмади. Чунки Улуғ Мавло вахий фариштасини юбориб, ушбу оятни туширди:

“Эй иймон келтирганлар, қачон сизларга мўминалар хижрат қилиб келсалар, сиз уларни имтиҳон қилиб кўринглар. Оллоҳ уларнинг иймонларини жуда яхши билгувчидир. Бас, агар сизлар уларнинг (ҳақиқий) мўмина эканларини билсангизлар, у ҳолда уларни кофирларга қайтарманглар. У мўминалар (кофирларга) ҳалол эмас, у (кофир)лар у (мўмина)ларга ҳалол эмасдир. Ва уларга (бу хотинлари учун) сарфлаган махрларини (қайтариб) беринглар. Қачон сизлар уларга махрларини берсангизлар, сизларга уларни никоҳларингизга олишда бирон гуноҳ йўқдир. (Шунингдек) сизлар ҳам кофирларнинг қўлларидан ушламанглар (яъни, хотинларингиз кофира бўлса ва кофирлар билан қолишни истаса, сизлар уларнинг йўлларини тўсиб, никоҳларингизда сақламанглар, балки уларга уйланмоқчи бўлган кофирлардан) ўзларингиз сарфлаган махрни талаб қилинглр ва улар ҳам (ўзларининг никоҳидан чиққан ва мусулмонлар ҳузурига хижрат қилган) мўминаларга сарфлаган махрларни талаб қилсинлар. Бу Оллоҳнинг ҳукмидир. У сизларнинг ўртангизда ҳукм қилур. Оллоҳ билгувчи ва ҳикмат соҳибидир” (Мумтахана, 10).

Шундай қилиб, Умму Гулсум орқага берилмайдиган бўлди. Бундан кейин келган хотинлар ҳам: “Мол учун, эр топиш учун эмас, Оллоҳнинг ва Расулининг розилиги учун хижрат қилиб келдим. Оллоҳга қасамки, хижратдан мақсадим шудир”, десалар, ортларига қайтариб юборилмайдилар.

Умму Гулсумнинг орқасидан икки акаси келди. Уни олиб кетмоқчи бўлишди. Шунда уларга ушбу оят ўқилиб, Умму Гулсумнинг Мадинада қолиши англатилди.

Умму Гулсумга бир неча талабгор чиқди. Кимга тегишини билмай, роса боши қотди. Расулulloҳ жаноби-мизга маслаҳат солди ва тавсияларига кўра Зайд ибн Хорисага тегди.

Умму Ҳабиба (розийаллоҳу анҳо)

Расулulloҳ (с.а.в.) Худайбия сафарини тугатиб Мадинага қайтиб келгач, Ҳабаш султониға хитоб этиб икки мактуб ёздирдилар. Элчиликни асҳобдан Амр ибн Умай-йага топширдилар.

Амр дарҳол йўлга тушди. Жиддага келди, у ердан

бир кемага ўтириб, Ҳабашистон соҳилларига кечди. На-
жошийнинг ҳузурига борди.

Ҳабаш подшоҳи муборак мактубни олиб ўпди, юз-
ларига суртди, боши устига қўйди. Унинг бу ҳаракат-
лари мактуб келтирганга ҳурмат ва севгисининг ифода-
си эди. Сўнгра уни очиб ўқиди. Тахтидан тушиб, ерга
тиз чўкди:

— Мен ишонаман ва гувоҳлик бераманки, Оллоҳдан
бошқа ҳеч бир маъбуд йўқдир. Яна ишонаман ва гувоҳ-
лик бераманки, Муҳаммад (с.а.в.) унинг қули ва Расу-
лидир, — деди.

Ҳеч эътироз қилмади, ҳеч тараддудланмади ҳам. Шу
тариқа у Саййиди Анбиёга (с.а.в.) иймон келтирган илк
подшоҳ бўлиш шарафини ва саодатини қозонган эди.
Эҳтимол, кўп йиллардан бери юртида яшаётган мусул-
монлар билан кўришиб суҳбатлашгандир. Исломи дини
хақида старли маълумотни олгандир ва бу муборак соат
келгунича туйғуларини ичида асраб яшагандир.

Иккинчи мактубда Фаҳри Олам жанобимиз Ҳабашист-
тонда муҳожирликда яшаётган Умму Ҳабибага уйлан-
моқчи эканларини, мабодо қабул этса, никоҳларини ўқиш
хусусида вакиллари бўлишини сўраган эдилар.

Умму Ҳабиба (р.а.) машҳур Абу Суфённинг қизи
бўлиб, эри Убайд ибн Жаҳш билан бирга Ҳабашистонга
илк ҳижрат қилганлардан эди. Эри бу ерда айниди. Ис-
ломга муртад бўлиб, насороликни қабул қилди ва шу
муртадлик ҳолича ўлди. Бу можаролар Умму Ҳабибани
шошириб қўйди. Нима қиларини билмай қолди, пари-
шон бўлди. Бир ёқда ғурбат қайғуси, иккинчи ёқда эри-
нинг бу аҳволи ва ниҳоят, тул қолгани... буларга дош
бериш осон эмасди.

Қуллари шу зайлда ўтаётган бир пайтда қулбасининг
эшиги тақиллади. Чиройли кийимдаги бир жория изн
сўради. Қирғач, келишдан мақсадини тушунтирди.

— Мадинадаги Пайғамбарларинг сенга уйланмоқчи
экан, рози бўласанми? — деб сўради.

Умму Ҳабиба бирдан ўзини йўқотиб қўйди. Туш
қўрмаётгани аниқ. Аммо қулоқлари кизиб ёна бошлади,
бутун вужудини хаяжон қоплади — булар ҳозиргина
эшитган сўзларининг янглиш бўлиши эҳтимолини ортти-
рар эди.

— Гапларингни яна бир марта қайтар-чи!..

Жория келишдан мақсадини такрор аңглатди.

— Албатта, розиман... Розиман, албатта.

— У холда никоҳ ўқишга ўзинг томондан бир вакил топ, — деди жория.

Умму Ҳабиба устидаги бор зийнатларини ечиб жорияга ҳады қилиб юборди. Сўнг дарҳол яқин ақрабоси Холид ибн Саидни излаб топди. Воқеани тушунтиргач:

— Менинг вакилим бўласан, — деди.

Бир оз сўнгра Нажоший ҳузурида йиғилган мусулмонлар икки қувончли хабарни бирдан эшитишди. Нажоший мусулмон бўлганини ҳамда Умму Ҳабиба Пайғамбари Зишон жанобимизга никоҳ қилинишини!

Нажоший қиска бир нутқ сўзлади. Абу Суфённинг кизи Умму Ҳабибани Оллоҳнинг Расули Ҳазрати Мухаммадга (с.а.в.) никоҳлаб қўйишга вакил қилинганини, тўрт юз дирхам миқдорида маҳр бераётганини билдирди. Холид ибн Саид ҳам Умму Ҳабибанинг вакили бўлиб, уни Расулulloҳ жанобимизга никоҳлаб берганини баён этди.

Нажоший амри ила дастурхонлар тузалди.

— Никоҳ чоғи емак ейиш Пайғамбарларнинг суннатидир, — дея хаммани зиёфатга таклиф қилди.

Зиёфатдан кейин йўл ҳозирлиги кўрилди. Нажошийнинг мактубини, тўёна ҳадяларини ва мўминларнинг онаси Умму Ҳабибани (р.а.) қимматли бир омонат сифатида олган икки кема Арабистон соҳиллари сари сузиб кетди. Бу кемаларда Маккадан келган мусулмонлардан ташқари бир замонлар Ямандан йўлга чиқиб, денгиз шамоли туфайли Жидда ўрнига Ҳабашистонга бориб қолган кишилар ҳам бор эди. Абу Мусо ал-Ашъарий ўшалардан бири эди.

Яна бир кема ҳозирланиб, унисига Нажошийнинг ўғли Архо ҳамда Исломни қабул этган олтмиш кишилик бир гуруҳ жойлашди. Улар Нажоший ёрдамида мусулмон бўлган, Пайғамбарни (с.а.в.) зиёрат қилишга ва динларини ўрганишга сафарга қўшилган кишилар эди. Албатта, йўл олис, машаққатли, роса толиқишар ҳам, аммо бунинг эвазига қийматли мукофотларга эришишлари муқаррар. Оламларга раҳмат қилиб юборилган, Пайғамбарлар Султони бўлмиш жанобимизни ўз кўзлари билан кўриш, суҳбатларида бўлишдек бахт кутарди уларни. Борадилар, Хотами Анбиё жанобимизнинг ҳузурларида иймонларини янгилайдилар, у Зотнинг (с.а.в.) шарафли саҳобийлари каторидан ўрин оладилар.

Сафар бошланди. Аммо вақт ўтган сари кўнгилларни қоронғу ўйлар босиб келаверди. Шамол туриб, денгиз

сувини безовта этди. Катта-катта долғалар кемани чай-калта бошлади. Кўзлар Арабистон сохилларини ахтарар, кўнгиллар ҳам ўлимдан, ҳам Расули Амин (с.а.в.) жанобимиз ила кўриша олмай қолиш эхтимолидан кўрқув ва қайғуда ёнади. Кўллар очилди, “Оллохим, сен ҳар нарсага қодирсан”, дея илтижолар қилинди.

Аммо кўрилган тадбирлар тақдир белгилаган ишларга мувофиқ эмас экан. Отилган ажал ўқи асов тўлкинлар ила олишиб келаётган кемани тўнкариб юборди. Ҳаётларини саклаб қолиш учун анчагача ночор типирчилаган инсонларнинг уринишлари фойда бермади, денгиз юзасида жасаглари қолди. Долғалар ўнгга, сўлга отиб-сочиб ташлаган жасаглар орасида шахзода Архо ҳам бор эди. Энди унинг вужуди ҳам шериклариники билан бирга Қизил денгиз балиқларига ем бўлажак.

Бир вақтлар кекса Жундуб ҳам хижрат мақсадида Маккадан чиққан, аммо ажал унинг йўлини қисқа қилиб, Набийлар Сарварига етишишига тўсик бўлган эди. Жаноби Мавло бу ҳақида: “Ким Оллоҳга ва Расулига хижрат қилиш ниятида уйдан чикса-да, сўнгра унга ўлим келиб етолмай қолса, унинг ажри Оллоҳ хузуридадир”, дея марҳамат қилган эди. Биз исмларини билмайдиган бу инсонлар ҳам мақсадларига эришганлари хусусида шубҳа йўқ. Улар ҳам Олий Девонда “Пайғамбарнинг шарафли асхоби” ўлароқ қабул этилгани муҳаққак.

Бундан аввалроқ икки кема бўлиб йўлга чиққан мусулмонлар, шахзода ва шерикларининг бошига келган фалокатдан хабарсиз йўлларида давом этишарди.

Пасткашлик

Бир неча ой илгари мусулмон бўлган, лекин хасталиклари кучайиб кетгани учун Мадина ташидаги Зулжадр деган жойга жўнатилган саккиз киши, ниҳоят, хасталикдан қутулиб, кундан-кунга куч-қувватга кириб боришди. Бир куни улар гапни бир ерга қўйиб, Ҳазрати Пайғамбарга ва Байтулмолга тегишли туяларни олдиларига солиб ҳайдаб кетмоқчи бўлишди. Чўпон Йасор уларнинг бундай бир ишга қўл уришлари мумкинлигини сира қутмаган эди.

- Нима қиялпсизлар, хой?.. — деди норозиланиб.
- Биз кетамиз, эй Йасор, майли, яхши қол.
- Хўп... аммо, туялар-чи?
- Булар энди бизники бўлди, — деб жавоб қилишди.

— Ҳеч қачон сенларники бўлмайди!..

— Нега бўлмас экан, жуда бўлади-да!

Яна биттаси гапга аралашди.

— Сен, Йасор, мадиналик дўстларингга биздан салом айтиб қўясан. Улар билан яна кўришгимиз бор эди-ю, аммо вақтимиз тифиз...

Келганларида хасталикларидан оҳ-вой қилиб, Йасорнинг хизматларидан миннатдор бўлиб юрган бу одамлардан энди у хасталик билан бирга инсонлик туйғулари ҳам кетгандек эди. Акс холда, шунча кўрилган яхшиликлар ва неъматларга жавобан, бир онда ҳаммасини унутиб, туяларини тортиб олиб, худди ўзларининг молларидек ҳайдаб кетишмас эди.

Йасор такрор йўлларини тўсиб чиқди. Аммо бу гал улар пачакилашиб ўтиришмади. Шартга устига ташланиб, ерга қулатишди-да, қўл-оёқларини кесишди. Ҳатто биттаси ердан тикан олиб, Йасорнинг кўзларига, ёноқларига, дудоқларига санча бошлади. Бу чексиз азоб изтиробидан овози чиққан қадар бақирмоқчи бўлган эди, тили ҳам тиканларга нишон бўлди.

Қузғундай атрофни куршаб олган бу ёвуз “қахрамонлар” унинг тўлғонишларию бақиришларини қаҳ-қаҳалар ила қаршилашар, йиртқичларга хос бир завқ туйишар эди.

Нихоят, Йасорнинг қўл-оёқларидан отилиб чиқиб турган конлар озайди, тўлғонишлари ўрнини бир мажолсизлик чулғади. Тепаларда акс-садо берар даражада чиқиб турган баланд овоз энди икки одим наридан ҳам эшитилмайдиган холга келди. Шундагина уни ташлаб, йўлга тушишди. Бир оздан кейин Йасор шаҳидлик шарибати ичди.

Саккиз ҳаммаслак ўн бешта туяни олдиларига солиб, яхши иш қилдик, деган ишончда у ердан узоклашишди. Энди уларнинг бу туялардан ора-сира кабоб пишириб, роҳатда яшашларига ким тўсқинлик қила олади?.. Ойларча меҳр-мурувват остида маза қилиб яшашди, хасталиқдан ҳам қутулишди, буларнинг устига яна ўн бешта туяга эга бўлишди... яхши-да!

Қисқаси, ҳаётнинг ҳар даврасида толеъ инсонга бу қадар қулиб боқмайди. Йасорнинг типирчилашларини кула-кула томоша қилиб, сўнгра шод-хуррам давом этак йўлчиликларига бирон тўсиқ қолмаган эди.

Амр ибн Авф оиласидан бир хотин эшак миниб борарди. Қонга беланиб ётган бир одамга йўлиқиб: “Ё Оллоҳим!” дея фарёд чекиб юборди. Эшагидан тушиб, у одамнинг юзларига санчилган тиканларни суғурди. Сўнгра вақтни ўтказмасдан, Кубо қишлоғи сари шошилди. Бориб, йўлда кўрган кўрқинчли манзарани айтиб берди. Дарҳол Пайғамбар жанобимизга хабар юборилди...

Жанобимиз ниҳоятда эзилдилар. Тез Курз ибн Жобирнинг амрига йигирма суворий бериб, йўлга солдилар. Орқадан ўзлари ҳам борадиган бўлдилар.

— Оллоҳим, йўлларини кўрмайдиган қил, йўлларини тор ва чиқмас йўл қил! — дея дуо қила-қила дўстлари ила хозирлик кўра бошладилар.

Курз тўғри Зул-жадрга от солган эди. Аввал шаҳид Йасорнинг тепасига борди. Сўнгра у ваҳшийларнинг изини таъқиб этди. Йасор эса, ҳеч нарсадан беҳабар, паршон ҳолда ётар эди. Мусулмонлар нафратга тўлиб, хонларнинг кетидан отланишди. Ниҳоят, у саккиз ҳамтовокни бир туяни сўйиб, гўштини кабоб қилиб еб ўтиришган жойида шартга босиб ушлашди.

Бу дафаъ толеъ улардан юз ўгирган эди. Атрофларини ўраб олган йигирма кишидан ҳам аввал пушаймонлик туйғулари уларни эза бошлади. Мусулмонлар тез қўлоёқларини боғлашди ва Мадинага олиб қайтишди.

Расулуллоҳ (с.а.в.) ҳузурларига келтиришди. Чўпонни қийнаган усуллари ўзларига ҳам қўлланди. Оллоҳ таоло оят туширди: “Албатта, Оллоҳ ва Пайғамбарига қарши урушадиган ва Ерда бузғунчилик қилиш ҳаракатида юрадиган кимсаларнинг жазоси ўлдирилиш ё дорга осиш ёки оёқ-қўллари чаппа-ростасига (яъни, ўнг қўл билан чап оёқ ёки чап қўл билан ўнг оёқ) кесилиши ёхуд ўз ерларидан сургун қилинишларидир. Бу жазо улар учун бу дунёда расволик-шармандалиқ бўлур. Охиратда эса, улар учун улугъ азоб бордир” (Моида, 33) деб буюрди.

Улар шу тариқа жазоларини олишди.

Ҳайбар

Йасор ўлдирилганидан ва унинг қотиллари ҳам жазоларини олганларидан уч кун ўтиб, Расулуллоҳ (с.а.в.) Ҳайбар қалъаси устига юришга тайёргарлик эълон қилдилар.

Худайбия сулхидан уч ой кечган эди. Хандак жангининг сабабчилари, каерга оёқлари етса, доим фитна-фасод чиқариб юрадиган яхудийларнинг, ниҳоят, адабларини бериб қўйишнинг мавриди келди. Орадан вақт ўтказиб юборилса, бу фурсат ичида улар Қурайш ила бир аҳдлашма тузиб олиши мумкин, унда жазоларини бериш оғирлашар эди.

Қисқа вақт ичида қўшин тўпланди. Ҳар хил хизматларни адо этиш умидида йигирмага яқин аёл ҳам кўнгилли ўлароқ бу қўшинга кирди. Ухуд ғазотида қахрамонларча иштирок этган Насиба, Анаснинг онаси Умму Сулайм ва мўминларнинг онаси Умму Салама (розийаллоху антунна) ҳам улар орасида эдилар.

Икки юз нафари отлик, жами бир минг олти юз кишидан иборат қўшин хижрий еттинчи йилнинг бошида мухаррам ойи охирларида Мадинадан чиқди. Сибъ ибн Урфута (р.а.) Мадина волиий қилиб қолдирилди. Ўша кунлари Мадинага тижорат мақсадида келган Хусайл исмли бир мушрик йўлбошловчи этиб ёлланди.

* * *

Юриш кечалаб давом этарди. Бир кечаси йўлчилар Амир ибн Аквоъга мурожаат қилиб:

— Бизга бир нарсалар гапириб берсанг бўлмайдими, эй Амир! — дейишди.

— Нега бўлмас экан? — деди Амир ва гўзал овози ила сўз бошлади: — “Оллоҳим, Сен бўлмаганингда хидоят топмасдик, садақа бермас, намоз ўқимас эдик. Тўла адо эта олмаётган бўлсак, мағфират қил. Устимизга амният ва хузур индир. Душман билан тўқнашганимизда оёқларимизни собит қил. Душманлар бизни куфрга чақирдилар, биз чекиндик, қабул этмадик. Улар эса куфр қўполлиги ила устимизга ташландилар...”

Бу чиройли овоздан ва шеърдан хушланган туялар шеърнинг хижзоларига ва оҳангига мос қадам ташлаб борарди. Расулulloҳ (с.а.в.):

— Туяларни бундай ғайратга келтираётган у шоввоз ким? — деб сўрадилар.

— Амир ибн Аквоъ бу, эй Оллоҳнинг Пайғамбари, — деб жавоб қилишди ёнларида кетаётган саҳобийлари.

— Оллоҳ унга раҳмат юборсин, марҳамати-ла муомила кўрсатсин, — деб дуо қилдилар.

Ҳазрати Умарнинг юраги сиқилди. Амирнинг ажали яқинлашганини англади.

— Эй Оллохнинг Пайгамбари, қолдирсангиз, Амирдан фойдалансайдик, — дейишдан ўзини тия олмади.

Фахри Коинотнинг (с.а.в.) Хайбар қалъаси устига бостириб бораётганларини эшитган Ғатафон қабиласи аввалдан яхши муомалада бўлиб келишган хайбарликлар ёрдамига етиб бориш учун тез ҳозирлик кўрди. Ўзларича, яхши қиялмиз, деб ўйлашарди. Рост-да, чин дўст қора кунда билинади. Қолаверса, мусулмонларга яхшигина бир дарс берилади, кўпдан бери Қурайш эплаёлмаётган иш қилинади.

Расули Акрам жанобимиз уларнинг шундай қилишлари мумкинлигини тахмин этганлари учун Хайбар билан Ғатафон ўртасида бир қароргоҳ тикдилар, уларнинг Хайбарга қўшилиш йўлини тўсмоқчи бўлдилар.

Юртларидан қахрамонона кайфиятда чиққан ғатафонликлар орадан ҳеч қанча вақт ўтмасдан, ичларига тушган бир андиша билан олиша бошлашди. Булар кетишлари билан қабилага босқин қилинса-я? Бошида унча ахамият беришмади, лекин бора-бора бу кўркув катталашиб, тинчларини буткул йўқотишди. Ахийри тўхташди, тўпланиб, масалани атрофлича муҳокама этишди. Ичларидан биттаси деди:

— Дўстга ёрдам деб болаларни ва хотинларни таҳликага ташлаб кетиш ақлли инсонларнинг ишими? Биз кетсак, юртимизнинг хароб этилмаслигига ким қафолат беради?

Яна бир киши унинг сўзларини қувватлади:

— Хайбарлик дўстларимизнинг мустаҳкам қалъалари, мўл озиқ-овқатлари, урушқоқ йигитлари бор. Ясрибликлар қуш бўлиб учиб кирмасалар, бу қалъаларга кира олмайдилар. Улар ҳам, эслари бўлса, қалъадан ташқари чиқишмайди, — деди.

Ҳеч ким эътироз қилмади. Чунки бу сўзлар кўнгилларидаги ўртоқ тушунча ва орзуларни ифодалар эди.

— Қани, нима дейсизлар? Жим ўтирган билан иш битмайди. Бир қарорга келайлик: ё бориб урушайлик, ё юртимизга қайтиб, бола-чақамизни ва мулкимизни қўриқлайлик, — деди яна биттаси.

Шунда қабила раиси ўз қарорини айтди:

— Мен орқамга қайтаман. Ким Хайбарга боришни истаса, унга биз монё бўлмаймиз.

Раис туясига минди ва Ғатафонга қараб кетаверди.

Қабила аҳлидан Хайбарга боришни хоҳлаган битта ҳам инсон чиқмади. Худди бир айланиб келиш учунгина

йўлга чиққандай, ҳаммалари яна юртларига қайтишди. Буюк Мавло яҳудийларга келадиган ёрдамни шу тарика кесган, эътиборли бир кўшинни кўнгилларга солган кўрқув ила тўхтатиб, орқага қайтарган эди.

* * *

Юриш давом этаркан, бир бадавий Жаноби Расулulloхга (с.а.в.) мурожаат қилиб қолди:

— Эй Оллохнинг Пайғамбари! Мен сенга иймон келтирдим. Изн берсанг, сен билан бирга Мадинага ҳижрат этишни истайман, — деди.

Зоти Рисолат жанобимизнинг муборак юзларида мумнуният излари балқиди. Бадавий кўшинга киритилди ва туяларга қараб туриш вазифаси топширилди унга.

Сафарнинг охириги кечаси ҳам ўтиб бораётган эди. Анас (р.а.) ўғай отаси Абу Талханинг туясига мингашиб олган, Пайғамбар (с.а.в.) билан ёнма-ён борар эди. Бир пайт туялари бир-бирига шундай яқинлашдики, Анас оёғига Жаноби Расулulloхнинг муборак оёқлари ишқаланганини ҳис этди.

Сал вақт ўтар-ўтмас тонгнинг илк ёруғлигида Ҳайбар қалъалари кўринди. Шу пайт Анас (р.а.) Саййидул Анбиёнинг (с.а.в.):

— Оллоху акбар!.. Мавх бўлди Ҳайбар! Биз бир қавмнинг майдонига чиққан вақтимизда азоб хабарини олганларнинг тонги жуда оғир келади, — деяётганларини эшитди.

Кўшин шу яқин ўртага кўнди.

Кўёш чиқар-чиқмас Ҳайбарликлар кўлларида дехқончилик асбоблари, елкаларида замбиллар билан боғ ва экинзорларига ишга йўл олишган эди. Қаршиларида кўрган манзарадан тараша бўлиб қолишди.

— Валлоҳи, Муҳаммад-ку! Муҳаммад кўшин тортиб келибди!.. — дея Ҳайкира-Ҳайкира кўрғонларига қочиб кетишди.

Ислол лашкарининг хабари бирпасда ёйилди. Халқ ёпирилиб, қалъаларнинг деворлари устига чиқди ва мусулмонлар кўшинини хайрат ва даҳшат ичида томоша қилди.

Дархол раислари, пешволари тўпланиб, нима қилишни маслаҳатлаша бошлашди. Ичларидан Абу Зайнаб деган бири сўз олди:

— Уларнинг қаршисига чиқиб, қахрамонларча савашморимиз керак! Биласизларки, Муҳаммад ҳозирга

кадар қайси қалъани камал қилган бўлса, таслим этган. Бўйсундирилганлар эса, ё сургун, ё асир қилинган, ё ўлдирилгандир. Ўзимиз гувоҳмиз бу ишларга.

Ҳеч ким Абу Зайнабнинг сўзларига қулоқ солмади. Анчадан бери тажрибаси ва Исломга қарши душманлиги билан танилган Саллам ибн Мишкам ҳам айна таклифни такрорлади. Энг тўғри йўл қалъадан чиқиб савашиш эканини уқтирмоқчи бўлди. Аммо:

— Бизнинг қалъаларимиз мустаҳкам, озиқ-овқатимиз ҳам етарли, — дейишди.

Шундай қилиб, улар ўзларига мудофаа жангини танлашди.

* * *

Пайғамбарлар Султони жанобимиз (с.а.в.) Ясрибга кўчиб келиб, бу шаҳарни шарафлантирган кунларда Бани Назир қабиласи кўчаларида чопқиллаб ўйнаб юрган бир қиз бўларди. Исми Сафиййа эди, Бани Назир яхудийлари раиси Хуйайй ибн Ахтобнинг қизи эди. Шу Сафиййа хижратнинг илк кунларига оид бир воқеани ўшандан бери хотирасида сақлаб қолган эди. Пайғамбар деб овозаси чиққан бир одамнинг Маккадан Ясрибга (Мадинага) келгани хабарини эшитиб, дадаси билан амакиси уни кўришга боришган, лекин ниҳоят даражада ўйга ботиб, хасратга кўмилиб қайтишган эди. Анчагача улардан сас чикмади. Оғизларини пичоқ билан ҳам очиб бўлмайдигандек эди гўё. Охири ака-ука бир-бири билан дардлашди. Ўша кун Сафиййа дадасининг оғзидан Ясрибга кўчиб келган Пайғамбарга у фақат яхудий бўлмагани учунгина битмас-туганмас кин ва адоват сақлаяжагини эшитган эди.

Сафиййа тушунмади: бор-йўғи бир марта кўрган одамига қандай қилиб қаҳр-ғазаб ва душманлик туйиш мумкин? Ахир, ҳамма ҳам яхудий бўла олмайди. Дунёда фақат яхудийлар яхши, яхудий бўлмаганга душманлик қилиш керак, дейиш ҳам инсофсизлик эмасми?!

Орадан йиллар ўтди, аммо Сафиййанинг отаси бу туйғуларидан воз кечмади. Пайғамбарларнинг энг буюгига нисбатан унда пайдо бўлган хусумат туйғулари ортса орткики, аммо камаймади. Бир кун яхудийлар қилган хиёнат туфайли Сафиййа ҳам қавми билан бирга туғилиб ўсган тупроқларни тарк этиб кетишга мажбур бўлди ва Ҳайбар қалъасини отаси билан иккинчи ватан тутди.

Отаси бу ерда хам тинч ўтирмади. Маккага бориб, Қурайшнинг пешволарига учрашди, ўн минг кишилик лашкарнинг тўпланишига ва Хандақ жангининг рўй беришига сабаб бўлди. Лекин бу жангнинг охирида қурайшійлар билан бирга боши кесилиб жазосини топди.

Сафиййа баловатга етгач, уни амакисининг ўғли Кинонага турмушга беришди. Янги келинлик кунларининг бирида эрининг тиззасига бош қўйиб ухлаб қолди. Тушида ой ва юлдузлар пир-пир порлаган бир кечада кўрди ўзини. Кейин ўн тўрт кунлик ой ерга тўғри сузилиб келди-да, Сафиййанинг қўйнига кирди. Бу туш Жаноби Пайғамбаримизнинг Ҳайбар яқинига келган кунлари арафаларида кўрилган эди.

Сафиййа хаяжон ила уйғонди. Кўрган туши ўзига яхшилик ва бахт келтиражагига ишончи комил эди. Хурсандлигини ва севинчини эри билан ўртоқлашмоқчи бўлди. Қаршисига ўтиб ўтирди ва:

— Менга қара, эй амакимнинг ўғли, — дея кўрган тушларини бир-бир айтиб берди.

Лекин Кинона бирдан кўпирди. Сафиййанинг юзига тарсаки тортиб юборди. Яна, яна солди. Қандай балога йўлиққанини билмаган Сафиййа кўкларга етгулик фарёдлар-ла ёрдам истаркан, еган бу тарсакиларининг сабабини энди-энди англай бошлади. Кинона ёввойи бир овозда бакирарди:

— Демак, сен унга тегишни истаяпсан, шундайми?

Кейин англадики, эри “у” деганда назарда тутган одам мадиналик пайғамбар Муҳаммад Мустафо (с.а.в.) экан. Бу қалтақланиши қалбини тушига янада кўпроқ боғлади, эри Кинонага нисбатан муросасизлигини кучайтирди.

* * *

Ҳабашлик бир қул бор эди. Уни хайбарлик яҳудийлар сотиб олишган, ўзларига чўпон қилиб қўйишган эди. Мана, неча йилки, сурувни олдига солиб, у тепалик сеники, бу тепалик меники, дея айланиб юрарди.

Бир куни қалъа атрофининг ўралаётганини кўрди. Ҳайбар кўчалари хаяжонли чопа-чопларга сахна бўлиб қолган. Юзларда даҳшат ва қўрқув. Силоҳини оласолиб, одамлар қаёққадишар шошилишар эди.

— Нималар бўляпти?.. Нима қияпсизлар?.. — деб сўради.

— Нима бўлаётганини кўряпсан-ку, қуролланияпмиз, урушамиз.

— Ким билан?

— Пайғамбарликни даъво қилиб чиққан одам билан.

Чўпон қалъа буржига чиқди, келганларга боқди. “Пайғамбарлик даъвосида чиққан...” деган сўз гўё зехнига ўрнашиб қолгандай эди.

Ким у? Чиндан ҳам Пайғамбарми?.. Одамларни нима нарсага даъват қиялти экан?..

Рўпарасида қайнаб ётган лашкарга боқа-боқа, хаёлга толди. Сўнгра бирдан қарорини берди.

— Бир марта бориб кўрганни еб қўйишмас...

Қалъадан чиқди. Қўйларининг бошига борди. уларни сура-сура Жанобимизнинг олдиларига келиб қолди.

— Одамларни нималарга даъват қилаётганингизни менга англантинг, — деди.

Роббул Олабийнинг Расули (с.а.в.) унга Ислом дини хақида маълумот бердилар. Чўпон Ислом динини энг яхши билгувчи ва энг яхши тушунтиргувчи инсондан бевосита эшитди. У кишида бир қабила раисининг, бир лашкар қўмондонининг катталиги, кибри йўқ, пайғамбарларга хос ва ярашиқли тавозеъ бор эди. Бир чўпонни рўпарасига ўтирғизди, қул билан эмас, энг мухтарам инсон билан гаплашаётгандай суҳбат қурди...

— Хўп, мен бу динни қабул этсам, эвазига менга нима бор? — деб сўради чўпон.

— Иймонда ўлсанг, мукофотинг жаннат бўлажақдир.

— У ҳолда мен сизнинг динингизга қираман, сизнинг Пайғамбар эканингизга ишонаман. Мен нима қилишим лозимлигини тушунтиринг.

Жаноби Пайғамбаримиз шаҳодат калимасини айтиб турдилар, у такрорлади. Сўнгра деди:

— Лекин, эй Оллоҳнинг Пайғамбари, бу қўйлар менга омонатдир. Уларни эга-эгаларига топширишни истайман.

Унга: “Йў-ўқ, энди қўйлар бу ерда қолади!” дейилмади. Чунки бу дин омонатга риоят этишни буюрадиган дин эди. Жаноби Расулуллоҳ унга йўл кўрсатдилар:

— Қўйларни бу ердан нарироқ олиб бор, бир-икки майда тошлардан от. Оллоҳ уларни сенинг ўрнингга эгаларига етказди.

Чўпон тавсия этилгандек қилди. Сурув худди бир чўпон қаровида кетаётгандай, ёйилмасдан, тарқалмасдан, тўғри қалъага қараб кета бошлади. Ҳаммаси бориб, эга-эгаларининг эшиги олдида тўхтади.

Ўша кунги жангда, илк тўкнашувларда чўпон шахид-

лик шарбатини ичди. Хеч намоз ўқимади, намоз қандай ўқилишини ўрганишга ҳам фурсати бўлмади.

* * *

Камалнинг иккинчи ва учинчи кунлари ҳам бир-бирларига ўк ва топн отишлар билан кечди. Бу орада Хазрати Алининг кўзларига чанг тўлиб, икки кадам олдини ҳам кўра олмай қолди. Сал дам олволиш учун бир чеккага ўтди.

Тушки қуёш киздираётган палла эди. Махмуд ибн Маслама иссиқдан пана ахтариб, Наъим қалъаси деворининг тагига ўтирди. (Хайбар уч-тўртта қалъадан иборат бўлиб, ҳар бирининг алохида номи бор эди.) Сояда терлари қотиб, озгина тин олган бўлди. Ҳарҳолда бу яхудийлар ўзларига лойиқ жазоларини топажаклар, дея ўйларди. Аср салқини тушиб, иссиқ сал ховридан қайтса, саваш янгидан бошланажак, икки томон бир-бири ила жон бозорига киришажак.

Аммо энди Махмуд бу ердан кета олмас. Душманга қарши такрор жангга кириш унга nasib эмас эди. Тенасига бир марта қараб кўйиш, "Мен дўстимнинг уйининг соясида ўтирганим йўқ, ахир", дейиш хаёлига келмади, туйқус бошига тушган тегирмон тош уни ўтирган жойига қапиштириб ташлади.

Воқеани узоқдан кўриб қолган мўминлар тез чопиб келишди. Чалажон холида уни жаноби Расулulloҳнинг (с.а.в.) хузурларига келтиришди. Набиййи Акмал дўстларининг ахволини кўриб, хафа бўлдилар. Юзидан шилиниб осилиб қолган терини қайтиб жойига ёпиштириб қўйдилар. Махмуднинг энди такрор хаётга қайтиши имконсиз эди. Укаси Муҳаммад ибн Масламанинг жигари эзилди, паришон бўлди.

Махмуд кўшиннинг орқа томонига даволанишга юборилди.

Тош ва ўк отишдан зериккан яхудийларнинг қалъадан чиқиб, ташқарида жанг қилгилари келди. Қалъа расиси, машҳур жангчи Марҳаб олдинга чиқди, яккама-якка олишувга бир мард истади. Мўминлардан Амир ибн Аквоъ унга даъвогар бўлди. Бир неча бор ўзаро хамлалар бўлди. Шундай хужумлардан бирида Амрининг қалта қиличи Марҳабнинг қалқонидан қайтиб, ўзининг оёғини кесиб юборди. Амир ерга қулади. Биродарлари чопиб келиб, уни майдондан олиб чиқиб кетишди. У ҳам орқага жўнатилди.

Кўп ўтмай, Махмуд ҳам, Амир ҳам Жаноби Ҳакнинг раҳматига қовушдилар. Фахри Коинот (с.а.в) иккисини бир гўрга кўмдилар.

Замонлар ўтар, эҳтимол, уларнинг ҳеч зиёратчиси бўлмас, ҳеч кимнинг йўли улар ётган гўрнинг яқинидан ўтмас, аммо, айна чоқда, Оламларга Раҳмат қилиб юборилган олий шонли Пайғамбарнинг муборак қўллари билан жаннат боғларидан бирига жойлаштирилишганининг ўзи улкан фазлдир. Улар Жаноби Мавлонинг азиз меҳмонлари сифатида икром кўришади, Расулulloҳга хизматларининг, Исломга мадад бўлганларининг мукофотини олишади, жаннат дастурхонларида эъзоз топишади.

* * *

Қамал бошланганига анча кун бўлган, қўлдаги озиқ-овқат тугаб бормоқда. Абдуллоҳ ибн Муғоффал қалъадан бир тугун учиб тушганини кўриб колди. Югуриб бориб, энди қўлига олган эди, устига ўлжаларга масъул шахс етиб келди.

— Жойига қўй, биродар, у ўлжа ҳисобига киради, — деди.

Абдуллоҳнинг эса бергиси йўқ эди.

— Валлоҳи, мен буни ҳеч кимга бермайман!..

Иккиси шу тарика тортишиб туришганда Жаноби Расулulloҳнинг нигоҳларини хис этишди. Тўхташди. Пайғамбаримиз кулимсираб, ўлжа йиғувчига боқдилар.

— Майли, бер унга, — дедилар.

Абдуллоҳ тугунни кўтарганча, нигоҳлари ер чизиб, биродарларининг ёнига келди. Бирга ўтириб, тугун ичидаги ёғ ва гўштни биргалашиб ейишди.

Бу орада очликни кетказиш учун бир таом хозирланаётган, хонаки эшаклар сўйилиб, қозонларга солинган эди. Атрофни пишаётган гўшт иси тутиб кетди. Расулulloҳ (с.а.в.):

— Нима бу? — деб сўрадилар.

— Гўшт пишириляпти, ё Набийаллоҳ.

— Ниманинг гўшти?

— Хонаки эшаклар сўйилди.

Сал ўтиб қўшин узра бир нидо янгради:

— Билиб қўйингларки, Оллоҳ таоло ва Пайғамбари сизларга хонаки эшакларнинг гўштини ман қилади, тўкиб ташланглар!..

Пишиб турган гўштдан бир лукма ҳам емай, тўкиб ташлашди. Очлик давом этса этсин. Оллоҳнинг ва Пайғамбарининг амри оёғости бўлмасин. Қўшиндан баъзилари кўпчиликнинг дардини арз этишди:

— Эй Оллоҳнинг Расули, очликдан тоқатимиз кесилди. Егани бир нарсамиз қолмади, — дейишди.

Лекин Расули Акрамда (с.а.в.) ҳам уларга бергани бир нарса йўқ эди. Қўлларини очдилар:

— Эй Оллоҳим, буларнинг ҳолларини билиб турибсан. Кучлари тугади, қувватлари қолмади. Менинг ҳам уларга берадиган ҳеч нарсам йўқ. Буларга Хайбарнинг энг бой, озик-овқати энг мўл бўлган калъасининг фатҳини насиб эт, — дея ниёз қилдилар.

* * *

Бир куни Жаноби Расулуллоҳ (с.а.в.) роҳатсизландилар. Байроқни Ҳазрати Абу Бакрга (р.а.) бердилар, унинг қўмондонлигида жанг қилинди. Натижа чиқмади. Эртасига байроқ Ҳазрати Умарга (р.а.) берилди, яна ахвол ўзгармади. Кейин ансорлардан бирига берилди, яна бўлмади. Олтинчи куни оқшомида Жаноби Саййидул Анбиё (с.а.в.) бундай ният қилдилар:

— Байроқни эртага шундай бир кишига бераманки, у Оллоҳни ва Пайғамбарини севади, Оллоҳ ва Пайғамбари ҳам уни севади. Оллоҳ унинг қўли билан фатҳ насиб этажакдир, — дедилар.

Бу сўзлар мусулмонлар орасида буюк бир хаяжон кўпишига сабаб бўлди. Ким экан у толеъли?.. Ҳар ким бу ерга Оллоҳни ва Расулини севгани учун келган, лекин Оллоҳга ва Расулига севимли бўлиш... бундай бир соадатга номзод бўлишни истамайдиган одам бормикан?..

Кечаси билан зехнлар шу ўй билан банд бўлди. Тонгда уйғонилганда илк хаёлга келгани яна шу ўй бўлди. Ўзига вазифа берилишини умри давомида бор-йўғи икки дафъа жуда орау қилган Ҳазрати Умар бир боқишдаёқ кўзга ташланиб турадиган йирик гавдасига қарамай, борлигини сездириш мақсадида яна олд сафга туриб олиб кутарди.

Ниҳоят, Жаноби Пайғамбаримиз (с.а.в.) чодирларидан чиқиб келдилар. Ўша атрофда ҳозир бўлганларни кўздан кечирдилар ва:

— Али қаерда? — дедилар.

Қалбларда жўш урган хаяжонлар бир ондаёқ сув

сепилгандай босилди. Тонгга қадар зехнларини чулғаб турган масала — толеъли инсоннинг ким эканлиги масаласи ҳал бўлди.

— Эй Оллоҳнинг Расули, Али кўзларидан нолияпти, кўзлари оғрияпти, — дейишди.

— Чақириб келинглар.

Ҳазрати Алини (р.а) кўзи ожизларни етаклагандай кўлидан тутиб олиб келишди. Жанобимиз туфукларидан пича олиб унинг кўзларига суркадилар ва дуо қилдилар. Бир онда кўзлари очилди. Беркилиб паришон ҳолга келган кўзлар, худдики, бу кўзлар эмасди. Ва яна, келгусидаги ўттиз йилдан мўл ҳаёти бўйича ҳам у кўз оғриғи нималигини билмай ўтажак.

Байроқ унга топширилди, чекинмасдан олға босишга ва жанг қилишга амр этилди. Ҳазрати Али (р.а.) бир неча одим юриб тўхтади, орқасига қарамай:

— Улар билан нима учун урушаман, ё Набийаллоҳ? — дея сўради.

— Улар билан токи “Оллоҳдан бошқа илоҳ йўқдир. Муҳаммад Оллоҳнинг Расулидир”, дея гувоҳлик бермагунларича жанг қил. Агар шаҳодат келтирсалар, молларини, жонларини қутқарган бўладилар. Фақат Исломининг ҳаққи қолади. Ҳисоблари эса, Оллоҳга оиддир. Тўғри уларнинг олдига бор. Исломга даъват қил. Оллоҳ таолонинг ҳаққини уларга хотирлат. Қасам ичаманки, сенинг кўлинг билан бир инсонни Оллоҳ хидоятга солиши сен учун қирмизи туяларга молик бўлишингдан ҳам хайрлидир, — дедилар (Муслим, 4/1872).

Ҳазрати Али аскарлари билан бирга яҳудийларнинг кўрғони сари юрди. Жаноби Расулуллоҳнинг (с.а.в.) амрларини бажо келтириш учун уларни Исломга даъват қилди. Лекин фойдаси бўлмади.

Хайбар аҳли қалъадан ташқари чиқиб, мусулмонларга ҳужум қилишди. Зубайр ибн Аввом билан Абу Дужона арслонлар каби жанг қилишарди. Бир пайт Зубайр ўзи савашиб турган яҳудийга Ҳазрати Алининг ҳамла қилмокчи бўлаётганини кўриб қолди ва:

— Оллоҳ ҳаққи, орамизга кирма! — деб уни нари кетказди ва душманига қайтадан ҳужум қилди. Бир неча ҳамлалардан кейин ҳалиги яҳудий қонлар ичида ерга чўзилди. Ҳолбуки, у хайбарликларнинг умид-ишончи ва ҳурмати баланд Ёсир исми билан машҳур йигитларидан эди.

Бу орада Ҳазрати Али ҳам Хайбар қалъаси қўмондо-

ни Мархабнинг укаси Хорисни ўлдирди. Мархаб укасининг ўлдирилганини кўрган захоти кони қайнаб, савашга отилиб чиқди. Ўзининг шаънига мақтовли шеърлар айтиб, майдонга кирди. Ҳазрати Али ҳам унинг устига бостириб бораркан, "Мен онам Хайдар (арслон) деб атаган йигитман!" дерди.

Олишув бошланди. Мархаб шу кунга қадар мағлубият аламини тотмаган, яна шундай бўлиб қоламан, деб ўйларди. Бир неча ҳамлалардан кейин Ҳазрати Али бир қилич солган эди, Мархабнинг қалқони иккига бўлиниб кетди. Иккинчи уришида боши то жағларигача қок ўртасидан ажралди. Хайбар қалъасини бурчак-бурчакларигача чинқиратиб юборган бир хайқириш ила думаларкан, бу пайтда азоб фаришталари унинг ёқасига ёпишган эдилар.

Мархабнинг ўлими яхудийларни зир титратди. Қўли букилмаган, елкаси ер искамаган унингдек бир йигитнинг бундай ўлим топиши ҳамда ўз қалъаси ёнгинасида ерга чўзилиши ҳазилакам иш эмасди.

Мусулмонлар тобора устун келиб, савашни авжига чиқаришарди. Буюк Пайғамбар (с.а.в.) кеча окшом: "Оллоҳ унинг сабаби-ла фатҳ эҳсон этажакдир", деб таърифлаган Ҳазрати Алининг (р.а.) жасуруна ҳаракатларини кўриб, янада ғайратга келишар, галабага қадам-бақадам яқинлашадиганларини кўриб туришгандай эди. Ниҳоят, Оллоҳнинг ёрдами етишди. Натат қалъаси қўлга киритилди.

Бу ерга келганларининг еттинчи куни Ҳазрати Али "Хайбар фотиҳи" номини қозонди.

* * *

Қалъадан ўлжа олинган ғанимат тақсимланди. Хайбарга келган ҳаммага ҳисса ажратилди. Хатто сафар асноси йўлда Расулulloҳга учраб, Мадинага ҳижрат қилмоқчилигини айтган бадавийга ҳам улуш берилди. Аммо у хиссасига тушган туяларни олдига солиб хайдаб, Пайғамбарлар Имомининг (с.а.в.) ҳузурларига келди.

— Булар нима, эй Оллоҳнинг Расули? — деб сўради.

— Булар ғаниматдан сенга ажратилган улушдир.

Бадавий бошини сарак-сарак қилди.

— Мен Сизга шуларни деб эргашмадим, — деди. Сўнгра қўли билан бўғизига ишорат қилиб, сўзини да-

вом эттирди: — Менинг тилагим мана шу еримга санчиладиган ўқ билан шахид бўлиш ва жаннатга киришдир.

Бу сўзларга нима деб жавоб бериш мумкин?! Ичи-таши бир бўлган, тили билан эмас, юраги билан гапирадиган, туяларга эмас, жаннатдаги меваларга кўнгил берган бу одамга нелар деса бўлади?!

Фахри Коинот (с.а.в.) унинг самимиятидан жуда мамнун бўлдилар.

— Агар сўзларингда содик бўлсанг, Оллоҳ сени тасдик этажакдир, — дедилар.

* * *

Ўша кунлари Мадина ўз бошларича Ислом динини қабул қилган бир гуруҳ кишини кутиб олиш билан машғул эди.

Давс қабиласидан бир қисм инсонлар мусулмон бўлиш ниятида йўлга чикиб, бу диннинг азиз Пайғамбарини кўриш орзуйида узок йўл босиб келишди. Бомдод намози ўқиладиган паллада масжидга киришди. Имом намознинг илк ракатида Марям сурасини, иккинчи ракатида Мутаффифин сурасини ўқиди. Мусофирлар шунчалик чарчокларига қарамай, Куръон оятларини диққат билан тинглашди.

Намоз тугганида Давс қабиласи аҳлини бир ҳаяжон қоплаб олган эди.

— Оллоҳнинг Расули намоз ўқиб берган кишими? — деб сўрашди улар.

— Йўқ.

— Хўп, бизга уни кўрсатасизларми?

— Оллоҳнинг Пайғамбари Мадинада эмаслар. Ҳайбар қалъасида яҳудийлар билан урушяптилар.

Бу хабар мусофирларга унча хуш келмади. Қиска бир суҳбатдан кейин қарор берилди.

— Биродар, бизга Ҳайбар қалъасининг йўлини кўрсатиб юбормайсанми? — дейишди.

— Сизлар ҳам Ҳайбарга бормоқчимисизлар?

— Албатта.

— Хоҳласаларингиз, бу ерда қолиб меҳмонимиз бўлинглар.

— Йўқ, биз қароримизни бериб бўлдик. Йўлчи йўлида керак.

Аммо ёлғиз бормадилар. Ҳабашистондан қайтган гуруҳ ҳам Жанобимиз Ҳайбарда бўлган пайтларида келиб қилишнни ким билибди дейсиз. Улар ҳам юкларини ва Ҳабаш

Нажошийи Жаноби Пайғамбаримизга (с.а.в.) никоҳлаб қўйган Умму Хабибани Мадинада қолдириб, “Қайдасан, Хайбар?” дея Давс қабиласи вакиллари билан бирга дар-хол йўлга тушишди.

* * *

Бир куни Жаноби Расулulloҳнинг (с.а.в.) хузурларига бировнинг жасадини олиб келишди. Энди унга охириги бурч ўталиши лозим эди. Аммо Жанобимиз атрофдагиларга қараб:

— Биродарларингизнинг намозини ўқинглар, — дедилар.

Бунинг маъноси, мен унинг жаноза намозини қилмайман, деганлари эди. Бу сўз юзлардаги рангни ўзгартирди, қалбларга ғам-қайғу тўла оғирликлар чўкди. Ичда ҳис этилган кўркувдан кўзлар сўник тортди. Набийлар Сарварига боққан нигоҳларда:

— Недир бу одамнинг қусури, эй Оллоҳнинг Расули? — деган савол йўғирик эди.

— Биродарингиз Оллоҳ йўлида тўпланган ғаниматдан ўғирлади.

Унга берилган бу маънавий жазо қолган ишининг маржон қийматидан кўра қийматсиз бўлишида эди (Абу Довуд, 3/91).

* * *

Бошқа қалъаларда ҳали уруш давом этарди. Жанобимизнинг хузурларига бўғзидан ўк еган кишининг ўлигини келтиришди. Фахрул Мурсалин (с.а.в.) унга боқдилар:

— Ўшами? — деб сўрадилар.

— Ҳа, ўша! — дейишди.

Ўк айни бармоғи билан кўрсатилган жойга санчилган эди.

Шу тариқа унинг сўзлари чин юракдан чиққани англашилди. Дили бир, тили бир, Оллоҳга ва Расулига асло риёкорликни ўйламайдиган бир инсон экани очик маълум бўлди.

Расулulloҳ (с.а.в.) жуббаларини ечиб, уни ўрадилар, ўз кўллари билан тупроққа қўйдилар. Кўмиш ишлари тугагач, Фахри Олам (с.а.в.) Мавлога қўл очдилар:

— Оллоҳим, бу сенинг қулингдир. Сенинг йўлингда ўлиш тилагида хижрат қилиб келган эди. Шаҳид мақо-

мида ўлим топди. Мен ҳам бу ишнинг шоҳидиман, деб дуо ва ниёз этдилар. ("Зодул Маод", 2-150.

Дунёдан ўтаётган ихлоси бир мўминнинг бундан ортиқ яна қандай истаги бўларди?! Оламларга Раҳмат қилиб юборилган Буюк Пайғамбар шахсан ўзлари шоҳидлик бериб турсалар, у одамга ҳавас этмаслик мумкинми?! Умри жаҳолат ичида кечган, аммо охирги бир неча кунда Оламлар Роббининг севгили Пайғамбарини таниган, дунёдан олиши мумкин бўлган энг қийматли юкни ва озиқни олиб, Ҳузур Илоҳийга кўчган бу бахтиёр бадавий каби бўлишни ким истамайди?!

Оллоҳим, унга ҳавас ила боққанларга ҳам унга берганинг насибадан ҳиссалар ато эт!..

* * *

Энди яҳудийларнинг таянчи қолмади. Қалъаларини кетма-кет бўшатиб чиқишаркан, охирги қалъалари бўлмиш Вотих билан Сулалимда ҳам сақлана олмасликларига кўзлари етиб, элчи юборишди.

Озгина нарсаларини олиб чиқиб кетиш шarti билан сулҳ таклиф этишди.

Таклифлари қабул қилинди ва уруш тўхтади. Ҳозирлик бошланди. Лекин кейинроқ иккинчи таклиф юборишди.

— Бу ерларнинг ҳолатини — қачон экиб, қачон йиғиштириш, қандай ишловлар беришни биз яхши билемиз. Бу жойларимиздан кетмасак-да, маҳсулотнинг ярмини бериб туриш шarti билан ишчи сифатида ишласак, — дейишибди.

Бу таклифлари ҳам қабул этилди. Чунки Ҳайбар тупроғи қанчалик унумдор бўлмасин, Мадинадан бу ерларга келиб деҳқончилик билан машғул бўлиш асло қулай эмасди. Бу таклифни олиб келганларга Расули Акрам (с.а.в.) шундай дедилар:

— Аммо билиб қўйинглarki, хоҳлаган пайтимизда сизларни бу ердан ҳайдаб чиқаришга ҳаққимиз бор.

Шу пайт Мадина йўлида чанг кўтарилди. Салдан кейин бир тўда кўринди. Улар Ҳабашистондан қайтган муҳожирлар билан Давс қабиласидан келган мусулмонлар эди. Бу ҳодисадан ҳамма, хусусан, Расули Карим жуда мамнун бўлиб кетдилар. Жаъфар ибн Абу Толибни кучоқлаб, пешонасидан ўпарканлар, кўнгилдаги туйғулари тилларига кўчди:

— Ҳайбарнинг фатҳигами ё Жаъфарнинг келишига-

ми — кай бирига кўпроқ севинаётганимни ҳам билмайман, — дедилар.

Йиллардир ватанларидан ва дин қардошларидан айри қолган инсонлар кўзёшлар билан бир-бирларининг бағриларига отилдилар, Давс қабиласи мусулмонлари эса, Расулulloх (с.а.в.) билан танишишди. Мўминлар билан бир бўлиб кетишди.

Хайбарга келган кофила ичида яна бир гуруҳ — Расулulloх (с.а.в.) билан кўришиш ниятида Ямандан келган мусулмонлар бор эди. Уларнинг ҳам тақдирлари қизик: Яман соҳилларидан кемага минишди, очиқ денгизга чиқишди, лекин аксига олиб, шамол улар орзу этган томонга эмас, бошқа ёққа эсди. Кемалари сурилиб-сурилиб, Ҳабашистон соҳилларига бориб қолди. Яманликлар у ерда Жаъфар ибн Абу Толиб ва унинг дўстлари билан танишишди. Бир муддат ўша ерда қолишгач, энди уларга кўшилиб, бу ёқларга келишди.

Ичларида Абу Мусо ал-Ашъарий исмли бир зот бор эди. Келгуси бутун ҳаёти давомида Жаноби Расулulloҳга ва Ислом динига самимий хизматлари билан оламга танилажак инсон! Абу Мусонинг икки акаси Абу Бурда билан Абу Рухм ҳамда амакиси Абу Амир ҳам келганлар орасида эди.

Жанобимиз урушда иштирок этган мўминлар билан маслаҳатлашиб олгач, Ҳабаш мухожирларига ва бошқаларга ҳам худди жанг қатнашчиси каби улуш ажратдилар.

* * *

Уруш ниҳоясига етгач, Жаноби Пайғамбар (с.а.в.) Сафийъанинг эри Кинонани хузурларига чорладилар. Бани Назир қабиласи Мадинадаги маҳалласини тарк этаётганида олиб кетган бойликни сўрадилар. Жавоб ололмадилар. Қайта-қайта сўрадилар, фойдаси бўлмади. Кинона “билмайман” демақдан нарига ўтмади.

Шу пайт бир яҳудий келди-да:

— Мен эрта тонгда Кинонанинг мана бу харобада айланиб юрганини кўрдим, — деб хабар берди.

Ўша хароба ҳақида сўралган саволларга ҳам тузуқ-куруқ жавоб олинмагач, Пайғамбар, алайҳиссалом:

— Нима дейсан, эй Кинона, у бойликни кўзинг олдида топсам, сени ўлдирайинми? — дедилар.

— Ўлдир!.. — деди Кинона.

Амр бердилар, хароба қазила бошланди. Кинона аламли нигоҳлар ила қараб турарди. Ниҳоят, бир туя тери-

сига гўлдирилган бойлик кўринди. Набийи Акрам (с.а.в.) қолган қисмининг қаердалигини сўрадилар, бир иш чиқмади. Охири Кинонани Муҳаммад ибн Масламага топширдилар...

* * *

Мархабнинг синглиси Зайнаб чўғда пиширилган бутун эчки гўштини кўтариб келиб қолди.

— Эй Абул Қосим, бу эчки кабобини ўз қўлларим билан пишириб, сенга ҳадя ўлароқ опкелдим, мархамат, егин, — деб илтифот кўрғазди.

Жаноби Расулulloх (с.а.в.) эчкининг ўнг оёғидан бир парча гўшт ажратиб, оғизларига солдилар. Лекин ютмасдан, кайтариб чиқардилар:

— Бу суяк менга захарланганидан хабар беряпти, — дедилар.

Бу пайтда асҳобдан Бишр ибн Бароъ тишлаган лукмасини ютиб бўлган эди. Расули Муҳтарам жанобимиз Зайнабни чақирдилар. Хотин гапни чўзиб ўтирмасдан, хиёнатини тан олақолди.

— Нимага бундай қилдинг?! — деб сўраган эдилар:

— Сен менинг қавмимга шунча иш қилдинг. Истадимки, агар сен бир подшоҳ бўлсанг, буни ейсан-да, ўласан, халқ сенинг ёмонлигингдан қутулади-қўяди. Бордию сен Пайғамбар бўлсанг, у тақдирда бу эчки гўштининг захарлангани сенга билдирилиши лозим эди. Худди ўйлаганимдек бўлиб чиқди, — деди.

Кейин Зайнаб шаҳодат келтириб, мусулмон бўлди, деган ривоят бор.

Ўшанда унинг хиёнати учун жазо бериш ва ўлдириш талабида бўлганларга Жаноби Пайғамбар изн бермадилар. Лекин кейинроқ захарланиб ўлган Бишр учун қасос сифатида Зайнаб ҳам ўлдирилди. Яъни, у Ислом динини қабул этмасидан ўлдирилган, деган ривоят ҳам бор.

* * *

Бошқа хотинлар қатори Сафийя ҳам асир тушган эди. Эри ўлди, энди ўзининг бошига не кунлар тушажаги номаълум. Хукм ғолибнинг қўлида, мағлубнинг дардини ким ҳам тингларди?

Саҳобийлардан Диҳйа (р.а.) Жаноби Расулulloх (с.а.в.) ҳузурларига бориб, асир хотинлардан биттасини ўзига сўради. Хоҳлаганини олишга рухсат бердилар. Рухсат теккач, Диҳйа хотинларнинг ёнига келди. Танлаб

ўтиришга ҳожат йўқ эди, ичларида биттаси бор эдики, ундан гўзали йўқ.

— Қани, кетдик. Расулуллоҳ сени менга бердилар, — деди ва у билан амакисининг қизини олиб қайтди.

Бу пайтда бошқа саҳобийлар Расулуллоҳга эътироз билдиришаётган эди.

— Дихйага бир чўри танлашга изн бердингиз. У бориб қабила раисининг қизини танлади. Холбуки, у хотинлар ичида энг чиройлигидир. Уни ўзингизга олсангиз, энг тўғри йўл бўларди, — дейишди.

Набиййи Мухтарам афандимиз Билолни (р.а.) юбориб, асир хотинларни олдириб келдилар. Ўликлар ора-лаб келишгани учун кайфиятлари бузилган, юзлари қайғу ифодалари-ла қопланган эди. Биттаси ҳатто ёқасини йиртиб, дол-фарёд қиларди.

Расулуллоҳ (с.а.в.) Билолга қарадилар.

— Қалбингда раҳм-шафқат туйғуси қолмаганми? Нимага буларни ўликлар орасидан олиб келдинг? — деб танбех бердилар.

Сочини юлаётган ҳалиги хотинни нарироққа опкетишга буюрдилар. Сўнгра хиркаларини ечиб, Сафиййанинг устига ташладилар-да, орқа томонга ўтказиб қўйдилар. Дихйага Сафиййанинг икки амакиваччаси берилди. Аёлларнинг энг гўзали Пайғамбар жанобимизга тушганидан мўминлар мамнун бўлдилар. Қолаверса, қабила раисининг қизи бўлган Сафиййа мўминларнинг Пайғамбарига тушиб, бу билан унинг ҳам шарафи ҳисобга олинган эди.

Сафиййа ўн беш кунча бурун кўрган тушининг ҳақ бўлиб чиққанига қаноат ҳосил қилди. Тақдирдан қочиб қутулиб бўлмайди, унинг ҳукмларини ҳеч ким тўхтатиб қололмайди ҳам. Шунинг учун Хотамул Анбиё (с.а.в.) Сафиййага Ислом динига киришни таклиф этган заҳотлари ҳеч иккиланмасдан шаҳодат калималарини айтиб, мусулмон бўлди.

* * *

Ортик Ҳайбарда қиладиган ишлари қолмади. Қайтиш амри берилди. Йўлда илк кўринган жойда Расулуллоҳ (с.а.в.) Сафиййага уйланиш истагини билдирдилар, лекин таклифлари қабул этилмади.

— Эй Оллоҳнинг Расули, ҳозир бир нарса дея олмайман, — деб жавоб қилди Сафиййа.

Иккинчи марта Суддус-сахбо деган жойга қўнишга

нида яна оғиз солдилар, бу гал Сафийя рози бўлди. Жанобимиз Умму Сулайми чакриб, Сафийяни келинликка ҳозирлашни топширдилар. Умму Сулайм уни кийинтириб, безантирди. Сочларини таради, хушбўйлар суртди. Ва шу кеча Сафийя Жаноби Расулulloхнинг хотинлари бўлди.

Тонг отгач, Пайғамбар, алайҳиссалом, ташқари чиқиб, атрофда Абу Аййуб Ансорийга (р.а.) кўзлари тушди. У кўлда қилич ила айланиб юрган экан.

— Нима қилганинг бу, эй Абу Аййуб? — деб сўрадилар.

— Ё Набийаллох, бу хотиннинг отаси билан эрини биз ўлдирдик. Уларнинг интиқомини олишга ҳаракат қилувчилар чиқиб қолмасин, деган хавотирда кечаси билан кўриқлаб чиқдим, — деди у.

Абу Аййубнинг бу самимий иши ва бу сўзлари Жанобимизни бениҳоя мамнун қилиб юборди. Қўлларини очдилар:

— Оллоҳим! Мени пойлаб чиққани каби Сен ҳам Абу Аййубни ҳимоянгда сақла! — деб дуо қилдилар.

Ҳеч бир манфаат кутмасдан, фақат Оллоҳ ризолиги учун, фақат Расули Кибриёга севги ва ҳурмати юзасидан қилинган пойлоқчилик ва бунинг эвазига олинган муқот!..

Ҳеч бир пойлоқчи у кеча Абу Аййуб пойлаб чиққан зотдан ҳам кўра қимматли зотни пойлаган эмас. Бу дуони ҳам ҳеч бир кўнгил Расулulloхдан-да гўзал туйғулар билан қила олмайди. Ҳеч бир инсон бу дуони қилган Буюк Пайғамбар каби Мавлосига яқин бўла олмайди. Абу Аййуб Жаноби Расулulloхнинг бу дуоларига сазовор бўлиш учун бир кеча эмас, бир ой сева-сева ухламай пойлоқчилик қилиб чиқишга ҳам рози бўлиши мумкин эди (Бухорий, 5/77; Ибн Хишом, 3/354).

Набийи Мухтарам Анаста (р.а.):

— Атрофдагиларни чакир, — дедилар.

Бир рўмол ёйиб, устига хурмолар сочилди. Бир миқдор сариёғ кўйилди. Хурмо, ёғ ва унинг коришмасидан тайёрланадиган бу емакви араблар “хайс” дейишарди. Бу мутавозеъ дастурхон Расули Акрам Жанобимиз билан Ҳазрати Сафийя онамизнинг (р.а.) никоҳ кечалари шарафига тортилган эди.

Жаноби Пайғамбаримиз аввалги кўнок жойда нега уйланиш таклифини қабул этмагани хақида сўраган эдилар, Сафийя деди:

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, у ер Хайбарга жуда яқин эди. Бирортаси сизга ёмонлик етказиб қўйишидан кўрқдим. Энди эса улардан узоқдамиз.

Мукаммал бир жавоб бўлди. Фахрул Мурсалин (с.а.в.) унинг фаросатидан севиндилар, Хуйайй ибн Аҳтобдай шафқатсиз бир яҳудийнинг кизи бўлиб етишган ва неча кундан бери қабиласи аҳлидан жуда кўпининг ўлдирилганини кўрган бир аёл бу сўзларни шундай бир санимият билан айтдики, уни табрик ва тақдир этмасликнинг сира иложи йўқ эди!..

Пайғамбари Зиноп Сафиййа онамизга никоҳланганлари жойда уч кун туриб қолишгани хақида ривоят қилинади.

Қўшинга юриш амри берилди. Жаноби Расулуллоҳ (с.а.в.) туяларини чўктириб, завжалари Ҳазрати Сафиййани миндирдилар, олдига ўзлари миндилар. Йўлга тушилди.

Бу орада қўшин ичида бир мавзу — Ҳазрати Сафиййа чўри сифатида қоладими ёки «Уммул муъминин» (Мўминларнинг онаси) тоифасига қабул қилинадими, деган масала муҳокама қилина бошлаган эди. Охири шунга келишилди: «Кўрамиз, агар юзини ёпса, демак, мўминларнинг оналаридан бири бўлади, ёпмаса, чўри сифатида қолган бўлади», дейишди. Бу борада Пайғамбаримизнинг пима қилишларини кутишга қарор беришди.

Султони Албиё вал-Мурсалин жанобимиз туяга минган захотлари завжаларининг юзини ёпдилар. Асхобнинг қизиқишини уйғотган масала шу тариқа ҳал бўлди (Бухорий 5/77).

Қуро водийида қўшинга дам берилди. Ҳамма ўз иши билан машғул бўла бошлади. Расули Акрамнинг (с.а.в.) хизматларини қилиб юрадиган Мидъам исмли қул у Зотнинг ашёларини энди тушираётган эди, бирдан чайқалиб кетди, аччик бир фарёд кўтариб, ерга қулади. Чошиб тепасига келганлар уни бўғзига бир ўк санчилган ҳолда кўрдилар. Мидъам жойида типирчилар, жон талашиб ётар эди. Сал ўтмай, охири нафасини чиқариб, тинчиб қолди.

Албатта, хаёт ўлим билан ниҳоя топади, аммо қани энди ҳамма ҳам Мидъамдек шараф тошиб ўлса!

Мўминлардан бир қисми ичларида жўш урган туйғуларини яшириб тура олишмади:

— Муборак бўлсин Мидъамга... муборак бўлсин жаннат! — деб юборишди.

— Бахтиёр ўлим деб буни айтадилар!

— Расули Мухтарам жанобимизга хизмат қилиб турган пайтида ўлишнинг ўзгача тоти бўлса керак...

Аммо ҳамма нарсани билиб турувчи, барча Мулкларнинг эгаси Буюк Мавлодан ишларнинг ич тарафи ҳақида ҳам хабар оладиган Расули Акрам саҳобаларининг бу хайратларига эътироз билдирдилар:

— Йўқ, ундай деманглар. Хайбар ўлжалари хали тақсимланмай туриб у бир жуббани ўғирлаб олди, ана, ҳозир унинг эгнида лов-ов ёниб турибди... — дедилар.

Бу сўзлар хазил эмасди. Бу сўзлар одамларни ўлиб кетган бир қул ҳақида ёмон тушунчаларга йўллаш учун айтилмади. Бу сўзларни сўзлаган Зотнинг олдига тушиб: «Бу масалани мен сиздан яхши биламан», дея оладиган бошқа бир инсон яратилмаган эди, яратилмаяжак ҳам.

Бу сўзларга бепарво бўлиб бўлмасди. Кўзларга сўниклик, қалбларга даҳшат чўкди. Ҳозиргина унга ҳавас билан боқиб турганлар юрагида энди аччиқ бир алам пайдо бўлди. Демак, Расулulloҳнинг хизматчилари бўлиш билан ҳам иш битмас экан!

Орадан ҳеч қанча вақт ўтмай, Саййидул Башар жанобимизнинг ҳузурларига бир киши келди.

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, буларни ўлжа тақсимланмасидан олдин олган эдим... — деди ва қаршиларига бир жуфт шиппак ташлади.

Ҳабиби Акрам (с.а.в.):

— Оловдан ясалган шиппаклар... — деб қўйдилар.

Мидъамни ўлдирган ўқни Қуро водийининг яхудийлари отган эди. Жаноби Пайғамбар (с.а.в.) найзаларини Саъд ибн Убодага бердилар. Биродарларини сафга туздилар.

Яхудийлардан бири майдонга тушиб, жангга рақиб истади. Мусулмонлардан Зубайр ибн Аввом пешвоз чикди. Яккама-якка олишув бошланди. Бир-бирларига зарбалар беришди, хамлалар қилишди. Оқибатда душман жонсиз ҳолда ерга думалади. Унинг кетидан отилиб чикқан иккинчиси ҳам Зубайрнинг зарбасидан ўлим топди.

Учинчисини Ҳазрати Али (р.а.) қаршилади. Қисқа вақт ичида у ҳам ер тишлади. Ўзини кўрсатиб, ўртага отилиб чикқан ва ҳаётини бой берганларнинг сони шу тариқа ўн биттага етди. Пайғамбарлар Имоми жанобимиз ҳар гал уларни Ислом динига даъват қилардилар, аммо улар урушни афзал кўришарди.

Вақти кирди дегунча, мусулмонлар орада намозлари-

ни ўқиб олишарди. Ўша кунни окшомга қадар урушилди. Эртаси яҳудийлар урушни тўхтатишди. Хайбарликлар сингари, улар ҳам ҳосилнинг ярмини бериб туриш эвазига сулҳга рози бўлишди. Шундай қилиб, улар ўз йўлида кетиб бораётган мусулмонлар қўшинига қўл кўтаришнинг оғир жазосини олишган эди. Пайғамбар жанобимиз у ерда тўрт кун туриб, сўнгра йўлга чиқдилар.

Йўлда Таймо қабилалари сулҳ исташди. Ўртада битим имзоланди. Яна юришда давом этилди.

Салама ибн Ақвоъни оғир бир ўй-ғам босган. Амакиси Амир ибн Ақвоъ жанг пайти ўзининг қиличи қайтиб кетиб оёғини кесиб юборган ва ўлган эди. Кўрганлар бу ходисани ўз жонига қасд қилиш деб баҳолаб, охиратга қўли бўш ва амаллари ботил ҳолда кетди, деб гап қилишарди.

Саламани эзаётган хол шу. Амакисининг ихлосли бир мусулмон каби яшаганига ишончи комил эканидан бундай натижага асло рози эмасди. Ахир, ҳақиқатан амакиси ўз жонига суиқасд қилган бўлса, унда тамом...

Шундай оғир хаёллар оғушида бораркан, бир пайт қўлидан кимдир тутганини ҳис этди. Ўгирилиб қараса, Расулulloҳ жанобимиз эканлар.

— Нима гап, эй Салама, сенга нималар бўляпти? — деб сўрадилар.

Масалани арз қилишнинг айни вақти эди.

— Эй Оллоҳнинг Пайғамбари, одамлар амакимнинг амаллари беҳуда кетганини гапиряптилар. Урушда у ўз қиличининг қайтишидан шаҳид бўлди, — деди.

Сўйларкан, хавотирли нигоҳлари Набийлар Сарварининг юзларида кезинарди. Нега деганда, амакиси ҳақида энг тўғри ҳукм мана шу Зотнинг муборак оғизларидан чиқажак. Оллоҳнинг Севгилиси жанобимиз қулимсирадилар:

— Бундай деяётганлар хато сўзлаяптилар. Боз устига, амакинга икки мукофот бордир, — дея икки бармоқларини ишора қилдилар. Ва сўзларида шундай давом этдилар: — У ҳам нафсига, ҳам душманига қарши жиҳод қилган инсон эди. Уники каби юк билан ва унингдек ҳозирлик кўрган ҳолда охиратга сафар қила олган араб жуда оз топилади (Бухорий, 5/77).

Салама бир онда қушдай енгил тортганини ҳис этди.

— Бошимни кўкларга етказдингиз, эй Оллоҳнинг Расули! — деди.

Роса узок йўл юрилганидан сўнг бир кечкурун қўшин яна дамга тўхтади.

— Ким пойлоқчилик қилади бу гал? — деб сўрадилар Жанобимиз (с.а.в.)

Ҳазрати Билол хоҳиш билдирди:

— Мен пойлаб чиқаман, эй Оллоҳнинг Расули!

Йўлчилар юкларини тушириб, дарҳол оёқларини узатишди. Сал фурсат ўтар-ўтмай ҳамма ухлаб қолди. Билол бир муддат аскарлар орасида кезинди, бир муддат намозлар ўқиди. Вужудини зўр бир чарчоқ, ҳорғинлик босиб келаверди. Юра-юра оёқлари ҳам толди, ўзига бўйсунмай қўя бошлади. Бир неча дақиқа ўтириб дам олса, нима бўларкин?

Туяга суяниб, срга ўтирди. Ўтиргани шу бўлди. Қўлаларига чўкаётган ва борган сари устига ёпирилиб бостириб келаётган уйқуни енга олмади: ўзини унинг теран оғушига ташлади...

Куёшнинг илк нурлари юзларга урилганида, биринчи бўлиб Ҳазрати Умар (р.а.) уйғонди. Баланд овозда такбир айтиб, одамларни уйғотди. Ҳамма донг қотганидан намоз вақтини ўтказиб юборишган эди. Дахшатга тушишди. (Бошқа бир ривоятга кўра, биринчи бўлиб Расули Акрам жанобимиз уйғонадилар.)

Бу орада Ҳазрати Билол ҳам уйғониб, келди.

— Бу нима қилганинг, эй Билол?! — дедилар Расулulloҳ (с.а.в.).

— Отам-онам сизга фидо бўлсин, эй Оллоҳнинг Расули, сизни босган уйқу мени ҳам босибди, — деди Билол (р.а.).

Ҳа, бу ходиса Буюк Мавлонинг тақдири экани аниқ. Келажакда бир сабаб билан бомдод намозига вақтида тура олмай қолган мўминлар нима қилишлари лозимлигини Жаноби Пайғамбаримиз шахсан кўрсатиб беришлари учун махсус қилинган бир тадбир эди.

Жаноби Пайғамбар (с.а.в.) дарҳол йўлга тушиш амрини бердилар. Бу водийдан чиқиб олингач, дам берилди. Таҳорат олинди. Аввал бомдод намозининг суннати, сўнгра Пайғамбаримизнинг имомликларида бомдоднинг фарзи ўқилди...

Жанобимиз намоздан кейин шундай марҳамат қилдилар:

— Эй инсонлар, Оллоҳ таоло рухларингизни тутди, қўйиб юбормади. Истаса, янаям бошқа бир вақтда қўйиб

юборарди ва биз ўшанда уйғонар эдик. Қай бирларингиз намоз вақти ухлаб қолса ёхуд унутса, уни ўз вақтида қандай ўқиса, ўшандай ўқисин.

Кейин йўлда давом этишди. Бир тепаликка чиқа бошлашди. Пешоналаридан тер қуйилди, кўнгишлар эса фарах ила тўла — Хайбардек қалъанинг фатҳидан мўл ўлжа билан қайтишарди ахир. Тепаликка чиқиб олгач, «Оллоҳу акбар, Оллоҳу акбар!» ҳайқириқлари билан туйғуларини изҳор этишди. Жаноби Пайғамбаримиз сўз қотдилар:

— Секинроқ айтишлар. Сизлар эшиттирмакчи бўлаётган Зот қар ҳам эмас, узоқда ҳам эмас. Сизлар ҳар нарсани эшитиб турувчи, қулларига ғоятда яқин, доимо сизлар билан бирга бўлган Оллоҳга мурожаат қилмакдасизлар.

— Эй Абдуллоҳ ибн Қайс! — дедилар Расулуллоҳ орқага ўгириларканлар.

— Буюринг, ё Набийаллоҳ! — деб жаноб қилди Абдуллоҳ ибн Қайс.

— Жаннат ҳазиналаридан ҳисобланадиган бир калимани сенга ўргатсам, нима дейсан?

— Бошим осмонга етади, эй Оллоҳнинг Расули!

— У калима «Ла ҳавла ва ла қуввата илла биллаҳ»-дир (Бухорий, 5/75).

Абдуллоҳ ибн Қайс (Абу Мусо ал-Ашъарий) хурсанд бўлиб кетди. Ўзлари энди танишган бўлишларига қарамай, Набийлар Сарвари (с.а.в.) унинг исмини айтиб хитоб қилишлари ғоят гўзал бир ҳолат эди! Шу кундан эътиборан ҳос ўлароқ тилдан қўймай айтиб юрилажак бу муборак сўз мана шундай муборак бир хотира билан кўнглига жойлаштирилганидан ўзини бахтли ҳис этиб, йўлида давом этди. Олдида кетаётган Имомул Анбиё жанобидан кўз узмай бораркан, ора-сира: «Ла ҳавла ва ла қуввата илла биллаҳ», деб қўярди.

* * *

Йўлда қутилмаган ҳодиса рўй берди. Жаноби Расули Акрам (с.а.в.) минган туя нимагадир туртиниб, тиззасига чўкиб қолди. Воқеа тез рўй бергани учун Жанобимиз билан аёллари Сафийя онамиз мувозанатларини йўқотиб, ерга думалаб кетишди. Абу Талҳа:

— Қурбонингиз бўлай, ё Набийаллоҳ! — дея туядан сакраб тушди. — Хеч нарса қилмадимиз? — деб сўради хавотирланиб.

— Йўқ, сен хотинимга ёрдамлаш... — дедилар Расули Кибриё.

Абу Талха Ҳазрати Сафиййага ёрдамга шошилди. Кўйлагини ечиб, устига ташлади. Сафиййа онамиз тезда ўзини ўнглаб олди. Бу орада Жаноби Пайғамбар (с.а.в.) ҳам ўринларидан турган эдилар. Абу Талха туянинг эгаржабдуқларини тузатди. Пайғамбаримиз хотинлари билан бирга қайтиб яна туяларига миндилар ва йўлчилик тагин давом этди.

Расули Зишон (с.а.в.) хар галги сафардан қайтишда бўлгани каби:

— Оллох буюқдир! Оллох буюқдир! Оллох буюқдир! Қайтәпмиз, тавба қиламиз, қуллигимизда давомлимиз. Фақат Раббимизга ҳамд айтамиз. Оллоҳ ваъдасида содиқдир. Қулларига ёрдам берди ва душманларини пароканда қилди... — дер эдилар.

Бу муборак сўзларни то Мадинага етгунга қадар орасира айтиб бордилар (Бухорий, 4/40).

Атрофларидаги биродарлари ҳам у Зот билан birlikда айни ифодаларни такрорлаб боришди.

Узоқдан Мадина кўринди. Роббул Олабийнинг ҳабиби Жанобимиз (с.а.в.) Уҳуд тоғига боқарканлар:

— Бу тоғ бизни севади, биз ҳам уни севамиз, — деб марҳамат қилдилар.

Бу тоққа қаратилган севги эҳтимол у тоғ этакларида Оллоҳ учун жонларини фидо қилган севгили биродарларининг кўмилгани боисидандир. Ахир, уларнинг хар бири ҳақида кўнгилларда бебаҳо, азиз хотиралар қолган.

Шахарга киргач, Ҳабиби Акрам жанобимиз Ҳазрати Сафиййани Ҳориса ибн Нўъмоннинг уйларида бирига жойлаштирдилар. Масжидга бориб, икки ракат намоз ўқидилар. Сўнгра уйга қайтиб, истироҳатга чекилдилар.

Набиййи Мухтарам жанобимизнинг сафардан янги бир хотин олиб келганларини эшитган мусулмон аёллар ҳам уни бир кўриш, ҳам хуш келибсан дейиш учун зиёратига кела бошлашди. Янги келинни кўришга келганлар орасида таниб бўлмас даражада ўраниб олган бир хотин ҳам бор эди. Расули Акрам (с.а.в.) у хотиннинг изидан бориб, йўлда тўхтатдилар.

— Сафиййа қандай экан? — деб сўроқладилар.

Ўранган хотин ортиқ ўзини яшириши бефойда эканини билди. Хаёлига келган гапни айтди:

— Қандай бўларди, бир яхудийнинг қизи...

Бу аёл Ҳазрати Ойиша (р.а.) эди. Жавоби унча яхши эмасди. Жаноби Расулulloҳнинг (с.а.в.) кўнгилларига ёқадиган сўзни топиб айтса бўларди. Чунки Ҳазрати Сафийянинг бутун хусусияти «бир яҳудий қизи» эканидангина иборат эмасди. Масалан, «Жуда гўзал аёл экан», дейилса, бу таъриф ҳақиқатнинг том ўзгинаси бўларди. Худди шунинг учун ҳам Расули Акмал унга жавоб ўларок:

— Ундай дема, эй Ойиша, мен унга Исломни таклиф этганимда, ўша захоти қабул этди ва самимият-ла мусулмон бўлди, — дедилар.

Албатта, Ҳазрати Ойиша ўзига бир шерик чиққани сабабидан шундай деди. Устига-устак, бу шерик дарҳақиқат кусурсиз даражада гўзал эди.

Қотил шоир

Араб шоирларидан Абдуллоҳ ибн Хатал Ислом динига кирди ва Мадинага хижрат қилди. Бу нарса мўминларни шодлантириб юборди. Қурайш орасида эътиборли бир шоирнинг Исломни қабул қилиши, албатта, қувончли хол-да.

Жаноби Пайғамбар (с.а.в.) бир куни уни закот тўплашга юбордилар. Ибн Хатал ҳаётдан хурсанд эди. Ҳузоа қабиласидан бир киши унга ёрдамчи қилиб берилди, борган жойларида ҳам ҳурмат-эътибор кўришди.

Закот ва садақа сифатида бутун бир сурув тўпланди. Сурувни олдиларига солиб, Мадинага қайтишди. Бир ерга етганларида дам олишга тўхташди. Ибн Хатал шеригини чақирди:

— Ҳов анов семиз қўйни кўряпсанми? — деди.

— Ҳа, кўряпман.

— Тез уни сўйиб, кабоб хозирла. Мен пича ётиб, дамимни олволаман. Уйғонганимда емагим тайёр бўлиши керак.

«Шунча қўйдан ҳеч бўлмаса биттасида менинг ҳаққим бўлиши керак, ахир», деб ўйлади у. Асал тўплаган одам бармоғидаги юқини ялайди-да.

Ибн Хатал қулай бир жой топиб узанди. Чарчаган экан, тезда ухлаб қолди. Уйқуси нечоғли тотли бўлса, уйғонгач, еяжаги кабоб ҳам ундан қолишмаслиги табиий эди.

Орадан хийлагина вақт ўтиб, орзиқиб уйғонди. Бир-

икки чукур нафас олиб, хавони искалади. Кабобнинг хиди йўк. Юзи буришти. Ўрнидан туриб қараса, ёрдамчиси ҳам узала тушиб ухлаб ётибди! Қони қайнади.

— Ҳой хузоалик, кани, ўрнингдан тур-чи! — деб бакирди.

Қаёқда? Уйғонмади. Ибн Хатал унинг тепасига бориб, оёғи билан туртди: «Ўликмисан ё тирикмисан, сендан сўраяпман?!» деди гўё.

Хузоалик сапчиб ўрнидан турди. Лекин хали уйқуси очилмаган, гаранг эди. Нима гаплигини дабдуруст англаёлмай турди.

— Ҳа, нима бўлди?! — деди талмовсираб.

Ибн Хатал хали ҳам асабий ҳолатда эди.

— Мен сенга битта қўйни сўйгин, — деб айтмадимми? Кабоб қил деб буюрмаганмидим?

— Ҳа, шундай деган эдинг, лекин сенга келган уйқу мени ҳам элтибди, — деб жавоб қилди хузоалик.

Ибн Хатал бу жавобдан баттар тутоқди. Шиддат билан хузоаликнинг устига ташланди. Оғир бир мушт туширди. Кетидан иккинчи, учинчи муштларни солар экан, «Тушундим, сенинг адабингни бериб қўйиш лозим экан!» дерди хадеб.

Хузоалик кетма-кет ёғилаётган зарбалардан ўзини қўримоқчи бўлгани билан эшлаёлмади, ниҳоят ерга чўзилиб қолди. Орадан икки-уч дақиқа кечар-кечмас, нафаси ҳам тинди. Шўрлик хузоалик охири ўлим билан тугайдиган сафарга чиққанини билмаёқ қолди.

Салдан кейин ибн Хатал ўзини босиб, қилиб қўйган ишини ўйлай бошлади. Бир одамни айбисиз ўлдиришнинг жазоси нима эканини у биларди. Тез бир қарорга келди. Подани олдига солиб, «Қайдасан, Макка?» дея йўлга тушди. У шошиларди. Хузоаликнинг жасади топилиб, то Мадинага хабар етиб боргунча тахликадан йироқлаб олиши керак.

Энди унинг Ислом динига боғлиқлиги қолмайди, ҳатто Жаноби Пайғамбаримизни ҳақоратлаб шеърлар айта бошлайди, мушрикларни мамнун қилади. Ўлдирилган хузоаликнинг интикомини олишга бел боғлашгани тақдирда ҳам мусулмонлар уни қўлга олишолмасди. Ахир, ортида Макка халқи турган бир шоир нимадан қўрқади?!

Хераклга мактуб

Хайбардан қайтгач, Жаноби Расулulloх (с.а.в.) Рум подшоҳи Хераклга бир мактуб ёздирдилар.

— Ё Расулulloх, улар муҳрсиз хатни ўқишмайди, — дейишди билганлар.

Шунда Фахри Коинот жанобимиз (с.а.в.) ўзларига бир узук ясаптирдилар. Узукнинг кўзига уч сатр холида «Муҳаммадур Расулulloх» деб ёздирдилар. Уст сатрда «Оллох», ўртада «Расул», ост сатрда «Муҳаммад» лафзлари ёзилди. Мактуби шариф шу муҳр ила муҳрланди. Дихя ибн Халифанинг кўлига тутқазиб, Бусро амирига етказишни буюрдилар. У эса, ўз навбатида, Рум подшоҳи Хераклга топширишни лозим эди.

Дихя вақтни ўтказмасдан йўлга чиқди. Олис йўлни босиб ўтиб, Бусрога етди. Бу қасабага бир замонлар машҳур Шом сафари чоғи Расулulloх жанобимиз амакилари Абу Толиб билан бирга келганлар.

Дихя амирнинг хузурига борди, келиш сабабини аңлатди. Олиб келган муқаддас омонатини унга топширди.

— Оллохнинг Расули Муҳаммаддан (с.а.в.) сизларнинг подшоҳингиз Хераклга мактуб, — деди.

Хорис омонатни олди, сўнгра:

— Бу мактубни ўзинг олиб борганинг тўғри бўлади. Чунки Херакл шу онда Куддусдир, — деди.

Таклиф маъкул эди. Енига кўшиб берилган одам билан бирга Дихя: «Қайдасан, Куддус?!» дея хаялламай йўлга чиқди. Юра-юра муқаддас тупроқларга етди. Мактуби шарифни Хераклнинг кўлига топширди. Давлатнинг бир неча аъёнлари иштирокидаги бир мажлисда мактуб ўқилди:

«Бисмиллаҳир Роҳманир Роҳийм (Меҳрибон ва Раҳмли Оллох номи ила бошлайман).

Оллохнинг кули ва Расули Муҳаммаддан Рум халқининг буюғи Хераклга.

Салом хидоятга юрган кишигадир. Бундан сўнгра...

Мен сени Ислom динига даъват қиламан. Ислomга кир, саломат қолгайсан. Оллох эса сенга мукофотини икки қат қилиб беради. Агар юз ўгирсанг, бутун халқининг гуноҳи сенинг бўйнингдadir». Эй Китоб аҳли, бизга ҳам, сизга ҳам баб-баробар бўлган бир сўзга келингиз — ёлғиз Оллоҳгагина ибодат қилайлик. Унга ҳеч нарсани шерик қилмайлик ва бир-бировларимизни худо қилиб олмайлик», денг. (Эй Муҳаммад,) агар улар

(яъни, Китоб аҳли ушбу даъватдан) юз ўғирсалар, у холда сизлар (эй мўминлар): «Гувоҳ бўлинглар, биз мусулмонлар (Ягона Оллоҳга итоат қилгувчилар)миз», деб айтинглар».

Мактубнинг охирига Жаноби Расули Акрам (с.а.в.) Ол-и Имрон сурасидан «Эй Китоб аҳли...» дея бошланувчи 64-оятини илова қилган эдилар.

Мактуб ўқиб бўлингач, Херакл Ислом дини ва Пайғамбар (с.а.в.) ҳақларида ҳар хил саволлар берди, Дихя жавоб қиди...

Қабулнинг илк қисми шу тарика сўнгига етди. Херакл Дихяни меҳмон қилишларини буюриб, кузатди. Кейин ёнидагиларга ўғирилди.

— Суриштириб кўринглар, Хижоз аҳлидан, хоссатан Макка халқидан одам топиб, ҳузуримга келтиринглар, — деди.

Ҳар ёққа киши юборилди. Шом волиийи тижорат мақсадида юртига келган ўттиз кишини топиб, Қуддусга йўллади. У кишилар Хераклнинг ҳузурига келтирилдилар. Херакл таржимон ёрдамида уларга ўзи олган мактубдан сўз очди. Пайғамбардан баҳс қилди. Келганлар Ислом динини қабул қилмаганини эшитиб, мамнун бўлди. Чунки энди пайғамбарлик қилаётган зот ҳақида унга иймон келтирмаганлар тилидан эшитиб кўриш имкони пайдо бўлган эди. Албатта, бу одамларнинг фикри Дихяни кидан бошқача бўлади. Дихя Пайғамбар эканига ишонган инсон ҳақида бир хил ўйласа, ишонмаганларнинг тушунча ва қаноатлари бошқача бўлиши табиий.

— Орангизда насабда унга яқин бўлган одам борми? — деб сўради дастлаб.

— Менман.

Бу жавобни берган киши Абу Суфён эди, Херакл ишорат қилиб, уни қаршисига чорлади. Сухбат таржимон орқали борарди.

— Сен рўпарамда турасан, — деди Херакл. Сўнгра бошқаларга хитоб қилди: — Сизлар унинг орқасида туринглар. Мен бу одамдан баъзи нарсаларни сўрайман, бордию янглиш жавоб берса, ишорат қилиб менга билдирасизлар.

Шундан сўнг Абу Суфённи саволга тута бошлади:

— Орангизда унинг насаби қандай?

— У шарафли бир оиладандир.

— Ундан олдин орангиздан пайғамбарлик даъвоси билан чиққан бирон кимса бўлганми?

- Йўқ.
- Боболари орасида подшоҳ ё султон ўтганми?
- Йўқ.
- Унинг даъватини кўпроқ инсонларнинг юкори табақаси қабул қиляптими ё паст табақасими?
- Ростини айтганда, унга кўпроқ заифлар эргашиш-япти.
- Эргашувчилар кўпайяптими ё камайяптими?
- Кўпайяпти.
- Ичларида унинг динини ёқтирмай чиқиб кетганлар борми?
- Йўқ.
- Пайғамбарлик даъвосини қилмасидан илгари унинг ҳеч ёлғон сўзлаганини кўрганмисизлар?
- Асло.
- Ваъдасида турмаган ҳоллари бўлганми?
- Йўқ.

Абу Суфён бу ерда шериклари уни уялтирмасликларига амин эди. Ҳеч бири бу суҳбат давомида ўртага отилиб: «Бу одам ёлғон айтяпти, ҳақиқат бу сўзлаётгани каби эмас!» демади. Аммо сафардан қайтганларида уларнинг тилларини биров тутиб олармиди?! Бу воқеа у ер-бу ерда ҳали гапирилади. Абу Суфён билиб туриб ёлғон сўзлади, аммо Херақлнинг ҳузурида бизлар аҳволни бузгимиз келмади, дейдиганлар ҳам чиқади.

Фурсатини топиб озгина бўлса-да, бир нарсаларни айтиб олса бўлмасмиди? Нозик бир нарсалар тўкиб юборса, ярани сал тирнаб юборса, етарди. Савол-жавоб бошланганидан бери шундай бир фурсатни пойлаб турган эди, дарҳол қўшимча қилди:

— Аммо ҳозир биз у билан маълум муддатга ахдлашганмиз. Бу муддат ичида нималар қилаётганидан хабарим йўқ, — деди.

Абу Суфённинг бу иловаси Херақлга бирон-бир таъсир кўргазмади,

— У билан ҳеч урушдингизларми?

— Ҳа.

— Натижаси нима бўлди?

— У жанглардаги толеъ худди қудуқ пакирига ўхшайди: бир тушади, бир чиқади. Яъни, баъзан у биздан ғолиб келади, баъзан биз уни мағлуб этамиз.

— Сизларни нималарга даъват қилади?

— «Ёлғиз Оллоҳга ибодат қилинг. Унга ҳеч бир нарсани шерик қилманг, боболарингизнинг дин тўғрисида-

ги тушунчаларини ташланг», дейди. Намоз ўқишга, закот беришга, ёлғон гапирмасликка, ор-номусли бўлишга, қариндош-уруғларга яхши муомала қилишга чақиради...

Херақлнинг саволлари шу ерда битди. Булар ҳар бир эсли-хушли одам сўрайдиган маънили саволлар эди. Чиройли сўз учунгина айтилган, ўринсиз ва маъносиз саволлар эмасди. Буларга етарли жавобларни олгач, Херақл таржимонга деди:

— Унга айт... Пайғамбарнинг насабини сўрадим, ша-рафли оиладан эканини айтдинг. Пайғамбарларнинг насаби доимо асил бўлади. Жамиятдаги обрўли оилалардан туғилишади. Аввал ота-боболаридан бирорта шахс шундай даъво билан чиққанми, деб сўрадим. Йўқ, дединг. Акс ҳолда, унинг даъвосини боболарининг меросини қўлга киритиш хавасидандир, дейишим мумкин эди. Аввал унинг ҳеч ёлғон гапирганини кўрганмисизлар, деб сўрадим. Унинг ёлғон сўзламаганига гувоҳлик бердинг. Мен биламанки, инсонларга ёлғон гапирмаган киши Оллоҳ номидан асло ёлғон сўзламайди. Унга кўпроқ кимлар эргашаётганини сўрадим. Асосан заифлар, деб жавоб бердинг. Дарҳақиқат, пайғамбарларга биригчи бўлиб доимо заифлар эргашади. Сафдошлари ортяптими ё камайиб боряптими, деган сўроғимга тобора ортиб бораётганини айтдинг. Ҳа, иймон шундай: иш тамом бўлгунга қадар ортади, камаймайди. Аввал унинг динига кириб, кейин бу динни ёқтирмай ташлаб кетганлар борми, деб сўрадим, йўқ, дединг. Мазаси қалбларда ҳис этилган иймон шунақа бўлади. Ваъдага муносабатини сўрадим, вафодор деб таърифладинг. Ҳақиқий пайғамбарлар шундай: хиёнатни билишмайди. Сизларни нимага даъват қилишини сўрадим. Ёлғиз Оллоҳга ибодат этишга, унга ҳеч бир нарсани шерик қилмасликка, бут-санамга топинишни тақиқлаб, намоз ўқишга, ростгўйликка ва ор-номусли бўлишга чақиритишини айтдинг. Агар шу гапларнинг чин бўлса, мен ҳам сизларга хабар бераманки, жуда қисқа вақт ичида мана шу икки оёғим остидаги ерлар у Зотнинг қўлига ўтажакдир. Мен шундай бир Пайғамбарнинг келишини билардим. Аммо сизларнинг ораларингдан чиқишини кутмаган эдим. Унга етиша олишимни билсам, ҳар қандай машаққатларга ҳам чидаб, бориб кўришардим. Унинг ёнида бўлсам, хизматчиси бўлардим, мана шу қўлим билан оёқларини ювиб қўярдим.

Херақл гагини тугатгач, мактубни сўратди ва яна бир марта ўқиттирди. Хат энди ўқиб бўлинган ҳам эди-

ки, ўртада бир шовқин кўпди. Одамлар гала-ғовур қила бошлашди. Абу Суфён билан шерикларига жавоб берилди.

Ташқарида ёлғиз қолишганида Абу Суфён шерикларига:

— Валлоҳи, Ибн Абу Кабшанинг¹ иши ғоят ажойиб бўлди-ку. Хатто Рум султони ундан кўрқяпти, — деб юборди... (Бухорий, 1/5).

* * *

Сал кейин Ҳеракл Расулulloхнинг (соллаллоху алайҳи ва саллам) элчилари Дихяни хузурига чақирди. Ҳадялар бериб, йўлга кузатди. Аммо жавоби мусбат бўлдими, манфий бўлдими — номаълум қолди. Сўнг саройга давлат аъёнларию дин пешволаридан бир гуруҳини чорлади.

— Эй Рум миллати! Тўғри йўлни топишни, саодат тожини кийишни ва мулкингизнинг қўлларингизда қолишни орзу қиласизларми? — деб сўради.

— Албатта, — деб жавоб қилишди.

— У холда бу Пайғамбарнинг динини қабул этинглар.

Бу сўз ҳозир бўлганларга ёмон таъсир кўрғазди. Вағир-вуғур кўтариб, орқаларига ўгирилиб олишди. Ёввойи эшаклар каби, бетартиб, ўзларини эшикларга уришди. Бу ҳаракатлари билан гўё Ҳераклга норозилик билдирган бўлишди.

Эшиклар Ҳерақлнинг амри ила аввалроқ маҳкам қулфлаб қўйилган эди, қанча зўр беришмасин, ташқарига чиқишолмади.

Улардаги бу нафрат ифодасини кўрган Ҳеракл буюриб ҳаммасини қайтадан хузурига тўплади. Аъёнлар ва дин пешволари подшоҳларига юзланишди. Аммо энди кайфиятлари йўқ, аҳволлари паришон эди. Ишонган дўстларидан кутилмаганда ханжар еган одамлардай, хафсалалари пир...

Ҳеракл совуққонлик ила уларни бир-бир кузатиб чиқди. Холатида фавқулодда ҳеч нарса йўқ, хаяжонсиз...

— Сизларни имтиҳон қилдим, — деди. Динларингизга қанчалик боғлиқликларингизни билмоқчи бўлдим. Англадимки, сизлар ишончларингизда самимий инсонлар экансизлар.

¹ «Ибн Абу Кабша» Пайғамбаримизнинг лақабларидан биридир.

Бу сўзлар у одамларнинг қарашларини ўзгартирди. Юзларидаги таранглик юмшади. Мамнуниятларини ва итоатларини ифода этиб, шох қарписиди саждага кетишди.

* * *

Дихя Хераклдан иззат-икром кўриб Мадинага қайтди. Расули Акрамга (с.а.в.) ва ўзига аталган совға-саломларни олиб борарди. Йўлда Жузам қабиласидан бир гуруҳ қароқчи унинг йўлини тўсди. Дихя уларга ўзини танитишга ва вазифасини англатишга роса уринди, лекин тинглайдиган одам топилмади.

— Қани, устингдагиларни еч-чи, кўрайлик, — дейишди.

— Бермайман, кучларинг етса, келинглар, ўзларинг олинглар!

Бундай катталиқнинг оқибати Дихянинг ўлими бўлиши мумкин эди. Шунча одамга қарши, ахир, бир ўзи нима қила оларди? Қароқчи ўз номи билан қароқчи. Мақсадга етиш учун одам ўлдиришдан ҳам тоймайди. Айниқса, сўраганларини ўз ихтиёри билан бермас.

Тез устига ёпирилишди. Эгнида нима бўлса, ҳаммасини ечиб олишди. Биттагина эски кийимда қолдиришди. Ўзига ва Жаноби Расулуллоҳга тегишли бўлган хадяларни ҳам битта қўймай шилишди. Дихяга қолгани — чекилган шунча захмат, оқизилган шунча тер ва бир уюм алам бўлди...

Қароқчилар омадлари чошиб, ишсиз-машаққатсиз мўмайгина мулкка эга бўлиб олганларидан мамнун ҳолда қайтишаркан, ичларидан биттаси:

— Жонингни ўзинга қолдирганимизга шуқр қил, эй кўркам йигит, — деб бақирди.

Дарҳақиқат, у рост сўзлаётган эди. Шу онда Дихяни ўлдирамиз дейишса, уларни тўсадиган ҳеч бир кимса йўқ эди. Бу иш уларга бир товукни бўғизлашчалик ҳам қийин эмасди.

Дихя шу алфозда Мадинага кириб келди. Тўғри Расулуллоҳ (с.а.в.) жанобимизнинг хузурларига борди. Кетганидан то қайтиб келгунича ўтган воқеаларни бирмабир айтиб берди.

Маълум бўлдики, келгусида румликларнинг ва Хераклнинг мусулмонларга нисбатан тавирлари ўзгаражак, ходисалар бошқача бўлажак эди.

Муқовқисга мактуб

Бир мактуб Миср малики Муқовқисга ёзилди. Уни олиб бориш вазифаси Хотиб ибн Абу Балтаога юклатилди. Хотиб Ҳазрати Расулulloҳнинг (с.а.в.) омонатларини олиб, тезда йўлга чиқди. Мисрга борди. Муқовқиснинг хузурига кириб, хатни тақдим этди.

Муқовқис бу буюк омонатни хурмат-ла олди. Ўпди. Хотибга иззат-икром кўрсатди.

Бир куни хузурига насоро попларини ҳам йиғиб, уларнинг олдида Хотибга мурожаат қилди:

— Менга биродаринг ҳақида маълумот бер, ҳақиқатдан пайғамбарми? — деб сўради.

— Ҳа, у Оллоҳнинг Расулидир.

— Хўп. Қавми унга кўп азиятлар етказди, хатто юртидан суриб чиқарди, деясан. Ганинг рост бўлса, нега у қавмини дуои бад қилмади?

— Марям ўғли Исо (а.с.) ҳам Пайғамбар эмасми, эй малик?

— Ҳа, Пайғамбар эди.

— Унда айтинг-чи, қавми уни осиш учун тутганида, Оллоҳ таоло қутқариб осмонга олиб чиқиб кетаркан, нега у «Оллоҳ уларни йўқ қилсин!..» деб дуои бад қилмади?!

— Тушундим, эй Хотиб. Сен ҳикматли бир инсоннинг хузуридан келган ҳикмат соҳиби экансан, — деди Муқовқис уни тақдирлаб.

Кейин у Расулulloҳ (с.а.в.) ҳазратларига атаб совғалар ҳозирлади. Йўлда бирон-бир тахликага учрамасин, деб Хотибга одамларидан кўшиб берди. Ширин тил ва очик юз ила кузатиб қолди.

Муқовқис Ислom динини қабул қилмади. Аммо, айна чокда, назокатини ва тадбирни ҳам қўлдан бермади, ҳеч бўлмаса, кўнгилни оғритмади.

Хотиб йўлда бирон кор-холсиз, эсон-омон Мадинага етиб келди. Вужуди ниҳоятда хорғин, аммо кўнгли хузурли эди. Вазифасини адо этди, Муқовқиснинг саволларига етарли жавоблар берди, билганича Ислom динини ва Расулulloҳ (с.а.в.) жанобимизни танитишга муваффақ бўлди. Муқовқиснинг имон келтириши қолган эди ҳолос, аммо бунга кимсанинг кучи етмайди. Улуғ Оллоҳимиз севиқли пайғамбарига: «Сен хоҳлаган кишиларинг-ни хидоятга эриштира олмайсан, фақат Оллоҳ истаган кишисини хидоят қилади», деган ҳукми айниқса Хотибга

янада тааллукли эди. Келтирилган совга-саломларни Жаноби Расулulloхга (с.а.в.) тақдим этди. Хадялар орасида опа-сингил икки жория ҳам бор эди. Набиййи Акрам (с.а.в.) улардан Мория исмлисини ўзларига олдилар, Сириш исмлисини Хассон ибн Собитга бердилар.

Келажакда Мория Пайғамбар жанобимизнинг охириги фарзандлари бўлмиш Иброҳимнинг онаси бўлажак.

Тобеинлар даврининг машхур олимларидан, хоссатан туш таъбири масаласида фавқуллодда бир қобилиятли Муҳаммад ибн Сириш эса, иккинчи жориянинг фарзанди сифатида дунёга келажакдир.

Муқовқис юборган «Дулдул» лақабли оқ хачир Жанобимизнинг куёвлари Али ибн Толибга (р.а.) берилди. Охирида бир жуфт саҳтиён маҳси қолган эди. Уни Расулulloх (с.а.в.) ўзларига қийишга айирдилар (Ибн Касир. «Сияр», 3/514).

Кисрога мактуб

Расулulloх (с.а.в.) Эрон шоҳи Кисрога ҳам бир мактуб йўлладилар. Хатда бундай дейилган эди:

«Бисмиллаҳир Роҳманир Роҳим.

Оллоҳнинг Расули Муҳаммаддан Форс халқининг буюги Кисрога.

Салом хидоятга тобе бўлганга, Оллоҳга ва Расулига ишониб тасдиқ қилганга, Оллоҳдан бошқа ҳеч бир илоҳ йўқ, У ягонадир ва шериксиздир. Муҳаммад унинг кули ва Расулдир, дея шаҳодат келтиргангадир.

Сени Оллоҳнинг динига даъват этаман. Мен Оллоҳнинг бутун инсониятга юборган Пайғамбариман. Тирикларга азоб хабарини бериб огоҳлантираман, инкор қилувчиларга эса, азоб сўзининг ҳақлиги юзага чиқсин учун юборилганман. Ислом динини қабул эт, саломат қолсан. Бордию қабул этмасанг, мажусийларнинг бу динни қабул қилмасликларининг касофати сенинг бўйингдандир. Муҳаммад Расулulloх» .

Мактуб муҳрланди. Абдуллоҳ ибн Хузофага тутқазилди. У туяга минди-да, Эрон қўли остидаги Баҳрайн ўлкасига жўнади. Мактубни бу ўлка волийи Мунзирга олиб бориб топширди.

Мунзир Абдуллоҳнинг ёнига икки одамни қўшиб, Эрон шоҳига йўллади. Неча кунлардан кейин элчилар Кисро саройига етиб боришди. Абдуллоҳ қаердан ва нима мақсадда келганини аңлатиб, ичкарига руҳсат сўради.

Рухсат теккач, живир-живир товланган бир катта хоша-га кирди. Кисро мухташам тахтида ўтирар, атрофида унинг амрига мунтазир вазирлар, лашкарбошилар туришар эди.

Кисро, ким экан у мени кўрмоқчи бўлган ва мактуб келтирган одам, дегандай истехзо билан лабини бурди. Абдуллох унинг яқинига бориб, хатни топширди. Кисро, ўз навбатида, ёнидаги одамга узатди. Ўқишга буюрди. Халиги одам хатни баланд овозда ўқий бошлади:

— «Бисмиллаҳир роҳманир роҳим. Оллоҳнинг Расули Муҳаммаддан Форс халқининг буюги Кисрога...»

Ундан нарисини ўқиёлмади, Кисро бирдан кўпириб кетди:

— Бер уни менга! — дея хатни юлкиб олди. Кўзлари чақмоқтош каби чақнар эди. — Менинг бир кулим исмини менинг исмимдан аввал битишга қандай хадди сифади?! — деб кўлидаги мактубни парча-парча қилиб йиртиб ташлади. Мажлис аҳли жим эди. Кисро маъмурларига ўғирилди: — Ташқарига чиқариб ташланг бу одамни!

Абдуллохни бир зумда тутиб, ғиринг дегиздирмасдан, ташқарига ҳайдади.

Бу ҳодиса тез бўлганидан бир нарса дейишга ҳам фурсат қолмади. Абдуллох ташқарида бир он турди, нима қилсам экан деб ўйлади.

Қайтиб кириб: «Сиз мактубни сўнггига қалар ўқимадингиз-ку... шошилиб қарор бердингиз. Лутфан, бир қарра ўқиб чиқинг», десинми? Фойдаси йўқ. Дарҳақиқат, ким унга кулоқ солади ва ким унга: «Уэр, қоғоз парчаларини тўпланглар, бирлаштириб ўқиймиз», дерди?

Ё: «Мен кетяпман, бирорта гапингиз йўқми?» десинми? Бундай деса, шоҳ эҳтимол баттар тутоқиб кетиши, иш баттар тус олиб кетиши мумкин.

Ҳеч бир натижага эришмай, фақат Расули Акрам (с.а.в.) жанобимизнинг мактубларини йирттириш учунгина шунча йўл босиб келдими Абдуллох?!

Тараддуди узоқ чўзилмади. «Менинг вазирам бу мактубни Кисрога топшириш эди, қолгани унинг иши... Мусофирнинг иши сафар...» деди-да, туясига миниб, Мадина сари жўнади.

* * *

Абдуллохни саройидан қувиб солганидан кейин сал ўтиб Кисро ҳушини йиғди.

— Тезда халиги одамни топиб келинглари! — деб буюрди.

Аммо канча ахтаришмасин, ҳаракатлари зое кетди. Абдуллох худди ер ёрилгану қаърига кириб кетгандек гум эди. Кисро Яман волийи Бозонга бир мактуб ёздирди. Аҳволни тушунтирди. «Дархол икки киши жўнат, пайғамбарлик даъвосини қилаётган у одамни топишсин, даъвосидан воз кечтиришга ҳаракат қилишсин, бўлмаса, олиб сенга келтиришсин. Қаршилиқ қилса, бошини кесишсин...» дейилган эди хатда.

* * *

Абдуллох тўхтовсиз йўл босиб Мадинага келди-да, тўғри Расули Акрам (с.а.в.) жанобимизнинг ёнларига борди. У зот Абдуллохдан бўлиб ўтган воқеаларни бир-ма-бир эшитиб бўлгач:

— Бу қилмиши ўзининг мулкани ўзи парчалашидир. Унинг мулки ва салтанати ҳам парчаланари, — деб марҳамат қилдилар.

Фассон амирига мактуб

Расулуллох (с.а.в.) мактубларини олиб борувчи элчилардан яна бири Ҳорис ибн Умайр эди. Муқаддас омонатни қўйнига солди, йўлга чиқди. Шомга бориб, Фассон амири Шурахбилга топшириши керак. Йўл узок, ҳаво иссиқ, бундай палла биров йўлга отланмас, отланса ҳам, кечалари юрар эди.

Аммо Ҳорис шунчаки йўлга отланмаган, унинг қўйнида муқаддас омонат бор. Буюк Пайғамбаримиз (с.а.в.) буюрган жойга боргунча неча водийлар кечажак, неча тепалар ошажак, неча қум тўзонларига дуч келажак. Шу боисдан ҳам у ҳар тепани босиб ўтаркан, худди Фахрул Мурсалин (с.а.в.) жанобимизнинг ортларидан бораётгандай, бирорта хурмо дарахти соясида ўтириб тин оларкан, Расули Кибриёнинг (с.а.в.) гул исли нафасларини туюётгандай бўларди.

Машаққатли, лекин кўнгилга хуш ёқадиган бу йўлчилик неча кундуз, неча кеча давом этди. Ниҳоят, бир куни Мута воҳасига етди. Сафар тугаган эди ҳисоб. Ҳориснинг йўлини тўсишди.

- Ҳей, йўл бўлсин?
- Мен амир Шурҳабилнинг ҳузурига кетяпман.
- Унда нима ишинг бор?

— Мактуб келтирдим.

Қўриқчилар Хорисни олиб, тўғри Шурахбилнинг хузурига олиб боришди. Шурахбил уни сўроққа тутди:

— Кимсан?

— Хорис ибн Умайрман.

— Недир максадинг?

— Мен Оллохнинг Расули Мухаммаддан элчи бўлиб келдим. Пайғамбар жанобимиз мана бу мактубни сенга бериб юбордилар.

Хат Хориснинг қўлидан олинди. Шурахбилга берилди. Ўқиди. Бирдан кўпирди:

— Демак, у менга мактуб ёзадиган одам бўлиб қолдими?! Олиб чиқинглар буни! — деб бақирди. Бақираркан, бўйинини узинглар, деб ишора қилар эди.

Шурахбилнинг бу иши бориб турган ахлоқсизлик эди. Хукмдорлар ва амирлар орасида то дунё тургунча амал қилиниши ва қўриқланиши лозим бўлган «Элчига ўлим йўқ» қондасини у бузди, ўзининг ғоятда тарбиясизлигини намойиш қилди.

Одамлари Хорисни ёкалаб, ташқарига олиб чиқишди. У эса, юрагини боғлаган ғоят севимли ва ғоят қийматли бир жумлани такрорлаш билан машғул эди. Фақат ўзи ва ёнидагиларгина эшитадиган овозда: «Ла илаҳа иллаллоҳу, Мухаммадур расулуллоҳ», дерди. Бир гал: «Оллоҳим, саломимни Расули Адибингга етказ. Боғлиқ туйғуларимни у зотга элт», дея олди.

Кейин тиз чўктирилди. Шиддат ила урилган қилич унинг бошини танасидан жудо қилди.

...Ходиса устида ҳозир турган малаклар унинг руҳини кучоқларига олишди. Юртидан мингларча чакирим узокда, Расулуллоҳ (с.а.в.) жанобимизнинг элчиси ўлароқ вазифасини адо этаётган бир пайтда, зулм йўли ила шаҳид этиб ҳаётига нуқта қўйилгани Буюк девонда қайд қилиб қўйилди.

...Орадан кунлар кечди. Мадинада уни кутиб турганларнинг кўзлари йўлда қолди. Ниҳоят, бир куни унинг Фассон амири Шурахбил томонидан шаҳид қилинганининг хабари Мадинага ҳам етиб келди.

Набийийи Акрам (с.а.в.) бениҳоя қайғуга ботдилар. Фассон амирининг хатти-ҳаракати хар қанақа чегарадан ошиб кетган эди.

АҲМАД ЛУТҒИЙ

САОДАТ АСРИ ҚИССАЛАРИ

Оламларга порлади қуёш

«Шарк» нашриёт-матбаа
акциядорлик компанияси
Бош таҳририяти
Тошкент — 2004

Мухаррир *Шариф Холмурод*
Рассом *Абдубоқи Имомхон угли*
Бадний муҳаррир *Анвар Мусахўжаев*
Техник муҳаррир *Раъна Бобохонова*
Саҳифаловчи *Мастура Атхамова*
Мусахҳих *Жамила Тоирова*

Теришга берилди 12.03.2004. Босишга рухсат этилди 21.04.04. Бичими 84x108¹/₁₆. Петербург гарнитураси. Офсет босма. Шартли босма табоғи 19,3. Нашриёт-ҳисоб табоғи 20,5. Адади 10000 нусха. 242-сон буюртма. Баҳоси келишилган нарҳда.

«Шарк» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмаҳонаси, 700083, Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41.